

STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY

NO. 09674

FUN A LITVISH SHTEDTEL BIZ'N
TENEMENT HOYZ

Leon Kobrin

THE MAX PALEVSKY
YIDDISH LITERATURE COLLECTION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified.

If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

פון א ליטוויש שטעדטער
בײַז טענעמענט-הײַז

ערצעהלונגען

פון

לעאָ קאַברין.

ארויסגעגעבען פון „פאָרווערטס“

175 איסט בראדוויי, ניו יארק

1918

Copyright 1918
by
LEON KOBRIN
(all rights reserved)

לעטז קטברין

אינהאלטס פער צייכנים.

5	1. א לימוויש שמעדטעל
8	2. זומער אין'ם שמעדטעל
10	3. שבת אין'ם שמעדטעל זומער צייט
18	4. וואַכעדיגע טעג אין'ם שמעדטעל זומער צייט
25	5. די תשובה טעג אין'ם שמעדטעל
34	6. יום כפור אין'ם שמעדטעל
40	7. די בעפרייטע קינדער אין'ם שמעדטעל
44	8. הושענות רייסען
49	9. שמחת תורה אין'ם שמעדטעל
52	10. הערבסט אין שמעדטעל
56	11. ווינטער אין'ם שמעדטעל
61	12. א טרויעריגער שבת
68	13. פורים אין'ם שמעדטעל
71	14. פריהלינג אין'ם שמעדטעל
77	15. ערב יאריד אין'ם שמעדטעל
94	16. דער יאריד
105	17. ליעבע אין'ם שמעדטעל
117	18. די סדרה אמעריקא אין'ם שמעדטעל
123	19. דער ערשטער בריעה פון אמעריקא
131	20. דאָס שמעדטעל וועלקט
143	די געשיכטע פון אַן אַרימער מיידעל
203	דאָס מענעמענמ-הויז (אַנשטאַרט אַ פאַרוואַרט)
212	מהיר נומ. 1.
245	מהיר נומ. 2.
281	מהיר נומ. 3.
340	מהיר נומ. 4.

א ליטוויש שטעדטעל.

(מיין אלטע טאטע-מאמע געווידמעט).

1.

ערגעץ אין דער ליטא איז געלעגען דאס קליין שטעדטעל ב...
עס האט געהאט א בעפעלקערונג פון א פאָר הונדערט הויזגעזינדען
אידישע און פון א פאָר צעהנדליג קריסטליכע; א מאַרק מיט קרעמלעך;
אן אלטען, שוואַרצען פּוילישען קאַסטיאַל אין מיטען מאַרק; אן
אידישען אַפטייקער, וועלכער וואָלט ביי די דאָרטיגע אידען פּעררע-
כענט געווען אלס גוי, ווען ער זאָל זיך ראש השנה און יום כפור אין
דעם בית-המדרש ניט ווייזען; א אידישען לעהרער מיט זעהר אַ
שעהנער כתב-יד, וועלכער האָט געלערענט „צוקען“ און „דריידלען“
אויף אידיש און רוסיש אלע מיידלעך און בוזורים פון'ם שטעדטעל
פאר 25 קאָפּיקעס אַ חודש; א רב — אַדער ווי מען האָט איהם דאָרט
גערופען — א מ'צ; א פאָר שוחטים; א מלוה — א וואָכערניק; א
פאָר בעל-תפילה'ס; א באַד און עמליכע בתי-מדרשים, להבדיל. עס
האָט אויך געהאט אן ארויאַדניק, א קיסר אין זיין מלוכה...
די דאָרטיגע אידען זיינען אלע געווען „געשעפטס-לייט“, האָבען
געצויגען זייער חיונה פון מסחר מיט'ן פּויער, געלעבט אַפילו זעהר
אַרעם, אָבער מיט גרויס כטחון אין גאָט, ווי זייערע אור-עלטערען האָ-
בען געלעבט. קיין גרעסערע חסדים ביי גאָט האָבען זיי ניט געבעטען
ווי נור, אַז זייער אוריאַדניק זאָל אַ ווייך האַרץ האָבען און זאָל ווע-
לען נעהמען... און גאָט איז טאַקע אלע מאָל געווען אַן אל מאַל רחמים.
האָט ניט אַבגעטשאַן זיין חסד פון די דאָרטיגע אידען און זיי צונעשיקט
אוריאַדניקעס מיט ווייכע הערצער, און די דאָרטיגע אידען האָבען גע-

געבען מיט שמחה און געלויבט און געדאנקט זייער גאט פאר דעם חסד, און עס איז א וואוייל לעבען ביי זיי געווען, א זיס, רוהיג לעבען!... מען האט געגעסען ברויט מיט קרופניק, אמאל פערווייסמען און אמאל „פארעווען“, אין מיטען וואך, און אויף שבת און יום־טוב האט גאט אויך אמאל צוגעשיקט א שטיקעל פיש און א שטיקעלע פלייש.

די ווייבער פון די דארטיגע אידען זיינען קיין עקרות ניט געווען. די מאנסבילען זיינען געווען היימישע, האבען קיין קינדער זיי ניט געפעהלט, האבען זיי „בן־זכר'ס“ געפראוועט, „מזל־טוב'ס“, און געשיקט די אינגלעך אין חדר אריין צו אלט־פרענקישע מלמדים, וואו זיי האבען א טראפען תורה און א סך שמיץ געכאפט, און פון'ם חדר אוועק אויפ'ן מארק, צי אין די ארומיגע דערפער, מסחור צו פיהרען...

די מיידלעך האבען זיי אינ'ם שטוב געהאלטען ביז צו דער חתונה. סיידיען ווען מען איז שוין גאר געווען געפאלען, האט מען דאס מיידעל אין א גרויסע שמאדט אוועקגעשיקט צו א שניידערין, די מלאכה צו לערנען, אדער א שטעלע פון א דיענסט אָנצוגעהמען.

בכלל אבער האבען זיך די דארטיגע אידען צופריעדען געלעבט, געוואוסט, אז עס איז דא א גוטער גאט, וואס האט געשפייזט זייערע טאטעס און זיידעס, וואס שפייזט די גאנצע וועלט, וועט ער זיי אויך ניט פערלאזען.

און האט געדארפט א דארטיגער איד חתונה מאכען זיינס א קינד, האט גאט געהאלפען, צוגעשיקט איהם אויף דערויף, פיעל ער האט גע־דארפט, דורך א וועקסעל, דורך א הלואה ביים וואכערניק, און ס'רוב דורך נסים ממש. קורץ, קיין רוהיגערען און צופריעדענערען לעבען האט מען זיך גאר ווינשען ניט געדארפט...

די דאזיגע רוהיגע צופריעדנקייט איז נור געשטערט געווארען, ווען א נייער אוריאדניק איז אין דאס שטערטעל אָנגעקומען. דע־מאלט האט א פחד אָנגעכאפט די דארטיגע אידען. מיט איינמאל האָ־בען זיי זיך צונויפגעקארמשעט, דעם רוקען איינגעבויען, געטראמען שטיף, גערעדט שטיף, אומגעקוקט זיך מיט שרעק אין די אויגען ווי געיאַנטע חיות, ביז ער האט זיין ווייך האַרץ ניט געוויזען... דעמאלט ערשט האבען זיי דעם אטהעם אָבגעכאפט, האבען ווידער זייער רוקען

אויסגעגלייכט און געלעבט זיך ווייטער רוהיג און צופריעדען מיט דעם גרויסען בטחון אינ'ם הארצען...

די דאזיגע רוהיגקייט איז געשטערט געווארען אויך דאן, ווען אימיצער איז אינ'ם שטעדטעל געשטארבען. דעמאלט איז דאס גאנצע שטעדטעל צו דער לוייה ארויס, אייגענע און פרעמדע, פריינד און פייער, און די גאנצע לופט איז פעהרליכט געווען פון ווייבערשע יללות און טענות. נאך מעהר האט דאס שטעדטעל געקלאגט, בעת מען האט די דארטיגע בחורים צום „פריזיוו“ גערופען. דעמאלט זיי נען די מאמעס אויפ'ן בית-עולם געלאפען, אין די קברים פון זייערע טויטע קרובים געקלאפט און מיט פערצווייפעלטע קולות זיי געבע-טען, צו ראטעווען זייערע זיהן. איבער די גאסען האט זיך דעמאלט א שרעקליכער יאמער געטראגען, אין די בתי-מדרשים האט ער געהילכט, אין די הייער...

א סך פון די דאזיגע זיהן זיין קאליקעס געווען, מיט אויסגעגאנגע סענע קעפ, געברייכטע, הינקענדיגע, צוקרימטע, צוקריפעלטע, שווינד-זיכטיגע, זיי זיינען פערבראקירט געווארען, „ריינע“ ארויס מיט „וויי-סע בילעטען“...

און יענע בחורים, געזונדע און שטארקע, וואס זיינען דיענען אוועק, — יענע, אז זיי האבען זיך דערנאך צוריקגעקעהרט אין שטעד-טעל פון'ם דיענסט, זיינען בעטראכט געווארען פון די דארטיגע אידען אלס מעהר „בראק“ ווי די פערבראקירטע קאליקעס, און זיי, די דאָר-טיגע מאמעס, האבען א סך גערנער אויסגעגעבען זייערע א טאכטער פאר א קאליקע, ווי פאר א געזונדען בחור, וואס איז א סאלדאט געווען. עפעס האט דער בחור אינ'ם דיענסט זיין אידישען פנים פערלארען; עפעס האט ער זיך צוריקגעקעהרט פון דער קאזארמע גאָר א נייער מענש; עפעס איז ער אנדערש געגאנגען, האט אנדערש גערעדט, אנדערש געקוקט, ווי דער געווענהליכער בחור אינ'ם שטעד-טעל... דערצו פלענען זיי קומען פון דיענסט אויסגעלאסענע און עס האט א פאָר מאָל געטראָפּען, אז די דאזיגע אויסגעדיענטע סאלדאטען האבען אראַבגעפיהרט אַנשטענדיגע מיידלעך פון'ם וועג, און איינע פון זיי האט דערנאך געמוזט אַנטלויפּען פון'ם שטעדטעל.

אמאָל — אמאָל האט אויך געטראָפּען, אז די רוהיגקייט אינ'ם שטעדטעל איז געשטערט געווארען פון אַן אנדער זאָר, ווי למשל:

פון א מחלוקה'לע צווישען די דארטיגע אידען איבער דעם מ"ן, איבער א שוחט, א חזן, איבער דעם מרחץ, צי איבער עליות אין בית-המדרש, להבדיל... לאנג אבער האט אזא מחלוקה'לע געוועהנליך ניט געדויר-ערט: אז דער גערעכטער און אומגערעכטער צד האבען זיך גוט אָנ-געפאַטשט, און א פאַר מנינים פנים'ער זיינען צוקראצט געוואָרען, און עטליכע צעהנדליג פינגער זיינען שיער ניט אָבעביסען געוואָרען, האט דער שוואַכערער צד אָבעשטעקט דעם אוריאַדניק עטליכע ר"ט, און אז יענער האט גע'פסק'ענט, האט א דארטיגער איד די העזה נישט געהאַט עובר צו זיין אויף דעם פסק דין.

2.

זומער אייניק שטערמעל.

זומער איז דאָס שטערמעל איינגעטונקט געווען אין גרינס... עס איז געלעגען אין א טהאַל: פון איין זייט אונטער א שוואַרצען וואַלד, וואָס האט אויף איהם אַרונטערגעקוקט פון א הויכען באַרג מיט א סודות-פולער מינע; פון דער צווייטער — אונטער אַן אַלטען פויר-לישען בית-עולם אויף א גרינעם בערגעל, מיט הויכע מאַרמאָרנע מצבות, מיט טהייערע מאָנומענטען, וואו עס זיינען בערגאָבען געווען די אַמאָליגע פוילישע פריצים... דער דאָזיגער בית-עולם האט אַרונט-טערגעקוקט אויפ'ן שטערמעל נאָך מעהר סודות-פול, ווי דער וואַלד דארט אויף דער אַנדער זייט... דער הימעל איבער'ן שטערמעל איז געווען קלאָהר, אַמאָל אין גאַנצען טיעף-בלוי, ווי א רוהיגער ים, און אַמאָל מיט רויטע אוואָרען אַרומגעלענט. איז די זון-אונטער-גאַנגען האָבען זיך אַנדערע פענסטער פון די הייזער מיט א רויט-פלאַמענדיג פיער אָנגעצונדען, און אַנדערע פענסטער זיינען דעמאָלט איז א טונקעל־הייט געזונקען. און איז די זון-אויפגאַנגען האט דער וואַלד אויפ'ן באַרג געברענט, האט דער גאַלדענער צלם פון דעם אַל-טען קאַסטיאל אויפ'ן מאַרק געפֿינקעלט, און די מצבות און די מאַ-נומענטען אויפ'ן אַלטען פוילישען בית-עולם האָבען געגלאַנצט, ווי מיט גין-גאַלד בעגאַסען, און כוואַליעס וואַרימע און ליכטיגע האָבען

געשטראָמט איבער'ן שטערטעל... און איז די לבנה איבער דעם טונ-
קעלען וואָלד אויפגעגאנגען, זיינען די קעפ ביי די בויער מיט אַ גלאַז
ציגען שטויב בעשאַטען געווען, האָט דאָס גאַנצע שטערטעל מיט'ן
מאַרק, מיט די דעכער, מיט'ן קאַסטאָל, מיט'ן פּוילישען בית-עולם,
ווי געפּוּררעט אויסגעזעהן...

זומער איז לעבעדיגער געווען אין'ם שטערטעל. אויף די בריי-
טע, שטויביגע, ניט-ברוקירטע גאַסען האָבען זיך אידישע קינדער
געשפּיעלט, אינגלעך און מיידלעך, באַרוועסע, מיט פּאַרברודיגטע צורה-
קעלעך, אַנדערע מיט אויפגעלאָפּענע בייכלעך, אונטער אַ לאַנגען אַרבע
כנפות, אַדער אונטער אַ פּערברודיגטע קליידעלע. די אינגלעך, מיט
די עקען פּוּ'ם העמד ארויסגעשטעקט, האָבען אַרומגעשפּרונגען, ווי
יונגע קעבלעך, האָבען זיך געשלאָגען איינער מיט'ן אַנדערען, געוויינט
איינער פּוּ דעם אַנדערען, אַדער געשפּיעלט זיך אין קנעפּלאַך. די
מיידלעך זיינען געזעסען אין'ם זאַמד אַדער אויף די גרינע פּריזבעס
און האָבען געוואַרפּען צייכענס. די עלטערע אינגלעך זיינען געזע-
סען אין די חדרים, און פּוּן די אַפּענע פּענסטער האָבען זיך געטראָגען
זייערע היכענדיגע קול'כלעך, וואָס האָבען געצויגען מיט אַ ניגון די
ווערטער פּוּ'ם סידור, צי פּוּ'ם חומש, מיט'ן רבי'ן... די מאַמעס —
אַנדערע פּוּן זיי, וואָס זייערע מאַנסבילען האָבען די גאַנצע וואָך זיי
איבער די דערפּער געשלאָפּט, זיינען געזעסען אויף די פּריזבעס און האָר
בען געלאַטעט און גענייהט, געצירעוועט זאָקען אויף אַ גלאַז, געשמריקט
טיש-טובּער, און, ווידער, אַנדערע פּוּן זיי, הענדלערקעס, זיינען גע-
שטאַנען אין זייערע קרעמלעך, צי אויפ'ן מאַרק נעבען אַ טישעל מיט
ברויט, מיט פּערשיעדענע גראַשענע נאַשערייען, מיט קוואַס... די
טאַמעס, די היימישע, זיינען געזעסען נעבען זייערע ווייבער אין די
קרעמלאַך, האָבען די אויגען אויף אַ קונה אויסגעקוקט און געזיפּצט,
און, ווידער, אַנדערע זיינען אין בית-המדרש געזעסען און האָבען גע-
שמעסט וועגען „פּאַליטיקע"... די דערוואַקסענע אידישע טעכטער,
וואָס האָבען די שטויביגע אַרבייט געטהאַן, זיינען אַרומגעגאַנגען אָב-
געלאָזען, אין פּאַרדריפּעטע קליידלעך, אַ סך פּוּן זיי אין שיד אויף נאַ-
קעטע פּיס, און אַנדערע מיט פּעדערען אין די האָר... איז פּאַרביי-
געגאַנגען אַ בחור, האָט זיך אין אַן אַפּענעם פּענסטער בעוויזען אַ קאַפּ
מיט צושייבערטע האָר, מיט שוואַרצע, ברענענדיגע אויגען. האָבען

זיך די שוואַרצע אויגען מיט דעם בחור'ס בעגעגענט, האָבען זיי זיך פּערשעהמט און אָבעקעהרט זיך, און אַ האַנד האָט זיך אַ כאַפּ געטהאָן צו פּערריכמען די צושיבערטע האַר אויפ'ן קאַפּ. דערנאָך, אַז דער בחור איז פּערשוואַונדען, האָט זיך פּוֹן'ם אַפּענעם פּענסטער אַ געזאַנג געהערט, אין וועלכען אַ מיידעלשע נשמה האָט איהר פּערבאַרגענע בענקעניש אויסגעגאַסען...

.3

שבת אינים שמעדמעל זומער-צייט.

גאַנץ אַנדערש האָבען אויסגעזעהן די אייגענע מיידלעך פּרייטאג צו ליכט־בענשען, ווען די טאַטעס זיינען פּוֹן באַד געגאַנגען מיט נאַסע בערד און פּיאָות, מיט רויטע, אויסגעפאַרעטע פּנימ'ער, מיט בעזימער אונטער די פּאַכוועס, און די מאַמעס האָבען אויפ'ן מאַרק די קרעמלעך געשלאָסען. בעת די מיידלעך האָבען שוין געהאַט דעם שבת־קודש אין שטוב אַריינגעבראַכט: דעם טשאַלענט פאַררוקט און די אויווען פּער'התמ'עט, די שבת'דיגע וויד אונטער אַ קישען אַוועקגעשטעלט, די פּאַדלאָגע מיט אַ גאַלדען זאַמדעל בעשאַטען, דעם טיש מיט אַ ווייסען טישטוך בעדעקט, און אויף איין ברעג טיש אַ ראַנד בלישצענדיגע לייכטער מיט ליכט אַוועקגעשטעלט און אויפ'ן צווייטען—צוויי חלות אונטער אַ ווייסען האַנטוך אַוועקגעלעגט, און די לאַמפּען אָנגעגאַסען, — דעמאָלט האָבען די מיידלעך פּוֹן זיך אויך די וואַכיגקייט אַרונטערגע־וואַרפען, די פּנימ'ער זיינען געווען געוואַשען; די אויגען האָבען גע־בלישצט פּרייער, אין די צעפּ פּוֹן די פּערקאַמטע האַר זיינען פּאַר־ביגע שטענגעס אַריינגעפּלאַכטען געווען, און אין זייערע געקראַכ־מעלטע, קאַלירטע קליידער האָבען אַ סך פּוֹן די דאָזיגע אידישע מיידלעך אויסגעזעהן ווי באַמת בעלעכט פּוֹן אַ נייער נשמה, פּוֹן אַ נשמה יתירה...

די זון געהט אונטער. אַ טייל פּענסטער פּוֹן די הייזער צינדען זיך אָן פּלאַם־פּיער און אויף אַ טייל צולעגען זיך טונקעלע שאַמענס. דער וואַלד און דער פּוילישער בית עולם זעהען אויס טונקעלער...

מען בענשט ליכט אין די אידישע הייזער. נאך ליכט-בענשען, ווען טאטע-מאמע און ברידער זיינען אין בית-מדרש, ווייזען זיך די מיידלעך אויף דער גאס, שמענען ארום די הייזער, רעדען מיט חבר'טעס אדער שפיעלען זיך מיט זייער א קליינינקען ברודערל, אדער שוועסטערל... זיי האלטען זיך דעמאלט אנדערש און טרעטען אנדערש און געהט דעמאלט פארביי א בעקאנטער בחור, קוקען זיי אויף איהם דרייסטער, און זייערע שטימען קלינגען פרייער, הילכעדיגער... זיי פיהלען זיך שבת'דיג, זעהען אויס שבת'דיג, די גאנצע סביבה ארום זיי האט בעקומען א שבת'דיג אויסזעהן... אלע הייזער זיינען בעלויכטען, און דורך זיי ציהען זיך ליכטיגע, פרעהליכע שטראהלען פון די שבת-ליכט, ציהען זיך און רייסען זיך אין דרויסען ארום און שמרייטען מיט די טונקעלע שאטענס, וואס די אַנקומענדיגע זומער-דיגע נאכט ווארפט אויף דאס שטערטעל. און וואס געדיכטער און טונקעלער עם צושפרייטען זיך די דאזיגע שאטענס איבער'ן שטערטעל, אלץ שטארקער און העלער רייסען זיך דורך די פענסטער פון די אי-דישע הייזער די שטראהלען פון די שבת-ליכט, אלץ פרעהליכער און פייערליכער קוקען פון דארט ארום די ליכטיגע אויגען פון דער מלכה שבת...

איבער'ן מארק שוועבט אויך דער שבת קודש. אלסדינג אין אזוי שטיל, אזוי רוחיג. די קרעמלעך זיינען צוגעשלאסען, די טישעלעך צוגענומען. קיין פערזארגטע אידישע פנימ'ער זעהט מען איצט ניט, קיין אידישען קרעכץ הערט מען ניט. שטיל. דער מארק שלאפט, רוהט זיך אויס פון די וואַכעדיגע דאגות. די גוי'שע היזנער מיט זייערע הינדעלעך, די גוי'שע גענז און ענטלעך, וואס האָבען א גאנצען מאַג אויפגעפיקט פון ד'רערד ארום די קרעמלעך און די טישלעך, זיינען פון דארט אוועק, איידער די נאכט איז צוגעפאלען, נור אי-דישע ציגען בלאַנקען נאך דארט ארום צווישען די קרעמלעך. 'קיינער טרייבט זיי נישט, פיהלען זיי אויך דעם שבת-קודש, געהען זיך אזוי געלאָסען, אזוי רוחיג, פיהרען זיך אויף פריי: שטעלען זיך אין מיטען דערינען אָב און רייבען זיך אומגעשמערט דאָס בערדעל אָן א טהור פון א קרעמעל...

די נאכט איז צוגעפאלען. דער וואַלד און דער פּוילישער בית-עולם האָבען זיך עפעס ווי אוועקגערוקט פּונ'ם שטערטעל אין אַ טונג-קעלכייט אַרײַן... אויפ'ן הימעל האָבען זיך שטערען אַנגעצונדען. זיי האָבען אויך אַנדערש עפעס ווי אין מיטען וואָך געפּינקעלט. פון די בתי-מדרשים געהען אַרויס אידען. זיי געהען זיך געלאָסען, מיט זייערע ווייבער און זיהן, איינער מיט'ן אויבער-ביגד איבער די אַקסלען, אַן אַנדערער—ביידע הענט פּעררוקט אין די אַרבעל און אַ דריטער—די הענט פּערלעגט אויפ'ן רוקען, געהען זיך פּאָוואָליע טריט-ביי-טריט, אַזוי רוהיג, ווי קיין דאָגות וואָלטען גאָר אויף דער וועלט נישט געווען... — גוט שבת! — הילכט די גאס מיט פייערליכע שטימען. — גוט שבת! הילכט אין די הייזער.

— גוט שבת! — פליסטערן, דאַכט זיך, די ליכטיגע פייערלעך דורך די פּענסטער צו די פינקלענדיגע שטערען אויפ'ן הימעל — גוט שבת!...

און באַלד האָט בעגריסט יעדער איד די גוטע מלאכים אין זיין שטוב, וואָס זיינען געקומען צו איהם מיט דעם שבת קודש צוזאַמען. דאָס ווייב האָט איהם נאַכגעזונגען אין דער שטיבל, אויך די פרומע טאַכטער. און דער ראַזניקעס-ווײַז, אַדער דער זיסער „מעד“ פון דעם קידוש-בעכער, פון וועלכען דאָס גאַנצע הויז-געזינד האָט פּאַרוזכט, האָט אַלע טעמים געהאַט... און שפּעטער, ווען דער איד האָט זמירות געזונגען, האָט זיין קול געקלונגען אַזוי בהרחבת-דיג, און די זיהן האָבען מיט איהם מיטגעזונגען, און דאָס ווייב און די טאַכטער האָבען אויך די זמירות נאַכגעזונגען אונטער דער נאָז אַדער אין די געדאַנקען... אַלע זאַרגען זיינען פּאַרגעסען געווען, ווען דער שבת קודש איז אין שטערטעל אַנגעקומען... גערוהט האָט דאָרט די אידישע גאס, גע-רוהט האָט דאָרט דאָס אידישע הויז, די אידישע נשמה האָט גערוהט ווען דער שבת איז געקומען...

* * *

בעזונדערס האָבען דעמאָלט אַכגעלעבט די אידישע מיידלעך. שבת בייטאג זיינען זיי שפּאַצירען אין וואַלד געגאַנגען. צו פּאַרווייזן זיינען זיי געגאַנגען, אַ חבּר'טע מיט אַ חבּר'טע. אין וואַלד האָבען זיי זיך אויסגעזעצט אויף דעם גרינעם טעפּיד אינ'ם טונקלען שאַטען פון די בוימער. פון צווישען די בוימער טראָגט זיך צו זיי אַ פּרעהליכער

ליארם פון בעקאנטע בחורים, וועלכע שפיעלען זיך דאָרט אין „פוטער“ פלעצלעך“... עלטערע אידען און אידענעס, וואָס זיינען אויך אַהער אַרויסגעקומען אויף שפּאַציר, זיצען אויפ'ן גראַז מיט די פּנימ'ער צו די בחורים, קוקען זיך צו און לאַכען. די מיידלעך הויבען אָן צו זינגען אַ אַידיש ליעדעל, ווערט דאָרט שטיל ביי די בחורים, ווייזען זיי זיך באַלד צווישען די בוימער, קוקען אויף די מיידלעך פון ווייטען און שמייכלען אַזוי נאַרישעוואַטע... די מיידלעך קעהרען אָב די אויגען פון זיי, פאַרריכטען אויף זיך די האַר, קוקען צו זיך אויפ'ן שוויס. טשיפלען די גראַז אַרום זיך און זינגען, און זינגען... דאָן כאַפט אונטער איין בחור'ל דאָס אייגענע ליעדעל, אַ צווייטער, אַ דריטער און באַלד אַלע, אַלע, און די שטימען פון די מיידלעך און די בחורים צוברענען זיך, פלעכטען זיך, לאַשצען זיך און קושען זיך... די עלטערע אידען און אידענעס זינגען אויך נאָך אונטער דער נאָז, און דער בלויער הימעל איבער די טונקעלע שפיצען פון די בוימער זינגט דאָרט זיך, אויך מיט... עס שמעקט מיט געטריקענטע היי און מיט דיעגעכץ אַביסעלע, ווייל טיעף אין וואַלד געפינט זיך אַ דיעגעכץ פאַבריק. בעווייזט זיך פון צווישען די בוימער אַ בעקאָנטער שניץ, וואָס אַרבייט אויף דער דיעגעכץ-פאַבריק, בלייבט ער שטעהן מיט אַ ברויטען שמייכלעל אויפ'ן פליישיגען פנים, הערט זיך צו צום געזאַנג, פאַרריכט זיין שוואַרצע, גלאַנציגע טשופרינע אונטער'ן הימעל, טהוט זיך אַ קראַץ אין פאַטילניצע און לאַכט מיט געזונטע, ווייסע צייהן. דערנאָך ווענדט ער זיך צו אַ מיידעל, וואָס קוקט אויס גע- זינטער, דיקער, און מאַכט: „אַד, סלאָוונאַ טי פּאַיאַש, האַיעטשאַק!“ (דו זינגסט וואויל, חייקע!) און טהוט איהר אַ צופ ביי דער ברוסט- גלייך ווערט אַ קוויטשעריי און אַ געלעכטער, די מיידלעך שפּרינגען אויף, ווי די גענז. די עלטערע אידען און אידענעס הויבען אָן צו מוסר'ן דעם שניץ: שעחמען זאָל ער זיך, און די בחורים קוקען אויפ'ן שניץ מיט עפעס אַ מין קנאה, און שמייכלען אַזוי צומישט... דער שניץ צולאָכט זיך אויפ'ן קול און געהט זיך אַוועק ווייטער זיין וועג. מעהר זינגט מען שוין ניט. די מיידלעך סוד'ען זיך פאַרשעהמט, דריקען זיך מיט די אַקסלען איינע צו דער אַנדערער, טרעטען איינע די אַנדערע אויף די פיס, קנייפען איינע די אַנדערע, שטיקען אין זיך דאָס געלעכטער, לאַכען הויך, קוויטשען און קוקען פאַר'גנב'עט אויף

די בחורים. די בחורים קוקען אויף זיי, בעזונדער אויף דער דיקער הייקע, וועלכע קוויטשעט העכער פאר אלעמען, און זיי לאכען אויפֿ געלעבטער, נערוועזער, און פלוצים הויבען זיי זיך אן צו ראנגלען איינער מיט'ן אנדערען, ווארפען איינער דעם אנדערען אן ד'רעדן. קיבלען זיך איבער'ן נראז, וויזען אלערליי קונצען, געהען אויף די הענט, שטעלען זיך אויפ'ן קאפ און האווקען, ווי די הינט... די מיידלעך לאכען און קוויטשען, העכער, קייכעדיגער, און דער נאנצער וואָלד הילכט... אזוי ביז שלוש סעודות. דערנאָך צוגעהען זיי זיך אהיים...

* * *

זיי געהען דורך דעם מאַרק. צו פארווייז געהען זיי, זאָלכע טריט, זאלבע־פערט; מיידלעך בעזונדער, בחורים בעזונדער; אי די, אי יענע זיינען נאָך אונטער דעם פרישען איינדרוק פונ'ם וואָלד, און די גאנצע צייט, וואָס זיי געהען, גיבען זיי זיך סינגאלען, די מיידלעך די בחורים, די בחורים די מיידלעך, לאָזען זיך הערען, לאָזען זיך פיהלען איינע די אנדערע דורך אַ בליק, דורך אַ מינע, דורך אַ וואַרט. דורך אַ פלוצימדיגען אויסגעשריי, דורך אַ פלוצימדיגען קוויטש, דורך אַ געלעכטער און דורך אַ בעוועגונג...

בעגעגענען די מיידלעך אַ בעקאנטען שגץ, גריסען זיי איהם אזוי אומגעזוואונגען, אזוי פריי, לאַכען זיי צו איהם, וויצלען זיך מיט איהם, און שטעלט ער זיך אַב מיט זיי, שלעפט איהם אַ מיידעל פאַר די פאַלעס מיט געלעכטער, צופט איהם נאָך איינע ביים אַרבעל, טהוט איהם אַ דריטע אַ שטויס ביים אַקסעל, און יעדע לאַכט צו איהם, און יעדע איז גרייט מיט איהם צו שטיפען... אזוי פריי ווי דאָס אידישע מיידעל האָט זיך אויפגעפיהרט דאָרט קענען שגץ, האָט זי זיך קענען אַ אידישען בחור קיינמאָל ניט אויפגעפיהרט.

די אידישע בחורים, אַז זיי האָבען בעגעגענט דעמאָלט אַ בעקאנטע באַרוועסע שיקסע, האָבען זיי אויך מיט איהר געשפאַסט, האָבען זיי אַמאָל געפרעגט, ווער האָט איהר די נאָז צובלוטיגט? האָט זי דאָן די נאָז מיט די קאָראַווע פינגער געטאַפט, געזוכט אויף זיי בלוט, דער־נאָך זיך צולאַכט און געזאָגט זיי גוטמוטיג: „די וועלך זאלען אייך פרעסען!“ אָדער „ווערט פאַרברענט!“ און אַמאָל, ווען זיי האָבען

זיך ערלויבט מיט איהר נאך א פרייערען שפאס, האט זי זיי גע-
ענטפערט אויף דעם מיט א פאטש איבער די הענט און מיט א
געלעכטער ...

דער מארק רוהט נאך, די קראמען זיינען נאך פארשלאסען, בעת
די אידישע יונגווארג טראגט זיך מיט דעם קאכעדיגען געפילדער פון
וואלד. די טהירען פונ'ם אלטען, שווארצען קאסטיאל זיינען שוין
אפען, מען גרייט זיך שוין דארט צום גאטעסדיענסט ... עטליכע
פויערס און פויערטעס, אין ווייסע סערמיאנעס און לאפטשעס, זיינען
געקומען פאר-פריה צום גאטעסדיענסט פון די גאהענטע דערפער,
זיצען זיי אויף דער ערד נעבען קלויסטער און ווארטען. די פויערס
רויכערען פופקעס, שפיען און שווייגען. די פויערטעס, מיט ווייסע
און געבלומטע טיכלעך אויפ'ן קאפ, רעדען צווישען זיך שטיל, פאר-
סוד'עט ... דערהערען זיי דעם הילכעדיגען געלעכטער פון די בע-
קאנטע אידישע מיידלעך און בחורים, קוקען זיי זיך אום און גריסען
צו זיי שטום מיט'ן קאפ. און די פארבייגעהענדיגע אידישע מיידלעך
ענטפערען זיי אויפ'ן גרום מיט לעבהאפטע מינעס, ווארפען צו זיי
פרעהליכע געשרייען: „זדארוע! זדארוע!“

הינטער דעם קאסטיאל שפרינגען ארום בומשאנעס אויף זייערע
לאנגע פיס. דארט קוקט ארויס פון אן אפענעם פענסטער א איד אין
א יארמעלקע, איינגעמונקט אין פעדערען, אפנים ערשט פון בעט
ארויס, גלעט זיך בהרחה די בארד, געניצט בהרחה און קנייטשס
דעם שטערן. א צווייטער איד מיט א געלער, קאלטענעוואטער בארד,
אין א ווינטערדיגען קאפטען, פון אונטער וועלכען עס קוקען ארויס
דיקע, געלע ציצית, שטעהט נעבען די טויערען פון זיין הויז, קראצט
זיך אונטער דער רעכטער פאכווע מיט דער לינקער האנד, קרימט זיך
און אייקעט: „אריווא, ס'ר'א היי, טאמעלעך!“ ... א אידישע פרוי
אין א שבת'דיגען צעפעץ לויפט ארויס פון שטוב און שרייט צו איהר
אינגעל, ער זאל אריין אין שטוב, פרק זאגען. און דארט זיצט א
אידישע מאמע מיט איהרע קליינע קינדער אויף א פריזבע און דער-
צעהלט זיי מעשיות וועגען שדים און רוחות, וועגען גוטע אידען און
למדיוואורניקעס. א איד מיט פארקאשערטע פאלעס יאגט זיך נאך
זיין ציג און רופט זי: „דזשיג! דזשיג! דזשיג!“ ... א צווייטער
איד טרייבט אב פון זיין טויער א חזיר, וועלכער האט דארט עפעס

דערשמעקט און נראַכט מיט זיין שנוצע. דער איד מאַכט צו איהם מיט די הענט, שפּרינגט אונטער אויף די פיס, כאַפּט עפעס פון דער ערד און שרייט: „האַיוס! האַיוס!“

דאָ און דאָרט לינגט אַ ציג אויף אַ פּריזבע, טהוט זיך אַ קראַץ דאָס בערדעל אָן רוקען, הויבט אויף דעם קאָפּ און הויבט אָן צו קייען מיט'ן מויל. איבער אַ פאַרקאָן אין דער הויך געהט אַרום אַ קאַץ. ציהט זיך מיט'ן שלאַנקען רוקען, דרעהט מיט'ן עק, שאַקעלט מיט די דורכזיכטיגע, ליכטיגע אויערען, רייבט די ווייסע זאָנצעס אָן איהרע לאַפּאַטקעס און זשמורעט מיט די געלע אויגען. צוויי אידען געהען פאַרביי, ביידע, קענטיג, טיעף פאַרטהאָן אין אַן ענין, ביידע טרעמען פּאַוואַליע, ביידע האַלטען די בערד אין פּויסט און ביידע קנייטשען די שטערענס. מסתמא רעדען זיי וועגען „פּאַליטיקע“, וועגען ביס-מאַרק און ביקאַנספּעלר, און אפשר וועגען אַ טיעפען ענין אין דער גמרא ...

אַ יונגע אידישע מאַמע, אין שבת'דיגע מלבושים, יוצט אויף אַ פּריזבע מיט אַן עופּעלע אויף די הענד, האַטשקעט עס אונטער און זינגט, און לאַכט צו דעם אַזוי גליקליך ... קליינע קינדערלעך מיט אַבגעוואַשענע צורהקעלעך, געקאַממע, שפּיעלען זיך אַרום די הייזער די עקען, וואָס שטעקען אַרויס ביי די אינגלעך פון די פּלודערקעס, זיינען נאָך ווייס און רייז, די קליידלעך אויף די מיידעלעך זיינען נאָך ניט פאַרבּרוּדיגט ...

דערזעהען די קינדער זייערע עלטערע ברידער אָדער שוועסטער, וואָס קומען פון שפּאַצירען, וואַרפען זיי זיך צו זיי אַנטקעגען מיט פּרעהליכע געשרייען, פּאַלען זיי צו צו זיי און דריקען זיך צו זייערע קניע. ביי דעם עלטערען ברודער און שוועסטער איז דער פנים אויפגעלעבט, פאַרשוויצט און די אויגען גלאַנצען אַזוי פּרעהליך. מוסר'ט דעמאָלט, געוועהנליך, דער טאַטע דעם זוהן: לויפט אַרום אַזאַ געזונטער אייזאָן, ער וואַלט בעסער פּרק געזאַגט! קוקט אויף איהם דעמאָלט, געוועהנליך, די מאַמע און זיפּצט: ווי רויט, ווי געזונט, לױט שױז זײן אַ סאַלדאַט! ...

און צו דער טאַכטער זאַגט דעמאָלט די מאַמע: אַזאַ שיקסע, לױ זי איז פאַרשוויצט, מסתמא אַ וועלט געקעהרט! און דער טאַטע לױט אױד דעמאָלט, געוועהנליך, איז אַ האַרבען טאַן: די באַקען

דארף מען איהר אויספאטשען, דער שיקסע, זי זאל געדענקען!...
און גלייך, ווי די טאכטער, די „שיקסע“, האט זיך אבגעקעהרט,
קוועלען, געוועהנליך, טאטע-מאמע און רעדען איינער צום אנדערען:
— וואס פאר א פארשוין, קיין עין הרע! וואס פאר א פארשוין,

שיינט ווי זיעבען זונען!..

די זון זינקט. באלד וועט זי אונטערגעהן. דער עולם צוגעהט
זיך אין די בתי מדרשים, מנחה דאוונען. די טאכטער בלייבט אין
דער היים, האט אנגעטהאן א פארטוך אויף איהר שבת'דיגען קלייד
און גרייט דעם טיש צו שלוש סעודות. זי גרייט דעם טיש און חלום'ט
איהר מיידעלשען חלום... פון איהרע אויגען גלאנצט ער ארויס.
איבער איהרע באקען רויטעלט ער זיך, איבער איהרע ליפען שוועבט
ער... א בחור, זעהט זי, וואס לויפט איבער'ן וואלד מיט אזא אימפעט,
וואס בארעט זיך מיט א צווייטען מיט אזא קראפט, מיט אזא קראפט...
און דער בחור, וואס איז אוועק אין בית-מדרש, מנחה דאוונען.
טראכט אויך פון'ם וואלד, פון די מיידלעך, חלום'ט פון זייערע פנים'ען
פון זייערע אויגען, פון זייער געזאנג, פון זייער לאכען...

מען איז געקומען פון מנחה אהיים. מען זיצט ארום טיש און
מען עסט שלוש סעודות. דער טאטע הויבט אן צו זינגען זמירות.
די זון איז אונטערגעגאנגען. פלוצים היילט אב איבער'ן שטעדטעל
א מעטאלענער קלונג: ביים-ים! וואס ציטערט דורך דער לופט איז
א לאנגען, לאנגען טאן... די נשמה יתירה טהוט זיך א צאפעל ביים
אידען, און אן אומעט בעפאלט זיי, א בענקעניש...

דער גלאק פונ'ם קאסטיאל הויבט אן צו קלינגען נאכאנאנד און
הודיעט איבער'ן שטעדטעל אין לאנגע און אין קורצע טענער:

בים—ים | בים—ים—קלינג—לאנג—בים—!!!

און עס מישען זיך די דאזיגע פייערליכע, מעטאלענע טענער מיט
די טונקעלע שאטענס, וואס די נאכט ווארפט אויפ'ן שטעדטעל, און
זיי רייסען זיך אריין אין די אידישע הייזער, אין די אידישע נשמות,
און זיי וועקען דארט שטארקער דעם אומעט, די בענקעניש, די וואכער-
דיגע זארגען... עס זיפט דער איד, פאר'דאגה'ט זעהט אויס זיין ווייב,
צוטראגען און אומעטיג זיינע זיהן, טרויעריג זיינע טעכטער...

שפעטער א וויילע זיינען זיך די טאטעס ווידער צוגאנגען אין
בית מדרש, מעריב דאוונען. די אידישע הייזער זיינען אלע פינסטער-

די אידישע טעכטער ווארפען פון זיך אַרונטער די שבת-בגדים, נעחמען אַרויס די סטענגעס פון די האָר און זיפצען אין דער פינסטערניש אַרײַן. און דער גלאַק קלינגט ווידער, און אזוי אומעטיג הודיען זיינע קלאַנגען אין דער פינסטער, אזוי מרה-שחורה'דיג הילכען זיי אַב אין די אידישע פינסטערע הייזער, פון וועלכע דער שבת-קודש האַט אַרויסגעצויגען...

אויפ'ן הימעל האָבען זיך אַנגעצונדען די שטערן. זיי פינקלען שוין ניט אזוי פּרעהליך, ווי פּרייטאַג צו-נאַכטס...

אין די פענסטער פון די אידישע הייזער האָבען זיך אומעטיגע פּיערלעך בעווזען... אויף דער גאס דערהערען זיך שטימען „גוט וואָד“ 1 „גוט וואָד“ 1 — פאַרוואַרטע שטימען... און באַלד דערהערט זיך פון יעדען הויז די הברלה און דער „ויתן לך“. און נאָך אין אַ וויילע אַרום דאָס הייזעריגע קלינגען פון שלעסער אויפ'ן מאַרק, וואו די אידען און די אידענעס עפענען זייערע קראַמען. דאָ און דאָרט דערהערט זיך אַ אידישער קרעכץ... נאָך שבת. די נשמה יתירה איז אַוועק. די וואַכעדיגע נשמה איז אַליין געבליבען. די זאָרען האָבען אויפגעוואַכט, די קאַפּ-דרעהענישען... נאָך שבת!...

4

וואַכניגע טעג אין'ם שטעדטעל זומער-צייט

דער שבת אַוועק, האַט דאָס שטעדטעל זיך ווידער מיט אַ גרויער וואַכעדיגקייט בעדעקט. די טאַטעס און די מאַמעס זיינען ווידער זעבען זייערע קרעמלעך און טישלעך אויפ'ן מאַרק געזעסען מיט גרנסטע, פער'דאגה'טע מינעס, און האָבען גע'חלום'ט זייערע וואָך-יעדיגע חלומות, אַזוינע קלייניטשקע, טרויעריגע, אַזוינע גרויע, אומ-צעדייטענדע, און דאָך אַזוינע גרויסע און וויכטיגע פאַר זיי אַליין!... יער וואַרים. וואָס קריכט צווישען קברים אויף אַ בית-עולם, חלום'ט יאָשר אויך חלומות, וועלכע זיינען עהנליך צו זייערע. זעלמען האַט זען זיי גע'לאַכט, און האָבען זיי אַמאל גע'לאַכט, האַט זייער געלעכטען' געקלונגען קורץ און אַבגעהאַקט, און אַ קרעכץ האַט זיך אין איהם

געהערט. נאָר איין מאָטעל חנה־דבורה'ס, דער „פּאָליטיקער“ פּוֹל'ם שטעדטעל, אַ איד, מיט אַ געל, שפּיציק בערדעל און פּלינקע, זשיר וואָוע אויגען, וועלכער האָט פון מיטען תּמוז אַן געטראָגען אַ וואַריי מען שאַל אַרום האַלן בין נאָך יום כּפור, מחמת ער איז געווען אַ בעל־תּפּילה און האָט געהיט זיין כּלי פון אַ פּערקיהלונג, — אַט דער דאָר זיגער מאָטעל חנה־דבורה'ס איז געווען דער איינציגער פּרעהליכער איד אויפ'ן מאַרק צווישען די קרעמער. ער איז אַפּט געזעסען פּאָר דער טהיר פון זיין קרעמעל מיט'ן שאַל אַרום האַלן און האָט דער צעהלט זינע שכנים, די אַנדערע קרעמער, הויף אויפ'ן קול, אַז ישראל ביקאַנספּילר איז געווען אַ גרעסערער פּאָליטיקער, ווי ביסמאַרק אַפּילו אַליין. דערפּאַר האָט טאַקע ענגלאַנד די שליסלען פּוֹל'ם ים ביי זיך איז „קאַזאַטשייטסוואַ“, און ניט דייטשלאַנד. און אַז ענגלאַנד זאַל וועלען, קאַן זי אַבשליסען דעם ים, און די נאַנצע וועלט איז הרובּ.

און די קרעמער און די קרעמערקעס, אַז זיי האַבען איהם דאָס געהערט דערצעהלען, האַבען בעוואונדערט זיין שאַרפען מוח, זיינע קענטענישען, און אויף די פּער'דאנה'טע פּנים'ער און אין די פּער־זאַרגטע אויגען האָט דאָן אַ מינע פון נחת אַ לייכט געטהאָן, וואָס יקאַנספּיעלר איז געווען „אונזער“ ישראל ביקאַנספּיעלר...

האַט אַמאָל געטראָפען, אַז אין מיטען דערינען האָט זיך בע־ווּזען אַ פּויער אין אַ לייווענטענעם העמד און אין לאַפּצעס, מיט אַ פּייכטער קאַלטענעוואַטער באַרד, מיט צופּאַטעל'טע האָר אונטער אַ נייעם היטעל מיט אַ דאַשעק, נאָר וואָס געקויפט ביי אַ קירושנער, האַבען די קרעמער און די קרעמערקעס, וואָס האַבען זיך נאַר־וואָס געפּרעהט מיט „אונזער“ ביקאַנספּיעלר, גלייך אַן איהם פּערגעסען, פּונקט ווי דער פּאָליטיקער מאָטעל חנה־דבורה'ס אַליין, און זיי אַלע האַבען זיך צום פּויער אוואַרף געטהאָן, פּריהער פּאַר אַלעמען מירקע אברהם־לייזער'ס, אַ לאַנגע, דאַרע אידענע מיט אַ געל פּנים און אַ פּערדרעהט טיכעל אויפ'ן קאַפּ, וועלכע האָט גע'שמ'ט אין'ם שטעדר טעל פּאַר אַ גרויסע הולטאַיקע, מחמת איהר פייערדיגען מענה לשון, און מחמת זי האָט זיך דעם נאַנצען יאָהר אַרומגע'הרג'עט מיט אַלע קרעמער און קרעמערקעס צוליעב חיונה; און נאָך איהר דער פּלינג קער מאָטעל, דער פּאָליטיקער מיט'ן שאַל אַרום האַלן, און דאָן די אַנדערע, האַבען איהם אַנגעכאַפט, דעם פּויער, ווער ביי די פּאַלעס

פון העמד, ווער ביי די ארבעל, ווער פון פאָרענט און ווער פון הינטען, און יעדער און יעדע האָט איהם צו זיך אין קרעמעל געשלעפט מיט אַ געבעט, מיט אַ געשריי, שיער ניט מיט טרעהרען. דער פויער האָט זיך געראנגעלט, געדעהט זיך אויף אַלע זייטען, אַרויסגעריסען זיך פון דעם, אַ שטויס געטהאָן יענע. און ווען זיין היטעל איז ביי איהם פון דעם צופאַטעלטען קאַפּ אַרונטערגעפאַלען, איז ער גאָר מלאַ רציחה געוואָרען, האָט אַ שפיי געטהאָן מירקען, וואָס האָט איהם דאָן ביים אַרבעל געשלעפט, אין פנים אַרין און זי אַ שטויס געטהאָן פון זיך, און זי האָט פאַר כעס אַ שפיי געטהאָן מאָטעל חנהדבורה'ס אין פנים אַרין און אַרונטערגעריסען ביי מאָטעל'ס ווייב דאָס טיכעל פון קאַפּ און מאָטעל'ס ווייב האָט זיך פאַר צוטומעלטקייט פערצווייפעלט אַרויפ־געוואָרפען אויף אַ דריטער קרעמערקע, ביז דער פויער האָט אַ כאַפּ געטהאָן זיין נייע היטעל פון דער ערד, אַ לאַז געטהאָן זיך לויפען און איז אַרוינגעפאַלען טאַקע מירקען אין די אַרעמס, זועלכע, מיט'ן קאַפּ־טיכעל שוין אויפ'ן אַקסעל, אין איין ווייסען הייבעל און פערסאַפּעט, האָט איהם פאַרט אַריינגעשלעפט צו זיך אין קרעמעל אַרין. דאָן האָט בען זיך די קרעמער און די קרעמערקעס ווידער צוזעצט פאַר די טהירען פון זייערע קרעמלעך, געווישט זיך די פנים/ער מיט די הוילע הענד, פערריכט די אַרונטערגעפאַהרענע טיכלעך און הייבלעך אויף די קעפּ, און מאָטעל חנהדבורה'ס דעם שאַל אויפ'ן האַלז, האָבען נאָך אַ וויילע געשאַלטען איינער דעם אַנדערן, איינע די אַנדערע, און אַלע מירקען, ביז דער פויער איז פון איהר קרעמעל אַרויס מיט אַ פעקעל טאַבאַק און מיט נאָך עפעס אין אַ זעקעלע... דאָן האָבען זיי אַלע איהם בער גלייט מיט טרויעריגע אויגען, און יעדער פון זיי האָט געפרובט טרעפען מיט קנאה אין האַרצען, פיעל מירקע האָט פון איהם גע־לייזט, פיעל פרנסה זי האָט געהאַט...

אזוי זיצען זיי פון אין דער־פריה ביז שפעט ביינאַכט פאַר זייער ערע קרעמלעך און טישלעך אויפ'ן מאַרק און היטען זייער חיונה, אומשטיינס געזאַגט. ברענט די זון, טרייבט דער ווינד הייסען זאַמט דיגען שטויב אין פנים, אין די אויגען, — זיי זיצען...

עס וואַרפט דער וואַלד טונקעלע שאַטענס אויפ'ן שטערטעל. זיי בעהעפטען זיך מיט די שאַטענס, וואָס ציהען זיך פון'ס פּוילישען בית־עולם אין טהאַל אַרונטער. איין הייסער מאַנג איז געשטאַרבען.

א נייע קיהלערע נאכט איז צונעקומען. איין נאכט איז געשטארבען.
א נייער הייסער טאָג איז געבאָרען געוואָרען, און דאָס לעבען אינ'ם
שטעדטעל איז ווי נעכטען, ווי פאר-א-יאהרען, ווי מיט צעהנדליגער
יאהרען צוריק...

ווי מיט צעהנדליגער יאהרען צוריק, הענגט איצט אויך אמאָל
איבער'ן וואָלד, נאָך אַ ביינאכטיגען ווארימען רעגען און פאר אַ
הייסען טאָג, אַ נעפעל, און די ערשט-אויפגעגאנגענע זון קוקט דורך
איהם אַרויס, ווי אַ רויטער פלאַם דורך פערשטויבטע שויען פון אַ
לאַמטערן: און אַ דער טאָג איז זעהר הייס, געהען איצט אויך איי-
דישע אינגלעך און אַן אנדער דערוואקסענער איד זיך באַדען אינ'ם
קליינעם טייכעל, וואָס לויפט הינטער'ן שטעדטעל, געגענאיבער דעם
אידישען בית-עולם. דאָז הילכט די לופט אַרום טייכעל פון יונגע,
שטיפערישע געשרייען, און פון דעם יונגען וועלדעל דערביי פליהען
אַרויס פייגעלעך מיט אַ צושראָקענעם פיפסען, פליהען אַרויס, דער-
זעהען די נאָקעטע קונדסים אין דעם טייכעל, קעהרען זיך באַלד צור-
יק און פערשווינדען אין זייער גרינעם וועלמעל... און אויף יענע
זייט טייכעל, אויפ'ן בערגעל, וואו דער פאסטוד פיסטרט זיינע בהמות
הינטער די בוימער, טראָגט זיך דעם פאסטוד'ס געזאנג און דאָס ביר-
לען פון זיין הונט הילכט, מען ווייס ניט, צי האַווקעט ער פאר הנאה
פון זיין בעל-הבית'ס זינגען, אָדער מחמת ער הערט דעם ליארם פון'ם
טייכעל. און אנטקעגען, אונטער'ן פארקאן פון'ם אידישען בית-עולם,
זיצט אויפ'ן גראַז, ביידע קניע אויפגעשמעלט אונטער אַ לאַנגען גע-
לען אַרבע כנפות, אין אַ צושפילעמען קאפּטאָן, אָרע טראַלע, דער
קברות-מאָן — אַ איד מיט אַ רויטען, פערשוויצמען האַלץ אונטער אַ
געיכטער, ווילדער, קאַלטענוואַטער, שוואַרצער באַרד, מיט אַ רוי-
טער נאָז און פערזשמורעמע אויגען, אין אַ היטעל מיט אַ צובראָ-
כענעם דאָשעק. אין מויל האַלט ער אַ לאַנגען ציביק, זויגט, טורקעט
דערביי מיט אַ פינגער אין דער ליימענער פיפקע און זשמורעט די
אויגען אויף די נאָקעטע אינגלעך, וואָס אַרביימען מעשים אין טייכעל.
שטעהט אַ איד ביים ברעג טייכעל, האַלט זיינס אַ אינגלעל פאר
אַ הענטעל און וויל איהם אריינשלעפען אין וואסער. דאָס בייכיגע
אינגלעל, אַ יאהר זעקס אַלמ, רייסט זיך פון זיין טאטעס הענד, טאַנצט
אונטער אויף די פייסלעך און שרייט:

— איך ווילל—5 נ—יט—ט! איך ווילל—5 נ—יט—ט! איך
האָב מורא! אי, אי, טא—א—טע!..

דער טאַטע נעהמט איהם אויף די הענד, און אַז דער אינגעל
הויבט זיך אָן צו רייסען און צו צאַפֿלען מיט די הענד און פיס, האַלט
דער טאַטע איהם צו די פיסלעך און לאַזט זיך מיט איהם געהן אין
וואסער אריין. גלייך אַבער טהוט ער זיך אַ כאַפֿ צוריק: „אי,
קאַלט!“ קעהרט זיך אום, לאַזט אַרונטער דעם אינגעל אויפֿן גראַז
און געהט שוין אַליין אין וואסער. ביים ברעג שטעלט ער זיך אַב,
לעגט אַרויף איין האַנד אויף דער האַריגער ברוסט, די אַנדערע פּער־
רוקט ער אונטער אַ פאַכווע, שטעהט אַזוי אַ וויילע, קוקט אויפֿן
וואסער, קוקט אויף די אינגלעך, וואָס ווייזען דאָרט אלערליי קונצען
און מורמעלט: „אמת'ע שרים, מחבלים!“ דערנאָך שטעלט ער פאַ־
וואַליע אריין אַפּריהער איין פּוס, פּערקרימט זיך: „א—אי!“ און
מאַכט צו אַ אידען, וואָס באַרט זיך דאָרט: „עפעס דאָך גאָר קאַלט,
האַ?״ ענטפּערט יענער, וואָס באַרט זיך שוין דאָרט: „כ'וויי!“
פּערשטאַפּט זיך מיט ביידע הענד די אויערען, מאַכט צו די אויגען,
טהוט זיך אַ זעץ אין וואסער אריין, אַז מען זעהט נור דאָס ביסעל
שוואַרצע האַר אויף זיין מוח פּונ'ם וואסער ארויס, און כאַפּט זיך
באַלד ארויס מיט אַ רויטען פנים, נאסער באַרד און פּיאות און אַן
אייקען, אַזוי ווי ער וואַלט זיך אויפֿן פּאַל אין דער באַד געפּאַרעט...
יענער איד האַט שוין דערוויילע, אַ דאַנק גאַט, אריינגעשטעלט זיך
צווייטע פּוס אויך אין וואסער. אַבער ארום איהם שטיפען אינגלעך,
יאַגען זיך איינער נאָכ'ן אַנדערען, שמופען איינער דעם אַנדערען
מיט'ן קאַפּ אין טייד, שפּריצען איינער אויפֿן אַנדערען. קריגט ער
אויך אַ שפּריץ, שפּרינגט ער אויף, שרייט: „אי, ראסטאנטען! אי
מחבלים!! איכ'ל אייך דער'הרנ'ענען! שקצים, שקצים, איהר קאַנט
נאָך, חלילה, דערטרינקען אימיצען! דאָס איז אַ טייד, ממזרים!“
לאַכען די אינגלעך, און איינער פּון זיי טהוט זיך אַ וואַרף אונטער'ן
וואסער, פּערשווינדט, שטעקט ארויס פּון דאָרט אַ פּוס, טויכט אויף
דערנאָך איבער'ן וואסער מיט אַ ראַזעווען פייכטען פנים, צונעמאַכטע
אויגען, און צוגעקלעפטע האַהר אויפֿן שטערן, שאַקעלט מיט'ן קאַפּ,
טרייסעלט מיט די אויערען, פאַרשקעט מיט די ליפען און שרייט
אַזוי לעבעדיג, היכניג, פּרעהליד, און שווימט ווייטער נאָך די אַני

דערע אינגלעך, וואס טראגען זיך איבער'ן טיך אויף די רוקענס-
קוליען זיך מיט אמאל איבער, לעגען „קלאפטער“, שווימען מיט
„וואסער-טריט“...

שרייט יענער איר, וואס באַרט זיך שוין דאָרט, צום אנדערען,
וואָס האָט זיך ערשט געבייזערט אויף די אינגלעך און וועלכער קלייבט
זיך איצט צו טובל זיין :

— האָט איהר געזעהן, ווי מירקעס ווילדע בריאה מאַכט די קונד-
צען, האָ? ער וועט נאָך אמאל דערטרונקען ווערען...

— זאָל ער נאָר מיטנעהמען זיין מאַמען — מאַכט דער, רוקט
אריין די פינגער אין די אויערען, פערמאכט די אויגען און — פּלויף!
דאנקען נאָט, אַבגע'טובל'ט זיך, אַ פיהר געטהאָן די האַנד ארום דער
נאָסע באַרד, און דאָס וואָסער איז שוין מעהר ניט קאַלט...

און דאָס אידישע מיידעל גנב'עט זיך צום טייכעל, ווען קיינער
איז דאָרט ניטאָ, גנב'עט זיך אויף די שפיץ-פינגער מיט אַ חבר'טע,
און די שוואַרצע אויגען קוקען זיך אום אויף אַלע זיימען אומרוהיג,
בעת זי וואַרפט אַרונטער די קליידער פון איהרע ווייסע, כשר'ע גליעד-
דער; און אַז די זון האָט דערזעהן איהר נאַקעטקייט, קאַרטשעט זיך
צונויף דאָס מיידעל, בויגט זיך אויס, שעחמט זיך פאַר דער ליכטיג
קייט, פאַר דער זון, פאַר דעם הימעל, פאַר די בוימער, פאַר דער נאָך
צער אַרומיגער גרינער און ליכטיגער וועלט, און געהט אַזוי אין דאָס
מורמלענדיג וואָסער אַריין... און דער יונגער פאַסטוך, פון בוימער
פערשטעלט, קוקט אַרונטער פּוּ'ם בערגעל, אויסגעצויגען אויפ'ן בויך,
דער שטעקעל פון דער בייטש אונטער זיין מאַרדע, אויף דאָס נאַקעטע
אידישע מיידעל אינ'ם טייכעל, קוקט און שמייעלט און שאַקעלט
מיט'ן קאַפּ. ביז ער האַלט ניט אויס, רוקט זיך אַרויס פון צווישען
די בוימער אויפ'ן בויך און טהוט אַ רוף דאָס מיידעל ביי איהר נאַמען
און צוהירזשעט זיך, ווי אַ יונגער פערדעל... דאָן טהוט זיך דאָס
מיידעל אַ כאַפּ מיט אַ צושראַקענעם געשריי פאַר איהר חבר'טע
און יענע פאַר איהר, און ביידע לאָזען זיך אַרונטער אין וואָסער ביז'ן
האַלז, קוקען זיך אום מיט צושראַקענע אויגען אויפ'ן פאַסטוך, שרייען
צו איהם, זידלען איהם, און אַז יענער לאַכט נאָך העכער און הייסער,
הויבען זיי אַן צו פּוּזען אויף אַלע פיער פּוּ'ם טייכעל, די באַקען
צופלאַמט, די אויגען פערשעהמט, קריכען אַזוי צו צו זייערע קלייד-

דער, וויקלען זיך איין אין דעם, בויגען זיך צו ניעדריג, ניעדריג צו דער ערד און טהוען זיך אזוי אן. און אז זיי האבען זיך אנגע- טהאן, שטעלען זיי זיך ביידע אוועק, מאכען מיט די הענר צום פאסטוך אויפ'ן בערגעל און זידלען איהם. ער האט זיך אויך דארט אויפגע- הויבען, פאכעט צו זיי מיט זיין לאנגער בייטש, לאכט און פייפט. דאן טהוען די חבר'טעס זיך מיט אמאל א כאפ, צולאכען זיך און לויפען אוועק אין שטערטעל.

און ווען תשעה באב איז געקומען, האט דאס טייכעל איצט אויך געהערט, ווימיט צעהנדליגער און צעהנדליגער יאהרען צוריק, שרעק- ליכע יללות פון דעם אידישען בית-עולם אנטקעגען, וואו אידישע פרויען זיינען אויף די קברים פון זייערע קרובים געלעגען און האבען געיא- מערט; וואו אידען מיט ווייסע בערד זיינען געשטאנען, דעם קאפ אן געשפארט אן די מצבות פון זייערע פרויען, און האבען געמורמעלט, און וואו אידישע אינגלעך, וואס אין זייערע הערצלעך האט דאס יונג לעבען געשטיפט, ניט געוואלט וויסען ניט פון קיין זארגען און ניט פון קיין טויט, האבען געקלעטערט אויף די בוימער איבער די קברים און געריסען זייערע עפעל...

און קורץ פאר ימים נוראים איז איצט אויך, ווי מיט צעהנדליגער און צעהנדליגער יאהרען צוריק, דער הימעל איבער'ן וואלד געהאנגען א גרויער און א מרה-שחורה'דיגער און פון דער דארטיגער גרויקייט האט זיך צייטענווייז א בייזער, לאנגער און קארטאווער געשריי פון א ראב געהערט, און איז'ס שטערטעל האט געשמעקט מיט ארונטער- גענומענער תבואה פון די ארומיגע פעלדער, מיט פארטיגע עפעל פון די ארומיגע סעדרע, מיט הערבסט פאר די דארטיגע קריסטליכע שכנים און מיט שווערען אומעט פון ראש השנה און יום כפור פאר אלע דארטיגע אידען...

און אויף די פנים'ער פון די קרעמער און קרעמערקעס איז גע- לעגען א פערטראכטע ערנסטקייט, און יעדע הארץ איז צו גאט'ס רחמים געווענדעט געווען, א נייעם גוטען יאהר, א כתיבה וחתומה טובה ביי גאט געבעטען, און יעדעס הארץ האט פאר גאט'ס צארן געצימערט...

און מען האט קיין קללות נישט געהערט און קיין זידלערייען. מען האט מורא געהאט צו שילטען, ווען אויפ'ן הימעל האט מען זיך

געגרייט צו שרייבען און צו חתמ'ענען און אויף דער ערד — צו רייניגען זיך פון די זינד. יעדער און יעדע האָט זיך בעמיהט צו בע- גראַבען טיעף אין האַרצען די בייזע געפיהלען צום אַנדערען איבער די מורא'דיגע טעג...

ווי מיט צעהנדליגער און צעהנדליגער יאָהרען צוריק, איז אין דער דאָזיגער צייט, דער פחד פאר גאָט אין'ם שטעדטעל געוואקסען פון טאָג צו טאָג, דער הימעל איבער'ן וואַלד. האָט זיך געדאכט, איז פאר פחד אזוי פינסטער און פער'מדה'שחורה'ט געווען, די זון האָט זיך פאַר מורא בעהאַלטען און דער וואַלד און די גאנצע ארומיגע סביבה איז פאַר שרעק אזוי פערקמורעט געווען.

די נעכט זיינען געווען שטאַק-פינסטער אָהן אַ לבנה. די היי- זער, די קראַמען זיינען געלעגען, ווי אין אַ טיעפען שוואַרצען תהום, און די פייערלעך פון די פענסטער האָבען פון ווייטען ארויסגע- בלישצעט, ווי אויגען פון וועלף אין אַ פינסטערען וואַלד, און דער פוילישער בית-עולם איז ווי אַ שווערע שטיק כמארע געהאנגען איבער דאָס פערזונקענע שטעדטעל, און אַן אומעטיגער רוישען פון'ם וואַלד האָט זיך איבער'ן שטעדטעל געטראָגען, און נאָכאָנאַנד האָבען זיך פון מאַרק בעוועגט טונקעלע שאַטענס מיט שווימענדיגע פייערלעך פון די אָנגעצונדענע לאַמטערנעס, און שטילע טריט האָבען זיך געהערט, וואו די שאַטענס מיט די פייערלעך האָבען זיך בעוועגט, און שטילע זיפצען, און אין דעם אַלעם האָבען אידען איצט די אָנקומענדיגע מורא'דיגע טעג געפיהלט...

5

די תשובה-טעג אין'ם שטעדטעל.

די עלטערע אינגלעך זיינען אויך פרימער געוואָרען אין דער דאָזיגער צייט, האָבען געדאָווענט מיט מעהר כונה און זיך געהיט פאַר עבירות. בעזונדערס האָבען זיי זיך אַכגעהיט פאַר אזוינע עבירות, וואָס פאַר זיי האָט כרת-יאָהרען געקומט.

שטעהט א אינגעלע און דאווענט. אין די נייערדיגע פענסטער פון'ם שטוב קוקט אריין פון דרויסען א גרויער פערוואלקענטער איד דערפריה. דער אינגעלע איז א יאהר צעהן אלט, בלייך און מאַנער. אין פערלאַטעטע הויזען, פון וועלכע עס שטעקט אַרויס אַ שמוציגער עק פון'ם העמד. ער האַלט אַ סידור אין די הענד און דאווענט מיט כונה הויף אויפ'ן קול. קומט אַריין זיין מאַמע פון דרויסען פער- האוועט מיט אַ קערבעלע אין די הענד, אַ בלייך, קליינגעוויקסיג ווייבעל, נאָך גאָר אַ יונגס, מיט אַ פאַטשיילע איבער די אַקסלען און אַ טיבעל אויפ'ן קאַפּ, פון אונטער וועלכען עס זעהט זיך קיין האָר נישט אַרויס. זי טהוט אַ שטעל דאָס קערבעלע אויפ'ן טיש און הויבט אַן אַרויסצולענען פון דאָרט לעקעכלער, צעהלט זיי מיט אַ שעפטשען. איבערגעצעהלט, לעגט זי זיי צוריק אויס אין דאָס קערבעלע און קוקט זיך אום אונרוהיג אויף איהרע קלענערע קינדער, וואָס שלאָפּען נאָך: איינס אין אַ וויענעל-און צוויי אויף אַ קאַנאַפע. זי דארף לויפען אויפ'ן מאַרק, אַרויסשטעלען איהר טישעל. אַלע שטעהען שוין דאָרט נעבען זייערע טישלעך, און זי קען זיך נאָך נישט אַרויסרייסען פון'ם שטוב, ווייל מען דארף די קינדער נאָך אַנטהאַן און עסען זיי געבען. איהר מאַן איז אַוועקגעפאַהרען אין דאָרף „אין קאַליעדע“, וועט היינט אָדער מאָרגען מסתמא צוריקקומען מיט אַ ביסעל תבואה פון דאָרט. אַן אַנדער צייט וואָלט זי אַנגעהויבען צו שרייען און צו שילטען זי קינדער, פאַר וואָס זיי „פאַפּען“ און לאַזען זיך איהר ניט אַרויסרייסען פון שטוב. היינט אָבער, פאַר ראש השנה, האָט זי מורא צו זיין ביין, און ווי עס מומשעט איהר ניט די מחשבה, אַז אפשר ווערט זי אַן דאָרט אויפ'ן מאַרק לייזונג, טהוט זי זיך אַן אַ כח ניט צו זיין אין כעס, געהט צו צו די שלאָפענדיגע קינדער, גלעט זיי און וועקט זיי מיט אזוי פיעל גוטסקייט אין'ם קול:

— קינדערלעך, שטעהט אויף! א גוטינקען, גוטינקען יאהר זאָלט איהר האָבען, פייגעלאַך מיינע, איד פערשפעטיג איבער אייך! ... און בעת זי איז דאָרט פערנומען מיט די קלענערע קינדער, וואָס זי האָט אויפגעוועקט, אַבווישענדיג זיי די צורה'קעלעך מיט אַ נאַ- סען האַנדטוף און זאָגענדיג מיט זיי „מודה אני“, דאווענט דערוויילע דער עלטסטער אינגעל פון דעם סידור און כאַפט יעדע וויילע אַ קוק אויף די לעקאד'לאַך אין דעם קערבעל. זיי ציהען איהם צו זיך און

טומלען זיין מוח. אין זיין קליין הערצעלע שלאָגען זיך אַרום דער יצר הרע און דער יצר טוב. „אזוי געשמאַק, נעהם!“ — טענה'ט דער יצר הרע. „מען מאָר ניט, דאָס איז אַ גנבה, אַזאַ עכירה פאר ראש השנה און יום כפור!“ — ענטפערט דער יצר טוב — און ער שטעלט זיך מיט'ן רוקען צום קערבעלע, מאַכט צו די אויגען און דאָ ווענט העכער. „דו וועסט דערנאָך זאָגען דער מאַמען, וועסט ביי איהר מחילה בעטען. אזוי געשמאַק, אזוי זיס!“ — לאָזט איהם ניט אָפּ דער יצר הרע. ער דערמאָהנט זיך אָן דאָס לעקעכעל, וואָס ער האָט שטילענקערהייט ארויסגענומען פאר עטליכע וואָכען צוריק פון'ם קערבעלע, און פיהלט נאָך איצט דעם געשמאַקען טעם אין'ם מויל. צום סוף בלייבט ביי איהם: ער וועט נעהמען נור דאָס מאָל און דער-נאָך וועט ער דערצעהלען דער מאַמען און זי בעטען, זי זאָל איהם מוחל זיין.

ער גנב'עט זיך צו הינטערוויילעכץ צום טיש, די אויגען אויף דער מאַמען אויסגעשטעלט מיט מורא, טאַפט אָן פון הינטען אַרום דאָס קערבעלע, רוקט אַהין אַריין דאָס הענטעל, שלעפט עס פאַר-זיכטיג ארויס מיט אַ לעקעכעל און בעהאַלט עס פלינק אונטער'ן אַרבע כנפות אויף דאָס הויל הערצעל. דערנאָך דאווענט ער ווייטער, אָבער שוין צוטומעלט, נישט מיט אַזאַ כונה ווי פריהער.

די מאַמע מיט'ן קערבעל איז אַוועק. דער אינגעל האָט אָבגע-דאווענט, איז ארויס מיט'ן לעקעכעל אויף דער גאס. ער געהט אין חדר און שפירט דאָס לעקעכעל שוין אויפ'ן נאַקעמען בייכעל, וואו עס האָט זיך אַרונטערגערוקט אונטער'ן אַרבע כנפות. ער געהט און טראַכט: עסען צי ניט? יאָ עסען! נישט עסען! אזוי געשמאַק! אָבער אַזאַ עכירה! צו להכעיס דעם יצר הרע וועט ער נישט עסען, אָט דוקא ניט! אזוי געשמאַק, אזוי זיס! „איך'ל דערצעהלען דער מאַמען: מאַמע, איך האָב אַ לעקעכעל גענומען“... „גענומען? גע-גנב'עט! גע'גנב'עט!“ — האָט ער זיך גענומען בייזערען אויף זיך אין די מחשבות — „דאָס איז אַ גנבה! גוי, דו האָסט גע'גנב'עט פאר ראש השנה און יום כפור!...“

ער דערזעהט פלוציט זיינעם אַ חבר, וואָס געהט אויך אין דעם אייגענעם חדר, וואו ער — שלמה'קעלע „די ווילדע בריאה“. דאָס איז מירקע אברהם-ליזער'ס מיזניקעל, אַ אינגעל אין זיינע יאָהרען, מיט

א צוקראצט פנים, א צוריסען היטעל אויפ'ן קאפ, א באַרוועסער און אויף מיט א שמוציגען עק פון די צוריסענע הויזען ארויסגעשטעקט. דער דאָזיגער שלמה'קעלע איז טאָקע אַ ווילדע בריאה. וואו אַ פאַר-קאן, דאָרט קריכט ער. דערזעהט ער אַ ציעג, מוז ער אויף איהר פאָהרען רייטענדיג. אויף אַ וואָגען מוז ער זיך אָנהענגען. דערזעהט ער אַ קינד מיט אַ נאַשעריי, מוז ער עס ארויסכאַפען. קריכט אין די סעדרע, עפעל צו גנב'ענען. אין בית-מדרש שלאָגט ער זיך תמיד מיט די אַנדערע קינדער און געהט שמענדיג אַרום מיט אַ צוקראצט פנים. איצט, פאַר ימים נוראים, האַלט זיך שלמה'קעלע אויף גאָר אַנדערש, שטיל געוואָרען ווי אַ טויב.

שמעלט ער איהם אָב:

— שלמה'קעלע, איד האָב אַ לעקעכעל!

— וואו?

— אָט דאָ!

ער טורקעט זיך אין דעם בויך.

— גיב אַ שטיקעלע!

— מען טאָר נישט...

— פארוואָס?

— מען טאָר נישט...

— אַ לעקעכעל טאָר מען נישט? פארוואָס?

— מען טאָר נישט... איד האָב גענומען שטייַנקערהייט..

— אַי! — טהוט זיך שלמה'קעלע אַ כאַפּ — פאַר ראש השנה?

גנב!...

— נישט ביי אַ פרעמדען, ביי מיין מאמען.

— אַלץ איינס אַ גנב... מען טאָר נישט. כרת יאָהרען קומט

דערפאַר. פרעג אפילו דעם רבי'ן. געה, גיב אוועק צוריק!

— איד האָב אַליין געוואַלט געהן און אָבעבען צוריק. דער-

פאַר האָב איד דאָך דיר געזאָגט, אַז מען טאָר נישט...

— עפעס אַ גוטער לעקעכעל? — פרעגט מיט אַמאָל שלמה'-

קעלע — עס קאָרטשעט דיר עפעס אויפצועסען איהם, האַ? גיב

אַ קוק טהאָן!...

— מען טאָר נישט! — טהוט יענער אַ שאַקעל דעם קאָפּ —

און לאָזט זיך שנעל לויפען צום מאַרק צו.

דאָרט שטעהט שוין זיין מאַמע ביי איהר טישעל מיט לעקעכלעך,
קאָנפעקטען און קוואַס.

צוגעלאָפּען צו איהר, שמעלט ער זיך אָפּ, שלעפט אַרויס פון אונ-
טער'ן ארבע כנפות דאָס לעקעכעל, וואָס איז אָנגעוואַרעמט פון זיין
לייב, דערלאַנגט זיין מאַמען און קוקט נישט אויף איהר.

— וואו האַסטו עס גענומען? — פרעגט זי, ווען דאָס לעקעכעל
איז שוין ביי איהר אין דער האַנד געווען.

— גענומען... — שטאַמעלט ער, ציהט אויס דעם מאַגערען אַרם
געגען פנים, רייכט די נאָז אָן איהם און כליפעט.
— וואָס וויינסטו? ...

— איך האָב גענומען פון דיין קאַשאַלקע — כליפעט ער ווייטער
און זיין אויסגעצויגענער אַרם אין שוין געגען זיין שטער, און ער
קוקט פון אונטער איהם אויף זיין מאַמען מיט אַ פּערקרימט פנים
און וואַרט אויף דעם פאַטש.

די מאַמע אָבער פאַטשט איהם היינט נישט. איז אַן אַנדער צייט
וואָלט זי איהם אָנגעפאַטשט, שטיקער פלייש פון איהם געריסען, מיט
קללות איהם בעפאלען און מיט געשרייען: סטייטש, אַזאַ בלוט-
זינגער, ביז וואַנען זי לייזט אַ קאַפיקע... היינט האָט זי איהם נור
אויסגערעדט: „נישט שען, זוהן מיינער, אַן עבירה, ערב ראש
השנה... איך וואָלט דיר אַליין געגעבען...“

און די ראַזיגע נומע רייך אַנשטאַט דעם פאַטש, וואָס ער האָט ער-
וואַרטעט, האַבען איהם נאָר אין גאַנצען צונומען, און ער האָט זיך
נאָך העכער צוואוויינט, רחמנות'דיגער, מיט אמת'ער חרטה אין האַר-
צען...

דאָן האָט איהם די מאַמע ביידע באַקען אַ גלעט געטהאָן: „שא,
שא, דו וועסט שוין דאָס ווייטער נישט טהאָן“, אָבעווישט איהם מיט
א פאַלע פון איהר קלייד די נאָז, אַריינגעשפאַרט איהם דאָס לעקע-
כעל אין'ם הענטעל און געזאָגט:

— נו, געה אין חדר, אַ זים יאַהר זאָלסטו האַבען!

און ער איז אוועק פון איהר מיט שיינענדיגע אויגלעך: אי קיין
גנב איז ער נישט געווען, קיין כרת-יאַהרען וועט ער ניט האַבען.
אי אַ לעקעכעל האָט ער געהאַט! ...

פאר שמחה האָט ער אַזש גענומען פּאַבריקעווען, ווי אַ יונג
קעלבעל, און דער שמוציגער עק פּוּן'ס העמד האָט איהם פּוּן הינטען
נאַכגעטאַנצט...

* * *

פאר די קראָמען זיינען איצט געזעסען די קרעמער און די קרע-
מערקעס טיעף פּערטהאַן אין זיך.

אַ פּויערטע מיט אַ יונגער שיקסע זיינען פּאַרבייגענאַנגען, די
פּויערטע מיט אַ בלעכענער קעראַסיין-כלי אין דער האַנד און די שיקסע
מיט אַ לעדיגען זאַק. ביידע האַבען געטראָגען אויפ'ן קאַפּ ווייסע
לייווענטענע טיכער און אויף די פּיס לאַפּטיעס. די קרעמער און זיי
קרעמערקעס זיינען געבליבען זיצען אויף זייערע ערטער. ניט גע-
ריסען זיי איינער פּוּן'ס אַנדערען, ניט געשלאָגען זיך פּאַר זיי, נאָר יע-
דער האָט זיי גערופּען פּוּן זיין פּלאַץ, און אַזוי שטיל, אַזוי הכּנעה'דיג,
טאַקע נור ווי פּאַר ראש השנה און יום כּפור. און ווען די פּויערטע
מיט דער שיקסע זיינען צו מאַטלען אין קרעמל אריין, האַבען די
קרעמער און די קרעמערקעס איינע צו די אַנדערע גערעדט:

— מילא, ער איז אויף אַ איד... זאָל גאָט צושיקען אלע אידען
אַ גוטען נייעם יאָהר...

און מירקע, די הולטאַיקע, האָט אונטערגעכאַפט מיט אַן אויפ-
ריכטיגער, פרומער מינע:

— אָמן, רבּונו של עולם, אָמן!...

* * *

אַזוי האַבען אין דער דאָזיגער צייט, ביז איבער יום כּפור, די
דאָרטיגע אידען מיט זייערע ווייבער און קינדער זיך בעמיהט צו זיין
בעסער און פּרימער, פּונקט ווי זייערע עלטערען און אור-עלטערען
מיט צעהנדליגער און צעהנדליגער יאָהרען צוריק, האַבען גערייניגט און
גע'כשר'ט זייערע נשמות פּוּן זינד, ווי זיי האַבען זייערע הייזער און
כלים אויף פּסח גע'כשר'ט, און די בעזונדערע פּאַר ימים-נוראים'דיגע
שטימונג, אַזאַ סודות-פּולע און אַזאַ מורא'דיגע, און אַזאַ פייערליכע,
פּוּל מיט גאָט'ס אַנוועזענהייט, איז געוואָקסען אין זיי און אַרום זיי
אַלץ מעהר און מעהר...

* * *

עם געהט דער אלטער שמש פון'ם אלטען בית-מדרש אין די פינסטערע נאכט ארויס, האלט די אָנגעצונדענע לאַמטערנע געגען פנים, וועלכע בעלויכטעט זיין לאנגע ווייסע באָרד, און זוכט דעם וועג צו די אידישע הייזער. אַן אומעמיגער רוישען פון די בוימער טראַגט זיך פון'ם וואַלד דורך די פינסטערניש, דער שמש שמעלט זיך אָב נעבען אַ הויז, קלאַפט אָן אין די לאַדענס און שרייט אויס מיט אַ קול, ווי פון יענער וועלט: „שמעהט אויף צו סליחות! שמעהט אויף צו סליחות!“ געהט פון דעם הויז צו אַ צווייטען, צו אַ דריטען, קלאַפט און רופט צו גאָט מיט זיין אונגלייכליך קול אין דער פינסטער רער נאכט... און עס בעווייזען זיך פייערליך אין די פינסטערע פענר סטער און אַ שליאַפען פון באַרוועסע פיס דערהערען זיך פון די הייר זער, און אַ הוסטען. און שפעטער אַ וויילע, ווען דעם שמש'ס קול טראַגט זיך אויף אַ צווייטער גאס, פון וועלכער עס הערט זיך איצט אויף אַ בייזער בילען פון הינט אויף די קריסטליכע הויפען, טרעמען ארויס פון די אידישע הייזער דונקעלע שאַטענס, אי גרעסערע, אי קלענערע, מיט לאַמטערנעס, און בעוועגען זיך מיט פערשלאַפענע טריט, מיט אַ הוסטען און זיפען אין איין ריכטונג, צום בית-מדרש, וועלכער שמעהט איצט אין גאנצען בעלויכטען מיט אַ מין הייליגען שייז אין מיטען דער ארומיגער פינסטערניש... און אַט הילכט די פינסטערע נאכט מיט אַ פּעראַייניגטען געשרוי פון אידישע טאַטעס און קינדער, וואָס רייסט זיך פון'ם בית-מדרש ארויס מיט אַ זיפען און קרעכצען...

* * *

ביז ערב יום כפור האַבען די דאָרטיגע אידען פּערגעבונג ביי גאָט אויף זייערע זינד געבעטען. און ערב יום כפור אינדער-פריה, אין די בתי-מדרשים פּערוואַמעלט, האַבען זיי איינער ביים אַנדערען פּערגע-בונג געבעטען. זינדיג האַבען זיך די דאָזיגע אַרימע אידען געפיהלט איינער געגען אַנדערען: געריסען דעם ביסען ברויט איינער ביים אַנדערען, געשלאַגען זיך פאַר אַ קונה, געשאַלטען זיך, מקנאָ געווען... זיינען זיי פּערוואַמעלט געווען אין די בתי-מדרשים, האַבען מכבד גע-ווען איינער דעם אַנדערען מיט בראַנפען און לעקעד, מיט ערנסטע

פיערליכע מינעס געבעטען מחילה איינער ביים אנדערען און זיך צוגעוואונשען א גוטען יאָהר.

און דאָרט אויפ'ן מאַרק איז די זינדיגע מירקע אברהם-לייזער'ס געגאנגען פון קרעמעל צו קרעמעל, דער לאַנגער, דארער קערפער אייני געבויגט אונטער דער פאטשיילע, דאָס געל פנים צוקרימט, די אויגען רויט פון געוויין, האָט זיך אָבגעשטעלט נעבען יעדען קרעמער, נעבען יעדער קרעמערקע, אַ קלאַפ געטהאָן זיך אין האַרצען און אַרויסגע-כליפּעט: „איך האָב געזינדיגט געגען אייד... איך בין אַ הולטאָיקע... זייט מיר מוחל, טהייערינקער... זייט מיר מוחל, טהייערינקע!"... און דער קרעמער האָט איהר געענטפערט מיט אַן ערנסטער, פיי-ערליכער מינע:

— זייט מיר אויך מוחל, מירקע!...

און די קרעמערקע האָט איהר געענטפערט אויך מיט אַ כליפּען:
— מירלע-לעבען, זייט מיר אויך מוחל!... גאָט זאָל אונז אַלעמען מוחל זיין און אַ גוטען יאָהר זאָל ער אונז אַלעמען אַנ'חתם' ענען!...

* * *

און פארנאכט, נאך דעם פערפאסטען זיך, זיינען אלע אידישע הייזער בעלויכטען געווען. לייכטער מיט סטערינאווע און וועקסענע ליכט האַבען אויף די קאמאָדען און טישען געברענגט און געוואָרפען איבער'ן שטוב אַ בעזונדער פערסוד'עטען שיון... די טאַטעס האַבען מיט שטומע פיערליכע מינעס זייערע ווייסע קיטלען אָנגעטהאָן. די מאַמעס אין ווייסע טשיפיקעס און אין ווייסע קליידלאך האַבען די טרעהרען געשלאָנגען, בעוועלטיגט פון דער יום-כפור-שטימונג. כמעט אין יעדער אידישער הויז האַבען טאַטעס זייערע קינדער גע-בענשט, זיידעס זייערע אייניקלעך, איידער מען איז אין בית-מדרש געגאנגען...

ביי מירקע אברהם-לייזער'ס אין דער אלטער שטיבעל מיט די פענסטער נייעריג איבער דער גרינער פריזבע, איז אויבען אַן געזע-סען אויף אַ שטוהל איהר אלטער טאַטע אברהם-לייזער דער קירזשנער. וועלכער האָט געוואוינט מיט איהר — אַ הויכער, דארער איד מיט אַ לאַנגער, ווייסער באָרד און מיט אַ טיעף-פערקלעהרטען פנים פון פאַרמשהאליער. ער איז געזעסען אין אַ ווייסען קיטעל, ווי אַ מת-

פון יענער וועלט, די אויגען צוגעמאכט, די בלייכע הענד פון די ברייטע ווייסע ארבעל ארויסגעשטעלט, און האָט געבענשט זיינע אייניקלעך. מירקע'ס קינדער, וואָס זיינען געשטאנען אין מיט'ן שטוב, פיער בחורים און דריי מיידלאך.

געבען טיש, וואו ליכט האָבען געברענט, איז געשטאנען מירקע אין א ווייסען טשעפיק און א ווייסער קאָפּטע, האָט געקוקט, ווי דער אַלטער טאטע בענשט איהרע קינדער און אויפ'ן שפיץ פון איהר פערוויינטער נאָז האָט אַ טרעהר געציטערט, און איהר מאַן, משה איצע דער מלמד, אַ קליין, דאָר אידעל מיט אַ רויט בערדעל און גרויסע רויטע ברעמען, אין אַן אַטלעסנער זשופיצע, איז געשטאנען אין מיטען שטוב, דעם קאָפּ אַרונטערגעלאָזט, די הענד הינטער דעם שוואַרצען גארטעל פעררוקט, און האָט זיך געשאַקעלט.

ווען מירקע'ס עלטסטע מאַכטער, לאַה'קע, אַ מיידעל מיט זי- מער-שפּרינקלעך אויפ'ן פנים, רויטע האַהר און רויטע אויגען, האָט דעם קאָפּ איינגעבויגט אונטער דעם זיידען'ס בלייכע הענד, האָט מירקע מיט אַ פּאַלע פון איהר ווייסער קאָפּטע איהר פנים פערשטעלט, געשטיקט איהרע טרעהרען און מיט'ן האַרצען געבעטען: „חַתּוּן זיי איהר מזכה, גאַטעניו, און נדן פאר איהר, אַ מיידעל אין יאַהרען!“... און איהר מאַן, משה איצע, האָט דעם קאָפּ אויפגעהויבען, אַ קוק גע- טהאָן אויף דעם איינגעבויגטען רויטען קאָפּ פון זיין טאַכטער, אויף גוועלכען דעם אַלטען'ס בלייכע הענד פון די ברייטע ווייסע ארבעל האָבען געציטערט, צוגעמאכט די אויגען און האָט זיך גענומען שאַקלען שטאַרקער... און בעת הייס-בער, דער זוהן, וואָס האָט צום פריזיוו געזאָלט זיך דעם יאַהר שטעלען, אַ הויכער, לאַנגער בחור, ווי די מאמע, מיט שוואַרצע הערעלעך אַרום די באַקען, מיט וואַטע אין די אויערען און אַ שוואַרץ-געקרויזטען קאָפּ, איז צום זיידען צוגעגאנגען און האָט זיין קאָפּ איינגעבויגט, האָט דער זיידע טיעף אַ זיפּ געטהאָן און איז זיין מורמעלען האָבען זיך פערשטיקטע טרעהרען געהערט, און מירקע האָט זיך אין גאַנצען צונויפגעקארטשעט, און אַ יאַמער האָט זיך ביי איהר ארויסגעריסען, וואָס זי האָט אַבער באַלד דערשטיקט, און נאָך דעם דאָזיגען יאַמער האָבען זיך אַנדערע פון איהר נשמה געריסען, וואָס זיינען דאָרט פעהרהאַלטען געוואָרען: „אי, טאַטע- האַרציגער, האָב רחמנות איבער איהם!“... און משה איצע האָט דאָן

אויך מיט דער נאָז גענומען ציהען און סאָפען און זיך געשאַקעלט
נאָך שטאַרקער...

אזוי זיינען צוגעגאנגען צום זיידען איינס נאָכ'ן אנדערען אלע
אייניקלעך, מירקע'ס קינדער, אויך שלמה'קעלע די ווילדע בריאה,
און יעדער האָט דעם קאָפּ פאר איהם געבויגט מיט אַן ערנסטער,
פערטראַכטער מינע, אַ ציטערנדיגען געמיטה און איינגעהאַלטענעם
אַטהעם. אַ פייערליכע שטילקייט האָט אַינ'ם הויז געהערשט, איבער
וועלכען עפעס אַ הייליגער פחד האָט געשוועבט, און אין דער דאָ-
זיגער שטילקייט האָט זיך געטראָגען דעם אַלטענ'ס פערשטיקט
מורמעלען, וואָס האָט זיינע אייניקלעך מיט אַ האַרץ פול טרעהרען
געבענשט...

רי פלאָמען פון די ליכט אויפ'ן טיש האַבען עפעס אויך אנדערש
געברענט, געציטערט, האָט זיך געדאַכט, פאר יום־כפור־פחד...

* * *

און שפעטער אַ וויילע זיינען זיי אלע אין די בתי־מדרשים.
די גאסען זיינען פוסט. קיין קינד זעהט מען ניט אפילו אין דרויסען.
דאָס גאַנצע שטערמעל מיט'ן וואַלד אויפ'ן באַרג און מיט דעם דונ-
קעלדיגען הימעל פון אויבען קוקען אויס יום־כפור־דיג פער'סוד'עט...

6

יום כפור אינ'ל שטעדטעל.

אינ'ם בית־מדרש איז היים און שטיקענד. הונדערטע וועקסענע
ליכט ברענען אויף די טישען אין ליימענע טעפלאַד און פון זיי ציהען
זיך פון אלע און אין אלע זייטען לאַנגע, שמאַלע, ציטערענדיגע, ברע-
נענדיגע צינגעלעך און פילען אָן די לופט מיט אַ וואַרימען זיסליכען
גערוד פו וואַס און מיט אַ שטיקענדען גערוד פון צושמאַלצענעם
חלב.

זעהנדיגע ברענענדיגע הענג־לייכטער און לאַמפען גיסען זייער
שיין אויף די מענשען אין די ווייסע קיטלען, וואָס שאַקלען זיך און
קרעכצען און יאַמערען, און פערטומלען מיט זייערע געשרייען די
יללות, וואָס טראָגען זיך פון דער ווייבערשער שוהל...

פאר דעם עמוד שטעהט מאַטעל־הנהדבורה'ס, ניט מאַטעל דער אַרימער קרעמער פון אַ גאַנץ יאָהר, וואָס שלאָגט זיך אַרום אויפ'ן מאַרק פאר אַ קאַפּיקע לייזונג, נאָר אַן אַנדערער מאַטעל, דער שלית ציבור, וועלכער וויינט אויס ביי גאָט פּערגעבונג אויף די זינד פון כלל ישראל. מאַטעל'ס רייכע נשמה, וועלכע האָט זיך אָבגעטהיילט פון איהר אַרימען, גראַשענעם גוף, שטעהט איצט פאר דעם עמוד, אין דעם ווייסען קיטעל, דער קאַפּ אונטער'ן טלית אָבגעוואָרפען אַהינט מער, דער בענייסמערטער פנים מיט די פּערגלאַצטע אויגען פּעררייטען אַרויף, ביידע הענד אויסגעשטעלט געגען די ליכט, וואָס ברענען הינטער'ן עמוד, און טענה'ט, און בעט זיך, און וויינט אַזוי האַרציג, מיט אַזוי פּיעל געפּיהל:

— א, סלח נאָ לענו העם הזה — פּערגיב דו די זינד פון דעם דאָס־זיגען פּאָלק, כי גדול חסדיך — ווארים גרויס אין דיין גנאד...

און אַ העכערער קרעכצען ענטפּערט איהם, און אַ העכערער יאַמער, און אַ האַקען אין די ווענט, איבער די סטענדערס, אַ זעצען זיך אין דער ברוסט, און אַ פאַטשען אין די הענט, און יללות פון דער ווייט־בערשער שוהל און דינע קול'בעלעד פון די אינגלעד, וואָס שטעהען נע־בען זייערע טאַטעס און זיידעס, קוקען אריין אין די מחזורים און שפּירען גאָט און די מלאכים, וואָס קוקען אויף זיי אַרונטער פון דער ווייטער הויכקייט, און די דאָזיגע אַלע קולות ברעכען דורך די ווענט פון'ם בית־מדרש, רייסען זיך אין דעם פּער'סוד'עמען דונקעלען דרוי־סען אַרויס און טראָגען זיך העט צום הימעל אַרויף...

אַט שטעהט אַן אַלטער איד, מיט אַ ברייטער, ווייסער באַרד. ביידע הענד אָנגעשפּאַרט אַן דער וואַנד, די אויגען פּערמאַכט, שאַקעלט דעם אַלמען קאַפּ אונטער'ן טלית און וויינט אַזוי געבראַכען, אַזוי רחמנות'דיג; און דאָרט ביי דער וואַנט שאַקעלט זיך אַ לאַנגע פיגור היין און צוריק, רעכט און לינקס, און כליפעט. און מיט אַמאָל טהוט ער אַ פאַטש אין די הענד און שרייט אויס מיט אַן אימפּעדיגען קול: „גיווא־א־לך!" אַזוי ווי ער וואַלט זיך מיט אַ מאָל דערמאָנט אַן אַ שרעקליכער עבירה, וואָס ער איז בעגאָנגען...

— טאַמעניו, וועה־וועה! טאַמעניו! וועה, וועה! — גיסט זיך מאַטעל'ס וויינענדיגער טענאָר...

— איינציג! — שרייט פון א ווינקעל משהאיצע דער מלמד מיט זיין קוויטשענדיגען קול, וואס ווערט אונטערגעכאפט פון אלעמען אי דא, אי אין דער ווייבערשער שוהל, מיט א זיפעצן און בליפען און יללות.

געבען דער טהיר שטעהט דער אפטייקער פונ'ם שטעדטעל, א בלאַנדער יונגער מאן אין ברילען, צופט מיט דינע, ווייסע פינגער דאס בלאַנד בערדעל ביי דער אונטערשטער ליפ, האַלט אַ קליין מחזור'ל אין די הענט, קוקט אַריין אין בעוועגט לאַנגזאַם מיט די וואַנצעס; שטעהט נעבען איהם דער לעהרער פונ'ם שטעדטעל, אַ הויכער בחור מיט קופּפעלעך שוואַרצע האַאר דאָ און דאַרט אויף די באַקען, דאָ און דאַרט אויף דער מאַרדע, מיט אַ פּערשמירטען שוואַרצען קראַנעז. האַלט אַ פינגער אין דער נאָז, דרעהט איהם מיט אַ פּערטראַכטער מינע און זאָגט שטיל און געלאַסען פון אַ מחזור. פון צייט צו צייט הויכט ער זיך אָן צו שאַקלען, דאָן נעמט ער אַרויס דעם פינגער פון דער נאָז און זאָגט מיט התלַקבות די תּפּלות. באַלד אַבער טהוט ער זיך אַ כאַפּ, שאַקעלט זיך ניט מעהר, פּעררוקט וויעדער דעם פינגער אין נאָז אַריין און זאָגט וויעדער שטיל. ער שעהמט זיך פאַר דעם אַפּ־טייקער, ביי וועמען ער נעהמט כיכער און צייטונגען צום לעזען, צו דאווענען מיט התלַהבות, ווי איהם וואַלט זיך געגלויבט. ער וויל, אַז דער אַפּ־טייקער זאָל איהם האַלטען פאַר אַן „אויפגעקלעהרטען“, זאָגט ער די תּפּילות געלאַסען און שטיל, און ווי זיין טבע איז תּמיד געווען. בעת ער האָט געלאַסען גערעדט אָדער געלעזען, האָט ער מיט'ן פינגער אין דער נאָז געדרעהט...

אַבער אין אַ וויילע אַרום, פּערכאַפט פון דער אַרומיגער שטיי־מונג, רוקט ער זיך אָפּ פון דעם אַפּ־טייקער, שטעלט זיך אין אַ ווייניקעלע, נעהמט וויעדער אַרויס דעם פינגער פון דער נאָז, צושאַקעלט זיך וויעדער מיט התלַהבות און זיין קרעכצענדיגער קול גיסט זיך צו־נויף מיט די קולות פון די איבעריגע און טראַגט זיך מיט זיי צוזאַמען אַוועק צום הימעל...

* * *

שטיל איז אַיך דעם שטעדטעל יום כּפור ביי־נאַכט. דורך די דונר־קעלהייט טראַגט זיך דאָס דונקעלע פּליסטערען פּונ'ם וואַלד, און מיט אַזאַ פּחד פּליסטערט ער.

אין די אידישע הייזער טראַגט זיך אַ זיפצען פון די געלעגערס. די ליכט אין די לייכטער צאנקען, געהען אויס. קוקט אַ מאַמע פון איהר געלעגער אויף דאָס צאנקענדע ליכט מיט שרעק אין'ם האַר-צען: עס איז אויסגעגאנגען — וועה, צי האָט זיך אַ נשמה, חלילה. ניט פערלאָשען? ...

* * *

און אויף מאַרגען דעם גאנצען טאָג איז אין'ם שטעדטעל שטיל ווי אויף אַ בית-עולם. אַלע זיינען אין די בתי מדרשים, אויסער די מיידלעך און די קליינע קינדער, וועלכע זיצען פארשפּאַרט אין די הייזער. די מיידלעך פּאַסטען אויך, און בלייבן און ערנסט זיינען זייערע פנים'ער און זייערע הערצער זיינען אויך צו גאָט געווענדעט... אויפ'ן מאַרק זעהט מען ניט קיין לעבעדיגע מענשען. די פּויערים ווייסען אויך, אַז דער אידישער „סטראַשני פּראַזדניק“, דער מורא'דיגער יום טוב, איז אין'ם שטעד-טעל, קומען זיי ניט. נור אידישע ציעגען בלאַנקען דאָרט אַרום הונג געריגע צווישען די קראַמען, ווייל מען האָט זיי היינט אויך עסען און טרינקען ניט געגעבען, און גוי'אישע גענו און ענטלאָך זיצען דאָרט אויף די פּוכאָוע בייכער, די פּיסלעך אונטער זיך, אַנדערע פון זיי גראַבלענדיג מיט'ן שנאָבעל אונמער'ן פליגעל; און היינער מיט געלינקע היינדעלעך גראַבען זיך דאָרט אין די קופּקעלעך מיסט...

* * *

און די בתי מדרשים זיפצען, כלפּען, שרייען צום הימעל... אויף די טישען ברענען נאָך פון נעכטען די גרויסע וועקסענע ליכט אין די ליימענע כלים. עס דריקען די אידען אין די קיטלען די ברע-נענדיגע שטערענס צו די קיהלע וועג, קלאַפען זיך אין די הערצער און כלפּען שטילערהייט. עס קלאַפען די אידען איבער די סטענדרעס, פאַטשען אין די הענט, שאַקלען זיך מיט התלהבות און שרייען, אַנדערע שוין הייזעריג. עס פאַלען די אידען כורעים אויף די קניע, דריקען די שטערענס צו דער פאַדלאַגע און בעטען, בעטען... עס טראַגט זיך אַ יאָמער פון דער ווייבערשער שוהל... עס כאַפען אונטער די

אידען דעם סקארבאווען „שטייגער“ פון דעם בעל-תפילה, צושאקלען זיך און העלפען איהם אונטער מיט וויינענדיגע מענער :
— איינציג! ...

* * *

מען זאגט שוין נעילה... באַלד וועלען זיך די טויערען פון געבעט אויפ'ן הימעל צומאכען, און דער עולם, וואס האָט זייט נעכטען פאַר נאַכט נאָר נישט אין מויל געהאַט און פיהלט זיך זעהר אַבגעשוואַכט, נעהמט צונױף זױנע לעצטע כוחות, אום צו לאַזען זיך נאָר הערען כל זמן די טויערען אויפ'ן הימעל זױנען נאָר אַפען... .

מאָטעלי-נהדרבורה'ס שמעהט פאַר דעם עמוד און די פיס בױגען זיך בײ איהם אונטער פאַר שוואַכקױט. ער איז הייזעריג, אָבער ער האָט נאָך טרעהרען און דעם הארציגען אירישען קרעכץ, טראָגט זיך זױן הייזעריגער קול פול קרעכצען און געוויין. שמערעל דער שוסטער, אַ ברייטער, קורצער איד, מיט אַ שוואַרץ גרויליך בערדעל און פער-וויינטע, רױטע אויגען, וועלכער קען אַלע זױנע „שטיקלעך“ און האָט אַ געשמאַקען באַריטאָן, רוקט זיך אױצט צו נעהנטער צום עמוד פון הינטער יענער זײט בימה, וואו ער האָט זײן „שטאַרט“, און הױבט אַן אונטערצוהעלפען. הױזשעט זײן באַריטאָן אױבער'ן בית-מדרש ווי אַ גלאַק, און מאַטעל אַלױן ווערט אױך לעבעדיגער, און זײן קול, דאַכט זיך, ווערט לױטערער, און דער גאַנצער עולם קרעכצט... .

נאָך דער נעילה'דיגער שמונה-עשרה טהוט עפּים פּלוצים ווי אַ ווייה אַ פּריש ווינטעלע אױבער'ן בית מדרש—באַלד איז שױן נאָך יום-כּפור... . בײ אַ סך ווייזט זיך אַ פרעהליכע מינע אויף די בלייכע פנים'ער. די אינגלעך הובען אַן צו שטפען, ווי די זון פון הינטער אַ וואַלקען טרעט אַרויס פאַר זײ דער פרעהליכער שמחת-תורה מיט די באַנערען און די הקפות און די טענץ. דער לעהרער פּונ'ם שמער-טעל שמעהט שױן נעבען דעם אַפּטיקער און רעדט מיט איהם וועגען טורגעניעו'ס ראַמאן „אַטצי אי דיעטי“, וואָס ער האָט בײ איהם מיט עטליכע טעג צוריק געליהען.

נאָך נעילה פיהלען די מױסטע אַזױ זױ בעפּרייט זיך פון עפּעס אַ זעהר שווערען פּראַצעס פאַר אַ שטרענגען ריכטער. אויף די הערצער ווערט עפּעס אַזױ גרינג, די אױבגעלױטערטע נשמה קעהרט

זיך צוריק צו איהר גוף, וועלכער איז נאך פון די וואכעדיגע זארגען אויסגעטהאן. מען וויינט שוין ניט מעהר. די אויגען ברענען, די פנים'ער זיינען בלייך און די פיס זיינען אָפגעשוואַכט פאַר הונגער און פאַר אזוי לאַנג תפילה טהאָן און דאָך איז אַ פרעהליכע מינע צוגאַסען איבער די דאָזיגע בלייכע געזיכטער. שמערעל דער שוסטער, וועלכער האָט האַלט דעם „כּוּם“, חלום'ט שוין איצט פון דער פלעשעל, וואָס ער האָט אָנגעגרייט ערב יום-כּפּוּר פאַר נאָך דעם תענית... דעם מעריב האָט מען אָפגעכאַפּט, און ווען דער עולם איז פון די בתי-מדרשים געגאַנגען מיט שלעפענדיגע טריט, די קיטלען אונטער'ן אָרם און די ווייבער און די קינדער מיט די מחזורים ביי דער זייט, האָט שוין אין דער דונקלער לופט דער יום-כּפּוּר-פּחד מעהר ניט גע-שוועבט און אָרום די הייזער זיינען געשטאַנען מיידלעך און קינדער מיט פרעהליכע מינעס און האַבען געוואַרט אויף זייערע טאַטע-מאַמע, און שפעטער, ווען פונ'ם מאַרק, וואו מען האָט די קראַמען גע-עפענט, האָט זיך דערהערט דאָס קלינגען פון די שלעסער, האָט עס ניט געקלונגען אזוי פערזאָרגט און וואַכעדיג ווי אין אַ געוועהנליכער נאַכט נאָך שבת... אויף מאַנכע הויפּען האָט מען פערד געשפּאַנט: די ישוב'ניקעס, וואָס זיינען אויף יום-כּפּוּר אין דעם שטעדטלעך גע-קומען, האַבען זיך אַהיים געקליבען מיט זייערע ווייבער און קינדער, און אַנדערע דאָרטיגע אידען האַבען זיך אין די דערפער געקליבען מיט זייער סחורה.

* * *

אין זיין שטיבעל אויף אַ ניעדריגען בענקעל איז געזעסען שמערל דער שוסטער, וואָס האָט אויסגעטרונקען אַ העלפט פון זיין פלעשעל, האָט געהאַלטען אַ קאַמאַש אויף אַ קאַפּול, וואָס ער האָט גענייהט פאַר בערל-איצע דעם וואַכערניק, געקלאַפט אויף איהם מיט אַ האַמער און געזונגען אַ פרעהליכען ניגון. און זיין געשמאַקער באַריטאָן האָט זיך געריסען פון דעם האַלב-פינסטערען שטיבעל, וואָס איז בעלויכטען געווען פון אַ רויכיגען לעמפעל, אין דרויסען אַרום, געהודיעט איבער'ן שטעדטלעך און איז פערלאָרען געגאַנגען אין דער פינסטערניש צווישען די פייערלעך פון די קרעמלעך אויפ'ן מאַרק און צווישען דעם דונ-קעלען רוישען פונ'ם וואַלד.

— איִיאִיטִירא, איִיאִיאִי! איִטִירִירא — איִיאִי! — האָט געהודיעט זיין פּרעהליכער ניגון דורך דער דונקעלהייט פּוֹנ'ם שטערטעל, — איִטִירִירא, פּוֹם־פּוֹם!...

.7

די בעפריימע קינדער אינ'ם שמערטעל.

אויף מאַרגען איז לעבעדיג אינ'ם שמערטעל, די אינגלעך, וואָס זיינען איצט ביז דעם נייעם זמן פריי פונ'ם חדר, לעבען אַ גוטען טאָג. שלמה'קעלע, מירקע'ס, „ווילדע בריאה“, איז צוגעגאנגען מיט אַ גאַנצער חברה אינגלעך צו אַ פאַרקען, איבער וועלכען צווייגען פון בויער מיט די לעצטע רויטע עפעל זיינען אַרונטערגעהאַנגען. און איין אינגעל האָט זיך איינגעבויגט. שלמה'קעלע האָט מיט זיינע נייע שיד ביי יענעם אויפ'ן רוקען זיך געשטעלט, מיט די הענד אָן דעם פאַרקען זיך אָנגעכאַפט און גענומען קריכען אַרויף. און ווען זיינע הענד האָבען זיך אָנגעכאַפט אָן דער אויבערשטער ברעט פונ'ם פאַרקען, האָט זיך פּלוצים אַ גרויסע, רויטע האַנד בעוויזען פון יענער זייט פאַרקען און אַ כאַפּ געטהאָן זיין הענטעל. שלמה'קעלע האָט גענומען שרייען און דריגעווען מיט די פיסלעך. גלייך האָבען זיינע חברים זיך אָבערטראָגען. שלמה'קעלע איז געהאַנגען אויפ'ן פאַרקען. האָט געשריען „אי, מאַמע!“ און זיך געריסען פון דער גרויסער רויטער האַנד. און כאַלד האָט זיך דאַרט בעוויזען פון יענער זייט אויפ'ן פאַרקען אַ בייזער, געדיכט־בעוואַקסענער פנים מיט ברייטע אַקסלען פון אַ קריסט. ער האָט אַרונטערגעכאַפט ביי שלמה'קעלען דאָס נייע היטעל פונ'ם קאַפּ, אָנגעריסען גוט איהם די אויערען און איהם אַרונט טערגעוואַרפען פונ'ם פאַרקען. שלמה'קעלע איז געפאַלען מיט די קניע אין דעם זאַמד, האָט זיך גלייך אויפגעהויבען, אַרויפגעלעגט ביידע הענטלעך אויפ'ן היילען קאַפּ און זיך געלאָזט לויפען מיט אַ געוויין: „אי מאַמע, מיין נייע היטעל! אי, מאַמע, מיין נייע היטעל!“ ער איז פאַרבייגעלאָפען זיינע חברים, זיי האָבען איהם גערופען, ער האָט זיך אָבער ניט אָבעשטעלט, איז געלאָפען מיט די

הענר אויפ'ן היילען קעפעל און האָט געוויינט מיט אזא צער: „מיין נייע היטעל, מאַמע!“ ...

צוויי פויערשע וועגלעך זיינען פארבייגעפאָהרען. חברה האָט זיך אָנגעהאַנגען פון הינטען, ביז איינער פון זיי האָט געקראַגען אַ שמיץ פון דעם פויער מיט דער בייטש. דאָן זיינען די פון די וועגלעך אַרונטערגעשפרונגען. דאָ און דאָרט האָבען אינגלעך אין קנעפלעך געשפיעלט. דאָ און דאָרט האָבען זיך אינגלעך געשלאָגען, געשטיפט, געקעהרט וועלטען. די ציגען האָבען קיין רוה ניט געהאַט, האָבען זיי זיך בעהאַלטען פון די שטיפער אויף די הויפּען. עס זיינען גע-לאַפּען מיט אַ געשריי די גענו איבער די גאַסען. עס האָבען זיך בעהאַלטען די היהנער מיט די היהנדעלעך אין די הייזער, אין די קאַטובען אונטער'ן אויווען. עס זיינען אַרונטערגעלאַפּען די הינט פון די הויפּען מיט אַ בייזען בילען... ביז מען האָט זיך גענומען צו די סוכות. דאָן האָבען די אינגלעך געהאַלפּען זייערע טאַטעס און עלטערע ברידער צונויפּשטעלען די סוכה. מען האָט געריסען פּלעקער פון די פּלויטען; מען האָט זיי געשלאָגען אין דער ערד אַרײַן. מען האָט געשלאָפּט ברעמער און מען האָט געקלאַפּט און געהאַמערט. אַ לעבעדיגע וועלט איז דאָס געווען פאַר די אינגלעך! דעם אינגעל'ס בעקלעך האָבען געפּלאַמט, זיינע אויגעלעך האָבען געברענט, און זיין הערצעלע איז אזוי פּער'יום-טוב'ט געווען, בעת ער האָט געהאַרעוועט אויף דער סוכה.

* * *

אין דער פינסטערער נאַכט בעוועגען זיך שאַטענס מיט שווי-מענדיגע פּייערלאַך פון לאַמטערנעס צו אַ הויז מיט בעלויכטענע פענ-סטער, וואָס שטעהט אין מיטען מאַרק. אין דעם הויז, ביי אַ טיש, אויף וועלכען עס שטעהט אַ סאַמאָואַר, זיצט בעריל-איצע דער וואָך בערניק, אַ הויכער איד, מיט אַ רויטען קאַרק און אַ ברייטער באָרד, אין אַן אַטלאַסענער זופּעצע. עס קומט אַרײַן אַ איד מיט אַ לאַמד טערנע און אַ פּעקעלע אונטער'ן אַרעם, קומט אַרײַן שטיל, ניט־דרייסט און אזוי ווי פּערשלעמט שטעלט ער די לאַמטערנע אַוועק אויף דער ערד, דערלאַנגט דאָס פּעקעלע בעריל-איצע און טהוט אַ זיפּץ. בעריל-איצע צונעהמט דאָס פּעקעל, טהוט אַ קוק — פּערשליסט דאָס אין קאַמאָד און דערלאַנגט דעם אידען אַ פאַר רובעל.

— א פרעהליכען יום־טוב זאלען מיר אלע האָבען, — מאַכט דער איד, טהוט א זיפּץ, נעהמט די לאַמטערנע פון דער ערד און געהט זיך אַרויס.

ער אַוועק, קומט אַריין א אידענע מיט אַ פאַטשיילע איבער'ן קאַפּ און אַ לאַמטערנע איבער'ן האַנד. זי לאַזט די לאַמטערנע הינטער דער טהיר נעבען שוועל, געהט צו צום טיש, וואו בעריל־איצע זיצט, טהוט אַ מאַך מיט'ן קאַפּ, וויקעלט אַרום פון אונטער דער פאַטשיילע די האַנד מיט אַ טיכעלע, נעהמט אַרום פונ'ם טיכעלע אַ פּאָר אַלמאָדישע אויערדינגלעך און דערלאַנגט איהם מיט אַ זיפּץ. קריגט זי אַ פּאָר רובעל און זאָגט:

— נו, אַ דאַנק דעם אויבערשטען, ער פערלאַזט ניט. אַ שטייגער וואָס טהוט מען, אז קיין אויערדינגלעך וואַלטען ניט געווען, חלילה? צי, זאל ער אויסהיטען, מען פערקרענקט זיי, האַ? אַ גוטער גאַט, ער פערלאַזט ניט! עס וועט זיין אַ יום־טוב ווי ביי לייטען! ... אַ פרעהליכען יום־טוב אייך און אונז אלע, ר' בעריל־איצע ...

זי כאַפט איהר לאַמטערנע און געהט אַרויס.

ווי אָרעם דער דאָרטיגער איד איז ניט געווען, יום־טוב איז ביי איהם געווען יום־טוב...

* * *

נאָך די ערשטע טעג פון סוכות האָט אַ רעגען גענומען ניסען. דער וואַלד האָט געקרעכצט, דאָס גרינע לעבען האָט דאָרט גע'גוסס'ט. די בייזע נעשרייען פון די ראַבען האָבען זיך עפּטער געהערט; פון די בוימער אין די סערער זיינען די לעצטע עפעל אַרונטערגעפאלען אויף דאָס פייכטע, וועלקענדיגע גראַז, און די גאַסען האָבען זיך אין קויכען בלאַטעס גענומען ווייקען... און איז נעבען אַ הויז די בלאַטע געווען אַ גרויסע, האָט מען דאָרט אַ ברעט איבער דער בלאַטע אַוועק־געלעגט, אַ „קלאַדקע“—און מען האָט איבער דעם געשפּרייזט, אַנדערע מיידלעך אין דעם טאַמען'ס שטיוועל, די קליידלעך הויף פערקאַשערט, קרעמערקעס אין ווינטערדיגע קאַפּטעס, קרעמער אין ווינטערדיגע אוי־בערמאַנטלען. די אינגלעך האָבען געהערט דעם רעגען, ווי די קאַץ! זיי איז געווען פרעהליך — אין חדר האָבען זיי ניט געדאַרפט געהן, און דער פרעהליכער שמחת־תורה האָט געדאַרפט באלד אַנקומען —

איז טאקע פאר זיי געווען היגעלעבט! זיינען זיי ארומגעשפרונגען
 אין די בלאַטעס, און וואו דאָס וואַסער איז אין קאנאווע געלאָפֿען
 מיט אַ רוישען, האָבען זיי דאַרטען „שיפען“ און „אַקרענטען“ גע-
 לאָזט, האָבען זיך געיאַגט נאָך זייערע אַקרענטען אין דער בלאַטע,
 נאָסע ווי די הענער, דורכגעווייקט פֿונ'ם קאַפּ ביז צו די פֿיס, און
 האָט אימיצער פֿון זיי אַ הוסט געטהאַן, איז עס אויך ניט געווען
 זיין דאָגה!... אַ פּויערשער וואָגען איז דורכגעפֿאַהרען. אַ פּויער
 מיט אַ נאַסען זאַק איבער'ן קאַפּ איז געזעסען צוזאַמענגעהויקערט
 אונטער'ן רעגן. דאָס קליין, דאַר פּערדעל, נאָס און מיט אַן אַרונ-
 טערגעלאָזטען קאַפּ, איז געלאָפֿען שליאַפֿ-שליאַפּ איבער דער בלאַטיגער
 נאַס. דער וואָגען האָט זיך געטרייסעלט און איבער זיינע רעדער
 האָט די בלאַטע געשפרונגען און געשפּריצט מיט אַ שיפען. אויף אַ
 פּריוכע אונטער נידעריגע פענסטער פֿון אַן אַלט הייזעל איז גע-
 לענען אַ ווייסע ציענע צונויפגעדרעהט, דאָס בערדעל אַריינגעגראָבען
 אין דעם נאַסען רוקען, און האָט געקוקט מיט האַלבֿאַפּענע אויגען
 אַזוי אונמוטהיג אויפֿ'ן רעגען. נעבען אַ טויער איז געלעגען אין
 טיעפער בלאַטע אַ ברודנער חויר און האָט געברוקעט. און דאָרס
 איז געלאָפֿען מיט אַ מיאַקען אַ נאַסע שוואַרצע קאַץ, האָט זיך אַב-
 געשטעלט נעבען אַ הויז, אומגעקוקט זיך אויף דעם טויער מיט אַ
 נאָך מעהר רחמנות'דיגען מיאַקען און איז אַוועקגעלאָפֿען ווייטער.
 הפנים זי האָט עפעס געזוכט, אפּשר האָט מען די קינדער פֿון איהו
 היינט אַוועקגענומען און זי איז איצט געלאָפֿען מיט אַ רחמנות'דיגען
 געוויין און זיי געזוכט אין דעם רעגען... אַ געלער הונד איז פֿונ'ם
 מאַרס געלאָפֿען, דעם קאַפּ אַזוי אונמוטהיג אַרונטערגעלאָזט, איז שטעהן
 געבליבען נעבען אַ הויז מיט אַ נאַרטען, האָט אויפגעבלאָזען די געל-
 האַריגע פעל און אַרויסגעטרייסעלט דעם רעגען. דערנאָך איז ער
 פּערשוואַנדען הינטער'ן גאַרטען.

נור די אינגלעך זיינען געווען פּרעהלאַד און לעבעדיג אונטער דעם
 דאַזיגען אומעטיגען הערבסט־רעגען, אונטער דעם דאַזיגען קלאַנג־דיגען
 הימעל, די אינגלעך, וואָס איז זייערע נשמות האָט שוין געהוליעט דער
 פּרעהליכער שמחת־תּורה...

8.

הושענות רייסען.

א גאנצע מחנה אינגלעך מיט מעסערלעך אין די קעשענעס זיינען פארטאג ארויסגעגאנגען פונ'ם שטערטעל צום קליינעם וועלדעל, וואס איז געשטאנען ביים טייכעל געגען אירישען בית-עולם, הושענות אָנֶ צורייסען. אין דער לופטען הענגט אַ דיקער חושך. עס הערען זיך די פרעהליכע קול'כעלעך פון די אינגלעך און דאָס שליאַפען פון זייערע פיס דורך די בלאַטעס. שלמא'קעלע, די ווילדע בריאה, געהט אין פאָראַויס מיט אַ לאַמטערנע. ער איז זייער אנפיהרער און דערפאַר טראַגט ער די איינציגע לאַמטערנע, וועלכע ער האָט אוועקגענומען ביי איינעם אַ אינגעל, וואָס האָט געהייסען זאַמקע. די אינגלעך רעדען אַלע צוזאַמען, איבערשלאָגענדיג איינער דעם אַנדערען:

— טאַמער וועלען די שקצים אונז בעפאַלען, זאָלען מיר זין שטעלען...

— און דרעלעווען זיי...

— פאַראַיאַהרען האָט ביי מיר מיטקאָ'ס שגז אַראַבגעכאַפט דאָס

היטעל!

— קינדער, טאַמער וועט מורזע בעפאַלען?

— זאָלען מיר גלייך זאָגען דעם פּסוק...

— און פּערוואַרפען איהם מיט שטיינער — שרייט די ווילדע

בריאה — און די פיס איהם אונטערהאַקען.

— איד האָב מורא, אזאַ בייזער כלב...

— דאַרפסט ניט מורא האָבען, וועסט שוין זעהן, וואָס איד'ל

טהאָן! כ'האָב ניט מורא פאַר קיין כלב! — בעריהמט זיך די ווילדע

בריאה.

זיי זיינען שוין אונטער'ן שטערטעל, וואו די קריסטען וואוינען אין יענע הייזער זיינען שוין די איינוואוינער אויפגעשטאנען את. פייערלעך קוקען דורך די פענסטער אין די פינסטערניש אַרויס.

פּלוצים שפּרינגט אַרויס פון אַ הויף דורך דער פינסטערניש אַ הונד מיט אַ צורייצטען בילען... די ווילדע בריאה טהומט אַ געשריי

„אי, מאמע!“ און בלייבט שטעהן פאר שרעק מיט דער ברענענדיגער לאמטערנע געגען דעם הונד, וואס רוקט ארויס זיין ווייסען גרויסען קאפ מיט ברענענדיגע אויגען פון דער פינסטערניש, בילט און פער-שווינדעט צוריק אין דער פינסטערניש און רוקט זויערער ארויס דעם קאפ. די גאנצע מחנה אינגלעך שטעהט ווי צוגעוואקסען צו דער ערד, זיי האבען מורא זיך פונ'ם ארט א ריהר צו טהאן, ניט אין פאראויס און ניט צוריק, און קוקען אהין, וואו דער ווייסער קאפ פונ'ם הונד מיט די ברענענדיגע אויגען שווימט פון דער פינסטערניש ארויס מיט א בילען און ווערט צוריק פערשוואונדען, ווי אין א שווארצער כוואליע. דערנאך הויבט אן איין אינגעל מיט אמאל צו שעפטשען דעם פסוק: „איד בין יעקב, דו ביזט עשו, וועסטו מיד בייסען, וועלען שדים דיד צורייסען“, און די איבריגע אלע כאפען איהם אונטער. דער הונד האט זיך אפנים דערשראקען פאר דעם אונגעוועהנליכען שעפטשען פון די דאזיגע אלע אינגלעך אין מיטען דער ארומיגער פינסטערניש, האט ער א וואיע געהאן און איז פערשוואונדען. דאן ערשט טהוט זיך די מחנה א לאז ווייטער, אפריהער שטיל, דערנאך וויעדער מיט קולות און געלעכטער. יעדער פון זיי בעריהמט זיך איצט, אז ער האט פריהער אנגעהויבען דעם פסוק און לאכען פון דער ווילדער בריאה, למאי ער האט זיך אזוי דערשראקען. די ווילדע בריאה שעהמט זיך, עס שטעהט איהם ניט אן, וואס ער איז אזוי געפאלען ביי זיינע חברים, פערענטפערט ער זיך:

— מיר האט זיך אויסגעוויזען, אז דאס איז ניט קיין הונד, נאר פעפס כ'זוייס...

און ווען דאס העלפט ניט, זוכט ער ביי זיי אויסצונעהמען מיט א מעשה, וואס ער האט נעכטען פון זיין מאמען געהערט. ער מאכט:

— שא קינדער, האט איהר געהערט וועגען ראטשילד'ס חזיר?

— ראטשילד'ס חזיר? ער עסט חזיר?

— ראטשילד איז א איד, ער עסט ניט קיין חזיר!

— אודאי עסט ער ניט קיין חזיר — שרייט שלמה'קע די ווילדע

בריאה — ער האט אבער א טאכטער מיט א חזיר'שער צורה, מיט „ליצען“ און זי כרוקעט: כרוק-כרוק! כרוק-כרוק!...

— טאקי?

— זאל איך אזוי לעבען. מיין מאמע האט דאס אליין דער צעהלט, — שרייט אויס די ווילדע בריאה — זיין ווייב האט זיך פערקוקט אויף א חזיר און זי האט געבארען א טאכטער, וואס איז האלב־מענש און האלב־חזיר, אט טאקי א חזיר! ...
— אי־אי־אי! א חזיר? טאקע א חזיר? הייסט דאס א חזיר טאקי? נו? ...

— נו? האט ער דאך מילי־מילי־מילי־מיליאנען — דערצעהלט ווייטער שלמה־קעלע — האט ער ארויסגעשיקט שדכנים איבער דער געגנט וועלט, צו זוכען א חתן פאר איהר, וויל קיינער זי ניט נעהמען פיר קיין בלח. ער גיט נון מילי־מילי־מיליאנען און קיינער וויל ניט...
— אי־אי־אי! ..

— מיין מאמע זאגט, אז מיין ברודער אהרן דארף זי נעהמען פיר א בלח און איהר צורה וועט זי האלטען פערדעקט; און מיין טאטע וויל אויך, מיין ברודער אהרן זאל זי נעהמען פיר א בלח, איך נור וויל ניט. איך'ל זיך דארפען שעהמען. כרוק! כרוק! און אז זי וועט דארפען אַנשילטען מיין ברודער, צי מיר, וועט זי זיך אזוי שילטען: א כאַלערע דיר אין די ביינער אריין — כרוק־כרוק! כרוק־כרוק!

— כרוק־כרוק! כרוק־כרוק! כרוק! — האבען אלע אונטערגע־כאפט מיט פרעהליכע קולות און געשרייען.

די פינסטערניש אין דער לופטען ווערט גרויער. ווייט־ווייט ערגעץ הינטער'ן טייכעל קרעהט א האהן, באלד א צווייטער פון אן אנדער זייט, און דערנאך דעהערט זיך א „קוקורעקו“ פון אלע זייטען, אי פון דעם שטערטעל, אי פון ווייט דארט הינטער'ן וועלדעל און טייכעל, אי לאנגע, אויסגעצויגענע, זיכערע „קוקורעקוס“ פון אלטע הענער, אי קורצע, דיניקע, געכאפטע, ווי צושראקענע, פון יונגע העהנער...

פון דער גרויקייט שניידט זיך ארויס דער אידישער בית־עולם מיט זיינע בויער און מצבות געגען טייכעל, וואס בלישטשעט שוין ארויך ארויס מיט א זילבער־שיין פון דער גרויקייט, און מורמעלט... די אינגלעך ווערען פלוצים אנטשוויגען און קוקען זיך אום מיט מורא אויפ'ן אידישען בית־עולם, און שלמה־קעלען ווייט זיך אויס, אז

בזן דאָרט קוקט אויף איהם זיין צווייִיאָהריגע שוועסטערל עמעלע, וואָס איז פאַר צוויי יאָהרען געשטאַרבען. מיט שרעק דרעהט ער אַוועק דעם קאַפּ און רוקט זיך צו נעהנטער צו זיינע חברים. אָט זיינען זיי שוין אין דעם שיטערען וועלדעל. דער טאַג הויבט אָן אַרויסצוקוקען, ווי אַ שווינדזיכטיגער קוקט ער אַרויס, און דער רויטער ברעג אויפ'ן הימעל איז אויך עפעס, ווי די רויטע פאַרב אויף אַ שווינדזיכטיגען פנים. שלמה'קעלע פערלעשט די לאַמטערנע. דערנאָך טהוט ער זיך אַ נעהם מיט די איבעריגע אינגלעך צו שניידען מיט די מעסערלעך און צו רייסען די הוישענות, וואָס זיינען נאָס פון דעם נעכטיגען רעגען און פון דעם היינטיגען טהוי. אויף די וועל־קענדע צווייגען פון די בוימער הענגען טהוי־טראַפּען, ווי אַ שפינד וועבס. אַזוינע טראַפּענס לייענען אויך אויף דעם וועלקענדען גראַן. דאָרט שמעהט אַ גרוי פויגעלע אויף אַ צווייגעל, טרייסעלט איהרע פליגעלעך, וויל מסתמא די פייכטיקייט פון זיך אַרונטערטרייסלען און פּיפּעסט אַזוי רחמנות'דיג און פערבענקט. בענקט מסתמא נאָך דעם גרינעם זומער, וואָס גוסס'ט, נאָך דער ליכטיגער, וואַרעמער זון, און, ווער ווייסט? — אפשר נאָך אַ קינד, וואָס דער פינסטערער, בייזער הערבסט האָט דער'הרג'עט.

אַ שוואַרצער ראָב איז דורכגעפּלויגען מיט אַ קראַקען און, ווי מיט נצחון, האָט זיך זיין בייזער געשריי געטראַגען אין דעם וועלקענדען וועלדעל, ווי ער וואַלט זיך מיט דעם נאָהענטען אַרומיגען טויט געפרעהט...

די אינגלעך האַבען אָנגעריסען גאַנצע פעק הוישענות און שוין זיך נעהאט געקליבען אַהיים. ערשט מיט אַמאָל האָט זיך פון צווישען די בוימער בעוויזען זייער אַלטער שונא, אַ פּויערשער אינגעל, אַ יאָהר דרייצעהן־פּערצעהן, אין אַ סערמיענע מיט אַ וואַרימען הימעל אויפ'ן בלאַנדען קאַפּ. ער האָט אַ געשריי געטהאָן:

— כּטעפּאָן, זשידקי טוטעקאָ!..

זיך אַוועקגעשטעלט און געשריען ווייטער, שוין צו די אינגלעך:

— זשיד־כאַלאַמיד! זשיד־כאַלאַמיד! זשיד־כאַלאַמיד!..

די אינגלעך האַבען זיך שוין געהאט אַ לאַז געטהאָן לויפען.

אַבער די ווילדע בריאה, וועלכע האָט נור מורא געהאט פאַר אַ הונד, האָט אַ געשריי געטהאָן:

— קינדער, אנטלויפט ניט! לאַמיר איהם אַנדערלעווען די ביי-נער. — ער האָט אוועקגעגעבען זאַמקע'ן די לאַנטערנע, אַן אַנדער אינגעל זיין פאַק הוישענות, אַרונטערגעכאַפט דאָס היטעל פון קאַפּ, פּעררוקט עס ווייט אונטער'ן בוזים, דער שגז זאָל דאָס ניט אַרונטער-כאַפּען, און זיך אַ וואָרף געטהאָן צו יענעם, דעם קאַפּ איינגעבויען, אַט ווי אַ ווילדער ביקעל מיט די הערנער.

סטעפּאַן! — האָט דער שגז אַ געשריי געטהאָן און זיך אויף אַ לאָז געטהאָן געגען שלמה'קען.

שלמה'קע איז אריינגעפּאַהרען מיט'ן קאַפּ צו יענעם אונטער דער ברוסט און גענומען שנעל אַרבייטען מיט ביידע הענד אויף יענעם'ס פנים, און דער שגז האָט איהם געשלאָגען אין רוקען, אין די זייטען, האָט איהם אַרומגעכאַפט און געוואַלט איהם אַ וואָרף טהאָן אָן דר'ערד. דאָן האָט שלמה'קע'ס האַנד אַנגעכאַפט דעם שגז'ס נאָז, און דער שגז האָט גענומען שרייען און בריקען שלמה'קען מיט די פיס. דערוויילע איז געקומען צו לויפען סטעפּאַן, אַ קלענערער ווי יענער, נור אַ פלינג-קערער, און ביז די אַנדערע אינגלעך זיינען צוגעלאָפּען העלפען שלמה'קען, האָט סטעפּאַן איהם שוין געהאַט צובלוטיגט די נאָז, און איז אַנטלאָפּען מיט זיין ברודער צווישען די בויער.

שלמה'קעלע, מיט אַ צובלוטיגטער נאָז, מיט רויטע בעקלעך, האָט געלאַכט:

— אַי, האָב איך איהם גערעלעוועט!

נור ווען מען האָט איהם געזאָגט, אַז די נאָז איז ביי איהם צו-בלוטיגט און ער האָט זי אַ וויש געטהאָן און דערזעהן בלוט אויף די פינגער, האָט ער זיך צורעוועט:

— אַי, מאַ-אַ-מע! אַי, מאַ-מע!...

ער האָט גענומען שילטען די אינגלעך, פאַר וואָס זיי האָבען איהם ניט געהאַלפּען, און איינעם פון זיי האָט ער אַזאַ פּלעם גע-געבען פאַר כעס, דאָס יענער האָט אויך גענומען וויינען.

— אַי, מאַ-אַ-מע!...

צום סוף אָבער, האָט ער זיך וויעדער איבערגעבעטען מיט די

אינגלעך, ווען פון דער נאָז איז שוין מעהר קיין בלוט ניט געגאנגען.
האַט גע'טענה'ט און געקוואַלען...
— אי, האָב איך איהם גערעלעוועט!...

* * *

שפעטער האָבען די טאטעס און די אינגלעך געשלאָגען מיט די
דאָזיגע הושענות די ביינק אינ'ם בית-המדרש, און די ווילדע בריאה
איז מיט זינע הושענות אַריינגעפאָהרען אַ צווייטען אינגעל אין פנים,
האַט דעם אינגעל'ס טאטע אָנגעריסען שלמה'קען די אויערען, האָט
שלמה'קעלע וויעדער געוויינט: אי, מאַ-אַ-מע! און האָט זיך גע-
שוואַרען, זאָל ער שטאַרבען ביז מאַרגען, אויב ער וועט ניט אַברייסען
דעם אינגעל האַלבע יאָהרען מיט לונג און לעבער אינאיינעם.

.9

שמחת תורה אינ'ם שמעדתעל.

עס הילכט דאָס שמעדתעל מיט געזאָנג. אין דער פינסטערער
נאַכט פֿלעכטען זיך פרעהליכע טענער — שמחת תורה איז אינ'ם
שמעדתעל. אין די בתי-מדרשים געהען אָן די הקפות.
דער אַלטער בית-המדרש הילכט פון געזאָנג. קינדער, באַנערען,
פרויען, מאַנסבילען — אַלע אינאיינעם אויסגעמישט. אויף די ביינק
שמעהט מען, אויף די טישען, און געהען דורך די אידען מיט די הקפות.
וואַרפען זיך די ווייבלעך און די מיידלעך קושען די ספרי-תורות.
און די אינגלעך מיט די מאַנסבילען הויבען אָן צו זינגען און צו
טאַנצען אַ פרעהליכס...

מאָטעל חנה-דבורה'ס איז שכור, וויעגט זיך אויף די פיס, מאַכט
מיט ביידע הענד און לאַכט. יעדע זויילע טהוט ער זיך אַ כאַפּ מיט
אַ געשריי „צאן קדשים“, און די אינגלעך כאַפען אונטער: „מע-מע!“
און משה-איצע דער מלמד מיט בלישטשענדיגע אויגעלעך, רויטע
באַקען פֿונ'ם שנאַפּס, וואָס ער האָט היינט געטרונקען, שרייט אויך
„מע“ מיט די אינגלעך, און זיין ווילדע בריאה, מיט אַ נייעם קראַץ

אויפ'ן פנים, מיט א צוריסענעם באנער אין דער האנד, איז שוין הייזעריג פון שרייען „מע“.

פלוצים קומט אריין אין בית-המדרש שמערי'ל, בלייבט שטעהן אין דער טהיר, ווארפט אב דעם קאפ, מאכט מיט ביידע הענד אין דער לופטען און דונערט מיט זיין באריטאָן:

— שא! שא-שא-שא! איך זאג: שא-א! וואו איז מיין הקפה? היינט וויל איך האבען א ריכטיגע הקפה! א ריכטיג-גיגע-ממזרים!

עס שלעפט זיך צו צו איהם מאמעל חנה-דבורה'ס, מאכט צו איהם מיט די הענד:

— שא, חוצפה'ניק!...

— איך פייף אויף דיר! — ענטפערט איהם שמערי'ל, — איך פייף אויף דיין טאמען שעביטאמען! פארך איינער, דו מיינסט, אז דו ביסט א חזן? אט ווי מיין קאפיל! איך האב א בעסערע כלי ווי דו!

לויפט צו משה-איצע דער מלמד:

— ר' שמערי'ל, נוואלד, איהר הויבט שוין אָן?

שמערי'ל טהוט זיך א קלאפ אין דער ברוסט:

— ר' משה-איצע, איך וויל א ריכטיגע הקפה. א גאנץ יאהר קארמעט מען מיד מיט פאסקודסטווא, מיט אזעלכע עליות, ממזרים!... היינט וויל א ריכטיג-גיגע הקפה. איך בין אויך א איד! איך האב אויך א נשמה!...

— איהר זייט א הולטאָי! — שרייט משה-איצע, — אז איהר זאגט אויף עליות פאסקודסטווא, זייט איהר א עוכר ישראל! — ווער? — טהוט שמערי'ל א דונער און א שפיי אויף ביידע הענט — איך דרעה אייך באלד אויס א פוס!...

און ער טהוט זיך טאקע א לאָז צו משה-איצע'ן מיט די פויסטען. — אידען, נוואלד! ער וויל מיד דער'הרנ'ענען! — שרייט אויס משה-איצע, — אנטלויפט און בעהאלט זיך הינטער אן אנדרעו'ס רוקען. בלייבט אבער נאך מאמעל-חנה-דבורה'ס שטעהן נעבען שמע-ריל'ן, טהוט איהם שמערי'ל א פאהר איבער'ן היטעל אזוי, דאס מאמעל טהוט זיך אין גאנצען א צאפעל און עפענט אזש ברייט דעם מויל פאר

שרעק, און דאָ טהוט זיך שמעריל אַ וואָרף געגען די אידען מיט די
הקפות מיט צושפרייטע הענט:

— טפּרררו! מען געהט ניט! מען זינגט ניט! מען טאַנצט
ניט, חיבע מיט שמערלען!...

און דאָן וואַקסט מיט אַמאָל אַרויס, ווי פון אונטער דער ערד,
שלום דער „גוי“, אַ ברייטער אידעל, אַ גיבור, מיט אַ קורצען, שטאַר-
קען נאַקען און מיט אַ ווילד בעוואַקסענעם פנים, גרויסע שוואַרצע
ברעמען און ברייטער ברוסט, וועלכער אַרבייט ביי חיים דעם קאַ-
מיסיאַנער אַרום וואַגען, און פערשמעלט זיך פאַר אַ גוי, ווען עס
קומט פורים, און דערפאַר רופט מען איהם שלום „דער גוי“. ער איז
אויך שכור און האָט אויך טענות פאַר די הקפות.

— געגעע... גערעכט, שמעריל! — מאַכט ער, און דאָס וואָס
ער דעררעדט ניט מיט'ן מויל, דעררעדט ער מיט די הענט, — היינט
איז שמחת-תורה, ניט אזוי? מיך קאַרמעט מען מיט דער תוכחה,
ניט אזוי? דאַרף מען מיר היינט געבען אַ רעכטע הקפה, ניט אזוי?
— אודאי, — שרייט שמעריל, — נו, וואָס שטעהט איהר?
אַריינגעשמעלט זאָל ווערען די רייניגקייטען אין ארון קודש! נו,
אויף איין פוס!... זיי ווילען ניט? שלום'קע, אַינג, פערקאַטשע
אַקאַרשט די אַרבעל!...

און ער אַליין האָט וויעדער אַ שפיי געטהאָן אויף די הענט.
עס ווערט אַ טומעל. די אידען מיט די רייניגקייטען טהוען זיך
אַ לאַז צוריק צום ארון הקודש, און באַלד איז שמעריל זיך אַליין
מכבד מיט אַ הקפה. ער זינגט אויס:
— יעמוד, יעמוד, ר' שמעריל, בר' אברהם, צו דער ערשטער
הקפה!...

און דערנאָך האָט ער אויך שלום דעם גוי מיט אַ הקפה מכבד
געווען און זיי ביידע זיינען אַוועק טאַנצען מיט די רייניגקייטען,
געקלאַפט מיט די פיס אַזוי און געליאַרמט, דאָס די ווענט פון בית-
מדרש האָבען געציטערט, און די אַנדערע אידען זיינען אויך הינגע-
ריסען געוואָרען פון זייער הוליען, אפילו יענע, וואָס זיינען בייז געווען
אויף זיי, און זיי האָבען אַרויפגעלייגט די הענט איינער צום אַנדערען
אויף די אַקסלען, די אינגלעך מיט די באַנערען אויך צווישען זיי, און
זיי האָבען זיך געדרעהט און געשפרונגען באַרד געגען באַרד, אַקסעל

געגען אקסעל, און געזונגען אזוי, דאָס די לופט האָט געברענט...
 דערנאָך האָט שמעריל געכאַפּט מאַטעל הנהדבורה'ס און איהם
 א קוש געטהאָן אויפ'ן אקסעל.
 — איד קען דאָך אַלע דינע שטיקעלעך, — האָט ער געזאָגט
 מיט התפעלות, — אי ביזטו אַ זיסער בעל תפילה, אזא יאָהר אויף
 מיר, א רוח אין דיין טאַטען אַרײַן!...
 שפעטער, ווען שמעריל איז פונ'ם בית-המדרש אַרויס, איז אין
 דרויסען געווען שטאַק-פינסטער און אַ רעגען האָט געגאַסען. ערגעץ
 אויף דער צווייטער גאַס האָבען אידען געמאַנצט און געזונגען. שמעריל
 האָט אויך גענומען זינגען און טאַנצען אונטער'ן רעגען אין דער
 בלאַטע. ער האָט אַרײַנגעטאַנצט מיט איין פּוס אין טיעפען קויט,
 האָט מיט האַסט אַ שלעפּ געטהאָן די פּוס, דער שטיוועל ריהרט זיך
 ניט, עפעס אימיצער האַלט איהם דאָרט צו אין דער קויט... האָט
 ער נאָך אַמאָל און נאָך אַמאָל אַ שלעפּ געטהאָן די פּוס און זי אַרויס-
 געשלעפּט אַהן דעם שטיוועל און אַהן די שטאַטעס, מיט וועלכע זי
 איז אַרומגעוויקעלט געווען. האָט ער אַרונטערגעלאָזט די באַרפּוסע
 פּוס אין קויט, אויסגעזידעלט גוט דעם שטיוועל, און ווען איז דער
 אייגענער צייט זיינען אידען פּערבייגעגאַנגען מיט געזאַנג, האָט ער
 מיט די הענד אַרויסגעריסען דעם שטיוועל פּונ'ם זומפּ, אַ וואַרף גע-
 טהאָן איהם איבער'ן אַקסעל און איז אוועק נאָך יענע אידען, מיט איין
 פּוס באַרפּוס, טאַנצען און זינגען אונטער'ן רעגען לכבוד שמחת-תּורה.

10.

הערבסט אין'ם שטערמעל.

אויף מאָרגען נאָך שמחת תּורה אויס געזאַנג, אויס טעניץ, אויס
 יום-טוב אין'ם שטערמעל. דער הימעל איז גרוי און אומעמינג. די
 גאַס טרינקט זיך און זינקט אין בלאַטעס און אין קויט. פּאַרמאַג
 האָט דער קאַלטער רעגען אויפּגעהערט צו גיסען און איצט הענגט
 ער שוין וויעדער אין דער לופטען און אין אַ ווילע אַרום וועט ער
 וויעדער אָנהויבען צו גיסען. פּונ'ם וואַלד טראָגט זיך איבער'ן שטער-

טעל דער ווילדער יאָמער פון דעם הערבסט־ווּינד און דאָס נוסס'ע קרעכצען פון די בויער. אויפ'ן מאַרק אונטער'ן וועטער־דאָד, פון וועלכען עס קאָפּט נאָך זייט נעכטען, זיצען די הענדלערקעס געבען זייערע טישלעך מיט לעבלעך ברויט, בייגעל, נאָשערייען און קוואַס, זיצען איינגענורעט אין גרויסע פאַטשיילעס און וואַרטען און וואַרטען אויף אַ קאַפּיקע לייזונג. די קרעמער און קרעמערקעס, אין ווינטער־דיגע קאַפּטענס און קאַפּטעס, זיצען אין די טהירען פון זייערע קרעמלעך און קוקען אַרויס פּערזאָרגט אויף דעם אומעטיגען מאַרק. און אַט האָט זיך בעוויזען אַ פּויער אין אַ ווינטער־דיגער סערמיאַגע, אין נאַסע פּערברודיגטע לאַפּטיעס, מיט אַ לעדיגען זעקעל אין דער האַנד. אַלע זיינען אַרויסגעלאָפּען, די קרעמער און די קרעמערקעס, די לאַנגע מירקע אַרהם־לייזער'ס פּריהער פאַר אַלעמען, זיינען איהם בעפאַלען פון אַלע זייטען און וויעדער, ווי פאַר ימים נוראים, האָט מען איהם געריסען איינער פון דעם אַנדערען, געשאַלטען איינער דעם אַנדערען און געשלאָגען זיך פאַר איהם, מאַטעל־חנה־דבורה'ס אויך... ער האָט שוין אויסגעטהאָן זיין שאַל. איצט האָט ער שוין מעהר ניט מורא געהאַט צו פּערקיהלען זיין כלי און ביז חרש אב וועט ער זיין וואַרימען שאַל ניט אַנטהאָן. איצט איז ער שוין ניט געווען דער האַרציגער בעל־תּפּילה, דער שליח־ציבור מיט דער רייכער נשמה, נור דער דערשלאָגענער אַרימער קרעמער, דער שליח פון זיינעם און זיין הויזגעזינד'ס מאַגען, אומשטיינס געזאַגט, און ער האָט גערופּען צו זיך דעם פּויער גלייך מיט אַלעמען. נור ווען מירקע אברהם־לייזער'ס האָט איהם די האַנד צוקראַצט ביז בלוט, דעמאָלט האָט ער דעם פּויער איינגעלאָזט מיט שרעק, דען דער דאָרטיגער איד שרעקט זיך בטבע פאַר בלוט... האָט די האַנד אַ כאַפּ געטהאָן און זי צוגע־דריקט צו דער זייט מיט אַ פּערקרימטען פנים. אין אַ וויילע אַרום איז דאָרט וויעדער רוהיג. די קרעמער און די קרעמערקעס זיצען אין די טהירען פון זייערע קרעמלעך און קוקען פּערזאָרגט אויפ'ן מאַרק אַרויס. פון מאַטעל'ס קרעמעל הערט זיך זיין קויל. ער דערצעהלט דאָרט עמיצען וועגען ראַטשילד'ס טאַכטער, וועלכע איז האַלב מענש און האַלב חזיר — (די דאָזיגע טשיקאָווע שטיקעל נייעם האָט חיים דער קאַמיסיאַנער פאַר סוכות פון דער גרויסער שטאָדט געבראַכט און דאָס שטערטעל האָט מיט דעם געקלונגען) — איצט האָט מאַטעל

וועגען דעם גערעדט און דערביי טאקע ערקלעהרט, ווער דאמשילד
איז און וויפיעל מלוכות עם זיינען ביי איהם פערלייגט אין משכון...
דער רעגען, וואס איז אין דער לופט געהאנגען, האָט אָנגעהויבען
צו גיסען. ער האָט מרה־שחורה'דיג אין דער לופטען גערוישט, אויפ'ן
וועטער־דאָך געקלאָפּט, אויף די דעבלעך פון די קרעמלעך, אויף די
דעכער פון די הייזער. די בלאַטעס אונטער איהם האָבען גע־
ציטערט און געבולבעט. און איז אַ וואָגען דורכגעפּאָהרען, האָט די
טיעפע קוים אונטער די רעדער געשיפעט און מיט נאַסקייט געפּיפּט...
די אידישע ציעגען האָבען זיך אין פּיהר־הייזער בעהאַלטען, די
הינהער אין די „קאטובען“, נור די ענטלאך האָבען אַרומגעפּאָדעט
אין בלאַטעס...

די קינדער זיינען שוין אין די חדרים פערשפּאַרט און טרויעריג
און פּויל רייסען זיך זייערע שטימען פון די חדרים אין דעם רעגען־
דיגען דרויסען אַרויס.

און אָט האָט פּלוצים גענומען הוידען דער גלאַק פּונ'ם קאַסטיאָל.
עמיצער איז דאָרט געשטאַרבען: קלינג־לאנג־לאנג! — און עם מישען
זיך די טענער פּונ'ם גלאַק מיט דעם רעגען, מיט דעם יאָמער אינ'ם
וואַלד, מיט דעם קרעכצען פון די בוימער, מיט די דאָגות אין די
מוחת און אין די הערצער, און עם איז אומעטיג אינ'ם שטערטעל,
אַזוי אומעטיג נאָך דעם פּרעהליכען שמחת תורה...

* * *

געבען חיים דעם קאָמיסאַנער'ס הויז שטעהט זיין וואָגען, אין
וועלכען עם איז איינגעשפּאַנט זיין „בולאַנער“. ער קלייבט זיך צו
פּאָהרען אין די גרויסע שטאַרט, דרייסיג וויאָרסט פּונ'ם שטערטעל,
נאָך פּחורה פיר די קרעמער. צוויי מאָל אין וואָך פּאָהרט ער אין
די גרויסע שטאַרט מיט רשימות פון די קרעמער. אויפ'ן וואָגען
ליגען ביי איהם פעלכלעך און חזיר־האַר אין אַ זעקעל, וואָס איינער
אַ דאָרפ־הענדלער שיקט מיט איהם אין שטאַרט אַרײַן. חיים, אַן
עלטערער איד, מיט אַ ווייסער באָרד, אין אַ ברייטען פּלאַשץ, קומט
אַרויס פון שטוב מיט דריי פרויען, און באַלד נאָך זיי קומען אַרויס
פון זיין שטוב שמעריל דער שוסטער און שלום דער גוי.

די פרויען זיינען איבערגעדעקט מיט פאטשיילעם, מיט די עקען פערבונדען פון הינטען. צוויי פון זיי, עלטערע אידענעם, זיינען קרעמערקעס און פאָהרען מיט חיים'ן אין די גרויסע שטאָדט אַליין נאָך סחורה פאַר זייערע קראַמען, און די דריטע איז שמעריל דעם שוסטער'ס מיידעל, שאַסקע, וועלכע פאָהרט אַהין אַננעהמען אַ שטעלע פון אַ דיענסט. פון צווישען דער פאטשיילע זעהען זיך נור אַרויס איהרע אויגען, גרויסע און שוואַרצע, און איהר קליין פערריסען נעזעל. מאַכט שלום דער גוי:

— נן, ווייבער, ניט געמאָרדיעט, מאַרש אויפ'ן וואַגען! מיט צוויי אזוינע וועט שוין ניט זיין קאַלט צו פאָהרען, האַ, שמעריל? שמעריל איז צוטראַגען, און ווען זיין טאַכטער האָט זיך אויפ'ן וואַגען געמאַכט, געהט ער צו צו איהר און מאַכט:

— טאָ געדענקזישע, סאַשקע, וואָס איך האָב דיר געזאָגט. זאַלסט היטען דיין שקורע. אין אַ גרויסער שטאָדט זיינען דאָ אַ סך ציר לאַזענע. דו ביזט אַ יונג טיאַלקע, טאַמער עפעס אַ הפּקרי־ונג, אַנט־לויף פון איהם, גיב איהם אַ בריק, אַזש די ניקכע זאָל איהם כאַפען. אַ רוח אין זיין טאַמען אַרײַן! — האָט ער זיך פּלוצים צוקאַכט, אַקוראַט ווי ער וואַלט שוין געזעהן יענעם הפּקרי־ונג, וועלכער האָט אַן אויג געוואַרפען אויף זיין שאַסקע'ן — כאַפּ אַ שטיין און צופּלעט איהם דעם מוח... דו הערסט, וואָס איד זאָג דיר? זעה, שאַסקע! — ער האָט זיך אַ קלאַפּ געטהאָן אין די ברוסט — טאַמער... הלילה... אי!... ער האָט פּערקוועטשט די ליפען, געשאַקעלט דעם קאַפּ און געוויזען איהר דעם פּויסט — עס וועט זיין אז אַך און וועה צו מיר און צו דיר! איד וועל דיר אין דר'ערד אַרייַנשלאַגען!... געדענק זישע, שאַסקע! — ער האָט אַבגעווישט מיט דער הוילער שוואַרצער האַנד די אויגען — נו, פאַהר געזונד, לאַמיר זיך נאָך אַמאָל צו קושען!....

און ער האָט זיך מיט איהר צוקושט.

דער וואַגען מיט די פאַרשווינען טהוט זיך אַ ריהר און הויבט זיך אַז צו הוידען איבער די בלאַטעס אונטער'ן רעגען. שמעריל בלייבט שטעהן, קוקט איהם נאָך מיט אומעטיגע אויגען און קראַצט זיך דעם קאַפּ. פּלוצים שרייט עס אויס:

— ר' חיים! ר' חיים!

דער וואָגען בלייבט שטעהן. שמעריל לויפט צו :

— און דיון מאַמע איז געשטאַרבען חמשה בתמוז, זאָלסט ניט
פּערגעסען דעם יאָהרצייט! ... נאָ! — ער האָט אַרויסגענומען פון
א רימענעם בייטעלע נאָך אַ פּערטעלע — טאַמער וועסטו דאַרפֿען! ...
דער וואָגען ריהרט זיך וויעדער. שמעריל שטעהט נאָך אַ וויילע,
קוקט איהם נאָך, דאַן טהוט ער אַ זיפּץ און געהט אַרײַן אין הויז
אַנטקעגען, וואו מען פּערקויפט בראַנפּען, צו טרינקען אַ גלעזעלע.

11

׳ווינטער אינים שטערטעל׳

די גאַנצע נאַכט האָבען איבער'ן שטערטעל זיך געטראָגען מורא'—
דיגע געשרייען פון וואַלד... אַ שרעקליכער קאַמפּף איז דאָרט אין דער
פינסטערניש אָנגעגאָנגען. מיט אַ ווילדען יאָמער האָט דער בייזער
הערבסט־ווינד דאָרט פּאָגראַמעוועט, געריסען די בלעטער פון די בוימער,
צושטערט די נעסטען פון די פּויגעלעך, אַרויסגעדריקט דעם לעצטען
לעבענס־זאַפט פון די גראַז, פּערטיליגט דאָרט די לעצטע שפורען פון
דעם גרינעם לעבען. די בוימער האָבען ניט אויסגעהאַלטען די דאָזיגע
אַטאַקע פון דעם בייזען ווינד, האָבען זיך געבויגען און פּערצווייפעלט
געקרעכצט. די האַלב־טויטע בלעטער זיינען געפאַלען כמעט אַהן גערויש
און זיינען צומישט געוואָרען מיט אַנדרע בלעטער, שוין אין גאַנצען
טויטע, וואָס האָבען זיך געדרעהט דאָרט אין דער פינסטערניש אויף
דעם שטאַרבענדיגען גראַז מיט אַ טרוקענעם גערויש. צוטומעלט און
צושראַקען האָט דאָס גאַנצע לעבען אינ'ם וואַלד געקרעכצט... דערנאָך
האָט דער בייזער ווינד פּוּן'ם וואַלד אַרויסגעריסען זיך און אויפ'ן
שטערטעל זיך אַ לאַז געטהאָן מיט אַ מורא'דיגען וואַיען. ער האָט
געקלאַפט איו די לאַדענס, זיך געריסען אויף די דעכער, אין די קווימענס
פּערקראַכען און דאָרט געוואַיעט מיט לאַנגע, לאַנגע, מורא'דיגע קולות...
און אז עס האָבען דערהערט די דאָזיגע קולות די קינדער אויף זייערע
געלעגערס, האָט זיי אַ פּחד אָנגעכאַפט. זיי האָבען זיך דערמאַנט אָן

די אלע מעשיות וועגען שרים און רוחות, גילגולים און דיבוקים, וואָס זיי האָבען אַמאָל געהערט דערציילען, און זיי האָט זיך אויסגעוויזען. אז די דאָזיגע „ניט־גוטע“ שרייען דאָס דאָרט אין דער פינסטערניש. און אנאנדער פרוי האָט זיך דאָן דערמאָנט אַז אַ טויטען, וועלכען זי האָט געקענט, בעת ער האָט געלעבט, און פאר מורא האָט זי גענומען שעפטשען נאָך אַמאָל קריאת שמע, און האָט צו זיך צוגעדריקט דאָס קינד, וואָס האָט נעבען איהר געשלאָפען...

און אויף מאָרגען, ווען דאָס שטערטעל האָט זיך אויפגעכאַפט, איז אין די הייזער געווען זעהר קאַלט, אויף די דעכער איז געלעגען אַ גרויער אייז־טהוי. פון די איבערגעבליבענע סכות איז דער סכד אַרונטערגעריסען געווען. אויף די גאַסען איז די בלאָטע געלעגען האָרט און שפיציג, אַז עס איז שווער געווען צו געהן, און די בלאָטעס זיינען בעצויגען געווען מיט אייז, ווי מיט פערשטויבטען גלאָז... און אַט איז פון ערגעץ אָנגעפלוניגען מיט אַ קראַקראַ אַ גרויסע מזנה שוואַרצע ראַבען, האָבען זיך צושאַטען אויף די דעכער, אויף די הויפּען, אויף די גערטנער, צושפּרייט די פליגלען, געוועגט זיך מיט די בייכלעך, מיט די קעפּ, געדעהט זיך אויף אלע זייטען און געקראַקעט מיט אַזאַ בייזען נצחון איבער דער אָבגעשטאַרבענער נאַטור..

פון די קויעמעס האָט זיך גענומען ציהען אַ רויך. די קרעמערקעס זיינען מיט פיער־טעפלעך פון זייערע הייזער אַרויס.

* * *

אַ שנעע האָט געשאַטען... צווישען הימעל און ערד האָט זיך אַ ריעזיג־ווייסער שליער געוועבט. וואו נאָר דאָס אויג איז געפאלען האָט עס דעם דאָזיגען צאַרטען, שטילען וועבען פון דעם ווייסען שליער געזעהן. אַ פּוכאָווע ווייסקייט אונטען, אַ פּוכאָווע ווייסקייט אויבען, אַ פּוכאָווע ווייסקייט אויף אלע זייטען... דער מאַרק מיט די קרעמלעך האָבען זיך פּערדוקט הינטער דעם דאָזיגען ווייסען שליער און קוקען פון דאָרט אַרויס, ווי דורך פּערשנעמעטע שויעבן. דעם באַרג מיט'ן וואַלד זעהט מען נור פּוֹן'ס מאַרק. ער הענגט דאָרט ווי אַ גרויסער ווייסער וואַלקען, אויף וועלכען גרויע סילועטען האָבען זיך אַרויפגע־ קאַראַבקעט... דער שוואַרצער קאָסטיאַל טהוט אַ קוק דורך דעם ווייסען

געוועב און בעהאַלט זיך, טהוט א קוק און בעהאַלט זיך. אַלע הייזער ביז'ן פּוּלישען בית-עולם האָבען זיך עפעס ווי איינגעבויגען און איינגערטוליעט אונטער דער שנעע, און דער רויך, וואָס ציהט זיך פון די פּערשנעטע קוימענס, טוליעט זיך אויך און וועבט זיך איין אין דעם ווייסען פּוכאַווען געוועב... דער פּוּלישער בית-עולם מיט די מצבות און מאָנומענטען איז עפעס אין גאַנצען פּערשוואַונדען הינטער דעם ווייסען שליער, נור דאָ און דאָרט טהוט זיך פּונ'ם בערגעל אַ מיניע דער סילועט פון אַ פּערשנעטען בוים צו פון אַ פּערשנעטען הויכען מאָנומענט מיט גאַלדענע בוכשטאַבען, ווי אַ פּוּלישער וועלמאַזשע מיט ווייסע האָהר און גאַלדענע קנעפּ וואָלט דאָרט פון אַ קבר אַרויסגע-קראַכען און דורכ'ן שליער אויף דאָס שמערטעל אַרונטערגעקוקט, וואָס איז אמאָל פּול געווען מיט זיין גרויסקייט... און דאָרט, ווייטער פּונ'ם בית-עולם, וואו דאָס שמערטעל האָט זיך געענדיגט, האָט זיך דער הימעל אין דער ערד איינגעוועבט, אַזוי, דאָס מען האָט נור געזעהן אַ ווייסע וואַנד פאַר זיך... עס איז שטיל אינ'ם שמערטעל. אַט געהט אַ קרעמער פּונ'ם מאַרק. ער בעוועגט זיך דורך דעם ווייסען שליער, ווי אַ גרויער שאַטען, מיט אַ גרויסע פאַטשילע אַרום האַלז, איינגעוויקערט, ביידע הענד פּערוקט אין די אַרבעל פון זיין אויבערראַק, און מען הערט ניט זיינע טריט אויף דעם ווייכען, פּוכאַווען שנעע. ער פּערשווינדט ערגעץ הינטער אַ טויער. און אַט איז פון אַ הויז אַרויסגעגאַנגען אַ אידישע קרעמערקע אין אַ פּערשמאַלצענער וואַטאווער קאַפּטע מיט אַ פאַטשילע פון אויבען. זי האַלט אין ביידע הענד אַ פייער-טעפּעל מיט גליהענדע קוילען, ערשט פון איהר אוווען אַרויסגעשאַרט, און איילט זיך צו איהר קרעמערקע. פאַלען אַרײַן שנעלעך אין איהר טעפּעל, שיפען דאָרט די קוילען: ש-ש-ש!

נור אַט איז די שטילקייט איבערגעריסען געוואָרען. אַ קלינגען פון גלעקלעך דערהערט זיך. דאָס איז דער אוריאַדניק אויף זיין שליטען דורכגעפּאָהרען, ווי איבער ווייכע קאַוויאַרען... אין אַ וויילע שפּעטער דערהערט זיך אַ שיכור'ער פּויערשער געזאַנג. אַ פּויער געהט אַרויס פון אַ הויז, אין אַ סערמיאַגע און אין לאַפּטיעם, שאַקעלט זיך אויף די פּיס, דעם קאַפּ מיט דעם וואַרימען הימעל אַרונטערגעלאָזט אויף דער ברוסט, וואַרפט מיט די הענד און זינגט מיט אַן אומעטיגען ניגון:

„וואָלגנאָ ריעטשונקאָ גלובאַ-אַ-אַ-קאָ,
 וויכאָזשו יאָ ק'טעביע ס'טאַסקאַ-אַ-אַ;
 וואָלגנאָ ריעטשענקאָ גלובאַ-אַ-אַ-קאָ,
 וויכאָזשו יאָ ק'טעביע ס'טאַסקאַ-אַ-אַ-אַי! !
 פּערגעהט ער זיך מיט אַ קוויטש...

* * *

בייטאָג האָט דער שנעע אויפגעהערט צו שיטען און פֿאַרנאכט
 האָט זיך אַ פּראָסט פּערנומען. דער הימעל איז געווען פּייער
 רויט און דאָ און דאָרט איז ער ווי מיט אַ טהייערען מוטערפּעריל
 אויסגעזעצט געווען. די הייזלעך מיט די פּערשנעטע דעכער האָבען
 זיך אויסגעגלייכט. פון די קוימענס האָט זיך דער רויף געצויגען אַ
 גלייכער און אַ ראָזאווער, ווי לאַנגע ראָזאווע לענטעס וואָלטען זיך
 געשלענגעלט אַרויף... דער מאַרק מיט די קראַמען איז געווען, ווי מיט
 אַ רויטען שייץ בעגאַסען. דער צלם אויפ'ן קאַסטיאל האָט געבלישטשעט
 און דער פּערשנעטער באַרג הינטער'ן וואָלד האָט אויך מיט אַלערליי
 פּייערלעך געפּינקעלט, אַזוי ווי מיט ברייליאַנטען בעשאַטען. אַט לויפט
 אַ איר אין אַ פּוטער מיט אַן אַנגעשטעלטען קראַגען אין בית-המדרש
 אַריין מנחה דאווען, דער שנעע זינגט אונטער זיינע פּיס... און אַט
 הערט זיך אַ סקריפען פון שנעע: פּויערים בעווייזען זיך דאָרט מיט
 זייערע קליינע פּערדלעך, וואָס שלעפען שליטלעך מיט האַלי, מיט היי
 און מיט תבואה אין זעק. דער וועג האָט זיך געשטעלט. די קרעמער
 און די קרעמערקעס איז פּרעהליכער געוואָרען אויפ'ן האַרצען. פון
 די קרעמלעך ווינקען אַרויס פּרעהליכע פּייערלעך. פון'ם מאַרק נעהמען
 זיך טראַגען קולות... און אַט איז די לבנה אַרויסגעשוואַומען. אינ'ם
 שטעדטעל איז ליכטיג און ווייס. דער באַרג הינטער'ן וואָלד פּינקעלט
 נאָך מעהר. עס פּינקלען די ווייסע דעכער אונטער דער לבנה, עס
 פּינקעלט די ווייסע נאַס...

* * *

פון די חדרים זיינען די קינדער אַרויסגעלאָפּען מיט באַשליקען.
 מיט שמאַטעס אַרום די אויערען, אין קאַפּטענס און אַלטע פּערלאַטעמע
 פּומערלעך, אין וואָליקעס און אין דעם טאַטענ'ס, אַדער אין דעם
 עלטערען ברודער'ס אַלטע שטיוועל, און נעהמען טאַנצען אויפ'ן שנעע.

דאָרט וואו ער איז אַם טיעפסטען. שלמה'קעלע די ווילדע בריאה, וואָס האָט געלערענט ביי זיין אייגענעם טאַטען אין דער היים, וואו דער חדר איז געווען, איז אויך אַרויסגעלאָפּען פּונ'ם שטוב מיט זיינע חברים. וואָס האָבען ביי זיין טאַטען געלערענט, צעהן קונדסים, איז אַרויסגע-לאָפּען, אזוי ווי ער איז אינ'ם שטוב געזעסען, אין זיין ברודער'ס קאַפּטען און אין דעם טאַטענ'ס אַלטע שטיוועל, האָט זיך אַ זעץ געטהאָן אויפ'ן שנעע, אויסגעצויגען זיך אויפ'ן רוקען אין דער גאַנצער לענג און אָבערדריקט דאָרט זיין געשטאַלט. דאָס האָט געהייסען „מאַכען אַ מענשעלעך“. די אַנדערע אינגלעך האָבען איהם נאָכגעטהאָן, און באַלד זיינען ערפּ „מענשעלעך“ אויסגעלעגט געווען אויפ'ן שנעע איינס נעבען אַנדערען...

— קינדער — מאַכט דערנאָך שלמה'קעלע — לאָמיר מאַכען אַ

באַבע...

— אַ באַבע! אַ באַבע! — הויבען אַלע אָן צו ליאַרמען.

און די ערפּ קונדסים טהוען זיך אַ נעהם מיט אַ ברען צו דער אַרבייט. נעהמען מיט די הוילע הענט צונויף דעם שנעע און שלעפּען איהם אין איין קופּע. עס איז זיי קאַלט אין די הענד, אונטער די נעגעל שטעכט, אָבער עס איז ניט זייער דאָגה! באַלד ליגט שוין דאָרט אַ היבשע קופּע שנעע און שלמה'קעלע מאַכט מיט חשק די „באַבע“. אָט איז זי שוין פאַרטיג. אַ הויכע קופּע שנעע מיט אַ קאַפּ אויף איהר, וואָס גלאַנצט אונטער דער לבנה. די קינדער הויבען אָן צו ליאַרמען: „אויגען, אויגען!“ ! שלמה'קעלע לויפט אריין אין שטוב און קעהרט זיך צוריק באַלד מיט שוואַרצע קויהלען. ער שטעקט אריין אין דעם שנעענעם „קאַפּ“ צוויי קויהלען ביי די זייטען און איינע אין מיטען; דאָן האָט די באַבע צוויי אויגען און אַ מויל אויך, און חברה איז צופריעדען מיט איהר אַרבייט. זיי נעהמען זיך אָן ביי די הענד און הויבען זיך אָן צו דרעהען אין אַ רעדעל אַרום די באַבע מיט אַ פּרעהליכען ליאַרעם. אין מיטען דערינען פאַלט איין דער ווילדער בריאה, אַז ער וועט אָנטהאָן דער „באַבע“ אַ היטעל, רייסט ער אַרונטער דאָס היטעל ביי איינעם פון די קונדסים, וואָס איז שטאַרקער פון איהם. וואַרפט זיך יענער אויף איהם אַרויף און טהוט איהם אַ שלידער אויף די „באַבען“, אין וועלכער ער פּערזינקט מיט'ן קאַפּ. הויבט

אויף שלמה'קעלע א יללה: „אי, מאַ-אַרמע!“ די קונדסים צולויפען זיך. שלמה'קעלע קארטבקעט זיך ארויס פון דער „באָבען“ און ווען ער האָט זיך אויפגעהויבען, איז דער באָבעס קאָפּ מיט איהרע שוואַרצע אויגען און מויל ביי איהם צושאַמען געווען אויף די אַקסלען און אויפ'ן היטעל.

— ווארט, ווארט, איד'ל דיר שוין די יאָהרען אַברייסען! — שרייט ער מיט געוויין, דערפיהלט א שטיק שנעע אונטער'ן קאַלנער פון קאפּטען, צויאָמערט ער זיך ווידער: „אי, מאַ-אַמע-ע!“ און געהט אריין אין הויז.

ווינטער איז די חיונה אינ'ם שטערטעל לייכטער געווען: די פויערים האָבען זיך געוויזען אַפּטער. האָט טאקע פאַסירט, אז א דאָרטיגער איד האָט אַמאָל אין מיטען וואָך אויך פּערווכט אַ ביסען פּלייַש, און הנוכה, ווען אין יעדען הויז האָבען געברענט די הנוכה לייכטלעך, און די ערוואַקסענע בחורים און מיידלאַך האָבען געשפּיעלט אין „אַקע“, אַ קאָפּיקע אַ קאָן, און די אינגלאַך אין גאַרען, האָט אין מאַנכע הויז געשמעקט מיט לאַטקעס און מיט געזענע גריבענעס...

אַ טרויעריגער שבת.

דאָס שטערטעל האָט גערוהט. דאָס איז געווען אַ שבת נאַכ־מיטאַג, אַ פּאַאר וואָכען פאַר פורים. אויף די גאַסען האָט קיינער נישט געשפּאַצירט, אפילו די ציגען זיינען געלעגען אין די פיהר־הייזער. אין דרויסען האָט דער פּראָסט געסמאַליעט. דער הימעל האָט געפּלאַמט, ווי די אַנגעפּראָרענע באַקען ביי אַ געזונדער, יונגער מיידעל. אויף דעם אַנגעפּראָרענעם שנעע האָבען זיך אַרומגעשפּיעלט גרינע פונקען. דער שבת־דיגער עולם איז געזעסען אין די הייזער: די טאטעס מיט יאַרמולקעס, די מאַמעס מיט שבת־דיגע טיכלעך אויף די קעפּ, די טעכטער מיט איינגעפּלאַכטענע שטענגעס אין די לאַנגע צעפּ, אַבער נישט אזוי אויסגעפּוצט און נישט מיט אזוינע שיינענדע פנים'ער ווי אין די זומערדיגע שבתים. עס האָט זיי געפּעהלט די וואַרעמקייט פון דער

זון, די גרינקייט פונ'ם וואלד און דער ווארימער, רעדעוודיגער בליק פון די בחורים. מען האָט געטרונקען טהעע פון דעם פּאַליוויןעם הליאַקא, אַריינגעקוקט אין א ספר, געזאָגט תהילים, געלעזען אין דער הויך פון דעם מנורת המאור, און מאַכע מיידעל האָט געלעזען מיט אַ חבר'טע שמ"ר'ס אָדער בלושטיינ'ס אַ ראַמאַן, וואָס אַ פּאַאַר פון זיי האָבען פערבלאַנדזשעט אַהין פון דער גרויסער שטאַדט און זיינען אַרומגעגאַנגען מיט צוריסענע שער-בלעטער פון איין מיידעל צו דער אַנדערער, אַריינפאלענדיג אַמאָל צו אַ בחור אויך. כמעט אַלע דאַרטיגע מיידלעך האָבען די דאָזיגע פּאַאַר ראַמאַנען צו עטליכע מאָל געלעזען און, עס האָט אַמאָל געטראָפּען, אַז אין איינעם פון זיי איז פּלוצים פערלאָרען גענאַנגען עטליכע בלעטלעך אויף דער סאַמע אינטערע-סאַנטער שטעלע, וואו דער יונגערמאַן מיט אַלע מעלות ערקלעהרט זיך אין ליעבע דער מיידעל מיט אַלע מעלות, האָט מירקע אברהם ליווער'ס עלטסטע טאָכטער, די רויע לאַה'קע מיט די זומערשפּריינקלעך אויפ'ן פנים, דאן געזאָגט וואָרט אין וואָרט, וואָס דאַרט האָט געפעהלט, און איהרע אַ חבר'טע, וואָס האָט געהאַט אַ גוטע האַנדשריפט און זאָגאַר געקענט אָנשרייבען אַ רוסישען אַדרעס, אַ מיידעל אַ „געבילדעוועטע“, האָט עס אָנגעשריבען און אַריינגעקלעפט אין דעם ראַמאַן.

אַט אין דעם דאָזיגען שבת נאַכמיטאָג איז געווען טרויעריג ביי מירקע אברהם-לייווער'ס אין שטוב. אַ בריעף איז אָנגעקומען פון זייער זוהן חיים-בער, וועלכער האָט זייט עטליכע חדשים אַלס סאַל-דאַט געדיענט ערגעץ אין אַ פּוילישער שטאַדט. שלמה-איצע האָט דעם בריעף געלייענט אין דער הויך מיט טרעהרען אינ'ם קול. ביים טיש איז געזעסען מירקע, האָט געבראַכען די הענד, געשאַקעלט מיט'ן קאַפּ, געוויינט און גע'טענה'ט: „אַי, מיין זוהן! אַי, די קרוין פון מיין קאַפּ! אַי, מיין גרויסער בראָך!“ דער אַלטער אברהם-לייווער איז געזעסען, דעם ווייסען קאַפּ מיט דער שפיציגער יאַרמולקע ניערדיג אַרונטערגעלאָזט אויף די ברייטע ווייסע באָרד, מיט צוגעמאַכטע אוי-גען, האָט זיך צוגעהערט צו דעם בריעף און געזיפּצט. די רויע לאַה'קע איז אַ מולטענער קאַפּטע, איז געזעסען, די מאַרדע אַריינגע-דריקט צווישען ביידע הענד, וועלכע זי האָט געהאַלטען אָנגעשפּאַרט אויפ'ן טיש, האָט נישטקע דעם טאַטען אין פנים אַריין און געצויגען

מיט דער נאָז. שלמה'קעלע, די ווילדע בריאה, איז געלעגען אויף דער וואַרימער לעזשאַנקע מיט'ן רוקען ארויף און האָט אויך זיך צוגעהערט צו חיים-בער'ס בריעה. אפילו די קלענערע קינדער, וואָס זיינען געדעסען איבער דער לעזשאַנקע אויפ'ן אויווען, האָבען אויך געשוויגען מיט ערנסטע פנים'לעך.

— עם איז זעהר שלעכט אין סלזשבע — האָט שלמה-איצע גע-לייענט — ממש באו מים עד נפש, בפרט נאָך אַ אידישען סאַלדאט. וואָס מען האָט איהם ניט האַלד. טאַטע-מאַמע, האָט רחמנות, שיקט מיר כאַמש עטליכע רובעל אַ חודש, אַ ניט קומט מיר אויס ממש באו מים עד נפש...

מירקע האָט זיך העכער צוקלאָגט:

— אפילו דאָס פלייש פון זיך וועל איך פער'משכנ'ען און איהם שיקען! אַי, מיין זוהן! אַי, מיין האַרץ! דו קרוין פון מיין קאַפּ! מיין גרויסער בראָדן...

שלמה-איצע האָט זיך אויך צוכליפעט און די רויטע לאַה'קע האָט געווישט מיט'ן אַרבעל די אויגען. נאָך דער אַלטער אברהם-לייזער האָט לאַנגזאַם דעם ווייסען קאַפּ אויפגעהויבען און ארויסגעמורמעלט, שלינגענדיג די טרעהרען:

— נו, נו, קינדערלאַך, שבת... שבת... פערשטיי'ט ניט... מען טאָר ניט... אַי, וועה איז מיר, וועה איז מיר...

ער האָט זיך אויפגעהויבען, גענומען אַ תהילים, געזעצט זיך אין אַ ווינקעלע געגען פענסטער און גענומען זאָגען. שלמה-איצע האָט אָנגעטאָן זיין אַלטען קעזישען פוטער, אַרומגעדריעהט די אויערען מיט אַ וואַרימען שאַליק און איז אין בית-מדרש אַוועק. מירקע האָט געדעסען דעם טייטש-חומש, שטיל געלייענט און אויף איהר רויטער נאָז האָבען זיך טרעהרען געגליטשט איינע נאָך דער אַנדערער. דערנאָך איז דער אַלטער אברהם-לייזער אויך מיט אַ קרעכצען אין בית-מדרש אַוועק, און שלמה'קעלע איז פון אויווען אַרונטערגעשפרונגען, האָט אָנגעטאָן אויף זיך אַ קאַפּטאַן, אַערבונדען די אויערען מיט אַ רויט טיכעל און איז אויך אַוועקגעלאָפען אין בית-מדרש. לאַה'קע האָט זיך געזעצט אויף די לעזשאַנקע, אַרונטערגענומען איהר אינגסטע שוועסטערעל, די זעקס יאהריגע חנה'לען, פונ'ם אויווען, געזעצט זי צו זיך אויפ'ן שוים און גענומען איהר דערצהלען אַ מעשה מיט אַ

פערטראכטען קול. די איבעריגע קינדער האָבען זיך אויך צוגעהערט צו לאה'קעס מעשה :

— אמאל, אַ מאָל איז געווען אַ בת מלכה, איז זי געווען שען ווי אַלע זיעבען זונען און גוט און פרום, ווי אסתר המלכה. האָט זיך פערליעבט אין איהר אַ שני־למלך, וואָס איז געווען אזוי שען, אַז מען האָט אין זיין ליכטיגען פנים נישט געקענט קוקען. איז געקומען איינמאָל א „דולדאיער“, מיט איין אויג אינ'ם שטערן, און האָט דערזעהן די בת־מלכה און איז פערצאפעלט געוואָרען. האָט ער זיך אָנגערופען: „בת־מלכה, בת־מלכה, האָב חתונה מיט מיר!“ האָט זי זיך דער־שראָקען און זיך בעהאַלטען אויף אַ הויכער, הויכער שיבילניצע. איז דער „דולדאיער“ געקומען און האָט אַוועקגע'גנב'עט די בת־מלכה פֿון דער שיבילניצע און זי געבראַכט צו זיך אין הייהל...

— ווען מען וואָלט געקענט צוקומען צו דער מאַמע'ס קבר, וואָלט איד געלאָפען אויסגיטען מין האַרץ — האָט פלוצים מירקע'ס קול אונטערבראַכען לאה'קעס מעשה. לאה'קע איז דאָן אנשוויגען גע־וואָרען. נאָר, ווען די קינדער זיינען צו איהר צוגעשטאַנען, זי זאָל דערצעהלען ווייטער, האָט זי אָנגעהויבען ווידער גאַנץ שטיל און זיי דערצעהלט, ווי אזוי דער שני־למלך האָט די בת־מלכה אינ'ם הייהל אויסגעפונען, ווי אזוי ער האָט מיט איהר חתונה געהאַט און זי האָט די מעשה געענדיגט מיט די ווערטער: „און איבער דער באָרד האָט גערונען און אינ'ם מויל איז נישט אָנגעקומען...“

שפעטער איז מירקע אוועק אין בית־מדרש. צו לאה'קען זיינען גע־קומען דריי חבר'טעס מיט פאַטשיילקעס אויף די קעפּ. זיי האָבען זיך אַלע צוזעצט אויף דער וואַרימער לעזשאַנקע און איינע פון זיי, מאַטעל חנה־דבורה'ס עלטסטע טאָכטער חייקע, אַ דיקע מיידעל מיט דיקע באַ־קען און שוואַרצע אויגען, די אייגענע, וואָס דער שייגעץ פון דיעגעכץ־פאַבריק האָט אַמאָל שבת אינ'ם וואָלד ביי דער ברוסט אַ צופּ געטהאַן מיט די ווערטער: „אד, סלאַוונאַ טי פאַיאַש, האיעטשאַק!“ האָט אָנ־געוויבען צו רעדען וועגען ראַטשילד'ס טאָכטער, וואָס איז געווען האַלב מענש און האַלב חזיר...

— זי וועט שוין קריגען אַ חתן...

— אזא שטיק גאָלד זאָל איד האָבען...

— מיט איהרע חזיר'שע „ליצען“? ...

— דעם טאמענ'ס מיליאָנען וועלען צודעקען די „ליצען“.
 — איך מיין עפעס...
 — הלואי האָב איך אזא טאמען...
 — דעמאָלט וואָלט מיך אפילו ניט געארט, ווען איך זאל זיין
 אזא פארשוין ווי זי — מאכט לאה'קע.
 — מיט אַ חזיר'שע צורה? ביזטו משוגע? — זאָגט חייקע.
 — און אזו דו ביזט שען, וואָס פאַר אַ חתן וועסטו נעהמען —
 פֿרעגט לאה'קע פערביטערט — וויפיעל נדן וועט דיר דיין טאמע
 געבען? וואָס פאַר אַ חתנים וועלען מיר אלע נעהמען?
 — וואָס הייסט וואָס פאַר אַ חתנים? — חתנים!...
 — וואו זיינען זיי? — פֿרעגט לאה'קע מיט בענקעניש — ווער
 קוקט זיך אפילו אויף אונז אַרום!
 — פֿטור נו! אז עס וועט קומען דער בעשערטער, וועט עס
 ווערען אין צוויי ווערטער...
 לאה'קע טהוט אַ זיפּץ. די אנדערע מיידלעך זיפצען אויך.
 דערנאָך הויבען זיי אָן צו ריידען וועגען די פּאָאָר ראָמאנען פֿון
 שמר און בלוישטיין, וואָס זיי האָבען שוין עטליכע מאָל געלעזען.
 ריידען אַרום די העלדען און די העלדיגען און יעדע פֿון זיי שטעלט זיך
 אַוועק אין דער לאַגע פֿון דער העלדין, וואָס איז פֿערליעכט אין דעם
 שענעם העלד, און שמועסען ווייטער פֿער'חלום'ט... ביז חייקע הויכט
 אָן פֿער'חלום'ט צו זינגען, אפריהער שטיף, דערנאָך העכער:
 „געהט אַ שאַלדרע איבער דער גאַס,
 לערנען קען ער גאַרניט;
 ער געהט אַרום פֿוסט און פּאַס
 און טהוט נור, וואָס מען טאָר ניט“...
 און די איבעריגע כאפען אונטער דאָס לידעל און עס קלינגט מיט
 אזא בענקשאפט.
 דערנאָך רופט זיך אָן לאה'קע:
 — וואָלט כאָטש אַ שאַלדרע צו אונז נעקומען, אַ „דולדאָיער“,
 אַ רוח, אַ שוואַרץ יאָהר!...
 און אלע צולאכען זיך.

שפעטער איז מירקע פונ'ם בית-מדרש געקומען. די חבר'טען זיינען אוועק. דערנאך איז שלמה-איצע מיט דעם אלטען אברהם-לייזער געקומען און צולעצט שלמה'קעלע.

מען האט זיך געזעצט עסען שלש סעודות. מירקע האט גע'שעסען און געוויינט: „גאט ווייסט, וואס ער עסט דארטען!“ שלמה-איצע מיט דעם אלטען האבען די זמירות געזונגען, און פער-שטיקטע טרעהערען האבען זיך אין זייערע שטימען געהערט. און דא האט זיך דערהערט דער גלאקען-קלאנג פון דעם קאסטיאל: קלאנג-לאנג-לאנג-לאנג! — האט געהודיעט איבער'ן שטערטעל... און אין דעם דאזיגען קלאנג האבען זיי אלע געהערט די יללות פון זייערע נשמות.

שלמה'קעלע האט אויף גיך אכגעבענשט און איז ווידער אנטלאָפֿן פֿען אין בית-המדרש אריין. א ווינטערדיגע בין מנחה-למעריב'דיגע טונקעלקייט האט זיך דארט צווישען די מעשענע הענג-לייכטער גע-טראָגען. אידען זיינען געזעסען אין די ווינקעלעך און האבען תהלים געזאָגט. און ארום דעם הייסען קאבעלנעם אויווען זיינען געשטאָ-גען אנדערע אידען, ווער פאנאנדערגענומען ביידע פאלעס פון פאָ-רענט און דעם בויד אויסגעשטעלט געגען איהם, און ווער רייבענדיג זיך מיט'ן רוקען אָן איהם. מאַטעל-הנהדרבורה'ס איז אויף דארט געשטאָנען מיט'ן רוקען געגען אויווען, ביידע פאלעס פון'ס סורטוק פאָנאנדערגענומען פון הינטען מיט די הענד, און האָט, ווי געוועהנליך, עפעס דערצעהלט. שלמה'קעלע האט האָלד געהאט צו הערען זיינע מעשיות, בעזונדערס ווינטער, ווען אין דרויסען איז צו קאלט געווען צו שטיפען, איז ער אויך צוגעגאנגען צום אויווען.

— הקיצור, ווען דער גביר ראפאָפּאָרט האט געדארפט חתונה מאַכען זיין טאָכטער, האט ער איהר געמאכט א חופה-קלייד פון רובערדיגע בילעטיקעס און נאָך דער חופה האט ער געמאכט א מאָהל-צייט, איז יעדער אַרימאָן צוגעגאנגען צו דער כלה און אראַבעריסען אַ בילעטיק, — האט ער דערצעהלט. שלמה'קעלע האט אזש די אויגלעך אויסגעגלאַצט און דעם מויל ברייט געעפענט פאר פערוואנדערונג.

— איך וואָלט ביי איהר אַ גאַנצע פאלע אַראַכגעריסען! — האט זיך אָנגערופען שמערל דער שוסטער.

— דו ביזט דאך א גראבער נפש — האט איהם געענטפערט מאַטעל.

— נו? — האט שמערל זיך ווידער אָנגערופען — האט מען די גאנצע פלאַטיע צוטערעכעט? בין א בילעטיק? איז די כלה גע- בליבען אין איין העמד, וואָס?
— ביזט משוגע? שוטה דו, אונטער דער פלאַטיע האט זי מסתמא געטראָגען אַן אנדערע.

— און אפשר צוויי, — האט שמערל מסכים געווען. — פלאַטיעס פעהלט זיי, וואָס? זיי האָבען גענוג. אַי, מאַמעלעך מיינע, הלואי האָב איד עפעס אַזוי א ריכטיגע אפּוּתיקע, איד וואָלט מין טאַכטער אַ חופּה-קלייד געמאַכט פון צעהנערלאך, פון פינף און צוואַנציגער, ווי איד בין א איד, און אַרעמע לייט אָפּגעבען!...
— אַן אַרימאן איז א בעל-צדקה.

— נו, לאָם איד, א שטייגער, וועלען זיין א בעל-צדקה, וואָס קען איד געבען? — האט שמערל זויטער גערעדט — מכות! אַז איד וואָלט כאַטש געהאַט ראַטשילד'ס ווייב'ס אוירינגלעך. א גאַנצען פּוּד, זאָגט מען, וועגען זיי.
מאַטעל טהוט זיך א כאַפּ:

— א פּוּד? וואָס רעדסטו, שוטה? זיי וואָלטען דאך איהר די אויערען אָבגעריסען...
— וואָס פרענסטו אַזוינע קשיות, מאַטעל, אויף אַזאַ נביר'טע?
— ענטפערט שמערל גאַנץ ערנסט — מסתמא זיינען זיי געמאַכט פון אַ גומען בעל מלאכה. אפשר זיינען זיי אינוועניג פּוּסט.
ווערט א געלעכטער. טהוט שמערל א שפּיי:

— וואָס לאַכט איהר? איהר גלויבט מיר ניט? איד זאָג ניט קיין ליגען, ממזרים, א רוח אין אייער טאַטען אַרײַן! וואָס איד זאָג, לאַכען זיי!...
און ער טרעט אַב פון זיי מיט כּעס.

שלמה'קעלע לויפט אַוועק צו אַ קופּקעלע אינגלעך, וואָס זיצען אין אַ ווינקעלע און דערצעהלען זיך מעשיות וועגען „לאַמערוואָונר-קעס“, שדים, רוחות און „דולדאיערען“, און הויבט זיי אַן צו דער צעהלען, אַז ראַטשילד'ס ווייב טראָגט אוירינגלעך, וואָס וועגען אַ גאַנצען פּוּד...
גאַנצען פּוּד...

אינ'ם בית-מדרש ווערט פינסטער. א איד טהוט א קוק דורך
א פענסטער: „שוין דא שטערן“. עם דערהערט זיך א פאטשען
איבער א סטענדער: „מעריב! מעריב!“
— והוא רחום! — שרייט דער עולם...

13.

פורים אין'ם שטעדטעל.

אינ'ם שטעדטעל האָט מען געפראוועט די פורים'דיגע סעודה.
פרעהליך האָבען די ליכט און די לאַמפען אין די אידישע הייזער גע-
ברענט. די טישען זיינען געווען געדעקט און ארום זיי זיינען געזעסען
די טאטעס און די מאַמעס און זייערע קינדער, אָנגעטהאָן שבת'דיג,
האָבען געשיקט שלח-מנות צו פריינד און קרובים און בעקומען שלח-
מנות פון פריינד און קרובים — אַז אַפּעלסין, צוקער-געבעקס, אַ פּלע-
שעל ראָזינקעס-ווּיין וכדומה. און באַלד איז אויך אַריינגעקומען
„אחשורוש“ מיט אַ גאַלדענער היטעל און „המן“, וועלכער האָט טאַקע
גלייך אויפ'ן אָרט געכאַפט פון איהם אַ מפּלָה; און אַז זיי זיינען
אַוועק, איז אַריינגעקומען שלום'קע דער גוי, אין אַ פּויערשער סער-
מיאַנע און לאַפּטיעס, מיט אַ האַרמאַניק אין די הענר, האָט געטאַנצט
און געזונגען. אין דרויסען האָט זיך שוין דער פּריהלינג גענומען
פיהלען. דער שנעע האָט געטאַיעט, איז פול געווען מיט וואַסער.
דער הימעל האָט אויסגעזעהן וואַרימער און פּריינדליכער, האָט זיך
געדאַכט; און פון צייט צו צייט האָט אַ פּוּיגעלע פּרעהליכער גע-
שוויטשערט.

שלמה'קעלע איז אין דעם דאָזיגען אַבענד געווען דער גלייך-
ליכסטער אינגעל אויף דער וועלט. זיין טאַטע, דער מלמד, האָט
געשיקט שלח-מנות צו זיינע בעל-ביתים, און טאַקע מיט איהם אַלויין.
איז ער געפלוּיגען מיט אַ טעלער אונטער אַ האַנד-טיכעל איבער דעם
וואַסערדיגען שנעע, דאָס וואַסער האָט געקוויטשעט אונטער זיינע פּיס
און זיין נשמה'לע האָט אין איהם אויך געקוויטשעט פאַר שמחה. ער איז
אַריינגעלאָפּען אין אַ בעלויכטענע הויז, וואו אַרום טיש איז מען
געזעסען און מען האָט די סעודה געפראוועט: „דער טאַטע האָט

עשיקט שלח־מנות! אראָבגענומען דעם האַנד־טוף פון דעם טעלער, געוויזען דעם אַפעלסין און די פּאַאר טאַרטען, געקראָגען צוגעוואַרפען אַ טאַרטעל אויפ'ן טעלער, בעקומען אַ פּאַר קאַפּיקעס פון דעם בעל־הבית פאר דער טרחה, צוגעדעקט ווידער דאָס טעלער און — האַירט, שלמה'קעלע פליהט ווייטער איבער'ן שנעע...

אין איין הויז איז גלייך נאָך איהם אריינגעלאָפען שלום'קע דער גוי מיט'ן האַרמאָניק, האָט אַ טופּע געטהאָן מיט די לאַפּטיעס אַן דער פּאַדלאָגע, ברייט צושפּרייט די פּיס, אַ זעץ געטהאָן זיך אַן דער ערד און פּלינק ווידער אויפגעשפרונגען. דערנאָך האָט ער גענומען שפּיעל'לען אויף דער האַרמאָניק, געזונגען און געדריעהט זיך, צוטופּענדיג מיט די לאַפּטיעס:

„אַטשעניטע וואַראַטאַ,

יעדעט באַבאַ סיראַטאַ,

בעז רובאַבי,

בעז שמאַנאַ,

פּאַלנאַ טאַרבאַ סוכאַראַ“.

דערביי איז דאָרט געזעסען דער לעהרער פּוֹן'ס שטעדטעל, דער הויכער בחור מיט די קופּקעלעך האָר אויף די באַקען און אויף דער מאַרדע, האָט ער גענומען שרייען: „גוואַלד, ער מאַכט אַ תּל פון דער רוישער גראַמאַטיק!“

אַבער ניט אַזוי האָט געטראַכט שלמה'קעלע. ער האָט פּערגע־סען אין גאַנצען, נאָך וואָס ער איז געקומען, ווען ער האָט דערזעהן שלום'קען טאַנצען, און ער האָט אונטערגעכאַפט:

„אַטשעניטע וואַראַטאַ,

יעדעט באַבאַ סיראַטאַ, א. ז. וו.

נאָר ווען שלום'קע האָט זיין נרבה בעקומען און איז אַוועק, האָט ער זיך אויך אַ כאַפּ געטהאָן: „דער טאַטע האָט געשיקט שלח־מנות“ און אַרונטערגעכאַפט דעם האַנד־טוף פּוֹן'ס טעלער. אַבער ביים לעצטען בעל־הבית איז איהם אַ ביסעל געגאַנגען שליממזל'דיג, ווען ער האָט פון יענעם בעקומען צוויי קאַפּיקעס פאר דער טרחה און איז אַ גליקליכער אין דרויסען אַרויס, איז נאָך איהם אַרויסגעלאָפען יענעם'ס אינגעל, מיט וועלכען ער האָט זיך מיט אַ טאַג צוריק געהאַט צו'הרג'עט, און איז איהם בעפּאַלען. שלמה'קעלע איז דעמאָלט געווען אויף גרוי־סענע צרות, טאַקע ממש אין אַ קריטישער לאַגע. ערשטענס זיינען

די הענד ביי איהם געווען פערנומען מיט דער טעלער אונטער'ן האַנד-
טוף. דאָס אָבער וואָלט געווען אַ האַלבע צרה: אין אַ נויטה האָט
שלמה'קעלע געקענט אַ בריק טהאָן מיט די פיס אזוי, דאָס יענער
זאָל זיך איבערקעהרען. אָבער ווי אזוי האָט ער געקענט האַבען
האַרץ דאָס צו טהאָן יענעם, ווען ער האָט ערשט געקראָגען צוויי קאַפּ-
קעס פון יענעם'ס טאַמען? דאָס וואָלט דאָך געווען ניט קיין יושר...
האַט שלמה'קעלע גענומען טענה'ן צו יענעם, ווען ער האָט געקראָגען
דעם ערשטען פאַטש איבער'ן היטעל: „איך בעט דיר מיט גוטען,
בערטשיק... איך וויל זיך מיט דיר ניט שלאָגען“... אָבער בערטשיק,
אַ בלייד מאַגער אינגעלע, מיט שוואַרצע פּאָות'ען אויף די שליפען.
האַט דעם קאַפּ איינגעבוּגט, די צייהן אויסגעשטירעט, די אויגען
אויסגעגלאַצט און איז געקראַכען צו איהם מיט די מאַגערע הענטלעך
און האָט גע'טענה'ט מיט כעס דורך די אויסגעשטירעטע צייהן:
— פּאָרוואָס האָסטו מיך נעכטען גע'הרג'עט? פּאָרוואָס האָסטו
מיד נעכטען גע'הרג'עט?

— איך בעט דיר מיט גוטען, בערט...

ער האָט געקראָגען אַ פאַטש אין באַק און איז אנשווינגען געוואָר-
רען. יענער איז אנטלאָפּען. שלמה'קעלע האָט איהם נאַכגעקוקט מיט
בייזע אויגען.

— אַ כּאָלעריע איהם אין די ביינער! — האָט ער אויסגעמורר-
מעלט און דערביי געטראַכט: „וואַרט, וואַרט, מאַרגען!“
ער איז לאַנגזאַם מיט אַ ברוגז'ער מינע אוועק ווייטער. נור
פּלוצים האָט ער דערזעהן שלום'קע דעם גוי מיט אַ גאַנצער מחנה
קינדער, און גלייך האָט ער פּערגעסען אָן בערטשיק'ען און אָן דעם
פאַטש, איז אוועקגעלאָפּען אהיים, האָט דאָרט איבערגעלאָזט די טע-
לעך מיט די גוטע זאַכען און באלד האָט ער פּאַבליקעוועט איבער'ן
וואַסערדיגען שנעע, ווי אַ ווילדער בייקעל, איז מיט די אנדערע קינד-
דער נאַכגעלאָפּען שלום'קען אין די הייזער אַריין און האָט געזונגען
מיט איהם:

„אַטשעניטע וואַראַטאַ,
יעדעס באַבאָ סיראַטאַ,
בעז רובאַכי, בעז שטאַנאַ,
פּאָלנאַ טאַרבאַ סוכאַראַ...“

פריהלינג אין'ם שמעדטעל.

ערב פסח האָט מען אין די אידישע הייזער גערייניגט, געוואשען, געסקראַבעט און גע'כשר'ט. און גערייניגט און געוואשען האָט זיך אויך דער הימעל איבער'ן שמעדטעל, דער וואַלד אויפ'ן באַרג... עפעס ווי געהיימע טהירען וואָלמען זיך אויפ'ן הימעל געעפענט און אַרויס געלאָזט גאַנצע שטראַמען גאַלדענעם, וואַרימען ליכט, וואָס האַבען געטריבען די שנעעווייסע וואַלקענדלעך, וועלכע האַבען זיך דאָרט געטראָגען אין דער טיעפער בלויקייט, ווי קריהעס איין אין דעם בלויען ים. עפעס ווי אַ געהיימער פייער וואַלט פון אונטער דער ערד דעם איין און שנעע געשמאַלצען און דאָס אין שטראַמען פּערוואַנדעלט, וואָס האַבען איבער'ן שמעדטעל געפלייצט. פון דעם באַרג, וואו דער וואַלד איז געשטאַנען, און פון דעם בערגעל, וואו די מצבות און מאָנאר מענטען זיינען איצט ווי מיט גאַלד-שמויב בעשאַמען געווען, האַבען זיך מיט אַן אימפעט און גערויש שטראַמען געטראָגען, אין וועלכע זונער שטראַחלען האַבען זיך געבאַדען. פון צייט צו צייט האָט זיך אַ גאַנצער שטיק שנעע מיט'ן שטראַם פון'ם באַרג אַרונטערגעלאָזט און איז אונטען צופּיצעלט געוואָרען... דאָ און דאָרט האָט אויפ'ן באַרג אַ שטיקעל נאַקעטע ערד, שוואַרץ און פעט, פון צווישען דעם שמעל-צענדיגען שנעע זיך אַרויסגערוקט, אַזוי ווי די ערד וואַלט דער זון עטוואָס פון איהר מעכטיגען קערפער געוואַלט ווייזען, כדי איהר תּאווה צום שאַפען, שטאַרקער צו ערוועקען... די בוימער אויפ'ן באַרג זיינען פון דעם שנעע אַרויסגעקראַכען. זיי האַבען זיך נאָך אין גאַנצען ניט געהאַט אַטשוכעט פון דעם טיעפען קאַלטען שלאָף, זיי האַבען זיך אָבער שוין געוועקט און זיך געצויגען געגען דער זון. דער סוד פון מעשה בראשית האָט איבער זיי געשוועבט, דער גייסט פון תּהית-המתים האָט זיך אין דער לופט געטראָגען, די נשמה פּונ'ם לעבען... פון דעם פּריץ'ס הויף הינטער'ן שמעדטעל איז אַ סטאַדע טויבען אַרויסגעפּלויגען. זיי האַבען זיך איבער'ן וואַלד געראָגען, און אין דערלופטען געוויינט. איין טויב, מיט ראָזעווע פּלעגעלען, האָט דאָרט

קונצען בעוועזען. אָט איז עס געפלוניגען מיט'ן קאָפּ אַרונטער, די ראַד זענען פליעגעלאָד צושפּרייט, און אָט האָט עס זיך איבערגעדערעהט אויפ'ן רוקען, אַ הויב געטהאָן זיך העכער, געווענט זיך אַ וויילע אין דער לופטען און זיך וויעדער איבערגעדערעהט עטליכע מאל נאָכאַר נאָר. דאָס איז געווען אַ „ווערפלע“. אַ צווייטע טויב, מיט אַ בלויען בויד און ווייסע פליענגלען, האָט זיך אַ כאַפּ געטהאָן נאָכצוטהאָן דעם, געדערעהט זיך נאָך מיט מעהר אימפעט, אַ פנים זיי האָבען געזוכט צו געפּלען זייערע „דאָמען“.

אויף די דעכער פון די הייזער, וואָס זיינען נאָך פייכט געווען פון דעם צונאנגענעם שנעע און וואָס פון זייערע רינעס האָט נאָך דאָס וואַסער געקאָפּעט, האָבען אַרומגעטאַנצט פייגעלעך מיט אַ פּרעהליכען סוויטשערען...

אויף די גאַסען זיינען גרויסע לוזשעס געשטאַנען. דער מאַרק איז פּערפלייצט געווען. אַרום די הייזער זיינען ברעטער אויסגעלעגט געווען, „קלאַדקעס“. איבער זיי האָבען פּרעהאוועט אַרומגעשפּרייזט אידענעס מיט הויך־פּערקאַשערטע קליידער, אידען מיט פּערקאַשערטע פּאַלעס, מיידלעך אין דעם טאַטענ'ס גרויסע שטיוועל, אָבער אויף זייערע אַלעמענ'ס פנים'ער האָט דער פּריהלינג אָפּגעשיינט, די וואַרימ־קייט פון נאַטור'ס יום טוב און פון זייער אייגענעם יום טוב, וואָס האָט היינט געזאַלט אין דאָס שטערטעל אַנקומען.

שלמה'קעלע, אַזוי ווי אַנדערע אינגלעך אינ'ם שטערטעל, האָט היינט שטאַרק געהאַרעוועט פון און דער פּריה אָן. ער איז געלאָפּען מיט די פּסח'דיגע כלים צו דער באַד, כּשר'ן זיי. דערנאָך געשטויסען די מצה אין דער סטופּע, געהאַלפּען שלעפּען די געוואַשענע בעבעכעס פונ'ם שטוב און צוריק אין שטוב אַרײַן, געשלעפּט דאָס זעמדעל פאַר די אויסגעוואַשענע פּאַדלאָגע, געבראַכט די שטיינער צו כּשר'ן די אויווען, און אַפילו געהאַלפּען שיייערען די לייכטער, ער איז היינט געווען זעהר גוט און האָט געפּאַלגט. קיין איין קללה האָט ער היינט ניט בעקומען, ניט פון זיין עלטערער שוועסטער לאַה'קען און אַפילו ניט פון זיין מאַמע מירקען, און זיין טאַטע משה־איצע דער מלמד האָט איהם נאָך ביים בעקעל אַ קניפּ געטהאָן און געזאָגט: „אַט אַזויאַ, שלמה'קעלע, היינט ביזטו אַ מענש'!" די זון האָט שלמה'קעלען גוט

געמאכט און נאך מעהר דער געדאנק, אז ער וועט היינט טרינקען וויין און מער, עסען די פסח'דיגע קניידלעך און מאַרגען און די גאַנצע וואָך פונ'ם פסח וועט ער שפיעלען מיט זיינע חברים אין ניס...

* * *

דער וועג איז געווען ניט פאר שלימען און ניט פאר וועגען. די פערפלייצעניש האט אַרונטערגעשווינקט די קליינע הילצערנע בריק-לעך, וואָס זיינען געשטאַנען אויפ'ן וועג צום שמערטעל איבער די גראַבענס. די איינצעלנע פויערים, וואָס האַבען אין דעם שמערטעל געדאַרפט פאַהרען, זיינען געקראַכען איבער'ן גאַרטעל אין די איבער-געשוואומענע גראַבענס און האַבען געשלעפט פון דאָרט זייערע פערד מיט די שלימענס. אויפ'ן טייכעל נעבען אידישען בית עולם האַבען ווייסע קריהעס אייז אַרומגעשוואומען. דאָס וואַסער האָט זיך אויפ-געהויבען, פון איין זייט ביז'ן בערגעל, אויף וועלכען דער פאַסטוד האָט זומער זיין פיה געפּיטערט, און פון דער צווייטער זייט האָט עס זיך אַריינגעכאַפט אין דאָס יונג וועלדעל, און פון דאָרט האָט עס זיך צוגאַסען איבער'ן טראַקט ביז צום פלוּיט פון דעם אידישען בית עולם

* * *

פון דער גרויסער שטאָרט האָט זיך איבער'ן פערפלייצטען טראַקט געשלעפט מיט אַ שלאָפען און וואַסער-גערויש חיים דעם קאַמיסאַ-נער'ס „בולאַנער“ מיט זיין וואַגען. דער אַלטער הייסאון שלום'קע דער גוי, מיט די פאַלעס פון די אויבער-בגדים הויך פערקאַטשעט און פעררוקט הינטער שוואַרצע גאַרטלען, אין נאַסע, וואַטענע הויזען, זיינען געגאַנגען ביי דער זייט פון טראַקט איבער שמאַלע שטרייפען שנעע, וואָס האַבען זיך געצויגען דא און דאָרט. ווען דער וואַגען האָט זיך דערנעהנטערט צום אָרט גענען טייכעל, וואו דער גאַנצער טראַקט איז פערפלייצט געווען, האַבען זיי גענומען קריכען ארום דעם אידישען בית-עולם, אָנהאַלטענדיג זיך מיט די הענד אָן פלוּיט. פלוּצים האָט זיך דערהערט אַ שטאַרקער פלוּיד, ווי עפעס שווערעס וואַלט אין וואַסער אַ פאַל געמאַהן — דער וואַגען איז געשטאַנען טיעף אין וואַסער, זיינע רעדער האַבען זיך קוים אַרויסגעזעהן, און דער „בולאַנער“ ביז'ן בויך פערזונקען, האָט צושראַקען זיינע אויגען בעוועגט, געסאַפעט און זיך געוואַרפען צווישען די האַלאַבליעם.

— טפרו! — האָט שלום'קע אַ געשריי געטהאָן און זיך אַ לאָז געטהאָן צום פּערד, און איז כאַלד געשטאַנען אין וואַסער ביז איבער'ן נאַרטעל.

דער אַלטער חיים איז דאָרט שטעהן געבליבען לעבען פּלויט, האָט אַרויפגעטהאָן דעם לאַראָן איבער די אויגען און געקוקט אַזוי גענען זון, צו שלום'קען צו, אויף זיין וואַגען אינ'ם וואַסער. שלום'קע האָט דאָרט געשלעפט דאָס פּערד ביים צוים און געשריען: „הוי, וויאָ. בולאַנער! וויאָ, וויאָ! — אַנגעצונדען זאָלסטו ווערען!“

דער בולאַנער האָט זיך מיט אלע קרעפטן אַ רים געטהאָן אַיך פאַראויס, איז שטעהן געבליבען און גענומען הויך כראַפּען און וואַרפען דעם קאַפּ.

דער אַלטער חיים האָט זיך דאָן אויך אַ לאָז געטהאָן צום וואַגען. איז איבער'ן נאַרטעל אין לוזשע אַריינגעקראַכען און האָט אַנגעהויבען צו שטופּען דעם וואַגען פון הינטען. שלום'קע האָט העכער גענומען שרייען אויפ'ן בולאַנער, איז פּלוצים אין כעס געוואָרען, האָט אַ געשרוי געטהאָן: „אד, איז דיין טאַטענ'ס טאַטען שעביטאַטען אַריין!“ — אַ רים געטהאָן דעם פּערד צו זיך מיט אַזאָ קראַפּט, דאָס ער האָט איהם שיעור פון די האַלאַבליעס ניט אַרויסגעריסען, און איהם צוזאַמען מיט'ן וואַגען אַרויסגעשלעפט.

און ווען דער בולאַנער איז דערנאָך אַוועק מיט אַ פאַרשקען צום שטערטעל-צו, זיינען הינטער'ן וואַגען נאַכגעגאַנגען דער אַלטער חיים מיט שלום'קען מיט שטיוועל פּול וואַסער און פון זיי האָט געגאַסען און גערונען.

שלום'קע האָט זיך פּרעהלאַד צולאַכט:

— אַ פיינע מקוה'לע. ניט אַזוי, ר' חיים? און דוקא אין פּסח-דיגע וואַסער...

— איד'ל שוין האָבען אַ קאַטער, — האָט דער אַלטער חיים גע-ענטפּערט.

— וואָס קאַטער? פייפט אויף איהם! איהר'ט נעהמען אַ גוטען כּוּם פּסח'דיגען שאַרפען, וועט זיין אויס קאַטער...

און ער האָט זיך וויעדער פּרעהלאַד צולאַכט.

די פּריהילינג זון און די שטימונג פון דעם אַנקומענדיגען פּסח האָבען איהם צו פּרעהליכקייט אויפגעלעגט, ווען אין זיינע שטיוועל

האָט דאָס וואָסער געקוויטשעט און ווען ער איז אינגאנצען געווען דורכגעגעצט...

אונטער די ווייסע וואַנצעס פון דעם אלטען היים'ען האָט זיך אויף אַ שמייכל צולעגט.

באלד זיינען זיי געווען אינ'ם שטערטעל, וואו דורך די אַפענע פענסטער פון די אידישע הייזער האָבען זיי בעמערקט בעקאנטע פנים'ער פון אידישע פרויען און מיידלעך, פעהראוועטע און דאך פעהרליכע, וועלכע האָבען זיך געגרייט אויפצונעהמען דעם פּסת. אויף די פריזבעס אונטער די פענסטער האָבען זיך ציעגען געווארעמט. פון די הייזער האָט זיך געהערט אַ קלאפען און שטויסען. אויף די גאסען האָט זיך אַ קינדערשער ליאַרם געטראָגען. אויף די לוזשעס און שטראַמען האָט זיך אַ וואַרימע ליכט געגאַסען. אין דער לופטען האָט דער פריהלינג געשוועבט און געוואַרפען גאַנצע הויפענס לעבענס־זוימען און וואו זיי זיינען געפאלען, דאָרט האָט זיך דאָס לעבען גערעגט און געוועקט.

* * *

און אין דריי וואָכען שפעטער איז דאָס לעבען שוין געווען אין גאַנצען אויפגעוועקט און האָט געברענגט און געקאָכט. אינ'ם שטערטעל איז שוין געווען טרוקען, אויף די זאמדיגע גאסען האָבען זיך געשפיעלט באַרוועסע קינדערלעך מיט פערברודיגטע פנים'לעך און אויף די פריז־בעס זיינען געזעסען זייערע מאַמעס. מאַנכע האָט געלאַטעט אַ העמד; מאַנכע האָט געצירעוועט אַ זאָק אויף אַ גלאַז, און דאָרט איז געזעסען אַ פרוי מיט גרינעם שטשאַוו אויפ'ן שוים, האָט איהם איבערגעקליבען און געוואַרפען אין אַ פאַליווענער שיסעל אריין. אין דער גאַלדענער לופט האָבען געשמאַקע ריחות געשוועבט, אַזוי ווי אונזיכטבארע בלומען וואָלמען דאָרט אין דער לופטען געבליהט... דער וואַלד האָט געבליהט, דער באַרג אונטער איהם האָט געגרינגט. אַלסדינג דאָרט, האָט זיך זיך געדאַכט, איז אַנגעזאַפט געווען מיט פרייד און גליק פון דעם ערוואַכמען לעבען. הונדערטער פייגעלעך האָבען דאָרט געשוויס־טשעט און מיינען האָט מען געקאָנט, אַז יעדע גרין צווייגעלע, יעדעס גרינע בלעמעלע און יעדעס גרעזעלע, פונ'ם לעבענס זאַפט איבערפילט, סווישטשערט דאָרט...

אויף די הויפען האבען די היהנער געקוואקטשעט. די העהנער האבען זיך געשלאָגען און געשפרונגען צו די היהנער אויף די פליעגלען. נעבען א קריסטליכען הויז איז א גאנער נאכגעגאנגען א גאנז, און איז עמיצער גאהענט צו זיין „דאמע“ צוגעטראמען, האָט ער זיך מיט א מאַדנער רציחה א כאַפּ געטהאָן צו יענעם, אויסגעצויגען זיין שלאַנקען האַלז און געסטראַשעט יענעם מיט זיין שאַרפען שנאָבעל. אַ יונגע בהמה איז ווילד איבער'ן שטעדטעל געפלויען און האָט פאַבריקעוועט מיט די הינטערשטע פיס. אַ קריסט אַהן אַ היטעל און אַ באַרוועסער איז איהר נאָכגעלאָפען און געשריען: טשאַד! טשאַד! טשאַד!... דעם לעהרער פונ'ם שטעדטעל, דעם יונגערמאַן מיט די קופּקעלעך האָר אויף די באַקען און אויף דער מאַרדע, האָט זיך פּלוצים גענומען אויס-ווייזען, אַז יעדע מיידעל אינ'ם שטעדטעל איז אַ גרויסע פאַרשוין, און ווען ער איז פּערבייגעגאנגען משה-איצע'ס חדר, דאָס הייסט מירקע אברהם לייזער'ס שטיבעל, האָט ער דאָרט אויף דער פּריזבע בעמערקט די רויטע דיקע לאַה'קען מיט די זומער שפּרינקלעך אויפ'ן פנים, האָט זי זיך איהם אויך אויסגעוויזען אַזוי שען, דאָס עס האָט איהם אַזש אַ ציה געטהאָן ביים האַרצען. זי האָט בעמערקט, אַז דער „לעהרער“ קוקט אויף איהר, איז זי רויט געוואָרען און האָט די אויגען אַרונטער-געלאָזט. דערנאָך האָט זי איהם נאָכגעקוקט און פון בענקשאַפט אַ זיפּך געטהאָן.

— אפשר — האָט זי אַ טראַכט געטהאָן — וועט זיך אויפ'ן היי-

יאַהריגען יאָריד מיר זיך מאַכען אַ חתן...

און וועגען דעם דאָזיגען יאָריד, וואָס איז אינ'ם שטעדטעל געווען באַלד נאָך שבועות, האָבען איצט אויך גע'חלוס'ט די קרעמער און די קרעמערקעס אויפ'ן מאַרק און די אַנדערע אידען אינ'ם שטעדטעל. איצט נאָך פּסח, זיינען זיי אַלע געווען אַרימער. דער יום טוב האָט ביי זיי כמעט אַליץ אויפגעגעסען און זיי אַלע האָבען אויפ'ן יאָריד געהאַפט...

* * *

די נעכט זיינען געווען ווייסע און וואַרימע. די ווייכע לופט, האָט געשיינט, איז אַנגעפילט געווען מיט תּאוה. די לבנה האָט פּערבענקט אַרונטערגעקוקט אויף וואַלד, פּעלד און טהאַל, געזעהן ווי עס רענט זיך דאָרט, ווי עס שאַפט זיך, ווי עס גרינט, גרינט... ערגעץ הינטער'ן

שמעדרטעל האָט אַ בייק ווילד גערעוועט און גאַנץ נאָהענט האָט אַ נאַכ־
 טינאַל ליידענשאַפטליך געטריילט. לאַה'קע איז געלעגען אויף איהה
 געלעגער און האָט וויעדער פּול בענקשאַפט געטראַכט:
 — אפּשר אויפ'ן היינאַהריגען יאָרד...

15.

ערב יאָרד אינים שמעדרטעל.

צו דעם דאָזיגען יאָרד גרייט זיך דאָס שמעדרטעל, ווי אַ הונגערי־
 גער צו אַ גרויסער סעודה. קליין און גרויס ערוואַרט עפעס פון איהם.
 אַ פּאַר טעג איידער דער יאָרד איז אַהין אָנגעקומען, פיהלט מען
 איהם שוין אינ'ם שמעדרטעל, רעש'ט שוין און פילדערט דאָס שמעדרטעל.
 יעדעס הויז ווערט אַ גאַסט־הויז, יעדעס הויז ווערט אַ שענק. אין
 יעדען הויז וואַשט מען און מען סקראַבעט, און מען ראַמט, און מען
 קעהרט, און מען קאַכט, ווי פּאַר אַ חתונה... די שטוביגע מאַמעס
 שמעהען ביים ברעגענדיגען אויווען מיט פערדרעהטע טיכלאַך, פער־
 שוויצטע, פעהרהאוועטע פנים'ער, רוקען מעפּלאַך צום פייער און נעהמען
 אַרויס. די טעכטער, מיט די הויד־פּערקאַשערטע אַרבעל און צושויבער־
 טע האַר, סקראַבען פיש, שיילען קאַרטאַפּעל, קנעמען טויג. ביי
 אַנדערע פון זיי ליענט אַ שאַלעכץ פון פיש־שופּען אויף אַ באַק, אויפ'ן
 שטערען, פון פּאַרענט אויף די האַר. ביי אַנדערע איז די נאָז איינגע־
 ריכט אין מעהל. די טאַטעס מיט אונטערגעקאַשערטע פּאַלעס שלעפען
 וואַסער פון'ם ברונים אין שטוב אַרײַן, טראָגען אונטער דער ווייב,
 דער טאַכטער. אַלע אין'ם שטוב זיינען פעהרהאוועט, אַלע אַרבייטען,
 אַלע איילען זיך, אַלע גרייטען זיך צום יאָרד... און דרעהט זיך דעמאָלט
 אַ קליין קינד צווישען די פיס, שילט עס די מאַמע, פאַטשט עס אָן
 דער טאַמע, כאַפט עס אַ שטורד פון דער עלטערער שוועסטער, וואַרפט
 עס זיך דערנאָך אויף דער ערד, וויינט און שרייט און קלאַפט מיט די
 פיסלעך אָן דער פּאַרלאַגע. די קאַץ יאָגט זיך אַרום איבער'ן שטוב
 צוטומעלט פון'ם פענסטער אונטער'ן טיש הינטער'ן אויווען און פון
 דאָרט צוריק אויפ'ן פענסטער און אַרונטער אויף דער פּריזבע. דאָרט

בלייבט זי שטעהן, דרעהט דעם עק, פעררייסט דעם קאפ צום אפענעם פענסטער, זשמורעט די געלע אויגען, הערט זיך צו צו דעם טומעל אין שטוב און שאקעלט מיט די דורכזיכטיגע אויערען, אזוי ווי פער-וואונדערט... די ציעג שמעהט אין דער אפענער טהיר, קוקט מיט איהרע נארישע אויגען אויף די פעהראוועמע מענשען אין שטוב, און ארבייט מיט'ן מויל. לויפט אימיצער ארויס פון שטוב, קריגט זי א שטויס מיט'ן פוס, רוקט זי זיך אָב פון דער טהיר און הערט אויף צו ארבייטען מיט'ן מויל, אָבער באַלד שמעלט זי זיך וויעדער אוועק אויף איהר אַרט אין דער אפענער טהיר און הויבט אָן וויעדער צו ארבייטען מיט'ן מויל, ביז זי קריגט אַ קלאַפּ מיט אַ קאַטשעלקע, מיט אַ בעזים, דעמאָלט טראַגט זי זיך אָב אויף אַלע פיער, לעגט זיך אוועק ערגעץ אין פיהרהויז, אָדער לויפט אַרויס אויפ'ן הויף.

איצט לאָזט מען זיך פון קיינעם ניט שטערען. אַלע זיינען איצט פערכאַפט, בעוועלטיגט פון איין געדאַנק, פון איין זאַך, מען רעדט פון קיין אַנדער זאַך, מען רעדט איבערהויפט ניט. און דאַרף מען עפעס אין נאַס, לויפט מען אַרויס מיט עפעס אַ בעזונדערען אימפעט פון שטוב. און בעגעגענט מען אין דרויסען אַ בעקאַנטען, צי אַ בעקאַנטע, צי אַ חבר'מע, שמעלט מען זיך ניט אָב, טהוט מען גור אַ מאַך איינער צום צווייטען פעהראוועט מיט'ן קאַפּ, און מען לויפט ווייטער פערסאַפּעט, יעדער אין זיין וועג. אפילו אַ שמעק טאַבאַק טהוט מען אויך מיט אַ בעזונדערען אימפעט. אפילו דאַוונען דאַוונענט מען אויך מיט אימפעט, שוין ניט רעדענדיג וועגען עסען — עסען און שלאַפען איז די לעצטע זאַך ביי דעם דאַרטיגען אידען אין דער דאָזיגער צייט...

* * *

אויפ'ן מאַרק שטעהען אידען מיט העק, האַמערס און מיט זעגען. שלעפען ברעטער, קלאַפען און האַמערען און זעגען, שלאַגען שמעקענס אין דער ערד, ציהען איבער זיי ליווענטענע ביידלעך, קלאַפען צונויף נייע מישלעך, עפענען קאַסטענס, פעסער, פון וועלכע זיי לעגען אַרויס סחורה. זיי טהוען עס געאייילט, פעהראוועט, בויגען זיך און דרעהען זיך מיט'ן גאַנצען קערפער, מאַכען פערשיעדענע האַוואַיעס מיט די אויגען, מיט די מיינער און סאַפען. אַ קלאַפען און האַמערען טראַגט

זיך אויך פון די קראַמען דערביי, וואו מען לייגט אויס די סחורה, וואָס מען האָט דאָרט אַריינגענומען פאַר דעם יאָר־ד... אין דער לופטען צושפּרייט זיך א טעמפּער געטומעל... צושראַקען פליהען אַרום די בייכיגע וואַראַבימשיקעס, וואָס זיינען געוועהנט אויפצופיקען דאָ אויפ'ן מאַרק א קערענדעל, צי אַ שטרויעלע, פליהען אַרום מיט אַ טשיריקען, שמעלען זיך אָב אויף די דעכער פון די קראַמען, אויף די פאַרקענס, אַפריהער איינער, דערנאָך אַ צווייטער, אַ דריטער, אַ פיערער טער... דרעהען די קעפלעך אויף אַלע זייטען, בעוועגען די פלינגעלעך, שפּרינגען אונטער אויף די פיסלעך, קעהרען זיך אהער און אַהין, און קוקען, און קוקען... געפינט זיך אַ העלד צווישען זיי, שפּרייט ער אויס זיינע פלינגעלעך און טהוט זיך אַ לאַז אויף דער ערד און די איבעריגע נאָך איהם... הויבט אָן האַק און האַמער שטאַרקער צו קלאַפען, פליהט אַ שפּאַן אין דער הויך, דערהערט זיך אַ קלונג פון אַ צובראַכען געשיר אין אַ געעפענטען קאַסטען, צופליהען זיי זיך ווידער מיט אַ צושראַקענעם טשיריקען... די גענז, און די ענטלעך, און די היהנער, וואָס טרייבען זיך געוועהנליך אַרום אויפ'ן מאַרק, לויפען אויך איצט פון דאָרט, געיאַגט פון דער קלאַפעריי און טומעל, פון דעם אונגעוועהנליכען האַווען פון די מענשען. אויך די אידישע ציעגען האַבען איצט מורא צו געהן אַהין, פון וואַנען עס טראַגט זיך דאָס בייזע געפילדער, וואו מענשען שמעהען און לויפען, און מאַכען מיט שמעקענס און האַמערס און העק, וואָס בלישטשען געגען דער זון... די הינט אויף די קריסטליכע הויפען הערען דעם דאָזיגען געטומעל און מורקען. בעווייזט זיך אַ הונט פון הינטער אַ טויער, טהוט ער זיך אַ קעהר אין דער ריכטונג פון מאַרק, פאַנגט אָן צו סקאַוואַיטשען, דערנאָך פעררייסט ער דעם קאַפּ צום הימעל און הויבט אָן צו האַווקען. — כאַפען איהם אונטער נאָך אַנדערע הינטישע שטימען אויף די הויפען, דינע, גראַבע און הייזעריגע הינטישע שטימען...

די קינדער אין די חדרים זיינען אויך ניט רוהיג. אַנדערע פון זיי הערען דעם טומעל פון'ם מאַרק, צאַפּלען זיך זייערע הערצעלעך, און אין זייערע קעפלעך מאַלט זיך דאָס בילד פון'ם יאָר־ד... און די פון זיי, וואָס דער טומעל פון'ם מאַרק דערנרייכט ניט זייערע אויערען, ווייסען אַבער אויך, וואָס אויפ'ן מאַרק טהוט זיך איצט, אַז אין זייערע הייזער גרייט מען זיך איצט צום יאָר־ד, זיצען זיי אַלע ווי אויף

הייסע קויהלען, ווארטען זיי אלע מיט אזא אונגעדולד אויף דער מינוט, ווען זיי וועלען קענען ארויסלויפען פונ'ם חדר. זיי לערנען און ציהען די ווערטער אזוי פויל, אזוי אהן חשק, דאס איז אן אנדער צייט וואָלטען זיי געוויס דערפאר געכאפט קלעפ פון זייער רבי'ן. היינט אבער איז זייער רבי אויך פערכאפט פון דעם אלגעמיינעם געדאנק וועגען יאריר, און ער וואָלט אויך חשק געהאט אַ קוק צו טהאָן, וואָס עס טהוט זיך דאָרט אויפ'ן מאַרק, צי זיינען שוין אַ סך נייע אורחים אָנגעפאָהרען, צי דער, צי יענער איז שוין דאָ... קוקט ער אויך צוטראַגען, און זיין קול קלינגט אזוי פערשלאָפען, פערטראַכט. טראַכט ער נאָך: צו וועלען זיינע בעלי-בתים האַיאַהר האָבען אַ גוטען יאריר און וויפיעל ווער פון זיי איז איהם שולדיג שכר-למוד... דער פרומער רב, רב אברהם'עלע, וואָס וואוינט אויפ'ן מאַרק, איז אויך פערפלאַנטערט אין זינדיגע געדאַנקען. ער הערט דעם טומעל, בעת ער זיצט און לערענט. אין די אָפענע פענסטער רייסט ער זיך אַרױן: הרוש-זשױש! מי-טאַק! הו זשױש-זשױש! — דערמאַנט ער זיך אָן בעקאַנטע אידען, וואָס האָבען פאַראַיאַהרען אויפ'ן יאריר געהאַט צווישען זיך סכסוכים און זיינען געקומען צו איהם אויף אַ די-תורה... דערמאַנט ער זיך אָן דער שענער מטבע, וואָס ער האָט פון זיי געהאַט... טראַכט ער: אפשר וועט גאָט האַיאַהר אויך רחמנות האָבען און צושיקען אידען מיט סכסוכים... כאַפט ער זיך: סטייטש, ווי קאָן ער גאָר וועלען, אַז אידען זאָלען צווישען זיך סכסוכים האָבען? מוסר'ט ער זיך אין די מחשבות מיט וועהטאַג: אוי, אוי, ווי זינדיג דער מענש איז... — הויכט ער אָן צו לערנען העכער אויפ'ן קול, וויל מיט זיין שטימע פערטרייבען די זינדיגע מחשבה... רייסט זיך אָבער דער טומעל אין די אָפענע פענסטער אַרױן העכער, און ווי מיט עקשנות. פערטראַכט ער זיך וויעדער, דער פרומער רב, הערט שוין ניט זיין אייגענעם קול, וואָס לערענט, טראַכט: אָבער אַז אידען האָבען סכסוכים, איז דאָך בעסער, זיי זאָלען צו אַ רב געהן.... אויך בעריל-איצע, דער רייכער מלוה פונ'ם שטערטעל, איז איצט שטאַרק בעשעפטיגט. איינע נאָך די אנדערע קומען צו איהם אידען און אידענעס, אי יונגע, אי אלטע, און געהמען ביי איהם געלד, ווער אַ פינפערעל, ווער אַ צעהנערעל און ווער זאָגאַר אַ גאַנצען פינף-און-צוואַנציגער. אנדערע ברענגען איהם אַ משכון און אנדערע נור אַ וועקסעל.

און מיט יעדען דינגט ער זיך און אויף יעדען בייזערט ער זיך, און יעדער חנפ'עט איהם, און יעדער שווערט זיך איהם, און ביי יעדער הלואה קרימט ער זיך און זיפצט.

אויפ'ן אידישען בית-עולם איז דעמאלט גאר לעבעדיג. פון די ארומיגע שטעדטלעך קומען אויפ'ן יאריד אויך פרויען, וואס זיינען גע- באַרען געוואָרען אינ'ם שטעדטעל, וועלכע האָבען עס פערלאָזען ערשט נאָך דער חתונה. האָבען אַנדערע פון זיי אַ טאַטע, אַ מאַמע אויפ'ן בית-עולם. קומען זיי אויפ'ן יאריד, געהען זיי די ערשטע זאך גע- וואָהר ווערען זייער טאַטע-מאַמע, בעגלייט זיי אויפ'ן בית-עולם אַ שוועסטער, אַ מוהמע, אַן עלטערער קרוב אַ מאַנסביל...

דער שבת'דיג אויסגעפּוצטער קברות-מאָן נעהמט זיי אויף מיט אַ יום-טוב'דיגער מינע און פיהרט זיי צו צו די קברים צווישען די בויםער אין דער גרינער, שטילער וועלטעל. דאָרט פאַלען צו די פרויען צו די קברים מיט יאָמערליכע קולות, ריידען אויס זייערע הערצער, בעמען פאַר זייערע מענער, פאַר זייערע קינדער, בעמען פאַר פרנסה, פאַר חיונה... די מאַנסביל, וואָס האָבען בעגלייט אַהער די פרויען, וויינען מיט זייערע הערצער, דערמאָנען זיך, ווי דער, וואָס איז אונ- טער'ן בערגעלע, האָט אויסגעזעהן ביים לעבען, אָן די גוטע מעלות פון יעדען פון זיי — אָן די שלעכטע האָט מען שוין לאַנג פּערגעסען — זיי דערמאָנען זיך, אַז ווען עס איז וועט מען אַליין אויך רוהען אונטער אַזאַ בערגעלע, און זיי ווערט אַזוי שווער אויף דער נשמה, און ביי אַ סך פון זיי פּערליערט דעמאלט דער יאריד זיין זין אינד גאַנצען... נור דער קברות-מאָן אַליין געהט זיך אַרום צווישען די קברים מיט אַ רוהיגער מינע און גלעט זיך פּערטראַכט זיין ווילדע באַרד. דער יאָמער, וואָס ער הערט, ריהרט איהם אַזוי וועניג, ווי די מצבות, צווישען וועלכע ער בעוועגט זיך, און ער טראַכט פיעל וועט איהם די פרוי איבערלאָזען, פיעל יענע, און צו וועט ער פון דעם היי-יאָהריגען יאריד אויך האָבען אַזוי פיעל, ווי פון פאַר-יאָהריגען. פאַר אַ יאָהרען בעת'ן יאריד האָט ער געהאַט איבער צוויי קערבלאַך פון די וויבער, וואָס זיינען געקומען אויף קבר-אבות... אַז ער זאָל אַזוי פיעל האָבען דעם יאָהר, וואָלט ער גאָר ניט געזינדיגט...

און קומט אָן אַ נייע וויבערשע פאַרשוין, קען ער זי, לויפט ער אַנטקעגען מיט אַ יום-טוב'דיגער מינע און מיט אַ פריינדליכען „שקאַ-

צעל קומט" און פיהרט זי גלייך צו די קברים... און וואָס מעהר פרויען זיינען געקומען, אַלץ העכער זיינען די יללות, אַלץ צופריעדענער גלעט זיך דער קברות-מאָן זיין ווילדע באָרד.

און פערלאָזט אַ פרוי מיט פערוויינטע אויגען דעם בית-עולם, געבענדיג איהם עטליכע קאָפיקעס, ווינשט ער איהר, זי זאָל האָבען אַ גליקליכען יאָרד און איבער אַ יאָהר צו זעהן זיך געזונטערהייד... בעדאָנקט זי איהם און לאָזט זיך ראַפּטאַם לויפען אין שטערטעל אַרײַן, אויסצופאַקען איהר סחורה, וואָס זי האָט געבראַכט אויפ'ן יאָרד...

יעדע וויילע בעווייזט זיך אין שטערטעל אַ נייער פאַרשוין, אַ מאָן, אַ פרוי, עלטערע, אינגערע אין שבת'דיגע מלבושים, און זיי אַלע שלעפען עפעס, און זיי אַלע קוקען אויס פּערהאַוועט, און זיי אַלע איילען אין איין ריכטונג, אויפן מאַרק, ווי צו אַ מלחמה....

פּלוצים בעווייזט זיך אויפ'ן מאַרק אַ באַנדע ציגיינער, ווי פון דר'ערד אויסגעוואַקסען. די מענער אין ברייטע סאַמעטענע הויזען מיט רויטע גאַרטלען, אין רויטע העמדער, ברייט-אַקסעלדיגע, שטאַרקע, אַהן היטלען מיט געקרויזטע שוואַרצע קעפּ, דונקעלע שטעכיגע אויגען, דונקעלע פנים'ער, פּעד-שוואַרצע בערד און געזונדע, ווייסע צייהן. די פרויען, אויך דונקעלע, שוואַרץ-אויגיגע, אויך געזונדע און קרעפּטיגע, מיט רויטע טיכער, פּערבונדען מיט די עקען פון הינטען אויפ'ן נאַקען, און אין געל-פאַרביגע קליידלאַך, פּערלעגט אויף אַ בעזונדערען שטייגער פון פאַרענט, און באַרוועסע. זיי געהען מיט ליאַרם, מיט מעכטיגע טריט, אַזש אַ שטויב הויבט זיך פון אונטער זייערע פיס, געהען און וואַרפען מעכטיג מיט די הענד, וואַרפען בליקען אויף אַלע זייטען און ריידען אין דער הויך אויף זייער שפּראַך. לויפען אַרויס די קרעמער און די קרעמערקעס פון זייערע קראַמען און בעגלייטען זיי מיט די אויגען; הערען אויף אַ וויילע צו קלאַפען און צו האַמערען די מענשען אַרום די לייזענדענע ביידלעך און קוקען זיי אָן; בעווייזען זיך קעפּ אין די אָפענע פענסטער פון די הייזער און קוקען אויף זיי; דערזעהט זיי אַ קינד פון ווייטען, שטשירעט עס אויס אויף זיי צו שראַקענע אויגעלעך און אַנטלויפט אין הויז אַרײַן; דערשמעקען זיי די הינט אינ'ם שטערטעל, הויבט זיך אָן אַ האַווקעריי; דערזעהט זיי אַ קריסט פּונ'ם שטערטעל, דערמאַנט ער זיך אָן זיין פּערד....

און שפעטער הויבען זיך אן צו ווייזען בוידען, בוידען און בוידען... זיי קומען פון די ווייטערע שטעדט און שטערטלעך, ציהען זיך פון אלע זייטען, איבער אלע וועגען איינע נאך די אנדערע... א קלינגען פון גלעקלעך, א רוישען פון רעדער, א קלאפען פון קאפיטעס, א זשוזשען פון בייטשען, א גערעדעריי פון מענשען און גאנצע זיילען שטויב....

די בוידען פערקירעווען אויף די זעלבע הויפטן, וואו זיי זיינען פאר א יאהרען געשטאנען; די זעלביגע אלט-בעקאנטע בעל-הבית און בעל-הבית'טע מיט דעם אייגענעם פריינדליכען שלום-עליכם, ווי פאר-איאהרען, נעהמען אויף די זעלביגע פאר-איאהריגע אורחים, העלפען שלעפען זייערע געפעק אין הויז אריין און בעדיענען זיי מיט דער זעלביגער הכנעה ווי פאר-איאהרען.

און באַלד זינגט דער זעלביגער אַלטער סאַמאַוואַר אויפ'ן כּיש, און די זעלביגע אַלטע פּראַגע, ווי פאַר-איאהרען, פּרעגנען דעמאָלט די גוט-אויסגעלעגטע אורחים: „וואָס מאַכט מען?“ און דעם זעלביגען אַלטען ענטפּער, ווי פאַר-איאהרען, ענטפּערען דער בעל-הבית און זיין ווייב: „עט, אַט דאַנקען גאָט!“ און דעם זעלביגען קאַמפּלימענט, ווי פאַר-איאהרען, הערט אויך דעמאָלט די דערוואַקסענע מאַכטער פּונם הויז: „קיין עין הרע, אייער מיידעל איז עפעס גאָר אַן אַנטיקעל!“ און דער זעלביגער פּערשעהמטער שמייכעל ווי פאַר-איאהרען, רויטעלט זיך דעמאָלט אויף איהרע באַקען. און אלע מאל געפינט זיך צווישען די אורחים איינער אַדער צוויי, וואָס אַ שידוך אויספיהרען איז ביי זיי אויך אַ געשעפט, פּערבינדט זיך טאַקע באַלד אויך אַ שמועס וועגען דעם דאָזיגען ענין.

און פאַרנאַכט, ווען די זון איז אונטערגעגאַנגען, איז שוין אַ טייל הויפען אין שטעדטעל פּול מיט פּוהרען, אַ טייל הייזער מיט אורחים. אפילו ביים מלוח אינ'ם הויז געפינען זיך אויך אַ פאַר אורחים, רייכערע סוחרים פון אַ גרויסער שטאָדט. אפילו אין די בת-ימדרשים האַבען זיך אויך אורחים בעזעצט, אידישע בעטלער, וואָס זיינען פון ערגעץ גע-קומען צו-פּוס, אום צו בעטלען אפ'ן יאָרד.

און מען פּאָהרט נאָך, און מען קומט... נאָך בוידען, נאָך ברידוש-קעס, נאָך פּוהרען, נאָך רייטערס, מעהר געמומעל מעהר שטויב....

צווישען די נייע אָנגעפֿאהרענע פֿארשוּינען אויף דער גאָס וואָר-
פֿען זיך מעהר אין די אויגען די אידישע קצבים און די אידישע
פֿערד־הענדלער. אי די, אי יענע זיינען מיט געגאָלטע נאָקענס און
טראָגען רויטע גארטלען. אי די, אי יענע אונטערשיעדען זיך פֿון דעם
געוועהנליכען אידען מיט זייער גאַנג און מאָניערען און מיט דעם
גאַנצען אויסדרוק אין פֿנים. די אידישע קצבים האָבען אין זיך עטוואָס
ווילדעס, קוקען מיט אוסגעפֿוטשעטע אויגען, געהען מיט געפֿילדער,
ריידען מיט שטירדעס און אַלצדינג אין זיי שרייט, דאָכט זיך: „היט
זיך פֿאַר מיר, אויב דאָס לעבען איז דיר טהייער!“ זיי האָבען,
דאָכט זיך, מעהר אין זיך פֿון דעם ווילדען אַקס, ווי פֿון דעם געוועהנ-
ליכען דערשלאָגענעם אידען. אזוי אונטערשיידען זיך אויך די אידישע
פֿערד־הענדלער פֿון דעם געוועהנליכען אידען מיט זייער אַרט ריידען,
גאַנג און אויסדרוק פֿונ'ם פֿנים. זיי האָבען, דאָכט זיך, מעהר אין
זיך פֿון דעם ציגיינער ווי פֿון דעם געוועהנליכען אידען.

די נאָכט איז צוגעפֿאַלען. אַ העלע לבנה קוקט אַרונטער אויפֿ'ן
וואַלד און אויף דאָס שטערמעל, און דער טומעל טראָגט זיך נאָך און
וויעגט זיך נאָך אין דער העל־ווייסער נאָכט. פֿון אַלע זייטען געהען
נאָך און לויפֿען מענשען, אינגערע, מענער, פֿרויען און קינדער, ריידען
און שרייען. אויפֿ'ן מאַרק ווינקען היינט מעהר פייערלעך. אַרום
די לייזענדען ביידלעך בעוועגען זיך מענשען מיט לאַמטערנעס...

ביסלעכווייז פֿערשווינדען די מענשען פֿון דער גאָס, ווי שאַטענס
פֿערשווינדען זיי הינטער די טויערען פֿון די הייזער. דער טומעל
ווערט שוואַכער און שוואַכער. אויפֿ'ן מאַרק לעשען זיך אויס איינס
נאָך ס'אַנדערע די פייערלעך. עס הערט זיך דאָס הייזעריג קלינגען
פֿון שלעסער, דאָס קלאַפֿען פֿון די קראַמען־טהירען. די מענשען
מיט די לאַמטערנעס פֿערקריכען אונטער די ביידלעך. דאָרט צולעגען
זיי זיך נעבען זייער סחורה, — האָבען דאָרטען זייער נאָכט־געלעגער.
איז די הייזער שלאָפֿען די אורחים. מאַן און ווייב און קינדער
האָבען פֿאַר זיי די געלעגערס אָפֿגעטראָטען. דאָס ווייב האָט זיך
צוגעשפּאַרט אויף אַ בענקעל מיט איהר מאַן'ס אַן אַלטען מלבוש צור
קאָפּענס. זי שלאָפט אין איהרע קליידער מיט די שיף אויף די פֿיס.
אזוי אויך די ערוואַקסענע טאָכטער אויף אַ צווייטען בענקעל. די
קינדערלעך שלאָפֿען אויף דער פּאָדלאָגע, וועלכע איז לכבוד די געסט

בעשׂאָמען מיט געלען זאָמד... דער מאַן אַליין האָט זיך צוגעשפּאַרמ
אויף אַ פּאַר שטוהלען נעבען פענסטער, שלאָפט אָבער ניט, הערט זיך
צו, אויב אַ נייער אורח פּאָהרט ניט...

אין דער בויד אויפ'ן הויף כראָפּעט דער בעל-ענגלח. אונטער'ן
וועטער-דאָך שטעהען די פּערד, קאיען היי און פּאַרשקען מיט די נאָז
לעכער. אין פּיר-הויז ליענט די ציעג און סאָפּעט.

דאָס שטעדטעל שלאָפט. די לבנה האָט זיך אויפגעהויבען העכער
איבער'ן וואַלד און בעשׂט דאָס שטעדטעל מיט אַ זילבער-שטויב.
ערנעץ טיילט די נאַכטיגאַל... און שפּעטער דערהערט זיך מיט אַ
מאָל וויעדער אַ רוישען פון רעדער און אַ קלאַפּען פון קאָפיטעס איבער
דעם שלאָפּענדיגען שטעדטעל: נייע אורחים פּאָהרען... פון די הייזער
בעווייזען זיך שטיל אויף די שפיץ פינגער מענער, בעוועגען זיך ווי
שאָטענס, קוקען אין די ווייסע נאַכט אַרײַן, צו זעהן, ווער עס פּאָהרט...

* * *

אויף מאָרגען איז דער טומעל אין שטעדטעל נאָך גרעסער. גאַנץ
פּריה האָט ער זיך אויפגעכאַפט און זיך גענומען טראָגען פון אַלע
און אין אַלע זײַטען. די בתי-מדרשים זיינען געפּאַקט. די שמשׂים
לויפּען אַרום צווישען די אָנגעקומענע געסט אין די בתי-דרשים מיט
פּריינדליכע מינעס און שטעקען זיי אָפּ אַ שלום עליכם. און יענע
אורחים, פון וועלכע זיי ערוואַרטען אַ שענערע נדבה, טראָגען זיי
אונטער אַ שמעק טאַבאַק פון זייער טאַבאַקערקע. מען כאַפט אָפּ דעם
דאוונען, מען איילט זיך, קיין צײַט נישטא. אויף די הויפּען פון
די בתי מדרשים שטעהען די אָנגעקומענע בעטלערס, אייניגע מיט
לייווענטענע טאַרבעס און מיט שטעקענס, מענער, פּרויען, עלטערע
און גאַנץ אַלמע האַלטען אויסגעשטרעקט די הענד צו די פּערבייגע-
הערס און בעמען נדבות. די חדר-אינגלעך זיינען היינט פּריי, העלפּען
זיי די בעל-ענגלח פון די בוידען, פיהרען די פּערד טרינקען צו די
ברונימער, לויפּען זיי אַרום איבער'ן מאַרק צווישען די ביידלעך,
צווישען די קראָמען, מיט צוהיצטע פּנים'ער, הענגען זיי זיך אָן פון
הינטען אויף אַ וואַגען, אויף אַ בויד און פּאָהרען אונטער...

דער טומעל אינ'ם שטעדטעל וואַקסט און שטאַרקט זיך מיט
יעדער מינוט, מיט יעדער רגע... נייע בוידען קומען אָן, נייע ברידזש-

קעם, נייע פוהרען, פערד הענדלער מיט גאנצע טאבונעם פערד, פיהד הענדלער מיט גאנצע טשערעדעם פיה, נייע פוס-געהער... מחנות-ווייז קומען זיי אָן פון אלע זייטען, פון אלע וועגען מיט אַ קלאַנג, הוזשעריי און רעווען, הויבען אַרום זיך וואַלקענס ווייסען שטויב, פאָקען אָן די הויפען, די הייזער און פערפלייצען דאָס שטערטעל. דער מאַרק איז שוין שוואַרץ פון מענשען. די קראַמען, די בידלעך און די טישלעך זעהען זיך ניט אַרויס פון אַהינטער די קעפּ און די אַקסלען, וואָס בעוועגען זיך אַהער און אַהין. בעהאַלטען האָבען זיך די פּויגעלעך אויפ'ן באַרג אין'ס וואַלד. פערשוואונדען זיינען די גענז און ענטלעך און היהנער פונ'ם מאַרק. צונגעבונדען שטעהען די ציעגען אויף די הויפען. נור דאָ און דאָרט האַווקעט אַ הונד אויף אַ הויף. דורך די קוימענס פון די הייזער ציהט זיך אַ רויך, ווי אין מיטען ווינטער. דאָרט ברענען די אויווענס און מען קאַכט, און מען באַקט פאַר די געסט. די בעליבתיים פון די הייזער און זייערע קינדער שוויצען, האַווען, אַרבייטען היינט נאָך שווערער ווי נעכטען, בע-דיענענדיג די געסט. דורך די אַפענע פענסטער טראַגט זיך אַ טומעל און אַ שטיקענדער גערוד אין דרויסען אַרויס, אַ געמישטער גערוד פון געפרעגעלטע פיש, פון געבראַטענע פלייש, פון טאַבאַקרויך, פון שנאַפּס, פון ביער, פון קוואַס און פון שווייס...

אין איין הויז זיצען ציגינער מיט אידישע פערד-הענדלער, טרינקען און קלאַפען זיך איבער די הענד. אין אַ צווייטען קריגען זיך אַרום אידישע קצבים, ליאַרמען און פילדערען, שילטען איינע די אַנדערע, און האַלטען קוים איין די הענד נעבען זיך, וועלכע רייטען זיך נאָכאַנאַנד אין פאַראַוים, ווי צורייצטע הינט פון אַ קייט. אין דריטען זיצען זיך אידישע פּלאַקס-און-געטריידע-הענדלער, טריינ-קען טהעע, גלעטען זיך געלאַסען די בערד, ווישען זיך דעם שווייס מיט קאָלירטע טיכלעך, מיט די אַרבעל, מיט די פּאַלעס, מיט די הוילע פינף פינגער און ריידען צווישען זיך וועגען מסחר. און דאָרט שטעהט אַ אידישע מיידעל איינגעבויען פאַר אַן אַלטע ציגינערין, וועלכע קוקט אויף איהר האַנד און דאָס מיידעל'ס פנים פּלאַמט ווי פּיער, און איהר יונגער בזים בעוועגט זיך הויך, בעת זי הערט פון דער ציגינערין, וואָס פאַר אַ גליקליכען זיווג זי וועט האָבען... און דאָרט האָט מען אין מיטען געפילדער אַנגעזאַגט דער עלטסטער מאַכטער, אַן

א חתן דאָרף זי קומען זעהן. איז זי צומישט געוואָרען, און די אַרבייט איז ביי איהר פערנגליווערט געוואָרען אין די הענר. האָט דער טאטע ביי איהר אַרויסגעכאַפט די אַרבייט פון די הענר און די מאמע האָט זיך גענומען אַרומקוקען, וואו איהר טאכטער זאָל זיך איבערטאָן אין די שבת'דיגע מלבושים. דאָס הויז איז פערנומען מיט מענשען, הייסט זי דער טאכטער אַריינגעהן אין קלייטעל, וואו מען האַלט די פסח'דיגע כלים, און דאָרט זיך איבערטאָן. כאַפט די טאכטער איהרע שבת'דיגע בגדים פון דעם אַלמער אַרויס און לויפט אין קלייטעל, ווי אַ פער-טשאַדעטע, און דער מאמע'ס אויגען בעגלייטען זי פערזאָרגט, און דער מאמע'ס האַרץ צאַפּעלט זיך: „נאַטעניו, אפּשר אין אַ מול'דיגער שעה!...“

זי וואָלט אויך וועלען געהן אין קלייטעל אריין העלפען איהר טאכטער זיך אַנטהאַן, כדי זי זאָל לייטיש אויסזעהן, בעת דער חתן וועט זי קומען אַנקוקען... אָבער פון אַלע זייטען פאָדערט מען עפעס: שנאַפּס, ביער, טהעע, עסען... שרייט איהר פערזאָרעטער מאַן: וואָס האָט זי זיך דאָרט אַוועקגעשטעלט? רופען זי איהרע פערשוויצ-טע קינדער, וואָס בעדיענען די געסט: „מאַמע, אַהערצו! מאַמע, אַהערצו!“ פערגעסט זי דעמאָלט אַלסדינג, וואַרפט זיך מיט אימפעט צו די קינדער, צום מאַן, העלפט זיי דערלאַנגען צו די געסט, טהוט זיך אַ כאַפּ מיט אַ ווילקע צום אויווען, וואו עפעס סמאָליעט זיך, דערווילע קומען אָן נייע אורחים, לויפט זי זיי אַנטקעגען מיט איהר מאַן צוזאַמען און זוכט צו שמייכלען צו זיי פריינדליך און שמייכלעט אַזוי מיעד.

אַנאַנדערע פון די דאָזיגע אידישע פרויען האַלט זיך קוים אויף די פיס פאַר מיעדקייט; פון אונטער איהר ווייסען טיכעל האָט זיך אַרויסגערדעהט אַ לאַק האַר, וואָס בעוועגט זיך ווי אַ שלענגעלע אויף איהר צוהיצטער באַק; די קאַפּטע איז צושפּיליעט און דאָס קלייד איז אויך האַלבפערדרעהט, מיט'ן פאַרענט אויף הינטען; אָבער ווער האָט עס צייט אַצינד אומקוקען זיך אויף זיך! ווער האָט עס צייט אַצינד צו פיהלען זיך מיעד אינ'ם שטעדטעל!...

עס ווערט שפּעטלעך. ניט לאַנג פערבליבען צו זונען-אונטער-נאַנג. לכבוד דעם יאָריד גרייט מען זיך אין דעם קאַסטיאָל צו אַ נאַטעם-דיענסט. די שוואַרצע טהירען זיינען שוין אָפּען. אין דרויסען

שמעהט דער קסיאָנדרו טיעף־שוואַרץ געקליידעט, מיט זיין ווייסען קאַפּ און יונגען פנים, און קוקט מיט אַ ווייכען שמייכעל אויף די שטראָמען מענשען און פוהרען, וואָס טראָגען זיך איבער'ן שמעדטעל.

איצט בעווייזען זיך פויערים, פויערטעס און זייערע ערוואַקסענע קינדער. פון אַלע זייטען קומען זיי אָן אויף פוהרען און צרפוס. די פויערים, אַנדערע אין גרויע, וואַלענע, קורצע און ברייטע קאָפּטאַנעס מיט רויטע און בלויע גאַרטלען, און ווידער אַנדערע אין לאַנגע, ליי־ווענטענע העמדער איבער ליי־ווענטענע תּחתונים, אין שווערע פּער־שטויבטע שטיוועל, אין ליאַפּטעס און באַרוועסע. די פויערטעס מיט בלוטמע אַרבעל און בוזימער און אין פּערשיעדענע געבלומטע ליי־ווענטענע קליידלעך. און זיי אַלע פּוהרען און טראָגען מיט זיך עפעס צום יאָרד. דאָ פּוהרט אַ פּויער אַ בהמה אויף אַ שטריקעל און אַ פּויערטע טרייבט זי אונטער מיט אַ ריטעל, און דאָרט פּוהרט אַ פּויער אין זיין וועגעל געבונדען אַ קאַלב און אַ שעפּס. די שעפּס ליגט זיך רוהיג אויפ'ן בויך, דעם קאַפּ אויסגעדריעהט צום רוקען, און קוקט זיך תּע'עוואַטע אַרום זיך. דאָס קעלבעל אָבער רייסט זיך, וואַרפט זיך אַרום אינ'ם וואַגען, זוכט אַרויסצופּלאַנטערען זיינע פּיס פּונ'ם שטריק, שרייט און פון זיין מויל שלאַגט ווייסער שוים... און דאָרט האָט זיך אַ בהמה אין מיטען דרינען פּער'עקשנ'ט און וויל ניט מאַכען איין טראָט ווייטער, שלעפט זי דער פּויער אויפ'ן שטריקעל און זיך דעלט זי. עס העלפט ניט, שמייסט זי די פּויערטע מיט'ן ריטעל—זי געהט ניט, טהוט זי אַ כאַפּ אָן דער פּויער ביים עק אַהינטען און הויכט אָן איהם צו דרעהען מיט רציחה, דעמאָלט געהט זי אַוועק טאַנצענ־דיג... עס געהען פּויערטעס מיט עופות אין די הענד. עס טראָגען פּויערטעס קערבלעך פּערדעקטע מיט היי, מאַטקעס פּאָדים און וואַל, שטיקער ליי־ווענט... עס פּאָהרען פּויערים מיט גענז אויף די וועגען. מיט ענטלעך, מיט היהנער און קאַרבען. עס פּוהרען פּויערים פּלאַקס און פּאַקעליע. עס פּוהרען פּויערים זוימען, קאַרן און האָבער אין זעק. עס פּוהרען פּויערים פּוטער און האָניג אין הילצערנע כליים. עס לויפען די קרעמער און די קרעמערקעס זיי אַנטקעגען און שרייען: „זדאָרוע! זדאָרוע!“ און שלעפען זיי צו זיך אויף די געפּאַקטע הויפען, אין די געפּאַקטע הייזער אַרײַן, שלעפען און שלאַגען זיך פּאַר זיי, אַ קרעמער

מיט א קרעמער, א קרעמערקע מיט א קרעמערקע, כאפען אן דעם פויער ביים אקסעל, דער פערד ביים צוים, שפאנען זיך אליין איין און וואָגען און שלעפען, און שרייען, און סאָפען...

דאָס שטעדטעל איז פּערהאַוועט. דאָס שטעדטעל הילכט מיט הונדערטער פּערישעדיגע קולות. עס שרייען די הייזער דורך די אָפּענע פענסטער און טהירען מיט מענשליכע קולות. עס ליאַרמען די הויפּען מיט א ווילדען הירזשען און רעווען פון פּערד און בהמות. עס שרייט דער מאַרק, עס קרעכצט די ערד אונטער דעם טופּען און רוישען פון הונדערטע פּיס, קאָפּיטעס און רעדער. עס פּילרערט איבער די דעכער. עס הילכט אויפ'ן גרינעם באַרג הויך איבער די בוימער פּונ'ם וואַלד. עס הילכט אויפ'ן צווייטען גרינעם באַרג הויך איבער די מצבות און מאָנומענטען פון פּוילישען בית-עולם. עס הילכט הויך איבער דעם שוואַרצען קאָסטיאַל. עס הילכט ווייט-ווייט אונטער דעם שענעם בלויען הימעל...

אויפ'ן באַרג הינטער'ן וואַלד זינקט די זון. יענער זייט הימעל ברענט און פּלאַקערט. א רויטע פייערדיגע כּוואַליע האָט זיך צו גאַסען איבער די שפיצען בוימער. דער גאַנצער באַרג איז מיט א רויט-גאַלדיג קאַליר בעגאַסען. א רויטער שיין פּאַלט אויף אויף די ווייסע לייזענע טענע ביידלעך אויפ'ן מאַרק און אויף די געדיכטע מענגעס מענשען, פּערד און פּוהרען אַרום די ביידלעך. אויף די פענסטער פּונ'ם קאָסטיאַל פּלאַקערט א בלוט רויטער שיין. דער קסיאַנרז פּערישוינדעט הינטער די שוואַרצע טהירען. און באַלד דערהערט זיך דער דורכדרינגענדער מעטאַלענער קלונג פּונ'ם גלאַק: ביס-ם! וואָס צוטראַגט זיך איבער'ן שטעדטעל און ווערט גלייך פּערישלונגען פון דעם אַרומיגען טומעל...

די פּויערען נעהמען אַרונטער די היטלען און צלם'ען זיך. עס בוקען זיך און צלם'ען זיך זייערע ווייבער. די אידען טהוען אינ' סטינקטיוו א ציטער...

ביס-ם! ביס-ם! לאַנג-נינג! לינגנג! ביס-ם! —
מישט זיך דער גאַקען-קלאַנג מיט דעם אַרומיגען טומעל...

די זון איז אונטערגעגאַנגען. די רויטע, פייערדיגע כּוואַליע לעשט זיך, האָט זיך פּעראַשען. עס איז אַבגעווישט דער רויט-גאַלדיג שיין אויף די פענסטער פּונ'ם קאָסטיאַל. דער הימעל ווערט

בלויזער און בלייכער און בלייכער, די לופט גרויער און דונקעלער. דונר קעלע שאַמענס ציהען זיך איבער'ן שמערטעל, מישען זיך מיט'ן טומעל און מיט דעם גלאַקען-קלאַנג, טראַגען זיך צוזאַמען אַנטקעגען דער אַנקר מענדיגער דונקעלער נאַכט... אויפ'ן מאַרק און אין די פענסטער פון די הייזער בעווייזען זיך פייערלעך..

און שפעטער האָט די לבנה ארויסגעשוואומען, און דאָס שמערטעל

איז וויעדער מיט א פּוּדער-שטויב בעשאַמען...

א לאַנגע צייט נאָך טראַגט זיך דער טומעל אין דער העלער נאַכט. און גאַנץ שפּעט, ווען די קראַמען זיינען שוין געשלאָסען און די מענשען מיט די לאַמטערנעס זיינען פּערשוואַונדען אונטער די לייזענטענע ביידלעך, שלאַפט נאָך אַלץ ניט דאָס שמערטעל. דער שרייענדיגער טומעל האָט, אמת, אויפגעהערט, אָבער גאַנץ רוהיג איז אינ'ם שמערטעל אַצינד אויך ניט. אַן אונרוהיגע בעוועגונג טראַגט זיך איבער איהם, א פּערשלאַפען פליסערן, א האַלב-וואַכעדיג גע-מורמעל... הונדערטע פּויערים און פּויערטעס זיינען געבליבען נעכט-טיגען אויף דער גאַס, ווייל אויף די הויפּען און אין די הייזער איז מעהר קיין פּלאַץ ניט פּערבליבען. האַבען זיי אויסגעשפּאַנט זייערע פּערד אויף דער גאַס, אַפּגעשלעפט די וואַגענס אָן א זייט פּונ'ם וועג, אויסגעשטעלט די האַלאַבליעס אין דער הויך, צוגעבונדען די פּערד און האַבען זיך צולעגט אויף די וואַגענס, ביי די זייטען אויפ'ן גראַז, נעבען די טהירען פון די קראַמען אויפ'ן מאַרק, אויף די פּריזבעס נעבען די הייזער, אויפ'ן הויף פּונ'ם קאַסטיאָל, אונטער'ן באַרג פון דעם פּוילישען בית-עולם...

ליענט א פּויער מיט'ן פנים געגען דער לבנה, האַלט א פּיפּקע אינ'ם מויל, דערצעהלט אויפ'ן קול די פּויערים אַרום איהם, ווי אַ ציגינער האָט איהם פּאַר-אַיאהרען אַפּגענאַרט מיט א פּערד. ער דערצעהלט און רויכערט, און שפייט אַרויף צו דער לבנה, און שילט דעם ציגינער. און די פּויערים אַרום איהם אייקען פּערוואַונדערט און זיי זיינען אַלע מסכים, אַז אַ ציגינער איז „כּוּזשע טשאַרטאַ“ — ערגער פון אַ טייפּעל.

ליענט אַ צווייטער אַלטער פּויער און דערצעהלט מיט אַ הימץ וועגען דעם משפּט, וואָס זיין דאַרף פּיהרט מיט'ן פּריץ פּאַר וואַלד. און דער „אַבלאַקאַט“ האָט שוין געשריעבען פּאפּיערען צום „הובער“

נאטאָר" און נאָך ווייטער, עס העלפט אַבער נישט. כאַפט דער פּרייז עמיצען פון דאָרף אינ'ם וואַלד, שלאַגט ער און הרנ'עט און אַרעס-טירט, און נעהמט אוועק דעם פּערד, די בהמה. קיין גערעכטיגקייט איז נישטאָ, סידען אין „פּיטער". זאָגען קלוגע מענשען, אז ווען מען זאָל שיקען אַן „אבלאָקאט" אין פּיטער, וואַלמען מיר געוויס גע-רעכטיגקייט געהאַט.

— אמת! אמת! נור אין פּיטער! נור אין פּיטער! —
זיינען מסכים די פּויערים אַרום איהם.

ליעגט אַ פּויערטע און דערצעהלט אַ צווייטער נעבען איהר אין אַ סודות'פולען מאָן, ווי ביי איהר אין דאָרף האָט זיך דער טייפּעל אַריינגעכאַפט צו אַ יונגער סאַלדאַטקע אין די כאַטע אַרײן. זייט יענער'ס מאָן איז אוועק דיענען ערגעץ ווייט אַזש אין קאווקאַז — מען זאָגט אז עס איז ערגעץ אויף יענעם עק וועלט, נאָך ווייטער ווי פּיטער, הייסט עס. — זייט ער איז אוועק דיענען האָט מען אין דאָרף גענומען ריידען, אז יענע, דאָס הייסט די יונגע סאַלדאַטקע, האָט זיך זנוכעט מיט אונזער גלח'ס זוהן, האָט מען זי גענומען היטען און מען האָט אויסגעפונען, אז דער טייפּעל האָט זיך צו איהר אַריינגע-כאַפט. אונזערע האָבען איהם אַלײן געזעהען שפּעט נאָך האַלבע נאַכט. אַמאָל פּערשטעלט ער זיך ווי דעם גלח'ס זוהן און אַמאָל זעהט מען איהם ריכטיג: מיט אַ גרויסען רויטען מויל און מיט אויערען אויפ'ן סאַמע שפּייז קאַפּ...

— אי! אי! — שעפּטשעט די צווייטע פּויערטע, וואָס הערט עס, און צל'ם'ט זיך מיט שרעק.

זיצט אַ יונגער פּויער נעבען אַ מיידעל פון זיין דאָרף, וואָס ליעגט מיט'ן פנים צו איהם, און צו וועלכער ער איז ניט גלייכגילטיג, און זאָגט איהר צו גליקען. ער וועט מאַרגען איהר קויפען זיסען ביער. זיסע לעקעכלאַד מיט פּערדלאַד און מענשעלאַד, קאַנפּעקמען און קאַ-ראַלען רויטע וועט ער איהר קויפען, און אַ רינגעלע, אויב זי וועט נור טאַנצען מיט איהם אַלײן.

שטעלט זי איהם אַרויס איהרע ווייסע צייהן און לאַכט.

רוקט ער זיך צו צו איהר נעהענטער, בויגט זיך צו צו איהר און פליסטערט:

— איך האב דיד ליעב, פערברענט זאלסטו ווערען! .. דוזשע, וואָ יאק! דו ביזט זעהר שען, די וועלך זאלען דיד לופען! .. לאַכט זי העכער און דרעהט זיך איבער צו איהם מיט'ן רוקען.

הויבט ער אָן צו פליסטערען הייסער און שנעלער, ביז ער דער-הערט, אז זי כראָפעט... דעמאָלט ווערט ער אנשוויגען, קוקט אַ וויילע מיט פינסטערע אויגען אויף איהר רוקען, טהוט זיך אַ קראַץ אין פאַ-טילניצע, טהוט אַ שטאַרקען שפיי, אַ טיעפען זיפן, רוקט זיך אָפּ פון איהר און לייגט זיך אוועק שלאָפען.

די פערד נעבען די וואָגענס קייען היי און סאָפען. יעדע וויילע דערהערט זיך אַ קלאַפּ, אַ גערויש, אַ קול פון ערגעץ. דאָ פון דער זייט, דאָ פון דער אנדערער. דאָ פון דער נאָהענט, דאָ פון דער ווייט. דאָ פון אַ הויז און דאָ פון אַ הויף. עס טהוט זיך אַ צאַפעל אין אַ קערבעלע אַ הוהן מיט אַגעשריי אויף אַ וואָגען. עס שרייט ערגעץ אַ גאַנז. עס טהוט זיך אַ ריס אַ געבונדען קעלבעלע אויף אַ וואָגען. עס מורקעט ערגעץ פערשלאָפען אַ בהמה. עס הערט זיך אַ געוויין פון אַן עופה'לע אין אַ הויז. עס הערט זיך אַ כראָפען, אַ זיפצען, אַ פליסטערען פון אלע זייטען...

די בעלי בתים פון די הייזער שלאָפען היינט אויך אין דרויסען, מאַן און ווייב און קינדער האָבען היינט אָפּגעטראָטען אפילו זייערע בענקלאַך און זייער פאָדלאָגע פאר די אורחים. דאָס ווייב און די עלטערע טעכטער האָבען זיך געלייגט אינ'ם קלייטעל, וואו די פסח-דיגע כלים געפינען זיך. די קלענערע קינדער שלאָפען אויפ'ן בוידים. און דער מאַן שלאָפט אינגאַנצען ניט. דער יאהר אין גרויס, ער וועט זיך נאָך אויסשלאָפען. ער קריכט אַרום צווישען די פוהרען אויף זיין הויף, שטעקט די זעק סחורה מיט אַ שטעכער, קריגט אַזוי ארויס האָבער, קאַרן, זוימען אויף דער האַנד ארויף און שאַצט עס, און רעכענט, פיעל מען קען דערפאַר באַטען דעם פויער. קריכענדיג אַזוי אונטער די פוהרען, טהוט ער דערוויילע אַ טאַפּ אַ בהמה'לע, אַ קעל-בעלע, אַלסדינג, וואָס איז צום פערקויפען. אויף אַלסדינג איז דער דאָרטיגער איד אַ מבין, אַלסדינג האַנדעלט ער. און קריכענדיג אַזוי, היט ער זיך, ער זאָל ניט אויפוועקען דעם פויער, די פויערמע, וואָס שלאָפען אויפ'ן וואָגען אָדער אונטער'ן וואָגען, בעוועגט ער זיך אויף די שפיץ פינגער מיט אַן איינגעהאַלטענעם אַטהעם צווישען די פוהרען.

פון דעם בלויען, ביינאכטיגען הימעל קוקט אַרונטער איבער'ן וואַלד אַ פּולע לבנה און גיסט איהר שלעפּעריגען שייַן. די שפיצען בוימער זיינען בעזילבערט. דער גרינער באַרג בעווייסט. בעווייסט זיינען די ביידלעך, די דעכער פון די קראַמען, פון די הייזער, דער דונקעלער קאַסטיאַל, די רוקענס פון די פּערד, פון די בהמות וואָס זיינען צוגע-בונדען צו די פּוהרען, די פּוהרען מיט די זעק, מיט די קערב. די שלאַפּענדיגע מענשען אויף זיי, אונטער זיי, ביי די זייטען פונ'ם וועג, די אייזערנע רעדער פון די פּוהרען, דער ברייטער זאמדיגער וועג, די גראַז ביי די זייטען — אַלסדינג איז בעווייסט, אַלסדינג איז ווי מיט אַ פּוּדער־שטויב בעשאַטען...

אַזוי ציהט זיך די דאָזיגע העלע זומערדיגע נאַכט פון אַ נאַכ-אַנאַנדיגער אונרוהיגער בעוועגונג געשטערט... יעדער קלאַנג הילכט אַפּ אַזוי אונרוהיג אין דער העלער ביינאכטיגער לופט.

און אַט האָט אַ קיהל ווינטעלע אַ בלאַז געטהאָן, אַ פּאַרטאַגי ווינטעלע. די נאַכט ווערט בלאַסער, גרויער. גרויע שאַטענס צו-שפּרייטען זיך איבער דאָס שטעדטעל. אַ פייכטע כוואַליע הויבט זיך אָן צו טראַגען. די דעכער און די גראַז ווערען פייכט. די לבנה ווערט בלאַסער, דער זילבער שטויב פּערשווינדט. עס דערהערט זיך אַ קרעה פון אַ האָהן און באַלד פון נאָך איינעם און פון נאָך איינעם, פון נאָהענט און פון ווייט, און פון אַלע זייטען. די היהנער אין די קערב אויף די וואַגענס הויבען זיך אָן צו צאַפּלען און קלאַפען מיט די פליגלען. די גענז שרייען אונרוהיג. די פּערד טופּען מיט די קאַפּיטעס און פאַרשקען מיט די נאָזלעכער.

די לבנה איז פּערשוואַנדען. און אַט צינדט זיך אָן דער ברעג הימעל. צווישען די בוימער דערהערט זיך אַ טשיריקען פון פּויר געלעך. אין דער לופטען ווערט העלער, דער הימעל קלעהרער, די בערג גרינער, די מענשען, די פּערד, די פּוהרען, די הייזער, דער מאַרק דיימליכער. דערוויילע צופלאַקערט זיך דער מאַרגען־שטערן. גאַלי דענע שטרייפּען צולעגען זיך איבער'ן הימעל. און באַלד האָט שטיל אַרויסגעשוואַמען די רויט־פּיערדיגע זון, ווי אַ פּיערדיגע כוואַליע האָט זי זיך צוגאַסען איבער'ן באַרג, האָט מיט גיזגאַלד־שטראַמען בעגאַסען די מצבות און די מאַנומענטען אויפ'ן פּוילישען בית־עולם און אַנגעצונדען דעם צלם אויפ'ן קאַסטיאַל. אַלע און אַלסדינג אינ'ם

שמערטעל האָט זיך גענומען ריהרען, וועקען, — אין די הייזער, אויף די הויפען, אויף דער גאס.

פון אַ הויז איז אַרויסגעלאָפּען אַ אידענע מיט אַ קערבעלע פּרישע בויגעל. אַ פּויער נעבען אַ וואַגען האָט זי גערופּען און געקויפט ביי איהר עטליכע בויגעל. די פרוי האָט גענומען די עטליכע גראַשען, האָט אויף זיי גוט אַנגעשפּיגען, בעהאַלטען זיי אין אַ זיימיגער קע־שענע און איז ראַפּטאָם אַוועקגעלאָפּען ווייטער. דער יאָריד האָט זיך אַנגעהויבען...

16.

דער יאָריד.

אין צוויי שעה ארום איז דער יאָריד אין פּולען פּלאַקער. אַלע און אַלסדינג האָבען זיך אַוועקגעטראָגען אויפן מאַרק, וואָס זעהט אויס פון ווייטען ווי איין גרויסע, שוואַרצע, לעבעדיגע, ריהרעוודיגע און פּילדערנדיגע קופּע, וואו אַלסדינג איז צונויפגעגאַסען, אויסגעמישט — די מענשען, די פּערד, די בהמות, די פּוהרען, די קראַמען, די ביידלעך... עס בעוועגען זיך אידישע בערד, צונויפגעגאַסען מיט גרויע אַקסלען פון פּויערים. עס בעוועגט זיך אַ שוואַרצער קאַפּ פון אַ ציגיינער, צונויפגעגאַסען מיט אַ ווייס־בעדעקטען קאַפּ פון אַ פּויערטע. עס שווימט אַרויס אַ קאַפּ פון אַ אידישער פּרוי מיט אַ פּערדרעהטען טיכעל פון אונטער אַ באַרד און גיסט זיך גלייך צונויף מיט עפעס אַ ווייסען רוקען. עס טהוט אַ מיניע פאַר די אויגען אַ קאַפּ פון אַ פּערד, וואָס טראָגט, דאַכט זיך, אויף זיך אַ קאַפּ פון אַ ציגיינערין מיט אַ בונט־פאַרביגען טוד; אַ האַלאַבליע פון אַ פּוהר איבער אַ רוקען פון אַ בהמה. עס פּלאַנטערען זיך שטיוועל צווישען ליאפּטעס, ליאפּ־טעס צווישען שטיוועל און שיר און קאַפּיטעס. עס האָבען זיך צו־נויפגעגאַסען ברעגעס פון נעבלומטע קליידלעך פון פּויערטעס מיט ווייסע לייווענטענע פּאַנטאַלאַנעס פון פּויערים. עס טהוט אַ מיניע פאַר די אויגען אויף אַ רגע אַ ווייסע ביידעל און ווערט גלייך פּער־שלאַנגען פון דער שוואַרצער ריהרעוודיגער און שרייענדר קופּע...

און דאָרט, אין מיטען דער קופּע, ברענט און פּלאַקערט און יאָגט זיך דער אימפעט... דער עולם האַנדעלט... דער עולם האָט אַ גאַנצען יאָהר אויף דעם היינטיגען טאָג געוואַרט. און כאָטש די לעצטע פּאַאר טעג האָט ער ניט געשלאָפּען, ניט געגעסען און ניט גערופּט, פּיהלט ער ניט זיין הונגער און מיעדקייט. ער איז אַצינד אין גאַנצען אימפעט, אין גאַנצען אונרוה...

אידען און אידענעס מיט צופּלאַמטע פּנימ'ער און אויגען האַווען אַרום די פּויערשע וואָגענס, רייסען זיך אַרום איינע מיט די אַנדערע, ווי הונגעריגע איבער אַ ביסען ברויט, האַנדלען און קויפּען קאַרן, האָבער, זוימען, פּלאַקס, פּאַקעליע, פּעלכלעך, שוועמלאַד, חזיר-האַאַר וכדומה, באַטען איבער איינע די אַנדערע מיט מורא'דיגע קללות און, איינגעהאַנדעלט, שלעפּען זיי די פּויערים מיט די פּוהרען סחורה צום מלוה אויפ'ן הויף, וואו דער מלוה'ס אורחים, די רייכע שטאָדטישע סוחרים, שטעהן אויפ'ן הויף אַרום אַ וואָג מיט גרויסע שאַלען. זיי גיבען איבער די שטאָדטישע סוחרים די איינ-געהאַנדעלטע סחורה, און אַמאָל שטעלט זיך אָפּ ביי זיי אַ „פּערטעלע“ צו אַ האַלב רובעל פּערדיענסט פּון אַ קנייה, און אַמאָל קוים מיט'ן קרן אַרויס...

פּערטיג געוואָרען ביים מלוה אויפ'ן הויף, לויפּען זיי צוריק אויפ'ן מאַרק, און וויעדער אַמפּערען זיי זיך אַרום די פּויערשע וועגלעך, און וויעדער באַטען זיי איבער איינע די אַנדערע אין מקה, און וויעדער שילמען זיי איינע די אַנדערע, און וויעדער שלעפּען זיי די פּויערים מיט די פּוהרען צום מלוה אויפ'ן הויף. די פּנים'ער ברענען, די אויגען פּלאַמען דורשטיג, די ליפּען זיינען פּערטריקענט, די שטימען הייזעריג. ווענד און פּיס, קעפּ מיט פּערדרעהטע דאַשיקעס, מיט פּערדרעהטע טיבלעך, אויסגעגלאַצטע אויגען, בערד און פּאות און אַקסלען בעוועגען זיך נערווען און מיט אימפעט אויף אלע זייטען.

די קראַמען זיינען געפּאַקט מיט פּויערים און פּויערעס. נעבען די ביידלעך שטעהן אידען און אידענעס, יונגע און עלטערע, שרייען, סאַפּען, שלעפּען די פּויערים און די פּויערעס און באַטען זיי אַן ציין, פּערשיעדענע בונט-פּאַרביגע טיכער, קאַרעלען, מעשענע קייטלעך, מעשענע רינגען און אַנדערע ציערונג.

אויף די טישלעך פערקויפט מען לעקעכלעך מיט פערדעלעך און מענשעלעך, בויגעל, לאנגע קאנפעקטען אין גאלדענע פאפיערלעך מיט פרענזלעך, זיסען ביער, קוואס און קיסלאשמשעי. פויערים קויפען די לעקעכלעך, די בויגעל, שפארען אין מויל און אונטער'ן בוזים. טרינקען דעם ביער, דעם קוואס, דעם קיסלאשמשעי און בייסען שווארצען ברויט, וואס זיי וויקלען ארויס פון שמאטקעס. דאָרט שטעהען עט-ליכע פויערים ארום אַ וואַגען מיט נייע רעדער און פרובען אויס די רעדער, קייקלענדיג זיי איבער דר'ערד..

דאָרט קלייבען פויערטעס ליימענע כלים פון אַ וואַגען, קלאפען אַן זיי מיט די פינגער און הערען זיך צו צום קלאנג, אום צו פער-זיכערען זיך, אַז די כלי איז גאנץ.

הינטער אַ וואַגען מיט גענו שטעהט אַן אַלטער פויער און פער-קויפט געצקעס. אַ פויער און אַ פויערטע דינגען זיך מיט איהם, האַלטענדיג געצקעס אין די הענד.

דאָרט פליהט אַ ציגיינער אויף אַ פערד רייטענדיג. אַ צווייטער ציגיינער, מיט אַ געקרויזטען קאָפּ אָהן אַ היטעל, לויפט הינטער'ן פערד און שמייסט איהם מיט אַ בייטש; דער פערד שפרינגט, שלאָגט מיט די הינטערשטע פיס; דער רייטער דריקט איהם מיט'ן פויסט אין רוקען, זידעלט זיך; דער צווייטער ציגיינער מיט'ן בייטש שמייסט וויעדער דעם פערד, ביז ער לאָזט זיך אַוועק אין גאַלאַפּ. פון ווייטען שטעהען עטליכע פויערים קונים, וואָס דינגען דעם פערד, עטליכע אידישע פערד-הענדלער מיט געגאַלטע נאָקענס און רויטע נארטלען, וואָס ווילען מאַכען אַ בייט מיט די ציגיינער, און זיי אַלע בעגלייטען מיט די אויגען דעם רייטער. באַלד איז דער ציגיינער מיט'ן פערד דאָ צוריק. ער שפרינגט אַרונטער אויף דר'ערד, פיהרט צו דעם פערד צו די פויערים, טהוט איהם אַ רייב מיט'ן פויסט אין מאַרדע, דאָס דער פערד טהוט זיך אַזש אַ צאַפעל מיט'ן גאַנצען קערפער און לאָזט ארויס אַ כריפ און טהוט זיך אַ וואָרף אַן אַ זייט. „טפּרדרו, וואַסקאַ!“ שרייט דערנאָך דער ציגיינער, שלעפט איהם ביים צוים צו זיך, קלאַפט די פויערים איבער די הענד, פער'מסחר'ט צום סוף זיין סחורה און פערשווינדעט כאַלד מיט דעם צווייטען ציגיינער און מיט די אידישע פערד-הענדלער אין דער מענגע הינטער די וואַגענס...

אן אלטע ציגיינערין זיצט דאָרט אויף אַ וואָגען. אַרום איהר שטעהען יונגע פויערים, בחורים און מיידלעך, און זי לעזט זיי אויף די הענד. אַנדערע פון זיי הערען זיך צו צו זייער מזל מיט טיעף־ערנסטע מינעס, ווי צו דער דרשה פונ'ם גלח אין זייער דאָרף, און אַנדערע מיט שטראַהלענדיגע אויגען און מיט אַ פערשעהמטען שמייד־כעף. און אַט איז גאָר איינע מיט אַמאָל צוגעפאלען מיט'ן פנים צום ברייטען ווייסען ארבעל פון איהר קאָפּטע און האָט זיך רהמנות'דיג צובליפעט, בעת די אלטע ציגיינערין האָט געלעזען אויף איהר האַנד... די קינדער פונ'ם שטערטעל זיינען פול אַרום די קראָמען, אַרום די ביידלעך, אַרום די טישלעך, אַרום די פוהרען, לויפען אַרום פּרעה־ליכע מיט צוהיצטע צורה'קעלעך, אַנדערע מיט לאַנגע גאָלדענע קאַנד־פעקטען אינ'ם מויל, מיט לעקעכלעך אין די הענד, און אַנדערע מיט צוויי קאָפּיקענע האַרמאָניקעס ביי די ליפען...

„נאַטשאַלסטוואָ“ איז אויך דאָ. יעדע וויילע שווימט אַרויס דער אוריאַדניק דאָ פון הינטער די פוהרען, דאָ פון הינטער אַ ביידעל און דאָ פון הינטער אַ קראָם. די באַרד אזוי וואַזשנע פאַנאַנדערגעקעמט, די אויגען בלאַנדזשען אַרום אויסגעפוטשעט איבער דעם עולם'ס קעפּ און די רעכטע האַנד אויף דער שווערד אין דער שייד.

דער עולם איז אַצינד אזוי פערטהאַן, דאָס ער בעמערקט גאָר ניט זיין „נאַטשאַלסטוואָ“. נאָר ווען־ניט־ווען, בעת דער אוריאַדניק קומט אויס זיך דורכשפאַרען וואו דער עולם איז געדיכטער, און ער טהוט אַן אַרבייט מיט זיינע הענד און אַקסלען, דעמאָלט דערפיהלט דער עולם די נאַטשאַלסטוואָ אַפריהער אין די זייטען און דערנאָך דערזעהט ער זי מיט די אויגען. און דערזעהען זי, ווערט דער עולם צומישט, טהוט זיך אַ כאַפּ צו די היטלען, טרעט אָב הינטערוויילעכץ, לאַזט זי דורך, בוקט זיך און נויגט זיך פאַר איהר און שמייכלט אזוי דערשלאָגען...

דער אוריאַדניק ענטפערט ניט אויף דעם בעגריסען. ער קוקט זיך אפילו ניט אום אויף זיינע אונטערטהאַנען. זיינע אויסגעפוטשע־טע אויגען קוקען שטרענג אין פאַראַוים. ער דערזעהט פון ווייטען דעם אַפּטהעקער, וואָס שטעהט אין דער אַפענער טהיר פון זיין אַפּאַ־טהעק. דער אַפּטהעקער גריסט זיך צו איהם. איהם ענטפערט ער גראָד, לענט צו זיין האַנד צום דאַשעק פון זיין היטעל, מעשה נאָ־

טשאַלסטוואָ. פאַר איהם האָט ער יא אַביסעל דרדראַרץ. כאַטש ער, דער אַפּטהעקער, איז אויך א „ושיד“, שפּיעלט ער אָבער אַפּט אין קאַרטען מיט דער העכערער נאַטשאַלסטוואָ, מיט דעם סטאַנאַוואַי פּריסטאוּ. און וויעדער, ער, דער אוריאַדניק, האָט אַפּט מאַנגען קרעמפּפּען און דער אַפּטהייקער האָט גראַד אַ סך רפואות געגען דעם... צווישען דעם עולם בעווייזט זיך אויך דער אירישער לעהרער פּונ'ם שמעדטעל. ער געהט מיט אַ פּערריסענעם קאַפּ און דרעהט די הענטעל פּון זיין שמעקען אינ'ם מויל, און קוקט מיט צוטראַגענע אויגען אויף אַלע זייטען. פּאַהרט אָן אויף איהם אַ פּוהר, שפּרינגט ער אָפּ אָן אַ זייט, קריגט אַ קלאַפּ צווישען די צייחן פּון זיין איי גענעם שמעקעל, כאַפּט איהם אַרויס פּונ'ם מויל, שפּייט אויף דער האַנד, צו זעהן אויב קיין בלוט איז ניטאָ; דערוויילע לויפט אויף איהם אָן אַ כּוואַליע מענשען און שטויסט איהם אַוועק אויף דער אנדער זייט, טראַכט ער: „אוי, מען קען דאָך דאָ דער'הרנ'עט ווערען!“ געהט ער אַוועק וואו דער עולם איז ניט אַזוי געדיכט, וואו עס איז גראַמער, פּליהט געגען איהם אַ אירישער פּערד'הענדלער אויף אַ פּערד מיט אַ זשושען און היקען, טהוט ער זיך אַ וואַרף צוריק אַ צוטומעל-טער און שטויסט זיך אָן אָן אַלטע פּויערטע, וועלכע בעפּאַלט איהם מיט אַ זידלעריי. ווערט ער נאָך מעהר צומישט און טראַכט: „בעסער זיך אַפּטראַגען“. דערוויילע בעמערקט ער פּון ווייטען דעם בעקאַנטען אַפּטהייקער, פּאַלט איהם איין: ער וועט נאָר געהן געהמען ביי יענעם אַ בלאַט און אַוועקגעהן אין וואַלד לעזען. הויבט ער אָן זיך וויעדער צו שטופּען צווישען די מענשען און פּוהרען, ערשט ער בעמערקט מיט אַמאָל, ווי צום אַפּטהייקער איז צוגעגאַנגען דער אוריאַדניק... טהוט ער אינסטינקטיוו אַ ציטער און בלייבט שמעהן. טאַקע אמת, ער דאַרף ניט מורא האַבען פאַר דעם אוריאַדניק. אָבער געה און זיי אַ בריה און האָב ניט מורא. אַן אוריאַדניק איז אַן אוריאַדניק... עט, מען דאַרף ניט. עס געהט ניט אין לעבען. וועט ער מאַרגען געהמען דאָס בלאַט...

און ער פּערשווינדט הינטער די קראַמען...

דאָרט האַבען זיך פּערקליבען אירישע קצבים מיט געגאַלטע נאַ קענס און רויטע גאַרטלען אַרום אַ טשערעדע בהמות און ליאַרמען. איינער מיט אַ רויטער באַרד פּאַכעט מיט די פּויסטען געגען אַ צוויי

מען מיט אַ שווארצער באָרד און שרייט : „גנב, שווינדלער!“ האַלטען איהם אָפּ די אַנדערע קצבים ביי די אַרבעל, ביי די פּאַלעס. ווייזט איהם דער איד מיט דער שווארצער באָרד אַ פּייג אינ'ם רוימען פּויסט. שרייט דער איד מיט דער רויטער באָרד און רייסט זיך : „לאָזט מיך, איך מאָך איהם די קבורה אויפ'ן אָרט!“ שמעלט זיך דער איד מיט דער שווארצער באָרד געגען איהם ראַקאָס, פּעררייסט הויך די פּאַלעס און שרייט : „און דאָס האַסטו געזעהן?“ גיסען זיך אָן די אויגען ביי דעם אידען מיט דער רויטער באָרד ווי ביי אַ צוואוילדעמען אָקס און די אַדערען אויפ'ן האַלז שמעלען זיך אויף און ער כּריפעט : „לאָזט מיך צו איהם צו!“ און הויכט זיך אָן צו ראַנגלען מיט די אַנדערע, וואָס האַלטען איהם אײן, וואַרפט ווילד מיט'ן קאָפּ און בריקעט מיט די פּיס... ער רייסט זיך אַרויס און טהוט זיך אַ וואָרף אויף דעם קצב מיט דער שווארצער באָרד און יענער אויף איהם, און זייערע הענד קלאַמערען זיך אײן אײנער דעם אַנדערען אין די אַקסלען, און זיי קוקען אָן אײנער דעם אַנדערען מיט אַנגעגאַסענע אויגען, מיט ביזע אויסגעטשירעטע צייהן, און זיי שטופען זיך אײנע די אַנדערע, און זיי שיפען, דער קצב מיט דער רויטער באָרד : „איך'ל דיר די קבורה מאַכען!“ און דער קצב מיט דער שווארצער באָרד : „גו, גו, פּרוב נור!...“ און דערנאָך הויבען זיי זיך אָן צו בריקען מיט די פּיס, האַלטענדיג אַלץ אײנער דעם אַנדערען ביי די אַקסלען, און די רויטע באָרד מיט די אויסגעטשירעטע צייהן צייהן זיך און רייסט זיך אַלץ געהענטער צו דער שווארצער און די שווארצע מיט די אויסגעשטשירעטע צייהן אַלץ געהנטער צו דער רויטער, ווי זיי וואָלטען געקראַכען זיך קוישען... און מיט אַמאָל—כאַץ! די רויטע באָרד האָט אַ ציטער געטהאָן, דאָס הימעל פּונ'ם רוימען קאָפּ איז אַרונטערגעפאלען, און באלד האָט זיך דער קצב מיט דער רויטער באָרד אַלײן אויסגעצויגען אויף דער ערד. ער איז אויפגעשפרונגען, האָט געכאַפט רייסען אַ האַלאַבליע פּון אַ וואָגען און ווילד גערעוועט. מען איז וויעדער צוגעשפרונגען צו איהם און איהם געזוכט אײנצוהאַלטען.

אַרום שטעהט אַ געזעמעל : אידען, אידענעס, קינדער, פּויערים, פּויערטעס... מען שרייט : שאַ דער אוריאַדניק! דער קצב מיט דער רויטער באָרד קען זיך ניט בערוהיגען. ער ראַנגעלט זיך וויעדער מיט די, וואָס האַלטען איהם צו, און רעוועט אַצינד : „לאָזט מיך צו

איהם! ער וועט זיך נאך שלאָגען, האָ? ער וועט זיך נאך שלאָגען, האָ? ...

— שאַ, יהודים! — רופט זיך אָן אַ אידענע, — דער ארון מיט די מעשענע קנעפלעך געהט!

— וואָס מיר ארון! — שרייט דער קצב מיט דער רויטער באַרד, — איך וועל זיך אַליין מיט איהם אַפּרעכענען. איין קבורה וועט פאַר איהם זיין וועניג!

קומט צולויפּען דער אוריאַדניק מיט אַ פּערריסענער באַרד. אַלע טרעטען אָפּ פאַר איהם דעם וועג.

— האָ, וואָס? — פּרעגט ער מיט אַ שמרענגען טאָן.

זאָגט מען איהם: צוויי אָנגעפאַהרענע אידען האָבען זיך צו־קריענט.

— און געשלאָגען? — פּרעגט ער.

— און געשלאָגען.

לויפט צו צו איהם דער קצב מיט דער שוואַרצער באַרד:

— האָספּאַדין אוריאַדניק, וואַשע בלאַהאַראַדיע! ער איז אַ קצב און איך בין אַ קצב, האָבען מיר ביידע געקויפט אַט די בהמות.

דאַרף ער געבען אַ העלפט געלד און איך אַ העלפט. פּעהלט איהם געלד. קומט איהם אַ העלפט בהמות, האָ, וואַשע בלאַהאַראַדיע?

— ניט מיין זאך. און שלאָגען זיך ביי מיר טאַרט איהר ניט —

מאכט דער אוריאַדניק מיט אַ האַרבען טאָן.

— און איך וועל איהם די קישקעס אַרויסלאָזען! — טהוט זיך

אַ כאַפּ דער קצב מיט דער רויטער באַרד, וואָס מען האָט איהם אַצינד אָבגעלאָזט. — ער איז אַ גנב, אַ מאַשעניק! ...

— רוהיג! — שרייט דער אוריאַדניק.

— יהודי, — רופט זיך אָן אַן עלטערער איד פּונ'ם שמעדטעל

צום קצב מיט דער רויטער באַרד, — צופיעל זאָלט איהר ניט דבר'ן צום ארון! ...

— וואָס מיר ארון־שמאַדען! איך פּייף אַפּילו אויפ'ן גוכער־

נאַטאַר! איך האָב אַ פּאַס! — שרייט דער קצב מיט דער רויטער באַרד אויף איריש.

די אידען און די אידענעס פּונ'ם שמעדטעל אַרום איהם, אַז זיי

דערהערען עס. קוקען זיי זיך אום מיט שרעק אויפ'ן אוריאַדניק, און

דער קצב מיט דער שווארצער באַרד לויפט צו צום לעצטען מיט
אז אימפעט :

— וואָשע בלאַהאַראַדיע, האָט איהר געהערט? ער האָט געזאָגט.
אז ער פייפט אפילו אויפ'ן גובערנאַטאָר, יעי באָהו!...

— הא, וואָס? וואָס האַסטו געזאָגט? — ווענדעט זיך דער
אוריאַדניק צום קצב מיט דער רויטער באַרד.

— איך האָב אַ פאַס, — ענטפערט יענער שוין צושראַקען.
— און נאַטשאַלסטוואָ האַסטו בעליידיגט?
— איך האָב אַ פאַס, — טענה'ט יענער שטילער, און קוקט
אַרום זיך נאָך מעהר צושראַקען.

— איך פרעג דיך: און נאַטשאַלסטוואָ האַסטו בעליידיגט?
— ניין, — שטאַמעלט יענער. — איך האָב אַ פאַס... פאַס...
— ער האָט יאָ בעליידיגט! — פאַלט אַרײַן דער קצב מיט דער
שוואַרצער באַרד.

ווערט אַ געטומעל צווישען די אידען און די ווייבער: סטייטש,
א איד זאָל זיין אזא מוסר... אָבער זיי האָבען מורא עם אַרויסצוזאָגען
אין דער הויך, בעת דער אוריאַדניק איז דערביי...

און ווען דער אוריאַדניק ווענדעט זיך צו זיי, צו זיינע בעקאַנטע
אידען און אידענעס, מיט דער פראַגע, אויב ער האָט דאָס טאַקע
געזאָגט, רוקען זיך אַנדערע אינגאַנצען אַרויס פונ'ם געזעמעל, און
אַנדערע דריקען מיט די אַקסלען, און אַנדערע שאַקלען מיט די קעפּ.
קיינער האָט ניט געהערט.

אָבער דער אוריאַדניק לאָזט ניט אָב דעם קצב מיט דער רויטער
באַרד. ער האָט בעליידיגט נאַטשאַלסטוואָ. ער גלויבט דעם אידען.
דאָס וועט ער בשום אופן ניט ערלויבען. ער זאָל געהן מיט איהם.
לויפט צו צום קצב מיט דער רויטער באַרד אַ איד מיט צושראַקענע
אויגען און רוימט איהם אַרײַן אויפ'ן אויער: „ער מיינט, איהר זאָלט
איהם נתנ'ען אין יד אַרײַן, נת'עט איהם אַ ר"ד און זאָל ער...“
און אין אַ וויילע שפעטער האָט דער אוריאַדניק געקראָגען „אין
יד אַרײַן“ און דער קצב מיט דער רויטער באַרד און דער אַנדערער
מיט דער שוואַרצער זיינען אַוועק צום רב אויף אַ דינ'תורה...

* * *

נאך האלבען טאג הויבען אן מאנכע צו פערלאזען דאס שמערטעל-מעל. פון די הויפען פאָהרען בוידען, בריוזשקעס, פוהרען מיט אַ קלינגען און ליארמען, צוטהיילען זיך אויף אלע זייטען, איבער אלע זועגען, און פערשווינדען הינטער'ן שמערטעל אין וואַלקענס ווייסען שטויב.

מיט יעדער שטונדע ווערט גראַמער אינ'ם שמערטעל. עס זעהט זיך שוין פון ווייטען דער מאַרק מיט זיינע ביידלעך, מיטשלעך און קראַמען אַפענער. מען קען דאָרט אונטערשיידען די מענשען, די פערד און די פוהרען.

אַבער אין דער לופטען טראַגט זיך נאָך אַלץ אַ טומעל... אַ סך פויערים און פויערטעס זיינען נאָך אינ'ם שמערטעל און זיי שיכור'ן, און זיי הוליען. מען שיכור'ט אין די הייזער, מען שיכור'ט אויף די הויפען, מען שיכור'ט און מען טאַנצט אויפ'ן מאַרק...

דאָ און דאָרט זעהט מען, ווי שיכור'ע פויערים מיט מוטנע אויגען האַלטען פלעשער שנאַפס מיט גלעזלעך, שרייען, זידלען זיך און קושען זיך איינע מיט די אַנדערע.

דאָרט שפיעלט אַ פויער אויף אַ האַרמאַניק און זינגט דערביי אונטער מיט אַ שיכור'ן קול.

פון אַן אַנדער זייט הערען זיך די ווילדע, פרעהליכע טענער פון אַ קאַמאַרינסקע, וואָס גיסען זיך פון אַ פיעדעל, און דער טופען פון פיס צום טאַקט.

דאָרט אונטער'ן גרינעם באַרג, פון וועלכען דער שוואַרצער וואַלד קוקט אַרונטער, דרעהען זיך פויערים-מיידלעך און פויערים בחורים אין אַ פרעהליכען „כאַראַוואַד“. די ווייסע ברייטע אַרבעל פון די קאַפּטעס און די פאַלעס פון די גרויסע קורצע קאַפּטאַנעס שאַקלען זיך און פלאַטערען ווי פון אַ שטאַרקען ווינד.

אַ שיכור'ער פויער מיט אַן אַרונטערגעלאַזענעם קאַפּ אַהן אַ היטעל, מיט אַ פערסליונעטער באַרד, פאַהרט אַרונטער פון אַ הויף. ער זיצט אויפ'ן וואַגען און קאַטשעט זיך אַהער און אַהין. די דאַרע שקאַפּע זיינע שלעפט זיך אויך ווי אַ שיכור'ע מיט אַן אַרונטער-געלאַזטען קאַפּ. דער פויער האַט אַרויסגעלאַזט די לייצעס פון די הענר, זוכט ער זיי, טאַפט מיט די הענר אין לופטען, שאַקעלט מיט

די ליפען און מורמעלט עפעס אונטער דער נאָז, טענה'נדיג צו זיך אַליין.

פערטשעפעט זיך זיין וואָגען אַז אַ צווייטענס, קריגט ער אַ שניט מיט אַ בייטש איבער'ן אַקסעל, טהוט ער זיך אַ כאַפּ פון שלאָף, קוקט אַרום זיך מיט מוטנע גלעזערנע אויגען און קאַרטשעט מיט די ליפען, אַזוי ווי ער וואָלט זיך פּאַסמאַקעוועט פון עפעס אַ גוטען מאַכל. דער-נאָך, ווען זיין שקאַפע האָט זיך וויעדער געריהרט פּוּז'ם אַרט, טאַפּט ער אַז די לייצעס, ציהט זיך אויס אויפ'ן וואָגען מיט'ן רוקען אַרויף און צווינגט זיך מיט גרויסער הרהבה :

„וועליק דען אידעט,
קראַסני יאַצא נעסעט,
נעסעט, נעסע-עטיט!...“

* * *

דער אוריאַדניק שפּאַצירט אַצינד איבער דאָס שטערטעל מיט די הענר פּערלענגט אויפ'ן רוקען, שטעלט זיך נעבען יעדען הויז און קוקט אַריין פּער'גננ'עט מיט אַ העלפט באַרד אין דאָס אָפענע פענסטער. לויפט אַרויס פּוּז'ם הויז אַ איד אַדער אַ אידענע מיט אַ פּערהאַוועטען פנים, האַלט אַ רגע די האַנד אין זיינע אויפ'ן רוקען און טהוט איהם אונטערטעהניג אַ גלעט איבער דער פּלייצע. ער טהוט גנעדגיסט אַ מאַד מיט'ן קאַפּ און איין האַנד פּערשווינדט פון זיין רוקען אין קע-שענע אַריין. דערנאָך געהט ער זיך ווייטער, די הענד פּערלענגט אויפ'ן רוקען, און וויעדער בעווייזט זיך זיין האַלבע באַרד אין אַן אָפענעם פענסטער פון אַ אידישען הויז, און וויעדער לויפט אַרויס אַ איד אַדער אַ אידענע מיט אַ פּערהאַוועט פנים, און וויעדער דערפיהלען זיינע הענר אויפ'ן רוקען אַ האַנד מיט עפעס...

פאַרנאַכט זיינען שוין אַלע צופאַהרען. דער לעצטער האָט דאָס שטערטעל פּערלענגען אַ שיכור'ער צובלוטיגטער פּויער...

פון די אידישע אורחים האַבען זיך נור אָפּגעשטעלט די צוויי רייכע אידישע סוחרים ביים מלוה אינ'ם הויז, וועלכע האַבען נאָך געדאַרפט אויסריכטען די אַנגעקויפטע סחורה אויף פּוהרען אין שטאַרט אַריין, און נאָר עטליכע אידען און אידענעס, וואָס האַבען דאָ גע-שלאָסען שדוכים.

אצינד איז דאָס שטערטעל פלוצים ווי איינגעשלאָפּען נאָך אַ שטורעמדיגער הוליאַנקע. דאָס שטערטעל איז מיעד און צובראָכען. דאָס שטערטעל פיהלט זיך אַהן כחות. די מענשען אין די הייזער און די קראַמען האָבען ערשט אַצינד דערפיהלט אַ ברעכעניש אין די הענד און אין די פיס, אַ שווערקיט אין'ם קאָפּ און אויף די אויגען. די קינדער אַ שווערע בענקעניש, ווי נאָך אַ גרויסען יום־טובּ, נאָך וועלכען עס ציהען זיך לאַנגע, לאַנגע וואַכען פּול אומעט...

און שפעטער, ווען די לבנה איבער'ן וואַלד האָט אַרונטערגעקוקט אויף דאָס שטערטעל, האָט זי דערזעהן אויפ'ן מאַרק גאַנצע קופּעס נאָוואַז און מיסט, צובראָכענע פלעשער און גלעזער, צובראָכענע אַקסען פון וואַגענס און פעסער פון דיעגעכ'ן...

אין די הייזער איז אויך פערבליבען גענוג מיסט און בלאַטע. די פאָדלאַגעס זיינען נאָס, שמוציג, אין די ווינקעלעך צובראָכענע כלים, אויפ'ן טיש געשיר מיט פערבליבענע פישיויד מיט ביינער פון פיש, מיט קעפלאַך פון הערינג. די בענק זיינען איבערגעקעהרט. די מענשען אין די הייזער זיינען אויך פערברודיגט, זייערע פנימ'ער, זייערע הענד, זייערע קליידער זיינען ניט ריינער ווי די פאָדלאַגע...

אַבער אַצינד האָבען זיי קיין כח ניט צו טראַכטען פון דעם. זיי טראַכטען אפילו ניט פון דעם פערדיענסט, וואָס דער יאָרירד האָט זיי אַריינגעבראַכט. זיי וואַרפען זיך אויף די געלעגערס מיט שווערע קעפּ און אויגען און שלאָפּען באלד איין ווי גע'הרג'עטע...

ערשט אויף מאַרגען רעכענען זיי אויס זייער פערדיענסט. אַך דערע כאַפּען זיך, אַז פאַר־אַיאָהרען האָבען זיי געהאַט אַ בעסערען יאָרירד: גאַנצע דריי רובעל מעהר האָבען זיי פאַר־אַיאָהרען פער־דיענט... און אַנדערע רעכענען אויס, אַז הייאָהר האָבען זיי געהאַט גאָר אַ גוטען יאָרירד: גאַנצע צעהן רובעל האָבען זיי פערדיענט... און אַנדערע ברעכען די הענד: וועה, וועה, אזוי פיעל געהאוועט, און וואו איז די פרנסה?...

דער מלוה איז גאָר נתעשר געוואָרען, אודאי אַ גאַנצע פופציגער האָט ער פערדיענט. מאַטעל חנה־דבורה'ס האָט הייאָהר וועניגער געלייזט אין זיין קרעמעל מיט גאַנצע דריי רובעל ווי פאַר־אַיאָהרען, האָט זיין ווייב געזיפצט און ער האָט זי געטרייסט: נאַרעלע דו.

עטליכע רובעל וועט אונז בלייבען פרנסה? דארפען מיר גאט דאָס קען דערפאר. בעסער ווי גאר ניט.

דעם רב אין אויך וועניגער אריינגעפאלען פון דיִן־תורות ווי פאר־איִא־הרען. אזוי האָט די רב־יצין דערצעהלט מאַטעל חנהי דבורה'ס, ווען זי איז אויף מאַרגען געקומען צו איהם אין דאָס קרע־מעל אריין, קויפען פאר צוויי קאָפיקעס גרויפען. דערפאר איז צו־פריערען געווען שמערל דער שוסטער: אין דעם יאָרי־טאָג האָט ער פערדיענט גאַנצע דריי קערבלאָד פון „פאַטשינקעס“ און אויף מאַרגען האָט ער אַליין גענומען עטליכע גוטע טרונק בראַנפֿען, מכבד געווען שלום־קע דעם נוי און נאָך א פאַר גוטע ברידער מיט א „גלעזעלע“, געקלאַפט זיי איבער די פלייצעס און מיט התפעלות געשריען:

— הא, אז אַלע טאָג וואָלט געווען א יאָריד, האָ? ווי די גראַפען וואָלטען מיר דאָך געלעבט, האָ? הא, נישט אזוי? לַחיים!... און אין דעם אייגענעם טאָג האָט מען אין שטעדטעל געוואוסט וועגען די גליקען, וואָס יעדערער האָט געהאַט. דער און דער איז אויפגעריכט געוואָרען: זיין מיידעל האָט א חתן געקראָגען, דעם און דעם'ס זוהן, דוקא א וואוילער בחור, און מיט גאָר וועניג נדו... און יענעם'ס זוהן האָט גאָר געכאַפט א גליק: ער טהוט א שידוך מיט א רייכען קצב'ס א טאַכטער און קריגט א סך נדו און קעסט... ביי די מאמעס און די טעכטער האָט זיך א קנאה געוועקט, און די טאַטעס האָבען זיי געטרייסט: נו, נו, מיִלא, כ'ווייס, איבער־איִא־הר אויפ'ן יאָריד וועט גאָט אונז מסתמא אויך ממלא זיין...

.17

ליעבע אינים שמעדמעל.

אין מירקע אברהם־לייזער'ס הויז איז מען אויף מאַרגען נאָכ'ן יאָריד זעהר צופריעדען געווען. ערשטענס, האָט מירקע געכטען גע־לייזט אין איהר קרעמעל גאַנצע פופצעהן זילבערנע רובעל, און, צוויי־טענס, — און דאָס איז געווען גאָר א גליק — פאר לאַה'קען האָט זיך א שידוך געמאַכט.

ווען לאה'קע איז געשטאנען נעכטען אין קרעמעל צוליב דעם יאריד און האָט געהאַלפֿען איהר מאַמען, האָט זי פֿלוצום בעמערקט פֿערבייגעהן גדליהו דעם קרומען מיט אַ יונגען מאַן און ביידע האָבען אויף איהר געקוקט. עס האָט איהר אַ האַק געטהאָן אין האַרצען און דער שאַפֿעל מיט'ן זאַלץ איז פֿון איהרע הענד אַרויסגעפֿאלען. גדליהו דער קרומער איז געווען אַ לאַטומניק, אַ איד, וואָס זיין הויפֿט פֿרנסה האָט ער געצויגען פֿון איבערניצעווען קליידער פֿון אַלטע אויף נייע, פֿון דער רעכטער זייט אויף דער לינקער, פֿון מאַכען נייע מלבושים פֿאַר די אינגלעך פֿון זייערע טאַטעס אַלטע. ער האָט אַבער אויך געהאַט אַ זייטיגע פֿרנסה: שדכנות. און דערפֿאַר האָט לאה'קען אַזוי אַ האַק געטהאָן אין האַרצען, בעת זי האָט בעמערקט, ווי ער מיט'ן יונגען מאַן קוקען אויף איהר. זיי זיינען פֿאַרבייגעאָנגען און האָבען זיך באַלד ווידער צוריקגעקעהרט. מיט אַמאָל האָט לאה'קע בעמערקט, אַז זיי געהען אין קראָם. דער פֿנים האָט זיך ביי איהר אָנגעצונדען און זי האָט זיך אַ וואָרף געטהאָן צו איהר מאַמען און אַרויסגעסאָך פֿעט: „אוי, מאַמע, איד געה אַרום ווי אַ שליוכע.“ מירקע, וועלכע איז דאָרט פֿערנומען געווען מיט אַ פֿויער, האָט זיך אַ כאַפֿ געטהאָן: „וואָס? וואָס?“ נור דערזעהן גדליהו'ן מיט'ן יונגען מאַן, האָט זי זיך באַלד אָנגעשטויסען, אַז דאָס מיינט אַ שידוך, האָט זי אויף גיך אָפּגע'פֿטר'ט דעם פֿויער, איהם אָפּגעגעבען זיין פֿעקעל מאַכאַרקע, זיך אַ לויש געטהאָן די נאָז, וועלכע איז איינגעריכט געווען אין מעהל, און זיך אָנגערופֿען צו גדליהו'ן מיט אַ פֿרעהליכער מינע:

— וואָס עפעס גוטס, ר' גדליהו? — געכאַפט דערביי אַ בליק אויפֿ'ן יונגען מאַן און גערעדט ווייטער נאָך פֿריינדליכער:

— מיין לאה'קעלע, זאָל געזונד זיין, העלפט מיר היינט. איד זאָג אייך: גאָלדענע הענד האָט זי. קיין עיז'הרע ניט, איין בריה אין דער וועלט. איך האָב געמיינט, אַז זי קען נור גוט קאָכען, וואַשען, נייע הען, ערשט צום געשעפט איז זי אויך אַ בריה, אַזש קיין גלייכען איז צו איהר ניטאָ!...

— געראַטען אין איהר מאַמען! — האָט גדליהו געזאָגט, ארייני גענומען זיין שפיציג גרוי בערדעל אין'ם פֿויסט, געצויגען, געשמייכעלט און געמאַכט מיט'ן קאַפֿ, וואָס דעם טייטש פֿון דעם האָט מירקע קלאָהר פֿערשטאַנען, און זי האָט אין גאַנצען גענומען שטראַהלען:

— דאָנקען גאָט, מיט מיינע קינדער דארף איד זיך נישט שעהן
מען. איהר ווייסט דאָך, ר' גדליהו?....

לאה'קע איז געשטאנען צוטומעלט, מיט אַ פנים פלאס-פייער.
האָט געוואָלט אַנטלויפֿען אַהיים, און עפעס האָט זי צוריקגעהאַלטען.
האָט געוואָלט כאַפען אַ ריכטיגען קוק אויף דעם יונגען מאַן און איז
געשטאַנען צו איהם מיט אַ זייט און די אויגען ניט געוואַגט אויפֿצו-
הויבען...
דער יונגער מאַן, הויך און ברייט און שטאַרק, מיט אַ בריי-
טען, רויטען גוטמוטהיגען פנים, מיט אַ שוואַרץ בערדעל און אַ
דיקען נאַקען, פון וועלכען בלוט, האָט זיך געראַכט, האָט געשפּריצט,
איז אַ לאַנגען געוואַנטענעם סיורטוק מיט די פּאַלעס אויף „סמאזניע“
שטייוועל, מיט אַ ווייסען קראַגען איבער אַ שוואַרצער מאַנישקע,
האָט פון דער זייט געקוקט אויף דער דיקער, רויטער לאַה'קע, און עס
איז קענטיג געווען אז זי געפּעלט איהם. ער האָט זיך אַנגערופֿען
האַלב פּערשעהמט :

— איהר האַלט קרוטשענע פּאַפּיראַסען?

— אוראי! — האָט זיך מירקע אַ כאַפּ געטהאַן. — לאַה'קע,

מאַמעלע, דערלאַנג איהם פּאַפּיראַסען!

לאַה'קע האָט זיך אַ צאַפּעל געטהאַן: פּאַפּיראַסען? איז צו-
געלאַפען צו דער מאַמען און האָט אַרויסגעשעפּטשעט: „איך קען
ניט... די אויגען פּלאַמען מיר... איך בין ניט אַנגעטהאַן. וואָס פאַר
אַ צורה האָב איך?“...
און זי איז אַרויסגעלאַפען פון קרעמעל.

מירקע האָט זיך דאָן אַנגערופֿען מיט אַ שמייכעל:

— אַ כּש'ע קינד. שעהמט זיך פאַר אַ יונגען מאַן... איך'ס

מיט אייך האַנדלען. וויפּיעל פּאַפּיראַסען ווילט איהר, זאָלט איהר
מיר לעבען?

— אַ צעהנדליג....

דער יונגער מאַן האָט פּעררויכערט אַ פּאַפּיראַס, איז אַרויס
אין דרויסען און איז שטעהן געבליבען נעבען דער טהיר פון'ם קרעמעל
און האָט געקוקט אויפֿ'ן יאָרד.

גדליהו איז געבליבען אליין מיט מירקע'ן.

— איהר פּערשטעהט דאָך, מירקע, אז דאָס איז אַן ענין?

— קיין פינגער אין מויל דארפט איהר מיר ניט אריינלעגען, ר' גדליהו.

— א ברכה פון גאָט זאָג איך אייך. און אייער מיידעל געפעלט איהם פון קוק...

פוייערים זיינען אריינגעקומען. מירקע האָט זיך דאן צו איהם געווענדעט:

— ר' גדליהו, האַרציגער, געהט אַריבער צו מיין משהאיצען, טאַמער איז דאָס טאַקע עפעס רעכטס, וועט איהר אוראי קריגען ריכטיגע שדכנות-געלד...

אין דער אייגענער צייט איז לאה'קע געשטאַנען פערשטעקט אין דרויסען הינטער אַ וואַגען, געגען איהר מאַמעס קרעמעל, האָט מיט אַ צאַפּעלדיג האַרץ געקוקט אויף דעם יונגען מאַן און געשלאָנגען איהם מיט די אויגען. ווען גדליהו איז אין אַ וויילע אַרום אַרויס פון קרעמעל, האָט זי געהערט, ווי ער האָט צום יונגען מאַן געזאָגט: „וואָס אַרט דיך, איך'ל דיר שוין דעם שידוך אויספיהרען. אַ מיידעל אַ ברכה פון גאָט!" דאן האָט אין איהר עפעס אויסגעשריען: „אי, מאַמע!" און זי האָט זיך געלאָזט לויפען אַהיים....

* * *

פארנאכט, נאָכ'ן יאָר, ווען מירקע איז געזעסען אַן אויסגע- מאַטערטע אין איהר קרעמעל, איז אריינגעקומען איהר מאַן משה-איצע. — נו? איז גדליהו ביי דיר געווען? — האָט גלייך מירקע מיעד געפרעגט.

— אַט דאָך מכה דעם וויל איך מיט דיר אַ שמועס טהאַן. כ'וויי? ... — וואָס?

ער האָט איהר דערצעהלט, אז דער חתן איז אַ שמייער פון אַ דערבייאַגען שטעדטעל, און איז געווען אַ סאַלדאַט. באַלד ווי זי האָט דערהערט, האָט זי געזאָגט, אַז קיין שידוך מיט אַ סאַלדאַט און אַ פשוט'ן בעל-מלאכה וועט זי נישט טהאַן. ווען ער וואַלט כאַטש גע- ווען אַ גאָלד-שמייער, צי אַ זייגער-מייסטער...

— אַ זייגער-מייסטער צו אַ גאָלד-שמייער וואַלט אפשר מיט אונז ניט געוואַלט טהאַן קיין שידוך, — האָט משה-איצע זיך אָנגע-

רופען, — איידעלע בעלימלאכות, נארעלע, אזוינע ווילען האָבען א סך נדן... —

— און וויפיעל וויל ער נדן ?

— א קן קערבלעך וואָלט ער גענומען, — האָט משה-איצע גע-ענטפערט.

— א מציאה. פארוואס קומט עס איהם ? א סאָלדאַט, א שמיער נאָך קן קערבלעך גיב איהם !... —

— קן קערבלעך נדן איז ניט קיין סך פאר א חתן... —

— און וואו וועסטו זיי נעהמען ? — האָט מירקע געפרעגט.

— וואָס הייסט וואו ? און וואו איז עפעס גאָט ? — האָט ער געענטפערט מיט בטחון אין קול. — דערוויילע וועט מען געבען א וועקסעל, דערנאָך איז גאָט גוט. נישקשה, דער רבנו של עולם האָט גענוג פאר זיין פאָלק ישראל... —

— מילא, אז גאָט וויל שיקט ער צו. — אָט האָב איך היינט, דאנ-קען גאָט, געלייזט פופצעהן קערבלעך. לאָמיר האָפען צו איהם, אז ער וועט אונז צושיקען א לייטישערען שידוך אויך. —

— נו, געלויבט און געדאנקט זאָל זיין גאָט דערפאר, — האָט משה-איצע געזאָגט מיט א פרומען טאָן. — גאָט איז גוט. דאָס האָב איך אויך געזאָגט לאה'קען. זי אָבער, די מרשעת... איך האָב זי אויס-געפאַטשט !... —

— דו האָסט לאה'קען געפאַטשט ? מעגען דיר טאָקע די הענד אָבדארען ! וואָס מיינסטו, זי איז עפעס דיינער א חדר-אינגעל ? — איז מירקע איהם בעפאַלען.

— זאָל זי ניט זיין קיין חצופה. איך זאָג גל'יהו'ה, אז א סאָל-דאָט איז ניט פאר אונז קיין שידוך, הויבט זי אָן צו שרייען : „יא א שידוך ! ווער דען איז א שידוך פאר אונז, ראַטשילד'ס זון ? און אז דוין זון און א סאָלדאַט, דערפאר דארף ער זיך שוין בענראַבען ?“ האָסט געהערט ווערטער פון א שיקסע ? א חוצפה א ביסעל צו מישען זיך אין אזוינע זאכען... נו, נו, האָב איך איהר געוויזען, אז א מיידעל טאָר זיך אין אזוינע זאכען ניט מישען... —

מירקע האָט א וויילע געשווינגען פערטראַכט. דערנאָך האָט זי זיך פלוצום אנגערופען :

— טאקע נו, מיט וואָס, ברודך השם, האַבען מיר זיך צו איבער-
 נעהמען? א זוהן א סאַלדאט האַבען מיר אויך און מיין טאטע איז
 אויך געווען א בעל־מלאכה, א קירושנער, און מיר דארפען זיך גאָר
 ניט שעהמען אויך. אפשר איז עס א בעשערטער שידוך...

— אָבער א שמועד א סאַלדאט... — האָט משה־איצע געמור-
 מעלט.

— זיי ניט קיין פערד, משה־איצע, לאַה'קע איז שוין ניט קיין
 יונגע מיידעלע. איך אין איהרע יאָהרען האָב שוין באלד געהאַט
 דריי קינדער.

שלמה־איצע האָט א זיפץ געטהאָן:

— כ'וויי?...

— האָט ער עפעס א משפּחה?

— א מאַמען האָט ער. זי איז געקומען מיט איהם. האָט אַ

בהמה, האָט אַן אייגענע קוזשנע. האָט ברירער אין אַמעריקא.

— אין אַמעריקא גאָר?

— אין אַמעריקע, יע. הינטער אלע ים'ען. אונטער דער ערד...

— אַי, אַזש אין אַמעריקע? ווי קומען זיי אַהינצו?

— זעהסט דאָך! א סך אידען, זאָגט מען, פון ארבע פּנות

העוֹלם פאַהרען אהין היינטיגע צייטען...

— א בעלנות.

— גדליהו זאָגט, אַז זיי זיינען דאָרט גאַנצע ראַטשילדס. זיי

שיקען געלד פון דאָרט זייער מאַמען צו גאַנצע פינפערלעך און צעהנער-
 לאך...

— אַז־זוירוי?... רייכע זיהן האָט זי דאָרט? אַפנים, משה-

איצע, אַז דאָס, וואָס איך האָב פאר־אַי־אהרען געהערט אין וויטעבסק,
 בעת איך בין דאָרט געווען, איז פאָרט אמת...

— וואָס?

— אַז אין אַמעריקע עסען די גרעסטע אַרימע לייט פלייש מיט

בולקע יעדען טאָג...

— ווייס איך, ווי קען דאָס זיין?...

בעת דעם איז גדליהו דער קרומער אריינגעקומען:

— ברעקעלט זיך ניט, משה־איצע, — האָט ער אָנגעהויבען, —

איחר לאַזט אַרויס אַ גאַט'ס ברכה פון די הענד...

און דער סוף איז געווען, אז מירקע האָט איהם געהייסען ברענגען דעם חתן מיט זיין מאַמען מאַרגען אזויגער צעהן, אז מען וועט לעבן, צו איהר אַהיים.

און איצט, דאָס הייסט אויף מאַרגען נאַכ'ן יאָרד, האָט מען זיך ביי מירקע'ן אין הויז געריכט אויפ'ן חתן און זיין מאַמען. די שטוב איז געווען צוגעקליבען, ווי אין אַ יום־טוב, די פּאָדלאָגע מיט אַ גאַלדען זעמדעל בעשאַמען און דער טיש מיט אַ ווייסער סער־וועט בערעקט, (לאַה'קע האָט אַ גאַנצע נאַכט די הויז געפּוצט). מירקע איז געווען אָנגעטהאָן שבת'דיג, האָט אין קרעמעל אַוועקגעשיקט שלמה'קעלען אַכטונג צו געבען און האָט איהם פּערזאָרגט, אַז ער זאָל, לַמען השם, קיין צוקערקעס דאָרט ניט נאַשען. משה־איצע האָט אַוועק געשיקט זיינע תלמידים אַהיים און אויף אָנגעטהאָן זיין שבת'דיגע זשופּעצע. אזוי אויך דער אַלטער אַברהם־לייזער. לאַה'קע אַליין האָט זיך אויסגעפּוצט אין איהר ראָזעווען קלייד, אַריינגעפּלאַכטען אַ בלויע סטיינגע אין איהרע רויטע האָהר און איז אַרומגעגאַנגען ווי אין אַ טשאַר. די קלענערע קינדער, וואָס האָבען קיין שיד ניט געהאַט, האָט מען געגעבען צו קאַפּיקעס אויף נאַשעריי און זיי אַרויסגעשיקט אויף דער גאַס שפּיעלען, און די צוויי מיידלאַך אונטער לאַה'קען האָר בען זיך אויך אויסגעפּוצט אין זייערע שבת'דיגע קליידלעך און זיך אויך אַריינגעפּלאַכטען סטיינגעס אין די קעפּ.

צום סוף זיינען זיי געקומען. אַפּריהער גדליהו דער קרומער מיט זיין שטעקעל, הינטער איהם דער חתן און צולעצט דעם חתן'ס מאַמע, אַ הויכע, געזונטע, עלטערע אידענע, מיט אַ רויטען פּנים, רויטע הענד ווי בוריקעס מיט אַ פּאַטשיילע אויפ'ן קאַפּ. זי האָט יאָהרען־לאַנג געאַרבייט אַלס דיענסט אין דער גרויסער שטאָרט ביי אַ ריי־בען אידען, נור שוין דריי יאָהר ווי זי האָט זיך געלעבט רוהיג מיט איהר זוהן דעם שמיער אויף דאָס געלד, וואָס די צוויי זיהן האָבען איהר צוגעשיקט פון אמעריקא.

לאַה'קע איז איצט צומישט געוואָרען און איהר פּנים אין געווען אַ שטיק פּייער. די מאַמע האָט זי אַוועקגעזעצט נעבען דעם חתן'ס מוטער און אַליין זיך געזעצט נעבען איהר. משה־איצע האָט אַוועק־געשטעלט אויפ'ן טיש אַ פּלעשעל מיט בראַנפּען און אַ טעלער מיט לעקעד. דערנאָך האָט ער זיך אַוועקגעזעצט נעבען חתן, וועלכער איז

געזעסען נעבען דעם אלטען אברהם-לייזער, געגען זיין מאמען און לאה'קען. גדליהו דער קרומער איז געזעסען אויפ'ן אנדערען עק מיט. און האָט געווינקט צו לאה'קעס ביידע שוועסטער, וועלכע זיינען גע- שטאנען אָן אַ זייט און האָבען געוואָרפען פער'גנב'עט בליקען אויפ'ן חתן.

דער חתן, דער געוועזענער סאלדאט, וואָס האָט שוין געהאַט גענוג מיידלאך געטראָפּען אין דער גרויסער שטאָדט, וואו ער האָט געדריענט, האָט איצט געקוקט אויף לאה'קען פיעל דרייסטער ווי נעכטען און זי בעטראכט פון אלע זיימען. זי האָט געפיהלט זיינע בלי- קען אויף זיך און געהאלטען איהרע אויגען ארונטערגעלאָזט.

דאן האָט דעם חתן'ס מאַמע אונטערגעשפּאַרט אַ האַנד אונטער'ן באַק, אַ שאַקעל געטהאָן דעם קאַפּ און אַרויסגעערעדט הויך, אַז אלע האָבען געהערט :

— קיין צוקראַכענע איז זי ניט, אַ האַרעפּאַשנע. וועט קענען האַרעווען. מיר געפעלט זי, מיין זוהן.

לאה'קע האָט נאָך ניעדריגער די אויגען ארונטערגעלאָזט און דער חתן האָט גוטמוטהיג אַ שמייכל געטהאָן.

מירקע האָט זיך אָנגערופּען מיט אַ שטראהלענדען פנים :

— אַזוינע מיידלעך, ווי מיין לאה'קע, קען מען היינטיגע צייטען גיט געפינען, ווען מען זאָל אַפילו די גאַנצע וועלט אויסזוכען.

— מיר געפעלט זי, — האָט דעם חתן'ס מאַמע ווידער געזאָגט. — גיט קיין צוקראַכענע.

— און ווי רופט מען דיך, לעבען זאָלסטו? — האָט זי פלוצום זיך אַ קעהר געטהאָן צו לאה'קען.

— לאה'קע — האָט די לעצטע שטיל געענטפערט.

— און ווי אַלט ביזטו, ביז הונדערט און צוואַנציג?

— געוואָרען 18, ביז הונדערט און צוואַנציג, — האָט מירקע זיך אַ כאַפּ געטהאָן.

גדליהו דער קרומער האָט זיך דאָ אויך אריינגעמישט.

— איך האָב אייך געזאָגט 18. איך בין דאָ אַ בן־בית. איך

ווייס דאָד...

— קוקט אויס א ביסעלע עלטער, — האָט דעם חתו'ס מאַמע זיך אָנגערופען — נור מסתמא אזא נאטור. אַרע, מיר געפעלט זי, מיין זוהן...

און דאָ האָט דער חתן זיך מיט אַמאָל אָנגערופען מיט אַ דרייַסטער מינע אויף אַ טיעפען באַסאָווען קול:

— איהר זאָלט קיין פאראיבעל נישט האָבען, אָבער איידער וואָס-ווען דארף מען אלץ טהאָן מיט אַ טאָלק... חתונה האָבען, פער-שטעהט איהר מיך...

ער האָט גענומען מאַכען מיט זיינע מעכטיגע לאַפעס, וואָס מיט זיי האָט ער מאַנכען ווילדען פערד אומגעוואָרפען, בעת ער האָט איהם שמיעדען געדארפט, און גערעדט ווייטער:

— פערשטעהט איהר מיך, אַ כלה, אַ ווייב... דאָס איז דאָך ניט קיין קאץ אין זאָס... דארף מען זיך דורכשמועסען מיט איהר אויב אויף אויג... מאַלע וואָס... פערשטעהט איהר מיך, איהר זאָלט קיין פעראיבעל ניט האָבען אויף מיר...

גדליהו האָט זיך אַ כאַפּ געטהאָן:

— אודאי, אודאי, גערעכט אויף נאמנות. לאה'קעלע, געה ארויס מיט איהם אויף אַ ווילע שפּאַצירען. ווייז איהם, אז דו ביזט חלילה ניט קיין נאָר...

משה'איצע האָט זיך אַ צאָפעל געטהאָן:

— וואָס איז דאָס פאר אַ נייעס? ! מעשה — מעשה — וואָס?

פע-ע!

דער אלטער אברהם-לייזער האָט אויך אונצופריעדען אַ שאַקעל געטהאָן דעם ווייסען קאָפּ און ארויסגעמורמעלט:

— אַ יוֹן!...

לאה'קע איז גאָר צוטומעלט געוואָרען.

גדליהו האָט זיך אָנגערופען מיט היץ:

— ר' משה'איצע, זייט ניט קיין דזשיקאָן. איהר פערשטעהט

ניט די וועלט. ער וויל מיט איהר ריידען, ווייל אזוי פיהרט זיך היינטיגע צייטען. טאָמער האָט זי אַ מום? טאָמער איז זי טוביב? טאָמער איז זי אַ פערד, אַ בהמה, אַ שטיק פליאַגע?...

— שאַ-שאַ — האָט מירקע זיך פלוצום אָנגערופען מיט אַ שמיי-

כעל — וואָס איז דאָ צו רעדען? איד בין אַ היינט-וועלטליגע. אודאי,

זאלען זיי געזונטינקערהייט ארויסגעהן שפאצירען, געזונטינקערהייט קומען און געזונטינקערהייט, אז עם וועט זיין בעשערט, חתונה האָר בען. געה, מאַכטערקע, שעהם זיך ניט!..

זי האָט זי ארויסגעשטופט פּוֹן'ס טיש און האָט זיך אליין אויך אויפגעהויבען. דער חתן איז אויך אויפגעשטאנען פון דעם אָרט. — אַאָך! — האָט דער אַלטער אברהם־לייזער ארויסגעקרעכצט און געשאַקעלט דעם קאַפּ.

— נרנרנו! — האָט משה־איצע געבורטשעט און גערירקט די שפיציגע אַקסלען.

אַבער מירקע האָט ארויסגעשטופט לאַה'קען פון דער הויז־טהיר נאָכ'ן חתן מיט די ווערטער: „שעהם זיך ניט, נאַרעלע, שעהם זיך ניט!“

לאַה'קע האָט פאַר אויפֿרעגונג ניט געזעהן דעם וועג פאַר זיך... דאן איז משה־איצע צוגעלאָפּען צו זיין ווייב:

— הוּלְטאַיקע, וואָס איז דאָס — אַ שיקסע מיט אַ שייגעץ? זי האָט איהם געענטפערט שטיל:

— פּערד איינער, מיט זיך ניט. זעהסט ניט, ווי ער איז פּער'ר שרפ'עט נאָך איהר, אַז די אויגען קריכען איהם ממש ארויס פּוֹן'ס קאַפּ? מען וועט אפשר קענען אויסקומען אָהן נדו, און זי איז אַ מיידעל פיער און צוואנציג יאָהר אַלט. שווייג, שטום זאָלסטו ווער רען!...

דערנאָך איז זי צו דעם חתן'ס מאַמע צוגעגאַנגען, האָט אַ גלעט געטהאָן זי אויפ'ן אַקסעל איבער די פאַטשיילע, זיך געזעצט נעבען איהר און געפערעגט:

— ווי רופט מען איד, לעבען זאָלט איהר?

— מאַריאַשע — האָט יענע געענטפערט. — און איד, לעבען זאָלט איהר?

— מירקע. אז עם וועט בעשערט זיין, וועלען מיר זיין מחותנת־טעם.

— הלוואי, רבוננו של עולם. מיר געפעלט די כלה. ניט קיין אויס־געדאַרטע־אויסגעקווארטע, ווי די אַנדערע, וואָס מיר זיינען געגאַנגען אַנקוקען. אַ מיידעל, קיין עין הרע ניט, אַ געזונטער בוים. עם איז דאָ ווער זאָל האָרעווען... וואָס טויג מיין אַרע'ן אַ צוקראַכענע ווייב?

איהר האָט דאָך איהם געזעהן? א פאָדקאווע, קיין עין הרע זאָל איהם
ניט שאַדען, צוברעכט ער מיט די הוילע פינגער...

— אַז־זוי? צעהן מאָל קיין עין הרע ניט, צעהן מאָל... א פאָד-
קאווע? אזוי? אן אייזערנע? פּי־ש־ש־ש־ש־ש! דו הערסט, משה-
איצע?

— וואָס דען? די תורה, ברוך השם, האָט איהם די כחות ניט
אויסגעמאַטערט — האָט משה־איצע א בורטשע געמאַן — ווען ער
וואָלט געווען א תלמיד חכם, וואָלט ער מסתמא געהאַט מיין כת.

— שטאַ! — האָט מירקע א געשריי געטהאָן און האָט געוואַרפען
אויף איהם אַ קוק, שאַרף ווי אַ חלף.

גדליהו האָט דערווילע גענומען א ביסעל בראַנפען:

— לחיים!

— לחיים טובים ולשלום.

מירקע האָט מכבד געווען מאַריאַשע'ן אויך מיט לעקאד און
בראַנפען.

דערנאָך האָט מאַריאַשע גענומען ריידען וועגען איהרע אַנדערע
ביידע זיהן, וואָס זיינען אין אַמעריקא געווען. שוין אַ יאָהר צוואַנציג
ווי זיי זיינען אוועק אַהין פון דער גרויסער שטאָדט, וואו זיי האָבען
ביי אַ בלעכער געאַרבייט. היינט זיינען זיי, דאַנקען גאָט, גרויסע
גבירים, שיקען איהר אָפט געלד פון אַמעריקא. ווילען, אַז זי זאָל
קומען צו זיי, האָט זי אָבער מורא, צו שלעפען די אַלטע ביינער, שרים
ווייסען וואוהיין. זי וואָלט זיי גרייליך געוואָלט זעהן. זיי האָבען
דאָרטען קינדערלאַך שענינקע. זי חלש'ט צו זעהן איהרע אייניקלאַך,
נור ניט בעשערט מסתמא. אַרע האָט אויך געוואָלט פאָהרען אַהין
נאָך איידער ער איז אוועק דיענען, האָט זי געוויינט און געקלאָגט
איבער איהם, ביז זי האָט ביי איהם גע'פּוועל'ט, אַז ער זאָל בלייבען...
— אַ קאַטאַוועס, צו פערשלעפען די ביינער אונטער דר'ערד —
האָט מירקע געזאָגט — מיר וועלען צייט האָבען נאָך הונדערט און
צוואַנציג יאָהר...

גדליהו האָט פּלוצים אויסגעשריען:

— גוואַלד, איד וואָלט נור וועלען זעהן, וואָס איז דאָרטען פיר
אַזא וועלט אַמעריקא? מיינער אַ גליד־שוועסטער־קינד פון מינסק
איז אַהין אוועקגעפאָהרען, געווען דאָ אַ גרויסער אביון, אַ שניידער,

האָב איד געהערט, אז ער איז דאָרטען גאר געוואָרען אַ גאַנצער מהות, אַ פאַבריקאַנט מיט אַן אייגענעם מויער...
 — יא, מען דערצעהלט טאַקע — האָט מירקע זיך אָנגערופען —
 אז די גרעסטע אַרימע לייט עסען דאָרט פלייש מיט בולקע יעדען טאַג...
 — אַך, אַך, — האָט שלמה־איצע אַ דריק געטהאָן די אַקסלען, —
 אַ אידענע רעדט נאָך אַלע נאַרישקייטען! דו אישה דו, וואו איז דיין
 שכל? ווי אזוי לעגט זיך ער דיר גאר אזא נאַרישקייט אויפ'ן מוח?
 ממה נפשך — האָט ער אויסגעזונגען מיט אַ גמראַ־ניגון — עסט ער
 פלייש מיט בולקע יעדען טאַג, איז דאָך דערפון געדרונגען אז וואָס?
 אז ער איז ניט קיין אַרימאָן. אלא וואָס דען, ער איז יא אַן אַרימאָן.
 קען ער דאָך ניט עסען קיין פלייש און בולקע יעדען טאַג. בהמה!..
 — ער איז טאַקע גערעכט, — האָט מירקע מיט איהם מסכים
 געווען — אַ מאַנסבילשער מוח פערשטעהט פאַרט מעהר ווי אַ ווייִ
 בערשער.

גדליהו האָט זיך אָנגערופען:

— ווער ווייסט, וואָס דאָרטען טהוט זיך? אפשר וואַקסט עס
 דאָרטען אויף די בוימער?... דער לעהרער, וואָס לערענט מייער
 קינדער שרייבען, האָט מיר אַמאָל געזאָגט, אז ווען ביי אונז איז
 טאַג, איז אין אַמעריקא נאַכט, און ווען ביי אונז איז נאַכט, איז
 דאָרטען טאַג. אַלסדינג פונקט קאפּויר ווי ביי אונז. אַ איד קען
 דאָרטען ווערען אפילו אַן אוריאַדניק אויך...

— ווייס איד, מען דערצעהלט אַלע נסים — האָט דער אַלמער
 אברהם־לייזער פלוצים אַרויסגעערעדט — ערשט גאָר ניט לאַנג צוריק
 האָט מען זיך דערצעהלט אַלערליי נסים וועגען עפעס אַנאַנדער מדינה...
 — אַרגענטינע! — האָט גדליהו אונטערגעכאַפט — פאַר עט־
 ליכע יאָהרען. מיט באַראַן הירש די מעשה.. יע, יע, אודאי...
 — און היינט — ווער, וואָס, ווען? — האָט אברהם־לייזער
 גערעדט ווייטער — מען האָט פערגעסען יענע מדינה און מען רעדט
 וועגען אַן אַנדערע. עט, וואו גאָט העלפט, דאָרטען עסט מען פלייש,
 בולקעס, מאַרצעפּאנעס אפילו. און אז גאָט וויל ניט העלפען, איז...
 איז... שלעכט אומערדם!

לאַהקע און אַרע האָבען זיך צוריקגעקעהרט. אַרע מיט אַ צופריע־
 דענעם שמייכעל און לאַהקע שוין פריי, אונגעצוואונגען, מיט אַ פנים,

וואָס האָט געשטראַהלט. ער איז איהר זעהר געפעלען געווען, האָט געפיהלט, אז זי איז איהם אויך שטאַרק געפעלען, האָט בעגעגענט הינטער'ן שטעדטעל וואו זי האָט מיט איהם געשפּאַצירט, בעקאַנטע מיידלעך, געכאַפט זייערע בליקען, פול קנאה, און אין איהר נשמה האָט געהוילעט...

אין אַן אַווענד שפעטער האָט מען די תנאים געשריבען און משה איצע האָט אַלס נדן אַרויסגעגעבען א וועקסעל אויף ק"ן רובעל, וועלכע, ער האָט געהאַפט, אז צו דער חתונה וועט דער גוטער גאָט פאַר איהם בעצאָהלען...

און אויף מאַרגען נאָך די תנאים, ווען דער חתן האָט געדאַרפט אַפּפּאַהרען, האָט לאה'קע געפיהלט, אז ער נעהמט מיט זיך אַוועק איהר האַרץ, און ווען ער האָט זי דאַן געטראַפּען אַליין אין פיר-הויז, האָט זי געוויינט. ער האָט פּערשטאַנען איהר האַרץ און זי א נעהם געטהאָן ביי דער טאַליע מיט זיינע לאַפּעס אַזוי, דאַס זי האָט שיער ניט אַנגעהויבען צו שרייען: גוואַלד! און נור זיין קוש, דער ער שטער קוש, וואָס זי האָט פון א יונגענמאַן געקראָגען, האָט איהר דעם קול דערשטיקט, דעם אַטהעם אַוועקגענומען און שיער, שיער דעם גאַנצען פּערשטאַנד...

18

די סדרה אַמעריקא אינ'ם שטעדטעל.

דער שידוך מיט אַרע'ן איז געווען גאר א גליקליכער. צו דער חתונה, וואָס איז געפראוועט געוואָרען ביי מירקע'ן אין הויז באַלד נאָך די ערשטע טעג פון סוכות — אַזוי האָט דער חתן געוואַלט — האָט משה-איצע, פּערשטעהט זיך, ניט געקענט סלוק'ן די ק"ן קערבי-לעך נדן, אויף וועלכע ער האָט א וועקסעל אַרויסגעגעבען, און דער שידוך איז צוליעב דעם זיך ניט צוגאַנגען. אויך האָבען חתן-כלה בעקומען דרשה-געשאַנק פון אַמעריקא א גאַנצען הונדערטער. נאָך דער חתונה איז לאה'קע אַוועקגעפּאַהרען צו איהר מאַן אין זיין שטעדטעל און טאַטע-מאַמע האָבען פון איהר בעקומען פּרעהליכע גרוסען.

אזוי איז אוועק דער ווינטער...

אייןמאָל — דריי וואָכען נאָך פּסח — קומט פּלוצים צופּאָהרען
צו איהר טאַטע-מאַמע לאה'קע צוזאַמען מיט איהר מאַן. זיי זיינען
געקומען זיך זעגענען: זיי פּאָהרען קיין אַמעריקא...

פּערברעכט מירקע די הענד און צויאַמערט זיך:

— א וועהטאַג איז מיר, ביזטו משוגע?

און משה'איצע ווערט אויף פּערטרייסעלט:

— וואָס הייסט, היתכן? ... דאָס איז אַרע'ס קאַפּ?

— ניין, טאַטע, דאָס איז מיין קאַפּ. איך האָב דאָס איהם איינ-
גערעדט און די שוויגער צו פּאָהרען. ער האָט דאָרט רייכע ברודער.
וואָס בעטען אונז מיר זאָלען אַהין קומען, וואָלט געווען א נאַרישקייט
דאָ צו בלייבען. ער מוז דען בלייבען אַ שמיעד אויף זיין גאַנצען
לעבען? מיר האָבען שוין בעקומען שיפּס-קאַרטען פון אַמעריקא און
די קווינע האָבען מיר שוין אויף פּערקויפט און אַלסדינג, און מיר
פּאָהרען!

אומזיסט איז געווען מירקע'ס געוויין, משה'איצע'ס טענות און
דעם אַלטען אברהם לייזער'ס בעטען — עס האָט נישט געהאַלפּען...
דאָן איז מירקע געלאָפּען אויפן בית-עולם און האָט אויף איהר
מאַמעס קבר געשריען מיט פּערצווייפעלטע קולות:

— מאַמע! מאַמע! אַ בראָד איז צו מיר! אַ קלאָג איז צו
מיר! די קרוין פון אונזער קאַפּ, אונזער לאה'קעלע דער שיין פון
אונזערע אויגען פּערלאָזט אונז! זי פּערשלעפט איהרע יונגינקע
בינדעלעך אַזש קיין אַמעריקא, וועה איז צו מיר! מאַמע! מאַמע!
זי וועט זיך דאַרפּען שלעפּען איבער ימים גרויסע, איבער מדבריות
וויסמע, טיעף אונטער דר'ערד, ווינד און וועה איז דער מאַמע'ן!
מאַמע! מאַמע! בעט גאָט, אַז ער זאָל זי כאַטש ברענגען בשלום
אהינצו!...

דאָס איז געווען דאָס ערשטע מאָל ווי די קברים פון דעם דאָר-
טיגען אידישען בית-עולם האָבען געהערט דערמאָנען אַמעריקא...

* * *

און אין אַ וואָך אַרום האָט דאָס גאַנצע שמעדטעל געקאַכט מיט
דער נייעס, אַז לאה'קע מירקע אברהם-לייזער'ס איז מיט איהר מאַן
אוועקגעפּאָהרען קיין אַמעריקא... די ווייבער אויף די פּריובעס האָבען

דערפון גערעדט, די קרעמער און די קרעמערקעס אויפ'ן מארק און די מיידלעך, איהרע פריהערדיגע חבר'טעס. פרייטאָג האָט אימיצער דער צעהלט אין דער באַד, אַז זי איז געפאָהרען צו רייכע שוואַגערס, וואָס זיינען ראַטשילד'ס אין אמעריקא און וואָס וואוינען אין פאלאצען און פאָהרען אין גאַלדענע קאַרעטען, און ביינאַכט צו קבלת שבת האַט מען שוין דערפון גערעדט אין אַלע בתי מדרשים, און אויף מאַרגען ביי טאָג, ווען די מיידלעך פונ'ם שטעדטעל זיינען געזעסען אויפ'ן גראַז אונטער די בויער אין זייערע שבת'דיגע קאַלירטע קליידלעך מיט די פאַרביגע סטענגעס אין די צעפּ, האָבען זיי ניט געזונגען זייערע ליע- דער, נור גערעדט פון לאַה'קען, פון אמעריקא, פון לאַה'קעס רייכע שוואַגערס מיט די פאלאצען און מיט די גאַלדענע קאַרעטען...

— בעשערט אַ גליק, — האָט זיך מיט קנאה אָנגערופען די דיקע, שענע חיקע מיט די שוואַרצע אויגען, מאַטעל חנה-דבורה'ס עלסטמע טאַכטער — מען זאָגט אמאָל אַ מיידעל אַ פאַרשוין טרעפט אַ גליק, אָבער אזא, זאָל מיר גאָט ניט שטראַפּען פאַר די רייד, אַ מיאוס'קייט מיט אַ ראַבען פנים, אַ רויטע קאַץ...

— אַט טאַקע נור אַזוינע האָבען מוזל, — האָט געזאָגט כיענע, שמערל דעם שוסטער'ס טאַכטער, די גרעסטע שענהייט פונ'ם שטער- טעל, אַ מיידעל מיט אַ פנים פון אַ יונגער ציגיינערין, פול הון, פול פייער אין די שוואַרצע אויגען, מיט אַ דיקען, שוואַרצען און גלאַנץ ציגען צאָפּ, וואָס יעדעס מאָל, ווען דער אוריאַדניק פונ'ם שטעדטעל האָט זי אויף דער גאַס דערזעהן, האָט ער זיין וועגעל אָפּגעשטעלט און געשריען צו איהר:

— הע, כיענאָ, כאַטשעש פראַיעכאַטסיאַ? קום, דו וועסט אונ- טערפאָהרען מיט מיר.

און ווען זי האָט איהם אויסגעשטעלט איהרע ווייסע לאַבענדיגע צייהן און געענטפערט אויף אידיש: „פאָהר מיר אין דער אַדמה אַריין!“ האָט ער זיך אויך צולאַכט, ניט פערשטעהענדיג, וואָס זי זאָגט, זיך די ברייטע באַרד אַ גלעט געטהאָן און ווייטער געזאָגט:

— קום, כיענאָ, איך וועל דיר קויפען אַ פראַיניק און קאַנפּעק טען, — האָט זי איהם דאָן געענטפערט שוין אויף רוסיש מיט אַ קאַקעטישען שמייכעל:

— גוט, פריץ, ווארט, איך וועל דיר ארויסשיקען מיין ברודער זעליג'ן, וועסטו איהם געבען פאר מיר א לעקעך און קאנפעקטען...
— ניין, קום דו אליין כיענקא...

זי האט זיך דאן צולאכט און איז זיך אוועק ווייטער איהר וועג. און דערנאך, ווען ער האט זיין פערד א שמיץ געטהאן, און דער וואגען האט זיך אוועקגעטראגען, האט ער, דער אוריאדניק, זיך נאך לאנג אומגעקוקט אהינטער אויף איהר דורך דעם וואלקען שטויב, וואס האט זיך נאך זיין וואגען געטראגען, און געשריען:
— וואט זשיראוואטשקא! וואט זשיראוואטשקא!...

אט זי האט אויך לאה'קען מקנא געווען.
צווישען די מיידלעך אינ'ם וואלד איז היינט אויך געווען ברכה'קע די פריקאשטיצע, שלום'קע דעם גוי'ס עלטסטע טאכטער, א געוונטע, בלאַנדע מיידעל מיט א ווייסען פנים, פערריסען פרעהליך נעזעל און בלויע אויגען, זעהר עהנליך צו א יונגער לאטישקע. זי האט שוין זייט דריי יאהר געארבייט אין א קראם אלס פריקאשטיצע אין דער גרויסער שטאדט און איז די וואך געקומען אויף א פאר טעג אין שמערטעל, געוואהר ווערען איהר מאמען. זי איז געווען שענער אָנגעטהאָן פון די איבעריגע, האט זיך געהאלטען פאר א גרויסשטאדט'טישע און זיי פאר קליין־שמערטעלדיגע. די מיידלעך האָבען אַלע אויף איהר געקוקט מיט דרך ארץ, זוייל זיי האָבען געוואוסט, אז אין דער גרויסער שטאדט פיהרט זי א שטילע ליעבע מיט איינעם א בחור א פריקאשטישק, פונקט ווי א העלדין פון שמר'ס אָדער בלושטיינ'ס א ראמאן.

זי האט זיך פלוצים אָנגערופען:

— קינדער, וועט איהר ניט דערצעהלען, וועל איך אייך עפעס זאגען, וואס קיינער א חוץ מיר און נאך עמיצען ווייס ניט אויף דער גאַנצער וועלט.

און די ווערטער „נאך עמיצען“ האט זי ארויסגערעדט מיט אזא פער'סוד'עטער מינע, דאס עס האט זיך געדאכט ווי זי וואלט זיי מיט איהרע בלויע אויגען ארויסגעפליסטערט...

אַלע מיידלעך האָבען זיך א כאפ געטהאָן מיט א ליארם, ווי די

גענו:

— דערצעהל! דערצעהל! מיר זעלען קיינעם ניט זאגען!...

און זיי האָבען זיך פון אַלע זייטען גענומען רוקען נעהנטער צו
 איהר, געקראַכען איבער'ן גראַז אויף די קניע, אויסגעצויגען די העלזער
 און זיך איינגעגעסען מיט די אויגען אין איהר פנים.

— שווערט זיך, אז איהר וועט קיינעם ניט דערזעהלען.

— זאָל די צונג אונז אַפּדאַרען!

— זאָלען מיר ניט דערלעבען צו ריידען צו אונזערע טאטעס און

מאמעס! — האָבען די מיידלעך געפילדערט.

— זאָלט איהר ניט דערלעבען צו ריידען צו אייערע חתנים, האָ?

— האָט ברכה'קע געפרעגט.

— יא! — האָבען אַלע אין איין קול געענטפערט.

— טאָ געדענקט'זשע, — האָט ברכה'קע אויסגעשריען און דאָן

געזאָגט גאַנץ שטיל:

— קינדער, איך פאָהר אויך אין אַמעריקא.

— דו? ...

— שאַ! שרייט ניט! — האָט ברכה'קע אַרויסגעפליסטערט.

— מייז געליעבטער — דעם דאָזיגען וואָרט האָט זי אַרויסגעשעפּ-

טשעט מיט אַ בעזונדער געהיימער מינע — ער וויל שוין לאַנג פאָהרען.

ווי נור מיר וועלען קריגען פון דאָרט שיפּס-קארטען, אַזוי באַלד

האַידאָ! ...

אַלע זיינען געבליבען זיצען שטיל, פּערוואונדערט און האָבען זיך

אַנגעקוקט איינע די אַנדערע.

— געדענקט'זשע אַבער — דערוויללע שאַ, קינדער! ...

— גאָר נו! — האָט מען גענומען איהר פּערוזיכערען פון אַלע

זייטען, און יעדע מיידעל האָט דערפיהלט צו איהר נאָך מעהר דרך ארץ.

רופט זיך דאָן אַז אַ מיידעל גאַנץ שטיל:

— און דו האָסט גאָר ניט מורא צו פאָהרען איבער די ימים?

פּרעגט אַ צווייטע:

— איז טאַקע אַמעריקא אונטער דער ערד?

— ווייס איך, וואָס מען דערזעהלט זיך דאָ ביי אייך אַנ'עט אין

דעם קליין שטעטלע! — האָט ברכה'קע געענטפערט. — אַמעריקא

איז ניט אונטער דר'ערד, נור איהר זייט דאָ טיעף אין דר'ערד.

— אמת, — מאַכט חייקע, מאַטעל חנה דבורה'ס מיידעל, —

דאָס איז גראַד אמת, ברכה'קע, מיר זיינען דאָ אַלע אין דר'ערד!

— און אין אמעריקא, — האָט ווייטער גערעדט ברכה'קע, — צוצוקערט מען אונזערע אַ מיידעל. נדן קריגען די מיידלעך און ניט די בחורים. אָט אזא מיידעל, ווי דו כיענקא, צי ווי דו חייקע, צי אפילו ווי דו ראשקע, וואָלטען דאָך דאָרטען גענומען גראַפען פאַר חתנים. עס וואָלט דאָך געווען אַן אויסכאַפעניש אויף אייך.

ביי די דריי מיידלעך האָבען זיך די באַקען צופלאַקערט:
— טאַקע?

— אזוי?

— מען כאַפט אויס אונזערע אַ מיידעל?

— מיט גאָלד צוגלייך, — האָט ברכה'קע געענטפערט.

— פון וואָנען ווייסטו דאָס אַלץ? דו ביזט דאָך דאָרטען ניט געווען, ברכה'קע? — דופט זיך אַן פּלוצים איינע פון די מיאוס'ערע מיידלעך, וועלכע האָבען זיך דערפיהלט בעלידיגט, למאי ברכה'קע האָט זי האָט ניט אריינגערעכענט צווישען די דריי, וואָס זי האָט אָנגערופען:
— ווער דען זאָל וויסען, אפשר דו? — האָט איהר ברכה'קע אָפגעענטפערט מיט שפּאַט, — קרוינעלע מיינע, איד ווייס א סך זאַכען, וואָס דו ווייסט ניט. אָבער איד'ל דיר זאָגען פון וואָנען איד ווייס דאָס. מיין געליעבטענ'ס אַ ברודער און שוועסטער שרייבען דאָס אין זייערע כריעה. מיין געליעבטענ'ס שוועסטער האָט דאָרטען געקראַגען אַ חתן, וואָס האָט זי, ווי גרויס זי איז, ממש פונ'ם קאַפּ ביז די פיס אָפגעשאַטען מיט בריליאַנטען... היינט איהר וואָלט זעהן, מיידלעך, זייערע פּאַרטעמען, וואָס זיי האָבען צוגעשיקט פון אַמע-ריקא — איד זאָג אייך, מאַד-נאַ-אַר-ריר-ריר-כעס!...

די מיידלעך זיינען געזעסען פערטראַכט. אין זייערע אויגען האָט אַ טרוים געשוועבט.

מיט אַמאָל זיינען אָנגעקומען אין דעם וואָלד עטליכע בחורים. ברכה'קע האָט זיך אָנגערופען, אַ ווינק טהוענדיג צו זיי מיט די אויגען:
— קוקט אַן די קאוואַלערען! צרות מיינע גרויסע. פּאה'קע-לעך מיט שטיקלעך וואַטע אין די אויערען, מיט פערסמאַרקעטע נעז-לעך. אי, מאַמע, איד'ל באַלד חלש'ן!

— נו, און דיינער? — האָט איינע אַ פּרעג געטהאָן.

— מיינער? אַהא! צעהן מאָל להבדיל... אַ היינט-וועלטליגער.

אַ קאוואַליער, מיט וואָנצעלעך!...

דערביי האָט ברכה'קע מט דער האַנד אַ פיהר געטהאָן איבער
איהרע ליפען און אַ ווינק געטהאָן מיט אַן אויג.

דערנאָך, ווען די בחורים האָבען דאָרט גענומען שטיפען, קור-
קענדיג פער'גנב'עט אויף די מיידלעך, האָבען זיך אַלע מיידלעך אויפ'-
געהויבען און זיינען אוועק. עפעס האָבען די דאָזיגע בעקאָנטע קליין-
שטעדטעלדיגע בחורים איצט מיט אַמאָל פערלאָרען ביי זיי דעם
גאַנצען חוץ...

19.

דער ערשטער בריעף פון אַמעריקא.

מירקע אברהם-לייזער'ס איז אַנגעקומען דער ערשטער בריעף פון
איהר טאכטער לאה'קען, אַ בריעף פון אַמעריקא, פול חידושים. מירקע
זיינט און פרעהט זיך, און בעט איהר מאַן משה-איצ'ן צו לעזען
דעם בריעף פאַר איהר נאָך אַמאָל און נאָך אַמאָל... משה-איצ'ע לעזט
איהם און איז דערביי אזוי געריהרט, דאָס ער ציהט נאָכאָנאַנד מיט
דער נאָז און שלינגט די טרעהרען. עס שטעהט דער אַלטער אברהם-
לייזער, צוגעבויגט מיט אַן אויער צו זיין איידעם, די ברעגען פון זיין
לאַנגער, ווייסער באַרד צונויפגענומען פון אונטען אינ'ם פויסט, הערט
זיך צו צום בריעף, בעמיהט זיך ניט צו פערלירען קיין וואָרט, און
אויף זיין פנים איז צוגאַסען אַ מינע פון פערוואַונדערונג. עס לעזען
מיט אַן אויפגערגטען קול לאה'קעס שוועסטער דעם דאָזיגען בריעף
און איז זייערע אויגען בלישטשען טרעהרען פאַר פרייד. עס פרעהט
זיך אויך שלמה'קעלע, וועלכער איז פאַר דעם יאָהר לענגער, בלייבער,
מאַגערער געוואָרען, אָבער געבליבען די זעלביגע ווילדע בריאה ווי
פריהער. און פאַר שמחה הויבט ער אָן צו בעמען: „מאַמע, אַ קאָ-
פיקע!“ און מירקע פאַר פרייד ניט איהם טאקע גלייך אַ קאָפיקע
און די אַנדערע קליינע קינדער ניט זי אויך היינט צו קאָפיקעס אויף
נאָשעריי. דאָן כאַפט זי דעם בריעף און לויפט אוועק מיט אַ פלאַ-
מענדיגען פנים אויפ'ן מאַרק צו געבען איהם לעזען די קרעמער.

און איז א וויילע ארום שמעהט מאַטעל חנהדבורה'ס פאר זיין קראַם און לעזט הויך אויפ'ן קול דעם דאָזיגען בריעה, און מירקע שמעהט געבען איהם און אַלע קרעמער און קרעמערקעס און די ווייבער פון די טישלעך, און אַלע הערען זיך צו צו דעם דאָזיגען בריעה מיט אָפּענע מוילעך און אויסגעגלאַצטע, פּערוואונדערטע אויגען. מירקע שלינגט די ווערטער, שמייכלט מיט התפעלות, ווישט די אויגען און יעדע וויילע ברעכט זי אונטער מאַטעל'ס לעזען: „אי דאַנקען גאָט! איהר הערט? איהר הערט? נו, וואָס זאָגט איהר צו דערצו, האָ?..“ און די איבעריגע שאַקלען די קעפּ, שמאַקען מיט די ליפּען און חידוש'ן זיך:

— פּיש-ש-ש | פּיש-ש-ש | אי-אי-אי!..

— „וואָס זאָל איך לאַנג ברייען“ — לעזט מאַטעל חנהדבורה'ס — „איך האָב דאָס אויף מיין לעבען גאָר ניט געזעהן, וואָס איך האָב ביי די שוואַגערס אין נעוויאַרק געזעהן. אויפ'ן בריק ליגען דאָ אַזוינע טהייערע זאַכען, וואָס הלואי אַזוינע האָט איהר ביי אייך אויפ'ן טיש צו לעגען כאַטש יום-טוב. עס איז נור אַ פּערדראַס, וואָס מען טרעט אויף דעם מיט די פּיס. און גאַלדענע שפּיעגלען שמעהען דאָ ביז'ן באַלען. און פון לאַמפען איז דאָ אין גאַנץ נעוויאַרק קיין זכר ניטאָ. און ביינאַכט טהוט מען דאָ אַ קוועטש אין דער וואַנד, צינדען זיך אַן אַזוינע לבנות אין גלעזערנע פעסעלעך, ווי אויפ'ן שיף, וואו מיר זיינען געפאַרען...“

— נו? — ברעכט זיך אונטער מאַטעל — האָ?..

— איהר הערט? — כאַפּט אונטער מירקע, און איהר גאַנצער פנים אין איין בעגייסטערטער שמייכלעך.

— אי-אי | פּיש-פּיש-פּיש, — מאַכען די אַנדערע.

מאַטעל לעזט ווייטער:

„און די וועגן זיינען דאָ אַזוינע רויטע, סאַמעטענע, איך האָב אַ טאַפּ געמאַהן אַ וואַנד, איז זי אַזוי גלאַט און ווייך און איך האָב מיר געטראַכט: הלואי האָב איך אַזאַ רעמאַנדע.“

— גאָר ניט קיין נאַרישען יצר הרע האָט זי | — רופּט זיך אַן דערביי איינע פון די קרעמערקעס.

— „און עסען עסט מען דא אַלדאָס גוטס, פון פּויגעל-מילך
 פּעהלט דאָ ניט. געבראַטענע היהנער אין מיטען-וואָך און אזוינע
 טהייערע מאכלים, וואָס איד קען זיי גאָר ניט אַלע אָנרופּען...“
 — אַט דאָס הייסט רויטשילדס! — ברעכט זיך אונטער וויעדער
 מאַטעל און לעזט ווייטער:

„און די מויערען אין נעוויאַרק זיינען אזוינע הויכע, אז ווען מען
 פּעררייסט דעם קאַפּ, זעהט מען קוים דעם דאָר. און איבער די
 דעכער פליהען מאשינען מיט מענשען, און די מענשען האָבען גאָר
 ניט מורא, און די שוואַגערס זאָגען, אז קיינמאַל נאָך איז אַ מאַשינען
 ניט אַראַפּגעפאַלען פון אויבען...“
 — איר-איר! פּיש-ש-ש! פּיש-ש-ש! ...!

— „און אונז האָבען די שוואַגערס גענומען אַ דירה, מעג אין
 איהר אפילו אַ גראַף וואוינען. זעקס חדרים אין אַ שעהנעם מויער.
 און אין דריי חדרים אויפ'ן בריק האָט מען ביי אונז אַוועקגעלעגט
 אזאַ סאַראַטע מיט שעהנע קעסטעלעך און אין זאָל אויפן בריק אַ
 גרויסען שטיק סאַמעט מיט אויסגעמאַהלטע צוועטען. איד לאָז קיי-
 נעם אהין ניט אַרײַן, מחמת איד וויל ניט, מען זאָל מיר טרעטען
 אויף דעם. היינט שטוהלען און קרעסלאָס און אַ קאַמאָדע און וואָס
 ניט האָט מען מיר אַרײַנגעשיקט, אַזש עס בליאַסקעט נור פאַר די
 אויגען, און די שוויגער איז געבליבען וואוינען מיט מיר. און וואָסער
 איז דאָ אין שטוב. מען דאַרף נור אַ דרעה טהאָן אַ קראַן, געהט
 וואָסער פון די ווענד. און קיין לאַמפּ דאַרף מען אויף ניט, ווייל אַז
 מען וויל עס זאָל זיין ליכטיג, טהוט מען אַ דרעה דאָ אזאַ שרייפּעל
 און מען לעגט צו צו איהם אַ שוועבעלע, ווערט ליכטיג. און קיין
 אויווען אויך ניט, אַז מען וויל קאַכען, טהוט מען אַ דרעה אַ שריי-
 פעל און עס ווערט באַלד פייער און מען שטעלט אויף דעם אַרויף
 די שטעפלעך און די בעסטע מאכלים קאָכען זיך. און אַרע'ן האָבען
 די שוואַגערס אַרײַנגענומען אין זייער אייזעןפאַבריק וואו מען מאַכט
 אייזערנע באַלקאנען און טרעפּ פאַר די מויערען, און צאָהלען איהם,
 דאַנקען גאָט, 20 דאָלאַר אַ וואָך, אויף אונזער געלד מאַכט עס גאַנצע
 40 קערבלעך.“

— קרוינעלעך מיינע! — שרייט אויס איין קרעמערקע. — איד
 וועל זיך די באַקען צוקניפּען! ...!

— לייענט ווייטער, ר' מאַטעל! — שרייט מירקע מיט התפעלות
און ווישט זיך די אויגען.

מאַטעל לייענט ווייטער:

— יא, וואו האַלט איד? „אויף אונזער געלד מאַכט עס אויס
גאַנצע 40 קערבלעך און שפעטער, זאָגען די שוואַגערס, וועט ער נאָך
קריגען מעהר.“

מירקע צוכליפעט זיך:

— נו, הא? נו?

— „איד האָט צו גאָט, אַז אין ניכען וועל איד אייך אַלעמען
אַהער אַריבערנעהמען. און די שוואַגערס זאָגען, אַז אין נעוויאַרק
זיינען פאַראַן א סך אידישע נאַטשאַלניקעס אויך...“

— דאָס איז אמת, — שרייט אויס מאַטעל. — דאָס האָב איד
שוין לאַנג געהערט, אַז אירען האָבען דאַרטען „פּאַלנע פּראַוועס“!

— טאַקע? — מאַכט איינער — אידישע אוריאַדניקעס זיינען
דאַרטען אויך דאָ?

— וואָס דען? — שרייט מאַטעל מיט זיכערקייט אינ'ם קול —
אַפילו אידישע איספּראַווניקעס!...

— אַזוי?

— כדאי צו פּערזעצען דאָס ווייב און קינדער און פּאַהרען אַהין.
וויצעלט זיך איינער.

— און די מאַנען אוראי, — ענטפּערט איהם א יונגע קרעמערקע.
— איד האָב נור מורא, אַז בערל־איצע דער מלוּה וועט אויף זיי קיין
גראַשען ניט וועלען געבען.

די איבעריגע ווייבער צולאַכען זיך.

— סידען דער גוי'אישער קיילער וואַלט פאַר זיי עפעס אויף
טרפות געגעבען, — וויצעלט זיך א צווייטע פרוי.

— האטווי, ווייבער! — שרייט אויס א קרעמער, און מאַכט צו
זיי מיט ביידע הענד, אַזוי ווי ער וואַלט גענו געטריבען.

דאָס געלעכטער ווערט נאָך שטאַרקער. עס לאַכען איצט אַי דע
ווייבער, אַי די מאַנסביל.

מירקע שטעהט איצט מיט'ן בריעה אין דער האַנד און נעהמט
ניט קיין אַנטהייל אין דעם דאָזיגען שפּאַסען. עס פּערדריסט איהר.

ווארום זיי ריידען ניט איצט וועגען איהר טאכטער'ס גליקען. זי
שמעהט נאך א וויילע און דערנאך מאכט זי :

— און איד, אזא נאר, האב זי ניט געוואלט לאזען פאָהרען!...
קיינער האָט זיך אויף דעם ניט אָנגערופען. פאַר קנאה האָט
מען זיך געמאַכט, ווי מען האָט נאָר ניט געהערט, וואָס זי האָט גע-
זאָגט. האָט זי זיך צוגערוקט געהנטער צו איין קרעמערקע, מיט
וועלכער זי האָט זיך אַ גאַנץ יאָהר אַרומגעקריעגט — צו עלקע הוהר
דוואַשעס, אַ הויכע אידענע מיט אַ קורנאַסער נאָז און מיט אַ ווייסען
הייבעל אונטער אַ רויטען, געבלומטען טיכעל, טראַכטענדיג ביי זיך:
„זאָל זי טאַקע צופוקעט ווערען!“ און געזאָגט:
— וואָס זאָנסטו, עלקע, און איד אזא נאר, האָב זי ניט גע-
וואָלט לאָזען פאָהרען!...

— וואָס מיינסטו? — האָט עלקע איהר געענטפערט מיט נאָל —
אפשר האָט טאַקע דיר דאָס האַרץ געזאָגט, אַז זי זאָל ניט פאָהרען?
אפשר... ווער ווייסט, וואָס פאַר אַן אונגליק עס קען איהר נאָך דאָרט
טרעפען!...

אזש עס טהוט זיך ניט אַ כאַפּ מירקע אַן אָנגעצונדענע:
— טפּוּ! טפּוּ! טפּוּ! צו דיין קאַפּ! צו דיין לייב און
לעבען! קורנאַסער שלאָנג דו, אַט ווער צופוקעט! אַט ווער צו-
פלאַצט! אַהאָ! וועמעס טאַכטער פּערדיענט 40 קערבלעך אַ וואָד?
אַהאָ? אַט פּלאַץ! פּלאַץ! פּלאַץ!

און זי לויפט אריין אין איהר קרעמעל. עלקע ענטפערט איהר,
שילט צוריק. די אנדרע ווייבער ליארמען. די מאַנסכיל לאַכען.
מאַטעל שרייט: לעבעדיגער, עלקע, לעבעדיגער!

און אין מיטען דערינען שרייט אויס איינער:

— שאַ, דער אַרון מיט די מעשענע קנעפלעך געהט!...

דער אוריאַדניק געהט ארויס פון דעם אַפטיקער'ס קראָם, שמעלט
זיך אָפּ און קוקט אויף דעם טומעל געבען די קראַמען.
און ווען דער אוריאַדניק פּערשווינדעט, רופט זיך אַן מאַטעל
פּערטראַכט צו זיין שכן אַ קרעמער:

— און אין אמעריקא זיינען פאַראַן אידישע אוריאַדניקעס. ניטא
דאַרטען קיין גלות. פּאַלנע פּראַוועס...

וואכען לאנג האט מען פון דעם דאזיגען בריעה אינ'ם שטעדטעל גערעדט און פון אמעריקא, און פון די „פאלגע פראוועס“, און איינמאל א שבת אין דער-פרייה, ווען מאַטעל חנה-דבורה'ס האָט געכאַפּט שלמה' קעלען אין בית-מדרש און געפרעגט: „נו שענע פרי דו, וועסטו אויך פאַהרען קיין אמעריקא?“ — האָט שלמה'קעלע איהם געענטפערט: — אוראי. איך'ל דאָרטען זיין אן אוראדניק! ...

* * *

אין יענער צייט איז איינמאל אריינגעקומען שלום'קע דער גוי צו שמערל דעם שוסטער אין דאָס שטיבעל אריין, האָט אַ פייה גע- טהאָן און מיט ביידע הענד אַ מאַך געטהאָן.

שמערל האָט דאָן געהאַלטען הילצערנע טשוועקלעך צווישען די ליפען און אויפ'ן שויס אַ שוך מיט'ן אַבזאַץ אַרויף, האָט ער אַ קוק געטהאָן פּערוואונדערט אויף שלום'קען, אַרויסגענומען די טשוועקלעך פון צווישען די ליפען און רוהיג געפרעגט: — וואָס איז?

— מיין ברכה'קע... — האָט ער געזאָגט מיט אַ פּערשטיקט קול און געשמייכלט אזוי רחמנות'דיג — זי איז... טייל! .. ער האָט וויעדער אַ פייה געטהאָן און אַ מאַך געטהאָן מיט ביידע הענד.

— וואָס דיין ברכה'קע? רייד ווערטער...

— אין אמעריקא נעכטען אוועקגעפאַהרען.

— אין אמעריקא? דיין ברכה'קע? ..

— נו, יע, יע, ברכה'קע, מיין ברכה'קע... האָט זיך זניוכעט דאָר- טען אין שטאָרט מיט אַ פּריקאַשטישיק אַ ממזר און ער האָט איהר דאָרטען דעם קאַפּ פּערדרעהט מיט דער אמעריקא, און שריי חיי וקים! .. איך בין געלאָפען אין שטאָרט אַריין מיט מיין גיטלען, גע- בעמען זיך ביי איהר, געוויינט: „וואָס הייסט אמעריקא אין מיטען דערינען? טאַטע-מאַמען פּערלאָזען, ברידער און שוועסטער, די גאַנצע וועלט? וואָס הייסט דאָס, אַ רוח אין דיין טאַטען אַריין? דו האָסט גאָר קיין רחמנות ניט?“ נור רייד צו דער וואַנד! אוועקגעפאַהרען! און מיין גיטעל איז געקומען פון שטאָרט אַ דער'הרג'עטע, קוים וואָס גי האָט געזשאַוועט. איז געלאָפען איצט אויפ'ן בית-עולם צו איהר

מאמען אויפ'ן קבר... עך, זאל זי כאַטש אַנקומען אהינצוצו בשלום...
 דו הערסט, שמערץ? א גרויסער וועהטאָג. קום, מיר וועלען געהמע
 אביסעל בראַנפען!

שמערץ האָט זיך אויפגעהויבען, אַפגעטרייסעלט מיט די שוואַרצע,
 פערשמירטע הענד דעם שוואַרצען שירץ און געזאָגט:

— צו געהמען אביסעל בראַנפען איז גראַד קיין נאַרישקייט ניט!
 אָבער וואָס דיך פערדריסט, וואָס זי איז אַוועקגעפאַהרען, אָט דאָס,
 זעהסטו, איז אַ גרויסע נאַרישקייט, שלום'קע! איך האָב מיר זיך
 אזוי גוט צולעגט די אַמעריקא און איך פערשטעה, אַז מען מעג פאַהרען
 אהינצוצו.

— ביזט משוגע, שמערץ? ייאָס רעדסטו?

— וואָס דו הערסט! איך האָב שוין לאַנג געהערט וועגען אַמע-
 ריקא, אַז דאַרטען קומט מען צו אַ תכלית. און זינט לאַה'קע מירקע
 אברהם-לייזער'ס איז אהינצוצו אַוועקגעפאַהרען און שרייבט אזוינע
 בריעף, געהט מיר אַמעריקא ניט אַרויס פון זינען. איך טראַכט מיר
 די גאַנצע צייט: שמערץ, וואָס וועט זיין דער תכלית פון דיין פעקעל?
 דריי בנים, פיער מוידען. די בנים — איינער געהט ארום גאָר פוסט
 און פאַם, ביז וואַנען מען וועט איהם צונעהמען אין סאַלדאַטען;
 איינער אַ בלעכער, פערדיענט אַ פולע מיט אַ ביסעל, קיין וואַסער
 אפילו ניט אויף קאַשע; דער דריטער, כלומרשט אַ הענדל'ער, פרוט-
 האַלבען גראַשען פערדיענט ער פון זיינע מסחורים — און דער פער-
 טער — מעג איהם דער קאדיק צונעהמען! — איך האָב איהם אויס-
 געלערענט די שוסטעריי, איז ער אַ שוסטער, ווי איך בין אַ רב. יעדען
 טאָג קריגט ער אין קאַפּ מיט'ן קאַפּיל. איז עס אָבער אַ תכלית?
 אפשר וואַלט ער זיך דאַרטען צו עפעס אַנדערש צוגעשלאָגען? מען
 זאָגט, אַז אַמעריקא איז אַ כרד גדול, נאָך גרעסער ווי ראסיי... אַז
 אַ איד וואַלט געמאָגט פאַהרען אין טיעף ראסיי, וואַלסטו ניט גע-
 פאַהרען אהינצוצו? ...

— אָבער טיעף ראסיי איז דאָך ניט אונטער דר'ערד...

— אויך אַ דאגה... „פאַפקע“ איז דאַרטען דאָ צו קייען? וועגען
 די בנים דאַרף מען דאַרטען ניט דאגה'נען? אַ איד האָט דאַרטען „פאַלנע
 פראַוועס“? מיידלעך גרן דאַרף מען דאַרטען ניט געבען? היינט

וועמען אארט עס, צו איז עס אין דר'ערד צי אונטער דר'ערה, אבי
דארטען איז הירגעלעכט ?

— און דאָס, וואָס איך וועל שוין קיינמאָל מעהר ניט זעהן
מיין ברכה'קען און וואָס זי וועט מיר קיינמאָל ניט זעהן, ניט אפילו
מיין קבר, אז איך וועל שטארבען, האָ ? — האָט שלום'קע מיט טיעפען
אומעט אַרויסגערעדט.

— נו, אפשר וועסטו אויך אמאָל פאַהרען צו איהר מיט דינע
אַנדערע קינדער ?

— איך ? רעדסט דאָך טאַקע עפעס ווי אַ בהמה, שמערל ! איך
וואָלט קיינמאָל אַהינצוצו ניט געפאַהרען, ווען איך ווויס אפילו, אז
איך וועל דארטען נתעשר ווערען. דאָ אינ'ם שמערטעל האָט מיין
טאַטע געלעבט, מיין זיידע און עלטער-עלטער-זיידע, מיר צו לאַנגע
יאָהר, און דאָ אויפ'ן בית-עולם ליגען זיי און איך'ל דארטען אויך
ליגען, נאָך הונדערט און צוואַנציג יאָהר...

זיי זיינען אַרין אין אַ הויז און האַבען בעשטעלט אַ „האַלב
קווערטעל“. ווען זיי האַבען אויסגעטרונקען, איז שלום'קע געוואָרען
נאָך אומעטיגער, האָט זיך אין האַרצען געקלאַפט און געכליפּעט :

— מיין אויג פונ'ם קאַפּ איז זי געווען ביי מיר און איך'ל זי
מעהר קיינמאָל ניט זעהן!..

און שמערל איז געוואָרען פרעהליכער, האָט זיך פּלוצים צוגע-
בויגט צו שלום'קען און איהם איינגערוימט אַ סוד :

— איך פּערקויף מיין שטיבעל און ריכט אויס קיין אַמעריקא
מינע עלטסטע צוויי בנים און כיענקע'ן, לעבען זאָלען מיר אזוי
ביידע!..

און דערביי האָט ער איהם מיט התפעלות אַ האַק געטהאָן איבער'ן
אַקסעל מיט זיין שוואַרצער, פּערשמירטער האַנד.

.20

דאָס שטעדטעל וועלקט.

איז צוויי חדשים שפעטער האָט דאָס שטעדטעל וויעדער געקאָכט מיט נייעס וועגען אַמעריקא. מירקע'ס זוהן דער סאַלדאַט איז קיין אַמעריקא אָפגעפּאָהרען פון דער שטאַרט, וואו ער האָט געדיענט, און שלום'קע האָט בעקומען זעהר אַ פּרעהליכען בריעה פון זיין ברכה'קע, אז זי מיט איהר חתן אַרבייטען אין אַ העמד־פאַבריק און פּער דייענען שטיקער גאַלד. איצט איז שוין שלום'קע אַרומגעלאָפּען מיט ברכה'קעס בריעה צווישען די קרעמער אויפ'ן מאַרק און אין בית־מדרש, האָט איהם געגעבען יעדען לייענען און צופריעדען געשטיי־כעלט, בעת דער עולם האָט פּערוואונדערט געאַיקעט און מיט די ליפּען געשמאַצקעט... איצט האָט דאָס שטעדטעל נאָך מעהר גע'חלום'ט פון אַמעריקא. טאַטע־מאַמעס האָבען אויף זייערע ערוואַקסענע זיהן גע־היימניספּול געקוקט און זיך גע'סוד'עט. חייקע מאַטעל חנה־דבורה'ס האָט שטילערהייט אַ בריעה אָנגעשריבען צו איהר אַמאַליגער חבר'טע לאַה'קען און זי געבעטען, זי זאָל איהר אַן עצה געבען, צי זאָל זי אויך פּאָהרען אָדער ניט. דעם בריעה האָט זי איבערגעגעבען מירקע'ן, זי זאָל איהם אין איינעם מיט איהרען אוועקשיקען. און שמערל דער שוסטער האָט טאַקע זיין שטיבעל פּערקויפּט...

* * *

עס איז געווען אַ קאַלטער, אומעטיגער, רעגענדיגער טאָג באַלד נאָך שמחת תורה. אויפ'ן אידישען בית־עולם איז געשטאַנען שמערל דער שוסטער, אָנגעשפּאַרט אויף אַ מצבה, און געבען איהם זיינע צוויי עלטסטע זיהן און זיי אלע האָבען געשלונגען די טרעהרען. דערביי איז געלעגען די שענע כיענקע מיט אַ גרויסער פאַטשיילע אויף די אַקסלען איבער אַ קבר און האָט הויך געליאַרעמט:

— מאַמע! מאַמע! איד און דייןע זיהן יאַשקע און לייוער פּערלאָזען דיך. מיר פּאָהרען אַזש קיין אַמעריקא, זעהר ווייט פון דאַנען. מאַמעלע! אַי מאַמעלע האַרציגע, בעט דאָרטען גאָט, אז דייןע קינדער זאָלען חלילה ניט פּערלאָרען געהן אויפ'ן ווייטען וועג!...

שמערל האָט דאָ פּלוצים ווי אַן אַקס, זיך צורעוועט, איז צוגע-
פּאַלען מיט'ן שטערן צו דער מצבה און האָט אויפגעצייטערט מיט די
אַקסלען. און ארום האָט דער הערבסט-ווינד געיאַמערט און די בוי-
מער, פון וועלכע די לעצטע בלעטער זיינען טויטע אויף די קברים
געפּאַלען, האָבען זיך געבויגען און געקרעכצט.

ווען כיענקע האָט זיך אויפגעהויבען פון איהר מאַמע'ס קבר און
אַרויפגעטהאָן די גרויסע פּאַטשיילע איבער איהר שענעם קאַפּ, האָט
שמערל דאָן זיך איינגעבויגט צום קבר, געקוקט אויף איהם און אַ
לאַנגע צייט אַ וואָרט ניט געקענט אַרויסברענגען, האָט נור די ליפּען
בעוועגט. דערנאָך אַבער האָבען זיינע קינדער דערהערט זיין פּער-
שטיקט קול:

— זעלדע... אונזערע קינדערלעך, אונזערע עופּה'לעך... איהר
האַב זיי געהייסען פּאַהרען... דו פּערשטעהסט דאָך אונזערע
אַבסטאַיאַטעלסטוועס אַקוראַט?.. דריי בנים.... וואָס וועט דאָ פון
זיי ווערען? עפעס אַ תּכּלית? און די פיער בתּולות? נדן — אַ
מכה. איינע גרעסער ווי די אַנדערע. מען קען זיי עפעס איינהיטען?
דארטען וועט זיי גאט צושיקען חתנים אהן אַ גראַשען... זעלדע,
זאַלען זיי פּאַהרען געזונטערהייט. נו, וואָס קען מען זיך העלפען,
נאַרעלע? ניט גוט? נו, מילאַ... צוליב לייבליכע קינדער מוזען
מיר ליידען, נאַרעלע!.. טהו זיך דארטען אַ סטאַרע פּאַר זיי. כּלאַ-
פּאַטשע זיי אויס עפעס אַביסעלע מזל. דערפּאַר, אַז גאָט וועט זיי
דארטען העלפען, וועלען זיי צושיקען געלד אויף אַ נייער מצבה פּאַר
דיר... זעלדע, איהר בעט דיך, דו ביזט דאָך זייער לייבליכע מאַמע,
טהו זיך אַ סטאַרע פּאַר זיי...

שפּעטער איז צוויי טעג, ווען כיענקע מיט איהרע צוויי ברידער
זיינען געזעסען אויף חיים דעם קאַמיסיאָנער'ס וואַגען, וועלכער האָט
זיי געדאַרפט אָפּפיהרען אין דער גרויסער שטאַדט, פון וואַגען זיי
האַבען געזאַלט אָפּפּאַהרען קיין אַמעריקא, איז דאָס גאַנצע שטעדטעל
ארום וואַגען געווען. און כיענקע האָט זיך מיט אַלע ווייכער און
מידלעך געקושט. און מירקע האָט געשריען: „זאַלסט-זשע, כיענקע-
לע, לַמען השם, ניט פּערגעסען אַפּצוגעבען אַ גרום מיינע קינדער,
דעם אַדרעס זייערען האַסטו דאָך!“ און חייקע האָט געשריען:

„זאג דאָרטען אָן אין אַמעריקא, אז איך'ל אויך דאָרטען באַלד זיין!“
און די אנדערע מיידלעך האָבען אויך געלאָרעמט: „מיר זאָלען זיך
זעהן געזונטערהייט אין אַמעריקא!“ נור איין שמערל איז געשטאַנען
צוטומעלט נעבען וואָגען און האָט געשוויגען.

און ווען די קינדער זיינע האָבען זיך מיט איהם נאָך אַמאָל צו-
קושט, האָט ער אַלץ נאָר נישט ניט גערעדט, האָט נור אַ פּייה גע-
טהאָן מיט דער נאָז און גענומען בייסען די ליפּען.

נור ווען דער וואָגען האָט זיך פּונ'ם אָרט געריהרט, האָט ער זיך
אַ ציה געטהאָן נאָך איהם, אַ לאַף געטהאָן נאָך איהם מיט וואַקלענ-
דיגע טריט, האָט זיך פּלוצים אָבגעשטעלט, געקוקט מיט פינגער-
דיגע אויגען אויפ'ן וואָגען און געזויגט עפעס אזוי מאַדנע מיט די
ליפּען. דאָ, ווען דער וואָגען מיט זיינע קינדער זיינען דאָרט פּער-
שוואַונדען אין דער הערבסט כּמאַרע, האָט ער זיך אַ קעהר געטהאָן
צו עטליכע אידען און אידענעס, וואָס זיינען דאָ געבליבען שמעהן
און האָבען געשמעסט וועגען אַמעריקא, האָט אויסגעשטעלט צו זיי
זיינע ביידע פּערשמירטע הענד און אַרויסגערעדט צוטומעלט:

— אפשר... הא? .. אפשר ניט געדאַרפט זיי לאָזען, הא?..
אויס!... אוועק!... פּערפאַלען!... קינדער... אייגענע בלוט און
פּלייש... דריי אברים מיט אַמאָל אָבגעשניטען... הא?

און ער איז אוועקגעגאַנגען מיט וואַקלדיגע טריט און מיט אַן
אַרונטערגעלאָזטען קאַפּ.

איבער'ן הימעל האָבען זיך אומעטיגע וואַלקענס געטראָגען. אַ
קאַלטער רעגען האָט אויפ'ן שטעדטעל גענומען גיסען. דאָס לעבען
אינ'ם וואַלד האָט גע'גוסס'ט, דאָס לעבען אינ'ם שטעדטעל האָט גע-
וויאַנעט...

* * *

אה, וואָס פאַר אַ יום־טוב איז דאָס געווען ביי שמערל דעם
שוסטער, בעת ער האָט בעקומען דעם ערשטען בריעף פון אַמעריקא!
דאָס איז געווען אין צוויי חדשים שפּעטער, דאָס שטעדטעל איז בע-
דעקט געווען מיט שנעע און דער הימעל איבער'ן שטעדטעל האָט
געפלאַקערט פּונ'ם פּראַסט.

זיינע קינדער האבען געשריבען, אז ברכה'קע מיט איהר חתן האָבען זיי אריינגענומען אין די העמלעך־פּאַבריק, וואו זיי האָבען געאַרבייט, און יעדער פון זיי פּערדיענט, דאַנקען גאָט, מעהר ווי זיי האָבען זיך געריכט. דהיינו: יאָשקע 7 דאָלאַר, דאָס הייסט 14 קערב־לעך אַ וואָך. לייזער—12 קערבלעך און כיענקע אויך 14 קערבלעך. דערביי האָבען זיי אויך געשריבען, אז ברכה'קע מיט איהר חתן פּער־דיענען נאָך מעהר און לאה'קע מירקע אברהם־לייזער'ס ווערט דאָרט גאָר נתעשה, ווייל איהר מאַן ארבייט ביי זיינע רייכע ברודער אין דער פּאַבריק. אויך איז לאה'קעס ברודער, וואָס האָט געדיענט, גער־קומען צו אַ שענעם תּכּלית. ער ארבייט אויך ביי לאה'קעס שוואַר גערס אין דער פּאַבריק און פּערדיענט שטיקער גאָלד, מען זאָגט, יאקבי, אַז פיער און צוואַנציג קערבלאך אַ וואָך.

שמערל האָט דאָן דעם גאַנצען טאָג ניט געאַרבייט פאַר שמחה, האָט אויפגעזוכט שלום'קע דעם גוי, און ביידע האָבען זיך עטליכע מאָל געזאָגט לחיים, דאָן זיינען זיי ביידע אַוועק צו מירקע אברהם־לייזער'ס אין דאָס קרעמעל, ווייל מיט איהר, מירקע'ן האָבען זיי זיך איצט געפיהלט ווי שטיקלאך מחותנים — אַמעריקאַ האָט זיי מתחתן געווען — און מירקע האָט אַ רוף געטהאָן מאַטעל־חנה־דבורה'ס און ער האָט געלעזען דעם בריעה, און דערנאָך האָט מירקע אַ רוף געטהאָן אַלע קרעמער און קרעמערקעס, און מאַטעל האָט נאָך אַמאָל פאַר אלעמען דעם בריעה געלייענט, און מירקע'ס פנים האָט געשיינט פאַר הרחבה און זי האָט אַלץ געשריען מיט התפעלות: „נו האָ? נו האָ? איצט גלויבט איהר שוין, אַז מייַן טאַכטער, זאָל לעבען, איז דאָרטען אַן עושר'טע?“ און שמערל דער שוסטער האָט שיכור'לעך געקלאַפט יעדען קרעמער אויפ'ן אַקסעל, געלאַכט און געשריען: „איך פּאַהר אויך אהינצו צו מיט אַלע מיינע ציפּליאַטקעס, לעבען זאָל איך אַזוי מיט אייך אַלעמען!“ און שלום'קע, אויך שיכור'לעך, האָט איהם אי־בערגעשריען: „אַבער וואָס זאָגט איהר צו מייַן ברכה'קען? און איך האָב זי ניט געוואָלט לאָזען פּאַהרען. אי, אַ רוח אין מייַן טאַמען, שעביטאַמען אַריין!“

און וויעדער האָבען די קרעמער און די קרעמערקעס געשאַקלט פּערוואַנדערט די קעפּ, געשמאַצקעט די ליפּען און געאייקעט, און

זיי אלע האָבען מקנא געווען מירקע'ן, שמערלען און שלום'קען, און כמעט יעדער פון זיי האָט ביי זיך געטראַכט: „געדאַרפט מיינע אַהינ־צוצו אויסריכטען!...“

* * *

פאַר פסח איז אין דאָס שטעדטעל אַנגעקומען דאָס ערשטע געלד פון אמעריקא. שמערל האָט בעקומען 15 קערבלאד, שלום'קע — צעהן און מירקע — 25 מיט אַ בריעה נאָך דערצו פון לאַה'קען, אַז זי שיקט באַלד ארויס צוויי שיפס־קאַרטען מיט אַביסעל געלד אויף רייזע הוצאות פאַר מירקע'ס אַנדערע צוויי ערוואַקסענע טעכטער. דאָס האָט נאָך מעהר רושם געמאַכט אין'ם שטעדטעל, האָט נאָך מעהר צוברענגט דאָרט דעם חשק צו אמעריקא. פאַר די אלע דאָזיגע אייניג וואָהנער פון'ם שטעדטעל, וועלכע האָבען אַ גאַנצען יאָהר געוואַרט אויף דעם גרויסען פּרנסה־טאַג פון'ם יאָר, האָט זיך אמעריקא איצט געמאַלען ווי אייניג שטענדיגער גרויסער יאָר, וואָס האָט זיך געצויגען דורכ'ן יאָהר. מאַמעל הנהדבורה'ם האָט טאַקע געזאָגט:

— דאָ ביי אונז קריכען ארויס די אויגען פון קאַפּ, ביז מיר דערלעבען דעם יאָר, און דאָרטען, אַפּנים, איז אלע טאַג אַ יאָר, און מען זעהט אַ קערבעל.

* * *

אין אַ שענעם טאַג נאָך שבועות האָט דער אידישער בית־עולם ווידער געהילכט מיט ווייבערשע יללות. אויף איין קבר איז דאָרט געלעגן מירקע און געבעטען מיט יללות איהר מאמען, זי זאל זיך דאָרט משתדל זיין פאַר איהרע אַנדערע צוויי טעכטער, וואָס דארפֿען זיך שלעפען איבער ימים גרויסע, איבער מדבריות וויסטע. אויף אַ צווייטן טען איז געלעגען נחום הנהדבורה'ס ווייב, האָט זיך געריסען דעם הייבעל פון'ם קאַפּ, געקלאַפט מיט ביידיע הענד אויפ'ן קבר און אימה'דיג געיאַמערט: „מאַמע, מאַמע, מיין חיה'קעלע, די קרוין פון מיין קאַפּ, רייסט מען פון מיר אוועק!“ און דאָרט ווייטער זיינען געלעגען אַנדערע דריי פרויען אויף קברים און האָבען דערמאָנט אמעריקא אין זייערע יללות, און איינע פון זיי האָט אמעריקא געשאַלטען מיט ביי מערע קללות: „אויסגערונען און אויסגעשוואומען האָט זי דאָרט

געמעגט ווערען, אָט די אמעריקא, איידער מען האָט זי גאָר אויס-
געטראָכט, יואָלט מיין רחל'ע, דאָס שוואַרץ־אַפּעל פון מיינע אויגען,
איצט איהרע יונגיקע ביינדעלעך אַהינצוצו ניט פערשלעפט, ווינד און
וועה איז דער מאַמען!..."

* * *

עס לויפען די חדשים איינער נאָכ'ן אנדערען — איין יאָהר
לויפט פּערביי און נאָך איין יאָהר, און דער לעבעדיגער שטראָם פון'ם
שטעדטעל נאָך אמעריקא טראַגט זיך נאָך, טראַגט זיך שטאַרקער און
בריטער. איינער שלעפט מיט דעם אנדערען, איינער ציהט זיך נאָכ'ן
אנדערען — שוועסטער, ברידער, קינדער, עלטערען... דאָרט, אין
יענר אונטערקאנטער מדינה, האָט דער איד חיונה און „פּאַלנא פּראַ-
וועס" דאָרט זיינען די קינדער זיינע פּערזאָנלעך, זיינע זיהן און זיינע
טעכטער...

דאָ און דאָרט שטעהט אויפ'ן מאַרק אַ צוגעמאַכטע קרעמעל,
ווי אַ מצבה נאָך די מענשען וואָס האָבען יאָהרען לאַנג דאָרט געלעבט
און געזאָרגט. אונטער'ן וועטער־דאָך געגען די קרעמלאַך איז ניטאָ
ראַשקע די אלמנה מיט איהר טישעל נאַשעריי, יאָכע די סאַלדאַטקע
מיט איהרע בייגעל, בייַלע די קורנאַסע מיט איהר קוואַס — זיי אלע
זיינען ביי זייערע קינדער אין אמעריקא. וועניג קינדער זעהט מען
אויף די גאַסען. זעלטען טרעפט מען אַן ערוואַקסענע מיידעל. און די
בחורים, וואָס מען טרעפט, זעהען עפעס אויך אויס אנדערש — לער-
בעדיגער, פּרעהליכער. אַן אנדער בחור האָט די פּאות אונטערגע-
שאַרען און געהט אַרום מיט אַ שטעקעלע, און זעהען אַזאָ בחור די
שטעדטעלדיגע, ווייסען זיי שוין פון זיינע אונטערגעשאַרענע פּאות און
שטעקעל, אַז ער פּאַהרט קיין אמעריקא.

* * *

געהט איבער'ן שטעדטעל אַ הויכער, דארער איד, מיט אַ שפיציג
געל בערדעל, און קוקט צוטראַגען אויף אלע זייטען, שטעלט איהם
אַפּ דער אַלטער חיים, דער קאַמיסיאָנער:
— פון וואַנען, זעליג? ...

— אָט, אויפ'ן בית־עולם געווען, ר' חיים... געזעגענט זיך...
ווער ווייסט, אויב איד'ל נאָך אַמאָל זעהן מיין טאַטע־מאַמע'ס קברים
— זאָגט ער אומעטיג און צוטראַגען.

— ווען פאָהרסטו ?

— מאָרגען איה"ש...

ער טהוט א זיפץ, קוקט זיך אום אויף אלע זייטען, אויפ'ן הימעל און אויף דער ערד, אזוי ווי ער וואָלט דאָס גאַנצע שטערטעל אין זיך געוואָלט איינזויגען און מיטנעהמען. דערנאָך רעדט ער ווייטער מיט טיעפער בענקעניש אין'ם קול :

— איך האָב ניט געוואָלט, ניט געוואָלט פאָהרען. עס איז אזוי

שווער זיך אָפצורייסען פון דער היים. אמת, קיין האַניג האָט מען דאָ, ברוד השם, קיינמאל ניט געלעקט, אָבער אַ היים איז פאָרט אַ היים. מיין עלטער-זיידע נאָך איז דאָ אין'ם שטערטעל געבארען געוואָרען. מהדראָך ר' היים, אַ קאץ צי אַ הונד איז שווער אָפצורייסען פון אַ שטוב, וואו זיי האָבען זיך אויפגעהאָדעוועט, היינט אַ פשיטא שוין אַ מענשען, להבריל... אָבער וואָס קען מען זיך העלפֿען ? די קינד דער, זאָלען געזונד זיין, זיינען דארטען, ווילט זיך זיין נעבען זיי...

— יע — רופט זיך אָן דער אלטער היים און טהוט אַ זיפץ —

עס ווילט זיך טאָקע זיין נעבען זיי, אַהן קינדער איז מען ווי אַ פערד דארטער בוים, וואָס פון איהם האָט מען די צווייגען אַראָפגעבראַכען, די בלעטער אַראָפגעריסען. אָבער פאָהרען צו מיינע וויל איך שוין ניט. איז בין שוין באלד אַ בן שבעים, זעליג, מיט איין פוס אויפ'ן עולם האמת... אַז איך וואָלט געווען אַזא יונגער מאן, ווי דו, וואָלט איך אפשר אויך געפאָהרען. מילא, זאָלען זיי דארטען זיין גליקליך אַהן מיר. אַ דאַנק גאָט כאַטש דערפאר, וואָס זיי איז דארטען גוט און האָבען מיך אין'ם זינען. יעדען חודש קריג איך פון זיי געלד, דאַנקען גאָט. נו, פאָהר געזונטערהייט, זעליג. גאָט זאָל דיר אַהינצוצו ברענגען בשלום.

— זייט געזונד, ר' היים...

— ווארט, זעליג! איך האָב צו דיר אַ שטיקעל בקשה. איך

האָב שוין וועגען דעם אפילו געשריבען מיין דור-לייב'ן, אָבער עס וועט ניט שאַדען, אַז דו וועסט איהם דאָס נאָך אמאָל דערמאָנען. זאָג איהם, אַז ער זאָל ניט פערגעסען, אַז זיין טאַטע, זיין זיידע עליו השלום, אונזער גאַנצע משפחה, זיינען געווען עהרליכע, פרומע אידען און ער זאָל למען השם זעהען, אַז זיינע קינדער זאָלען אויך זיין אידען. זאָג

איהם דאָס, זעליג, ווייל ער שרייבט מיר, אז זיינע קינדער געהען
 דאָרטען אין קלאַס... דו פערשטעהסט, האָ?
 ער האָט בעטריבט אַ שאַקעל געטהאָן דעם ווייסען קאַפּ און אַ
 זיפּץ געטהאָן. זעליג האָט איהם געענטפערט אויך מיט אַ זיפּץ:
 — איך וועל איהם דאָס אורדאי זאָגען, ר' חיים. זייט געזונד.
 — פאָהר געזונטערהייט...

* * *

עס שטעהט אַ בלייך אינגעלע, אַ יאָהר זעקס אַלט, מיט אַ
 פערברודיגטען עק, און רעדט צו אַ מיידעלע אין זיינע יאָהרען, מיט אַ
 שוואַרץ־געקרויזט קעפעלע און גרויסע, שוואַרצע אויגען:
 — איטקעלע, אַהא, איך האָב טאַקע אַ נייעם גאַרניטערל,
 — וואוּ? ...
 — אין'ס שטוב. אין'ס אַלמער. די מאַמע זאָגט, אז אין „אַמעד
 ריקאַ“ וועל איך איהם אַנטהאַן, אַהא! ...
 — און מיין מאַמע וועט מיר קויפּען נייע שיכעיעך און אַ נייע
 קייערע אין אַמיעקע — רעדט זי ניט שאַרף — איציק'ל, וועסט זיך
 מיט מיר שפּיען אין אַמיעקע?
 — יע. און איך'ל דיר געבען דאָרטען אַלע טאַג אַ שטיקעל
 פּלעצעל.
 — און צוקעיקע אויך?
 — יע, צוקערקע אויך.
 — אַ גאַנצע, איציק'ל?
 — אַ שטיקעל, אַט אַזאַ שטיקעל — ווייזט ער איהר אויף אַ
 פינגער.
 — גוט — איז זי צופריעדען.

* * *

אזוי זיינען פּערשוואַונדען פּוּ'ס שטעדטעל בעקאַנטע פּנים'ער
 איינער נאָכ'ן אַנדערען, ווי בלעטער פּון אַ בוימ אין הערבסט, ווי דאָס
 לעבען פּוּ'ס וואַלד אין אַ הערבסט־שטורם. שמערל דער שוסטער
 איז שוין לאַנג אין אַמעריקאַ אוועק מיט אַלע זיינע קינדער. מירקע
 אַברהם־לייזער'ס און איהר מאַן מיט די איבעריגע קינדער זיינען

אויף אהין אוועק. דער אלטער אברהם-לייזער איז נור פערבליבען. אויך מאַטעל הנהדבורה'ס מיט זיין גאַנצער הויזגעזינד אין שוין אין אַמעריקע געווען. אפילו דער לעהרער איז אויך מיט אַ מיידעל פון'ם שטעדטעל קיין אַמעריקא אוועק. בערליאיעז דער מלוה האָט אין אַן אנדער שטעדטעל אַרויסגעצויגען, ווייל אַמעריקא האָט איהם די גאַנצע פרנסה אונטערגעשלאָגען. דער אפטהייקער האָט זיך אויך געקליבען אַרויסצופאַהרען אין אַן אנדער שטעדטעל און דער אוריארניק איז גאָר ניט צופריעדען געווען פון דעם, וואָס אַמעריקא איז ווען-עס איז ענטדעקט געוואָרען...

אויסער שלום'קע דעם גוי, זיינען נור אלטע אידען מיט זייערע ווייבער אין'ם שטעדטעל פערבליבען, און זיי אלע האָבען געלעבט מיט דעם געלד, וואָס זיי האָבען פון אַמעריקא בעקומען...

* * *

נאָך עטליכע יאָהר זיינען אוועק. עס איז געווען אַ שענער טאָג באַלד נאָך שבועות, דער יאָר-ד-טאָג. אין'ם שטעדטעל איז געווען שטיף: דער יאָר-ד-טאָג האָט אויך אַרויסגעצויגען אין אַן אנדער שטעד-טעל. דער מאַרק האָט אויסגעזעהן ווי אַ בית-עולם, די צוגעמאַכטע קרעמלאַד, ווי מצבות. אונטער'ן וועטער-דאָך זיינען געלעגען ציעגען, און אַ חזיר האָט זיך דאָרט אַן דער וואַנד געריבען. דאָס רוישען פון'ם וואַלד האָט זיך געהערט, און דאָס סוויסטשען פון פויגעלאַך, ווי אויף אַ שטילען בית-עולם. איבער'ן שטעדטעל האָבען זיך בעוועגט אלטע אידען און אידענעס, איינגעהויקערטע, מיט שטילע טריט און מיט שטילע זיפצען. אַנדערע פון זיי האָבען זיך דער-מאָנט אַן דעם יאָר-ד, וואָס פלעגט אַמאָליגע צייטען זיין אין דעם טאָג, און זיי האָבען געקרעכצט:

— אַ הכלית געוואָרען פון אונזער שטעדטעל!...

דאָס גאַנצע שטעדטעל האָט מען איצט געקענט פערגלייכען צו אַ מושב-זקנים אָנשטאַלט, וואו אלטע לייט האָבען אויף זייער טויט געוואַרט... פון דעם הויז, וואו דער אלטער רב ר' אברהם'לע האָט געוואָהנט, האָט זיך זיין גמרא-ניגון געהערט. אויף זיין פרייזע איז געזעסען שלום'קע דער גוי, מיט זיין ווייב גיטעל, און זיי ביידע האָבען געקוקט אויף אַ בילד פון זייער צווייטען

אייניקעל, וואָס זייער טאַכטער ברכה'קע האָט זיי צוגעשיקט, און גיטעל
האָט געבליפעט :

— אז איד זאל האָבען פליעגלען, וואָלט איד אַהינצוצו געפלוויגען.

צופוס וואָלט איד אַהינצוצו געלאָפּען, אַנצוקוקען זיי...

— האטוי, אידענע — האָט שלום'קע געבורטשעט — ווינט —

אזא שענער אייניקעל, אזא ליאלקע, פּרעהען זיך דארפסטו און ניט
ווינען!

— אָבער איד וואָלט איהם וועלען זעהען מיט מיינע אויגען.

א וועהטאָג איז מיר! אַנקוקען איהם, הערען, ווי ער זאָגט מיר באַכע,
ווינד און וועה איז מיר!...

— מאַלע-וואָס... איד וואָלט אויך וועלען!

ער האָט אַ זיפּץ געטהאָן.

— שלום, וואָס איז אונזער לעבען אַהן די קינדער?

— אַ שמעק טאַביק, גיטעל...

— אז מען געהט צו ביי אַ קאַץ איהרע קעצעלאַך, ווינט זי
און זוכט זיי...

— אמת, גיטעל. אָבער אזוי איז שוין בעשערט און טאַלקעווע
ניט אומזיסט...

ער האָט זיך אויפגעהויבען מיט'ן בילד, אַנגעקוקט עס נאָך אַמאָל
און פּלוצום האָט ער צו דעם אַ שמאַצקע געטהאָן מיט די ליפּען:

— אַה דו, שנץ איינער, קענסט מיר ניט, האַ? איד בין דיין
זיידע, יונגאַטש!...

ער האָט זיך שטיל צולאכט, אַ וויש געטהאָן מיט דער הוילער

האַנד אַ טרעהר פון די אויגען און איז אין זיין שטיבעל אַריין.

גיטעל איז געבליבען זיצען אויף דער פּריזבע און האָט שטיל

געווינט.

* * *

גדליהו דער קרומער איז גענאנגען פון הויז צו הויז מיט אַ בריעה

אין דער האַנד און האָט זיך געבעטען, מען זאל איהם זאָגען, וואָס

מיינען דאָרט עמליכע ווערטער, וואָס ער האָט ניט פּערשטאַנען. ער

איז אויך אַריין צו דעם אַלטען אברהם-לייזער, וועלכער איז געזעסען

ביים טיש און האָט תהילים געזאָגט.

— זאגט מיר נור, ר' אברהם-לייזער, אייערע קינדער שרייבען אייך אפט, אפשר ווייסט איהר, וואס דאס מיינט: „איך בין א-א-לע-רייט?“...

דער אלטער אברהם-לייזער האט נור די אקסלען א דריק גע-טהאן און געזאגט ווייטער מיט אן אומעטיגען ניגון זיין תהילים. דאן איז געליהו אוועקגעלאפען צום אלטען רב מיט'ן בריעה, אבער יענער האט אויך ניט געוואוסט, וואס דאס מיינט „אלל רייט“...

שפעטער זיינען זיי אלע אין די בתי מדרשים געגאנגען מיט שטילע טריט, מיט שטילע זיפצען און האבען געדאווענט דארט שטיל מיט אלטע, געבראכענע שטימען, מיט טויטע ליפען. קיין לעבעדיגען, יונגען קול האט מען אין די בתי מדרשים ניט געהערט, אזוי ווי שא-טענס פון לעבעדיגע וואלטען דארט מתפלל געווען...

און צווישען מנחה און מעריב האבען זיי גערעדט צווישען זיך וועגען זייערע קינדער, זייערע נייע אייניקלאך, פון זייערע שניר, וועל-כע זיי האבען ניט געקענט, פון זייערע אונבעקאנטע איידימס, פון די דורות וואס זיינען פון זיי געוואקסען, דארט ערגעץ אין יענער אונבע-קאנטער מדינה הינטער אלע ים'ען, אזוי ווייט, אזוי ווייט פון זיי און דאך אזוי נאהענט, און זיי האבען געזיפצט און אזוי געבענקט... געבענקט...

* * *

איינמאל האט דער אלטער רב געשיקט רופען צו זיך עטליכע אידען און זיי געלאזט וויסען מיט טרעהרען אין'ם קול:

— אידען, א בריעה האב איך בעקומען, א מורא'דיגע בשורה. מען הרגעט אויס אונזער פאלק. פאגראמען. מארגען האבען מיר א תענית...

אלע אידען אין'ם שטעדטעל האבען געפאסט און תהילים געזאגט. און מורא האבענדיג אויך פאר א פאגראם אין'ם שטעדטעל, איז דער רב מיט נאך א פאר אלטע צום אוראדניק אוועק.

— שרעקט זיך ניט — האט דער אוראדניק זיי געענטפערט — דא וועט קיין פאגראם ניט זיין. וועמען וועט מען דא שלאגען?...

ווען דער רב מיט די אידען זיינען פון איהם ארויס, האָט ער,
 דער רב, זיך אנגערופען:
 — אידען, אפשר, האָט טאַקע גאָט די אַמעריקא בעשאַפען, כדי
 צו מציל זיין אידען פון פּאַגראַמען, האָ? ...

* * *

דער אַלטער אברהם־לייזער איז געשטאַרבען. אויפ'ן בית־עולם
 זיינען געקומען אַלע איינוואָהנער פון'ם שטעדטעל, אַלץ זקנים און
 זקנות. איבער'ן שטעדטעל איז געהאַנגען אַ הערבסט־כמאַרע. אַ ווינד
 האָט צווישען די האַלב־טויטע ביימער געיאַמערט און אַ רעגען האָט
 געגאַסען. די זקנים האָבען דעם בר מנן בעקלאָגט און יעדער פון זיי
 האָט פּערצווייפעלט געמראַכט:

— אָט אזוי — אַ, קיינער פון די אייגענע קינדער איז ניט געווען
 ביי זיין יציאת נשמה און קיינער ביי זיין לוייה, און ווער וועט ביי
 אונז זיין, ווער?

דער אַלטער רב האָט מיט זיין פּערשטיקטען קול, פול טרערען,
 אויף אברהם־לייזער'ס קבר קדיש געזאָגט:

פּלוצים האָט דער גלאַק פונ'ם קאַסטיאָל זיך דערהערט: קלינג־
 לאַנג! קלינג־לאַנג! — און די מעלאָלענע טענער האָבען געהודיעט
 איבער'ן טויטען שטעדטעל, אויסגעמישט זיך מיט דער כמאַרע, מיט'ן
 רעגען, צום אירישען בית־עולם זיך דערטראַגען און אַבגעהילכט אין
 די נשמות פון די דאָזיגע אַלע עלענדע און פּערלאָזענע זקנים, וואָס
 זיינען דאָרט אַרום דעם פּרישען קבר געשטאַנען, מיט אַ פּערצווייפעלטען
 קרעכצען...

— אַמע־דיקע — אַי! אַמע־דיקע — אַי!

צי האָט עס אין די נשמות פון די זקנים געקרעכצט, צי דער
 גלאַק האָט עס אויסגעקלונגען?

ערגעץ אין דער ליטא איז אמאָל געלעגען דאָס קליינע שטעדטל ב...

ברוקלין, נ. י., 1914.

די געשיכטע פון אן ארימער מיידעל.

1.

דאָס האָט פּאַסירט מיט אַ יאָהר 20 צוריק, אין דער אידישער שטאָדט נ. אין דער ליטא.

אין יענער צייט האָט דאָרט געוואָהנט אַן אַלטער מלמד מיט'ן נאָמען ר' משע חנה-לאה'צעס. ר' משה איז געווען אַן אַלמן און דאָס הויז האָט ביי איהם געפיהרט זיין בתי-יחיד'קע, חייקע.

זיין שטיבעל איז געשטאַנען אויפ'ן עק שטאָדט, אַן אַלטע, ניד-דיגע חורבה. רעכטס פון'ם שטיבעל האָבען זיך געצויגען פעלדער בארג אַרונטער, ביז צו אַ טייכעל. לינקס פון הינטער אַ פעלד האָט אַרויס-געקוקט אַ שוואַרצער וואַלד. אין מיטען איז געלאָפּען צו דער שטאָדט אַ גלייכער, ברייטער, זאַמדיגער דורכפּאַהררועג.

די פעלדער און דער וואַלד און די ערד, אויף וועלכער ר' משה'ס שטיבעל איז געשטאַנען, אזוי ווי די ערד פון נאָך אַ סך שטאָדטישע בעלי-בתיים, האָבען בעלאַנגט צו אַ פּריץ, וואָס האָט געוואוינט אין זיין הויף, אַ האַלב וויאָרסט ווייטער פון ר' משה'ס שטיבעל.

אַמאָל, מיט יאָהרען און יאָהרען צוריק, ווען ר' משה'ס פּאָטער, זעליג דער שענקער, האָט געלעבט, איז דאָס דאָזיגע שטיבעל געווען אַ שענק, און שיכור'ע, הייערדיגע קולות האָבען דאָרט געליאַרמט. ווען זעליג איז געשטאַרבן, האָט ר' משה אַריינגעצויגען אַהין, און פון יענער צייט אָן איז עס געוואָרען אַ חדר פון אידישע אינגלאַך, און העלע, קינדערשע שטימען האָבען דאָרט געהילכט סיי זומער און סיי ווינטער, אויסער שבת און יום טוב, פון זמן צו זמן, פאַר די לעצטע פּאַר צעהנדליג יאָהרען.

אין דעם דאָזיגען שטיבעל איז אויך געבאָרען און האָט זיך אויפֿ-געהאָדעוועט חייקע.

קליינערהייט איז זי געווען שוואַך, קרענקליך, מיט אַ בלייך פנים'על, אַ מאַגערען, דינעם גוף מיט גרויסע שוואַרצע אויגען, וואָס האָבען תמיד געקוקט אזוי רחמנות'דיג. טאַטע-מאַמע האָבען איבער איהר געציטערט און זי אָבגעהיט ווי דאָס אויג אין קאַפּ. זיי האָבען זי געפיהרט צו אפרים דעם רופא, ער זאָל זי געזינטער, שטאַרקער מאַכען. האָבען זייער לעצטע געלד אויסגעגעבען אויף די רפואות, וואָס ער האָט פאר איהר פערשריעבען, געגעבען איהר טרינקען לעבער-טראָן, ציגענע מילך, איבערגעטהאָן אַלע באבסקע סגולות, פון וועלכע זיי האָבען נור געהערט, געהאַלטען איהר אין איין אָפּשפרעכען עין-הרע און תשעה-באב, ווען חנה-לאה'צע איז געגאַנגען אויפ'ן בית-עולם, אום אויסצוריידען זיך דאָס האַרץ אויף די קברים פון איהרע קרובים און זיי בעמען, זיי זאָלען זיך דאָרט משתדל זיין ביי דעם רבוננו של עולם פאר איהר, פאר איהר מאן און איהר קינד, האָט זי ביי די ווערטער: „זיי דאָרטען אַ גוטע בעטערין פאר מיין חייקעלען“ אזא יללה אויפגעהויבען און אזוי געקלאַפט מיט ביידע הענד אין שטיין, דאָס דערנאָך איז זי וואַכען לאַנג געווען הייזעריג און די הענד האָבען איהר וועה געטהאָן. דער טאַטע, ר' משה אַליין, האָט ניט וועניגער פון דער מאַמע געציטערט איבער זיין חייקעלע'ן.

די אַלע בעלי-ביתים פון דעם בית-מדרש אויף דער נייער סלאָך באַדקע, וואו ר' משה האָט געדאווענט, געדענקען נאָך, מסתמא, ווי איינמאָל, בעת חייקעלע איז שטאַרק קראַנק געוואָרען, איז ער געקומען אין בית-המדרש אַריין, און אין דער געגענוואַרט פון אַ מנין אידען האָט ער געעפענט דעם ארון-הקודש און מיט טרעהרען אינ'ם קול אויס-געשריען: „גאַטעניו, אל מלא רחמים, איד, דיין קנעכט משה בן שפרה, קום צו דיר מיט אַ בקשה: אויב מיין קינד האָט ניט קיין יאָהרען און מיד האָסטו אָנגעשריעבען הונדערט און צוואַנציג יאָהר, טאָ בעט איד דיך פאר אַ מנין אידען עדות, אַז דו זאָלסט אַ העלפט פון מייע יאָהרען איהר אָבגעבען! אל מלא רחמים, האָב רחמנות!“...

זי איז געזונד געוואָרען, און דאן זיינען ר' משה און זיין פרוי, און אַלע אידען אויף דער נייער סלאָבאָדקע זיכער געוואָרען, אַז חייקעלע וועט שוין לעבען...

.2

ווען זי איז אלט געוואָרען זעקס יאָהר, האָט די מאַמע מיט איהר אָנגעהויבען צו זאָגען „מודה אני“ אין דער פריה נאָכ'ן אויפ' שטעהן, און ביי נאָכט פאר'ן שלאָפען געהן האָט זי מיט איהר „קריאת שמע“ געלייענט. אויך האָט זי אָנגעהויבען זי לערנען דעם אַלף-בית. זי איז געווען אַ שטיף, געהאָרכזאם קינד, מיט אַ ווייכען, גוטען כאַראַקטער. האָט אַמאָל ר' משה אַוועקגעלייגט זיינעם אַ תלמיד אויפ'ן באַנק, האָט זי, איידער יענער האָט נאָך אַרויסגעלאָזט אַ קול, שוין געוויינט. אַ סך מאל האָט טאַקע ר' משה געמוזט פערבויגען שמיץ צוליבע איהר. די תלמידים זיינע, ס'רוב אַכט און ניין יעהריגע אינגלעך, האָבען גוט געוואוסט, וואָס פיר אַן איינפלוס זי האָט אויף זייער רבי'ס קאַנטשיק און זיי האָבען איהר געגעבען פון זייערע נאַשע-רייען און מיטאַגען, אום צו געווינען חן אין איהרע אויגען. דאָס איז געווען די בעסטע סגולה געגען ר' משה'ס קאַנטשיק, ווייל ר' משה אַליין האָט שוין גוט אַכטונג געגעבען, ווער פון זיינע תלמידים גיט אַוועק דעם בעסטען חלק נאַשעריי זיין חייקעלען.

ווען חייקע איז אלט געוואָרען ניין יאָהר, האָט זי זיך אָנגעהויבען שעהמען פאר די אינגלאַך און גיט גענומען מעהר פון זיי קיין נאַשע-רייען. האָבען צו טהאָן מיט אינגלאַך האָט זי איצט געהאַלטען פאר אַן עבירה. זי האָט זיך גענומען שפיעלען מיט חבר'טעס, בעזונדערס מיט יאכנען, וועלכע איז געווען עלטער פון איהר אויף אַ יאהר צוויי. יאכנע איז געווען אַ טאכטער פון דעם שמש פון דער שוהל אויף דער גייער סלאָבאָדקע, גיט ווייט פון ר' משה'ס שטיבעל. זי איז געווען אַ מיידעל מיט רויטע האָר און זומער-שפרינקעלאַך אויפ'ן פנים. חייקע האָט זיך זעהר צוגעבונדען צו איהר. זומער-צייט זיינען זיי אָפט ביינאַנד גענאַנגען אין וואַלד און האָבען געריסען „קראַסקעס“, גרויסע, געלע, ווייסע און בלויע בלומען, „פאנעס“, ווי זיי האָבען זיי גערופען. אָדער זיי האָבען זיך אַוועקגעזעצט אויפ'ן פֿעלד צווישען די פארטיגע נאָלדענע זאָנגען און גערערט וועגען זייערע חבר'טעס, ווער פון זיי איז אַ שלעכטע און ווער אַ גוטע, מיט וועמען מען דארף ווערען ברונג און מיט וועמען גוט. אַניט זיינען זיי געזעסען אויף דער פריזבע נעבען ר' משה'ס שטיבעל און יאכנע האָט דערצעהלט

מעשיות, אַלץ אזוינע מורא'דיגע, וועגען שדים און רוחות, וועגען „דולדאיערען“ מיט איין אויג אינ'ם שמערן, וואָס פרעסען אויף מענ-שען לעבעדיגגעהייט.

נאָך אזוינע מעשיות האָט חייקעלע'ס הערצעלע זיך געצאָפּעלט און פאר'ן שלאָפּען געהן האָט זי מיט אַ בעזונדערער כונה געלייענט קריאת-שמע און אָפט האָבען זיך איהר גע'חלום'ט מורא'דיגע „דולדאיערען“, און ווען זי האָט זיך אויפגעכאַפט, האָט זי מורא גע-האַט אַ קוק צו טהאָן אין דאָס פינסטערע צימער, האָט גלייך צוגעמאַכט די אויגען און צוגערוקט זיך נעהענטער צו איהר מאַמע'ן, אָנטאַפענדיג זי מיט די הענטלאַך.

ווינטער-צייט, ווען די פעלדער זיינען געווען אָנגעצויגען ווי אין ווייסע תכריכים, און דער וואַלד האָט אויסגעקוקט גרוי און איינגעקארטשעט, און די נאַקעטע בוימער מיט די אויסגעשטארצעטע צווייגען זיינען געשטאַנען טיעף פּערזונקען אין שנעע און האָבען זיך, דאכט זיך, ווי געבעטען רחמים, מען זאָל זיי אַרויסשלעפען פון דאָרט, — דאָן זיינען אָפט חייקע און יאכנע געזעסען אינ'ם שטיבעל אויף דער הויכער „לעזשאַנקע“, האָבען זיך צוגעקוקט, ווי די אינגלאַך לער-נען און שטילינקערהייט זיך גע'סוד'עט וועגען יעדען פון זיי. ווען ר' משה האָט דאָן גענומען אן אינגעל אויפ'ן ביינקעל, האָבען ביידע מיידלאַך צוגעמאַכט די אויגען, זיי זאָלען, חלילה, דאָס נאָ-קעטע לייב ניט זעהן. איצט האָט שוין חייקע מעהר ניט געוויינט, ווען איהר טאַטע האָט אן אינגעל געקאַטעוועט, דען זי האָט איצט געגלויבט באמונה שלמה, אז דער קאַנטשיק איז בעשאָפען געוואָרען, אום די אינגלאַך צו בעשטראָפען, ווען זיי ווילען ניט לערנען.

אַמאָל איז חייקע אויך געגאַנגען צו יאכנען אַהיים. דער שמש, לייבצע אברהמל דעם באַנדערס, איז נאָך געווען אַ יונגערמאַן, אַ בלייכער איד מיט אַ געל בערדיל. יאכנע איז געווען זיין עלסטע טאכטער. ער האָט געוואָהנט אין אַ הינטער-שטיבעל פון דעם בית-המדרש, מיט איין גרויסען פענסטער צום שוהל'הויף. זומער-צייט איז דאָס פענסטער געווען אָפּען און ווען מען האָט דורך איהם אַריינגעקוקט צום שמש אין הינטער-שטיבעל אַרײַן, האָט מען דאָרט געזעהן צוויי צימערען, אָנעהייילט איינס פון דעם אַנדערען מיט אַ דינעם ווענטיל, אין איין צימער זיינען געשטאַנען צוויי בעטען און אַ קאַמאַר, אין

דעם צווייטען, וואָס האָט געהאַט דאָס פענסטער, איז געשטאַנען אַ מיט און אויף איהם אַ סאַמאָוואַר מיט אַ מאַץ. ווייטער זיינען דאָרט געשטאַנען אַ פּאָאר שטוהלען, אַ קאַנאַפּע און אויף דער וואַנד זיינען געהאַנגען אַ פּאָאר קופּערנע כלים.

וומער-צייט, ווען דאָס פענסטער איז געווען אָפּען, זיינען חייקע און יאכנע אָפט געקראַכען דורך איהם אין הינטער-שטיבעל און פּוּ'ם הינטער-שטיבעל, כדי ניט צו דאַרפּען געהן דורכ'ן בית-המדרש. ביי יאכנע'ן איז דערהיים האָט חייקע ניט ליעב געהאַט לאַנג צו פּערבריינגען, ווייל יאכנע'ס טאַטע לייבצע איז געווען אַ איר אַ כעסן און פאַר דעם קלענסטען חטא איהרען האָט יאכנע באַלד גע-קראַגען פון איהם קללות און קלעפּ. אַ סך מאָהל איז חייקע געקומען אהיים אַ וויינענדיגע, למאי מען האָט יאכנען געשלאָגען.

.8

זיי האָבען איינע די אַנדערע באמת ליעב געהאַט, און וואָס עלטער זיי זיינען געוואָרען האָבען זיי זיך אַלץ מעהר און מעהר צו געבונדען איינע צו דער אַנדערער.

ווען חייקע איז אַלט געוואָרען 14 יאָהר, איז יאכנע געווען 16. דאן איז יאכנע אַוועק אַרבייטען צו אַ נייטהערין. איצט האָבען זיי זיך גענומען טרעפּען זעלטענער, נור שבת אַמאָל. חייקע האָט נאָך איהר שטאַרק געבענקט, האָט זיך קיין אָרט ניט געפונען. זי האָט זיך גענומען בעטען ביי איהרע עלטערען, מען זאָל זי אויך אָפּגעבען צו דער אייגענער שניידערין, וואו יאכנע האָט געאַרבייט. טאַטע-מאַמע האָבען פריהער פון דעם גאָרניט געוואָלט הערען, דערנאָך אָבער האָבען זיי זיך גענומען מיישב זיין, אפּשר איז טאַקע אַ סברה. אַז חייקעלע זאָל אַוועק ניהען; אָבער פּלוצים איז חנה-לאה'צע קראַנק געוואָרען אויף טיפּוס און איז געשטאַרבּען. חייקע איז דאן אַלט געווען באַלד 15. אַ שרעקליכען איינדרוק האָט אויף איהר געמאַכט איהר מאַמע'ס טויט. אַ לאַנגע צייט האָט זיך איהר ניט געגלויבט, אַז איהר מאַמע לעבט ניט. און אָפט אין מיטען נאַכט האָט זי זיך אויפגעכאַפּט און געטאַפּט אין דער פינסטערניש ארום זיך אַינ'ם בעט, זוכענדיג איהר

מאמען. און דערנאך, אז זי האָט זיך קלאָהר דערמאָנט, ווי מען האָט איהר מאמען צוגענומען א טויטע און ווי מען האָט זי דאָרט בעגראָבען אויפ'ן בית-עולם, אין די ווייסע תכריכים, מיט די שערבלאָך אויף די אויגען, איז איהר געוואָרען מורא'דיג, זי האָט געציטערט א קוק צו טהאָן אין דער פינסטערניש און זיך איינגעגראָבען מיט'ן פנים טיעף אינ'ם קישען אריין און מורא געהאט א זיפץ צו טהאָן.

אין יענער צייט האָט זי מורא געהאט אַליין אַרויסצוגעהן פון שטוב. א פאָאר מאָל איז זי אַרויסגעגאַנגען (דאָס איז געווען ביינאַכט אין מיטען ווינטער), האָט זיך איהר אויסגעוויזען, אז פון דעם פער-שנעטען וואַלד, איבער וועלכען עס איז געשטאַנען א בליכע לבנה, האָט אויף איהר אַרויסגעקוקט די מאַמע אין ווייסע תכריכים.

חייקע איז געוואָרען א יתומה. די בעקאַנטע אידישע ווייבער האָבען אויף איהר שטאַרק רחמנות געהאט און האָבען עס איהר אַרויסגעוויזען דורך רחמנות'דיגע בליקען און ווייכע רייד.

ביסלעכווייז האָט זיך חייקע בערוהיגט. די אַרבייט אינ'ם הויז, דאָס וואַשען און סקראָבען, און קאַכען און דאָס געהן אויפ'ן מאַרק איינקויפּען פאַר דאָס הויז, האָבען איהר קיין צייט ניט איבער-געלאָזט צו טראַכטען, און ביי-נאַכט, נאָכ'ן טאָג אַרבייט, האָט זי געשמאַק געשלאָפּען. זי האָט פּערנומען איהר מאַמע'ס פּלאַץ אינ'ם הויז. האָט „גענומען חלה“ פון די געבעקס, וואָס זי האָט פיר שבת קודש געבאַקען, און געבענשט איבער אַזוי פּיעל ליכט, ווי איהר מאַמע פּריהער. מיט יאכנע'ן האָט זי זיך איצט געזעהן נאָך זעל-טענער, ווייל, פונקט ווי איהר מאַמע, האָט זי איצט שבת נאָד-וואַרעמס געלייענט דעם טייטש-חומש, איהר טאַטען צוליעב, און יאכנע'ן טרעפען האָט זי נור געקענט שבת נאָד-וואַרעמס.

נאָך איין יאָהר איז אַוועק און נאָך איין יאָהר, חייקע איז אַלט געוואָרען 17 יאָהר. אין דעם משך פון דער דאָזיגער צייט האָט זי זיך פיזיש גוט ענטוויקעלט, איז געוואָרען אן אמת'ע אידישע פאַרשוין. שען, חנ'עוודיג און רייצענד, געוויקסיג און געזונד, מיט רונדע אַרעמס און א הויכען בוזים מיט א פנים בלוט און מילך, מיט אויגען שוואַרצע און פייערדיגע, אָבער צנועות'דיגע. זי האָט געהאט א גוטען שם צווישען די אידען אויף דער נייער סלאָבאָדקע און ביי א סך שרעכנים איז געווען פּערשריעבען איהר נאָמען. מאַמעס פון טעכטער האָבען,

קוקענדיג אויף איהר, זיך געוואונשען, זייערע טעכטער זאלען זיין אזוי שען און אַנשטענדיג, ווי זי. מיידלאך האָבען איהר מקנא געווען; יונגע לייט האָבען זי געפרעסען מיט די אויגען, און איהר טאַטע. וועלכער, זינט חנה־לאָה איז געשטאַרבען, האָט ניט אויפגעהערט זיך צו קלאָגען אויף דאָס האַרץ, האָט, קוקענדיג אויף איהר, אָן זיין קראַנק האַרץ פּערגעסען.

איצט האט יאכנע ווידער אנגעהויבען צו געהן צו איהר. יאכנע האט זיך פאר דער צייט פיוזש אויך שטארק ענטוויקעלט. זי איז אבער ניט געווען שען. זי איז געווען קורץ און דיק מיט רויטע האָר, רויטע אויגען און מיט זומער־שפּרינקלאַך אויפ'ן פנים.

איצט, אז די ביידע חבר'טעס האָבען זיך געטראָפּען, האָבען זיי זיך אַוועקגעזעצט אין אַ ווינקעלע און גערעדט שטיל־ניקערהייט וועגען די פּערשידענע יונגע לייט אויף דער נייער סלאַבאָדקע, האָבען אויס גערעכענט יעדען איינעם מעלות און חסרונות און אויסגעדריקט זייער וואונש, וואָס פיר אַ חתנים זיי וואָלטען וועלען האָבען. יאכנע האָט זיך געוואונשען אַ שוואַרץ־חנ'עוודיגען, אַזאַ איינעם, ווי איהרע אַן אַמאָליגע חבר'טע האָט. הייקעל'ן איז ער גראַד ניט געפּעלען געווען. זי האָט געוואָלט האָבען עפעס אַ שענעם, עפעס אַזאַ, אַזאַ... און וואָס פיר „אַזאַ“ האָט זי קיינמאָל ניט געקענט ערקלעהרען.

מאַנכעסמאָל, ווען ר' משה איז אינ'ם הויז ניט געווען, צו זומער־ צייט, בעת די ביידע חבר'טעס זיינען געגאַנגען שפּאַציערען אין וואַלד, האָט יאכנע זיך צוזונגען אידישע ליעדלאַך, וואָס זי האָט זיך אויס־ געלערענט פון די אַנדערע מיידלאַך נייטהאַרינס, אַלץ ליעבעס־ליערילאַך, דאָן האָט הייקע דערפיהלט אַ נאַגעניש ביים האַרצען און אַ שווערע בענקעניש נאָך עפעס...

— דייע, „ניגעלעך“ מאַכען מיך אזוי טרויעריג — האָט זי אַמאָל זיך אַנגערופּען — ווייסטו ניט, פאַרוואָס דאָס איז, יאכנע? דאַכט זיך. אזוי געשמאַק זיי צו הערען, ממש אַ פיקוח נפש, און פונדעסטוועגען ווערט מיר אזוי „קאלאמוטנע“ אויפ'ן האַרצען, אז דו זינגסט זיי. מאַנכעס מאָל האָט יאכנע איהר דערצעהלט אַ פיקאנטע געשיכטע, וואָס זי האָט געהערט פון אַן אַנדער מיידעל ביי דער שניידעריין אין דער מאַסטערסקאיא; הייקע האָט זיך דאָן צוגעהערט צו איהר מיט גרויסע,

אויסגעגלאַצטע אויגען, און איהר פנים האָט געברענט, און זי האָט געשטאַמעלט פּערוואַונדערט :

— וואָס הייסט ? ווי ? וואָס ? ווען ? ...

יאכנע האָט זיך דאָן צולאַכט הויך אויפ'ן קול און געשריען :

— גוואַלד, דו ביזט נאָך גאָר אַ קינד ! כא ! כא ! כא !

און שפּעטער, נאָך אזאָ געשיכטע, ווען חייקע איז געבליבען אַליין, מיט זיך אינ'ם הויז, האָט זי לאַנג געקוקט פאַר זיך מיט גרויסע, פּער-וואַונדערטע אויגען, געטראַכט וועגען דעם, וואָס יאכנע האָט דערצעהלט, און די נאָגעניש ביים האַרצען האָט זי געפיהלט שאַרפּער, און אונבע-מערקט פיר זיך אַליין האָט זי דאָן שטילערהייט אונטער דער נאָז גע-ברומט אַ ליעבעס ליעדעל, וואָס זי האָט פון יאכנע'ן געהערט...

4.

נאָך אַ יאהר איז אַוועק. חייקע איז אַלט געוואָרען 18 יאהר. איהר לעבען האָט געפלאַסען ווי פריהער. זי האָט געפיהרט דאָס הויז, געקאַכט, געוואַשען, געצירעוועט זאַקען, געלאַטעט איהר טאַטענ'ס בגדים, אָפּ-געהיט דאָס חלה נעהמען פון די שבת'דיגע געבעקס, געבענשט ליכט, געלייענט שבת נאָכמיטאָג דעם טייטש-חומש, גערעדט מיט יאכנע'ן וועגען די יונגע לייט און מירדלעך פון דער נייער סלאַבאָדקע, וועגען די בעקאַנטע כלות, וואָס האָבען פאַר דער צייט חתונה געהאַט, און געזונגען מיט איהר אידישע „ניגעלאַך“, בעזונדערס האָט זי ליעב גע-האַט צו זינגען דאָס דאָזיגע ליעדעל, וואָס זי האָט זיך אויסגעלערנט פון יאכנע'ן :

„געהט אַ „שאַלדע“ איבער'ן גאַס,

לערנען קען ער גאָר ניט ;

ער געהט ארום פוסט און פאַם

און טהוט נור, וואס מען טאר ניט“...

און בענקען האָט זי איצט געבענקט נאָך מעהר ווי פריהער, נאָך

וואָס, האָט זי איצט אויך ניט געוואוסט.

מיט אַמאָל האָט יאכנע ווידער אויפגעהערט צו געהן צו איהר.

עס איז אַוועק איין שבת, אַ צווייטער און זי האָט זיך ניט געוויזען,

אויפ'ן דריטען שבת (דאָס איז געווען סוף זומער) האָט חייקע בער-
שלאָסען אַריבערצוגעהן צו יאכנע'ן אהיים, צו זעהן, ווארום זי קומט ניט.
נאָך מיטאָג האָט זי אויף גיך איבערגעלייענט די סדרה אינ'ם
טייטש חומש און, ווען איהר טאַטע האָט זיך צוגעלעגט שלאָפען, האָט
זי איבערגעפלאַכטען איהר שוואַרצען צאָפּ, איבערגעטהאָן זיך אין איהר
ראַזעווען קלייד, וואָס זי האָט זיך געהאַט געמאַכט דעם עבר'דיגען
פּסח, איז געשטאַנען אַ וויילע געגען דעם אַלטען שפּיעגל, וואָס איז
געהאַנגען אויף דער ווייסער, געשטוקאַטורטער וואַנד, און האָט זיך בער-
קוקט מיט איהרע צנועות'דיגע אויגען פון קאָפּ ביז די פּיס. דערנאָך
האָט זי אַרויפגעוואָרפען אויף די אַקסלען אַ ווייסע בלאַטשקענע טוך
און איז אַרויס פּונ'ם הויז.

אויפ'ן פעלד לעבען ר' משה'ס שטיבעל האָבען געאַרבייט פּויערים
און פּויערטעס. זיי האָבען געשניטען די זאַנגען און זיי געבונדען אין
בינטלאַך. דאָ און דאָרט זיינען געשטאַנען גאַלדענע בינטלאַך און
האַבען זיך געטריקענט אויף דער זונן.

פּונ'ם פעלד לינקס, הינטער וועלכען דער וואַלד איז געשטאַנען,
האָט זיך געטראָגען אַ געשמאַקער ריח פון פּרישע, געטריקענטע היי. דער
הימעל איז געווען טיעף-בלוי און די זון האָט וואַרים און פּרעהלאַך
געלויכטען.

חייקע'ס אויגען זיינען געפּאַלען אויף איין יונגען שייגעץ, וועלכער
האָט געאַרבייט ניט ווייט פּונ'ם שטיבעל. ער איז געווען הויך און
ברייט מיט אַ רויט פּערשוויצט פּנים. באַרפּוס, אין לאַנגע לייווענדע
הויזען, אין אַ לייווענדענעם העמד, אָהן אַ היטעל, מיט אַ שוואַרצער,
גלאַנציגער משופּרינע איבער'ן שטערען, האָט ער זיך בעוועגט טריט
ביי טריט איבער'ן פעלד און האָט ברייט און מעכטיג געפּאַכעט מיט
זיין לאַנגען שנייד-מעסער איבער די קאַרענ-זאַנגען, און ביי יעדען
פּאָך זיינעם האָט ער אַרויסגעלאָזט פּונ'ם האַרצען אַ מעכטיגען „אה“
און האָט אויסגעבויגט און ווידער אויסגעגלייכט זיי בויגיגען געזונדען
קערפּער. הינטער איהם האָט געאַרבייט אַ יונגע שיקסע מיט אַ פּרעה-
לאַך נעזעל און בלאַנדע האָר. זי איז אויך געווען באַרפּוס און אויך
געטראָגען אַ לייווענדענע העמד און קלייד.

חייקע האָט געקוקט אויף דעם יונגען שייגעץ, אויף די מעכטיגע

בעוועגונגען פון זיין קערפער און זי האָט געטראַכט: „מאַמעלאַך, ווי געזונד ער איז!“

פּלוצים האָט דער שייגעץ זיך אומגעקוקט אויף דער שיקסע אַהינטער איהם מיט אַ לאַבענדיגען פנים און אויסגעשצירעטע ווייסע, געזונדע צייהן, האָט ארויסגעלאָזט דעם שנייד־מעסער פון די הענד, איז צוגעגאַנגען צו איהר, האָט זי גראַב אַ כאַפּ געטהאַן און זי פעסט צוגערריקט צו זיך.

חייקע האָט זיך צושראַקען, אַ צאַפעל געטהאַן, דאָס בלוט האָט איהר אַ זעץ געטהאַן אינ'ם פנים און זי איז אַוועקגעלאָפּען.

— ווי שעהמען זיי זיך ניט? — האָט זי געטראַכט, לויפענדיג צו יאכנען: — זיי זיינען דאָך אויך מענשען! ...

און אין דער אייגענער צייט איז פאַר איהרע אויגען געשטאַנען דער געזונטער שייגעץ, ווי ער דריקט צו זיך די שיקסע, און ביים האַרצען האָט איהר גענומען נאָגען אַזאַ בענקעניש, אַזאַ בענקעניש ...

„געהט אַ „שאַלדערע“ איבער'ן נאַס,

לערנען קען ער גאָר ניט;

ער געהט ארום פּוסט און פאַס

און טהוט נאָר, וואָס מען טאָר ניט“

— האָט זי שטיל און מיט בענקעניש גענומען זינגען אונטער דער נאָז, ניט פיהלענדיג אַליין, אַז זי זינגט.

דאָס פענסטער פון דעם שמש'ס הינטער־שטיבעל אויפ'ן שוהל־הויף איז געווען אָפּען. חייקע איז צוגעגאַנגען צום פענסטער און האָט אַריינגערוקט דעם קאַפּ. דאָרט איז געזעסען יאכנע'ס טאַטע לייבצע אין האָט געטרונקען טהעע.

— אַ גוטען שבת אייך. וואו איז עפעס יאכנע?

— יאכנע איז אַוועק מיט איהר חתן. מסתמא שפּאַציערען. —

האָט לייבצע געענטפערט.

חייקע איז צומישט געוואָרען.

— מיט איהר חתן? — האָט זי ארויסגעשטאַמעלט — זייט ווען? ...

— זי איז ערשט אַוועק. ...

— איך פרעג ניט דאָס. ... כ'מייזן — האָט זי געשטאַמעלט.

לייבצע, וועלכער האָט חייקע'ן גאנץ ליעב געהאַט, האָט זיך
גוטמוטהיג צולאָכט :

— וואָס דען מיינסטו, חייקעלע? קום אַרײַן אין שטוב, וועסט
טרינקען טהעע.

— אײך דאַנק אײך, ר' לייבצע. אזוי? יאכנע האָט אַ חתן און
זי האָט מיר גאַרניט געזאָגט!

— טאקי אַ חידוש, וואָס זי האָט דיר ניט געזאָגט. שטייטש,
דו, די בעסטע חבר'טע איהרע... הפנים, אז מען קריגט אַ חתן פּערגעסט
מען אַן אַלעמען. ווען דיר וועט גאָט צושיקען אײנעם, זאָלסטו דערפאַר
אײהר אױך ניט זאָגען.

חייקע איז אַוועק צוריק אַהיים מיט זעהר אַ שווערען האַרצען.
פּערשיעדענע געפיהלען האָבען זי געמוטשעט. שטייטש, ווי אזוי האָט
יאכנע אײהר ניט דערצעהלט, אז זי האָט אַ חתן. די אײנציגע פּרײַנדלין
איהרע. און וואָס וועט זי אײצט טהאָן אַהן יאכנע'ן? יאכנע וועט שוין
אײצט מעהר ניט קומען צו אײהר. זי, יאכנע, דאַרף זי שוין ניט מעהר,
ווען זי האָט אַ חתן מיט וועמען צו רײדען און צו שפּאַציערען. אײצט
בלייבט זי, חייקע, גאַר ווי אַ שטיין, קײן וואַרט אַפילו וועט ניט זײן
מיט וועמען אױסצורעדען. זי האָט געפיהלט, ווי נאָד אַ מאַמע וואָלט
בױ אײהר געשטאַרבען. דאָס האַרץ אין אײהר האָט געקרעכצט און
געוויינט.

5.

ווען זי איז געקומען אַהיים, איז דער אַלטער ר' משה געזעסען ביים
טיש אין אַ יאַרמולקע אײבער אַ ספּר און האָט שטאַרק געהוסט.

— וואו ביזטו געווען? — האָט ער געפּרעגט, הוסטענדיג.

— אײך בין געווען בױ יאכנע'ן — האָט זי געענטפּערט שטיל

און צוטראָגען.

— דערלאָנג, טאַכטעריל, אַ גלאַז טהעע — האָט ער געזאָגט און

אַרויסגעשטעלט די צונג, אום אײנצוהאַלטען דאָס הוסטען.

זי האָט אײהם אָנגעגאַסען טהעע פון אַ קופּערנעם הליאַק און בעת

מעשה האָט זי צום ערשטען מאל דערפיהלט אַ בײזען געפיהל צו אײהר

טאטע'ן, וואָס ער פּערהוסט איהר די טעג און די יאהרען און וואָס זי מוז זיצען מיט איהם בעגראָבען אין'ם שטיבעל. ווען זי וואָלט געווען אַ נייטהאַרין, ווי יאכנע, וואָלט זי שוין אויף לאַנג געקראָגען אַ חתן. אזוי אָבער — קיין נדן איז ניטאָ, אַ קראַנקער, אַרימער טאטע, ווער וועט זיך דען איילען אויף איהר? ...

— ווארום טרינקסטו ניט קיין טהעע, טאָכטערל?

— איד וויל ניט.

— וואָס ביזטו עפעס אזוי אומעטיג, חייקע?

זי האָט ביזן געענטפּערט:

— אָט וועל איד באַלד געהן טאַנצען. מיר איז אזוי גוט אויפ'ן

האַרצען, איד זאָג דיר! און זי האָט געמאַכט אַ בייזע מינע.

ר' משה האָט זי אָנגעקוקט פּערוואונדערט. דאָס ערשטע מאל,

וואָס זי האָט גערערט צו איהם אין אַזאַ טאָן:

— וואָס איז מיט דיר, חייקע?

— יאכנע האָט שוין אַ חתן, האָסטו געהערט?

— איד האָב געהערט.

— אבי דו האָסט געהערט.

— קעגען וואָס זאָנסטו עס, חייקע?

זי האָט מיט ביטערניש געענטפּערט:

— קעגען דעם זאָג איד. אַלע קריגען חתנים, נור איד אַליין מוז

זיצען בעגראָבען דאָ...

— גאָט וועט דיר אויף צושיקען אַ חתן, מיין טאָכטער.

— יא, אָט באַלד כאַפט מען מיך אויס. אַ שפּאַס, מיין טאטע

וועט דאָך מיר געבען אזוי פיעל נדן... סיידען הוסטען און קרעכצען!

האָט זי מיט גאל אַ געשריי געטהאָן.

— מרשעת, וואָס רעדסטו? אויף וועמען שרייסטו? — האָט

ער אויסגעשריען און זיך צוהוסט, וואַרפענדיג דעם קאַפּ ארויף און

אַראַפּ, אַרויסשטעלענדיג די צונג און קרעכצענדיג.

— אוי, מיין קראַנק האַרץ! — האָט ער אַרויסגעשעפטשעט, ווען

דער הוסט האָט איהם אָפּגעלאָזט, און זיך אָנגעכאַפט מיט ביידע

הענד פאר דער ברוסט.

חייקע האָט איבער איהם רחמנות געקראָגען, איז צוגעגאַנגען צו

איהם און האָט געזאָגט ווייך:

— איך האָב גאַרנישט געמיינט, טאַטע... איד, איד בין טאַקע
 עפעס אַ מרשעת!...

אין אַ וויילע אַרום איז זי געזעסען נעכען פענסטער און האָט פער-
 טראַכט אַרויסגעקוקט אויף דאָס פעלד, וואו מען האָט געאַרבייט.
 פּלוצים האָט זי גענומען זינגען:

„געהט אַ שאַלדע איבער'ן גאס,
 לערנען קען ער גאַר ניט;
 ער געהט אַרום פּוסט און פּאַס
 און טהוט נור, וואָס מען טאַר ניט! !”

ר' משה האָט דערהערט טרעהרען אין איהר קול; ער האָט אויפ-
 געהויבען זיינע אויגען אויף איהר, זי לאַנג אַנגעקוקט, ווידער זיי
 אַרונטערגעלאָזט און אַ טיעפען זיפּץ געטהאָן.
 עטליכע חדשים שפּטער האָט יאכנע חתונה געהאַט. חייקע איז
 אויף איינגעלאָרען געווען אויף דער חתונה און דעם ערשטען מאָל איז
 לעבען האָט זי פּערבראַכט אזא פּרעהליכע נאַכט.

.6

דאָס איז געווען דער פּסח נאָך יאכנע'ס חתונה. דער אַלטער
 ר' משה, וועלכער פּלעגט אַמאָל ברענגען צו זיך אַרימע אורחים אויף
 שבת און יום־טוב, האָט געבראַכט פּונ'ם בית המדרש אן אורח אויף פּסח,
 אן אידישען סאַלדאַט.

דער סאַלדאַט איז געווען אַ שענער הויכער יונג און ניט קיין עם
 האַרץ. ר' משה'ן איז ער זעהר געפעלען געווען פיר זיין שטיילקייט. דער
 סאַלדאַט האָט ניט אויסגערעדט קיין איבריג וואָרט און דאָס, וואָס ער
 האָט יאָ גערעדט, איז אזוי געווען צו דער זאך, אזוי ערעל, קלוג און
 שאַרף.

אויף חייקע'ן האָט ער אויך געמאַכט אַ שטאַרקען איינדרוק. ער
 איז גאַרניט געווען עהנליך צו די בחורים פון דער נייער סלאַבאָדקע,
 וואָס זי האָט געקאַנט. יענע זיינען געווען אזוינע בלייכע, דאַרע, מיט
 ווילדע תנועות און ער איז געווען אזוי הויך און שטאַרק, אזוי עהנליך
 צו יענעם שייגעץ, וואָס זי האָט דאָן געזעהן אַרבייטען אויפ'ן פעלד...

דערצו איז ער געווען א „היינטוועלטיגער“, האָט געלאַכט אזוי גוט און גערעדט אזוי קלוג.

זיצענדיג צום ערשטען סדר ביים טיש, האָט זי פון צייט צו צייט געוואָרפֿען אַ פֿערגנב'עטען בליק אויף איהם, און ווען איהרע אויגען האָבען זיך געטראָפֿען מיט זיינע, האָט זי זיי גלייך אַרונטערגעלאָזט און אין איהר האַרצען האָט זיך בעת דעם אַ צאָפֿעל געטהאָן, און איהר פנים האָט זיך אָנגעצונדען.

ער האָט עס. הפנים, בעמערקט, ווייל, פֿערגנב'עט פון ר' משה'ן, האָט ער צו איהר אַ צופריעדענעם שמייכעל געוואָרפֿען. זי האָט גע- כאַפט דעם דאָזיגען שמייכעל און נאָך ניעדריגער איהרע צנועות'דיגע אויגען אַרונטערגעלאָזט און איז איבער די אויערען רויט געוואָרען. יענעם אויפֿדער-נאָכט, ווען ער האָט זיי געזאָגט „גוטע נאָכט“, ביים אוועקגעהן איז קאָזארמע, האָט זי ניט געוואָגט איהם צו ענטפֿערען „גוט יאָהר“, אזוי געשעהמט האָט זי זיך פֿאַר איהם, דעם שענעם, שטאַרקען סאָלדאַט.

און די אייגענע נאָכט, ליגענדיג אויפֿן בעט, האָט זי נור גע- טראַכט פון איהם. וואָס וואָלט געווען, ווען ער זאָל זיך פֿערליעבען אין איהר... אוי, דאָס וואָלט געווען אזוי גוט, אַזאַ גליק... זי וואָלט געהאַט אַזאַ שענעם, שטאַרקען מאַן! אפילו עס איז ניט אזוי שען צו האָבען אַ סאָלדאַט פֿאַר אַ חתן... און טאַמער וועט נאָך דער טאַטע ניט וועלען?... ניי, דער טאַטע וועט געוויס וועלען... פֿאַרוואָס ניט? קיין נדון האָט ער ניט. וועמען קען זי דען קריגען אהן נדון?... לייט וועלען לאַכען: „אַ חתן אַ סאָלדאַט“... איז איהר נאָך אַ דאָגה!... דער דאָזיגער געדאַנק האָט זיך די גאַנצע נאָכט געדריעהט ביי איהר אין קאָפּ.

אויף מאָרגען איז ער וויעדער געקומען. און וויעדער האָט זי אויף איהם געוואָרפֿען פֿערגנב'עטע בליקען און דאָס מאַל האָט ער זיך איהר אויסגעוויזען נאָך שענער, נאָך שטאַרקער, נאָך חנ'עוודיגער, און אינ'ם האַרצען האָט איהר ווידער געקלאַפֿט און דער פנים האָט ביי איהר וויעדער געברענט.

דעם צווייטען מאַל, ווען ער האָט זיי געזאָגט „גוטע נאָכט“, האָט זי אויך געענטפֿערט, אָבער אזוי שטיל, דאָס זי האָט אליין ניט געהערט איהר קול.

ערשט, ווען ער איז צום דריטען מאל צו זיי געקומען, האָט זי איהם אויפגענומען רוהיגער, האָט איהם געענטפערט אויף זיין „גוט יום-טוב“, געקוקט אויף איהם דרייטער און זאָגאַר אַ שמייכעל געמאָן צו איהם.

און צום פערטען מאל האָבען זיי שוין גערעדט וועגען דער שטאָדט, און צום פינפטען מאל האָט ער פאַר איהר אויסגערעדט זיין האַרץ, ווי עלענד ער פיהלט זיך, פערוואַרפען אין אַ פרעמדער שטאָדט, האָט איהר דערצעהלט די געשיכטע פון זיין לעבען, וועגען זיינע עלטערען, זיינע ברידער און שוועסטער, וועגען דעם, אז ער דיענט שוין דעם לעצטען יאָהר און האָט שטיל געענדיגט מיט אַ קאַמפּלי-מענט, אַז זי איז זעהר שען. זי איז צומישט געוואָרען פון דעם דאָזיגען קאַמפּלימענט, וואָס זי האָט צום ערשטען מאל אין איהר לעבען געדערט פון אַ מאָן, האָט אַרונטערגעלאָזט די אויגען און צומישט געשמייכעלט.

די עטליכע טעג פון חוה"מ פסח, ווען ער האָט ביי זיי געגעסען, איז זי אַרומגעגאַנגען ווי אַ פערטשאַדעטע און האָט נור געטראַכט פון איהם. און ביינאַכט, ליגענדיג אויפ'ן בעט, האָט זי קלאָר געזעהר זיין שטילען קול, וואָס האָט צו איהר געשעפטצעט, אַז זי איז זעהר שען. מיט אונגעדולד האָט זי ערוואַרטעט די ערשטע נאַכט פון די צווייטע טעג פסח, ווען ער האָט געדאַרפט קומען.

אין יענער נאַכט איז ער געקומען. ר' משה איז נאָך געווען אין בית המדרש. חייקע איז געווען אליין אין שטוב און איז אַפט גער-ווען צוגעלאָפּען צום פענסטער און האָט אַרויסגעקוקט, אום צו זעהן, אויב ער געהט ניט.

אינ'ם שטיבעל איז געווען ליכטיג און פרעהליך. די פאַדלאָגע בעשאַטען מיט אַ גאַלדען זעמדעל. דער טיש געדעקט מיט אַ קלאָר ווייסער סערוועט. אויפ'ן טיש זיינען געלעגען די רונדע מצות, א טעלער מיט געפילטע פיש, וואָס האָט געשמעקט איבער דאָס גאַנצע הויז, און ביי דער זייט האָבען סטאַרינגאַווע ליכט פרעהליך געברענט אין פינקעלדיגע מעשענע לייכטער.

ווען ער איז אַריין, איז חייקע גראַד דעמאָלט געשטאַנען נעבען טיש און האָט אָפּגעקליבען פאַר איהם אַ טעלער, דאָס שעהנסטע טעלער פון אַלע, מיט רויטע בלומען אויסגעמאַלט אויף איהר, מיט

גרינע ראנדען. דאָס דאָזיגע טעלער האָט זי צום צוואַנציגסטען מאָל גע-
ווישט און געריבען, עס זאָל גלאַנצען.

— גוט יום טוב! ...

דער טעלער איז פּערגליווערט געוואָרען אין איהר האַנד, בעת
זי האָט איהם דערזעהן, און רויטערע בלומען ווי אויפ'ן טעלער האָבען
זיך אויף איהרע באַקען אנגעצונדען.

— אייער טאַטע האָט זיך פּעררעדט אין בית המדרש; ער
קומט באלד — האָט דער סאַלדאט געזאָגט און אויסגעטהאָן זיין שיר-
נעל — נו, וואָס טאַכט איהר עפעס? — האָט ער ווידער זיך אָנגע-
רופען מיט אַ פּערג'נב'עטען קול און איז צוגעגאָנגען צו איהר.

זי האָט אַ מאַך געטהאָן מיט'ן קאַפּ, שטיף ארוסגערעדט „אַט“,
און האָט פּערשעהמט אַ שמייכעל געטהאָן. דאָן האָט זי אַוועקגעשטעלט
דעם טעלער אויפ'ן טיש, פּערריכט די טישטוך, איבערגערוקט די מצות,
איבערגעלעגט די לעפעל און גאַפעל און געטראַכט: „וואָס פאַר אַ
גלאַמפּ איך בין, איך קען גאָר ניט רעדען מיט אַ מענשען!“

ער האָט געקוקט אויף איהר, אויף דאָס הויכע, יונגע, געזונטע
מיידעל, אויף איהרע רונדע, דיקע אַרעמס, אויף איהר שטאַרקען בור-
זים, אויף איהר קלאַר-ווייסען האַלץ מיט אַ בראַדעווקע, אויף איהר
שווערען, לאַנגען שוואַרצען צאַפּ, וואָס האָט זיך בעוועגט ביי איהר
אויפ'ן רוקען ווי אַ שלאַנג, אויף איהרע רונדע פלאַמענדיגע באַקען,
און האָט זי געפּרעסען מיט די אויגען.

דערנאָך האָט ער זיך אָנגערופען ווייך און מיט אַ שמייכעל:

— קען מען אייך געבען די האַנד?

און ניט געוואַרט אויף איהר ענטפּער, האָט ער איהר האַנד
אָנגענומען, געהאַלטען אַ היבשע וויילע אין זיינער און דאָן געזאָגט
מיט אַן אויפגערגטען קול:

— ווי גלאַט און וואַרעם איז אייער הענטעלע! ...

זי איז געשטאַנען, האָט די האַנד ניט ארויסגעריסען, געהאַלטען
די אויגען אַרונטערגעלאָזט און זיך געפיהלט ווי אין אַ נעבעל איינ-
געוויקעלט.

פּלוצים האָט זי דערפיהלט זיין האַנד אַרום איהר טאַליע און
זיינע ליפען אויף איהרע. עס האָט איהר אַ בריה געטהאָן, דער

אטהעם האָט איהר פּערבאָפּט און אינ'ס מוח האָט אַ מיט געטהאָן.
זי האָט צושראָקען אַ געשריי געטהאָן און איז אָפּגעשפרונגען פּון איהם
מיט אויסגעגלאַצטע אויגען.

ער אליין איז אויך צוטומעלט געוואָרען, האָט מיט אַ שולדיגער
מינע געקוקט אויף איהר און געמורמעלט:

— איך האָב גאָר נישט געמיינט... זייט מיר מוחל...

זי איז אַריבער אויף דעם אַנדער עק טיש, האָט זיך אומגעדרעהט
צו איהם מיט'ן רוקען, אַריבערגענומען דעם צאָפּ איבער'ן אַקסעל און
נערווען איהם איבערגעפלאַכטען, האַלטענדיג דעם קאָפּ אַביסעלע אָן
אַ זייט. דערביי האָט זי שנעלער געאַטהעמט.

ער האָט ווידער אָנגעהויבען:

— איך האָב גאָר נישט געמיינט, גלויבט מיר.

זי האָט זיך אַביסעלע אַ קעהר געטהאָן צו איהם און געזאָגט
מיט אַ ציטערענדיגען קול:

— איהר זאָלט וויסען זיין, אַז איך בין אַן עהרליכע מיידעל...

פּונדעסטוועגען, אין אַ ווילע אַרום, אַז ר' משה איז געקומען
פּונ'ם בית המדרש, האָט זי אַוועקגעשטעלט פאַר דעם סאָלאַט דאָס
שענסטע אָפּגעקליבענע טעלער און דעם בעסטען חלק פיש האָט זי
פאַר איהם אַוועקגעלייגט... יענעם אָבענד, זיצענדיג ביים טיש, האָט
זי די גאַנצע נאַכט געפיהלט, ווי עס ברענט נאָך אויף איהרע ליפּען
זיין קוש און זי האָט געטראַכט: אפשר איז זי זיך ניט בעגאַנגען
מיט איהם גוט. טאַקי אמת, עס איז אַן עברה, אַן עהרליכע אידישע
מיידעל דאַרף ניט לאָזען אַ פרעמדען יונגען מאַן זי קושען, נאָר שוין
נאַצים און שיקסעס קושען זיך אַזוי; פּונדעסטוועגען ביי היינט
וועלטיגע... ביי זיי קושט מען זיך אפשר יא? ... היינט וואָס טהוען
זיי נאָך דער חתונה? — האָט זי זיך געפרעגט.

און, מערקווירדיג, אין דער אייגענער צייט, ווען זי האָט זיך די
דאָזיגע פּראַגע געשטעלט, האָט אין איהר נשמה עפעס געהוליעט און
געטאַנצט און זי האָט זיך געפיהלט גליקליך, ווי נאָך קיינמאָל אין איהר
לעבען. איהרע גרויסע שוואַרצע אויגען האָבען געשטראַהלט און ווען זי
האָט זיי אויף איהם אָנגעשטעלט, האָט פּון זיי אַ וואַרימע, ווייכע
און צאַרמע ליכט ארויסגעשטראַהלט.

שפעטער נאכ'ן עסען, ווען ער האָט זיין שינעל אָנגעהאַן און „א גוטע נאַכט“ געזאָגט, האָט זי, ניט וויסענדיג אַליין וואָס זי טהוט, איהם דורך דער טהיר אַרויסגעגלייט און אין דעם פינסטערען פיהר-הויז מיט איהם זיך אָנגעשמעלט.

— איהר זייט ניט ביזן אויף מיר? — האָט ער שטיל געפרעגט און אָנגענומען איהר האַנד.

— פארוואָס עפעס זאל איד זיין ביזן אויף איד? — האָט זי שטיל געענטפערט, ניט הערענדיג אַליין, וואָס זי רעדט.

— אַח! — האָט ער שטיל אויסגערופען, און גלייך האָט זי ווידער דערפיהלט ארום זיך זיינע שטאַרקע הענד און זיינע ליפען אויף איהרע, דאָס מאָל מיט נאָך מעהר פייער.

— דער טאַטע! — האָט זי הייזעריג אַרויסגעשעפטשעט און זיך אַ ריס געטהאַן פון איהם. אָבער בעת דעם האָבען זיך איהרע ליפען אונגערן פערטשעפט אָן זיינע, איז זי פון דעם אין גאַנצען צוטומעלט געוואָרען און געבליבען שטעהן, ווי איינגעגראָבען אין מיטען פינסטערען פיהר-הויז. דאָן האָט ער זי נאָכאַמאָל אַ קוש געטהאַן און נאָכאַמאָל...

זי איז ערשט געקומען צו זיך, ווען זי האָט דערהערט דעם קלאַפ פון דער פיהר-הויז-טהיר הינטער איהם. דאָן איז זי נאָך אַ וויילע געשטאַנען און האָט זיך צוגעהערט צו דעם שליאָפען פון זיינע טריט איבער די בלאָטעס אין דרויסען, וואָס זיינען געוואָרען פון דעם שנעע. דערנאָך האָט זי געעפענט די טהיר פונ'ם פיהר-הויז, איז אַרויס אין דרויסען און האָט געזעהן ווי ער האָט דאָרט אויפ'ן ראַג זיך פערקיר רעוועט אין נאָס אריין און איז פערשוואונדען.

— טהייערינקער, טהייערינקער! — האָט איהר האַרץ געשעפצעט און זיך געאַפּעלט און זיך געצויגען נאָך איהם.

די נאַכט איז געווען אַ ליכטיגע. אַ פולע לבנה האָט פונ'ם הימעל אַרונטערגעקוקט און געשאַטען אַרום זיך אַ ווייכען זילבערנעם שטויב, וואָס איז געפאַלען אויף פעלד און וואַלד און אויף דעם שוואַרצען דאָך פון ר' משה'ס שטיבעל. אויף די פעלדער זיינען גע-שטאַנען לוזשעס, אנדערע זיינען פערצויגען געווען מיט אַ דין הייטעל פונ'ם מילדען פרעסטעל און אנדערע, גרעסערע, האָבען אין זיך

אָפּגעשפּיגעלט שטיקלאַך פון דער לבנה. דאָ און דאָרט זיינען נאָך געלעגען איינציגע פּאָסען שנעע און זיי האָבען געבלישמשעט, ווי זילבער. דער וואַלד פון דער ווייטענס, ווי פון אַ זילבערנעם שטויב בעשאַטען, איז געשטאַנען אויסגעצויגען געגען דער לבנה. אזוי ווי ער וואַלט זיינע געפּראָרענע ביינער אויסגעגלייכט. אין דער לופטען האָט זיך שוין געפּיהלט דער הויך פון דעם נאָהענטען פּריהלינג.

ר' משה האָט אָנגעקלאַפט אין פענסטער.

חייקע האָט זיך אַ צאָפּעל געטהאָן.

— וואָס טהוּסטו דאָרט, חייקע ?

— האָט ... אָט ... אָט ... אזוי — האָט זי אַרויסגעשטאַמעלט

— אוי, עס איז אזא שניע נאַכט ! — האָט זי צום סוף געפונען אַ

תירוץ, און איז אַריין אין שטוב.

שפעטער, ליגענדיג אויפ'ן בעט, איז זי געווען אזוי גליקליך, דאָס

זי האָט פּלוצים דעם קאָפּ אין קישען איינגעגראָבען און אויסגעזונגען :

„נעהט אַ שאַלדע איבער'ן נאַס,

לערנען קען ער גאָר ניט ;

ער געהט אַרום פּוסט און פּאָס

און טהוט נור, וואָס מען טאָר ניט“ ...

און וואָרום זי האָט געזונגען דאָס דאָזיגע ליעדעל און וואָס פאַר

אַ שייכות האָבען די דאָזיגע ווערטער מיט איהר גליקליכען צושטאַנד

געהאַט, — וועגען דעם האָט זי ניט געטראַכט און זיך ניט געפּרעגט.

גאַרנישט, זי האָט ליעב געהאַט דאָס דאָזיגע ליעדעל, האָט זי אונד

בעוואוסטערהייט דורך איהם אויסגעגאַסען איהרע געפּיהלען פון גליק,

ווי אַ פּיגעלע דורך דעם פּיפּסען ...

.7

אויף מאָרגען ביינאַכט, ווען ער האָט נאָכ'ן עסען אָנגעטהאָן זיין

שינעל, איז חייקע שוין אַפּריהער פאַר איהם אַרויסגעלאַפען אין דעם

פינסטערען פּיהר-הויז. זי האָט שוין איצט געזוכט זיין קוש. און דעם

לעצטען אַבענד פון פּסח, בעת ער האָט זיך געזעגענט מיט ר' משה'ן

און איהם בעדאנקט פאר דעם יום טוב, איז חייקע ארויסגעלאפען אין פיהררהויז און האָט זיך דאָרט צוויינט. און דערנאָך, ווען ער איז ארויס פון'ם הויז און פיהררהויז אריין, האָט ער דערהערט חייקע'ס פערשטיקטען שלוכצען, האָט ער פערשטאָנען, וואָרום זי וויינט, האָט ער זי צוגעדריקט צו זיך און געזאָגט:

— דו ליעבסט מיך, חייקע, האָ? איך דיך אויך. איך וועל שרייבען אַהיים, אז איך האָב אַ שענע בלח.

און דערהערט עס, האָט חייקע זיך אַ צאָפֿעל געטהאָן, צוגעדריקט

זיך צו איהם פעסטער און געשטאַמעלט מיט אַ וויינענדיגען קול:

— יאָ? יאָ? איהר מיינט עס אויף אן אמת? ...

— געוויס!

— זאָלט איהר אזוי לעבען, האָ?

— מיר ביידע זאָלען אזוי לעבען. מײן מאַמע זאָל אזוי לעבען!

— האָט ער געזאָגט מיט היץ.

— אוי, איצט גלויב איך אייך! — האָט זי געזאָגט מיט פרייד

אינ'ם קול און מיט פייער איהם אַ קוש געטהאָן. — קומט מאָרגען,

קומט אַלע טאָג. קומט אַ זיינער צעהן ביינאַכט, ווען דער טאַטע

שלאַפט. אוי, איך'ל אזוי בענקען נאָך אייך — האָט זי שטיל גע-

רעדט אין איין אטעהעם.

— איך וועל זיך סטאַרען. איך וועל פֿרובען אונטערקויפען דעם

פֿעלדפֿעבעל, ער זאָל מיר אָפֿלאָזען...

— געדענקט! קומט! קומט! קומט! קומט! ...

און ער איז טאַקי געקומען. שוין אויף מאָרגען שפעט ביינאַכט,

ווען ר' משה האָט געשלאַפען, האָט חייקע פֿלוצים דערהערט אַ שטיל

קלאָפען אין פענסטער; זי האָט ארויסגעקוקט און איהם דערזעהן.

זי האָט זיך איבערגעדעקט מיט אַ פאַטשיילע און איז שטילניקערהייך

פונ'ם שטוב ארויס. דאָן האָבען זיי אַ לאַנגע צייט געשפּאַציערט

איבער די לוזשעס אַרום הויז און ער האָט איהר דערצעהלט וועגען

זיין ליעבע צו איהר. זי האָט דאָן איהם ניט דערצעהלט וועגען איהרע

געפיהלען צו איהם, אָבער איהר פנים, איהרע אויגען, איהר שמייכעל,

איהר האַנד, וואָס ער האָט געהאַלטען אין זיינער, האָבען גערעדט

פֿאַר איהר...

ער איז געקומען גאנץ אָפּט, ווען נור דער פּעלדפּעכעל האָט איהם אָפּגעלאָזט, האָט שטיל אָנגעקלאַפּט אינ'ם פּענסטער און דאָן האָבען זיי געשפּאַצירט, אַמאָל ריידענדיג אין דער־שטיל און אַמאָל שוויי־גענדיג, נור צוגעדריקט איינער צום אנדערען.
 ביי חייקע'ן איז שוין קיין ספּק ניט געווען, אַז ער איז איהר חתן און אַפּשר ביי איהם אויך ניט...
 אזוי זיינען זיי אַרומגעגאַנגען ביז דער פּרייהלינג איז אָנגעקומען...

.8.

עס איז געווען אַ ווייסע פּרייהלינגס־נאַכט אינ'ם מאָנאַט מאַי. חייקע מיט איהם זיינען געזעסען הינטער'ן פּעלד, ביים אַריינגאַנג פון דעם וואַלד. דאָס איז געווען איינע פון יענע פּרייהלינגס־נעכט, ווען די ווייסע לופט איז, דאַכט זיך, אָנגעפּילט מיט סודות... די לבנה האָט אַרונטערגעקוקט פּונ'ם הימעל אויפ'ן וואַלד, פּעלד און טהאַל, אויך אזוי פּער'סודעט און פּערבּענקט... ערגעץ ווייט אינ'ם וואַלד האָט אַ בייק גערעוועט און גאַנץ נאָהענט האָט אַ נאַכטיגעל ליידענשאַפּטליך גערילט...

חייקע איז געזעסען נעבען סאָלדאַט און האָט זיך געפּיהלט אזוי גליקליך.

דאָס געזאַנג פון דער נאַכטיגאַל האָט אָפּגעקלונגען טיעף, טיעף אין איהר נשמה; איהר האָט זיך אויך געוואַלט זינגען מיט דער נאַכטיגאַל, אויך זיך געוואַלט אויסגיטען אין ווערטער איהר גליק.

„געהט אַ שאַלדע איבער'ן גאַס,

„לערנען קען ער גאָר ניט“ — האָט זי אויסגעזונגען ליידענדיג שאַפּטליך הויך אויפ'ן קול, זיך באַלד אונטערבראַכען, איז צוגעפּאַלען מיט'ן קאָפּ צום סאָלדאַט'ס ברוסט און אַרויסגעשעפּטשעט:

— אוי, עס איז אזוי גוט, זלמנעק, אזוי גוט מיט דיר! הער,

הער, ווי מחיה'דיג דער סאָלאָווי זינגט!...

— חייקע — האָט ער איהר געענטפּערט מיט ליעבע אינ'ם קול

— מיר איז אויך גוט נעבען דיר... נאָך אַן עלף מאָנאַטען און איד

בין פריי, דעמאָלט וועל איך מיט דיר חתונה האָבען, חייענקע...
 ער האָט זי צוגעדריקט צו זיך און אַ קוש געטהאָן.
 אין דער אייגענער צייט האָט אין דער אַרומיגער שטילקייט
 אָפּגעהילכט דער ווילדער געשריי פּונ'ם בייק.
 — ווי מורא'דיג דער בייק שרייט! — האָט זי אַרויסגעשעפטשעמט
 און זיך אַרומגעקוקט אַתינטער צום וואַלד — ער איז דאָרט — פּאַשעט
 זיך מיט בהמות...
 — ווייסטו, וואָרום ער שרייט אזוי? — האָט דער סאָלדאט זיך
 אָנגערופּען, און זיין קול האָט מאָדנע גענומען ציטערען.
 — פאַרוואָס?
 — ווייל ער איז פּערליעבט. — האָט ער געענטפּערט שטילער.
 זי האָט זיך צולאַכט:
 — דער בייק פּערליעבט? ... כאַ! כאַ! כאַ!
 — יא, ווייל ער איז פּערליעבט! — האָט ער נאָך שטילער געזאָגט
 און זי אַ ריס געטהאָן צו זיך אויפ'ן שויס.
 דער בייק האָט איצט גערעוועט נאָכאַנאַנד, אלץ מורא'דיגער.
 חייעקע האָט צומישט אַ קוק געטהאָן זלמן'ען אין פּנים אַריין
 און זי האָט זיך אַ ריס געטהאָן צוריק. זיין פּנים האָט אויסגעקוקט
 אזוי ווילד און זיינע אויגען האָבען געברענט.
 — וואָס איז מיט דיר, זלמן? האָט זי אַרויסגעשעפטשעמט צור
 שראַקען, האָט זיך מיט גוואַלד אַרויסגעריסען פון זיינע הענד און
 איז אויף די פיס אויפגעשפרונגען. ער איז אויך אויפגעשפרונגען און
 זי ווידער אַ כאַפּ געטהאָן צו זיך.
 — ער איז פּערליעבט! ער איז פּערליעבט! ער איז פּער-
 ליעבט! — האָט ער ווילד געקרעכצט איינע און די זעלביגע ווערטער,
 געבראָכען זי אונטער זיינע הענד און געבריהט זי מיט זיין אַטהעם.
 זי האָט עפעס אויך גערעדט, זי האָט אָבער איהר קול ניט געהערט.
 דאָס געזאָגט פון דער נאַכטיגאַל, דער געשריי פון דעם בייק, זלמן'ס קול,
 איהר אייגענע שטימע, אַלעס איז אויסגעמישט, פּערטויבט, פּערהילכט
 געוואָרען פון עפעס שטאַרקעס, מעכטיגעס, פּיינליכעס און זיסעס...
 דערנאָך איז זי אַ ווילע געווען אזוי ווי צוטומעלט, האָט געקוקט
 אויף איהם מיט מוטנע, צושראַקענע אויגען און געטראַכט, וואָס איז

דאָ געווען? און פלוצים האָט זי זיך אָנגעשטויסען. דאָן האָט זי ארויסגעלאָזט אַ פּערצווייפּעלעטען געשריי און זיך אַ וואָרף געמאָן מיט'ן פנים צו דער ערד.

ער האָט זי געטרויסט און אין זיין קול האָט געקלונגען אויפֿ-ריכטיגע לייעבע און דאַנקבאַרקייט. דערנאָך האָט ער אויפגעהויבען די האַנד אין דער הויך און אויסגעשריען מיט היץ:

— איך שווער דיר, חייקע, אז דו דאַרפסט ניט מורא האָבען! אויב איד'ל מיט דיר ניט חתונה האָבען, זאָל איך שטאַרבען, מיין מאמע זאָל שטאַרבען, מיין טאַטע זאָל שטאַרבען. נו, איצט גלויבסטו מיר?

.9

זי האָט איהם געגלויבט, און ווען זי איז געקומען אַהיים, איז שוין געווען גרויסער טאָג

עטליכע וואָכען נאָכאַנאַנד האָט זיך חייקע דערנאָך געפיהלט, ווי אין אַ חלום.

זיי האָבען זיך געטראָפּען כמעט יעדע נאַכט אינ'ם וואַלד און יעדע נאַכט האָט ער זיך איבער אַנייעס געשוואָרען, אז ער וועט מיט איהר חתונה האָבען. זי האָט שוין געקוקט אויף איהם, ווי אויף איהר מאַן.

מיט אַמאָל איז ער אוועק אין לאַגער אַ 30 וויאָרסט פון שטאָרט. חייקע איז געווען פּערצווייפּעלעט, האָט געבענקט נאָך איהם און זיך קיין אָרט ניט געקענט געפינען.

איהר אַלטער טאַטע האָט בעמערקט, ווי זי איז שטענדיג צו-טראָגען, האָט ער ביי איהר געפרעגט, וואָס איז די מעשה מיט איהר; איהר ענטפּער איז געווען: אָט אזוי, גאָר נישט...

דערוויילע האָט זי אָפּט גענומען פיהלען שלעכט. דער טאַטע האָט זיך ווידער נאָכגעפרעגט: „וואָס איז מיט דיר, חייקע?“ האָט זי אַמאָל געענטפּערט:

— מיר איז שפּל... דער מאַנען מסתמא...—

און-אמאָל :

— דער קאַפּ טהוט מיר וועה...—

זי האָט איהם ניט גענארט ; זי האָט אַליין ניט געוואוסט, וואָס

מיט איהר איז...

און איינמאָל איז עס איהר קלאָר געוואָרען. דאָן איז זי ארויפגע-
קראַכען אויפ'ן ביידים און האָט זיך דאָרט מיט ביידע הענד אין קאַפּ גע-
קלאַפט און גע'טענה'ט מיט אַ ניגון, ווי מען בעקלאַנט אַ טויטען : „ווינד
איז מיר, וועה איז מיר ! פינסטער איז מיר, ביטער איז מיר ! וואָס זאָל
איך איצט טהאָן ? וואו בעגראַכט מען זיך אַ לעבעדיגע ? !“

זי האָט געוויינט הויך, נור איהר קול איז פערלאָרען געגאנגען אין
דעם טומעל פון די אינגעלשע שטימען, וואָס האָבען זיך געטראַגען
פון שטוב.

לאַנג איז זי דאָרט געזעסען און האָט געוויינט, ביז די שטימען
פֿון איהר טאַטענס תלמידים האָבען זיך מעהר ניט געהערט. דאָן איז
זי אַרונטערגעקראַכען פונ'ם ביידיים און איז אַוועק איבער'ן פעלד
צום טייכעל אונטער'ן באַרג. דאָרט איז זי אַ וויילע געזעסען, נאָך אַ
מאָל איבערגעטראַכט איהר לאַגע און פּלוצים איז איהר איינגעפאַלען,
ווען זלמען וועט צוריק קומען פונ'ם לאַגער, וועט ער אויף גיך אַ שטילע
חופּה שטעלען און זי וועט אַוועקפאַהרען אין אַנאַנדער שטאָרט. אַז
ער וועט עס טהאָן, איז ביי איהר קיין ספק ניט געווען. איהר איז גלייך
ליכטער געוואָרען אויפ'ן האַרצען, אזוי ווי אַ שווערער שטיין וואָלט
פון איהר אַרונטער.

זי איז צוגעגאַנגען צום טייך און אויסגעוואַשען דעם פנים, אום
איהר טאַטע זאָל ניט בעמערקען, אַז זי האָט געוויינט. דערנאָך איז זי
אַוועק צוריק אין ס'הויז.

איז דער אייגענער צייט איז די זון אונטערגעגאַנגען און דער
ברעג טייך אויף דער אַנדערער זייט איז ווי פּערנאַסען געוואָרען מיט
בלוט.

איצט האָט זי גענומען וואַרטען אויף זלמן'ען מיט נאָך מעהר
אונגעדולד. זי האָט מורא געהאַט, אַז די ווייבער זאָלען איהר צישטאַנד

ניט בעמערקען, איז זי אויף דער גאס ניט ארויס אָהן איהר גרויסער פאטשיילע. די קרעמערין, וואו זי פלעגט קויפן שפייז, זלאטעבריינע, וועלכע האָט חייקע'ן שטארק ליעב געהאט, האָט ביי איהר עטליכע מאָל געפרעגט:

— וואָס איז די מעשה, חייקעלע, וואָס דו געהסט אין אזא הימ'ן אין א פאטשיילע?

האָט חייקע דעמאָלט געענטפערט:

— כ'ווייס, מיר איז עפעס קיהל.

דערוויילע איז די צייט געלאָפן. א מאַנאַט נאָך אַ מאַנאַט איז אַוועק. זלמן האָט זיך נאָך ניט צוריקגעקעהרט. מיט שרעק און פערצווייפלונג האָט זי געזעהן, ווי די פרוכט פון דער ליעבע וואַקסט פון טאָג צו טאָג אונטער איהר האַרצען, אַז באַלד וועט זי עס שוין ניט קענען מעהר פערבאָרגען פון דעם טאַטענ'ס אויגען, פון לייט'ס אויגען.

דער אלטער ר' משה האָט שון איינמאָל ביי איהר געהאט גע'פרעגט מיט אַ פערוואַונדערטער מינע:

— זאָג מיר נור, חייקעלע, וואָס איז די מעשה, וואָס דו זעהסט אויס אזוי שלעכט? דאכט זיך, אזוי האַסטו זיך, קיין עין הרע, גאַנץ גוט פאַפראַוועט, זעהסט אויס, קיין ביזן אויג זאָל דיר ניט שאַדען, מיין טאָכטער, אַ סך דיקער און די צורה פונדעסטוועגען איז ביי דיר אזוי פער'חשד'ט... האָ? וואָס איז די מעשה?

זי האָט געענטפערט:

— איך ווייס ניט, טאַטע.

זי האָט זיך שטיילינקעהרטייט נאָכגעפרעגט ביי די אינגלאַך אויף דער נייער סלאַבאָדקע, ווען וועלען זיך די סאָלאַטען צוריקקעהרען פונ'ם לאַגער, קיינער פֿון זיי האָט ניט געוואוסט.

.10

איינמאָל, פערבייגעהענדיג דעם בית-המדרש אויף דער נייער סלאַבאָדקע, האָט זי אנגעטראָפן נעבען שוהל-הויף איהר אַלטע חבר'טע יאכנע'ן. יאכנע איז דאָרט געזעסן אויף אַ באַנק און אויף

איהר שוים האָט זי געהאַלטען אן עופה'לע אין ווינדעלאַך און צו דעם גערעדט הויך אויפ'ן קול: „פערעלע, גאָלד מיינס, בעבעלע מיינס, מיר פיר דיין קאַפּ!“

די קורצע דיקע יאַכנע האָט איצט אויסגעזעהן ווי אויף צעהן יאָהר עלטער, אָבגעלאָזען, צורשוואומען, מיט די רויטע האָאר צור שויבערט אונטער אַ ווייס טיכעל. נעבען איהר איז געשטאַנען איהר אַכט יאָהריגער ברודער אַבע, אויך מיט רויטע האָאר און זומער-שפּרינקלאַך אויפ'ן פּערברודיגטען פּנים'ל, אַ באַרפּוסער, מיט קויטיגע פּיסלאַך ביז אַרויף, מיט שוואַרצע פינגער און פּיאטעס. אַ לאַנגער שמוציגער עק פון זיין העמד האָט זיך נאַכגעשלעפּט נאַכן שפּאַלט פון זיינע פּלודערען פון הינטען. ער האָט אונטערגעטאַנצט אויף זיינע פּיס, געפאַמטט אין די הענד צו דעם עופה'לע, גערופּען: „פערעלע, פערעלע!“ און האָט שטאַרק געקוואַלען.

ווען חייקע האָט בעמערקט יאַכנע'ן, האָט זי געוואָלט פּערביי-לויפּען, אָבער יאַכנע האָט זי אָבגעשטעלט:

— חייקע! חייקע! — האָט זי אַרויף געטהאָן מיט התפּעלות אין'ם קול — קום אהער, וואָס זעהט מען דיך עפעס ניט אָנעט? חייקע איז צוגעגאַנגען, איינגעוויקעלט אין איהר פאַטשיילע. — וואָס זאָנסטו עפעס אויף מיין קינד, חייקע? טהו נור אַ קוק, וואָס פיר אַ גאָלד, וואָס פיר אַ ברייאַנט! גוואַלד, גוואַלד, אַט עס איך דאָס אויף!

— האָם! האָם! — איז זי צוגעפּאַלען צו דעם עופה'לע און עס גענומען ווילד קושען.

חייקע איז געשטאַנען, האָט געקוקט אויף דאָס עופה'לע, אויף יאַכנע'ן און איהר איז געוואָרען אזוי שווער אויפ'ן האַרצען.

— אַט האָב דו אויך חתונה — האָט יאַכנע זיך ווידער אָנגע-רופּען — וועסטו אויך האָבען אַזאַ קעצעלע, איך זאָג דיר, אז קיין גרעסערער נחת איז נאָר אויף דער וועלט ניטאָ...

חייקע האָט אָבגעקעהרט דעם קאַפּ. זי האָט דערפּיהלט, אַז אַט אַט וועט זי זיך צרוויינען.

דער שמש ר' לייבצע איז אַרויסגעגאַנגען פּונ'ם בית-המדרש. — יאַכנע, וואָס האַלסטו דאָרט פּערעלע'ן אויף דער זון? טראָג זי אַריין אין שטוב!

ער איז צוגעגאנגען צו יאכנע'ן, גענומען דאָס קינד פון איהר שוים, האָט עס מיט ליבע אַ קוש געטהאָן און געזאָגט:

— קום, קום צו מיר, צום זיידען, הולטאָיקע!

און ער האָט עס אוועקגעטראָגען אין הינטער שטיבעל אַרײַן און אין גאַנג האָט ער געקנאקט צו דעם מיט דער צונג, געשמאַקצעט מיט די ליפען און געקוואַלען אויפ'ן קול פאר נחת.

יאכנע איז אוועק גלייך נאָך איהם.

— חייקע, קום, דו וועסט ביי מיר אַ וויילע זיצען! — האָט זי

געזאָגט, און איז פּערשוואַונדען אויפ'ן שול-הויף.

חייקע איז ניט געגאנגען. זי האָט זיך אַ קעהר געטהאָן צום שמש'ס אינגעל, וועלכער האָט איצט געקוקט מיט זיינע רויטע אויגן געלעך אויף אַ ווייסע ציעג, וואָס האָט זיך דאָרט בעוויזען אויפ'ן ראַג גאַס, און שטיל געפרעגט:

— ווייסט ניט, אבעלע, ווען קומען די סאַלדאטען פון'ם לאַגער?

אבעלע האָט זיך מיט אימפעט אַ כאַפּ געטהאָן:

— האַ? די סאַלדאטען? וואו? ...?

— איך פרעג דיך, צי דו ווייסט ניט, ווען זיי קומען פון'ם לאַגער?

גער? ...?

— ווען זיי קומען? אַט באַלד, מאָרגען, איבעראַכטאָג... איך

ווייס ניט... טראַם-טראַם-טראַם! טראַם-טראַם-טראַם! — האָט ער

גענומען נאָכמאַכען דעם פייקעל אי מיט די ליפען, אי מיט די הענט,

איז אוועקגעלאָפּען און גענומען זיך נאָכיאָגען נאָך דער ציעג, שפּרינג

גענדיג און שאַקלענדיג מיט'ן עק פון'ם העמד.

חייקע האָט אַ זיפּן געטהאָן: קיינער ווייסט ניט, און איז אוועק

אַהיים.

אַ פּיינליך געפיהל פון קנאה צו יאכנע'ן האָט זי איצט געמוטשעט.

יאכנע איז אזוי גליקליך מיט איהר קינד. זי דארף זיך מיט דעם פאר

קיינעם ניט שעחמען. דער זיידע האָט עס ליב. און זי? וואָס וועט

איהר אַלטער קראַנקער טאַטע זאָגען? וואָס וועלען לייט זאָגען?

זי וועט משוגע ווערען! ווען ער קומט ניט באַלד צוריק, וועט זי

פון'ם זינען אַרונטער, וועט זי זיך אַ מיתה אַנטהאָן! און אפשר

וועט ער איצט גאָר אין גאַנצען חרטה האָבען?

ביי דעם דאָזיגען געדאנק האָט זי געפיהלט, ווי אלסדינג אין איהר מישט זיך, שטעלט זיך אָפּ און גליווערט, איהרע אויגען האָבען דאָן געקוקט גרויסע, אויסגעגלאַצטע, און האָבען נאָר נישט פאר זיך געזעהען...

— ניין, ניט ער, ניט זלמן! — האָט זי זיך אין אַ וויילע ארום געטרייסט.

צוגעהענדיג צום שטיבעל, האָט זי פון ווייטען דערזעהן אַן אייני געהויקערטע געשטאַלט פון אַ מאַנס־פּערשויז, וואָס איז דאָרט געגאנגען איבער'ן זאמדיגען וועג, אָנגעשפּאַרט אַן אַ סוקעוואטען שטאַק. זי האָט דערקאָנט די געשטאַלט. דאָס איז געגאנגען „יאַנטשע דער כול־בו'ניק". זייט יאָהרען, ווי נור דער פריהלינג איז אָנגעקומען, האָט זי כמעט יעדען טאָג געזעהן, ווי ער שפּאַצירט דאָרט. זי האָט מורא געהאט פאר איהם, ווייל נאָך פון איהר מאַמען האָט זי געהערט, אז דער „כול־בו'ניק" האָט צו טהאָן מיט „ניט גוטע"... מיט אַ סך יאָהרען צוריק האָט דער דאָזיגער „כל־בו'ניק" געהייסען „יאַנטשע דער עלוי". די אַלטע אידען פון שטאָרט נ. דערצעהלען נאָך עד היום, וואָס פאר אַ טהייערע כלי יאַנטשע איז געווען אין זיינע יונגע יאָהרען. זיין פאָטער, אַ רייכער איד, אַ למדן, האָט זיך געגרויסט מיט איהם, מיט זיין זוהן'ס בקיאות אין דער תורה. אַ שענעם שידוך האָט ער מיט איהם געטהאָן, אַ בעוואוסטען רב'ס אַ טאָכטער האָט ער איהם פאר אַ ווייב געגעבען. מיט אַמאָל איז יאַנטשע אַרויס לַתּרבות רעה, האָט דאוונגען אויפגעהערט, באָרד און פיאות אָבגעשאָרען און גענומען ריידען זאַכען, פון וועלכע ביי די פרומע אידען האָבען זיך די האָר אויפגעשטעלט קאפּויר. דאָן האָט זיין טאַטע געריסען קריעה איבער איהם, זיין ווייב האָט זיך מיט איהם גע'גט און ער אליין איז ערגעץ פּערשוואַנדען אין אַ צווייטער שטאָרט. ערשט מיט יאָהרען שפּעטער איז ער ווידער אין דער שטאָרט געקומען. זיינע טאַטע־מאַמע זיינען שוין לאַנג געשטאָרבען, און זיינע ברידער און קרובים האָבען איהם צו זיך אויפ'ן שוועל ניט ארויפגעלאָזט.

ער האָט אָנגעהויבען געבען לעקציאָנען אין דייטש און אין רעכנונג צו קינדער פון עטליכע ניט־פרומע אידען, גענומען אַ קוואַרטיר ביי אַ מריסטין אונטער דער שטאָרט, און פון יענער צייט אָן האָט ער זיך אזוי געלעבט. די פרומע אידען האָבען איהם אויסגעווייכט און

די וויבער און קינדער האָבען פאר איהם מורא געהאט, ווייל מען האָט דערצעהלט, אז ביי זיך אויף דער קוואַרטיר, אין דעם הויז פון דער אַלטער קריסטין, האָט ער צו טהאָן מיט די „ניט גומע“...

חייקע האָט זיך אָבגעשטעלט: אפשר ביי איהם פרעגען, ווען די סאַלדאטען קומען? ער ווייסט אודאי...

אַבער ווען ער איז צוגעקומען געהענטער און זי האָט דערזעהן זיינע ברילען און דעם איינגעשרומפּטען פנים פון ערד־קאליר מיט דעם גרויען בערדעל, האָט זיך איהר גלייך פאַרגעשטעלט דער מורא־די־נער מכשף און זי איז אַ צושראַקענע אריינגעלאָפּען אין שטוב.

11.

נאָך אַ וואָך און נאָך אַ וואָך איז אוועק- ווי די טעג האָבען זיך פאר איהר געצויגען, ווי די נעכט האָבען זי געמוטשעט! ... זי האָט געטראַכט: אפשר איז ער שוין דאָ און ער ווייזט זיך ניט... דעמאָלט איז זי פערלאָרען... דעמאָלט האָט זי אפילו פערלאָרען יענע וועלט אויך... איצט האָט זי געשראַקען די ביינאַכטיגע פינסטערניש אינ'ם הויז, בעת זי איז אויפ'ן בעט געלעגען. איהר האָט זיך אלץ גער־דאכט, אז איהר מאַמע קען ניט רוהען אין'ם קבר, און אַטאָמ וועט זי איהר דערזעהן אין די ווייסע תכריכים, מיט די שערבלאַך אויף די אויגען און מיט די ביינערדיגע פערבויגטע הענד. און מאַנכעס מאַל, ליגענדיג אויפ'ן בעט, האָט זי געהערט, ווי דער הוסט שטיקט איהר טאַטען, און דאָן האָט זיך איהר אויסגעוויזען, ווי דורך דער פינסטער־ניש הערט זי איהר מאַמע'ס שעפצען: „גול'טע, רוצח'טע, וואָס האָסטו געהאט צו דיין קראַנקען, אַלטען טאַטען? !“ — און זי האָט איינגעגראָבען דעם פנים טיעף, טיעף אין קישען אַרײַן, אויפגעצײ־טערט מיט'ן נאנצען קערפער און פערשטיקט איהרע קרעכצען.

דעם טייטש־חומש האָט זי איצט אויך געלייענט שבת נאַכמיטאָג. און איינמאָל האָט זי דאַרט געלייענט, אז אַ ממזר מאַר מען ניט אַרײַנגע־לאָזען צום קהל ישראל... זי איז דאָן פערציטערט געוואָרען און איז אויפגעשפרונגען, אזוי ווי אַ שלאַנג וואָלט זי אַ ביס געטהאָן.

פון דעמאָלט אָן האָט זי דעם טייטש־חומש שבת מעהר ניט גע־
לייענט, ווייל איהר האָט זיך געדאַכט, אַז זי, וואָס טראַגט די טומאה
אונטער איהר האַרצען, טאָר זיך צום טייטש־חומש ניט צוריהרען, זי,
מיט איהרע אונרײנע הענד, זי, מיט איהרע אונרײנע אויגען און
ליפען!...

* * *

איינמאָל, פאַרנאַכט, בעת זי איז געגאַנגען פון זאַטע־בריינע'ס
קראָם אַהיים, האָט זי ווידער אָנגעטראַפּען דעם „כל־בוֹ'ניק" אויפ'ן
וועג, ניט ווייט פון איהר הויז, און אזוי נאָהענט, דאָס זיין סוקאַ־
וואַטער שטאַק האָט דעם ברעג פון איהר קלייד בעריהרט. פּלוצים,
ניט אָבעבענדיג זיך אַליין קיין רעכנונג, וואָס זי טהומ, האָט זי
איהם אָבעשטעלט און געזאַגט:

— זייט מוחל, איהר מיזט וויסען... ווען קומען די סאַלדאַטען
צוריק פון'ם לאַגער?

ער האָט זי אָנגעקוקט פּערוואַנדערט דורך זיינע ברילען. דער־
נאָך האָט זיך בעוווּזען אַ ווייכער שמייכעל אויף זיינע אַלטע ליפען
פון ערד־קאַליר, און ער האָט געענטפּערט מיט אַ מויל אָהן צייהן:
— סאַידאַטען? איד ווייס ניט. וואָס איז? (די לאַמעד'ען
און רייז'ען האָט ער ניט געקענט ארויסריידען).

זי האָט געקוקט אויף איהם מיט שרעק.

— כע, כע, כע! — האָט ער זיך צולאַכט מיט אַ דין, קינדערש
געלעכטער — איד פּעישטהע!... אַ חתן, האָ? איד האָב איהם
געזעהן דעם סאַיראַט אַ סך מאַי... עי האָט מיט אייך געשפּאַצט
ביינאַכט איבעי פּעיר, וואַיד... כע! כע! כע!... מאַכט נישט,
מאַכט נישט! — האָט ער צוגעשאַקעלט מיט'ן קאַפּ, שטעהענדיג מיט
ביידע אַלטע אויסגעטריקענטע הענד אָנגעשפּאַרט אויפ'ן סוקאַוואַטען
שטאַק.

חייקע האָט זיך ראַפּטאָם אַ כאַפּ געטהאַן און איז אַנטלאַפּען
איז הויז.

12.

אין עטליכע טעג שפעטער, בעת זי איז ביינאכט געלעגען אין בעט און האָט געשלאָפּען מיט אַן אונרוהיגען שלאָף, האָט זי אַ שטיל קלאַפּען אין'ם פענסטער אויפגעוועקט. זי האָט זיך אַ כאַפּ געטהאָן, אויפגעזעצט זיך אויפ'ן בעט און אונטער דעם שיין פון דער לבנה, וואָס איז געפאלען אויפ'ן פענסטער, האָט זי דערזעהן אַ האַנד און אַן אַרבעט פון אַ סאַלדאַטסקען מונדיר.

— אוי! — האָט זיך ביי איהר אַרויסגעריסען און פאַר אויפ'ר רעגונג איז זי אַ ווילע געבליבען ווי פאַראַלזירט. דאַן האָט זי זיך מיט אימפעט אַ כאַפּ געטהאָן, געוואַלט אַרונטערשפּרינגען פון'ם בעט. זי איז אָבער געווען צו שווער, האָט זי זיך כמעט ווי אַרונטערגע-קייקעלט פון'ם בעט. זי האָט מיט ציטערענדיגע הענד אַרויפגע-וואָרפען אויף זיך אַ קלייד, אַנגעטהאָן די שיד, אַ כאַפּ געטהאָן איהר גרויסע פאַטשיילע, און ביז זי האָט אָבגעריגעלט די טהיר פון'ם שטוב און פון פיהרהויז, האָט זי געמיינט, אַז דאַס האַרץ וועט ביי איהר אַרויסשפּרינגען...

באַלד איז זי געלעגען ביים סאַלדאַט אין די אַרעמס און האָט שטיל, שטיל געוויינט, ניט אַרויסריידענדיג קיין וואָרט.

דער סאַלדאַט האָט זי געדריקט צו זיך און געשעפּצט:

— וואָס מאַכסטו, חייקעלע? ווי איך האָב געבענקט נאָך דיר... שוין פיער חדשים זייט מיר האָבען זיך ניט געזעהן... זיי זיינען אוועק צום וואַלד. זי איז געגאנגען נעבען איהם און פאַר שמחה און אויפּרעגונג האָט זי קיין וואָרט ניט געקענט אַרויסריידען.

די צייט איז געווען סוף זומער, צוויי וואָכען פאַר ראש השנה. די נאַכט איז געווען אַ ליכטיגע און אַ קיהלע. די לבנה האָט פון'ם הימעל אַרונטערגעקוקט. אויפ'ן פעלד רעכטס זיינען געשטאַנען אין רייען גאָלדענע בינטלעך קאַרדזאנגען און לינקס אויפ'ן פעלד זיינען צושפּרייט געווען קופּקעלאַך געשניטענע היי, אויף וועלכע דער טהוי איז געלעגען ווי דיניקע גרויע פעדים פון שפינוועבס. אין דער לופטען האָט זיך שוין געפיהלט דער קאַלטער הויך פון'ם נאַהענטען הערבסט.

זיי האָבען זיך געזעצט נעבען דעם אריינגאנג פון'ם וואַלד. און אזוי ווי דאָס גראַז איז נאָס געווען, האָט ער אַרונטערגענומען פון איהר די פאַטשיילע און פערשפרייט אויף דער ערד. דאָן ערשט האָט זיך איהם אין די אויגען געוואָרפֿען איהר פיגור און ער האָט זי אָנגעקוקט מיט גרויסע, צומישטע אויגען. זי האָט פערשטאַנען זיין בליק, און איז צוגעפאלען צו איהם מיט אַ פערשטיקטען יאָמער.

ער האָט זי גענומען גלעמען און האָט אַ היבשע וויילע קיין וואַרט ניט אַרויסגערעדט.

ווייט ערגעץ אין'ם וואַלד האָט אַ וואַלף געוואוינעט מיט לאַנגע, מורא'דיגע טענער. נאָהענט ערגעץ האָבען זשאַבעס געקוואַקעט, און צווישען די צווייגען פון די בוימער איבער זייערע קעפּ האָט עפעס געקלאַפט און גערוישט. אַ נאַכט־פּוּיגעל מסתמא...

פּלוצים האָט ער אַרויסגערעדט:

— נו, איז וואָס? ... אַראַבפּאַלען דאַרפסטו ביי זיך ניט. דאָס איז פון מיר... אין צוויי חדשים אַרום ווער איך פריי, און דעמאָלט... האָב נור ניט מורא, חיענקע!

ער האָט זי ליידענשאַפטליך אַ ריס געטהאַן אַ 14 ז' — איי, ווי שווער, קיין עיז־הרע! — האָט ער אויסגערופֿען, און זי גענומען ווילד שטיקען אין זיינע אַרעמס.

שפעטער האָט זי איהם גענומען בעטען, ער זאָל ערקלעהרען איהר טאַטען די גאַנצע געשיכטע, און וואָס שנעלער שטעלען אַ שטילע חופּה, ווארים זי האָט מורא...

אויף דעם האָט ער געענטפערט, אַז איצט האָט ער מורא צו ריי־דען מיט איהר טאַטען, טאַמער מאַכט ער אַ סקאַנדאַל. און אַ סאָל־דאַט דאַרף זיך היטען פון דעם. ער וועט בעסער אָבוואַרטען נאָך צוויי חדשים. ווען ער וועט ווערען פריי, רעמאָלט וועט ער קומען צו איהר טאַטען און וועט איהם זאָגען: אזוי און אזוי, ר' משה... עס האָט געטראָפֿען אַזא און אַזא געשיכטע... ער איז אָבער ניט קיין שאַרלאַטאַן און וויל חתונה האָבען מיט זיין טאַכטער. זי, חייקע, דאַרף ניט מורא האָבען. זי וועט, חלילה, ניט ליידען. זיין טאַטע זאָל אזוי לעבען, זיין מאַמע, ער און זי זאָלען אזוי גליקליך זיין, ווי זי דאַרף ניט מורא האָבען!...

און ווען זי האָט איהם דאן געזאָגט, אַז עס קען נאָך, חלילה, עפעס פּאַסירען פּאַר די צוויי חדשים, האָט ער זיך אַ וויילע פּער טראַכט, נאָכגעדרענקט, און גענומען צעהלען אויף די פינגער. צום סוף האָט ער אַ שאַקעל געטהאָן מיט'ן קאַפּ און געזאָגט מיט זיכערקייט אינ'ם קול:

— ניין, פאַר צוויי חדשים קען נאָר נישט פּאַסירען!..

יענעם ביינאַכט האָט זי זיך צוריקגעקעהרט אהיים אַ בער רודהינטע, כמעט אַ גליקליכע.

אויף מאָרגען דעם גאַנצען טאָג איז זי געווען אַזוי פּרעהליך, דאָס ר' משה האָט זיך געוואונדערט. אַזוי לאַנג האָט ער קיין פּרעהר ליכע מינע ביי איהר ניט געזעהן. און ביינאַכט האָט זי זיך ווידער געטראָפּען מיט זלמן'ען.

שבת נאָכמיטאָג האָט זי ווידער געלייענט דעם טייטש-חומש. זי איז איצט אַזוי זיכער געווען, דאָס זלמן איז איהר מאַן, אַז זי האָט שוין מעהר ניט געפיהלט קיין טומאה אונטער'ן האַרצען. די צעהן נעכט צווישען ראש השנה און יום כפור האָבען זיי זיך ניט געטראָד פּען. דערפאַר אָבער האָט זי איז איהרע תּחינות איהם ניט פּערגעסען, און ראש השנה און יום כפור האָט זי מיט זודיגע טרעהרען געבעטען ביי גאָט אַ כתיבה און חתימה טובה פאַר איהר זלמן'ען.

נאָך ימים נוראים האָבען זיי זיך ווידער געטראָפּען יעדע נאַכט, און אַזוי זיינען פּאַראיבער די לעצטע צוויי חדשים פון זלמן'ס דיענסט...

.13

איז יענער נאַכט איז ער שוין געווען אַנגעהאָן ציוויל... אַ פינסטערע נאַכט געווען. דער הימעל איז געווען פּערוואַלקענט. אַ קאַלטער ווינד האָט געבלאַזען. דער דונקעלער וואַלד האָט זיך געבויגען און געקרעכצט.

חייקע מיט זלמן'ען זיינען געגאַנגען איבער'ן פּעלד צום וואַלד צו געגען זיי האָט זיך דער ווינד געטראָגען מיט אַ בייזען ברומען און גע-שמיסען אונטער זייערע פּיס געלע, פּערוועלקטע, פּערטריקענטע בלע-טער, וואָס האָבען געשאַרשקעט.

חייקע האָט געכליפּעט:

— זלמן'קע, האָב רחמנות... דו האָסט דאָך זיך געשוואָרען
ביי דיין טאטען, ביי דיין מאַמען... זלמן'קע, איך האָב דאָך דיר
קיין שלעכטס ניט געטהאָן, פארוואָס ווילסטו מיך קוילען אָהן אַ
מעסער?

ער האָט געענטפּערט מיט אונגעדולד אינ'ם קול:

— ווער וויל דיר קוילען? ... איך וויל נור אַ פריהער אריי-
בערפּאָהרען אהיים. איך האָב שוין מיין מאַמען לאַנג ניט געזעהן,
מיין טאטען... איבעראַכטאָג קום איך צוריק, און דעמאָלט וועל איך
ריידען מיט דיין טאטען און אַ חופּה שטעלען.
— ניי, ניי, דו וועסט ניט קומען. אזי, איך'ל משוגע ווע-
רען! ...

— אַז איך וואָלט געמיינט דיר אַבצונאַרען, וואָלט איך היינט
צו דיר ניט געקומען. מאַרגען וואָלט איך אוועקגעפּאָהרען, און דער-
נאָך — זוך מיך.

— איך'ל פון זינען אראַפּ! איך'ל זיך אַ מיתה אַנטהאַן! —
האָט זי ארויסגעשעפּצט, ברעכענדיג די הענד: — איך בעט דיר —
דאָט זי צוגעלייגט מיט אַ בעטענדיגען טאָן — פּאָהר ניט אוועק, איי-
דער... קום איצט, איך'ל אויפּוועקען דעם טאטען... איך'ל מיט
איהם ריידען, אויב דיר איז שווער, נור מאַך מיר ניט אומגליקליך,
זלמן! — האָט זי פּלוצים אויסגעשריען מיט אַ יאָמער הויך אויפ'ן
קול — דאָס איז דאָך דיין ממזר, גולן! דאָס איז דאָך דיין ממזר!
ער האָט זיך אַ צאָפּעל געטהאָן און זיך אָפּגעשטעלט.

— שאַ, שאַ, וואָס שרייטו, משוגענע? ... מען וועט דאָך

דערהערען! ...

— זאַל מען דערהערען! — האָט זי געיאָמערט הויך אויפ'ן קול
— זאַל מען דערהערען... וואָס האָב איך שוין, ברודר השם, וואָס
אַנצוואווערען! ... זאַל מען דערהערען! ... מיר איז אלץ איינס מיין
לעבען קיין לעבען ניט... סיירוויסיי איז מיר געקומען פון'ם בריק
אין וואסער! דו האָסט מורא, טאָמער וועט מען דערהערען... דו...
דו! ... וואָרום האָסטו יעמאָלט ניט מורא געהאַט... וואָס האָסטו
געהאַט צו מיר, וואָס? ...

— גענוג! — האָט ער מיט כעס אויסגעשריען — אַניט, ווי דו זעהסט מיך אַ אירעז, אַז איך געה אַוועק פון דיר!
זי האָט זיך צולאכט מיט אַ משונה'דיגען געלעכטער, ווי אַ גע-
ריהרטע:

— דו וועסט אַוועקגעהן? כאָ! כאָ! כאָ! יא, יא, דו קענסט שוין געהן... דיינס האָסטו שוין געטהאָן... כאָ! כאָ! כאָ! הער אויס — האָט זי מיט אַמאָל גענומען שעפען שנעל אין איין אַטהעם, צורוקענדיג זיך צו איהם געהענטער, און אַריינקוקענדיג איהם מיט ברענענדיגע אויגען אין פנים אַריין: — דו ווייסט ניט, פיעל איך האָב געליטען, פיעל איך לייד; ווען דו געהסט אַוועק און לאָזט מיך איבער מיט מיין אונגליק, וועל איך... וועל איך אַ מעסער... — איהרע אויגען האָבען ווילד גענומען לויפען איבער איהר קאָפטע און אַרונטער. דאן האָט זי מיט גוואַלד אַ ריס געטהאָן די קאָפטע אונטער'ן האַרצען, דערנאָך דאָס העמד, און גענומען טורי קען מיט אַ פינגער אויפ'ן נאַקעטען לייב — אַ מעסער וועל איך אַריינ-
זעצען דאָ, אין דיין ממזר, אַ מעסער!...

פלוצים איז זי שטיל געוואָרען. זי האָט זיך געכאַפט, אַז זלמן איז ניטאָ געבען איהר. אין די אויגען איז איהר פינגסטער געוואָרען דער קאַפּ האָט איהר גענומען דרעהען און דער לשון האָט איהר אַב-
גענומען.

זי האָט זיך אַ וואָרף געטהאָן אין פאַראַויס.
— זלמן... — האָט זי קוים אויסגעבראַכט אויף איהרע ליפּען.
זי האָט אָנגעטהאָן אויף זיך אַ כח און אויסגערופען:
— זלמן!...

זי האָט צונויפגענומען אלע איהרע קרעפטען און אויסגעשריען
הויך אויפ'ן קול:
— זלמן! קע, האָב רחמנות!
און דער קול איהרער האָט זיך צוטראַגען ווייט, ווייט איבער'ן
פעלד און אָבגעקלונגען טיעף אין'ם וואַלד.
זלמן האָט זיך ניט צוריקגעקעהרט.

זי האָט גענומען לויפען שנעלער, מיט אַן אימפעט, איבער'ן
פעלד צו דער שטאָרט צו און געשריען: זלמן! זלמן! זא-אַל-מינ-
קע! — אָבער קיינער האָט איהר ניט געענטפערט; דער ווינד נור

האַט נאָך שטאַרקער געברומט און געיאַמערט, דער הימעל איז נאָך פּינסטערער געוואָרען און דער וואַלד האָט נאָך שטאַרקער געהודיעט... הייקע האָט זיך אַ וואָרף געטהאָן אויף דער ערד און אָנגעפאַנגען צו רייסען די האָר אויפ'ן קאָפּ; זי האָט געשריען, געיאַמערט און געקרעכצט, ביז זי וואַנען זי איז געבליבען ליגען בעוואוסטלאָז...

ווען הייקע האָט געעפענט די אויגען, האָט זי זיך דערזעהן אין אַ גרויסען צימער, ליגענדיג אין אַ בעטעל. אַרום איהר זיינען געשטאַנען נאָך אַנדערע בעטלאַך, אויף וועלכע עס זיינען געלעגען אונבעקאַנטע פרויען מיט בלייכע פנים'ער. אַרום די בעטלעך זיינען אַרום געלאָפען מענשען מיט ווייסע שירצען. איינער פון די דאָזיגע מענשען, אַ הויכער מאַן, איז צוגעגאַנגען צו איהר און האָט זי אָנגענומען פאַר אַ האַנד.

— וואו בין איך? — האָט הייקע איהם געפרעגט.

— אין האָספיטאַל — האָט ער געענטפערט.

הייקע האָט פערמאכט די אויגען. זי האָט ווי דורך אַ חלום זיך גענומען אַן עפעס דערמאָהנען... אַן וואָס האָט זי קלאָהר זיך ניט געקענט דערמאָהנען.

זי האָט ווידער געעפענט די אויגען און גענומען קוקען אויף דעם מאַן, וואָס האָט איהר האַנד געהאַלטען. דער דאָזיגער מאַן איז איהר פאַרגעקומען זעהר בעקאַנט, וואו האָט זי איהם געזעהן? — האָט זי אַ טראַכט געטהאָן — יא, יא, אַט דעם אייגענעם מאַן מיט דעם שמייכעל מיט די געלע וואַנצעס האָט זי ערגעץ געזעהן... וואו? ... און וואָס טהוט זי דאָ? ווי אזוי קומט זי אהער?

זי האָט זיך ניט געקענט דערמאָהנען.

— ווי לאַנג בין איך דאָ? — האָט זי געפרעגט מיט אַ שוואַכען קול.

— זיעבען וואַכען. אה, יעצט זייט איהר געזונד — האָט דער מאַן געזאָגט — אַרום פון געפאַהר. פּילייכט ווילט איהר זעהן דאָס קינד?

הייקע האָט זיך אַ טרייסעל געטהאָן.

איצט האָט זי פערשטאַנען. זי האָט זיך דערמאָהנט, וואו זי האָט געזעהן דעם דאָזיגען מאַן... דאָס האַרץ האָט ביי איהר אָנגע-

פאנגען שטארקער צו קלאפען. א ניי געפיהל האָט זיך אין איהר ערוועקט — איהר האָט זיך שטארק פּערגלױסט זעהן דאָס קינד. — איך וויל עס זעהן — האָט זי אַרויסגעשעפּצט און צוגע- מאַכט די אויגען.

באַלד האָט אַ פּרוי אַרױנגעטראָגען אין צימער אַ ווײנענדיג קינד, פּערוויקעלט אין ווײנעלאַד.

ווען חייקע האָט דערהערט דאָס געוויין פון דאָס קינד, האָט זי זיך אַ כאַפּ געטהאָן מיט אַן אימפעט און איבערגוואַלד אַ הויב גע- טהאָן זיך אויפ'ן בעט; אַבער זי האָט ניט געקענט איינזיצען, און זיך ווידער אַרונטערנעלאָזט אויפ'ן קישען.

ווען מען האָט איהר דערלאָנגט דאָס קינד, האָט זי עס פּעסט צוגעדריקט צום האַרצען.

דאָס קינד האָט געוויינט און זיך פּערגאַנגען; חייקע האָט עס אָנגעפאַנגען צו גלעטען און איינשטילען: — שאַ, שאַ, פּױנגעלע מײנע... ניט ווײן, ניט ווײן... איך האָב דײך האַלט. שאַ, עופּה'לע מײנע... שאַ, טײבעלע מײנע. ניט ווײן, פּערעלע מײנע, ניט ווײן... און די דאָזיגע אלע צערטליכע ווערטער האָבען זיך פון איהר האַרצען געגאַסען פון זיך אַליין; די יונגע מאַמע האָט אַפילו ניט גע- הערט, וואָס איהרע ליפּען רײדען.

— אוי, וואָס פאַר אַ ווײנענדיג מיידעל דאָס איז! — האָט די פּרוי געזאָגט, קוקענדיג אויף חייקע'ן מיט אַ שמױכעל.

חייקע האָט אַ קוק געטהאָן.

— אַ מיידעל? — האָט זי שטיל געפּרעגט.

— אַ מיידעל! — האָט געענטפּערט די פּרוי.

חייקע האָט נאָך לײדענשאַפטליכער צוגעדריקט צו זיך דאָס קינד.

* * *

חייקע האָט אָנגעהויבען צו פּיהלען בעסער און האָט שוין געקאַנט זיצען. פון דעם טאַטען האָט זי נאָר נישט געהערט. ווײסט ער? איז ער דאָ געווען? און איינמאָל, בעת זי האָט וועגען דעם אַ פּרעג געטהאָן די פּרוי, וואָס האָט אַכטונג געגעבען אויף איהר קינד, האָט יענע איהר געענטפּערט, אַז אינ'ם שפּיטאַל לאָזט מען קײנעם ניט צו צו די קראַנקע.

זעהר אַפּט האָט זי געטראַכט, וואָס וועט איצט זיין? וואָס וועט דער טאַטע זאָגען, וואָס וועלען לייט זאָגען? ווי וועט זי וועמען קענען קוקען גלייך אין די אויגען? אוי, וואָרום איז זי בעסער ניט געשטאַר- בען! קוים אָבער האָט זי דערהערט איהר קינד'ס קול, האָט זי אָן אַלעס פּערנעסען, האָט נור איהר קינד געפּיהלט, און די ליפּען איהרע האָבען געשעפּטשעט:

— עופּה'לע מיינע! פּויגעלע מיינע!...

אין דעם טאָג, ווען חייקע האָט געזאָלט פּערלאָזען דעם האָספּי- טאַל, איז צו איהר צוגעגאנגען אַ מאַן און זי גאנץ פּאַרזוכטיג אַרום געקוקט און אַרומגעהערט. דערנאָך האָט ער זי אָנגענומען ביי אַ האַנד און מיט אַ פּריינדליכער שטימע געזאָגט:

— איך מוז אייך אָנזאָגען אַ טרויעריגע נאַכריכט. אייער פּאָטער האָט אין דעם טאָג, ווען מען האָט אייך אַהער געבראַכט, געקראָגען אַ בלוט-שטורץ און איז געשטאַרבען.

חייקע האָט געקוקט אויף איהם מיט גלעזערנע אויגען, אַזוי ווי זי וואָלט איהם ניט פּערשטאַנען. דערנאָך האָט זי זיך אַ זעץ געטהאָן מיט ביידע הענד אין קאָפּ, אַ געשריי געטהאָן: „אוי, פינסטער איז מיר!“ און איז געפּאַלען אין אונמאַכט...

-14-

אויף מאָרגען האָט מען זי אויסגעשריעבען פּונ'ם האָספּיטאַל. איינער פון די דאַקטוירים האָט איהר געשענקט 5 רובל און אַ צווייטער מאַן, פון די האָספּיטאַל-בעדיענטע, האָט זי מיט'ן קינד אויף אַ שליטען אָפּגעפּיהרט אַהיים. מען האָט איהר נאָך מיטגעגעבען פּונ'ם האָספּיטאַל אַ קערבלע מיט שפּיז.

אין דרויסען האָט געברענגט אַ פּראָסט. דער הימעל איז געווען גרוי; אויף די גאַסען איז געלעגען טיעפּער שנעע, וואָס האָט געפּינ- קעלט פּונ'ם פּראָסט.

חייקע האָט צוגעדריקט צו זיך פּעסטער דאַס קינד, האָט זיך צו-

געבויגען צו דעם מיט איהר בוים, אום עם זאל אזוי ניט פיהלען די קעלט.

ווען זי איז דורכגעפאָהרען דעם מאַרק אויף דער נייער סלאָ באַרקע, האָט זי פּלוצים בעמערקט, ווי די ווייבער, וואָס האָבען זיך דאָרט געוואַרעמט אויף זייערע פייער-טעפּלעך נעבען זייערע טישלעך ברויט, נעבען זייערע וועגלעך פּיש און נעבען זייערע קראַמען, זיינען אויפגעשפרונגען פון זייערע ערטער, האָבען געפאַטשט אין די הענד און געשפּיגען. דערנאָך האָט זי דערהערט אַ בייזען קוויטש פון אַ פּרוי, וואָס האָט זיך צוטראַגען איבער'ן גאַנצען מאַרק:

— אוי, איינגעזונקען זאל זי ווערען!

זי האָט דערקענט דעם קוויטש און זיך אַ צאַפּעל געטהאָן. דאָס האָט געשריען איהר מאַמע'ס שוועסטער גנענדעל, אַ לייבליכע מוהמע איהרע, וואָס האָט דאָרט פּערקויפט ברויט אויף אַ טישעל.

זי האָט פּערמאַכט די אויגען און זיך נאָך ניעדריגער צוגע- בויגט צום קינד.

ווען דאָס שליטען האָט זיך אָפּגעשמעלט נעבען דעם אַלטען שטיבעל אויפ'ן עק שטאָדט, האָט חייקע'ן פּערקוועטשט דאָס האַרץ, בעת זי האָט דערזעהן די בעקאַנטע פענסטער, וואָס זיינען איצט בעי דעקט געווען מיט אַ דיקער, ווייסער קאָרע פּונ'ם פּראָסט.

אינ'ם שטוב איז געווען הושף, קאַלט און פינסטער. יעדעס ווינקעלע, האָט זיך געדוכט, האָט דאָרט געוויינט און געפּראָרען. אין מיטען שטוב איז געשטאַנען אַ בעט, אָנגעוואַרפען מיט אַלטוואַרג, שמוציגע וועש און קישענס.

נעבען בעט איז געלעגען אַ לאַנגע שטרוי, הפנים איינע פון יענע שטרויען, אויף וועלכע איהר טויטער טאַטע איז געלעגען. חייקע האָט דערזעהן די שטרוי און זיך פּונאַנדערגעקלאָגט אויפ'ן קול.

זי האָט אַוועקגעלייגט דאָס קינד אויפ'ן בעט, אַרומטערנגעוואַרפען די שיד פון די פּיס, אַרומגענומען מיט ביידע הענד די קניע און זיך געזעצט אויף דער פּערפּראָרענער פּאַדלאַגע וויינען... זי האָט די קעלט ניט געפּיהלט, ניט געהערט, ווי דער האַספּיטאַל-בעדיענטער איז פּונ'ם שטוב אַרויס, זי האָט אפילו וועגען גאַרנישט בעזאַנדערעס ניט געטראַכט; זי איז נור געזעסען און האָט געוויינט אַהן ווערטער און ניט געפּיהלט איהרע טרעהרען, פּונקט ווי זי האָט דעמאָלט ניט

געהערט איהרע צערטליכע ווערטער, וואָס זי האָט אויסגעגאָסען אויף איהר קינד, בעת זי האָט עס אַ וויינענדיגע צו איהר ברוסט צוגעדריקט. אַזוי איז זי געזעסען אַ פּאָאר שעה, ביז דאָס קינד האָט גענומען וויינען. דאָן האָט זי זיך אויפגעהויבען פון דר'ערד, אָנגעזויגט דאָס קינד, צוגעדעקט עס מיט אַ קישען און איינגעהייצט די אייווען. אויפ'ן בוידים איז געשטאַנען אַן אַלמע וויעגעלע, דאָס אייגענע, אין וועלכע איהר מוטער האָט זי, אַלס קינד, געלוליעט; חייקע האָט עס פונ'ם בוידים אַרונטערגענומען, אין שטוב אַריינגעטראָגען, און איז דעם דאָס קינד אַריינגעלייגט. דערנאָך האָט זי אויפגעזוכט אַ פּאָאר העמדער איהרע און זיי צוריסען אויף ווינדעלאַר.

יענע נאכט, ליגענדיג אויפ'ן בעט מיט'ן קינד נעבען זיך, האָט זי לאַנג ניט געקענט איינשלאָפּען. פריהער האָט זיך איהר אַלץ געדאַכט, אַז אַטראָט וועט זי דערהערען איהר טאַטענ'ס הוסט פונ'ם צווייטען צימער. איהר איז שווער געווען צו צוגעוועהנען זיך צו דעם געדאַנק, אַז ער איז געשטאַרבען... דערנאָך, בעת איהר איז פאַרט קלאָהר געוואָרען, אַז ער איז טויט, האָט אַ פחד זי אָנגעכאַפט. דער מינדסטער ריהר פונ'ם ווינד אין דרויסען הינטער'ן פענסטער האָט זי געמאַכט אויפציטערען. אין דער דונקעלהייט פונ'ם צימער האָט די פּראָסטיגע ווייסקייט פון די פענסטער אָפגעשיינט, און איהר האָט זיך דאָן געדאַכט, אַז די דאָזיגע ווייסקייט איז ניט דער פּראָסט, נור איהר טאַטענ'ס תכריכים...

אַבער אַט האָט דאָס קינד אַ פיפּס געטהאָן, און זי האָט באַלד אַן אַלסדינג פּערגעסען; אַלע איהרע געדאַנקען און געפיהלען האָבען זיך דאָן, ווי דורך אַ כישוף, מיט איינמאַל צונויפגעגאַסען אין איין בעהערשענדיגען געדאַנק, אין איין פייערדיגען, מעכטיגען געפיהל— דאָס קינד!...

15.

זי האָט ניט געוואָגט זיך צו ווייזען פאַר לייטען, פיר די בער קאַנטע אידען און אידענעס אויף דער נייער סלאַבאָדקע, און כל זמן זי האָט נאָך געהאַט דאָס עסענוואַרג, וואָס מען האָט איהר מיטגע-

געבען פון האַספיטאַל, איז זי פון'ם שטוב ניט אַרויס. אָבער אויפ'ן פיערטען טאָג איז די דאָזיגע עסענוואַרג אויסגעגאַנגען, און זי האָט גע' מוזט אַרויסגעהן עפעס איינקויפען. זי האָט בעשלאָסען צו געהן צו זלאַטע-בריינע'ן אין קראָם. זלאַטע-בריינע האָט זי אַלע מאָל אזוי ליעב געהאַט, און זי האָט געהאַפט, אַז ביי איהר וועט זי אויך קאָנען פּרעגען אַן עצה, וואָס צו טהאָן.

זי האָט פּערוויעגט דאָס קינד, עס גוט איינגעדעקט מיט קישענס, האָט זיך איבערגעדעקט מיט דער גרויסער פאַטשיילע און איז פּונ'ם שטוב אַרויס.

עס איז געווען פאַר-נאַכט ערב אַ מאַרק-טאָג. דער פּראַכט וואָס געברענט. דער הימעל איז ביי די זייטען געווען רויט, ווי פייער, און אין מיטען ווי מיט פּערלמוטער אויסגעזעצט. אומערדם איז גע' לעגען אַ ווייסער שנעע, וואָס האָט געפינקעלט, אזוי ווי איבער איהם וואָלטען בלוואַינקע פייערלעך אַרומגעטאַנצט... איבער'ן וועג צו דער שטאָרט צו האָבען זיך געשלעפט דאָרפישע פּוהרען מיט האַלץ, היי און אַנדערע דאָרפישע סחורות. די פּערד זיינען בעדעקט געווען מיט אַ גרויען פּראַסטיהוי און די שליטענס האָבען געסקריפעט איבער'ן שנעע. ביי דער זייט אָדער אַהינטער די פּוהרען זיינען געגאַנגען פּויערים און פּויערטעס. די פּויערים מיט פּערפּראָרענע בערד, מיט אַרונטערגערוקטע וואַרימע היטלען איבער'ן פנים, אין לאַנגע גרויע סערמיאַגעס און ליאַפּטעס. די פּויערטעס מיט אַרומגעוויקעלטע קעפּ, אויך אין סערמיאַגעס און ליאַפּטעס. די דאָזיגע אַלע פּויערים מיט זייערע ווייבער, פּערד און פּוהרען האָבען זיך געצויגען אין איין ריכטונג, צום מאַרק אויף דער נייער סלאַבאָדקע. און קענען זיי זיינען געלאָפען אידען און אידענעס, פּערהאַוועט און פּערשמאַיעט, מיט אַ געשריי און ליאַרעם, האָבען זיך אַרומגעכאַפט מיט זיי, געדריקט זיי די פּערפּראָרענע פּויערשע הענד, געהאַנדעלט און געשלעפט די פּערד מיט די פּוהרען צו זיך אויף די הויפּען.

אויף דער נייער סלאַבאָדקע איז געווען לעבעדיג ווי ערב אַ מאַרק-טאָג. די קרעמערס און די קרעמערנס זיינען געשטאַנען נעבען זייערע קראַמען אין וואַליקעס, אין פּערשמאַלצענע פּוטערס, קאַפּטאַנס, קאַפּטעס, האָבען אַרויסגעקוקט אויף זייערע בעקאַנטע פּויערים, און

גאכאנאנד געשריען: זדראווי, איוואן! זדראווי, סטעפאן! הא, מיכאלקא, יאק זשע טי מאיעש? א. ז. וו.

פון אלע זייטען האט זיך געטראגען א טומעל. מענערשע קולות; ווייבערשע קוויטשערייען האבען זיך געמישט אין דער לופט מיט דעם סקריפען פון די שליטענס איבער'ן שנעע...

דורך די קוימענס פון די הייזער אויף דער נייער סלאבאדקע האבען זיך געצויגען צום מוטערפערעלנעם הימעל גלייכע זיילען רויך, און וואס פיר א רויך! — אזוי ווי פערבארגענע הענד וואלטען דארט דורך די קוימענס, גאנצע זשמוטעס ראזעווע שטענגענס צום הימעל געווארפען...

הייקע איז געגאנגען איבער דער נייער סלאבאדקע און האט אויס-געמיידט צו קוקען אויף די בעקאנטע.

פלוצים האט זי דערהערט הינטער זיך א קוויטש פון א פרוי: „אוי, אט איז זי דאך!“

זי האט זיך צושראקען א כאפ געטהאן צוריק און דערזעהן איהר מוהמע גנענדעל, א הויכע, לאנגע אידענע אין וואליקעס און אין א פערשמאלצענער וואטאווער קאפטע, מיט א לאנגען פנים און שארפער שפיציגער מארדע.

— שעהמסט זיך גאר ניט צו ווייזען פיר לייט! אז איינגע-בראכען זאלסטו ווערען, רבונר-של-עולם! אז אויסגערוגען און אויס-געשוואומען האסטו געזאלט ווערען אין דיין מאמע'ס בויד, הייענקע, וואלסטו היינט ניט פערשווארצט קיינעם די אויגען! אז בעגראבען האט מען געזאלט דיך א קליינציקע, וואלט דורך דיר ניט געשטארבען דיין טאטע, אזא איד! — האט גנענדיג געקוויטשעט אויפ'ן קול. — מוהמע! — האט הייקע ארויסגעשטאמעלט — האט רחמנות!... — רחמנות? — האט זי גענומען קוויטשען נאך העכער — ווען דו וועסט אפילו ליגען ווי א נבלה אין מיטען גאס... טפוי! טפוי! — האט זי דריי מאל אויסגעשפיגען און איז אוועקגעלאפען.

הייקע איז געבליבען שטעהן צוטומעלט.

— וואס מאכט עפעס דיין ממזר? — האט זי דערהערט דעם קול פון א צווייטער פרוי הינטער זיך — א ממזר צי א ממזרת? ווי האסטו איהם א נאמען געגעבען, צו נאך דיין טאטען, צו נאך דיין מאמען? ...

חייקע האָט זיך געלאָזט לויפען. זי איז שוין געווען ניט ווייט פון זלאַטע־בריינע'ס קראָם, איז זי אַהין אַרײַנגעלאָפען.

דאָרט זײַנען געשטאַנען עטליכע בעקאַנטע פּרויען און האָבען וועגען עפּעס זעהר היציג גערעדט.

זלאַטע־ברײַנע, אַ ברייטע אידענע אין די מיטעלע יאָהרען, מיט אַ נאָז, פּערשמירט אין מעהל, האָט געמאַכט מיט ביידע הענד און וועגען עפּעס געשריען.

ווען די ווייבער האָבען דערזעהן חייקע'ן, זײַנען זיי אַלע מיט אַמאָל אַנשוויגען געוואָרען.

זלאַטע־ברײַנע האָט זיך אַ וואָרף געטהאָן געגען חייקע'ן:

— וואָס דאַרפסטו דאָ, צולאָזענע חזיר? — האָט זי גענומען שרייען, און סליונעס האָבען איהר גענומען שלאָגען פונ'ם מויל:

— אַרויס, דיין פּוס זאָל מײן שוועל ניט איבערטערטען!

— זלאַטע־ברײַנע, איהר אויך?... — האָט חייקע צוטומעלט אַרויסגעשטאַמעלט.

אַבער זלאַטע־ברײַנע האָט זי ווייטער ניט געלאָזט ריידען, איז צוגעלאָפען צו איהר און האָט זי אָנגעכאַפט פאַר אַן אַרעם: — אַרויס,

דו כל־בו'ניצע, אַרויס! דיין דוך זאָל ביי מיר ניט זײַן!

חייקע איז אַרויסגעלאָפען אַ צומישטע. זי האָט געהערט, ווי די ווייבער האָבען זיך דאָרט הויך צולאַכט.

— איך וועל זיך אַ מיתה אָנטהאָן! — האָט זי אַ טראַכט גע־

טהאָן און איז אַוועקגעלאָפען איבער דער גאַס. וואוהין, האָט זי אַלײַן ניט געוואוסט, נור אינסמינקטיוו איז זי געלאָפען צו זיך אַהײם.

פלוצים האָט זיך ביי איהר אַרויסגעריסען אַ פּערשטיקטער שלוכז, אַ צווייטער, אַ דריטער, און זי האָט גענומען וויינען; זי איז געלאָפען און האָט אַרויסגעלאָזט אַזוינע געהאַקטע, פּערשטיקטע טענער, גע־

לאָפען אין דער ריכטונג, וואו איהר שטיבעל איז געשטאַנען.

די פּאַרכיגעהער, וואָס האָבען זי ניט געקענט, האָבען זיך אומ־געקוקט אויף איהר און זי אָנגענומען פאַר אַ משוגענע. יענע, וואָס

האָבען זי יא געקענט, האָבען זיך אפילו געוואונדערט, וואָס זי וויינט, פונדעסטוועגען האָבען זיי איהר נאַכגעשפּיגען. אויפ'ן ראָג פון אַ

גאַס האָבען אינגלאַך זיך געוואָרפען מיט שנע־קייקלעך. ווען זיי האָבען זי דערזעהען, האָבען זיי גענומען שרייען: „אַט געהט חייקע,

דעם ממזר'ס מאַמע!" און זיי אַלע אין איין חברותא האָבען זיך אַ לאַז געטהאָן נאָך איהר און גענומען זינגען: „חייקע מיט'ן ממזר! חייקע מיט'ן ממזר! חייקע מיט'ן ממזר!"...

און דאָס דאָזיגע געזאָנג פון די אינגלאַך האָט געקלאַפט אויף איהר מוח, ווי מיט שווערע האַמערס, און זי האָט גענומען וויינען נאָך העכער, אזוי ווי מיט איהר קול וואָלט זי פערשטיקען געוואָלט זייערע געשרייען...

-16-

זי האָט דערפיהלט, אַז עמיצער האָט זי ביי דער האַנד אָנגעכאַפט. זי האָט זיך אָפגעשטעלט און, וויינענדיג נאָך אַלץ, זיך אומגעקוקט. נעבען איהר איז געשטאַנען דער „כל-בו'ניק" אין אַן אַלטען פוטערל, איינגעהויקערט און אָנגעשפאַרט זיך אַן זיין סוקאוואַטען שטאַק.

— האָט רחמנות, ראַטעוועט מיך פון די גלגלים! — האָט זי אויסגעשריען מיט אַ יאַמער.

דער אַלטער האָט אַ מאַך געטהאָן מיט'ן שטאַק אויף די אינגלאַך און זיי, די קינדער פון דער נייער סלאַבאָדקע, ווען זיי האָבען דער-זעהן דעם „מכשר", האָבען זיי זיך דערשראַקען און זיינען אַנטלאַפּען. חייקע האָט איצט געכליפּעט.

— דו געהסט אַהיים? — האָט דער אַלטער זיך אָנגערופּען — קום, איך געה מיט די... איך האָב געהעיט וועגען די... נו, נו, עס טיעפט זיך, עס טיעפט זיך! ... אי-אי-אי, די פאַנאַטיקעי וועיען דיך פעיפּאָיגען! וואו פאַנאַטיקעי, דאָיט איז קיין טאָיעאניץ ניטאָ — האָט ער גערעדט מיט זיין מויל אַהן צייהן, ניט אַרויסריידענדיג די „לאַ-מערען" און „רייזען".

זי האָט אויפגעהערט צו וויינען. כאַטש זי האָט איהם ניט קלאַך פערשטאַנען און אַביסעל מורא געהאַט פאַר איהם אויך, האָט זי דאָך אינסטינקטיוו דערפיהלט אין איהם אַ פריינד. יעדענפאַלס אין דעם דאָזיגען מאַמענט איז ער געווען דער איינציגער, וואָס האָט איהר ניט וועה געטהאָן.

זי איז אַ וויילע געגאנגען נעבען איהם, און פלוצים האָט זי זיך
ווידער צוכליפעט און אויסגערעדט פאַר איהם איהר גאַנץ האַרץ.
— אפשר קאָנט איהר מיר העלפען? אפשר וואָלט איהר זיי

געבעמען? ...

זי האָט געמיינט די „ניט גומע“, די שדים ...

ער האָט ניט פערשטאַנען, וואָס זי מיינט, און ער האָט גע-
ענטפערט:

— מי וועיען אַ טיאָכט טהאַן... דעיוואיע וועי איך געהן וואָס
קויפען צו קאיען פי די...
און ער האָט זיך צוריקגעקעהרט און איז איינגעהויקערט אַוועק

צום מאַרק צו.

אין דער היים האָט נאָך דאָס קינד געשלאָפען. חייקע איז צו-
געגאַנגען צום וויעגעלע, איז צוגעפאַלען צום קינד און גענומען אויס-
ריידען איהר האַרץ:

— זיי וואָלטען דאָך דער'הרג'עט אי מיר, אי דיד, וואָס ביזטו,
געבאד, שולדיג, ברעקעלע מיינס? ... ער איז שולדיג, ער, דער גזלן,
וועה איז מיר! ...

שפעטער איז געקומען דער אַלטער יאָנטשע און געבראַכט מיט
זיך אַ פעקעלע עסענוואַרג.

ער האָט זיך געזעצט נעבען וויעגעלע, אויסגעטהאָן זיינע ברילען,
אויסגעווישט זיי, ווידער זיי אָנגעטהאָן און גענומען קוקען אויף דאָס
קינד.

— אַ מיידעיע? — האָט ער אַ קעהר געטהאָן זיין פנים פון
ערד־קאָליר צו חייקע'ן.

— יא, אַ מיידעלע.

— שען! — האָט ער זיך צולאַכט מיט זיין דין, קינדערש גע-
לעכטער — יב! און ווי יופט מען עס?

חייקע האָט אַ דריק געטהאָן די אַקסלען.

— איך האָב נאָך קיין נאָמען איהר ניט געגעבען.

— יוף זי יבע. אַ קינד פון יבע...

— מיין מאַמע האָט נאָך ניט קיין נאָמען — האָט חייקע אַרויס-
געכליפעט — און איהר געבען אַ נאָמען נאָך מיין מאַמען איז עפעס,
איז עפעס...

זי האָט זיך רחמנות'דיג צורוויינט.

— נאַיעשקייטען! — האָט דער אַלטער יאָנטשע זיך אָנגערור פֿען — דיין מאַמע דאַרף ניט קיין נאַמען: אַהן דעם קאַן זי אויך פֿוען! מיט אַ נאַמען אַהן אַ נאַמען, אין דיעד פֿויט מען! ... דו יוה זי יבע, דו העיסט? יבע! ...

און ער האָט זיך אַ קעהר געטהאָן צום קינד, אַ שמאַצקע געטהאָן מיט זיינע אַלטע ליפֿען און עס אַ רוף געטהאָן מיט ליבעע אינ'ם קול: יעבעיע! ... נאַ-נאַ-נאַ, יעבעיע! ... נאַ-נאַ-נאַ! ...

חייקע'ן איז מורא'דיג געוואָרען: איהר האָט זיך אויסגעגעבען, אַז ער פֿראַוועט כישוף מיט'ן קינד; זי איז אָבער איצט געווען אַזוי דערשלאָגען, דאַס זי האָט ניט געוואָגט איהם צו שטערען.

דאַס קינד האָט גענומען וויינען. חייקע האָט זיך אַ וואָרף גע- טהאָן צום וויעגעלע; דער אַלטער יאָנטשע האָט זי אָבער אָפּגעשטופּט: — דו נעהם עפעס אין מוי דאָיט... איך וועי יבעיען צורויעגען...

און ער האָט גענומען וויעגען דאַס וויעגעלע

— דאַס עישמע מאַי אין מייז יעבען וויעג איד אַ קינד — האָט ער געזאָגט מיט אַ שמייבעל אויף זיין אַלטען פנים — איד האָב יאָ אַמאָי געהאַט אַ קינד... אַן אינגעיע... היינט מוז עי שוין זיין אַ יאָ 50 אַיט, אַ זיידע מסתמא און אויך אַ פּאַנאַטיקעי מסתמא... וואָס דען? דעי טאַטע איז צו קיאיר פי זיי געווען... צו אויפגע- קיעט... צו געבידעט... האָט מען איהם... אַי-אַי-אַי, קען איד זיי! — האָט ער גענומען שאַקלען מיט'ן קאַפּ — מייז אינגעיע אוועקגענומען, מייז טאַטענ'ס הייזעי אוועקגענומען און מיד פעיפּאָיגט און אַז איד וועי שטאַרבען, וועט מען מיד מסתמא בעגיאַבען עיגיז הינטעין פּיאַנקען... כע, כע, כע! מייז דאַנה! ... פון מיינטוועגען מעג מען מיד בעגיאַבען מיט אַ פעיד אין איין גיוב! אַ נפּקה מינאַ, וואו מען פֿויט! ...

— און איהר האָט גאָר קיין מורא ניט פאַר יענער וועלט? — האָט חייקע געפרעגט מיט שרעק אין די אויגען.

— יענע וועיט? ניין, איד האָב ניט מויע! וואָס דאַרף מויע האַבען שטויב, עיד, צופּויטע ביינעי? ...

— מכשפים האַבען הפנים ניט מורא פאַר יענער וועלט אויך! — האָט חייקע אַ טראַכט געטהאָן, און עס איז איהר נאָר מורא'דיגען

געוואָרען צו קוקען אויף זיין אויסגעצויגענעם שפיציגען פנים פון ערד־
קאליר מיט דער גרויער שפיציגער בערדיל, מיט די ברילען, און אויף
זיין איינגעהויקערטער געשטאַלט אין גאַנצען.

17.

עטליכע חדשים זיינען אוועק, ער איז געקומען צו חייקע'ן כמעט
יעדען טאָג, און זי האָט זיך צוגעוועהנט צו איהם, זיך ניט געשראַקען
מעהר פאַר איהם און ווען ער איז אַמאָל איין טאָג ניט געווען, האָט
זי געבענקט נאָך איהם. אַנב האָט זי איהם געהאַלטען פאַר איהר
רעטער און פאַר דעם איינציגען פריינד פון איהר און דעם קינד.
איהר חיונה האָט זי געצויגען פון וואָשען וועש פאַר עטליכע פאַ-
מיליעס, וואָס ער האָט פאַר איהר אויפגעזוכט צווישען די דאָקטוירים
און לעהרערס פון דער שטאָדט. דאָס קינד איז אַלט געווען זעקס
חדשים און האָט שוין געלאַכט אויפ'ן קול. חייקע האָט זיך צוגעבונדען
צו איהר ליבעקעלע'ן (זי האָט טאַקע אזוי אַ נאָמען געגעבען דעם אַלטען
צוליבע) מיט לייב און לעבען.

דאָס קינד איז געווען אַ שענס און אַ געזונדס, מיט קלאַהרע
פולע בעקלאַך, בלויע אויגעלאַך און בלאַנדע הערעלעך. האָט עס גע-
לאַכט, האָבען מיט דעם מיטגעלאַכט די ראַזעווע חן־גריבעלעך אויף
די באַקען, און דער מאַמען האָט זיך דאָן אויסגעראַכט, אַז די גאַנצע
וועלט לאַכט מיט איהר. אַ סך מאָל, בעת חייקע האָט זיך מיט איהר
ליעבקעלען געשפיעלט, האָבען די אַלטע ווענד פון'ם שטיבעל גע-
הערט אזאַ גליקליך געלעכטער, וואָס זיי האָבען נאָך קיינמאָל, זייט
זיי שטעהען, ניט געהערט... די גאַנצע ליעבע און פריינדשאַפט,
וואָס חייקע האָט אין דער וועלט פערלאָרען, האָט זי אין איהר קינד'ס
שמייעל און געלעכטעריל געפונען אין אַ פיעל־פאַך פערדאַפּעל-
טער מאַס...

איין מאָל, אין אזאַ גליקליכער מינוט, האָט זי זיך הויך אויפ'ן
קול צוזונגען:

„געהט א שאַלדערע איבער'ן גאס,
לערנען קען ער גאר ניט;
ער געהט ארום פוסט און פאס
און טהוט נור, וואָס מען טאָר ניט“...

פֿלוצים האָט זי ברייט פאָנאָדערגעעפּענט די אויגען און איז
בערגעריסען איהר געזאָנג. „א שאַלדערע? ... טהוט וואָס מען טאָר
ניט?“ — האָט זי אַ טראַכט געטהאָן. און דאָס וואָרט „שאַלדערע“,
אָדער ריכטיגער „שאַלטאַק“, וואָס מיינט אין דעם פאַלק'ס מויל
„שאַרלאַטאַן“, האָט זי איצט פאַר זיך אויסגעלייגט: — „סאַלאַט“...
זי איז געבליבען שטעהן, ווי אַן איינגעגראָבענע...

— איך האָב געזונגען און האָב ניט געוואוסט, אז איך זינג
וועגען מיין אייגענעם מלאַך המות, וועה איז מיר! — האָט זי אַ
טראַכט געטהאָן.

דער אַלטער יאַנטשע האָט זיך כמעט ניט וועניגער צוגעבונדען
צום קינד, ווי די מוטער. יעדען טאָג האָט ער עפעס פאַר איהר ליעב-
קעלען געבראַכט. און ווען ליעבקעלע האָט צו איהם געשמייכעלט,
האָט זיך זיין אַלטער פנים בעלעכט מיט פרייד און דאן האָט ער גע-
שריען אויף זיין דינעם, קינדערשען קול:

— זעה, זעה, ווי יבקיע יאַכט! זי האָט מיך האָרד!.. דעי
עישטעי נפש אויף דעי וועיט, וואָס האָט מיך האָרד!... אי—אי—אי,
ווען איך וואָיט אינגעי געווען, ניט קיין זיעבציג, נוי פופציג, איך
וואָיט דאן יבקיען אן עיציהונג געגעבען — אי—אי—אי! — האָט ער
געשאַקעלט מיט'ן קאַפּ.

גאַנץ אָפּט, ווען חייקע האָט אָפּגעטראָגען וועש צו די קונדען,
איז דער אַלטער פערבליבען געבען דאָס קינד און דאן האָט ער ליעב-
קעלען מעשות דערצעהלט פון זיין לעבען, ווי מען האָט איהם פער-
פאַלגט, ווי יאָהרען נאַנצע האָט ער ניט געהאַט מיט וועמען אַ וואָרט
אויסצוריידען און וואָרום מען האָט איהם פערפאַלגט. און אַמאָל
האָט ער זיך פאַר דאָס קינד גאָר אַרײַנגעלאָזען אין אַ טיעפע חקירה
וועגען דער וועלט און יענער וועלט, וועגען נאַטור און גאָטהייט און
האָט זאָגאַר דערצעהלט, וואָס שפינאַזאַ זאָגט און וואָס קאַנט זאָגט.

דאָס קינד האָט געמאַכט מיט די ווייכינקע פּוֹלינקע הענטעלאַך,
געשמייכלעכט מיט די הין־גריבעלעך און גערעדט: מאַם! מאַם!
מאַם!...

* * *

מאַנכעס מאַל האָט זיך חייקע צוריקגעקעהרט אַהיים א פּער־
צווייפּעלטע, א פּערביטערטע פּון די בעלידיגונגען אויף דער גאָס.
דאָן האָט זי אויסגערעדט פּאַר דעם אַלטען דאָס האַרץ: די אידען
און די אידענעס לאַזען זי ניט דורכגען א גאָס אַהן קללות. די קינדער
פּערוואַרפען זי מיט שמיינער און שרייען איהר נאָך: „וואָס מאַכט
דער ממזר?“ איבערהויפט פּערפּאָלנט זי אבעלע, דעם שמש'ס אינד
געל. וואָס זאָל זי טהאָן?
דער אַלטער יאַנטשע האָט געשאַקעלט מיט'ן קאָפּ און געלאַכט
מיט גאַל:

— מאַמוזים, האָ? כע! כע! כע! זיי מסתמא זיינען בעשאפּען
געוואָיען דורך אַן אַנדעיען שם המפּויעש? אי, אי, אי, פינסטעיע
מענשען!
— אָבער וואָס טהוט מען? ווי העלפט מען זיך געגען די
גזלנים? — האָט חייקע געפּרעגט פּערצווייפּעלט.
— פּיעט זיי דעם מוח איינעם, א צווייטען, וועיען זיי דרך
יאָזען צוויי! — האָט ער געענטפּערט.
— איך'ל עס אַמאָל טהאָן! — האָט חייקע זיך אַ כאַפּ געטהאָן
מיט טיעפען האַס אינ'ם קול — איך האָב שוין קיין כח ניט מעהר
צו ליידען פּון זיי!

18.

דער פּריהלינג איז געקומען. די זון האָט וואַרים און ליכטיג
געלויכטען. די פּעלדער האָבען געגרינט, דער וואַלד האָט געדונקעלט...
חייקע האָט אַפּט, בעת זי האָט איצט אַפּגעטראָגען די וועש צו
איהרע קונדען, מיטגענומען מיט זיך דאָס קינד אויף די הענד.
און איינמאָל, בעת זי איז פּאַרבייגעגאנגען דעם בית־המדרש
אויף דער נייער סלאַבאַרקע מיט'ן קינד אויף די הענד, האָט זי געבען

שוהל-הויף דערזעהן אבעלע'ן מיט זיין שוועסטער יאכנע'ן, איהר אַמאָליגע חבר'טע. יאכנע האָט געהאַלטען איהר קינד אויף די אַרעמס, האָט איהם געהאַטשקעט אין דער הויף און געזונגען. אבעלע איז געשטאַנען נעבען איהר, האָט אונטערגעטאַנצט אויף די פיס און צוגעקנאַקט מיט דעם צונג צום קינד.

— זעה, אָט געהט זי דאָך! — האָט פּלוצים יאכנע אויסגע-
שריען מיט פּעראכטונג אין'ם קול, דערזעהענדיג הייקע'ן, האָט צו
געדריקט איהר קינד צו דער ברוסט און אַ שטאַרקען שפיי געטהאָן.

אבעלע האָט זיך אַ כאַפּ געטהאָן און אז ער האָט הייקע'ן דער-
זעהן, האָבען די רויטע אויגעלעך ביי איהם גענומען טאַנצען און ער
האָט גענומען זינגען:

— הייקע מיט'ן ממזר! הייקע מיט'ן ממזר! הייקע מיט'ן
ממזר!...

הייקע האָט זיך אַ וואָרף געטהאָן צו יאכנע'ן:

— זאָג דעם אַרעסטאַנט, ער זאָל מיך צורוח לאָזען, אַניט וועל
איך איהם צופּלעמען דעם מוח!

— צו וועמען רעדסטו, צולאָזענע מויד? — האָט יאכנע גענומען
קוויטשען — געה ניט צו מיט דיין ממזר נאָהענט צו מיין קינד! ..
הייקע'ן האָט אַ מיש געטהאָן אין'ם מוח; זי האָט אין גאַנצען
גענומען ציטערען און, אויסגלאָצענדיג אויף יאכנע'ן אַ פּאַר ברענענ-
דיגע אויגען, האָט זי ארויסגעשעפּצט צווישען פּערשצעמטע צייהן:
— וואָס מיין קינד אין איין האַר, זאָל צו דיר און דיין קינד
אויסגעהן גאָר!

אין דער אייגענער צייט האָט זיך פּונ'ם שולד-הויף בעוויזען
יאכנע'ס פּאַטער, דער שמש לייבצע.

יאכנע האָט אַ געשריי געטהאָן:

— זעה נור, טאַטע, וואָס וויל זי מיט איהר ממזר פון מיין לע-
בען האָבען?

— וואו איז אַ שטעקען? — האָט לייבצע זיך אַ כאַפּ גע-
טהאָן — אַוועק מרשעת, דאָ איז אַ בית-המדרש, אַ מקום-קדוש!
אַוועק! לאַ יבוא ממזר בקהל ה'!

— איד'ל זיך אמאָל מיט אייך אָפּרעכענען! — האָט חייקע אויס־
גערערט מיט טיעפען האַם, און איז אוועק אַ צומישטע, מיט אַ ברעך
גענדיגען פנים.

קומענדיג אַהיים, האָט זי דאָרט געטראָפּען דעם אלטען יאנטשען.
זי האָט ווידער פאר איהם אויסגערערט דאָס הארץ און דערנאָך האָט
זי פּלוצים געזאָגט:

— הערט אויס, איהר זייט אַזוי גוט צו מיר... איהר האָט אַזוי
האַלד מיין קינד, טהוט מיר נאָך אַ טובה... איך מוז זיך אָפּרעכענען
מיט יאַכנע'ן. איך האָב זי פיינד שנאת מות מיט איהר קינד צוואַ-
מען... הערט אויס, רערט זיך דורך מיט אייערע דאָרט... זאַלען זיי
איהר אוועק'פּטור'ן דאָס קינד...

— מיט וועמען זאָי איך יעדען? וואָס מיינסטו?
— מיט אייערע, מיט אייערע שדים, מיט אייערע רוחות...
איהר זייט דאָך אַ מכשף!...
דער אלטער האָט זי ניט פּערשטאַנען.

— וואָס בין איך? ...
— אַ מכשף, — האָט זי איבערגע'חזר'ט — אַלע ווייסען עס...
זעהט, האָט רחמנות, רעכענט זיך אָפּ מיט יאַכנע'ן!...
— געה, נאָי, געה! וואָס יעדסטו? אַ מכשף נאָי? און זיי
זאָגען אַזוי? דו האָסט אייען געהעט? כע! כע! אי—אי—אי,
וואָס פּאַנאַטיקעי קאַנען! אי—אי—אי! — האָט ער געשאַקעלט
מיט'ן קאַפּ.

— זעהט, האָט רחמנות — איז זי צוגעשטאַנען צו איהם —
נור מיט יאַכנע'ן זיך אָפּרעכענען, נור מיט איהר!...
— שווייג, משוגענע, גויב זיי ניט! ניטאָ קיין מכשפים אויף
דעי וועיט, ניטאָ!...

זי האָט איהם אָבער ניט געגלויבט און אין'ם האַרצען האָט זי
ביי זיך געטראַכט, אַז זי וועט ווען עס־איז ביי איהם נאָך פּועל'ן, אַז
ער זאָל אַן אַרבייט טהאָן מיט זיינע „ניט גוטע“...

.19.

איינמאל איז חייקע פרעבייגעגאנגען דעם בית-המדרש אויף דער נייער סלאבאָדקע. דאָס איז געווען אין אַ שענעם פארנאכט אין מי' טען חודש תמוז. איבער די גאסען האָבען ארומגעשפּאַצירט ציעגען. הינער האָבען זיך ארומגערעהט ארום די טויערען פון די הויפּען. אויף די פּריזבעס נעבען די הייזער זיינען געזעסען אידישע ווייבער און האָבען געציערעוועט זאָקען אויף גלעזער, געשטריקט טישטוכער און טיכלאך פון בלאָטשקע, געלאַטעט העמדער, בגדים. קינדער האָבען זיך געשפּיעלט און געליארעמט. אַ טיער-בלויער הימעל מיט רויטע, פייערדיגע ברעגעס האָט אַרונטערגעקוקט אויף די טרוקענע שטויביגע גאסען. חייקע איז פּרעבייגעגאנגען דעם בית-המדרש מיט'ן קינד אויף די אַרעמס. אויפ'ן רוקען האָט זי געטראָגען אַ פּאַק וועש, וואָס איז ארומגעבונדען געווען ארום איהר ברוסט מיט די ברעגעס פון אַ ליילאך. דאָס קינד האָט פּרעהליך געמאַכט מיט די הענטלאך און גליקליך געשמייכלט און גערעדט צו זיין מוטער.

אויפ'ן שול-הויף האָבען זיך דאן געשפּיעלט אינגלאך און אבע צווישען זיי.

איינער פון די אינגלאך האָט דערזעהן חייקע'ן, און אַ געשריי געטהאָן :

— אוי, קינדער, אַט געהט חייקע מיט איהר ממזר ! ...

און איז איין מינוט זיינען די קינדער ארויסגעלאָפּען פון'ם שול-הויף, אבע שפּרינגענדיג אין פּאַראוים, און האָבען זיך אַ וואָרף גע-טהאָן נאָך חייקע'ן מיט אַ זינגעריי :

— חייקע מיט'ן ממזר ! חייקע מיט'ן ממזר !

חייקע האָט זיך איינגעבויגען, אויפּגעהויבען אַ שטיין און אַ וואָרף געטהאָן אויף זיי.

און גלייך האָבען די אינגלאך אויף איהר גענומען ווארפען שטיין נער. איין שטיין האָט געטראָפּען איהר אין פּוס ; חייקע האָט פּער-ביסען די ליפּען פאר וועהטאָג און מיט שרעק צוגעדריקט צו זיך דאָס קינד.

דאָס קינד האָט זיך ארומגעכאַפּט מיט די הענטלאך ארום חיי-קע'ס האַלז און גענומען וויינען.

חייקע האָט גענומען שרייען מיט אימה'דיגע קולות :
 — אַי, ראַטעוועט מיין קינד! אַי, ראַטעוועט, זיי וועלען זי
 פּט'רן! ...

פּלוצים איז אַ שטיין געפּלויגען און געטראָפּען דאָס קינד אין
 שטערען. עס האָט זיך אַ צאָפּעל געטהאָן און איז געפּאלען מיט'ן
 קעפּעל אָן אַ זייט אויף חייקע'ס אַקסעל, עס האָט אָבער געשווינגען,
 קיין פיפּס אַפּילו ניט אַרויסגעלאָזט.

חייקע האָט אַרויסגעלאָזט אַ ווילדען געשריי און, ווי אַ פּעריקטע,
 זיך אַ לאָז געטהאָן נאָך די אינגלאַך. די אינגלאַך זיינען זיך צולאָפּען,
 אבע איז אַנטלאָפּען אויפ'ן שול-הויף. זי האָט זיך אַ לאָז געטהאָן
 נאָך אבע'ן; פּלוצים האָט זי דערפּיהלט, אַז דאָס קינד ביי איהר אויף
 די הענד ריהרט זיך ניט, זי האָט זיך אָבגעשטעלט און אַ כאַפּ גע-
 טהאָן זיך צום קינד.

עס איז געלעגען מיט האַלב אַפּענע, גלעזערנע אויגען און מיט
 אַן אַפּענעם מייכלעל, פּון וועלכען עס האָבען אַרויסגעקוקט צוויי אוי-
 בערשטע צייהנדעלאַך. פּוּ'ס רעכטען שליוף האָט זיך געצויגען אַ
 לאַנגער שנירעל בלוט איבער'ן בעקעלע און אַרונטער. עס האָט ניט
 געאַטהעמט.

ביי חייקע'ן האָט אָבגענומען דער לשון. זי האָט עס אַ כאַפּ גע-
 טהאָן און גענומען טרייסלען און שאַקלען און דערביי האָט זי אַרויס-
 געלאָזט אַזוינע משונה'דיגע טענער, וואָס זיינען עהנליך געווען צו
 דעם געוויין פּון אַ שטומער.

דאן האָט זיך מיט אַמאָל ביי איהר אַרויסגעריסען אַ ווילדער
 געשריי: „אוי, מיין קינד!“ און זי האָט זיך, ווי אַ משוגענע, געלאָזט
 לויפּען מיט'ן קינד אַהיים. זי איז געלאָפּען און דער שווערער פּאק
 וועש האָט געטאַנצט אויף איהר רוקען.

אַריינגעלאָפּען אין שטוב, האָט זי ווידער גענומען טרייסלען
 דאָס קינד, געשפּריצט אויף דעם וואסער, ניט מיט איהר קול גערופּען:
 „ליעבעלע, ליעבעלע!“ דאָס קינד האָט זיך ניט אַ ריהר געטהאָן...
 דאן האָט זי אַ וואָרף געטהאָן דאָס קינד אין וויעגעלע אַריין און
 מיט'ן פּאק וועש אויפ'ן רוקען, פּערגעסענדיג איז גאַנצען אָן איהם
 און ניט פּיהלענדיג זיין משא, איז זי אַרויסגעלאָפּען פּוּ'ס שטוב
 און ניט מיט איהר קול גענומען שרייען:

— גוואַלד, ראַטעוועט מיין קינד! ...

אייניגע קריסטליכע ארבייטער, וואָס האָבען געארבייט ניט ווייט אויפ'ן פעלד, זיינען געקומען צולויפען. חייקע איז צוגעפאלען צו איר נעם פון זיי, נעכאפט ווילד קושען זיינע הענד און געשריען: „ראַטווע! ראַטווע! ראַטווע!“ — נור דאָס איינציג וואָרט האָבען די ארבייטער פון איהר איצט געהערט.

זיי זיינען אריינגעלאָפּען מיט איהר אין הויז, האָבען געמינטערט דאָס קינד אויף פּערשיעדענע אופנים, עס האָט ניט געהאַלפּען, דאָס קינד איז געווען טויט. ...

איינער פון די ארבייטער האָט ביי חייקע'ן ארונטערגענומען דעם פּאַק וועש און איהר געזאַגט, אַז דאָס קינד איז טויט.

זי האָט זיך ארונטערגעלאָזט אויפ'ן שטוהל נעבען וויעגעלע און איז געבליבען זיצען, ווי אַ פּערשטיינערטע, מיט די אויגען אויסגע-גלאַצט, גרויסע און צושראַקענע, אויף דאָס טויטע קינד. ... זי האָט איצט ניט געוויינט, נור פון צייט צו צייט האָבען די ווינקלעך פון איהרע ליפּען אויפגעציטערט און אונטער איהרע אויסגעגלאַצטע אויגען האָ-בען ווי שאַטענס געצוקט. ...

די ארבייטער האָבען זיך איבערגע'צלם'ט און זיינען ארויס. זי איז געבליבען אליין מיט'ן טויטען קינד.

די נאכט איז צוגעפאלען, אַ געדיכטע פינסטערניש האָט זיך צושפּרייט איבער'ן שטיבעל און חייקע איז נאָך אַלץ געזעסען אויף דעם אייגענעם אָרט און אין דער אייגענער פּאַזע.

דערנאָך איז געקומען דער אלטער יאַנטשע.

— פינסטעי גאָי? וואו ביזטו, חייקע? ...

זי האָט ניט געענטפּערט און האָט זיך ניט געריהרט.

דער אלטער האָט אָנגעצונדען דעם לאַמפּ און ער האָט דערזעהן חייקע'ן אויפ'ן שטוהל נעבען וויעגעלע.

— שיאַפּסט, חייקע? איך האָב געביאכט אַ שעהנע צאַצקע

פי יביעיען. ...

ער האָט ארויסגענומען פון קעשענע אַ קינדערשע שפּיעלצייג און איז מיט אַ פּרעהליכער מינע צוגעגאַנגען צום וויעגעלע.

פלוצים האָט ער זיך אַ כאַפּ געטהאַן אין פּאַראוים און צוריק און ארויסגעלאָזט דאָס שפּיעלצייג פון די הענד.

— וואָ—וואָ—וואָ? — האָט ער אַרויסגעשטאַמעלט און זיך אומגעקוקט אויף חייקע'ן. זי איז געזעסען און געקוקט פאר זיך מיט גלעזערנע אויגען.

ער האָט זיך אַ צאָפּעל געטהאַן.

— יבעיע! — האָט ער גערופּען העכער מיט פּערצווייפלונג אין'ם קול.

— יבעיע! — האָט ער אויסגעשריען מיט פּערשטיקטע טרעהרען אין'ם קול, האָט עס אַרויסגעכאַפּט פּוּ'ם וויעגעלע, גענומען עס שאַקל לען און צופּען און האָט געשריען מיט פּערצווייפעלטע טענער אויף זיין דינעם, קינדערשען קול:

— יבעיע! יבעיע! קינדעיע! זי איז קאַיט, טויט! ... מען האָט זי דעיהאַיגעט. ... אַט איז ביוט! ... — ער האָט זיך צוואוויינט רחמנות'דיג.

ער האָט זיך אַרונטערגעלאָזט מיט דעם אויף אַ שטוהל, האָט צוגעדריקט זיין אַלטען קאַפּ צו דעם קאַלטען פּנים'ל פּוּ'ם קינד און רחמנות'דיג געכליפּעט:

— יבעיע... יבעיע! ... טאַכטעיע מיינס... וואָס האָבען זיי געהאַט צו די? פּאי וואָס, גוינים? פּאי וואָס, יוצחים? ... יבעיע... יבעיע... יבעיע! ... טאַמעיע האָב איד אַמאָי געהאַט אַ ביסעיע פייד — האָט ער זיך פּערשטיקט צוואוויינט — טאַמעיע האָב איד אַמאָי געהאַט אַביסעיע פייד אין מיינ יעבען... יבעיע, יבעיע, דו קענסט שוין ניט מעהי צום אַיטען שמייכען... דעי אַיטעי וועט שוין ניט האָבען פי וועמען צאַצקעס צו ביענגען... ווען איד וואָיט געניובט אין יענע וועיט, וואָיט איד געקאַנט האָפען, דיק אַמאָי צו זעהן... יבעיע! יבעיע! — איז ער צוגעפּאלען מיט די ליפּען צו דעם טויטען קינד'ס קאַלטען פּנים'ל, האָט עס געקושט און פּערצווייפעלט געוויינט. דאַן איז ער מיט אַמאָל אופּגעשפּרונגען מיט'ן טויטען קינד אין די אַרעמס און האָט אויסגעשריען אויף אַ שאַרפען, שניידענדען קול:

— אוי, ווען איד וואָיט איצט געווען יונג, איד וואָיט זיך מיט זיי אָפּגעכענט! פּעיבענט זאיען זיי וועיען, אַווינע יוצחים! ... יבעיע, יבעיע, טאַמעיע האָב איד אַמאָי געהאַט אַביסעיע פייד... — איז ער ווידער צוגעפּאלען צום קינד מיט אַ פּערשטיקטען געוויינט.

פֿלוצים האָט חייקעלע זיך אַ צאָפּעל געטהאָן און איז אויפגעדי שפרונגען פֿון'ם אָרט.

— אַבעלע האָט זי דער'הרג'עט, יאָכנע'ס ברודער... — האָט זי אַרויסגעשטאַמעלט — און איהר קינד לעבט...

— ער לעבט! — ער לעבט! — האָט זי גענומען שרייען — וואו זיינען אייערע ניט גוטע? איצט מוזען זיי מיר העלפֿען! איהר הערט? איהר הערט? — איז זי צוגעלאָפֿען צום אלטען יאָנטשע'ן מיט ברעך נענדיגע אויגען.

— אוי וועה איז מי! — האָט דער אלטער געוויינט און געשאַך קעלט מיט'ן קאָפּ איבער דאָס טויטע קינד.

מיט אַמאָל האָט חייקע זיך אַ וואָרף געטהאָן צו דער טהיר און איז מיט אימפעט אַרויסגעלאָפֿען פֿון שטוב. אין דעם פינסטערען פיהררהויז האָט זי זיך אָפּגעשטעלט. דאָרט איז געלעגען אַ קופּע שפענער, מיט וועלכע זי האָט דעם אויווען אונטערגעהייצט.

זי האָט פֿעריסען דאָס קלייד און שנעל גענומען וואַרפֿען די שפּעך נער צו זיך אין פּאַלע אַריין. דאָן האָט זי אַ כאַפּ געטהאָן עפעס אַ בלעכענע כלי פֿון אַ ווינקעלע און איז אַרויסגעלאָפֿען אויף דער גאַס.

 20

אין דרויסען איז געווען פינסטער און שטיקענר. דער שוין פֿון דעם ברענענדיגען לאַמפּ אין'ם שטיבעל האָט אָבגעשלאָגען דורך די פענסטער און האָט בעלויכטען עטליכע טריט אַרום הויז. עס איז שוין געווען שפעט, אַרום האַלבער נאַכט.

חייקע האָט זיך געשטעלט נעבען פענסטער, האָט אויסגעשאַטען די שפענער אויף דער ערד און גענומען גיסען אויף זיי פֿון דער בלעך כענער כלי. דאָן איז זי אַריינגעלאָפֿען צוריק אין הויז, האָט אַרונטער געכאַפּט פֿון בעט אַ ליילאך, איז צוגעלאָפֿען צום אָרט, וואו די שווער בעלאך ווינען געלעגען, האָט אַ כאַפּ געטהאָן אַ גאַנצען הויפּען און איז ווידער אַרויסגעלאָפֿען פֿון'ם שטוב.

דער אלטער יאָנטשע איז די גאַנצע צייט געזעסען מיט'ן טויטען קינד אין די אַרעמס, האָט געשאַקעלט דעם קאָפּ און געכליפּעט.

חייקע האָט אויסגעשפּרייט די ליילאַך אויף דר'ערד און אַרײַניג געוואָרפּען אַהײַן די שפּענער און די בלעכענע כלי. דערנאָך האָט זי פון דעם געמאַכט אַ פּאַק, אַרױפּגעוואָרפּען עס אויפ'ן רוקען, די ברעך געם פון ליילאַך אַרומגעבונדען אַרום דער ברוסט און זי איז אוועק. מען האָט געקאַנט מײנען, אַז זי טראָגט עס אײנעם פון אײהרע פּעק וועש.

זי איז געגאַנגען אײַן דער ריכטונג פון דער נײער סלאָבאַדקע. אויף די גאַסען איז געווען שטיל, עס האָט זיך געדאַכט, אַז די פינר סטערניש האָט דערשטיקט אַלעס לעבעדיגעס. דאָ און דאָרט האָט דונקעל אַרױסגעבלישצט דורך דער פינסטערניש אַ רױכניג לעמפּעל און אַ לאַנטערנע. ווייט ערגעץ האָט געקלאַפט אַ וועכטער מיט זײַן קאַלאַקאַטקע און פון אַ צווייטער זײַט האָט זיך געהערט אַ געזאַנג פון אַ שיכור'ער שטימע.

חייקע איז געלאָפּען אײבער די פינסטערע גאַסען, אַזױ ווי זי וואָלט מורא געהאַט עפּעס צו פּערשפּעיגוען...

אײַן אַ ווײלע אַרום איז זי אַרױף אויפ'ן בעקאַנטען שוהל'הויף, דאָ האָט זי גענומען געהן שטילער, אויף די שפּײַץ־פינגער.

דאָס פּענסטער פּונ'ם הינטער שטיבעל איז געווען אָפּען און אַ שוואַכע ליכט האָט פון אײהר אַרױסגעשײנט. חייקע איז פּאַרזיכטיג צוגעגאַנגען צום פּענסטער און נאָך פּאַרזיכטיגער אַרײַנגעקוקט אײַן אײהם. אַ קלײן, בלעכען לעמפּעל מיט אַ קנויטעל איז געשטאַנען אויף אַ קאַמאַדע און זיך גערויכערט. אַלע אײנ'ם הינטער־שטיבעל האָבען געשלאָפּען. יאַכנע איז געלעגען אויף אַ בעט מיט די רױטע האָר צושאַמען אײבער די קישען און געבראַפּעט. אײהר מאַן איז געלעגען אויף אַ קאַנאַפּע. דאָס וויעגעלע מיט'ן קינד איז געשטאַנען געבען בעט. הינטער'ן ווענטעל, אײַן דעם צווייטען צימער, האָבען געשלאָפּען לײבצע און די אײבריגע פון זײַן הױז־געזינד.

חייקע האָט ווילד אַ מאַך געטהאַן מיט בײדע פּויסטען צו יאַכנע'ן צו. דערנאָך האָט זי שטילערהײַט אַרונטערגענומען דעם פּאַק פּונ'ם רוקען, פּאַנאַנדערגעבונדען אײהם, אַרױסגענומען די בלעכענע כלי און עס אײַן גאַנצען אויסגעגאַסען אויף די שפּענער און אויפ'ן ליילאַך. דאַן האָט זי גענומען זוכען אַרום זיך די שוועבעלאַך און, ניט געפּיר גענדיג, האָט זי פּערבראַכען די הענד.

פלוצים האָט זי זיך אַ כאַפּ געטהאָן, שטילינקערהייט אַרונטער געלאָזט דעם פּאַק דורכ'ן פּענסטער אין הינטער־שטיבעל אַרײַן, אַרײַן געקראַכען אַלײַן דורכ'ן פּענסטער און האָט, טרעטענדיג אױף די שפּײַץ־פּינגער, צוגעטראָגען דעם פּאַק צום שלאָפּענדיגען קינד און אונטערגעלייגט עס אונטער זײַן װיעגעלע. דאַן האָט זי פּאַרזיכטיג אַרױס געקוקט מיט װילדע, משוגענע אױגען אױף די שלאָפּענדיגע יאַכנע'ן, אײַנגעבױגען זיך צום פּאַק און צוגעלייגט דאָס לעמפעל. אױבער דעם נאַסען לײלאַך האָט אַ פּײערדיג צינגעלע זיך אַ צאַפעל געטהאָן, דער נאָך נאָך אײנס, נאָך אײנס... חײקע האָט אַ שמוץ געטהאָן דאָס לעמפעל אױף די שפּענער און איז שנעל אַרױסגעקראַכען דורכ'ן פּענסטער.

איצט האָט זי אין גאַנצען געציטערט פון אַ מײן קדחת און האָט אין דער אײגענער צײט געלאַכט מיט משונה'דיגע טענער. זי האָט זיך פּערוקט אױפ'ן הױף אין אַ װינקעלע, ניט אַרונטער־גענומען די אױגען פון דעם פּענסטער, האָט געשוידערט און געלאַכט שטיל מיט אַזױנע טענער, װאָס האָבען געקלונגען: האַ—האַ—האַ—האַ!...

באַלד האָט פון דעם פּענסטער אַ זעץ געטהאָן אַ דיקער װאַלקען רױך און דערנאָך אַ פּלאַם, װאָס האָט גענומען פּױזען און טאַנצען אױף דער טרוקענער הילצערנער װאַנד אַרום פּענסטער. חײקע האָט גענומען שפּרינגען און איהר „האַ—האַ—האַ“ האָט גענומען קלינגען העכער און משונה'דיגער.

דערנאָך האָט זיך דערהערט פּונ'ם הינטער־שטיבעל אַ װילדער געשרײ פון אַ פּרױ: „גװאַלד, ראַטעוועט!“...

— האַ!—האַ!—האַ! — האָט אַכגענטפּערט חײקע'ס משר גענער קול — װעסט שױן האָבען אַ קינד, האַ? פּונ'ם בית־המדרש זײנען אַרױסגעלאָפּען לײבצע, אבעלע, האַלב נאַקטע, מיט װילדע געשרײען. נאָך זײ האָט יאַכנע'ס מאַן גע־שלאָפּט יאַכנע'ן, װעלכע האָט װילד געשרײען:

— מײן קינד, װאַ איז מײן קינד? מײן קינד איז פּערברענט!... חײקע האָט זיך געלאָזט לױפען מיט אַ משוגענעם געלעכטער אױבער דער גאַס און געשרײען: „פּערברענט! פּערברענט!“ און גע־

פאטשט אין די הענד ... גענען איהר זיינען געלאפען אידען און איי-
דענעם, בארפוסע, אין איינע העמדער, און האָבען געשריען, און גע-
בראָכען די הענד. זי האָט זיי אָבער ניט בעמערקט, איז געלאָפען וויי-
טער, האָט געלאַכט, געפאטשט אין די הענד און ווילד געלאירעמט:
„פערברענט! פערברענט!“

פון אלע זייטען האָט זיך גענומען טראָגען אַ פייפּעריי, אַ געלאַף,
אַ קלינגען פון אַ גלאַק, דערנאָך האָט זיך דערהערט דאָס ליארם פון
די פייער-לייט, וואָס זיינען דאָרט ערגעץ געפלוּיגען אין דער ווייטער
פינסטערניש אויף זייערע פּערד — חייקע האָט עס אָבער אויף ניט גע-
הערט; זי איז געלאָפען, האָט זיך ניט אָבגעשטעלט און געשריען
ווילד דאָס איין וואָרט נור:

— פערברענט! פערברענט! ...

נעבען איהר שטיבעל איז זי שמעהן געבליבען. זי האָט שווער
געאַטהעמט און פּערשטיקט געלאַכט. אַהער האָט זיך אויך דער
טראָגען דער ליארם פון דער נייער סלאָבאָדקע.

דער אלטער יאָנטשע, דערהערענדיג דעם ליארם און דעם טומעל,
איז אַרויסגעגאנגען פון שטוב. איצט איז ער געשטאַנען צונויפגע-
הויקערט נעבען הויז, האָט געקוקט אויפ'ן הימעל און זיך צוגעהערט
צום ווייטען ליארם. איין זייט פון'ם הימעל איז געווען רויט, ווי פייער,
און האָט בעלויכטען מיט אַ רויטען שיין אַ שטיק פּעלד און די צווייטע
זייט פון'ם הימעל אנטקעגען איז געווען שוואַרץ, ווי קויל ...

ער האָט דערזעהן חייקע'ן און איז צו איהר צוגעגאנגען:

— וואו ביזטו געווען, חייקע? — האָט ער שטיל געפּרעגט.

זי האָט זיך אַ כאַפּ געטהאָן און משוגע זיך צולאַכט.

— פערברענט! — האָט זי מיט ווילדען נצחון אויסגעשריען.

ער האָט זיך אַ שאַקעל געטהאָן אויף די פיס.

— זי האָט עס געטהאָן — האָט ער אַרויסגעשעפּצעט און מיט

שרעק אַ געשריי געטהאָן:

— חייקע! ...

— פערברענט! — האָט זי געענטפּערט.

— וועה איז מי, זיי האָבען זי משוגע געמאַכט! — האָט דער

אַלטער אַרויסגעקערצט, זי אָנגענומען פאַר אַ האַנד און זי אין שטוב
געפיהרט.

זי איז געגאנגען מיט איהם, האָט געלאכט און גערעדט : — פער-
ברענט ! פערברענט ! ...
דער אלטער האָט זיך רחמנות'דיג צובליפעט :
— טאָמעי האָב איך אַמאָי געהאַט אַביסעיע פּייד... :

יולי 24, 1911, ברוקלין, ניו יארק.

דאס מענעמענט-הויז.

(אנשטאט א פארווארט)

א טענעמענט-הויז אויף סאפאלק סטריט. ווי ס'רוב טענעמענט-הייזער אין דעם ניריאָרקער אידישען קווארטאל. א דונקעל-גרויע, מגוש'דיג גרויסע, זעקס-שטאַקיגע געביידע. אין אנדערע פענסטער לופטערען זיך קישען. פון אנדערע הענגען אַרונטער דאָ אַ ווינטער־דיגע קאַלירטע דעקע און דאַרט אַ ווייסער ליילאד, אַ בגד פון אַ מאַן, אַ גלאַנציג, זיידען אונטערקלייד פון אַ פרויענצימער, צי גאָר קינדערשע ווינדעלאד. עס שטעהט צווישען אַ רייע אנדערע אַזוינע הייזער מיט קראַמען און קעלערס, און „סטענדס“, מיט איין אפטהעק פון איין זייט נאָס און אַ צווייטער פון דער אנדערער... זעהט אויס אַזוי גרוי און אונפריינדליך, ווי עפעס אַ תפיסה, אַזוי ווי אַ שווערער אומעט וואַלט אין איהם פערמויערט געווען...

עס פערשפאָרט דעם וועג דער זון, און איהרע שטראַהלען קענען זיך ניט דורכברעכען דורך זיינע הויכע שטיינערנע ווענד. עס פער־האַלט די לופט, און זעלטען־זעלטען אַמאָל גנב'עט זיך דורך אַ פריש ווינטעלע אין פענסטער אַרײַן. סײַדען ווען אַ שטורם ברעכט אויס, ווען איבער'ן דאָך טראַגט זיך אַ כמורער וואַלקען און בליצען שלענגלען זיך, דונערען פלאַצען, אַ רעגען רוישט און שמייסט אין די פענסטער, דורך וועלכע הענד בעווייזען זיך און פערשווינדען גלייך מיט די קיר־שענס, דעקעס און די אנדערע זאַכען, וואָס זיינען אַרויסגעהאנגען, — שמייסט אין די פענסטער, אויף די שטיינערנע ווענד, און אַרום צי־טערען און קלאַפען די בלעכענע שילדען פון די קראַמען, — דאָן האַלט ניט אויס דאָס טענעמענט-הויז דעם דאָזיגען מעכטיגען געדריענג, און

שטראָמען פרישער לופט רייסען זיך אויף אַ וויילע אַרײַן אין זײַנע קאַרדאַרען, אין זײַנע צימערען דורך טהירען און פענסטער... אַזױ אָבער שטיקט דאָרט אין זײַנע קאַרדאַרען און צימערען אפילו ווינטער. אַ אייביגע האַלב־פינסטערניש לױערט דאָרט, אַזױ ווי אַ וואַלקען וואַלט אַמאָל אַהין פּערבלאַנדזשעט, צושפּרייט זיך איבער אַלע ווינקעלאַך און פּערבליבען דאָרט אויף תּמיד. און אַ בעזונדערער גערוד, אַ ספּעציפּיש טענעמענט־הויז גערוד, טראַגט זיך דאָרט איבער די האַלב־פינסטערע קאַרדאַרען.

שײַנט די זון אין דרויסען, ניסט אַ רעגען, פּאַלט אַ שנעע, קײן אונטערשיעד—דאָס מגושם־דיג־נרויסע טענעמענט־הויז ענדערט ניט זײַן פּערנאָלױוערטען, אונפּרײַנדליכען, גרױען, שטײַנדבלינדען אויס־דרוק. אַרום איהר גרינט ניט דער פּריהלינג, וואַקסט ניט דער זומער און וועלסט ניט, און פּוילט ניט, און פּריהרט ניט דער הערכסט און דער ווינטער...

די שטײַנער אַרום בליהען ניט, גרינען און וואַקסען ניט. און פּון קײן בײַמעלע צי גרעזעלע איז קײן סימן נישטאָ... הינטער זײַנע ווענד רוהט קײַנמאָל ניט. דאָס לעבען קאַכט דאָרט, טומעלט און לאַזט זיך הערען. תּמיד הערט זיך זײַן קול פּון דאָרט, זײַן געלעכטער און געזאַנג, זײַן זיפּץ און קרעכץ. אפילו אין די שפּעטסטע שטונדען פּון נאַכט הערט זיך אויך דאָרט דער קול פּונ'ם לעבען. אַ קינד האָט זיך צװױינט. אַ קוואַרטיראַנט האָט זיך פּאַרטאַג צוריקגעקעהרט פּון אַ באַל, הערען זיך זײַנע הילכענדיגע טריט איבער די טרעפּ, זײַן קלאַפּ מיט דער טהיר. אַ קוואַרטיראַנטקע האָט זיך צוריקגעקעהרט פּון אַ ליכעם־ראַנדע־וואו, שרעקט זי זיך פּאַר דעם שאַרשקען פּון איהרע פּער'ננב'עטע, ניט־דרייסטע טריט איבער די שטײַנערנע, נאַקעטע טרעפּ און פּאַר דעם סקריפּ פּון דער פּאַרזיכטיג־געפּענטער טהיר... אַ יונגער מאַן לױפט דורך, אויך אַ שכן פּון דעם טענעמענט־הויז—די שאַנד און דאָס אונגליק פּון ניר־יאַרקער אידען, אַ באַנדיט, וואָס לעבט פּון מאַרד און רױב, און זײַנע טריט הילכען מיט חוצפּה איבער'ן גאַנצען הױז. און אַמאָל געהט דאָרט אין מיטען נאַכט אַ פּרוי צו קינד, הערען זיך קולות. און אַמאָל שטאַרבט דאָרט אין מיטען נאַכט אימיצער, הערען זיך יללות. אַ דאַקטאָר געהט אַרױף די טרעפּ. אַ דאַקטאָר

געהט ארונטער די טרעפ. א טהיר טהוט א קלאפ דא אויף דעם שטאק, דא אויף אן אנדערען. א שליאפען פון באַרפיסע פיס דערהערט זיך, א אוסט, א פערשלאָפּענער געניץ... א יונגעראַן גנב'עט זיך אויף די טרעפ, דערגרייכט דעם קאַרידאָר פון דעם ער-שטען שטאק, געהט צו צו א טהיר אויף די שפיץ פינגער און קלאפּט אָן שטיל. עפענען די טהיר א פּאָאָר נאַקעטע אָרעמס און לאָזען איהם אַרײַן אין א האַלב־דונקעלען צימער, וואו א יונגע פרוי האַנדעלט שטילערהייט מיט איהר פלייש—און צו וועלכער מען קען קומען פון צעהן ביינאַכט ביז פינף פאַרטאַג... און פון דער טהיר אנטקעגען טראַגט זיך א הייזעריג רוישען פון א מאַשין. דאָרט אַרבייט א בלייכע פרוי, א מאַמע פון עטליכע קליינע קינדער, ווייל איהר מאַן, דער ברויט־געבער, איז אין שפיטאַל. זי האַט אַרויסגעקראַגען קינדערשע קליידלאך פון א שאפ און אַרבייט ביינאַכט, ווייל בייטאַג איז זי פערנומען מיט'ן הויז און מיט די קינדער. און אויפ'ן שטאק העכער טראַגט זיך איבער'ן קאַרידאָר פון איין טהיר א שווערער כראַפּען און נערוועזע טריט איבער'ן צימער הין און צוריק, הין און צוריק... דאָרט וואָהנט אן אַרימער, יונגער אידישער דיכטער ביי אן אַרבייטער פאַמיליע. דער מאַן דער אַרבייטער, נאָך א שווערען טאַג האַרעווען אינ'ם שאפ, שלאַפּט איצט און פייפט און כראַפּעט. דער יונגער דיכטער איז אין זיין צימער געזעסען און געדיכטעט וועגען א פּאָאָר ברענענדיגע אויגען, בלומען און טייכלאך, לבנה־שיין און נאַכטיגאַל־טרעלען, האַט פּלוצים דער כראַפּען זיין רוח הקודש פער־טריבען, זיין יום־טוב'דיגע שטימונג דערשטיקט, לויפט ער אַרום איי־בער'ן צימער, צופט זיך נערוועז די שוואַרצע האָאר און קוקט אַרום זיך פּערצווייפעלט...

און גאַנץ אויבען, אונטער'ן דאך, אויפ'ן זעקסטען שטאק הערען זיך פון א טהיר אנדערע טריט, לאַנגזאַמע, לאַנגזאַמע, אזוי ווי עמיצער וואַלט דאָרט די פּאדלאַגע געמאַסטען מיט טריט... א יונגער מאַן גרייט זיך צום קאַלעדזש... בייטאַג אַרבייט ער, האַט ער קיין צייט ניט צו לערנען, געהט ער איצט אַרום איבער'ן צימער לאַנגזאַם, לאַנג־זאַם, טריט ביי טריט, מיט'ן בוך אין די הענד, די אויגען מיעד, רויט, און זוברעט, זוברעט, ציהט די ווערטער מיט א פּערשלאָפּענעם קול... און אין די הייסע זומערדיגע נעכט, ווען זיינע איינוואָהנער, די

הונדערטע נפשות, פיהלען אזוי ווי די שטוינערנע זוענד וואָלטען זיי געשטיקט מיט זייער גאַנצער שווערער משא, דאָן בעוועגט זיך דאָרט נאָך מעהר. די טהירען קלאַפּען אָפּטער. נאָכאָנאָנד הערען זיך טריט איבער די קאָרידאָרען, איבער די צימערען, באַרפּיסע און אין שיד... אַ אַכצען טראַגט זיך פון אויבען און פון אונטען, אַ שילטען, אַ זידלען... מען זוכט לופט און שלאָף אויפ'ן דאָך, אויפ'ן „פּייער־עסקיפּ“, אונטען אין דרויסען, נעבען הויז, נעגען די פעסלאַך מיסט, וואָס די טענעמענט־הייזער האָבען אַרויסגעשטעלט פאַר די מיסט־וואַגענס... זיצען די מענער נעבען די פענסטער אין איינע אונטער־העמדער, זייערע פרויען אזוי, און אַמאָל זייערע ערוואַקסענע זיהן און טעכטער, און אַמאָל אפילו זייערע קוואַרטיראַנטען און קוואַרטיראַנט־קעס... די שטיקעניש דערשטיקט די בושא אויף!... מען זוכט דעם אַטהעם אָפּצוכאַפּען, אַ טראַפּען לופט, דעם ברענענדיגען קערפּער צו קיהלען, מען ווערט דערשטיקט!... די קליינע עופּה'לאַך, געבאָד, שרייען. די אויסגעמוטשעטע מאַמעס זיינען היַפּלאַז. די פּערמאַ־טערטע טאַמעס בייזערען זיך...

פיער און צוואַנציג פאַמיליעס וואָהנען דאָרט, צו פיער פאַמיליעס אויף אַ שטאַק, מיט זייערע קוואַרטיראַנטען און קוואַרטיראַנטקעס, צוזאַמען אַ צוויי הונדערט נפשות... די צימערען זיינען קליינע אַב־געצוימטע קעסטעלאַך, לענגליכע און פיער־עקיגע, צו פיער און פינף פאַר אַ פאַמיליע. די פּאַפּיערענע טאַפּעטען אויף די ווענד זיינען פּער־פּלעקט, צי פון פעסט, צי פון שווייס, צי אפּשר נאָר פון טרעהרען... די אייגענע ענגשאַפט און האַלב־דונקעלהייט אין אַלע צימערען. די אייגענע בלינדע, גרויע וואַנד פון אַ צווייטען טענעמענט־הויז אין די פענסטער פון די הינטערשטע צימערען...

אידישע אימיגראַנטען וואָהנען דאָ. אירען פון ליטאַ, פון פּוילען, פון זיד־רוסלאַנד, פון גאַליציען און רומעניען. ס'רוב אַרבייטער־מענער און אַרבייטער־פרויען, ס'רוב ניט־אַרבייטער פון דער אַלטער היים... אויף יעדען שטאַק, הינטער יעדער טהיר אַן אַנדערע פּער־גאַנגענהייט, אַ בעזונדערע געגענוואַרט, אַן אַנדערע לעבענס־פּאַסירונג, אַ בעזונדערע עקזיסטענץ—דאָ אַ טרויעריגע, אַן אויסגעפאַשטע, אַ פּערזאָנלעכע, אַ האַפּנונגסלאָזע, און דאָרט אַ פּרעהליכע, אַ זונגיגע,

א טרוימענדע, פֿול האָפֿנונגען און ערוואַרטונגען... דאָ אַן אַלמע, וואָס וועט באלד אין גאַנצען פֿערוינקען אין דער פֿערגאַנגענהייט, און דאָרט אַ בלוט־יונגע, וואָס שפינט ערשט די פֿיעל־פֿאַרביגע פֿעדים פֿון איהר צוקונפֿט... דאָ און דאָרט מענשען פֿון פֿערשיעדענעם אַלמער, פֿערשיעדענע כאַראַקטערס און טיפֿען. דאָ דערהערט זיך פֿון אַ טהיר אַ ליטווישער אידיש און דאָרט אַ פּוילישער; דאָרט שטעהן אין קאָל־רידאָר אַ מאַן און אַ פֿרוי און ריידען אויף וואַהלינישען אידיש און דאָרט שילט זיך אַ פֿרוי אויף גאַליציאַנישען אידיש... אָפֿטער הערט זיך דער אַמעריקאַניזירטער אידיש, גאָר אָפֿט דער פֿעראַיזשטער ענגליש, אויסגעמישט מיט גראַבע ווערטער פֿון דער גאַסען־שפּראַך, און ניט זעלמען די וואונדער־שפּראַך פֿון שעקספּיר און בייראָן, און אַמאָל זאָגאַר די שענע, ליטעראַרישע רוסישע שפּראַך פֿון אַ טור־געניעוו...

מענשען פֿון פֿערשיעדענע לענדער און שטעט פֿערבאַרגען די דאָזיגע הויכע, גרויע, שטיינערנע זוענד פֿון דעם טענעמענט־הויז, מיוחסים און נגידים און פֿשוט'ע מענשען און קבצנים פֿון דער אַלמער היים. ערעלע מענשען און גראַבע, היימישע למדנים און עס־האַרצים. טאַטע־מאַמעס מיט קינדער, וואָס זיינען אַ נחת פֿאַר זייערע הערצער, און מיט קינדער, וואָס הִלואי וואַלמען זיי גאָר ניט געבאַרען גע־וואָרען... קינדער, וואָס האַבען איבערגעלאָזט זייערע עלטערען אין דער אַלמער היים און בענקען נאָך זיי, און עלטערען, וואָס זייערע אַמעריקאַנישע קינדער האַבען זיי איבערגעלאָזט... עלטערען, וואָס שעהמען זיך מיט זייערע קינדער, און קינדער וואָס שעהמען זיך מיט זייערע עלטערען... אַלמע און יונגע, מיאוס'ע און שענע. זוניגע פֿני'ער פֿון מיידלאַך, וועלכע זיינען בעגאַסען מיט פֿריהלינגס־צויבער, און בלייבע, פֿערוועלקטע פֿני'ער פֿון פֿרויען, אויף וועלכע דער שאַמען פֿון אַ מיעדען לעבען שוועבט... פֿער'הלום'טע אויגען פֿון יונגע לייט, אין וועלכע דער געדאַנק לייכטעט, און מעכעפֿע אויגען פֿון אויסגעמאַ־טערטע אַרבייטער, אין וועלכע דער געדאַנק איז שוין לאַנג פֿערלאָשען. אַ פֿרעכער, טירישער פֿנים פֿון אַ יונגענמאַן אַ באַנדיט, און אַ עדעלער, פֿערטראַכטער פֿנים פֿון אַ קאַלעדזשי־סטודענט—דאָס אַלעס פֿערבאַר־גען די הויכע, גרויע, שטיינערנע ווענד פֿון דעם טענעמענט־הויז... געהט אַרויס אַ מיידעל פֿון דער דונקעלער טהיר, בלייבט שטעהן

אין דרויסען אויף די שטיינערנע טרעפלאך. די האַלז איז ווייס, די האַר טיעף שוואַרץ, מיט אַ גלאַנץ. די באַקען אַ פּאַר רויזען-שמעקט. זי און קוקט פאַר זיך. די לאַנגע, אויסגעבויגטע אויגען-לעדעלאַך בעוועגען זיך קוים. וואָס פאַר אַ צויבער איז דאָס צוגאַסען אויף דעם ריינעם, ווייסען שמערן אונטער די שוואַרצע האַר! וואָס פאַר אַ חן דאָס ליענט אין דעם ליעבען, אונשולדיגען שמיכעל! ...

בלויבסט שטעהן פּערוואַנדערט: ווי קומט זי אַהער? ווי אַזוי האָט זי געקענט אויסוואַקסען אַזאַ פאַרשוין הינטער די דאָזיגע גרויע וועג, אין דער דאָזיגער שטיינערנער וועלט, אַהן גרינער בליהונג, אַהן זונען-שיין און אַהן גענוג לופט? ווי אַזוי איז זי ביז היינט ניט פּער-וועלקט געוואָרען אינ'ם שאַפּ?

הויבען זיך אויף די אויגען-לעדלאַך, טהוען אַ קוק אַ פּאַר אויגען, אַזוינע שוואַרצע און שיינענדיגע, און די גאַנצע שטיינערנע, גרויע אומגעבונג אַרום ווערט בעשיינט און בעלויכטען. ...

אַה, דו יונגע אירישע פאַרשוין, דו בליהסט און דו וואַקסט פון דיין אייגענעם שיין, וואָס איז אין דיר, זעלכער דאָס טענעמענט-הויז און דער שאַפּ קענען אפילו ניט דערשטיקען! ...

געחט אַרויס אַ יונגערמאַן, אַ פּראַנט, פון דער דונקעלער טהיר, בלייבט שטעהן אין דרויסען אויף די שטיינערנע טרעפלאַך. אויפ'ן פנים שפירען פון לאַסטער, אין די אויגען דער אונבעשטימטער, פּער-שלייערטער בליק פון דעם פּערברעכער. ... ער דערזעהט זי, הויבען אַן זיינע אויגען פּריינדליך און העפליך צו איהר צו שמיכעלען.

ער קען זי נאָך ניט, זוכט זיך מיט איהר צו בעקענען. אַמאַל געלינגט עס איהם און אַמאַל ניט.

אה, בעהיט זי, גאָט, פון זיין בעקאַנטשאַפט! ...

און אַזוי וואָהנען דאָרט אין שכנות די ריינקייט און אונשולד מיט דעם לאַסטער און די פּערברעכערישע ליידענשאַפטען, דער בעגייסטער-טער געדאַנק מיט דער געדאַנקענלאַזיגקייט, די רייכע פאַנטאַזיע פון דעם אַרימען דיכטער מיט דער אַרימער, וואַכעדיגער פאַנטאַזיע פון דעם דער-שלאַגענעם שאַפּ-אַרבייטער, די האַפּנונג מיט דער האַפּנונגסלאַזיגקייט, די שענקייט מיט דער העסליכקייט. ...

* * *

פאר זעקס אין דער-פריה. דאָס טענעמענט-הויז האָט זיך אין גאנצען אויפגעכאַפּט, מיט אַ טומעל... אויף יעדען שטאַק קלאַפּען טהירען, הערען זיך טריט, שטימען... עס קומען מענשען פון דעם טע- נעמענט-הויז אויף דרויסען ארויס מיט'ן דרימעל נאָך אויף די געזוכטער, מיט פעקלאַך אונטער'ן אָרעם, איינציגווייז, פּאַר-ווייז און צו עטליכע מיט אַמאָל, אַלטע און יונגע, מענער און פרויען, בחורים און מיידלאַך. קומען ארויס און מישען זיך אויס מיט די אַנדערע מענשען, וואָס שטראַך מען פון אַלע טהירען, אַלע עקען גאסען... און עס וואַקסען די לעבעדיגע שטראַמען און הויבען אַ טומעל אין דער אַינדער-פריהערדיגער לופט, פּערפלייצען די טראַמוואַרען און די גאסען און ציהען זיך צווישען פּערד און וועגלאַך, צווישען אויטאָמאָבילס, מישען זיך ווידער אויס מיט די דינקעלע, געדיכטע לעבעדיגע שטראַמען פאר זיי, פילען אָן די טראַמ- ווייען אויף די גאסען, ציהען זיך איבער די טרעפּ צו דעם עלעווייטער- באַהן אין דער הויך, טראַגען זיך צו דעם באַהן אונטער דער ערד און ווערען פּערלאַרען מיט אַ דומפּפּען טומעל אין די ווייס-געמויערטע לעכער...

עס קלינגען די טראַמוואַיען, געפאַקט מיט טענעמענט-הויז איינ- וואַהנער. עס טראַגען זיך די וואַגאָנען אויבען, פּול געפאַקט מיט די זעלביגע מענשען. עס פליהען און הודושען די וואַגאָנען אונטער דער ערד, געפאַקט מיט די אייגענע פאַסאַזשירען.

און שפּעטער וואַרפען ארויס די טראַמוואַיען און די וואַגאָנעס גרויסע כּוואַליעס פּון אָט די דאָזיגע מענשען אויף די עקען גאסען, אויף די סטאַנציאָנען... און די דאָזיגע מענשען צושפּרייטען זיך דאָן איבער די גאסען, וואו די פאַבריקען שטעהען, מישען זיך אויס מיט די כּוואַ- ליעס מענשען פון אַנדערע געגענדען, פון אַנדערע נאַציאָנען...

די פאַבריקען שווייגען, די שוואַרצע טהירען ברייט געעפענט פאר די לעבעדיגע כּוואַליעס וואָס טראַגען זיך אַהין, טראַגען זיך און טראַך גען און ווערען דאָרט פּערלאַרען.

ווערט אויף די גאָסען לעדיג, ווערען די שוואַרצע טהירען געשלאָ- סען, דערהערט זיך באַלד דער מעכטיגער און ביזער ליארם פון די פאַבריקען. פון אַלע פענסטער טראַגט זיך דער דאָזיגער ליארם, פון אַלע עמאַזשען, פון אויבען און פון אונטער דער ערד...

דאָס ליארמען אזוי די כחות פון די טענעמענט־הויז איינוואָהר
נער, דאָס ליארמט אזוי זייער ארבייט.

האַלב ניין אינדער־פריה... עם ציהען זיך קינדער פון דעם
טענעמענט־הויז אויף דרויסען ארויס, מישען זיך אויס מיט די קינד־
דער פון די אַנדערע טענעמענט־הויזער און די לופט הילכט פון זייערע
געשרייען און שטיפערישען געלעכטער... זיי ציהען זיך צו די גרויסע־
גרויסע, ליכטיגע געביידעס, וואָס שמעהען מיט ברייט־געפּענטע
טהירען. די קינדער געהען און געהען אין די ליכטיגע טהירען אריין
און באַלד זיינען זייערע קינדערשע טריט פּערלאָרען הינטער די ווענט
פון די דאָזיגע געביידעס — שטאַדטישע שוהלען...

אפילו דאן איז אין דעם טענעמענט־הויז אויך ניט שטיי. די
גאס שרייט צו איהם ארויף. אַ עופּה'לע וויינט, עם איז ארונטער־גע־
פאלען פון אַ שטוהל, שלאָנט עם נאָך די מאַמע און שרייט אויף דעם
מיט טרעהרען אין'ס קול. אַ שכנה מיט אַ שכנה האָבען זיך פאר עפעס
צוקריענט, שמעהט יעדע פון זיי אין איהר אָפּענער טהיר, דעם קאַפּ
מיט די צופאַטעלטע האָאר ארויסגערוקט איינע געגען דער אַנדערער.
מאַכען מיט די הענד און שילטען זיך מיט אַזוינע וויסטע קללות,
זאָל מען דאָס נור אויף וויסטע פּעלדער זעהן! ... אַ פרוי קומט ארויף
מיט אַ שווערען עמער און קלאפט מיט דעם אויף יעדען שטיינענעם
טרעפּ. און דאָ לויפט מיט אימפעט אַ פרוי פון די טרעפּ. זי דארף
עפעס אין קראָם און אויפ'ן געזאָוועלע קאַכט זיך דאָרט ביי איהר...
און דאָרט האָט זיך נאָר אַן ארבייטסלאָזער קוואַרטיראַנט צוזונגען
אַ ימים־נוראים'דיג, חזו'יש שטיקעלע, הילכט זיין קול אזוי אומעטיב
איבער'ן גאַנצען טענעמענט־הויז...

אזוי ביז פאַרנאַכט...

פאַרנאַכט ציהט זיך צוריק דער מענשען שטראָם איבער די גאַס־
סען, ציהט זיך פון אויבען, פון די עלעווייטע־סטאַנציאָנען, פון די
ווייס־געמיערטע לעכער, פון אונטער דער ערד, פון די טראַמוואַיען,
ציהט זיך פון אלע און אין אלע זייטען גלייך נאָך די האַלב־דונקעלע
טהירען פון די טענעמענט־הויזער... עם שרייט די גאס מיט טויזענדע
שטימען. עם פליהען די אויטאָמאָבילס מיט די גרויסע, פייערדיגע
אויגען. עם בעלועגען זיך וואָגענס און וועגלאַד, פון פּערד געשלעפּט,
פון מענשען. עם קלינגען די קאַרם, די טראַמוואַיען... און דער

מענשען־שטראָם טראָגט זיך, שטעלט זיך ניט אָפּ, קוקט זיך ניט אום, הערט זיך ניט איין און הונדערטע טויזענדע פיס געהען און געהען אין די האַלכ־דונקעלע טהירען פון די מענעמענטי־הייזער...

אויף די גאָסען צינדען זיך אָן די עלעקטרישע לאַנטערנעס. פון די קראָמען און רעסטאָראַנען ווינקען שוין פייערלאַך, און דער מענשען־שטראָם טראָגט זיך נאָך...

אונזער טענעמענטי־הויז הילכט איצט. אויף יעדען שטאָק ברענט אין קאָרידאָר אַ געזיברענער. פון יעדער טהיר הערט זיך אַ טומעל, דאָ אַ קלינגען פון געשיר, דאָרט אַ געשריי פון קינדער, דאָ אַ געלעכטער און דאָרט גאָר אַ געוויין... הינטער יעדער טהיר אַ בעזונדער וועל־טעל.

ברובען מיר אריינקוקען אין די טהירען פון'ם ערשטען שטאָק. אָט איז אַ גרויע טהיר מיט'ן גרויסען שוואַרצען איינס אויף איהר... ווער וואָהנט דאָרט? וואָס פאר אַן עקזיסטענץ? וועלכע פערנאנגענהייט? וואָס פאר אַ האַפנונגען און וועלכע ענטטוישונגען? וואָס פאר אַ פרייד און וואָס פאר אַ פערצווייפלונג?...

מהר נומער 1

1.

די אלטע גיטעל, א קליינצינקע אידענע, מיט א קליין, צוקנייטשט פנים'ל, איז געשטאנען ביים טיש און אויסגעשטעלט די טעלער פאר סאפער.

עס איז געווען א ווינטערדיגער פארנאכט צווישען זעקס און זיבעצן, אין דער צייט, ווען די ארבייטער קעהרען זיך צוריק פון די שעפער.

די אלטע האט געווארט אויף איהר מאן, וואס האט געדארפט קומען אויך פון שאפ.

דאס עס-צימער וואו זי איז געשטאנען, איז בעלייכטעט געווען פון א גאזברענער, וואס האט געברענט אונטער א גרויסען, רויטען קאלפאק איבער'ן טיש.

פארטיג געוואָרען מיט דעם טיש-גרייטען, האָט די אלטע פּער-ריכט דעם שייטעל אויפ'ן קאַפּ און זיך גענומען צוהערען צו די טריט אינ'ם קאַרידאָר — איהר משה קומט נאָך ניט, זי קען זיינע טריט... פּערביי איהר טהיר איבער'ן קאַרידאָר האָבען זיך גאַכאַנאַד געהערט טריט, דאָ לייכטע, איילענדיגע, און באַלד שווערע, שלעפּענדיגע, מיעדע... דאָ איז דאָרט עמיצער פּערבייגענאַנגען און האָט פּערטראַכט אַ פּאַפּולערע גאַסען-ליעדעל געפּייפּט, און אַט איז דאָרט עמיצער פּער-בייגענאַנגען און האָט געהוסט. און באַלד האָבען זיך געהערט טריט פון עטליכע מענשען מיט אַמאָל און אַ היציגער געשפּרעך...

די טהיר האָט זיך געעפּענט, און איהר מאַן איז אַריין, אַ מיטעל-געוויקסיגער מאָגערער, בלייכער איד, מיט פּער'מרה-שחור'טע אויגען,

א שפיציג און קאלטענוואט גרוי בערדעל, און שמאלע, שפיציגע אקסלען.
— נומ'ן אָבענד דיר, גיטעל!

ער האָט אַרונטערגענומען זיין ראַק און איהם אריינגעטראָגען
אין אַ צווייטען צימער. באַלד האָט ער זיך צוריקגעקעהרט אָהן אַ הוט,
מיט אַ רונדע יאַרמולקע אויפ'ן שפיץ־קאַפּ.

לויט זיין אויסזעהן און קליידונג האָט מען איהם געקענט
אַננעהמען פאַר אַ הימישען בעל תפילה צי פאַר אַ שוחט, צי נאָר פאַר
אַ מלמד, אָבער בשום אופן ניט פאַר איינעם, וואָס איז באַשעפטיגט אין
אַ שאַפּ.

— קאלט עפעס אויף דרויסען, משה? — האָט גיטעל אַ פרעג
געטהאָן.

— עה, ניט אַיִאי, דערפראָהרען קען מען ניט ווערען — האָט
ער געענטפערט צוטראָגען, אין אזאַ לאַנגזאמען טאָן, אזוי ווי ער
וואָלט יעדעס וואָרט מיט געוואָלד פונ'ם מויל געשלעפט, און דערביי
אויסגעדריקט מיט'ן קאַפּ און מיט די הענד מעהר ווי מיט זיינע ווערטער.
דערנאָך האָט ער אַרויסגעשלעפט אַ קעסטלע סיגאַרעטען פון
קעשענע און פערדויכערט.

— פיפקעסט שוין? טרינק אויס אַפריהער אַ גלאַז טהעע, משה!
ער האָט אַ מאַד געטהאָן מיט דער האַנד.
— שפעטער!

— וואָס ביזטו היינט עפעס אזוי צוטראָגען, משה?
און פלוצים האָט ער אַרויסגעפלאַצט:

— מזל טוב דיר, גיטעל! ...

— מיט מזל זאַלסטו לעבען. וואָס איז, משה?

— מיר האָבען אַן אוראייניקעל...!

— האַ?!

גיטעל האָט זיך אַ כאַפּ געטהאָן און אויסגעשמעלט אויף איהם אַ
פאַאר ברייט־פונאַנדערגעעפענטע אויגען.

— סטעללאַ האָט געבוירען אַ מיידעל...!

— אונזער סטעללאַ? ווען? ...

— געכטען. מיכעל־מייק האָט מיר היינט געזאָגט אין שאַפּ.

- די אלטע האָט אַרונטערגעלאָזט דעם קאַפּ, געטראַכט אַ וויילע און אַרויסגעזיפּצט :
- און די באַכע ווייס גאָר ניט... אַי-אַי-אי! ... מילאַ, זאַל זיין אין אַ מזל'דיגער שעה! ...
- זי האָט אַ פּיהר געטהאָן מיט בייַדע הענד און צוגעלעגט, קוקענר דיג פאַר זיך מיט אויגען, פּול צער :
- מילאַ, מסתמא איז אונז באַשערט אזוי! ...
- אַ באַכע, האַ? — האָט ער זיך אָנגערופען צוטראַגען, מיט אַ טרויעריגען שמייכעל.
- שוין אַן עלטער-באַכע, משה...
— זעהסט דאָך, נו? ...
- נו, זעהסט דאָך! — האָט זי געענטפערט מיט צער.
- זי האָט אָנגעגאָסען אַ גלאַז טהעע און אוועקגעשטעלט אויפ'ן טיש-ער האָט זיך געזעצט טרינקען און געטרונקען לאַנגזאַם, פערטראַכט. זי איז געשטאַנען ביים אייזערנעם אויווען, האָט געמישט מיט אַ לעפעל אין אַ טעפעל און געווישט פער'גנב'עט די אויגען.
- גיטעל, אַ גיטעל... — האָט ער דערנאָך אַ רוף געטהאָן.
- וואָס, משה? — האָט זי געפרעגט שטיל, מיט אַ פערשטיק טען טרעהר אינ'ם קול, ניט אומקעהרענדיג צו איהם דעם פנים.
— וועט זיין אַ מזל טוב, ווי רעכענסטו?
- זי האָט אַ דריק געטהאָן מיט די אַקסלען און געשוויגען-
— מסתמא וועט זיין אַ מזל טוב — האָט ער וויעדער אָנגעהויבען, אזוי ווי ער וואָלט זיך אַליין געענטפערט — אַ פּריצישער מזל טוב... מסתמא וועט מען „פרעפלען“ אויך אויף זייער שמייגער...
זי האָט זיך פּלוצים אַ קעהר געטהאָן צו איהם :
— דו האָסט שוין אָנגעהויבען? ... — האָט זי שטיל געזאָגט מיט טיעפען, טיעפען וועהמאָג.
— עס טהוט וועה, גיטעל...
— נו! ...
— אונזערע אייגענע קינדער, גיטעל...
— נו! נו! ...

— אונזער פלייש און בלוט, גיטעל... ביזטו א באבע? בין איך
א זידע? ... הא?

— נו, נו, איז וואס, איז וואס? איך ווייס דאך דאס אהן דיר.
גזלן, וואס מומשעטסטו מיך? — האט זי פלוצים פערצווייפעלט ארויס-
גערעדט.

— שא, שא, גיטעל, איך וועל שווייגען. עס זיך ניט נור אפ
דיין הארץ. נו, טאקי, וואס העלפען די רייד? ...

.2

איז א וויילע ארום זיינען זיי געזעסען ביים טיש און האבען
געגעסען. איבער זייערע קעפ האט די סטעליע יעדע וויילע אויפגע-
ציטערט און געקרעכצט פון דעם טופען מיט די פיס פון די שכנים,
וואס האבען דארט געוואהנט אויפ'ן צווייטען שטאק איבער זיי. און
דער אייזערנער רעהר, וואס האט זיך געצויגען פון דער סטעליע ארונטער
מיט דעם רויטען, גלעזערנעם קאלפאק איבער דעם גאזברענער, האט
זיך געטרייסעלט. זיי האבען זיך אבער וועגען דעם ניט געקימערט.
ערשטענס, זיינען זיי שוין געוואהנט געווארען צו דעם, און צווייטענס,
זיינען זיי ביידע איצט אזוי טיעף פערטהאן געווען אין זיך, דאס זיי
האבען בכלל גארניט געהערט און געזעהן ארום זיך.

זיי האבען געגעסען און ניט געפיהלט, וואס זיי עסען...
מיט א מאל האט די אלטע אוועקגעלעגט איהר לעפעל און אָנגע-
קוקט איהר מאן.

— משה, א משה...

ער האט אויפגעהויבען זיינע פערטראכטע מרה'שחורה/דיגע
אויגען אויף איהר, צוטראגענדיג דאס לעפעל צום מויל.
— הא?

— ווי רעכענסטו, וועט מען אונז רופען צום מזל טוב, משה?

— כ'ווייס? ...

ער האט אויך אוועקגעלעגט זיין לעפעל און האט ווייטער גערעדט:

— ווען מען וועט מיך אפילו רופען, וועל איך אויך ניט געהן.
סטעללא'ס חתונה ליעגט נאך מיר גוט אין זכרון... פארוואָס עסטו
ניט? ...

— כ'ווייס? ... עם קריכט עפעס ניט אין האַלז...

ער האָט זיך פלוצים גענומען בייזערען אויף איהר:

— נו, נו, עס, עס! לאַך זיך אויס פון זיי! זיי זיינען דאָס אסור

ווערטה! ...

ער האָט וויעדער אַ כאַפּ געטהאָן זיין לעפעל און גענומען מיט כעס
עמען.

— עם, גיטעל, עם! ...

דאָן האָט זי אויך אריינגענומען איהר לעפעל אין דער האַנד.

עטליכע מינוט זיינען דאן פאריבער אין שווייגען.

דערנאָך האָט זיך וויעדער דערהערט דעם אַלמענ'ס קול. ער האָט

געהערט ווי צו זיך אַליין:

— מסתמא פיטשי־פיטשי, צו בעמטריטשע, צו מיטשימיטשי! ...

— האַ? דו זאָגסט עפעס, משה? ...

— איך זאָג, נאָך מיין מאמע לאה'ן וועט מען מסתמא איהר ניט

אַ נאָמען געבען...

— וועמען, משה?

— אונזער אוראייניקעל...

— און נאָך מיין מאמען? אַזאַ צדקנית געווען און אַזאַ שענער

נאָמען: האַסע־מירעל! ...

— פיטשי־פיטשי איז אַ שענערער נאָמען ווי לאה און האַסע־

מירעל! — האָט ער געזאָגט מיט ביטערניש.

— מיכעל האָט דיר געזאָגט, אַז מען וועט איהר אַזוי אַ נאָמען

געבען?

— מיכעל־מייק האָט מיר גאָר נישט געזאָגט. נור איך ווייס, אַז

קיין אידישען נאָמען וועט מען איהר מסתמא ניט געבען... אונזער

זלמן־זשאַן מעג האַבען אַ בעמטריטשע, היינט פארוואָס זאָל נאָך איז

אונזער משפחה ניט זיין קיין פיטשי־פיטשי, צי קיין מיטשי־מיטשי! ...

— אַי, וועה איז מיר! אונזער משפחה... זיי ווילען הפנים

וויסען פון אונזער משפחה? — האָט זי שטיל ארויסגערעדט.

— אונזער משפחה לאַכט פון זיי... שענערע מענשען, ווי זיי

אלע! ... אי, רעד בעסער ניט פון זיי, ניט כדאי... עם! מילא
 דאס איז עפעס א נייעס? מיר קאנען דאך זיי! ...
 ער האט זיך אויפגעהויבען פונ'ם טיש.
 — פארוואס עסטו ניט, משה?
 — עם ווילט זיך ניט... אין האלז קריכט ניט... פארט קינדער...
 פאר זיך אליין א בזיון... א זיידע... א באבע... שטייטש!...
 ער האט פעררויכערט א סיגארעט.
 — אבער שא, גענוג!... ניט ריידען מעהר פון דעם א ווארט.
 איך וויל ניט... שא!...
 ער האט א מאך געטהאן מיט דער האנד און גענומען געהן איבער'ן
 צימער הין און צוריק.
 זי האט זיך אויך אויפגעהויבען פונ'ם טיש.

— מילא, זאל זי זיין גליקליך, ווי אזוי מען וועט איהר דארט ניט
 א נאמען געבען... פארט אונזער אוראייניקעל, דער ערשטער אור-
 אייניקעל, משה!... האט זי געזאגט, צונויפשטעלענדיג די געשיער
 אויפ'ן טיש.

— אבער איך בעט דיר, רייד ניט! — האט ער זי אונטערבראכען
 — גענוג! איך וויל גאר ניט טראכטען וועגען דעם!... אונזערע
 זיהן זיינען קיין זיהן ניט, אונזערע אייניקלאך זיינען קיין אייניקלאך
 ניט, און זיי ניט קיין נאר... מיר האבען געהאט אמאל א זוהן זלמן,
 איז ער אויס זלמן, נור זשאן... ניטאָ קיין מאַיאָראָוויטש מעהר, נור
 מייערס... ניטאָ קיין זיידע, ניטאָ קיין באַבע, ניטאָ קיין אייניקלאַך.
 ניט מיר פערשטעהען וואס זיי רעדען, ניט זיי פערשטעהען וואס מיר
 רעדען. איך האב דיר טויזענד מאל געזאגט, גיטעל, אז מיר זיינען
 קיין מחותנים ניט מיט זיי. זיי שעהמען זיך מיט אונז, דארפען מיר
 זיך שעהמען מיט זיי. איך ארבייט ביי זיי אינ'ם שאפ, צאהלען זיי
 מיר... נו אמת, בעסער ווי זיי וואלטען א פרעמדען געצאהלט. א
 דאנק דערפאר!... זיי זיינען אמאל גוט צו דיר, זיי שיקען דיר אויף
 פרישע לופט אין די קעטסקילס, גיבען דיר אמאל מתנות. — אויך א
 דאנק! אבער מחותנים, ריכטיגע ווי עם בעדארף צו זיי, ווי טאטע
 מאמע מיט קינדער, ווי קינדער מיט טאטע-מאמען, — ווארווער?
 ווייס איך! א פנים ווי בלאטע האבען מיר ביי זיי!...

— אמת, משה, וועה איז מיר — האָט זי ארויסגעכרעכצט —
ווי בלאָטע, ווי בלאָטע! וואָס טויג מיר, וואָס זיי גיבען דיר אַ סך צו
פערדיענען, וואָס טויגען מיר זייערע מתנות, זייער פרישע לופט,
אז איד האָב זיי נישט, וועה איז מיר, מיינע אייגענע קינדער! ... אַ
טרוקען שטיקעל ברויט עסען, נור זיין אַ מאַמע, אַ באַבע, אַ עלטער
באַבע, וועה איז מיר! ...

זי האָט אַבערווישט די אויגען, צונויפגענומען די געשיער פונ'ם
מיש און זיך געשטעלט זיי וואַשען אונטער'ן קראַן. דערביי האָט זי
נאָכאָנאָנד געקרעכצט און געזיפצט.

דער אַלטער משה האָט אַ מאַך געטהאָן מיט דער האַנד און זיך
געשטעלט אין אַ ווינקעל, דאוונען מעריב.

אין דעם פינסטערען צימער אויף דער לינקער האַנד האָט די
טהיר אַ קלאַפ געטהאָן. די קוואַרטיראַנטקע, וואָס האָט ביי זיי גע-
וואָהנט, איז דאָרט אַריין דורך דעם בעזונדערען אַריינגאַנג. באַלד
האָט אַ ליכטיגקייט אַ שטראַם געטהאָן פון יענעם צימער...

3.

פון אויבערשטען שטאַק האָט זיך דערהערט אַ ימים־נוראים'דיג
חזניש שטיקעלע, ארויסגעזונגען פון אַ פּאַנאַגראַף... אַ טענאַר האָט
דאָרט געקלאָנגט און געקרעכצט, און די ווייכע, האַרציגע, אידיש־טרויער
ריגע טענער האָבען זיך געגאַסען פון אויבען און אָנגעפילט די צימערען
פון אונזערע אַלטינקע מיט אַ וויינענדיגער שטימונג... דער אַלטער האָט
גענומען דאוונען העכער און יעדע ווילע האָט זיך אַ זיפּ ארויסגעריסען
זווישען זיינע ווערטער. די אַלטע האָט אויך גענומען זיפצען העכער...

די קוואַרטיראַנטקע איז אַריינגעקומען, אַ עלטערע מיידעל אין
ברילען, געל ווי אַ וואַקס. זי איז אַריינגעקומען שטיל, צוגעגאַנגען צום
אויווען, האָט זיך אָנגעגאַסען אַ גלאַז טהעע און איז אַזוי שטיל, ניט
אויסריידענדיג קיין וואָרט, אַריין צוריק צו זיך אין צימער מיט'ן גלאַז
טהעע און האָט צוגעמאַכט די טהיר.

זי האָט שוין געוואָהנט ביי זיי באַלד אַ יאָהר און ביז היינטיגען

טאג האבען די אלטע ניט געוואוסט וואס פאר א מענש זי איז: צי א גוטע, צי א שלעכטע, צי א נאר, צי א קלונע. זי האט קיין מאל ניט גערעדט מיט זיי, קיין מאל ניט דערזעהלט זיי פון איהר פערנאנד גענהייט. זיי האבען נור געוואוסט, אז באלד נאך די פאגראמען איז זי געקומען אהער פון אדעם און זייט דעמאלט ארבייט זי אין די שעפער ביי קינדער-מאטלען. זי איז געווען א גוטע קווארטיראנטקע, האט געצאהלט צו דער מינוט פאר דעם צימער; איהרע מאהלצייטען האט זי אין די רעסטאראנען געגעסען און איהר וועש האט זי אין די וועשעריי אלליין אוועקגעמראגען; דא האט זי נור טהעע געטרונקען. קיינער איז צו איהר ניט געקומען און זיי האבען גאר ניט געפיהלט, אז ביי זיי וואהנט עמיצער. האט געלעזען ביכער, אלץ רוסישע, און מען האט קיין פארע פון איהר ניט געהערט. און איז זי אמאל ארויס פון איהר צימער, נאך א גלאז טהעע, צי א גלאז וואסער, צי א שוועבעלע, האט מען איהרע טריט ניט געהערט, ווי א שטומער, טרויעריגער שאטען איז זי דורכגעגאנגען... נור ווען-ניט-ווען האט זיך א שטיל געזאנג פון איהר צימער געהערט, א רוסיש ליעדעל האט זי דארט געזונגען. און דאס דאזיגע געזאנג האט תמיד פול בענקעניש און פערשטיקטע טרעהר רען געקלונגען...

דאן האבען די אלטע, צוהערענדיג זיך צו איהר געזאנג, זייערע אייגענע בענקעניש שארפער דערפיהלט און זיי האבען געזיפצט:

— א מאדנע מיידעל... ווער איז זי? קאנטיג אן עדעל קינד פון דערהיים, געבילדעט...

— ווער ווייס? מען קען דען אין אמעריקא וועמען? די אייגענע קינדער, ברודר השם, קען מען ניט...

— פע I...

— ניט גוט I...

און ווען איהר געזאנג האט זיך נאך לענגער געהערט, האט דער אלטער געמורמעלט:

— א עלענדע... א פערביטערטע הארץ, אפנים...

און די אלטע האט דאן א טרעהר ארונטערגעווישט און געפליסטערט:

— און מיר? ... און מיר? ... קענען נאך זיין גרעסערע יסורים? ...

— נו, יא, אַמעריקע! — האָט ער אונטערגעכאַפּט.

— אַמעריטשקע, יאָ, נו! — האָט זי געזיפּצט.

דערווילע איז דער אַלטער משה פּאַרטיג געוואָרען מיט מעריב־דאַונען, די אַלטע האָט צושטעלט די אויסגעוואַשענע געשיר אין'ם אַלמער. ער האָט וויעדער פּערוויכערט אַ סיגאַרעט. זי האָט גענר מען ווישען די סאַראַטע פּונ'ם טיש.

— משה, א משה...

ער האָט זיך אַ קעהר געטהאַן צו איהר.

— איז וואָס מאַכט זי?

— ווער?

— די קינפּעטאַרין? ...

— כ'ווייס?

— האָט דיר מיכעל ניט געזאָגט?

— ניין, מיכעל־מייק האָט מיר ניט געזאָגט...

— פאַרוואָס האָסטו ניט געפּרעגט?

ער איז פּלוצים ווידער ביזן געוואָרען.

— איך האָב ניט געוואָלט.

— וואָס הייסט? ... דו ביזט דאָך אַ זיידע! ווי פּרענסטו

ניט? ...

— אז ער האָט מיר אַליין ניט דערצעהלט, וויל איך ניט פּרענגען!

— ביזטו דאָך ניט בעסער פּון זיי! ...

— נו, בין איך ניט בעסער, גט זיך מיט מיר! ...

— סטייטש, אַן ערשטלינג... ווי פּרענסטו ניט, גזל? ...

— הער אויף מיר צו דולען דעם קאַפּ, איך בעט דיר! אז איך

וויל גאָר ניט טראַכטען וועגען זיי! ...

זי האָט אַרויסגעזיפּצט:

— נו, נו! ... גאָט ווייסט, וואָס זי מאַכט דאָרטען... אזאַ עדעלע,

אזאַ נאַכגעגעבענע, אַן ערשטלינג...

ער האָט זיך געלייגט אויף דער זאַפּע, געקוקט אַרויף צו דער

סטעליע און גערויכערט. זי האָט זיך געזעצט אויף אַ שטוהל און גע-

נומען שטריקען א זאק. דער טהעע־קאן אויפ'ן ברענענדיגען אויווען האט געזונגען. הינטער די פענסטער האָט זיך געטראָגען א פערר־שטיקטער טומעל פון דער גאס. יעדע וויילע האָט זיך א קול דער־הערט, האָבען טריט געהילכט, דאָ פון די דערבייאַגע טהירען אויף דעם זעלבען שטאָק און דאָ אויבען...

ביידע אלטע האָבען א היבשע וויילע געשוויגען.

דאן האָט משה זיך ווידער אָנגערופען ווי צו זיך אַליין:

— אז עס וואָלט געווען ווי ביי לייטען, אַי־א־אי! שבת אין שוהל וואָלט מען א נאָמען געגעבען... דאָס וואָלט א ביסעל נחת געווען!...

— ניט באשערט אונז, משה!...

— ווי אָבגעשניטען פון אונז... ווי מען שניידט אָב א האַנד צי א פוס פון א לעבעדיגען גוף... עלטערען און קינדער זיינען דאָך איין גוף מיט אייגענע אברים, גיטעל...

— אפנים אַזוי, משה... דערפאר האָט מען דאָך די קינדער אַזוי האָלט, דערפאר טהוען זיי אַזוי וועה...

— פע, מיאוס! מיט צעהן יאָהר צוריק, בעת מיר זיינען גע־פאָהרען אַהער, האָט זיך עס אונז אפילו ניט גע'הלוּ'ט...

— ווער האָט זיך געקענט ריכטען אויף אַזאַ אונגליק?...

די אלטע האָט מיט'ן הויפען אָבגעווישט די אויגען.

— און פאַרוואָס, גיטעל? פאַרוואָס, פרעג איך דיר?

— נו, איך פרעג דיר, משה!...

ער איז אַרונטערגעקראָכען פון דער זאָפע, האָט גענומען געהן איבער'ן צימער הין און צוריק און גערעדט אַלץ ביטערער, אַלץ מיט מעהר וועהטאָג:

— מען זאָגט, א טאַטע איז א גנב, שעהמט מען זיך מיט איהם. א מאַמע אַ הולטאַיקע, שעהמט מען זיך מיט איהר. צי אַמאָל זיינען טאַטע מאַמע פון ניעדריגען שטאַנד און די קינדער האָט גאָט דער־הויבען, שעהמט מען זיך מיט זיי. אָבער פאַרוואָס שעהמען זיי זיך מיט אונז? אי דוין טאַטע־מאַמע, אי מיין טאַטע־מאַמע, דוכט זיך, זיינען גע־ווען שענע מענשען? און איך אַליין האָב, דאכט זיך, אויך געפיהרט אַלע מיינע יאָהרען אַ שענעם שטאַט אין וויטעבסק? געהאַט אַ פיינע קראָם,

א שטענע הויז, געווען יאָהרען נאָכאָנאָנד דער משגיח אין דעם אַלמען
בית-המדרש, דאַנקען נאָט, — היינט וואָס שעהמט איהר זיך מיט
מיר, אַ מהומה אויף אייך?

זי האָט זיך אַ צאָפּעל געטהאָן:

— שאַ! שילט זיי ניט!...

— איך זאָל זיי בענשען, ווילסטו? בענשען זאָל איך זיי,
הא? נו, בענש, בענש!... דו האָסט אַפּנים פּערגעסען? איך ניט,
איך קען ניט. געדענקסטו סטעללא'ס חתונה? נחת האָבען מיר
דאָרט געהאַט, הא? הרחבה, הא? האָט אונזער אייניקעל געוואָלט
האָבען דיין בענשען, באַבע? האָסטו זיי געפיהרט צו דער חופּה?
ביזטו דאָרט עפעס געווען אַ מחותנת'טע? איז דער זיידע עפעס דאָרט
געווען אַ מחותן? צו דער חופּה האָט זי געפיהרט אַן אַנדער זיידע,
אַ טייטש מיט אַ געשמילעטער מאָרדע; אַן אַנדער באַבע, אַ חצופּה
מיט אַ נאָקעטען האַרצען און פּלייצעס; אויסגעפּוצטע חצופּות מיט
נאָקעטע הערצער, שקצים אַהן היטלען — אַט ווער עס זיינען דאָרט
געווען די מחותנים, און ניט דער פּרומער זיידע און ניט די עהר-
ליכע באַבע... אפילו אַז דו האָסט זיך געוואָלט מיט איהר צוקושען.
האָסטו ניט געקענט!...

זי האָט אַרויסגעקערעכצט:

— משהגזלן, וואָס רייסטו מיר די וואונדען?

— איך רייס זיך אַליין די וואונדען, גיטעל. שטייטש, אַן אור-
אייניקעל ווערט געבאַרען, דער ערשטער אור-אייניקעל, און דעם זיידע
דען און דער באַבען לאָזט מען אפילו ניט וויסען. יענעם זיידען,
דעם טייטש מיט דער געשמילעטער מאָרדע, האָט מען, זיי זיכער,
ניט פּערגעסען צו לאָזען וויסען!...

— האָט דאָך מיכעל דיר היינט אָנגעזאָגט! וואָס טשעפעסטו

זיך?

— ער האָט מיר אָנגעזאָגט. אָבער ווען? ווי אזוי? ווען ער
האָט מיר געדאַרפט זאָגען, אַז איך זאָל מאַרגען קומען פּריהער אין
שאַפּ, ווייל ער וועט ניט קענען קומען פאַרפּריה. מחמת ער וועט
אַפּריהער געהן געוואָהר ווערען סטעללא'ן. זי האָט געבוירען אַ
טאָכטער. נו, ווי געפּעלט דיר אַזאַ אָנזאָגען אַ זיידען?...

— נו, וואָס קען מען זיך העלפען? — האָט זי אַ זיפּץ געטראָגן.
הינטער דער טהיר האָט זיך דערהערט אַ טומעל און אַ געלאַף
איבער די טרעפּ. די אַלטע האָבען זיך אומגעקוקט אַהין און זיך צו-
געהערט.

אימיצער האָט אָנגעקלאַפט אין דער טהיר.
— קאָם אין!

4

די טהיר האָט זיך געעפענט, און אַ רויטער פנים, מיט שוואַרצע,
בלישצענדע אויגען, מיט אַ קאָפּ צושיבערטע האָאר פון אַ פרויענצו-
מער האָט אַריינגעקוקט.

— איהר זייט דאָ, מיססעס מאיראָוויטש? — האָט דער רויטער
פנים געפרעגט מיט אַ געהיימער מינע.
— וואָס איז, מיססעס דראַבקיין?

די פרוי האָט זיך אַריינגערקוקט אין גאנצען אין צימער. דאָס
איז געווען די הויזקיפערין פון'ם הויז, וועלכע האָט געוואָהנט אונט-
טען, אין קעלער. אַ דיקע, נאָך גאָר יונגע פרוי, מיט הויז־פּערקאָ-
שערטע אַרבעל איבער רויטע, דיקע עלענכויגענס, מיט אַ צושפּילעמער
קאָפּטע ביי דער ברוסט, ווייל זי האָט ערשט מיט איין האַלב שעה צוריק
געוויגט איהר עופּה'לע...

— וואָס זאָגט איהר, מיססעס מאיראָוויטש? — האָט זי אַרויס-
גערעדט מיט אַ מינע און קול, אַזוי ווי זי וואַלט אַ סוד דערצעהלט —
דער באַי האָט זיך דאָך אַבגעטראָגען און זיין מאַמע חלש'ט דאָרטען.
מען קען זי קוים דערמינטערען...

— וואס פאָר אַ באַי?

— אָט פון דעם פינפטען פּלאַך. מיסטער לעפּקאָוויטש'עס באַי.
וואָס מען האָט נעכטען געשאַסען. ערשט אין שפּיטאַל געשטאַרבען...
— אָט דער באַנדיט? וואָס די אנדערע באַנדיטען האָבען איהם
דערשאַסען? — האָט זיך אַריינגעמישט דער אַלטער משה — אַזוי?
געשטאַרבען? אַ ליכטיגען כּף הקלע זאָל ער דאָרטען האָבען! אַזאָ
סוף זאָלען זיי אַלע האָבען!...

— איינציג, אזא באי! — האָט די הויזקיפערין געשאַקעלט מיט'ן קאָפּ — מען האָט זיך דאָך געקאָנט פּערליעבען אין איהם. האָט דאָך געשיינט ווי אלע זיעבען זונען. און אזא גוטער! מיר פּלעגט ער אלע מאָל עפעס שענקען, אַמאָל אַפילו אַ גאַנצען דאלאר אויך! וועמען זאָל גאָר איינפאלען, אז ער זאָל זיין אזא באַנדיט, אז ער זאָל גאָר האָבען צו טהאָן מיט אַ חברה גנבים און גזלנים? דאָ האָט מען דאָך גאָר קיין מאָל פון איהם קיין פיפּס ניט געהערט! ... איהר ווייסט? איצט ערשט האָט מען זיך דערוואוסט פון דער פּאַליציי, אז ער איז געווען גאָר אַ געפּעהרליכער באַנדיט...

— טהייערע קינדער אין אַמעריקאַ, אזא מזל אויף מייע שונאים! — האָט דער אלטער ארויסגעמורמעלט.

— אַ נחת פאר טאטע־מאַמען! — האָט די אלטע אַ זיפּץ גע־טהאָן.

— זיינע עלטערען זיינען דוקא אַרענטליכע מענשען. דער טאטע איז אַ שוואַכער איד, אַ מלמד, לַערענט מיט קינדער, קוים וואָס ער לעבט, אָבער אַן אַרענטליכער מענש. און די מאַמע איז אויך אַ פיינע אידענע, אַ קראַנקע, אָבער אַ שטילע. זיי האָבען אויך ניט געוואוסט, אז ער איז אזא. ער פּלעגט זיי שטיצען און זיי דערצעהלען, אז ער אַרבייט אין אַ סאַלֶון ביינאַכט — האָט די הויזקיפערין ווייטער גע־רעדט.

— און וואָס זאָגט איצט דער טאטע? — האָט דער אלטער משה געפרעגט.

— ער? וואָס זאָל ער זאָגען, נעבאָך? געהט אַרום ווי אַ דער־הרג עטער איבער'ן שטוב, העלפט מינטערען זיין ווייב, וויינט און טענה'עט; אז ער וועט אפילו צו דער לוייה ניט געהן...

— אויב אזוי, איז ער אַן עהרליכער איד — האָט דער אלטער משה ארויסגעמורמעלט.

— אַ רחמנות, ניט אמת? אַ גוטע נאַכט אייך! — האָט די הויזקיפערין פּלוצים געזאָגט אין דער־שנעל, אזוי ווי זי וואָלט זיך מיט אַמאָל דערמאָנט, אז זי האָט קיין צייט ניט, איז ארויסגעלאָפּען און גלייך האָט זיך דערהערט, ווי זי קלאַפט אין דער טהיר אַנטקעגען.

— זעהסטו, משה? — האָט זיך דאן די אלטע גיטעל אנגעריר
פֿען — מיר זינדיגען. לייט האָבען ערגערען צער פֿון קינדער אין
אַמעריקאָ... .

ער האָט זיך פֿלוצים בעליידיגט און געזאָגט :

— לֶהבדיל אַלף הַבְּדִלּוֹת... בהמה דו, וואָס פֿערנלייכסטו אונז
זערע קינדער צו אַזוינע באַנדיטען, ננבים, בייטעל־שניידער? אונז
זערע זיהן זיינען דאָך עפעס... עפעס... מענשען... מהות'ען...
מיט נעמען... זיי זיינען מפרנס איבער דריי הונדערט נפשות אין זייער
שאַפּ... שטייטש, אַ שאַפּ! צוויי גרויסע עטאָזשען, ווי פֿעלדער,
אַנגעשטאַפּט מיט מאַשינען און סחורה, און עס איז נאָך ענג... די
אַרבייטער מוזען זיצען צונויפֿגעקוועמט און אלע אַרבייטען העמד
דער... מיבעל־מייק האָט מיר אַנומעלט געזאָגט, אַז דער שאַפּ נור
אַליין איז פֿערסטראַכירט אין צוויי הונדערט טויזענד טאלער... דו
הערסט, גיטעל? אין צוויי מאות אלפים טאלערס!

זיין קול האָט מיט אַמאָל גענומען קלינגען מיט שטאַלץ און
התפֿעלות, וואָס זיינע זיהן זיינען אַזוי רייך. און פֿון זיין פֿנים איז
אויך פֿערשוואַונדען דער אויסדרוק פֿון דערשלאָגענקייט, פֿון פֿער־
טראַכטער מרה־שחורה...

— ווען זיי וואָלטען ניט געווען אַזוינע חורים — האָט ער ווייטער
גערערט — ווען זיי וואָלטען אידען געווען, קינדער, ריכטיגע קינד
דער, ווען מיר וואָלטען כאַטש ביי זיי געהאט אַ פֿנים, ווי דער אלטער
דייטש מיט דער געשמיילטער מאַרדע, ווי די אלטע דייטשקע, די
חצופה, אונזערע מהותנים, ברוך השם, וואָלטען מיר דאָך טאַקע גע־
דאַרפט לויבען און דאַנקען גאָט... אַזוי אָבער... וואָס העלפט עס,
וואָס זיי זיינען אַזוי רייך, וואָס זיי זיינען אַזוינע מהות'ען, ווען
זיי זיינען פֿאַרט חורים, אַז זיי שעהמען זיך פֿאַרט מיט אונז — האָט
ער גערעדט און איז אַלץ מעהר און מעהר אַריינגעפאלען אין זיין פֿרי־
העריגען טאָן, פֿול וועהטאָג, און זיין פֿנים האָט ווידער אַנגענומען
זיין פֿריהערדיגען אויסדרוק — פֿון דעם ערשטען טאָג אָן, וואָס מיר
זיינען אַהער געקומען... גיטעל, איך וועל דיר ווידער זאָגען, וואָס איך
האָב דיר שוין טויזענד מאל געזאָגט: אַ סך גלייכער וואָלט פֿאַר
אונז גע.עזען, ווען מיר וואָלטען געפֿאַלגט די קינדער און ניט גע־
פֿאַהרען אַהער. זיי האָבען אונז געשיקט געלד, געשטיצט אונז,

האַבען מיר געדארפט בלייבען זיצען אין דערהיים. בפרט, ווען זיי אליין האָבען אונז געשריעבען, אז מיר זאָלען בלייבען אין דערהיים. מיר האָבען געדארפט פערשטעהן, אז זיי ווילען דאָ אונז ניט האָבען... — ווער האָט עס געקענט וויסען, משה? צוואנציג יאָהר ווי מען האָט זיי ניט געזעהן. אוועקגעפאָהרען נאָך גאר יונגערהייט. קיין אנדערע קינדער האָט מען ניט. און דאָ הערט מען, אז גאָט האָט זיי געהאַלפּען. זיי האָבען התונה געהאַט, האָבען שוין אליין קינדער־לאַך... איד וואָלט דאָך אפילו צופוס געלאָפּען, זעהען מיינע זיהן און מיינע שניר, און מיינע אייניקלאַך!... דו געדענקסט דאָך, משה, ווי דאָס הארץ האָט ביי אונז געצאָפּעלט, בעת מיר זיינען געפאָהרען אהער?...

— צי איד געדענק? ... זוי זעהט אויס עפעס מיכעל? ווי זעהט אויס עפעס זלמן? זיי מוזען שוין זיין אידען מיט גרויסע בערד... די שניר ווי זעהן אויס? די אייניקלאַך? ... אַט באַלד וועלען מיר זיי זעהן, באַלד, באַלד. קוים דערלעבט צו קומען... ער האָט זיך ביטער צולאַכט:

— כע! כע! כע! אָבער צום סוף? ... צום סוף? גער דענקסט, גיטעל, האָ? האָבען מיר אונזערע זיהן גאר ניט דערקענט... אַנשטאַט אונזערע זיהן, וואָס זיינען אוועקגעפאָהרען פון אונז מיט אידישע פנים'ער, זיינען געקומען צום שיר, אונז אראָבנעהמען, זיהן מיט גענאָלטע, גוי'אישע פנים'ער, אָהן בערד און אָהן וואַנצען. מיר האָט זיך אויסגעוויזען, אז צוויי פּוילישע קסיאָנדזען זיינען געקור מען... היינט זייער אידיש ריידען... מיר האָט זיך אויסגעגעבען, אז אונזער סטעפּאן דער גאראדאָוואָי רעדט עס!... דו געדענקסט, מיר האָבען דאָך דעמאָלט שוין געמיינט, אז זיי האָבען זיך אין גאַנצען דאָ איבערגעקוליעט?...

זי האָט אַ מאַך געטהאָן מיט'ן קאַפּ און אַ זיפּץ ארויסגעלאָזט: — און אז מיכעל־מייק האָט אונז דערנאָך נעבראַכט אויפ'ן „לאָקאָמאָביל“ צו זיך אַהיים און מיר האָבען דערזעהן די געטשקעס און געטשיכעס דאָרטען, די נאַקעמע, גיפּסענע מענשעלאַך און מוידען, די פעלען פון חיות, נבלה, אויף דער ערד, דעם גאַנצען ניט־אידישען טאַראַראַם אין הויז, די דיענסטען מיט די ווייסע הייבלאַך, די שונר

מיט די אייניקלאך, וועלכע מיר האבען אזוי גע'חלש'ט צו זעהן, —
דעמאלט, דעמאלט, געדענקסטו, הא? ...? כע! כע! כע! ...

איך געדענק, איך געדענק. . . איך האב גענומען ריידען צו דער
שנור, זי פערשטעהט מיך ניט. איך האב גענומען ריידען צו די אייר-
ניקלאך, זיי פערשטעהען מיך ניט. . .

— און אז דו האסט ארומגעכאפט קושען די שנור, האט זי גע-
מאכט א מינע, אזוי ווי זי וואלט ריצענאויל איינגענומען. . . און די
ביידע אייניקלאך, אי סטעללא, אי וויקטאָר, האבען געקוקט אויף אונז.
אזוי ווי מיר וואלטען בערען פון וואלד געווען. . . דו געדענקסט?
עטליכע טעג נאכאנאנד זיינען מיר דעמאלט ארומגעגאנגען אהן א
מוה, ניט געשלאפען, ניט געגעסען און ניט געמרוקען. האבען זיך אלץ
געקליבען איהם צו פרעגען און עפעס מורא געהאט. . . דו האסט
געזאגט, איך זאל פרעגען. איך האב געזאגט, דו זאלסט פרעגען. . .
— צום סוף האב איך געפרעגט, משה. . .

— מיר ביידע, גיטעל. דו האסט אָנגעהויבען, אכער ריכטיג
געפרעגט האב איך. „ביזטו געבליעבען א איד, מיכעל? איז דיין
ברודער זלמן געבליעבען א איד? זיינען אונזערע שנור און אייניקלאך
אידישע?“ . . .

— מילא, אבי זיי זיינען ניט קיין גוים, משה, דארפען מיר דאך
קען גאט. . .

— אבער ביז מיר האבען זיך דאס דעמאלט דערוואוסט, וואס
פאר א יסורים מיר האבען געליטען! . . .

— יא, איך ווייס טאקע ניט, ווי איך האב דעמאלט אריבערגע-
טראגען. . .

— אמת, גיטעל, טאקע א וואונדער. ווי אזוי מיר זיינען אין
גאנצען ארויס לעבעדיגע פון דעם הויז, איז אן אמת'ער וואונדער.
יענעם חודש, וואס מיר האבען דארטען געוואהנט, וועל איך געדענקען
כל זמן איך וועל לעבען. קיין גיהנום וועלען מיר שוין ניט דארפען
אבקומען. . . די שנור קרימט זיך און בלאזט זיך, און ווינשט אונז
מיט די אויגען, זאל מען דאס אויף וויסטע פעלדער און שטיינער
זעהן! . . . רעדט צו אונז מיט די פינגער, אזוי ווי מיר וואלטען שטומע
נפשות געווען. האסטו אמאל א קוש געטהאן דיין אייניקעל סטעללא'ן,
האט סטעללא פערקרימט דעם פנים, אקוראט ווי דו וואלט זי דער-

הרג'עט, אכגעווישט דאס בעקעלע, וואס דו האסט א קוש געטהאן, און דער מאמען איהרער איז דאס אויך ניט אָנגעשטאַנען...
— טאמער וואלט דיר געווען גענוג, משה? — האט זי איהם פלוצים אונטערבראכען.

— וואס איז? וואס האסטו מורא? קיין פרעמדע הערען דאך ניט, מעגען מיר דאך ריידען...
— מיר האָבען שוין גענוג גערעדט וועגען דעם, משה... דאכט זיך יעדען טאג ריידען מיר וועגען דעם...

— היינט אָבער, זינט איך האָב זיך דערוואוסט, אז סטעללאַ האט מיט מזל... האָב איך זיך ערשט ריכטיג דערמאָנט אָן די אלע יסורים, וואס מיר זיינען דאָ אויסגעשטאַנען פון'ס ערשטען טאָג אן... דו געדענקסט, הא, ווי אונזער שנור האָט ניט געוואָלט ליידען, וואָס די באָבע האָט אַ קוש געטהאָן דעם אייניקעל? דעמאָלט האָבען מיר דעם ערשטען מאָל דערהערט פון איהר אַ אידיש ווארט: „דו דאָס ניט טהו דאָס... איך דאָס ניט לייעב!“... אַ לשון אביסעל... אונזער אמאָליגע וואסער-טרעגערין, אוודאטיא, האָט דאָך געגען איהר אידיש גערעדט, ווי אַ רביצין!...

— אָבער גענוג דיר, גענוג. וואס האָסטו זיך דערמאָנט אויף אלטע צרות, וועניג האָסטו נייע?

— איך זאָג געגען דעם, אז שוין דעמאָלט האָבען מיר געדאַרפט פערקעהרען די האַלאָבליעס און צוריק אַהיים...

— נו, האָסטו געזאָלט פאָהרען. זיי וואַלטען דיר, חלילה, ניט פּערהאַלטען — האָט זי געזאָגט מיט האַרץ.

— איך מיינ עפעס, אז זיי וואַלטען אונז ניט פּערהאַלטען. די שנור און די אייניקלאַך אודאי ניט... און אפשר וואָלטען זיי אונז יאָ פּערהאַלטען? — האָט ער זיך פּלוצים אַ כאַפּ געטהאָן מיט ביטער-ניש אינ'ם קול — וואס איז, וועניג שפּאַס האָבען זיי פון אונז געהאַט? דער אייניקעל וויקטאר שטעלט זיך אוועק געגען דעם זיידען און רעדט, און רעדט... וואס-ווען — ווייסט ניט דער זיידע. אפשר שילט ער גאר דעם זיידען!... קומט צו איהם מיט אַ שערעלע און ווייזט איהם אויף שטום-לשון, ער זאָל די באָרד אַבשערען. „מען טאָר ניט זוהננוי, גאט וועט שמייסען!“ נור רייד צו דער וואַנד, ער פּערשטעהט

אפנים א וואָרט, וואָס דער זיידע רעדט! ... און אַמאָל האָט דער אייניקעל געבראכט א סיגאר דעם זיידען ... דער זיידע האָט זיך שוין דערפרעהט. נאָ, סוף כל סוף האָט ער זיך דאָך געכאַפט, אז אַ זיידע אין אַ זיידע, אז מען דארף איהם כבוד אַבערען ... צינדט נאָך אַן אליין אַ שוועבעלע פאַר דעם זיידען. „פּיין, אָט אזוי ביזטו אַ וואויל בחור'ל, זוהנניו!" ... מיט אַמאָל — טראַסק! ... דער סיגאר האָט אויפגעריסען, צופלייגען אויף אלע זייטען. ... דעם זיידענ'ס מויל שיער צוריסען, אין גאַנצען דעם זיידען שיער דער'הרג'עט, — האַכען זיי אַזשער וועניג שפּאַס דעמאָלט געהאַט פון אונז, האַ? ...

ער האָט זיך שטיל און ביטער צולאכט.

— נו, ער איז געווען נאָך אַ קינד, אַ שטיפער ... מיכעל האָט

איהם דעמאָלט דערפאַר גוט אָנגעשלאָגען ...

— און וואָס האָט מיכעל-מייק'ס ווייב דעמאָלט געטהאָן? זי האָט

זיך אָנגענומען פאַר'ן שניץ. איז בעפאלען מיכעל-מייק'ן אויף איהר לשון און מיר האָבען פערשטאַנען, אז דאָס מיינט זי אונז ...

— נישקשה, מיכעל אליין האָט אויך דעמאָלט גענוג געלימען

צוליעב אונז ... דו געדענקסט דאָך די קריגערייע, וואָס ער האָט געהאַט מיט איהר? מיר האָבען ניט געוואוסט, וואָס ער רעדט. אבער פערשטאַנען האָבען מיר, אז ער קריגט זיך מיט איהר פאַר אונז ...

— וואָס דען? ער זאל זיך נאָך ניט אָננעהמען פאַר אונז?

אפילו אַ טאַטער וואלט דאָך אויך ניט געקענט צוזעהן, ווי אזוי מען מאכט אזא חזק פון זיין טאַטע-מאַמען ... שטייטש אַ חזק! די

דיענסטען מיט די ווייסע הייבלאך לאבען דיר אריין אין פנים. קומט צוגעהן יענער זיידע, מיט דער געשמייילעטע מאַרדע, איז הערר מאַזעס

און הערר מאַזעס, דער שד ווייסט איהם, וואָס ער וויל פון מיר! מאַזעס גאָר! ... די שנור קרימט זיך, יענע באַבע קומט, קרימט זי

זיך אויך. איהר, דער חצופת, שמעהט אויך ניט אָן ... די אייניקלאַף ווייכען. זעצסט זיך צום טיש עסען — זייער טרופה'נע געקעכץ

ריהרסטו ניט אָן, קומסט אַב מיט מילכיגס, מיט אַ גלאַז טהעע — לערנען זיי דיר, ווי צו עסען ... וויקטאר דרעהט דיר אַרום אַ סאַל-

פעטקע אַרום האַל, ער דערווערגט דיר שיער מיט איהר! די שנור ווייזט דיר, ווי צו האַלטען אַ גאַפעל, אַ לעפעל, ווי צו נעהמען אַ

שטיקעל צוקער פון צוקערניצע, אקוראַט ווי מיר וואָלטען עופה'ל'עד

געווען. נו, האָסטו געהערט אויף דיין לעבען? איבער זעכציג יאהר האָבען מיר געגעסען ביי שענע טישען, דאנקען גאָט, אי שבתים, אי יומים-טובים, און האָבען געוואוסט, ווי אזוי מען דארף עסען, און מיט אַמאָל... אַפילו, עסען ווייסען מיר ניט ווי אזוי מען עסט! מיר האָבען דאָך שוין געוועזט דעמאָלט דאָרט אָנגעהויבען מורא צו האָבען פאר אונזער אייגענעם קול, פאר אונזערע אייגענע טריט, אפשר דארפען מיר דאָ ריידען גאָר אויף אַן אַנדער קול אויך, אפשר דארפען מיר זיך דאָ לערנען געהן אויך? און אפשר טאַקע, ווען די זיהן אונזערע וואָלטען פאר אונז באַלד ניט גענומען אָט די רומס אין דעם טענעמענט-הויז, וואָלטען מיר היינט גאָר אַנדערש גערעדט און גע-נאָנגען, האָ, גיטעל? איך מוין אָבער, אז דעמאָלט וואָלטען מיר שוין לאַנג געהאַט אויסגעצויגען אין גאַנצען די פיס, ניט אזוי? — ניט דאָ געדאַכט, טפוי! וואָס האָסטו זיך היינט צופֿלוידערט אזוי?

— איך מוז דאָך פאר וועמען אויסריידען דאָס האַרץ, ניין? — האָט ער גענומען ביזן שרייען—א ניט, קען איך דאָך פֿלאַצען! פאר די זיהן ניט, פאר די אייניקלאַך ניט, פאר דיר אויך ניט? פאר ווער מען דען? אפשר פאר די מענשען אויפ'ן סטריט אויסריידען זיך? האָ? ...

זי האָט אַ זיפֿז געטהאָן:

— אָי, וועה איז מיר! ...

5.

פון אַהינטער דער טהיר האָט זיך דערהערט אַ שטיל גערויש, אזוי ווי אימצער וואָלט דאָרט געגראַבעלט מיט די פינגער.

דער אלטער משה האָט זיך אומגערעהט:

— ווער איז דאָרט? קאַם אין!

אַ קליין מיידעלע איז אריינגעקומען, מיט בלאַנדע, געקרויזטע הערעלאַך און בלויע אויגעלאַך, א יאהר פיער אלט. זי איז געבליבען שטעהן נעבען דער טהיר, אריינגענומען אַ פינגערעל אין'ם מויל און,

קוקענדיג אויף משה'ן פון אונטען ארויף, פערשעהמט, האָט זי ניט דרייט ארויסגערעדט:

— דער גרענדיפּאָ פּרעגט... עהיעה דער גרענדיפּאָ...

זי האָט זיך אויף אַ וויילע אָבגעשטעלט, ארויסגענומען דעם פייכטען פינגערעל פון'ם מויל און גענומען איהם דרעהען צווישען די פאלדען פון איהר ראָזאווען, פלאנעלענעם קליידעל ביי דער ברוסט. דערנאָך האָט זי ווידער אָנגעהויבען מיט איהר קינדערשען לשון:

— דער גרענדיפּאָ פּרעגט — עה — עהיעה, אויב מיסער מאַי־ראָוויטש אויב דו אין דער היים? ...

— יאָ, אַסתר'קע, זאָג איהם. אַז איך בין אין דער־היים — דאָט משה געענטפערט, און זי אַ גלעט געטהאָן איבער'ן קעפעלע.
— אַלל־רייט! — האָט זי געזאָגט און זיך אומגעדרעהט צו דער טהיר.

— קום אהער, אַסתר'קע! — האָט די אַלטע גיטעל זי אַ רוף געטהאָן.

אַסתר'קע האָט זיך ווידער אומגעדרעהט. אַ קוק געטהאָן פון אונ־טען אויף גיטל'ען מיט איהרע בלויע קינדערשע אויגען און איצט, דרעהענדיג די פינגער שוין פון איהרע ביידע הענטעלעך צווישען די פאלדען ביי דער ברוסט, איז זי מיט ניט־דרייטע טריט צוגעגאנגען צו גיטל'ען. צוגעגאנגען און זיך געשטעלט געגען איהר מיט אַ פער־שעהמטען שמייכעל.

— האָסטו עפעס ליעב דיין זיידען, אַסתר'קע? — האָט זי געפּרעגט.

אַסתר'קע האָט אַ מאָד געטהאָן מיט'ן קאָפּ און אַ ציה געטהאָן מיט די ליעפלעך אויף אַ בעזונדער קינדערשען שטייגער.

— שור — האָט זי געענטפערט — איך ליעב. ער גיט מיר

אַ פעני.

— און דיין באַבען ליעבסטו אויך, אַסתר'קע?

— שור.

די אַלטע גיטעל האָט איהר אַ פעני געגעבען מיט די ווערטער: „נאָ אַסתר'קע, האָב מיך אויך ליעב!“ דערנאָך האָט זי פּלוצים צוגע־צויגען זי צו זיך און זי שטארק־שטאַרק אָנגעקוישט...
—

— און איד, אסתר'קע, האָב אויך אייניקלאַך — האָט זי געזאָגט — שענינקע, קלוגינקע... שוין אַן אור־אייניקעל, דאנקען גאָט, און ניט באַשערט...

זי האָט גענומען ווישען די אויגען מיט ביידע הויפענס. אסתר'קע איז ארויסגעלאָפּען, דריקענדיג די פעני אין אַ פּוּסט... דער אַלְטער האָט געקוקט אויף זיין ווייב און געשמייכלעלט. — אויף מיר שרייט זי, וואָס איך רייך וועגען דעם, און אַליין רעדט זי וועגען דעם אפילו מיט אסתר'קע! — האָט ער זיך אָנגערופּען.

זי האָט אַרויסגעקערעכצט:

— יענע באַבען האָבען זיי דאָך האַלט, פארוואָס ניט מיר? האָב איך זיי אזוי ניט האַלד ווי יענע באַבע? מיינ לעבען וואָלט איך דאָך פאר זיי אוועקגעגעבען, היינט פארוואָס בין איך אזא געדערפּטע! קומסט אַמאָל אַהין, דיין האַרץ צאָפּעלט זיך... ווילסט זיי אַ קוש טהאָן, אַ גלעט טהאָן, און דו האָסט מורא... עפעס גאָר פּרעמדע ווייזען זיי דיר אויס! מעהר ווי „האַללאַ“ הער איך ניט פון זיי. אמת, מען טראַגט מיר אונטער אַ שטוהל, מען איז מיר מכבד מיט טהעע... אָבער געה איך דען אַהין צוליבע דעם? ... טהעע, דאנקען גאָט, האָב איך דאָך אַליין אויך אין דערהיים... אויף אַ שטוהל קען איך דאָך אין דערהיים אויך זיצען. איך קום דאָך זעהן מיינע אייניקלאַך... זיי אָבער, וועה איז מיר, ווילען מיר ניט זעהן... „האַללאַ“, אַ בויטש מיט'ן קאַפּ און מעהר קוקט מען ניט אויף דער באַבע!... און אַמאָל, אַז איך רייך דאָס אויס מיכלען, פּערענטפּערט ער זיך, אַז די קינדער פּערשטעהען מיר. ניט. וואָס הייסט, ניט פּערשטעהן אַן אייגענע באַבען? האָסטו געהערט אַ תּירוץ אויף דיין לעבען, משה? ...

— און אַז איך האָב זיך שוין אויסגעלערענט אַביסעל צו טאַלאַ פּעטשען אויף ענגליש, איז וואָס? האָב איך ביי זיי מעהר פּנים? קום איך אַמאָל צו זיי און הויב אַן מיט זיי צו ריידען אויף ענגליש, הויבען זיי אויף אזא קאַראָאָל מיט אַ געלעכטער, כאַטש בעגראַב זיך לעבעדיגעהייט פאַר בושע. פּערשטעהסטו? רייך איך צו זיי אידיש, שוויגען זיי. רייך איך צו זיי ענגליש, איז נאָך ערגער, לאַכען זיי פון מיר! ...

— אי, ווען מען וואָלט געקענט ביי זיך פּוּעל'ן, אין גאַנצען ניט געהן צו זיי. די צרה איז אָבער, וואָס עס ציהט דיך אַהין... וואָס דו האָסט זיי אַזוי האַלד... עס דאַכט זיך אַלץ, טאַמער וועלען זיי זיך אַמאָל פאַרט כאַפּען, אַז איר בין אויך זייער באַבע, וועה איז מיר, אַז איר האָב זיי נאָך מעהר האַלד ווי יענע טייטשקע... זי האָט אַ שאַקעל געטהאָן מיט'ן קאַפּ, אויפּגעהויבען זיך, אוועק געלייגט די זאַק אויפ'ן טיש, צוגעגאַנגען צום אויווען, אַרונטערנעג נומען אַ דעקעל — דערביי האָט אַ רויטער, פייערדיגער שיין אַ שפּאַר געטהאָן פון דער געעפּענטער לאַך אויפ'ן אויווען — און זי האָט אַריינגעשאַטען אַהין קויהלען פון דעם אייווערנעם עמער, וואָס איז דערביי געשטאַנען.

דער אַלטער איז אַרומגעגאַנגען איבער'ן שטוב, די הענד פּער-לייגט אַהינטער, דעם קאַפּ אַרונטערגעלאָזט, האָט געמורמעלט און געזיפּצט.

6

ווידער אַ קלאַפּ אין דער טהיר און משה'ס „קאַם אַין“. אַסתר'קעס זיידע איז אַריינגעקומען, אַ הויכער, מאַנערער איר, מיט פלינקע, בעוועגליכע אויגען אונטער געלע ברעמען, אַ שיטער, געל בערדעל, אַ הויכער, לאַנגער, געל-האַריגער האַלז און לאַנגע, שמאַלע ארעמס. האָט געטראָגען אַן אַלטען אַנצוג און צוקרימטע שיד און דער אַלטער, שוואַרצער הוט איז ניעדריג געווען אַרונטערגערוקט אויף זיין קאַפּ, מיט די פּערשטויבטע ראַנדען אַזוי ווי צוגעקלעפט צו זיינע ביידע בלייכע אויערען.

ער האָט געוואָהנט מיט זיין פּאַמיליע און זיין פּעהריראַטער טאַכטער, צעהן נפשות צוזאַמען, אין פיער הינטערשטע צימערן אויף דעם זעלבען שטאַק, איז געווען אַ פּרעסער ביי קינדער-מאַטלען און משה'ס אַ לאַנדסמאַן.

— אַ גומיקען אבענד איך — האָט ער געזאָגט מיט אַ פּרעהליך קול, און זיינע אויגען מיט די געלע ברעמען האָבען פּרעהליך געשמיר בעלמ אונטער דעם אַרונטערגערוקטען, שוואַרצען הוט.

- זיצט, ר' נחום — האָט דער אלטער משה זיך אָנגערופען —
וואָס מאַכט איהר ?
- אַט... דאַנקען גאָט... מען פּרעסט קינדערשע מאַנטלען
פאַר דער מענשהייט און מען מאַכט אַ לעבען, אי אײַ, אי, דאַנקען גאָט,
דער באָס...
ער האָט זיך געזעצט.
- איהר פּערשטעהט דאָך מסתמא, ר' משה, וואָס איך וויל
פון אייך ?
- אַ גמילת חסד ?...
— געטראָפּען. נור אויף אַ פּאַר טעג, ר' משה. עס איז מיר
אַכיסעל ענגליך אין שיסעל, ניט פאַר אייך געדאַכט...
— וויפּיעל דאַרפט איהר ?
- וויפּיעל איך דאַרף ? דאַרפען דאַרף איך שוין גאָר אַ סך,
אַ מיליאָן דאַלאַר, נור איהר זייט דאָך אַ שלעכטער איד, איך קען
דאָך אייך, וועט איהר דאָך מיר אזוי פיעל מסתמא ניט וועלען גע-
בען, טאָ גיט מיר כאָטש דערווילע פינף דאַלאַר.
משה האָט אַרויסגענומען פינף דאַלאַר פון אַ פאַרטמאַנע און
איהם דערלאַנגט.
- נור איהר וויצעלט זיך, ר' נחום, אַפּנים אייך איז קיינמאַל
ניט שלעכט אויפ'ן האַרצען — האָט ער געזאָגט.
נחום האָט בעהאַלטען דאָס געלד אין אַ קעשענע און געענטפּערט
נאָך פּרעהליכער :
— זאָל אונזערע שונאים זיין שלעכט אויפ'ן האַרצען, מיר איז
תמיד פּרעהליך.
- אַרבייט שוין אייער איידים ?
— ניין, ער סטריקט נאָך.
— און אייער טאָכטער ?
— מיין פּריידעל ? האָט איהר געלעזען היינט אין די צייטונג-
גען ? מען האָט דאָך מיין פּריידלען אַרעסטירט...
— וואָס הייסט ? — האָט די אלטע גיטעל זיך אַ כאַפּ גע-
טהאָן, שטעהענדיג נעבען אויווען : — ווער ?
— אַ פּאַליסמאַן. זי האָט געפּיקעוועט נעבען דעם שאַפּ, וואו
זי סטרייקט, האָט מען זי אַרעסטירט...
...

ער האָט זיך פּרעהליך צולאכט און צוגעלעגט :

— זי איז איינמאָל אַ קעמפּערין! ...

דער אלטער משה האָט זיך אַ קעהר געטהאָן צו ניטלען :

— הערסט? און ער לאַכט נאָך, עס איז איהם געפעלען. נו?
נהום-האסעדיבורה'ס, האָ? אויך זיך אויסגעמענשעלט אין אַמע-
ריקא, אויף מיינע שונאים געזאָגט געוואָרען! „ששי“ איהם געגעבען
ביי אונז אין בית-המדרש, „מפטיר“, און אין אַמעריקא קוועלט ער,
וואָס מען האָט זיין מיידעל אַרעסטירט! ...

נהום האָט זיך נאָך העכער צולאכט.

— אין אַמעריקא האָב איך זיך טאַקע אויסגעמענשעלט ... אַכט
יאָהר האָט עס ביי מיר גענומען, ביז וואָנען איך האָב אַרויסגעשלאָגען
פון מיין קאַפּ, אז אין דער-היים בין איך געווען אַ שטיקעל סוחר,
מיט'ן גוי געהאַנדעלט אויפ'ן מאַרק, אַ גאַנצער מהות ... היינט בין
איך צופריעדען ... דאַנקען גאָט, מיר פּערדריסט ניט, וואָס איך בין
אוועק פון רוסלאַנד. נו, אַרבייט איך שווער אין שאַפּ, טהוט אַמאָל
אַ פייה דער דלות, קוועטשט אַמאָל אין אַ שוך, פּעהלען שיד אַמאָל
אין גאַנצען — כאַפט עס דער קאָדיק! — דערפאַר אָבער וועלען מיינע
קינדער צו עפעס קומען ... מיין בעני וועט אויסשטודירען דאָקטאָר ...
פאַר איהם לייב איך דאָס גמילת חסד ... ביכער דאַרף ער זיך קויפען ...
ביי מיר איז דאָך היינט אַ הויז פול מיט סטרייקערס, איז איהם,
נעבאַר, היינט זעהר שווער. שטיצען איהם קען קיינער ניט, האָט ער
געמוזט קריגען ביינאַכטיגע אַרבייט. קומט ער אַהיים צוועלף ביי-
נאַכט און געהט זיך ערשט צו די ביכער. זיצט ביז דריי-פיער
פאַרטאָג און אויף מאַרגען אין קאַלעדזש און דערנאָך ווידער צו דער
אַרבייט ... נעבאַר, עס קומט איהם אַז מיט גרינע ווערים. ער וועט
אַבער מיט גאָט'ס הילף אויסשטודירען, איך וועל איהם העלפען. עס
וועט שוין זיין אַלל-רייט. שפּעטער, האָף איך, וועלען מיינע קלענערע
קינדער אויך שטודירען. וואָס וואָלט פון זיי אין רוסלאַנד געוואָרען,
האָ? איך זאָג אייך: לעבען זאָל טאַקע אַמעריקא און געבענשט זאָל
זיין די שעה, ווען איך מיט מיינע קינדער זיינען אַהער געקומען! ...
— משוגע דאָ געוואָרען און גאָר! — האָט דער אלטער משה
אַרויסגעמורמעלט און אַ דריק געטהאָן די אַקסלען.

די אלטע גיטעל האָט אויך אַ ציה געטהאָן די אקסלען, גענומען די זאַק פּוּן'ס טיש, אוועקגעזעצט זיך און געזאָגט:

— אייערע גליקען, ר' נחום, אויך אויף אונזערע שונאים גע-
זאָגט געוואָרען. וואָס פאַר אַ גליקען האָט איהר דאָ? סיידיען דאָס
רעכענט איהר פאַר אַ גליק, וואָס מען האָט אייער מיידעל ארע-
סטירט?...?

— מען האָט זי ארעסטירט ניט פאַר אַ גנבה, חלילה, פאַר אַ
שענע זאך האָט מען זי ארעסטירט. ווען איך האָב פאַר צוויי יאָהרען
געסטריקט, האָט מען מיך אויך ארעסטירט און איך בין געוואָרען
ביי זיך נאָך מעהר שענער מענש דערפאַר...

— נו, געה, טענה מיט איהם! — האָט דער אלטער משה אויס-
געשריען — פע, איך שעהם זיך פאַר אייך! איהר זויט דאָך אַ זיידע,
ווי שעהמט איהר זיך ניט?

נחום האָט זיך צולאכט:

— וואָס איך בין אַ זיידע, שעהם איך זיך שוין גאָר ניט —
האָט ער געענטפערט — גענוג נחת האָב איך פון מיין אסתר'לען.
היינט פון דער אנדערער, פון דער איין-יאָהריגער עופה'לע, פרעגט
שוין ניט! אלע ראָטשילד'ס אוצרות אַ כפרה פאַר דעם! קריכט
אריין מיט די לאַפּקעלאַך מיר אין באָרד... אייזי, אַ מאַכל! טהוט
וועה, אָבער עס איז געשמאַק!...

דער אלטער משה האָט אַ זיפּין געטהאָן:

— און מיינע אייניקלאַך וואָלמען מיר אויך די באָרד געוואָלט
אויסרייסען! — האָט ער ארויסגערעדט אונטער דער נאָז.

— זעהט איהר, ר' נחום, דאָס בין איך אייך טאַקע מקנא —
האָט די אלטע אויף ארויסגעזיצפט — די אייניקלאַך... איך האָב
דאָך שוין, דאנקען גאָט, אַן אור-אייניקעל, האָט איהר געהערט?
— טאַקע? מזל טוב אייך, גיטעל.

— מיט מזל זאָלט איהר לעבען, ר' נחום.

— זלמן'ס אַ קינד?

— ווי קומט צו זלמן'ען אַ קינד? ער, נעבאר, האָט קיין קינד
דער ניט... מיכעל'ס טאַכטער, סטעללאַ, זי האָט, מיט מזל, געבוירען
אַ מיידעלעע...

— וועט איהר, הייסט עס, האָבען אַ רייכען מזל טוב...

— שטייטש, א מזל טוב! — האָט זיך דער אלטער משה מיט
אמאָל אַ כאַפּ געטהאָן — אַ קאָטאָוועס! הלואי פערמאָגט איהר
דאָס, ר' נחום, וואָס דער מזל טוב פון מיין אור־אוינקעל, וועט
אָפּקאָסטען! ...

— איך שמעל זיך מיר פאַר. נאָך אַ גמילת חסד צו אייך ווער
לען זיי ניט דארפֿען קומען. אייערע זיהן האָבען ניט צוגעלייגט צו
קאַלומבוס'ן! ...

— מיליאָנערען, ר' נחום! — האָט דער אלטער אויסגעשריען
מיט התפעלות — ראָטשילדס! ... איבער דריי הונדערט נפשות עסען
ביי זיי ברויט! ...

— איהר מיינט פערקעהרט? ...

— וואָס פערקעהרט? ...

— אז זיי עסען דעם ברויט פון דריי הונדערט נפשות?

— דו הערסט, גיטעל? — האָט דער אלטער זיך אַ קעהר גע־

טהאָן צו זיין אלטער — נו, הערסט דיבורים?

און דאן אַ קעהר טהוענדיג זיך ווידער צו נחום'ען, האָט ער אַ

געשריי געטהאָן:

— איהר זייט אַ בהמה, מען הערט אייך ווי די קאץ!

גיטעל האָט זיך אריינגעמישט:

— וואָס שרייסטו, מטורף? ר' נחום גלייכווערטעלט זיך און

ער שרייט, דער נאָר!

— מען הערט איהם ווי די קאץ, גיטעל! אַ חכם געוואָרען אין

אַמעריקא! דו פערשטעהסט דאָך ניט, וואָס ער האָט דאָ געזאָגט!

די אייגענע ווערטער זאָגען דאָך די שקצים, די ארבייטארער אין שאַפּ!

„יונע“ האָ? — האָט ער זיך ווידער אַ קעהר געטהאָן צו נחום'ען

צורייצט — איהר וואָלט אויך געוואָלט האָבען אַ „יונע“ ביי מיינע

זיהן אין שאַפּ, האָ? אַט דאָס — אַ! אַט דאָס! איהר זעהט?

ער האָט איהם געוויזען אַ פייג.

— פאַרד! ...

נחום האָט זיך הויך צולאכט.

גיטעל איז אויפגעשפרונגען.

— משה, ביזט משוגע געוואָרען, צו חסר דעה?

— ער איז אַ שונא אונזערע קינדער, ער פערגינט זיי ניט-
 ניט דעם ערשטען מאָל, וואָס איך הער פון איהם אזוינע דיבורים.
 איהם געפֿעלט דאָך ניט, וואָס איך טהו ביי זיי אין שאַפּ אויך! ...
 — געזונטינקערהייט, ר' משה — האָט נחום זיך אָנגערופֿען
 און געלאַכט — טהוט זיך וואָס איהר ווילט ביי זיי אין שאַפּ, אַ
 דאגה מיינע! גאָר נישט, איך האָב נור דעמאָלט געמיינט, בעת איך
 האָב דאָס אייך געזאָגט, אַז פאר אַזא אידען, ווי איהר, וואָס איז אַמאָל
 געווען אַ משגיח אין'ס אַלטען בית-המדרש, פאסט ניט צו זיין אַזא
 מין משגיח, ווי איהר זייט ביי אייערע זיהן אין שאַפּ... אַכטונג צו
 געבען, אַז די אַרבייטער זאָלען חלילה ניט קומען שפעטער צו דער
 אַרבייט, ווי האַלב נאָך זיעבען און ווען זיי געהען אַהיים, זאָלען זיי
 ניט אוועקשלאַפען קיין פעקלאַך פון'ס שאַפּ, — דאָס איז אַ אַרבייט
 פאר איינעם מיט אַ מעשענעם קנעפעל, אָבער ניט פאר אַזא אידען
 ווי איהר...
 — ווער פרעגט ביי אייך? — האָט דער אַלטער צו איהם אויס-
 געשטעלט ביידע הענד — מען לאַכט פון אייער טאַטען! מען לאַכט
 פון אייער היטעלע! ווי די קאץ הערט מען אייך! מען וואָלט דאָך
 מיינע קינדער בע'גנב'עט, אַז איך זאָל ניט אַכטונג געבען. אַזעלכע
 ווי איהר זיינען ביי אונז אין שאַפּ גענוג דאָ! ...
 — בין איך, הייסט עס, אַ גנב אויך, ר' משה? — האָט נחום
 זיך אָבגערופֿען מיט אַ שמייכעל.

— כמעט, כמעט, כמעט! — האָט דער אַלטער משה גענומען
 שרייען מיט היץ — אַז איהר רעדט אזוי...
 — משה! — האָט די אַלטע אַ געשריי געטהאָן — אַי גוואַלד! ...
 — איהר זייט עפעס היינט ניט מיט אַלעמען, ר' משה — האָט
 נחום געלאַכט.

— איהר ווייסט, אַז איך האָב פיינד, אַז מען רעדט רשעות אויף
 מיינע זיהן... זייט איהר אַמאָל ביי זיי געווען? ווייסט איהר, ווי
 זיי לעבען? האָט איהר געזעהן זייער פאלאץ? האָט איהר געזעהן,
 וויפיעל דיענסטען זיי האָבען? זייערע לאַקאמאָבילען? מען וואָלט
 אַפנים געלאָזט אייך אַריבערטערעטען זייער שוועל? פון ווייטען
 וואָלט מען דאָך אייך אַפילו ניט צוגעלאָזט. דארפט איהר פאר זיי
 דרירארץ האָבען. מענשען מיט קעפּ, מיט גרויסע מוחות זיינען זיי,

ראַטשילרס, ניט אַבי ווער! — האָט דער אַלטער משה גערעדט מיט בענייסטערונג.

— אַלע מיינע גוטע פריינד זאָלען האָבען אזוינע קינדער, ר' נחום — האָט די אַלטע אויך געזאָגט און איהר פנים האָט איצט אויך געשטראַהלט מיט הרחבה.

— שיקען אייערע קינדער אויך זייער מאַמען אויף פרישע לופט זומער? ניבען זיי אויך זייער מאַמען מתנות, האָ? — האָט דער אַלטער משה זיך ווידער אַ כאַפּ געטהאָן מיט אַ בעריהמערישען טאָן.

— הלואי וואָלטען נור מיינע קינדער אזוי פיעל געהאט, ווי פיעל זיי וואָלטען זייער מאַמען ניט געזשאַלעוועט — האָט נחום געענטפערט גוטמוטהיג און צוגעלעגט מיט אַ כיוון, כדי דעם אַלטען אַ שטאָף צו טהאָן: — און זיי וואָלטען זייער נאָמען אפילו אויך ניט געביטען! ...

דער אַלטער משה האָט זיך אָנגעבלאָזען:

— היינט וואָלטען מיינע דאָס אויך ניט געטהאָן. זיי זיינען געווען קינדער, האָבען זיי דאָס געטהאָן. און אפשר האָבען זיי עס געדארפט צוליעב דעם געשעפט. נישקשה, מיכעל־מייק און זלמן־זשאַן ווייסען, וואָס זיי טהוען — האָט דער אַלטער זיי פערענטפערט.

נחום האָט זיך ווידער צולאכט.

— ר' משה — האָט ער זיך אָנגערופען — אז איהר זייט אזוי צופריעדען פון זיי, היינט פאַרוואָס רופט איהר זיי „מיכעל־מייק“, „זלמן־זשאַן“ — מען קען דאָך מיינען, אז איהר רופט זיי אזוי פאַר כעס? ...

— מיכעל און זלמן האָב אויך זיי אַ נאָמען געגעבען, און מייק און זשאַן האָבען זיי זיך דאָ צוגעלעגט, רוף אויך זיי מיכעל־מייק און זלמן־זשאַן ... האָסטו געהערט אַ שאלה? און אז מיינ ברודער זלמן־ען האָט מען צוגעלעגט דעם נאָמען חיים, בעת ער איז קראַנק געווען, פּרעגט אימיצער, פאַרוואָס מען רופט איהם איצט זלמן־חיים? ווי דען זאָל מען איהם רופען? אי, געהט שוין, געהט, איהר זייט משוגע געוואָרען דאָ אין אַמעריקא און גאָר! ...

— מען דארף טאַקע געהן, איהר זייט גערעכט. נו, האָט מיר קיין פּעראַיבעל ניט און אַ דאַנק פיר דעם גמילת חסד. גוט נאַכט! ...

— געהט געזונטערהייט, ר' נחום — האָט די אלטע געזאָגט —
און האָט קיין פאראיבעל אויף מיין אלטען, איהר קענט דאָך איהם?
— אוודאי קען איך איהם. א וואוילער איד, נור אַמאָל כאַפּט
איהם אָן דער האַנער, ווי אין דערהיים. אַ גוטע נאַכט איד, ר' משה!
— אַ גוטע נאַכט. געהט געזונטערהייט — האָט משה גע-
ענטפערט אונטער דער נאָז און פעררויכערט אַ סיגארעט.
נחום איז ארויסגעגאַנגען.
— וואָס ביזטו איהם בעפאלען, משוגענער דו? — האָט די אלטע
זיך דאָן געווענדעט צו איהר מאַן.
— געוואָרען דאָ אַ פּוסטע כלי אין אמעריקא. משוגע אויף
טויט. פאַרד, ווי קומט ער נאָר צו ריידען אויף אונזערע קינדער?
— האָט דער אלטער זיך ווידער צוהיצט — זייער שיחת חולין פערמאַגט
ער דאָך ניט! ...
פּלוצים האָט זיך די אלטע אויפגעהויבען און אוועקגעלייגט
איהר זאַק אויפ'ן טיש.
— איך פּאַהר! — האָט זי געזאָגט — דו זױלסט צופאַהרען מיט
מיר, משה?
ער האָט זיך אומגערעהט צו איהר:
— וואוהין?
— צו סטעללאַז, געוואָהר ווערען זי.
— האָ?
דער אלטער האָט אויסגעשטעלט אויף איהר זיינע מרה-שחורה²
דגיע אויגען. דערנאָך האָט ער ארויסגערעדט:
— דו ביזט משוגע, גיטעל?
— איך בין דאָך אויך אזא באַבע, ווי די טייטשקע דאָרט. איך
ווייל אויך זעהן מיין אור-אייניקעל...
— זיי ווילען דיך אָבער ניט זעהן. חורים זיינען זיי, רוצחים
און ניט קיין קינדער. דיר מאַג איך דאָס זאָגען, דו ביזט ניט נחום.
פאַר דיר דאַרף איך דאָס ניט שטיקען. חורים! — האָט ער שוין
ווידער גערעדט מיט האַרץ און וועהטאַג וועגען זיינע קינדער.
— משה, איך וויל ניט וויסען, איך פּאַהר! זיי מאַגען זיין
שלעכט, אָבער אונזערע קינדער זיינען זיי, וועה איז מיר! אַ ערשט-

לינג... וואס מאכט זי דארטען? פארוואס זאל יענע באַבע זיצען
נעבען איהר און איד ניט?

- נו, פאָהר, פאָהר, דו ווייסט, וואו זי וואָהנט?
- פון וואנען? איד בין דאָך ביי איהר קיינמאָל ניט געווען.
- נו, איד ווייס אויך ניט.
- זי וואָהנט ערגעץ ארום מיכלען...
- ערגעץ?
- מען קען פרעגען ביי מיכלען...
- נעה דו צום שווארץ-יאָהר! — האָט ער א געשריי געטהאָן
און איז ארויסגעלאָפֿען אין צווייטען צימער.
- זי האָט א זיפֿן געטהאָן און זיך ווידער געזעצט אויף איהר
שטחל, גענומען די זאָק פּוֹנ'ם טיש, געשטריקט און זיך געווישט
די אויגען.
- איז א וויילע ארום איז ער, איהר אלטער, צוריק אַריינגעקומען,
שוין א בערוהיגטער.
- הער-זשע אויס — האָט ער געזאָגט — מאַרגען, אם ירצה
השם, פאָהרען מיר צו איהר. איד וועל נעהמען ביי מיכעל-מייק איהר
אַדרעס.
- און אזוי איז ביי זיי געבליבען.
- שפעטער, לעגענדיג זיך שלאָפֿען, האָבען די אלטע א צייט לאַנג
נאָך גערעדט צווישען זיך וועגען דעם...
- דאָרף זיין אַ שען עופּה'לע... די מאַמע איז אזא פּאַרשוין...
— זאָל עס נור אַ שען מזל האָבען...
- אַ אידישע טאַכטער זאָל עס זיין...
- הלוואי, רבונו של עולם...
- ביז זיי זיינען איינגעשלאָפֿען.

9.

אויף מאַרגען איז דער-פּרייה, ווען דער אלטער משה האָט אין
שאַפּ געדארפֿט געהן, האָט גיטעל איהם עטליכע מאָל דערמאָהנט, און
ער זאָל, למען השם, דעם אַדרעס ניט פּערגעסען צו נעהמען ביי
מיכלען...

דעם גאנצען טאג האָט זי מיט אונגעדולד געווארט אויף איהם און געטראכט פון איהר אור־אייניקעל, וואָס ליגט דאָרט ערגעץ אין אַ רייכען הויז, אויף אַ שענער גאס... און פאר איהרע אויגען האָט זיך געטראָגען אַ קליין נפש'ל, פּערוויקעלט אין ווינדעלאַד, און איהר האַרץ האָט זיך געצויגען צו דעם, געצויגען מיט אַזוי פּיעל וואַרימ־קייט, מיט אַזוי פּיעל ליבע, און זי האָט גערעדט צו דעם אין איהרע געדאַנקען און עס געשאַקעלט אויף איהרע הענד, און געשמאַקצעט צו דעם מיט די ליפּען, און עס גערופּען מיט איהר מאַמע'ס נאָמען פּערצויגען: האַסע־מירעלע...

נאַכט איז צוגעפּאלען. זי האָט די גאָ אַנגעצונדען. הינטער דער טהיר איבער'ן קאַרידאָר האַבען זיך דערהערט די געוועהנליכע טריט און שטימען פון די איינוואָהנער, וועלכע האַבען זיך צוריקגע־קעהרט פון די שעפּער. איהר קוואַרטיראַנטקע האָט שוין דאָרט אויף אַ קלאַפּ געטהאָן מיט דער טהיר אין דעם צווייטען צימער און משוף איז נאָך ניט געווען...

די אלטע האָט פּערלאָרען די גערולד...

צום סוף איז משה געקומען מיט אַ פּעקעל אין די הענד.

— אַזוי שפּעט? ...

— מיכעל־מייק האָט מיך דאָרט פּערהאַלטען. ער האָט אַרויס־געשיקט קויפּען פאַר דיר אַ זיידענע קאַלדּרע און ער האָט געוואַלט, איך זאָל זי נעהמען אַהיים...

ער האָט אַוועקגעלעגט די דעקע אויפ'ן טיש.

זי האָט אַ קוק געטהאָן אויף די דעקע, בעטאַפּט מיט די פינגער און געזאָגט:

— אַ פּיינע דעקע, אַ וואַרימע, אַ וואַילער זוהן!

ער האָט אַ מאַד געטהאָן מיט דער האַנד:

— עט! ...

האָט זיך געזעצט און אַרונטערגעלאָזט דעם קאַפּ.

— וואָס איז, משה?

— מיר פּאָהרען ניט...

— האַ? ...

— מיכעל־מייק האָט טעלעפּאָנירט אַהין, גערעדט און גערעדט,

און געבייזערט זיך אויך דורכ'ן טעלעפּאָן...

- נו? ...
- נו? גאר נישט!
- וואס הייסט? ...
- מען טאר ניט. מען לאזט קיינעם ניט צו צו איהר. אי —
האָט ער זיך אַ כאָפּ געטהאָן מיט ביטערניש אינ'ם קול — לאָז זיי
צופריעדען, טשעפע זיך אָפּ פון זיי! זאָל דאכטען, אז מיר האָבען
קיינמאָל קיין קינדער ניט געהאַט!
- זי האָט זיך אַרונטערגעלאָזט אויף אַ שטוהל, אזוי ווי מען וואָלט
איהר די פיס אונטערנעהאַקט, און געשוויגען.
- אפילו אַ קוק טהאָן קען מען ניט? — האָט זי אין אַ וויילע
ארום שטיל געפרענט.
- מען טאר ניט.
- איין קוק טהאָן? ... יענע באַבע איז דאָך שוין מסתמא ניט
איינמאָל...
- מען טאר ניט, מען וויל ניט...
- כאָטש פון דערווייטענס? ... יענע באַבע זיצט דאָך מסתמא
דאַרטען די נאנצע צייט...
- מען וויל ניט! מען וויל ניט! — האָט ער גענומען שרייען
צורייצט — טשעפע זיך אָפּ! ... יענער זידע איז אויך מסתמא
דאַרטען! ... אונז וויל מען ניט, טשעפע זיך אָפּ! ...
- אַי, וועה איז מיר! — האָט זי אַרויסגעקערעכצט.
- דערנאָך האָט זי אַ קוק געטהאָן אויף דער קאָלדרע און פלוצים
אַרויסגעפליסטערט:
- וואָס האָסטו מיר געבראַכט די קאָלדרע? מײן האַרץ וועט
זי ניט דערוואַרימען! ... מוחל! מוחל! מוחל! ...
- און זי האָט אַרונטערגעוואָרפען די קאָלדרע פון'ם מיש.
- די קוואַרטיראַנטקע איז אַריינגעקומען אין צימער, ווי אַ שטומער,
טרויעריגער שאַטען, האָט זיך אַנגעגאַסען אַ גלאַז טהעע ביים אווועג
און איז ווי אַ שאַטען פערשוואַונדען צוריק אין איהר צימער, צר
מאכענדיג הינטער זיך די טהיר. און באלד האָט זיך דערהערט פון
דאַרט אַ שטיל זינגען פון אַ רוסישער ליעד, ווי אַ פערשטיקטער
שלוכצען. אונזערע אלטינקע האָבען גענומען זיפצען, ער אַ זיפּק, זי
אַ זיפּק, און פאַר איהרע אויגען האָט זיך געטראָגען אַ קליין נפּש'ל.

בלוט פון איהר בלוט, פלייש פון איהר פלייש, א צווייגעלע פון איהר,
דעם אלטען בוים, און ליעב האַבען האָט זי עס געוואָלט און מען
האָט איהר ניט געלאָזען, און לאַסען האָט זי עס געוואָלט, און ניט
געקענט...

— משה — האָט זי ארויסגעקערעכצט — אזוינע יסורים, אזוינע
יסורים... וואָלטען זיי ביי אונז כאַטש ניט געווען אזוי איינגע־
באַקען אין'ם האַרצען!

ער איז צו איהר צוגעגאנגען מיט אַ פנים, צוקרימט פאר וועהטאָג:
— נו, שאַ! נו, שאַ! — האָט ער געמורמעלט — נו, מילאַ! ...
און פּלוצים איז זי צוגעפאלען מיט'ן פנים צו זיין אַקסעל און
האָט זיך צוכליפעט, געכליפעט, געכליפעט אזוי רחמנות'דיג...
אין'ם טענעמענט־הויז האָט געטומעלט, פון הינטער יעדער טהיר,
פון יעדען שטאַק. הינטער די פענסטער האָט די גאס ארויפגע־
שריען...

אויגוסט, 25, 1913.

טהיר נומער 2.

1.

ער האָט זי בעגלייט ביז'ן טענעמענט הויז און איהר דערלאַנגט די האַנד: — גוט נאכט! ...

און ווען זי האָט איהם שטיל געענטפערט, האָט ער איהר האַנד באַלד ניט ארויסגעלאָזט, נור זי געהאלטען אין זיינער און זיינע אויגען. גרויסע, אויסגעגלאצטע, האָבען מיט שטומער ענטציקונג געקוקט אין איהרע. זי האָט אויך געשוויגען. געקוקט אויף איהם מיט איהרע שענע, בלויע אויגען האַלב פערלאָרען, אין גאַנצען פערליעבט, און בעגאַסען איהם מיט בליקען, פול ליכטיגער, שטראַהלענדיגער וואַ-רעמקייט...

עס איז געווען אַרום צוויי נאָך האַלבער נאכט, סוף זומער. איבער די גאַסען האָט זיך געגאַסען די מאַטאַווע, דרימלענדיגע ליכטיגקייט פון די עלעקטרישע לאַנטערנעס, אַ ליכטיגקייט ווי פון דעה לבנה דורך אַ לייכטען נעבעל...

דער רושיגער אידישער ניריאָרקער קוואַרטאַל האָט געשלאָפּען. די קראַמען זיינען געווען צוגעמאַכט, אויף די גאַסען שטיל. און יענע קליינע קרעמלאַך מיט „סטענדס“, און יענע רעסטאָראַנען, וואָס זיינען אָפּען געווען אַ גאַנצע נאכט, האָבען רעליעף ארויסגעטראָמען מיט זייערע פייערלאַך צווישען די אַרומיגע דונקעלע, צוגעמאַכטע טהירען פון די געשעפטען און די גרויסע טענעמענט-הייזער. און איז עמיצער דורכגעגאַנגען איבער'ן טראַטואַר, האָבען זיינע טריט ווייטרווייט די ביינאַכטיגע שטילקייט געוועקט. און איז אַ וואָגען דורכגעפּאַהרען, האָט דער שטיינערנער באַדען אונטער איהם מאַדנע

געפילדערט, אזוי ווי ער וואָלט זיך מיט שרעק פון'ם שלאָף אויפ'ן געכאַפט. פון צייט צו צייט איז אַ קלינגען פון אַ קאַר אַרויסגע-שוואַמען און איז באַלד פערלאָרען געגאַנגען ערגעץ אין דער ביי-נאַכטיגער שטיקלייט. די נאַכט איז געווען אַ מילדע, אַ לופטיגע, און די איינוואָהנער פון די טענעמענט-הייזער האָבען געקאַנט שלאָפען אין זייערע ענגע שטייגלאך...

זיי זיינען געשטאַנען ווייט פון אַ בעקעריי. פון דעם דונקלען קע-לער, וואו מען האָט געבאַקט, האָט זיך געצויגען אַ ווארעמער, געשמאַקער גערוד פון הייסען, פרישען געבעקס. נעבען דער אָפּענער טהיר פון'ם קעלער, ביים אַראַכגאַנג, אויף דעם אויבערשטען טרעפּעל, איז גע-שטאַנען אַ יונגערמאַן אַ בעקער, אין ווייסע קליידער מיט אַ ווייסען מיצעל אויפ'ן קאַפּ, מיט אַ פנים, וואָס איז געווען אויפפאַלענד בלייך, אזוי ווי אין גאַנצען אַ מעהלענער, איינער פון יענע פנים'ער, וואָס מען זעהט אזוי אָפט צווישען די בעקערס. און אזוי ווי ער איז גע-שטאַנען הינטער זיי נעבען דעם שוואַרצען קעלער און האָט געצויגען אין זיך די ביינאַכטיגע לופט, האָט ער אויסגעזעהן ווי אַ מת אין ווייסע תּכריכים, וואָס וואָלט פון זיין פּערשטיקטען קבר אַרויסגע-קראַכען, כדי אביסעלע פרישע לופט ביי די לעבעדיגע צו גנבענען. זיי האָבען איהם ניט בעמערקט, איהם, וואָס ער האָט אזוי דערמאַנט די טויטע. זיי, וואָס זיינען איצט אין גאַנצען בעהערשט געווען פון'ם לעבען, האָבען קיינעם און נאָר נישט אַרום זיך ניט בעמערקט און ניט געהערט. ביידע האָבען זיי זיך איצט געפיהלט אין אַ גאַנץ אַנדערער וועלט, אַ פּער'כשוּפ'טער וועלט, וואו נור ער און זי, און זי און ער זיינען געווען...

ערשט מיט איין שעה צוריק האָט זי געהערט פון איהם אין צענטראַל פּאַרק דאָס, פון וואָס זי האָט גע'חלוּם'ט די גאַנצע צוויי חדשים, זינט זי האָט זיך מיט איהם בעקאַנט ביים לעצטען סטרייק פון איהר יונגאַן. און ער האָט פון איהר אויף געהערט דאָס וואָרט, וואָס ער האָט אזוי גענאַרט צו הערען. און אויף ביידענס ליפּען איז נאָך ניט פּערלאָשען געווען דער שפור פון די ברענענדיגע קושען. און אין ביידע יונגע קערפּערס האָט נאָך געהוליעט די לעבענס-פרייד, וואָס די אומאַרמונגען האָבען אַרויסגערופּען. און ביידען איז אזוי אנגענעהם געווען צו שמעהן אזוי, האַלטען אזוי איינער דעם אַנדערענ'ס

האנד, און קוקען, קוקען אזוי איינער דעם אנדערען אין די אויגען אריין און דורך זיי ריידען איינער צום אנדערען אָהן ווערטער מיט פונקען־שפראך, מיט נשמה־שפראך, מיט וועלכער נור די ליעבע אליין קאָן ריידען...

ביידע זיינען געווען יונג און שטארק. אין ביידען האָט דאָס רוישיגע לעבען געקאָכט. זי אַ יאָהר 19 אלט, אַ העלער, ליכטיגער, שלאַנקער און בייגיגער וועזען, מיט אַ פיינעם קאָפּ בלאַנדע האָר, וואָס האָבען אָפגעשלאָגען אונטער דעם מאַטאָווען, עלעקטרישען שיין ווי גאָלדענע, מיט אַ פנים, ווייס און צארט, און אויגען בלוי און פער'חלום'ט. ער אַ יאָהר עטליכע און צוואַנציג, הויך און ברייט, מיט אַ פנים רויט־פליישיג און פלאַציג, אַהן וואַנצעס, מיט אויגען אויסגעגלאַצט ווי ביי אַ קאַלב. ער איז געשטאַנען מיט אַ ניט פער־דעקמען קאָפּ, דעם שטרויענעם הוט אָנגעשפילעט מיט אַ שנרעל אָן אַ קנעפעל פון זיין רעקעל, מעשה פראַנט, מיט אַ ווייס טיכעלע ניעדריג אַרום האַלז. זיין נאַקען איז געווען קורץ און דיק, און רויט, און מעכטיג, ווי אַ בופלאַקס. און אזוי מעכטיג איז געווען זיין האַלב־אויסגערונדעטער גלאַנציגער שטערן, אזוי ווי פון דעמב אויסגעשניצט און אָפגעפאַלירט. איבער וועלכען, דאַכט זיך, אַ שטאַר־קער האַמער וואַלט געקאַנט צובראַכען ווערען. און — זיין רויטע האַנד, וואָס האָט געהאַלטען איהר קליינציקע הענטעלע, איז, דאַכט זיך, ווי בעשאַפען געווען, אומצואוואַרפען אַקסען אין אַ „באַינע“־קורץ, נעבען איהר האָט ער אויסגעזעהן אַ שטיק געזונדע, מעכטיגע ניט געצאָקעטע פראַזא נעבען אַ הערליכען פּאַעטישען טרוים...

צום סוף האָט זי ארויסגערעדט:

— אַי, מאַקס, שוין שפעט! מען דאַרף מאַרגען צו דער אַרבייט

געהן.

— יא, שקלאַפען! — האָט ער ארויסגעמורמעלט — גוט נאַכט!...

ער האָט ארויסגעלאָזט איהר האַנד. זי האָט איהם אַ לאַסצע געטהאָן מיט די אויגען און איז ארויפגעלאַפען די עטליכע שטיינערנע טרעפלאַך, וואָס האָבען געפיהרט צו דער טהיר פון דער טענעמענט־הויז. דאָן האָט ער זי ווידער אַ רוף געטהאָן:

— פריידעל!...

זי איז שוין געווען אין דער אריינגאנגס-טהיר, האָט זי זיך אָפגעשטעלט און אומגעדֹרעהט איהר פנים צו איהם.

— וואָס, מאַקס? ...

— איין מינוט. (זיי האָבען ביידע געפליסטערט).

ער איז ארויפגעגאַנגען די טרעפּ.

— וואָס איך האָב דיר געוואָלט זאָגען? ... האָט ער אַרויס געפליסטערט פֿערטראַכט און געקוקט מיט זיינע קעלבערנע אויגען...

— וואָס?

— יא, ווען קומסטו פון דער אַרבייט?

— זעקס.

— האַלב נאָך זעקס וועל איך ביי דיר זיין.

— אַלל-דרייט, מאַקס. גוט נאַכט.

— גוט נאַכט.

זיי האָבען זיך ווידער געגעבען די הענד און ווידער זיך אַריינגעקוקט אין די אויגען אַריין. דאָן ווידער:

— גוט נאַכט.

— גוט נאַכט.

ער האָט אָבער איהר האַנד נאָך ניט אַרויסגעלאָזט:

— פריידעל, פֿאַהרען מיר דעם זונטאָג אין קוני-אַיילאַנד זיך

באָדען?

— וואָס רעדט איהר? שוין קאַלט...

— פטור נו! איך'ל זיך נאָך באָדען און באָדען ביז אַקטאָבער

אַוראיי...

— איהר זייט, קיין עין הרע, אַזוי געזונד...

— און אויף מיין בייסיקעל וועל איך דיר אויך אויסלערנען

פֿאַהרען, פריידעל... איך'ל זיך קריגען אַ בייסיקעל פֿאַר צווייען און

מיר וועלען פֿאַהרען, פריידעל, יעדען טאָג אין פֿאַרק...

— און ווער וועט אַרבייטען, מאַקס? און אויף אַ מיטינג דאָרף

מען דאָך אַמאָל אויך געהן...

— אויף אַלץ אַ צייט, פריידעל... ווי זאָגט מען על הכל... על

הכל...

ער האָט איהר האַנד אַרויסגעלאָזט, אונגעדולדיג אַ קראַץ גע-
 טהאָן זיך אין קאָפּ און אַרויסגעמורמעלט :
 — איך זאָל פּערגעסען ! על הכל... על הכל... ווי איז דאָרט
 ווייטער? ... מאַדנע. דאכט זיך, אזוי געדענק איך דעם שווערסטען
 וויסענשאַפטליכען וואָרט, וואָס וועלכער בעהאַנדעלט דעם וויסענ-
 שאַפטליכען סאַציאַליזמוס, און אַט אזא וואָרט, ניט קיין וויסענ-
 שאַפטליכער, איז מיר פּונ'ם זינען אַרויס... אָבער דו פּערשטעהסט
 דאָך, וואָס איך מײַן, פּריידעל? ... ביי מיר איז אויף יעדער זאך דאָ
 אַ צייט. איך פּערפּעהל ניט קיין מיטינגען, געה צו לעקטשורס, פּאָהר
 אויפ'ן בייסיקעל, באַד זיך אין קוני איילאנד, מיט איין וואָרט,
 פּריידעל, על הכל... אַי ! עת !... — האָט ער זיך פּלוצים אַ
 כאַפּ געטהאָן און אזוי אַ פּאַטש געטהאָן אין די הענד, דאָס אין דער
 ביינאַכטיגער שטיקייט האָט אָבגעהילכט ווי עפּעס וואָלט געפּלאַצט,
 און פּריידעל האָט זיך אַ טרייסעל געטהאָן, און דער יונגער בעקער,
 וואָס איז געווען פּערשוואַונדען אין קעלער, האָט זיך ווידער בעוויזען
 אויף דעם אויבערשטען טרעפּעל געבען קעלער־טהיר, כדי צו זעהן,
 וואָס האָט דאָרט פּאַסירט...

— על הכל עת ! איך האב זיך פאַרט דערמאַנט ! פּערגעסען
 און זיך דערמאַנט ! — האָט מאַקס געשריען.
 — ש-ש-ש ! מען שלאַפּט !...

ער איז אנשווינגען געוואָרען מיט אַן אויסדרוק פּון התפּעלות
 אויף דעם רויטען, פּלאַציגען פּנים.

— גוט נאַכט, מאַקס !

— גוט נאַכט.

זי האָט אַ שטויס געטהאָן די נאַס־טהיר. זי האָט זיך גע-
 עפּענט. פּריידעל איז אַריין אין קאַרידאָר. ער האָט זיך אַרייַן
 געשטופּט נאָך איהר.

— געהט אַהיים, מאַקס !

ער האָט איהר ניט געענטפּערט. און אזוי ווי דאָרט איז גע-
 ווען פינסטער, האָט ער זי צוגעצויגען צו זיך.

זי האָט איהם געוואָלט ווידער בעמען, ער זאָל שוין געהן, ווייל עס
 איז שפּעט, נור דערפּיהלט זיין קוש אויף איהרע ליפּען, האָט זי פּער-

געסען, וואָס זי האָט איהם געוואָלט בעמען און זיך צוגעדריקט צו איהם אזוי, אקוראט ווי זי וואָלט געוואָלט אין איהם אריינקריכען אין גאנצען. דאן האָט זי זיך מיט אמאָל אַ כאַפּ געטהאָן :

— אַי! אַי! אַי! מאַקס! איהר זייט צו געזונד פאר מיר! ...
ער האָט זיך שטיל און גליקליך צולאכט:

— איך וואָלט דיך אזוי אַ נעהם געטהאָן — האָט ער געפליי-
סטערט — אָט אזוי אַ, אויפ'ן לאַדאָן, און וואָלט דיך גאנצע מיילען
געטראָגען. איך וואָלט ניט מיער געוואָרען קיינמאָל ניט, קיינמאָל
ניט... ווען דו וואָלסט אַפילו געוואויגען הונדערט פוד, וואָלט איך
דיך איצט געקענט טראָגען. אזוי שטאַרק לייעב איך דיך. הער נור:
האַסטו אמאָל געלעזען דאָס ביכעל „סאָפּהאַ“? דו געדענקסט, ווי דער
געליעבטער טראָגט זי ארויף אויף די טרעפּ? ... דו ווילסט, פריידעל,
איך זאָל דיך אויך ארויפּטראָגען? ...

— נו, נו, זייט ניט משוגע, מאַקס! גוט נאכט!

— גוט נאכט!

זי איז ארויפגעגאנגען אַ פּאָר טרעפּלאַך, וואָס האָבען געפיהרט
צום ערשטען שטאַק, וואו זי האָט מיט איהרע עלטערען געוואָהנט,
האָט זיך אָבגעשטעלט און אומגעקוקט צו איהם. ער איז צוגעגאנגען
צו דער ארויסגאנג-היר, האָט זי געעפענט, — דערביי האָט אַ העל-
קייט פון דרויסען אין דעם פינסטערען קאָרידאָר זיך אריינגעריסען —
און ער האָט זיך אויך אָבגעשטעלט און אומגעקוקט צו איהר.

אַ וויילע האָבען ביידע זיך אזוי פון ווייטען אָנגעקוקט און ביי-
דע האָבען געשמייכעלט אזוי גליקליך. פון אויבען האָט זיך אימיצער
גע'גנב'עט אויף די שפיץ-פינגער פון די טרעפּ. זי האָט זיך אומגע-
קוקט. אַ מאָן איז אַרונטערגעגאנגען. ער האָט דאָרט, אויף דעם
ערשטען שטאַק, פון געקויפטער לייעבע גענאַסען. איצט האָט ער זיך
גע'גנב'עט פון דעם הויז אַרויס אַ פערשעהמטער. ער איז פאַרביפּ
געלאָפען פריידעל'ען און דערנאָך מאַקס'ן און איז פערשוואַנדען.

דאן האָט מאַקס זיך ווידער אָנגערופען:

— פריידעל, געהסט טאקע שלאָפען?

— יאָ, איהר האָט אַ מעמש? ...

— יאָ, קום איך וועל דיר געבען.

און ער האָט אַרויסגענומען אַ קעסטלע שוועבעלאַד פון אַ קעשענע.

— וועט איהר מיך ניט פּערהאַלטען?

— ניין.

— שווערט זיך.

— דו קענסט דאָך מיך, איך בין ניט קיין בלאַפּער...

— געדענקט־זשע!...

און זי איז צוריק אַרונטער פון די טרעפלאַד, האָט גענומען פון איהם דאָס קעסטלע שוועבעלאַד, אַנגענומען איהם ביי זיין מעכ־טגען אַקסעל און גענומען איהם שטופען פון דער טהיר. נור, געה, שטופ אַ טענעמענט־הויז!...

— נו, מאַקסעלע, טהייערינקער, איך בעט אייך!...

— נור איין קוש, פריידעל! — האָט ער אַרויסגעפליסטערט

און געקוקט אויף איהר מיט זיינע קעלבערנע אויגען אזוי פּערליעבט.

זי האָט זאכט אַ פיהר געטהאָן מיט איהרע פינגער איבער זיינע גלאַטע, וואַרימע באַקען, מיט אימפעט איהם אַ קוש געטהאָן, אַ ריס געטהאָן זיך פון איהם, אַרויסגעשטופט איהם, שנעל צוגעמאַכט די גלעזערנע גאַס־טהיר, הינטער וועלכער ער איז שטעהן געבליבען מיט אַ פּער־שיכור־מען שמייכעל אויף זיין ברויטען פנים, און האָט דורכ'ן שויב פון דער טהיר קינדער־שטיפּעריש צו איהם מיט דער האַנד אַ מאַך געטהאָן:

— גוט נאַכט!

— גוט נאַכט! הער נור, פריידעל — ער האָט צוגעלעגט זיין

פנים צום שויב און געפליסטערט פון יענער זייט טהיר — האַסט

אַמאָל געהערט פון אַ גרויסען שרייבער שאַפּענהאַוער?

— דאַכט זיך, אַז יאָ. וואָס איז?

זי האָט אויך צוגעלעגט איהר פנים צו דעם שויב פון דער זייט.

— ער איז אַ בלאַפּער — האָט מאַקס געזאָגט.

— נו, דיין דאַגה!

— ניין, ער איז אַ בלאַפּער, פריידעל. אויף אַ לעקטשור האָב

איך געהערט, אַז ער שרייבט, אַז עס איז ניט ווערטאָה צו לעבען אויף

דער וועלט. — נו, איז ער ניט קיין בלאַפּער, פריידעל?...

— שור, מאקס.
 — עס איז דאך אזוי א מחיה צו לעבען, ניט אזוי, פריידעל? ...
 — שור, מאקס!
 — איך וועט!
 ער האט אויסגעשטעלט זיינע ווייסע צייהן הינטער'ן שויב און זיך גליקליך און שטיל צולאכט.
 זי האט איהם געענטפערט מיט א ליכטיגען שמייכלע.
 דאן האט זי זיך מיט גוואלד א ריס געטהאן פ'ן דער טהיר:
 — גוט נאכט!
 — גוט נאכט! ...

2

אין א וויילע ארום איז פריידעל געווען אין איהר צימער הינטער דער טהיר, אויף וועלכער עס איז אנגעשריבען געווען א גרויסער שווארצער צוויי. זי האט אנגעצונדען די געז און זיך גענומען אויס-טהאן. אין דעם ענגען צימער אהן פענסטער זיינען צוויי בעמען גע-שטאנען. אויף איינעם, וואס איז געשטאנען הארט ביי דער וואנד, האט געשלאפען זי און זייער קווארטיראנטקע ברכה, א עלטערע מיידעל מיט א ראכען פנים און רויטע האר. אויפ'ן צווייטען, וואס איז געשטאנען באלד נעבען דער טהיר, האבען געשלאפען איהר אכט יאהריגער ברודער'ל לואי און די פיער יאהריגע פלימעניצע אסתר'קע. אויף דער וואנד, איבער איהר בעט, זיינען געהאנגען קליידלאך און אונטער-קליידלאך, ווייסע, שווארצע און קאלירטע, וועלכע האבען גע-הערט איהר און זייער קווארטיראנטקע ברכה'ן. אויף דער פארלאנגע-האבען זיך געוואלנערט ברכה'ס וואכעדיגע קליידעל און בלוזקע, איהרע שיד און לואי'ס שיכעלאך און אסתר'קעס. אין'ס צימער איז נאך געשטאנען א קליין טישעלע, אויף וועלכען א אידישע צייטונג איז געלעגען, און א שטוהל איז נאך דארט געשטאנען, און פון ביידע בעמען האט מען געקענט דערלאנגען צום טישעלע און שטוהל, מען האט נור געדארפט זיך אביסעל אנשפארען אן דעם קישען, אזוי קליין איז דאס צימער געווען. ... עס האט דארט געשטיקט און, ווען פריידעל

האָט די גאז אָנגעצונדען, האָבען איבער די ווענד זיך פרייסען גענומען
יאָגען און זיך בעהאלטען ערגעץ אין די שפאלטען און הינטער די
קליידלאך...

פריידעל האָט אַ קוק געטהאָן אויף ברכה'ן. יענע איז געלעגען
אויפ'ן רוקען, די דיקע, ווייסע אָרעמס פערלייגט הינטער'ן נאָקען,
די רויטע האָר צושאַטען איבער'ן קישען, די רויטע ליפען פאנאנדער-
געעפענט, און האָט געשמאַק געבראַפּעט. פון צייט צו צייט האָט זי
דעם אטעהם טיעף אפגעצויגען און דערנאָך איהם ווידער אפגעלאָזט.
דערביי האָט זי אַזוי קאַמיש מיט די ליפען געבלאָזען, דאָס קוקענדיג
אויף איהר, האָט פריידעל זיך שיער ניט צולאכט. די קינדער אויפ'ן
צווייטען בעט האָבען רוהיג געשלאָפּען, אסתר'קע מיט'ן נעזעלע אריינ-
געדריקט אין לואי'ס רוקען, און לואי, דעם קאַפּ האַלב פעררוקט
אונטער'ן קישען און איין הענטעל פון'ם בעט ארונטערגעהאַנגען.
פון די אנדרעע צימערען האָט זיך געטראָגען דער אַטעהם פון די
שלאָפּענדע. צייטענווייז האָבען זיך דערהערט שטילע פער'נגב'עמע
טריט פון אַ נאָהענטען צימער. דאָס האָט פריידעל'ס ברודער בעני,
דער סטודענט-מעדיק, פערשפארט אין זיין צימער, זיינע לעקציאָנען
געמאַכט, ווייל קיין אנדער צייט האָט ער דאפיר ניט געהאַט, זיך
ענדיג בייטאָג פערנומען אין קאלעדזש און ביינאַכט, ביז צוועלף,
ביי דער ארבייט... אויבען האָט זיך ערגעץ אַ קינד צרוויינט. אַ
טהיר האָט אַ קלאַפּ געטהאָן.

פריידעל האָט פערלאָשען די געז און פארזיכטיג, ניט אויפצו-
וועקען ברכה'ן, אין בעט זיך געלעגט. זי האָט ניט געקענט איינ-
שלאָפּען. דאָס געזאָנג אין איהר האָט דעם שלאָפּ פון איהרע אויגען
פערטריבען. אלע געפיהלען האָבען אין איהר געהוילעט, בערוישט
פון'ם לעבענס-כשף.

זי האָט איצט געטראכט נור וועגען איהם און איהר גליק.

— ער ליכט מיך! ער ליכט מיך! ער ליכט מיך! —
האָט זי געמומעלט און געוואלט אויסשרייען דאס פון'ם טיעפען האַר-
צען ארויס הויך אויף'ן קול.

אַ רגע האָט זיך איהר אויסגעוויזען, אז דאס איז נאָך אַליץ אַ
חלום, ווי נעכטען, ווי מיט אַ וואך צוריק, ווי מיט אַ מאָנאַט צוריק,
בעת זי האָט דערפיהלט, ווי שטאַרק זי ליכט איהם; בעת זי האָט

אזוי געבענקט, איהם צו זעהן, זיין קול צו הערען; ווען יעדעס מאָל אז ער איז צו איהר אין צימער ארוינגעקומען, האָט זי געפיהלט, ווי דאָס הארץ רייסט זיך אב ביי איהר פאר אויפרעגונג. באַלד אָבער איז די האַלב־דונקלע, זייטיגע אַלעע אין צענטראַל־פאַרק פאַר איהר ארויסגעשוואומען, די בוימער, דאס שטיקעל בלויער הימעל מיט אַ פאַר ליכטיגע שטערענדלאך צווישען די שפיצען בוימער, די גראַז און ער נעבען איהר אויף די גראַז. דאן דער מאַדנער בליק פון זיינע אויגען. דער נאַכאַנאַנדיגער צינדען אַ סיגאַרעט נאָך אַ סיגאַרעט. זיין פלוצים־דיגער שוויגען. זיין אפהוסטען זיך און איהר אייגענער געפיהל, וואס האָט זי פלוצים ארומגעכאפט, פון מאַדנער אויפרעגונג און עפעס צוטומעלטקייט, אווי, דאָס זי האָט מיט אַמאָל געמוזט אפקעהרען דעם קאַפּ פון איהם, אויסגעבוינט זיך, געריסען גרעזלאַך און געווארפען זיי פון איין האַנד אויף דער אנדערער. און דערנאָך פלוצים די בעריהרונג פון זיין האַנד און איהר צאפעל... דער מאַד־נער אויסדרוק אויף זיין פנים און אין זיינע אויגען. דאן זיין ציטער־רענדיגער קול: „פריידעל... איד טראכט מיר... ווען איד וואלט געווען אַ לאַססאַל... אַזאַ רעדנער מיין איד... כאַטש ניט אַזאַ וויסענשאפטסמאַן, נור זיין צונג וואלט איד פערמאָגט... אַי, פריי־דעל, מיינע אַלע געפיהלען, מיין גאַנצע האַרץ, וואַס־וועלכע ברענט און שטורמט מיט אמת'ן פייער... איד זאג דיר, פריידעל, איד זאג דיר, אז נור לאַססאַל מיט זיין רעדנער־קראפט וואלט דאָס געקענט ארויסבריינגען אַט דעם פייער, אַט די לייעבע, וואַס־וועלכע עס ברענט אזוי אין מיר צו דיר. פריידעל, איד לייעב דיר!" און באַלד דער נעבעל, וואס האָט ארומגעוויקעלט אי די בוימער, אי דעם שטיקעל הימעל מיט די שטערענדלאַך, אי די גראַז, אי איהם, אי זי, און דורכ'ן נעבעל זיין קול, זיינע ליפען, זיין פייערדיגען אטהעם, זיינע ברענענ־דיגע הענד און באַקען, — און זי האָט זיך ראפטאָם ארוק געטהאָן צו ברכה'ן, צוגעדריקט זיך צו איהר, אויסגעפלייסטערט: „ניין, דאס איז ניט קיין חלום!" און זי א קוש געטהאָן.

— ס'ים!... — האָט זיך דערהערט ברכה'ס פערשלאפענער

קול אין דער ארומיגער פינסטערניש.

פלוצים האָט פריידעל זי גענומען וועקען:

— ברכה! ברכה! ברכה'לע!...

- ס'ס'ס! ...
 — ברכה'לע, הער נור...
 — הא? וואס איז? — האָט זיך יענע אַ כאַפּ געטהאָן.
 — דו שלאָפסט, ברכה'לע?...
 — דו, פריידעל?...
 — יא. איך וויל דיר עפעס דערצעהלען, ברכה'לע — האָט פריידעל גערעדט מיט אַן אויפגערעגטען קול.
 — וואָס?...
 — אַי, ברכה'לע, איך האָב אַזא שטיקעל נייעס פאר דיר, אַי ווען דו וועסט נור דערהערען!
 — און זי האָט ווידער ברכה'לע אַ קוש געטהאָן.
 — דו קושט זיך נאָר? — האָט ברכה אַרויסגערעדט פּערוואונדיג דערט מיט אַ הייזעריגען פּערשלאַפּענעם קול — וואָס עפעס מיט אַ מאַל אַזאַ ליובזע?...
 * * *

זיי האָבען איינע די אנדערע ניט ליעב געהאַט. ברכה האָט איהר ניט פּערגונען, וואָס זי, פריידעל, איז אזוי יונג און אזוי שען און וואָס די יונגע לייט רייסען אזוי אויף איהר די אויגען. זיי האָבען געאַרבייט אין איין שאַפּ ביי פּרויענקליידער און זייט אַ יאהר, זינט ברכה האָט אַריינגעצויגען צו פריידעל'ס עלטערען, האָבען זיי געשלאָגן פּען אין איין בעט. ווען די יוניאן האָט אַרויסגערוּפּען דעם סטרייק, איז פריידעל געווען די אנפיהרערין פון דעם סטרייק אין זייער שאַפּ. דאַן האָט מען אָפּט גערעדט פון איהר, און יונגע לייט, מאַקס אויף צווישען זיי, האָבען זיך גענומען דרעהען אַרום איהר. דעמאָלט האָט ברכה אויך געוואָלט ציהען אויף זיך די אויפּמערקזאַמקייט פון די יונגע לייט און האָט טיכטיג גענומען אַרבייטען אין'ס סטרייק. זי האָט אַ פּאַרד מאַל געכאַפּט קלעפּ פון „סקעכס“ און איז זאנאר איינמאַל אַרעסטירט געווארען. אָבער קיינער פון די יונגע לייט האָט זיך מיט איהר ניט פּעראינטערעסירט, קיינער האָט פון איהר ניט גערעדט, אַקוראַט ווי זי וואָלט נור געווען סתם אַ „האַנד“, וואָס סטרייקט... דאַן האָט זי גענומען פיהלען אַ פּערביטערטקייט געגען די אַלע יונגע

לייט, וואָס האָבען זיך געמישט אין דעם סטרייק, געגען דעם סטרייק אין גאנצען און נאָך מעהר געגען דער שענער פריידעל, וואס, דאכט זיך, נור איהר צוליעב האָבען אלע יונגע לייט געסטרייקט. . . זי האָט גערעדט, אז דער סטרייק איז פערלאָרען, אז דאָס איז נור דער אויפטהו פון נאָרישע אינגלאַך און מיידלאַך, וועלכע ווילען, מען זאָל פון זיי ריידען. און שפעטער, ווען מ'האָט פריידל'ען ארעסטירט און די צייט טונג, וואס זי, ברכה, האָט געלעזען, האָט אריינגעשטעלט פריידעל'ס בילד, האָט ברכה פאר כעס אויפגעהערט צו לעזען די דאָזיגע צייטונג, האָט זאגאר ניט געוואלט וויסען, וואָס פאר אַ סוף עס האָט געהאט די העלדין פון דעם ראמאן אין יענער צייטונג, די אונשולדיג-פערפיהר-טע העלדין, איבער וועלכע זי, ברכה, האָט אזוי פיעל טרערען פער-נאסען, און זי האָט גענומען לעזען אַנאָנדער צייטונג און אַנאָנדער ראַמאָן. . .

ווען מאַקס האָט שפעטער אָנגעהויבען צו געהן צו פריידל'ען אַהיים, האָט זי, ברכה, תמיד געזוכט מיט איהם צו ריידען, האָט איהם אין די אויגען אריינגעקוקט, פריהער פאר פריידל'ען איהם געפרעגט, אויב ער וועט טהעע טרינקען, דערלאנגט איהם שוועבעלאַך צו זיינע סיגארעטען, אליין זיי אָנגעצונדען פאַר איהם. און איז זי געבליבען אויף אַ רגע מיט איהם אליין אין אַן אַינער, האָט זי תמיד געזאָגט עפעס וועגען פריידל'ען, אלע מאָל אין אַ נערוועזען טאָן, און ניט קיין גוטעס. . . און האָט מאַקס עפעס גערעדט — און ריידען האָט ער ליעב געהאט, און דוקא מיט אויסגעוועהלטע ווערטער פון די אַרטיקלען, וואס ער האָט געלעזען, און פון די לעקציעס, וואס ער האָט געהערט — האָט זי זיך צוגעהערט צו איהם מיט אלע אַברים. אמת, זי האָט איהם זעלטען ווען פערשטאַנען, בעזאָנדערס ווען ער האָט גערעדט פון „וויסענשאַפט“ — זיין שוואַכקייט — אָבער זי האָט איהם שטענדיג צוגעבאַמקעט מיט'ן קאַפּ. ער איז געווען אַ אָנהענגער פון יענער צייטונג, וואָס זי האָט אויפגעהערט צו לעזען, האָט זי איהם צוליעב ווידער יענע צייטונג אָנגעהויבען צו לעזען און איהם ערקלערט, אז נור די צייטונג טאַקי איז די ריכטיגע. זי איז עטליכע מאָל אויך געגאַנגען מיט איהם און פריידל'ען צו לעקציעס. אָבער אלע מאָל האָט זי זיך צוריק געקעהרט פון דאָרט מיט אַזא שווערער בענקעניש אויפ'ן האַרצען, מיט אַזוינע בעלידיגטע געפיהלען. דען, ארויסגעהענדיג פון'ם הויז,

האָט זי ערשט ריכטיג דערפיהלט, ווי גלייכגילטיג ער איז צו איהר און ווי ניט גלייכגילטיג ער איז צו פריידלען. אויף דער גאס האָט ער נור געזוכט צו זיין נעהענטער צו יענער, גערעדט צו יענער, געקוקט יענער אין די אויגען אריין. אזוי אויף אין'ם לאַקאַל. זי, ברכה'ן, האָט ער ווי גאָר ניט בעמערקט... און דעם לעצטען מאָל, ווען זי האָט זיך צוריקגעקעהרט פון אַ לעקציע, צו וועלכער זי איז געגאנגען מיט איהם און פריידלען, האָט זי זיך געפיהלט אזוי, ווי צו קלאַפּען זיך דעם קאָפּ אָן וואַנד. דערנאָך האָט ער אָנגעהויבען אַרויסצוגעהן מיט פריידלען אין גאַנצען אַהן איהר. דעמאָלט, אַז ער איז אַמאָל געזעסען אין'ם צימער און זי איז אויף געווען דערביי, האָט זי גערעדט צו איהם פערביטערט, געלאַכט פון איהם און פריידלען און אום אַפּטהאָן עפעס איהם אַ צירלעכעס, האָט זי ווידער געוואָרפּען לעזען יענע צייטונג, זיין צייטונג, און אָנגעהויבען צו לעזען אַנאָנדערע. פריידלען האָט זי אמת פיינד געקראָגען און האָט דאָס איהר אַרויסגעוויזען אויף שריט און טריט. דערפאַר האָט פריידלען זי אויף ניט ליעב געהאַט און איהר אַפּט געזאָגט, אַז זי איז אַ שלאַנג. מיט אַ פּאָר וואַכען צוריק האָט ברכה שיער אין גאַנצען פון זיי ניט אַרויסגעצויגען נאָך אַ קריעג מיט פריידלען. זיי זיינען געשטאַנען נעבען דער גאַס־היר. עס איז געווען שפעט נאָך האַלבער נאַכט. אין די צימערען האָט מורא'דיג געשטיקט. מען האָט ניט געקענט שלאָפּען פאַר היץ און שטיקעניש. זיינען זיי אַרויס אין דרויסען און זיך געשמעלט אויף די טרעפּ נעבען דער גאַס־היר. די נאַכט איז געווען אַ ליכטיגע. די לבנה האָט געשיינט. פּלוצים איז אָנגעקומען דער יונגערמאַן, וואָס האָט געוואָהנט מיט זיין מוטער און שוועסטער אויף דעם זעלביגען שטאָק, אין דער טהיר נומער דריי. אַ יונגערמאַן, אַ שענער יונג, אַ גרויסער פּראַנט, מיט אויגען, וואָס האָבען אַ פּאָר מאָל דורכגענומען ברכה'ן אזוי, דאָס זי האָט זיך אַ טרייסעל געטהאָן. ברכה, וועלכע האָט געהאַט שוין פריהער מיט איהם אַ פּאָר מאָל גערעדט, האָט, דערזעהענדיג איהם, צו איהם פאַמיליאַר אַ שמייכל געטהאָן. ער האָט זיך זעהר העפּליך פּערנויגט פאַר איהר, זיך אַפּ געשמעלט אויף די טרעפּ נעבען זיי, אַרויסגענומען אַ סיגאַר, פּעררויכערט און גענומען היידען פון דעם הייסען וועטער. דערביי האָט ער זיי דערצעהלט, אַז ער קומט נור־וואָס פון קוניאַילאַנד,

וואו ער האָט אַ געשעפט. זיי האָבען זיך צורעדט מיט איהם. ער איז געווען אזוי העפליך, האָט ארויסגענומען פון קעשענע אַ קעסטעלע קאַנפעקטען (פון זיין געשעפט) און זיי מכבד געווען. ער האָט זיי אויך דערצעהלט, אַז ער איז אונפֿעהירראַט, וואָהנט מיט זיין מוטער און שוועסטער. ביי ברכה'ן האָט אַ צימער געטהאָן דאָס האַרץ. „וואָס פֿאַר אַ פֿאַרשוין ער איז און וואָס פֿאַר אַ ריכטיגער זשענ־טעלמאַן“ — האָט זי אַ טראַכט געטהאָן. און דערנאָך האָט ער עפעס גאָר ווי פֿערגעסען אָן איהר און אַלץ גערעדט צו פֿריידלען און ווידער יענער מכבד געווען מיט קאַנפעקטען און ווידער, און ווי דער... און ווען ער האָט זיך געזעגענט, איז ברכה געווען אין גאַנצען אויפֿגערעגט געגען פֿריידלען און זי האָט זי גענומען בעשולדיגען, אַז זי מאַכט אויגלאַך צו יונגע לייט. פֿריידלעך האָט איהר געענטפֿערט, אַז זי דאַרף ניט מאַכען קיין אויגלאַך צו יונגע לייט, אַז זיי דערזעהן זי אזוי אויך. און עס איז ניט איהר שולד, וואָס די יונגע לייט ווילען זי, ברכה'ן, ניט בעמערקען, ווען זי מאַכט אפֿילו צו זיי אויגלאַך... האָט זיך ברכה דאַמאָלט נאָך מעהר אָנגעצונדען: ווער מאַכט אוי גלאַך, זי? !זאָא חוצפּה פֿון אַ מויד!... זי בלייבט דאָ ניט מעהר וואוינען. מאָרגען זוכט זי זיך אויף אַנאַנדער קוואַרטיר...

זי האָט זיך אָבער מישב געווען: זי וועט זיך בעקאַנען מיט דעם יונגענמאַן'ס שוועסטער. אויף דעם זעלביגען שטאָק. וועט אַריינגעהן צו איהר לייהען אַ נאָדעל... און זי איז געבליבען ווייטער. אין עטליכע טעג שפעטער, האָט זי טאַקע אָנגעקלאַפט אין דער טהיר נומער דריי. אַ יונגע פֿרוי מיט געפֿאַרבטע באַקען האָט ארויס־געשטעקט דעם קאַפּ. און ווען ברכה האָט ביי איהר געפֿרעגט אויף אַ נאָדעל, האָט יענע אַ שאַקעל געטהאָן מיט'ן קאַפּ און פֿערקלאַפט די טהיר. ברכה האָט זיך צוריקגעקעהרט אין איהר צימער מיט זעהר אַ שווערען האַרצען. „עס איז שווער צו לעבען“ — האָט זי געטראַכט. איצט האָט זי אין'ם הויז זעלטען ווען פֿריידלען געזעהן. יענע איז שמענדיג ארוםגעגאַנגען מיט מאַקסען. אין שאַפּ האָבען זיי אויך זעלטען ווען גערעדט.

דערפֿאַר האָט זי זיך איצט אזוי פֿערוואַנדערט, ווען פֿריידלעך, פֿון איהרע געפֿיהלען איבערפֿילט, האָט זי געכאַפט קושען.

* * *

— אַי, ברכה'לע, איך בין אזוי גליקלאך, אזוי גליקלאך... דו ווייסט?...
 — וואָס?
 — מאַקס האָט זיך דאָך מיר ערקלעהרט... ער ליעבט מיך, ברכה'לע!... איך בין אזוי גליקלאך!...
 פריידעל האָט דערפיהלט, ווי ברכה האָט זיך געבען איהר אַ צאָפעל געטהאָן און זיך אויפ'ן בעט אויפגעזעצט.
 זי האָט זיך אויך אויפגעזעצט.
 — מיר זיינען געווען אין'ם פאַרק און דאָרט האָט ער זיך ער-קלעהרט...
 ברכה האָט געשוויגען.
 — דו הערסט, ברכה'לע?...
 יענע האָט אַלץ געשוויגען. אין דער ארומיגער פינסטערניש האָט פריידעל נור עטוואָס פון ברכה'ס ווייסען העמד געזעהן.
 — דו ביזט נאָך אַלץ ברונזן אויף מיר, ברכה? נו, איך בעט דיך, זיי אַציט אַ גומינקע, איך האָב דיך לייעב, ברכה'לע!...
 זי האָט דערהערט ברכה'ס טיעפען זיפין.
 — דו זיפצסט, ברכה? וואָס איז דער מעהר?
 זי איז ארונטער פון'ם בעט, האָט אָנגעצונדען ווידער די געז און אַ קוק געטהאָן אויף ברכה'ן.
 יענע איז געזעסען מיט'ן רוקען אריינגעדריקט אין דער וואַנד, די דיקע, ווייסע פים ארויסגערוקט פון דעם ווייסען העמד, די רויטע האָר צושאַמען איבער די אַקסלען, האָט געהאַלטען ביידע אַרמס פערלינגט איינעם איבער'ן אנדערען ביים אויסגעשניטענעם כּוּזים אזוי, דאָס זיי האָבען די בריסט כמעט אין גאַנצען פון'ם העמד ארויס-געשטופט, האָט געקוקט פאַר זיך, אין איין פונקט, מיט איהרע גרויע, קעזישע אויגען און שווער געאַטהעמט. דערנאָך האָט זי אזוי מאַדנע אַ שמייעל געטהאָן, ארויסגעמורמעלט ווי צו זיך אַלײן: „שוין? נו, מזל טוב!“ — ניט אַ קוק געטהאָן אַפילו אויף פריידלען און זיך צוריק אַוועקגעלעגט מיט'ן פנים צו דער וואַנד.

פריידלען איז מיט אַמאָל געוואָרען אונאַנגענעהם. ווי אַ קעלט. אַ בייסענדיגע, דורכנעהמענדיגע קעלט, האָט אַ ציה געטהאָן אויף איהר פון ברכה'ס רוקען. זי האָט אַ דריק געטהאָן די אַקסלען.
— וואָס פאַר אַ שלעכטס דו ביסט, ברכה! — האָט זי צום סוף אַרויסגעמורמעלט.

יענע האָט אַ קעהר געטהאָן דעם קאַפּ צו איהר און אַרויסגערעדט צורייצט:

— אַ שלעכטס, האָ? אײַך פּערגין דיר ניט, האָ? וואָס איז דאָ צו פּערגינען? אַ טהייערע מציאה! פֿי־ש־פּש, אַ קאַטאַוועס, אַ קליי־נינגייט, מאַקס, אַ טהייערע מצאָצע! ... עס איז דאָ וואָס מקנא צו זיין! ... לאָז שלאָפען! פּערדרעה די געז! אײַך בין ניט מחויב פון דיר צו לײַדען! — האָט זי פּלוצים גענומען שרייען מיט טרערען אײַנ'ס קול — שלעפט זיך אַרום אַ גאַנצע נאַכט מיט דער רוח ווייסט וועמען און קומט דערנאָך מיך וועקען! וואָס וועקסטו מיך? פּער־דרעה זיך אַלײַן דעם קאַפּ! אײַך דאַרף מאַרגען אַרבייטען! אײַ, וואָס מען שטעהט זיך פון איהר אויס! ...

— שאַ, שריי ניט! וואָס האָב אײַך דיר אַזוינס געטהאָן? מען שלאָפט! — האָט פריידעל אַרויסגעמורמעלט צוטומעלט.

— טאָ רייד ניט צו מיר! וואָס וועקסטו מיך? וואָס דערצעהל־סטו מיר מעשיות? ווער פּרעגט ביי דיר? ווייסט דאָך, אַז אײַך האָב דײַך אַזוי לײַעב, פּערשטאַכענע אויגען דיינע—האָט ברכה גערעדט נאָך מעהר צורייצט, ווידער אומגעדריעהט דעם פנים צו דער וואַנד און גע־נומען ציהען מיט דער נאָז, אַזוי ווי טרערען וואָלטען זי געשטיקט...
פריידעל האָט ווידער אַ דריק געטהאָן די אַקסלען, פּערלאָשען די געז און זיך געלעגט אויף איהר אַרט.

מעהר האָבען זיי ניט גערעדט.

און שפּעטער, ווען דער שיין פון טאַג האָט זיך אַריינגעגאַנגען פון די אַנדערע צימערען איז זייער צימער רורד דער אָפּענער טהיר, איז ברכה פון'ס בעט אַרונטערגעקראַכען, האָט זיך אַנגעטאַן, פון'ס הויז אויף די שפיץ פינגער זיך אַרויסגעגאַנגען און זיך געזעצט אין דרויסען אויף די טרעפּלאַך געבען דער גאַס־טהיר.

עס איז געווען נאך גאנץ פריה. די קראמען זיינען נאך געווען צוגעמאכט. די הויכע טענעמענטהייזער האבען אויסגעזעהן פערר שלאפען. דער הימעל איבער זיי רויט. א קיהל ווינטעלע האט זיך איבער דער דאזיגער שטיינערנער וועלט געטראגען. זעלטען-ווען האט זיך סתם א פערבייגעהער געוויזען. נור מילך-וואגענס זיינען נאכאנאנד פערבייגעפאָהרען מיט געפילדער און צייטונגס-פערקויפער זיינען פערר בייגעלאפען מיט פעקלעך צייטונגען אונטער די פאכוועס, און בעקער מיט וועגלאך געבעקס. נעבען דער דערבייאיער בעקעריי איז א וועגעל געשטאנען. א בלייכער מאן איז פון'ם קעלער ארויס מיט א קארב גע' בעקס און זיי אינ'ם וועגעל אויסגעלעגט.

ברכה איז געזעסען צונויפגעקארטשעט אויף די שטיינערנע טרעפ, טיעף פערטהאן אין זיך, האט געקוקט פאר זיך מיט טרויעריגע אוי' גען און קיינעם און גאר נישט בעמערקט.

אלע האבען גליק, נור זי ניט! — האט זי געטראכט מיט טיעפער, טיעפער בענקעניש — זי איז שוין באלד דרייסיג... וואס וועט זיין דער סוף? וואו איז דאס לעבען? ווען וועט זי אמאל שוין אויך לעבען? שאפ, שאפ, היינט, מארגען, אזוי אהן א סוף, אהן, אן ענד, און קיין ברעקעלע פערדגעניגען, קיין ברעקעלע לעבען, לעבען — גוואלד!

עמיצער האט זי ביים אקסעל אָנגעריהרט, זי האט זיך א טריי' סעל געטהאן. דער שענער יונגער מאן איז פאר איהר געשטאנען, דער אייגענער וואָס האט געוואָהנט אין טהיר נומער דריי מיט זיין מוטער און שוועסטער; איז געשטאנען, האט געקוקט איהר אין פנים אריין מיט זיינע פרעכע און דורכדרינגענדע אויגען און גע' שמייכעלט, ארויסוויזענדיג זיינע ווייסע, געזונדע צייהן. זי איז צומישט און רויט געוואָרען.

— וואָס זיצט איהר עפעס דאָ? — האט ער געפרעגט.

— כ'ווייס, עס שלאפט זיך עפעס ניט... און פון וואנען קומט איהר אזוי פריה, צי שפעט... איך ווייס אליין ניט, ווי איך זאל דאס זאגען...

זי האט זיך שטיל צולאכט.

— איך קום פון א באלל... פערבראכט אביסעל... געהט איהר

אמאל צו בעללער?

— פארוואָס ניט? ווען עס זאָל זיין עפעס אַ פיינער זשענטעל־
מאַן, וואָס זאָל מיך איינלאָדען — האָט זי געענטפערט מיט אזא מינע,
וואָס האָט ווי גערעדט: „אַט אדרבא געהמט מיך מיט, וועל איך
מיט אייך געהן!“

ער האָט זיך אָנגערופען:

— אַז איך וועל אייך אַמאָל איינלאָדען?

— מיט פלעזשור — האָט זי געענטפערט.

— אויב מיט פלעזשור איז גוט. איך האָב ליעב פלעזשור־

דאָס איז די בעסטע זאך אויף דער וועלט.

זי האָט זיך העכער צולאָכט:

— ווער האָט עפעס פיינד פלעזשור? סיידיען אַ נאַר! אַי,

אַ ביסעלע פלעזשור, אַ טהייערע זאך! ...

— איהר ווייסט עס? — האָט ער זי אַ פרעג געטהאָן, און מאַדנע

אַ קוק געטהאָן אויף איהר.

— וואָס? — האָט זי געפרעגט נאַאיווי.

— גאָר נישט — האָט ער זיך אַ כאַפ געטהאָן און ארויסגענומען

פון קעשענע אַ קעסטעלע קאַנפעקטען — איהר ווילט?

זי האָט אויסגעשטרעקט די האַנד.

— געהמט עס אין גאַנצען. איך האָב עס געבראַכט פאַר מיין

שוועסטער, נור מיר וועט זיין אנגענעהמער, ווען איהר וועט עס עסען...

איהרע באַקען האָבען זיך אָנגעצונדען נאָך רויטער ווי דער

הימעל איבער די טענעמענט־הייער.

— דהענקס! ...

אַ שניידערדיגער פייף האָט אין דער אין־דער־פרייהערדיגער־לופט

אָפגעהילכט, דער יונגערמאַן האָט זיך אַ כאַפ געטהאָן און געענט־

פערט אויך מיט אזא פייפען.

— העי, בענני! — האָט זיך דאן דערהערט אַ קול פון ווייטען.

— האַללאַ, מייק! — האָט דער יונגער מאַן געענטפערט הויך

אויפ'ן קול, צולעגענדיג די האַנד צו די ליפען — ענטשולדיגט! —

האָט ער זיך פלוצים געווענדעט צו ברכה'ן — מיין פריינד רופט

מיד! ...

און איז אַרונטערגעלאָפּען פון די טרעפ און איז פערשוואַנדען־

ברכה איז נאך א וויילע געזעסען מיט דער קעסטעלע קאנפעקטען
 אין דער האַנד. דאן איז איהר מיט אמאָל אזוי לייכט געוואָרען אויפ'ן
 האַרצען, א האַפנונג האָט דאָרט אַרויסגעשפּראַצט און גענומען בליהען.
 זי האָט זיך אויפגעהויבען און איז צוריק אַריין אין הויז.
 אַריינקומענדיג אין איהר צימער, האָט זיך א רגע איהר געוואָלט
 אויפוועקען פריידלעך און איהר זאָגען: „וויִלסטו, פריידעל, א קענדי?
 דער שענער זשענטעלמאַן האָט דאָס מיר געבראַכט, און צו א באַלל
 האָט ער מיך אויך אַיינגעלאָדען...“ זי האָט זיך אָבער מיישב גע-
 ווען: עס האָט נאָך צייט. ווען נאָט וועט וועלען, וועט זי זיך נאָך
 אויסלאַכען פון פריידעל'ס קאַפּ. און זי האָט זיך געלעגט אין בעט,
 ניט אויסטהאַנדיג זיך, ווייל אין א צוויי שעה אַרום וועט זי דארפֿען
 אויפשטעהן צו דער אַרבייט.
 און באלד איז זי אַנשלאָפֿען געוואָרען מיט אַ גליקליכען שמיכעל
 אויף די ליפֿען.

3.

ווען פריידעל האָט געעפענט די אויגען, איז געבען איהר גע-
 שטאַנען איהר מאַמע, אַ בלייכע, דארע פרוי מיט אַ ווייס טיכעל
 אויפ'ן קאַפּ.
 — שטעה אויף, טאַכטערל, דער טאַטע און אלע זיינען שוין
 אַוועק אין שאַפּ...
 פריידעל האָט זי אַנגעקוקט מיט יענעם צוטומעלטען אויסדרוק
 אין די אויגען, מיט וועלכע מענשען קוקען באלד ווי זיי האָבען זיך
 פון אַ חלום אויפגעכאַפּט.
 די מאַמע האָט געקוקט אויף איהר מיט אויגען, פול צער:
 — אי, פריידעל, פריידעל — האָט זי גערעדט מיט וועהטאָג —
 דו האָסט גאָר ניט קיין רחמנות אויף זיך אַליין. שלעפּסט זיך אַרום
 גאַנצע נעכט, שלאַפּסט זיך ניט אויס און דערנאָך אַרבייטסטו אַ גאַנץ
 צען טאָג אין שאַפּ... וועה איז מיר, דו וועסט נאָך אמאָל חלילה,
 אזוי פאלען ביי דער מאַשין!...
 דאן האָט פריידעל מיט אמאָל גענומען שמיכלעך און איהר
 גאַנצער פנים איז בעגאַסען געוואָרען מיט ליכטיגער פרייד.

זי האָט אַ כאַפּ געטהאָן איהר מאַמע'ס האַנד, אַליין זיך אויפֿ-
געזעצט אויפֿ'ן בעט, צוגעצויגען זי צו זיך און זי גענומען קושען,
קושען.

דערביי האָט זי גערעדט:

— ווען דו וואָלסט וויסען, מאַמע, וואָס פאַר אַ בשורה איך
האָב פאַר דיר! ... מאַמע! מאַמע! ...

די מאַמע האָט זי אָנגעקוקט פּערוואַנדערט:

— פאַר מיר אַ בשורה?

— איך האָב דאָך אַ חתן, מאַמע! מאַקס זוערט דאָך מיין

חתן! ...

די מאַמע האָט זיך אַ צאָפּעל געטהאָן:

— האָ? ...

און אַרויסגעשטעלט אויף איהר נאָך גרעסערע אויגען.

— יא, יא, מאַמע, נעכטען איז דאָס געוואָרען. ער האָט מיך

אַזוי ליעב, מאַמע! און איך איהם, איך איהם! ...

זי איז אַרומגעשפּרונגען פּונ'ם בעט, די גאָלדענע האַאַר

צושאַטען איבער די ווייסע, צאַרטע אַקסלען, די בלויע אויגען שפּרין

צענדיג פּרייד, האָט אַרומגעכאַפּט איהר מאַמען און זיך צוגעדריקט

צו איהר ווי אַ קליין קינד.

דער מאַמע'ס בלייכער פנים האָט זיך צופלאַמט, אַזוי ווי זי

וואָלט פאַר אַ ברענענדיגען אויווען געשטאַנען, און איהרע ליפען

האַבען אַ ציטער געטהאָן.

דערנאָך האָט זי שטיל־שטיל אַרויסגערעדט:

— טאַקע?

— יא, יא, מאַמע! ...

— טאַקע! מאַקס? ...

— מאַקס, מאַמע! מאַקס! ... ביזטו צופריעדען, מאַמע?

די מאַמע האָט אַרויסגעלאָזט אַ טאָן, וואָס איז געווען האַלב

לאַך און האַלב בליפּ, גענומען גלעטען איהר טאַכטער איבער'ן קאַפּ

און מיט אַמאָל האָט זי ראַפּטאם זי געכאַפּט קושען, געכליפּעט דערביי

און גערעדט:

— נו, א דאנק גאט, א דאנק גאט, א דאנק גאט! מיט גליק, רבונן של עולם, מיט גליק! איד וועל געהן אנזאגען בענין!... און זי איז ארויסגעלאפען מיט א געפילדער.

די קינדער אויפ'ן אנדערען בעט האבען זיך אויפגעכאפט. לואי האט דערזעהן זיין שוועסטער, האט ער די ערשטע זאך געבעטען ביי איהר א סענט, ווי ער פלעגט עס טהאן יעדען טאג. אסתר'קע האט זיך אויפגעזעצט אויפ'ן בעט, אריבערגעבויגט זיך איבער לואי'ן און אויסגעשטעלט איהר הענטעלע צו פריידלען:

— ענד מי, פייעדי, ענד מי!...

— אלץ רייט, איד וועל אייך היינט געבען א גאנצען ניקעל! — האט פריידעל געזאגט.

און דערהערט עס, האט דער שטיפער לואי פאר שמחה זיך אזש איבערגעקוליעט אין'ם בעט. און אסתר'קע האט זיך צולאכט מיט איהר קינדערש געלעכטערעל, געוואלט נאכטהאן לואי'ן, איינגעבויגען דאס קעפעלע, געוואלט זיך איבערדרעהען, ניט געקענט, האט זי זיך אזוי גענומען קייקלען איבער'ן בעט, דרייגעווענדיג מיט די נאקעטע, צארטע פיסלאך, און פעהילכט דעם צימער מיט איהר געלעכטערעל...

פריידעל, וועלכע האט שוין געהאט איהר קליידעל אנגעטהאן, איז צום בעט צוגעלאפען, האט א כאפ געטהאן אסתר'קע אויף די ארעמס און האט זי גענומען האטשקען אין דער הויף. אסתר'קע האט נאך העכער געלאכט. דאן האט פריידעל געזאגט, נאכמאכענדיג אסתר'קעס קול:

— פייעדיע האט שוין א חתן, עסתעקע. מאקסעיען!...

און דערנאך זיך געווענדעט צו לואי'ן:

— דו ווייסט, לואי, מאקס איז דאך מיין חתן?...

דער אכטייאָהריגער לואי, וועלכער האט אין גאנצען ניט געדענקט אָפּשאַצען די בעדייטונג פון דעם, האט דאך אָבער געוואוסט, אז א חתן איז זעהר א טהייערע זאך, ווייל אָפט האָבען טאטער-מאמע גערעדט וועגען א חתן פאר פריידלען, און ער האט אויסגעשריען:

— הורריי! ! !

— הויעי!... — האט אסתר'קע איהם נאכגעשריען.

— הוררריי I — האָט פריידעל אויך אַ קוויטש געטהאָן, אַ כאַפּ
געטהאָן זיך, אָנגערופען זיך „משוגענע“ און זיך צולאָכט.
דאָן נאָך האָט זיך לואי געכאַפּט, אַז איצט וועט ער קענען בעטען
ביי מאַקס'ען אַ גאַנצען ניקעל (ביז היינט האָט ער ביי איהם נור
פענים געבעטען), איז ער גאָר געוואָרען מלאַ שמחה, אַרונטערגע
שפרונגען פּוּן'ס בעט, האָט אין איין העמד גענומען טאַנצען און
שפּרינגען, און נאָך העכער געשריען:
— הוררריי I... הוררריי I...!

הינטער דער טהיר נומער צוויי האָט דאָס געזאַנג פּוּן דעם
גליק און דער שמחה איצט געהילכט...

פאַרנאַכט איז די שמחה געווען נאָך גרעסער. זיי אלע זיינען
געזעסען ביים טיש און האָבען געגעסען: נחום, זיין פרוי מירקע,
פריידעל, איהר פּערהיראַטע שוועסטער לאַה'קע מיט איהר מאַן
דזשעק, לואי, אַסתר'קע און ברכה. דאָס עופּה'לע פּוּן'ס שטוב, ענגעלע,
אַסתר'קעס שוועסטער, אַן איין-יאָהריגע בייבי מיט געקרויזטע בלאַנדע
הערעלאַך און בלויע אויגעלאַך, איז געזעסען אויף אַ קינדערשע,
הויכען שטוהל, צווישען דעם זיידען און כאָבען, האָט געהאַלטען אין'ם
פּוּיסטעלע אַ שטיקעל ברויט, וואָס נחום האָט פּריהער איינגעטונקט
אין זיין טעלער סופּ, געשטופּט עס אין'ם מויל און איז אָפּט מיט דעם
פּערקראַכען אויפ'ן נעזעל, אויף אַ בעקעל און איבערגעלאָזט דאָרט
פייכטע ברעקלאַך פּוּן'ם ברויט. נחום האָט, עסענדיג, נאָכאַנאַנד זיך
געוויצעלט. יעדע וויילע האָט ער אימיצען אָנגעקוקט מיט לאַכער
דיגע אויגען און עפעס געזאַגט מיט הרחבה אין'ם קול. „ווי רעד
כענסטו, פריידעל, וועט דיין מאַקס צופריעדען זיין מיט אַ צעהן טויר
זענד דאַלאַר נדן? זאָג איהם, אַז מעהר קען ער פּוּן מיר ניט קריגען
קיין איין פעני I“

און אין אַ וויילע ארום, אַ קעהר געטהאָן זיך צום עופּה'לע מיט
ליעבע אין'ם קול:

— און דו, קעצעלע, וויפיעל ווילסטו נדן פאַר דיין חתן?
— סעי, שווער, בעליידיגט זי ניט — האָט זיך אַרױנגעמישט
ענגעלע'ס טאַטע דזשעק, אַ מאַגערער יונגער מאַן מיט פּערקאַשערטע
אַרבעל און האָריגע אַרמס — זי איז אַ סאַפּרעזשעמקע.

און לאה'קע, די מאמע, בלאנד און העל ווי איהר שוועסטער פריי-
דעל, האָט געזאָגט:

— דער חתן וועט איהר געבען נדו, א צוואנציג טויזענד.
— ווייס איך וואָס איהר רעדט — האָט פריידעל זיך אויך אָנג-
גערופען, האַלב אין שפּאַס און האַלב אין ערנסט — ביז יענער צייט
וועט שוין לאנג זיין די טאַציאלע רעוואָלוציאָן און קיין געלד וועג
שוין מעהר אויף דער וועלט ניט עקזיסטירען.
— די כלה איז גערעכט — האָט נחום זיך צולאכט — זי האַלט
מיט איהר חתן...

— און דו האַלטסט דען ניט מיט איהם, טאַמע?

— ער האַלט מיט מיר, טאַכטער! ...

איין ברכה האָט געשוויגען. זי האָט געגעסען און געטראַכט
וועגען דעם שענעם יונגען מאַן, וואָס האָט געוואָהנט מיט זיין מוטער
און שוועסטער אין דער שכנה'ישער טהיר.

נאָכ'ן עסען איז זי גלייך אוועק מיט א צייטונג אין איהר צימער.
פריידעל און לאה'קע האָבען גענומען אויפראמען פון'ם טיש. דזשעק
האָט זיך אויסגעצויגען אויף דער זאַפע מיט א סיגארעט אין'ם מויל.
מירקע האָט גענומען עננעלע'ן אויף די הענד, נחום אסתר'קען און ביידע
האָבען זיך גענומען שפיעלען מיט די אייניקלאד. לואי איז ארויס-
געלאָפען אין סטריט צו זיינע חברים.

— גיב מיר אַהער עננעלע'ן אויך — האָט נחום זיך אָנגערופען

— איך וויל זיך צוגעוועהנען צו האַלטען עטליכע אייניקלאך מיט
אַמאָל...

מירקע האָט איהם געענטפערט מיט יענעם בעזונדערען שמיי-
כעל, וואָס מען בעמערקט ביי דער פשוט'ער פרוי, ווען מען זאָגט
א געפּעפּערטען ווייץ:

— שוין? האַסט קיין צייט ניט? ביים זיך אָב די צונג.

דו אַלטער נאַר! ...

דערנאָך, ווען דער טיש איז געווען אויפגעראמט, און לאה'קע
האָט זיך געזעצט געבען איהר מאַן אויף דער זאַפע, און פריידעל
האָט זיך געשמעלט פלעכמען איהרע גאַלדענע האָאַר, ווארטענדיג
אויף מאַקס'ען, האָבען זיי אלע זיך צורעדט וועגען דעם לעצטען. זיי

אלע האָבען פיעל געהאלטען פון איהם. אַן אַרענטליכער באַי, אַ גוטער פערדיענער. ניט קיין פראַסטאָק, חלילה. ווערט שטאַרק רעספּעקטירט אין זיין שניידער-יוניאָן. האַלט אַמאָל אַ שענע רעדע, איז אָנגעלעזען. שטייטש, אָנגעלעזען, רעדט אַמאָל אזוי, דאָס נאר אמת געבילדעטע קענען איהם פערשמעהן...

— אַ מאָדנע זאך — האָט זיך דזשעק אָנגערופען — ווי ער האָט זיך דאָ „אויסגעבילדעט“... איך געדענק איהם דאָך נאָך, ווען ער איז אָנגעקומען אַ גרינער. געווען אַ פשוט'ער, היימישער שניידער. איך גלויב ניט, אויב ער האָט זיין נאָמען געקאָנט אונטערשרייבען. דאָ אָבער האָט ער זיך אַ נעהם געטהאָן צו לעזען די צייטונגען, די אידישע סאַציאַליסטישע ביכלאך, אָנגעהויבען צו געהן אויף די לעקטור שאַרם און היינט איז ער פיין „אויסגעבילדעוועט“ און רעדט אַמאָל איז דער יוניאָן ווי אַן אמת'ער לעקטורער.

— דאָס איז אַמעריקא! — האָט נחום אונטערגעכאַפט — געדענטשט זאָל זיין אזא לאַנד. מענשען מיט ניט קיין פערשמאַפטע מוחות קענען דאָ ווערען לייט!...

— היינט זיין ארבייטען אין דער צייט פון אַ סטרייק — האָט דזשעק גערעדט ווייטער — ווי אזוי ער פיקעוועט נעבען די שעפער. זיין שלאָגען די „סקעבס“. איך ווינש קיינעם ניט צו פערזוכען זיין נעם אַ פלעם...

— קיין עין הרע ניט! — האָט מירקע אונטערגעכאַפט.

— אַ טהייערער באַי! — האָט נחום אויסגעשריען און גענומען האַטשקען אַסתר'קען אין דער הויף.

— איך זאָל דאָס מיר דענקען! — האָט לאַה'קע געזאָגט.

פריידעל האָט זיך צוגעהערט, געפלאַכטען איהרע האָאַר און איהר האַרץ האָט געטאַנצט פאַר גלויק. דאן האָט זי זיך אָנגערופען:

— פאַרוואָס איז ער נאָך נישטאָ?

— הערט אויס — האָט נחום פלוצים געזאָגט — איך וויל

האַבען אַביסעל שפּאַס מיט איהם, ווען ער וועט קומען. — איהר מישט זיך נור ניט!...

און גלייך טאַקע האָט מען אָנגעקלאַפט אין טהיר.

— שאַ! — האָט נחום ארויסגעשעפּצעט — איהר זאָלט שוויי-

גען! קאַם אין!

מאָסס איז אַרײַנגעקומען, פֿריש פּוֹז'ם באַרבער, און זײַן רױטער
פֿנים האָט געגלאַנצט, פּונקט ווי זײַנע נור־וואָס אָפּגעפּוצטע שײַך.

— גוד אײוונײַנג...

— דו הוֹלטאָי דו! — האָט זײַך נחום אויף איהם אַרױפּגע־
וואָרפּען מיט זעהר אַן ערנסטער מינע — סמײַע נײַט צו געהן אַהער!
דו וועסט מיר אײַנרײַדען מײַן טאַכטער, אז דו לײַעכסט זײ!

מאָסס איז געבליבען שטעהן מיט אויסגעגלאַצטע אויגען אויף
איהם. פֿרײַדעל איז צוגעפּאלען מיט'ן פֿנים צו טיש און געשטיקט
איהר געלעכטער. לאַה'קע איז אַרױסגעלאָפּען אין אַ צווייטען צימער.
מירקע האָט צוגעדריקט איהר פֿנים צו עננעל'ען אויף איהרע אַרמס, גע־
לאַכט און געמורמעלט: „דער מטורף!“ און דזשעק, לײַגענדיג אויף
דער זאָפּע, האָט אונטערגעהאַלטען זײַן שווער:

— מען דאַרף איהם צוברעכען רוק און לענד, אַזאַ חברה־מאַן! ...
מאָסס האָט געקוקט צומישט פֿון דזשעק'ען אויף נחום'ען און פֿון
נחום'ען אויף פֿרײַדלען ביים טיש. דערנאָך האָט ער זײַך פּלוצים אַנ־
געשטויסען, און מיט אַ ברייטען שמײַכעל צוגעגאַנגען צו נחום'ען,
דעם גראָבען פּינגער אויסגעשטעלט געגען יענעם'ס בויך און איהם
א קיצעל געטהאָן:

— קײַן! קײַן! ...

נחום האָט זײַך צולאַכט און נאָך איהם מירקע און פֿרײַדעל, און
דזשעק. און לאַה'קע איז צוריק אַרײַנגעלאָפּען, מיט די הענד דרײַ־
קענדיג די ברוסט און לאַכענדיג אויפ'ן קול. אפּילו אַסתר'קע האָט
אויך איהר פֿרײַד אַרױסגעוויזען, צוטאַנצענדיג זײַך בײַ איהר זײַדען
אויף די הענד מיט אַ פּרעהליכער קוויטשעריי. דערנאָך האָט נחום
אַרונטערגעלאָזט אַסתר'קען אויף דער ערד, געגעבען מאָסס'ען די האַנד,
אַרומגענומען איהם און זײַך מיט איהם צוקושט.

— זאָל זײַן מיט מזל, מיט גליק, מײַן זוהן!

— אַמון! — האָט מירקע אונטערגעכאַפט מיט'ן גאַנצען האַר־
צען און אָפּגעווישט אַ טרער.

4.

עמליכע מאַנאַט זיינען פּאַראַיבער. מאַקס און פּריידעל זיינען געווען גליקליך. זיינען געגאנגען אַמאַל אין אידישען טהעאַטער און האָבען דאָרט אַפּלאַדירט די שענע, „עהרליכע“ מענשען אויף דער ביהנע, בעזאָנדערס ווען יענע האָבען גענוואָלדעוועט מיט רעוואָליר-ציאָנערע פּראַזען... האָבען בעזוכט לעקציעס און אזוי מאַסען-פּער-זאַמלונגען און דאן האָט מאַקס איהר ערקלעהרט אויף זיין בעזונדערען שטייגער, מיט וואָס ער איז איינפּערשטאַנען מיט'ן לעקטשורער אָדער רעדנער און מיט וואָס ניט. זי איז אלע מאָל געווען איינפּערשטאַ-נען מיט איהם, מיט מאַקס'ען, כאַטש זי האָט איהם זעלטען-ווען פּער-שטאַנען, און האָט גרויס דרד-אַרץ געהאַט פאַר זיינע שווערע, וויסענ-שאַפּטליכע“ ווערטער, וועלכע האָבען זיך פּון זיין מויל געשאַטען צו הרג'עטע, צוקאַליעטשעטע, אלע מאָל אַהן אַ סדר, אַבער קיין מאָל ניט מיט דער אַבזיכט צו ווייזען, וואָס ער קען, אָדער ריכטיגער, וואָס ער קען ניט, אלע מאָל עהרליך און אויפּריכטיג... ער האָט אויף זיין בעזונדערען שטייגער געדענקט און פּערשטאַנען די שווערע ענינים, וועגען וועלכע די לעקטשורערס האָבען גערעדט און די שרייבער האָבען געשרייען, אויפּגעכאַפט די שווערע ווערטער ביי זיי און דערנאָך אַרויסגעשאַטען זיי אויף זיין בעזונדערען שטייגער. וואָס שווערער אַ לעקטשורער האָט גערעדט און אַ שרייבער האָט געשריבען, אַלץ מעהר דרד-אַרץ האָט ער פאַר זיי געהאַט, אַלץ גרעסערע וויסענשאַפּטס-לייט זיינען זיי געווען אין זיינע אויגען. גאַנץ אַפט איז ער געזע-סען אין איהר צימער און איהר פּאַרגעלעזען אויפ'ן קול די שווערסטע אַרטיקלען פּון דער „צוקונפּט“, צי פּון דער אַלטער „פּרויע געזעל-שאַפּט“ און האָט זיי איהר ערקלעהרט און פּערמיטשט, אָדער „בע-לייכטעט“ — ווי ער אליין פּלעגט זאָגען. אַמאַל האָט ער פאַר איהר פּאַרגעלעזען בעלעטעריסטישע זאַכען — אַגב נאָך מיט מעהר הנאה, ווי די וויסענשאַפּטליכע אַרטיקלען — אַבער אלע מאָל די בעסטע, די אמת רעאַליסטישע, אָדער ווי ער פּלעגט אַרויסריידען: „רילאַ-איסטישע“... און אמת רעאַליסטישע האָבען ביי איהם געהייסען אַזוינע ערצעהלונגען, צי ראַמאַנען, וואָס האָבען אַפען בעהאַנדעלט די געשלעכטליכע פּראַגע. און דערפאַר זיינען געווען אַ טאַלסטאַי, אַ

זאָל, אַ מאַפּאַסאָן און מאַנכע אידישע שריפטשמעלער גרויסע שרייב-
בער. אמת, אמאָל, ווען ער האָט געלעזען אַ שונד־ראַמאָן און דאָרט
געטראָפּען אזאָ סצענע נאָך אַפּענער געשילדערט, האָט ער זיך דאָן
געוואונדערט: שטייטש, אזוי „רילאַאיסטיש“, היינט וואָרום זאָגט
מען עפעס, אַז דאָס איז שונד! ... האָט ער זיך דאָן געוואונדערט און
אויף דעם קיין ענטפּער ניט געפונען...

און ווען ער האָט פאַר איהר געלעזען די דאָזיגע זאַכען, האָט ער
איהר דאָן אויך ערקלעהרט, אַבער מעהר מיט זיינע שטאַרקע,
מעכטיגע הענד... יעדעס מאָל נאָך אזאָ, „רעאליסטישע“ זאָך האָט זי
געפיהלט וויי אַלע אַברים טהוען איהר וועה... אזוי געזונד און מיט
אזאָ פייער האָט ער איהר ערקלעהרט...

אינ'ם הויז איז ער איצט שוין פּעררעכענט געווען ווי איינער
פון דער פּאַמיליע, האָט דאָרט געגעסען און געטרונקען און אַלע
דאָרט האָבען איהם ליעב געהאַט און פון איהם נחת געקליבען.

נור איין ברכה האָט איהם פיינד געקראָגען. אַנקוקען איהם ניט
געקענט, ווי כמעט יעדען אינ'ם הויז, זינט פריידעל איז אַ כלה גע-
וואָרען. זי איז איצט יעדען אָבענד אין דער גאַס־טהיר געשטאַנען
און דעם שענעם יונגען מאַן אָפּגעוואָרט. זי האָט איהם אָכער ניט
געזעהן. אפנים, ער איז פּערנומען געווען אין זיין געשעפט. איז זי
געשטאַנען, ביז איהר איז גוט קאַלט געוואָרען, דערנאָך איז זי אוועק
ערגעץ אין אַ פינף סענטיגען טהעאַטער, געזעהן דאָרט בילדער,
אַ מואווינג פיקטשור... געהערט ליעדלאַך און אויף אזאָ אופן גע-
זוכט אויסצופילען די פּוסטקייט אין איהר האַרצען, געזוכט איהר
בענקעניש צו דערשטיקען...

* * *

און מיט אמאָל איז מען אין דעם דאָזיגען הויז אונרוהיג געוואָר-
רען. מאַקס האָט ערקלעהרט, אַז ער פּערלאַנגט „פרייע הייראַטה“,
אַהן אַ חופּה הייסט עס... ביי פריידלען וואָלט ער דאָס אפּשר גע-
פּוועל'ט, נור איהר מאַמע האָט ערקלעהרט, אַז ווען מען זאָל איהר
אפילו אַנשיטען אַ פּולע הויז מיט גאָלד, וועט זי דאָס ניט דערלאָזען.
דערביי האָט זי אויפּגעהויבען אזאָ יאָמער, אַקוראַט ווי מען וואָלט
פון איהר פּערלאַנגט, אַז פריידעל זאָל זיך שמד'ען, אָדער שטאַרבּען.

נחום איז אויך צומישט געוואָרען: וואָס הייסט אָהן אַ חופּה? אמת, ער איז טאַקע אַ פּרייער מענש, און אויפגעקלעהרטער, אָבער אַ חתונה דארף זיין ווי געהעריג איז. מען מאַכט איין מאָל חתונה אַ קינד. אָהן אַ חופּה איז עפעס גאָר קיין חתונה ניט. עס ווילט זיך אַמאָל אין לעבען אַ טאַנץ טהאַן אויך. וואו זאָל מען אַ טאַנץ טהאַן, ווען ניט ביי אַ קינד אויף דער חתונה? ... און ווידער טאַקע אַז מען האָט חתונה מיט אַ חופּה איז מען עפעס מעהר מאַן און ווייב פאַר לייטען אויך. אויפגעקלעהרט היינט, אויפגעקלעהרט מאָרגען, נור אַ קינד איז אַ קינד און מען קען ניט מיר נישט דיר נישט, כאַפֿ־לאַפּ, און שוין מאַן און ווייב! ... אָבער מאַקס האָט זיך איינגע'עקשנ'ט: ביי איהם איז נישטאָ קיין „מאָנסי ביזנעס“, ער איז אַ פּרינציפּיעלער מענש. אומזיסט האָט איהם דזשעק אנגעוויזען אויף זיך אַליין: ער, דזשעק הייסט עס, איז אויך אַ מענש מיט פּרינציפּען, פונדעסטוועגען האָט ער חתונה געהאַט מיט אַ חופּה. מאַקס האָט איהם געענטפּערט:

— דו ווייסט אזוי פיעל אין פּרינציפּען, וויפיעל דער קאַפיטאַל־ליסטישער קלאַס פון רחמנות און יושר...

האָט זיך לאַה'קע, דזשעק'ס ווייב, דאָן אויך אַריינגעמישט:

— און אַז מיר האָבען חתונה געהאַט מיט אַ חופּה, ליעבען מיר דען דערפאַר ניט איינער דעם אנדערען? ...

— און אויך וויל חתונה האָבען אָהן די פיער פלעקלאַד — האָט מאַקס געענטפּערט — אויך בין ניט קיין היפּאָקריט. ווען אויך זאָל ניט האַנדלען פּרינציפּיעל און רעוואָלוציאַנער, מעג מיך דאָן דער טייַ פּעל געהמען! ...

— אָבער מען דארף האָבען רחמנות אויך — האָט מירקע זיך געווענדעט צו איהם מיט אַ געוויין — אויך וועל דאָן אַזא זאָך ניט איבערלעבען! ...

מאַקס האָט געענטפּערט, ציהענדיג די ווערטער, אזוי ווי ער פלעגט ריידען אין זיין יוניאַן:

— דארפּט איהר ניט זיין אזוי נאַריש, ניט אזוי פאַנאַטיש, ניט אזוי בלינד; איהר דארפּט אָנהויבען צו פּערשטעהן, צו בעגרייפּען, אַריינבריינגען אין דעם גייסט פון אַזא טהאַט, פון אַזא האַנדלונג, וואָס וועלכע יעדער קאַנסעקווענטער, אמת'ער רעוואָלוציאַנער מיט „קאַפּראַ“

מיסלאָזע" פרינציפען און ניט קיין היפאָקריט מוז האַנדלען אזוי
 „קאָפּראַמיסלאָז" און ניט ווי אַ גאָט פּערדאָמטער היפאָקריט! ...
 — וואָס זאָגט ער, האָ? — האָט מירקע זיך געווענדעט צו איהר
 מאַן.

— ניטאָ וואָס צו הערען! — האָט נחום פּלוצים אויסגעשריען
 מיט אַזאַ כּעס, וואָס קיינער וואָלט פּון איהם קיינמאָל ניט ערוואַר-
 טעט: — מאַקס, קענסט געהן! זי וועט קריגען אַן אַנדער חתן! ...
 — אַלל־דייט — האָט מאַקס אַרויסגעמוֹרמעלט — איד געה! און
 ער איז אוועק מיט אַן אַרונטערגעלאָזענעם קאַפּ.

פּריידעל איז אַריין צו זיך אין צימער און האָט זיך צוֹוווינט.
 ברכה, וועלכע איז געווען דערביי, בעת דער געשפּרעך מיט מאַקס'ען איז
 פאַרנגעקומען, האָט איהר פּרייד ניט געקענט פּערבעהאלטען און אַזש
 גענומען זינגען אַ פּרעהליך, ציניש ליעדעל, וואָס זי האָט געהערט
 אין דעם ביליגען טעהאַטער, ביז לאַה'קע, וועלכע האָט פּערשטאַנען,
 פאַרוואָס זי פּרעהט זיך, איז אויף איהר אָנגעפאַלען און זיך גענוֹר-
 מען מיט איהר קריעגען. נחום איז אַרומגעגאַנגען אַ צומישטער.
 מירקע האָט זיך פּערוקט אין אַ ווינקעלע און געווישט די אויגען.
 אַפּילו אַסתר'קע האָט געקוקט אַרום זיך צושראָקען. לואי איז אַינ'ם
 שטוב ניט געווען און שפּעטער, ווען ער איז אין הויז אַריין, האָט ער
 גלייך דערשמעקט, אַז עפעס איז דאָרט ניט גלאַט, איז ער צוגעגאַנג-
 גען צו לאַה'קען און ביי איהר אזוי לאַנג געפּרעגט, ביז זי, וועלכע
 איז געווען איצט אין כּעס, האָט איהם אַ שטויס געטהאָן פּון זיך. דאָן
 איז ער אוועק שלאַפּען.

שפּעט ביינאַכט איז בעני, דער סטודענט, פּון דער אַרבייט גע-
 קומען, אַ בלאַנדער, בלייכער, מאַגערער יונגער מאַן. נחום האָט אויף
 איהם געוואַרט. ער האָט איהם דערצעהלט, וואָס דאָ איז פאַרנע-
 קומען. בעני האָט אויסגעהערט דעם פּאַטער, דערנאָך האָט ער גע-
 ענטפּערט:

— איד האָב דאָס ערוואַרטעט... איד וועל מאַרגען זיך מיט
 איהם זעהן... אפּשר... איד וועל פּרובען...

אויף מאַרגען האָט זיך בעני מיט איהם געזעהן. עס האָט ניט
 געהאַלפּען. מאַקס האָט גע'טענה'ט, אַז ער איז ניט קיין היפאָקריט,
 און וויל האַנדלען לויט זיינע פּרינציפען...

פריידעל איז געווען פערצווייפעלט, האָט ניט געגעסען און ניט געקענט שלאָפֿען.

איז אַ צוויי טעג ארום האָט זיך מאַקס ווידער בעווויזען ביי זיי אין הויז, ער איז אריינגעקומען בלייב און פער'מרה'שחורה'ט און האָט זיך געזעצט אויף אַ שטוהל. אַלע אינ'ם הויז האָבען זיך דערפרעהט, ווען זיי האָבען איהם דערזעהן, האָבען אָבער זייער פרייד ניט ארויס־געווויזען, נור זיך דורכגעוואונקען מיט די אויגען.

זיי האָבען איהם געבעטען עסען, ער האָט ניט געוואָלט. טריינ־קען אַ גלאָז טהעע, ער האָט זיך אָפּגעזאָגט.

דאן האָט מירקע זיך אָנגערופען:

— זעה, מאַקס, וואָס פון פריידלען איז געוואָרען און דו זאָגסט

נאָך, אז דו האָסט זי ליעב! ...

מאַקס האָט אַרויסגעמורמעלט:

— איך לייד ניט וועניגער פון איהר... מיר ליידען ביידע...

איך געה ארום אָהן אַ קאַפּ... איד האָב שוין צוויי טעג ניט געגען סען...

— היינט פאַרוואָס ביזטו אזא עקשן? — האָט נחום זיך אָנגע

ערופען.

— אַן עקשן? פאַרוואָס? ווייל איד בין אַ פּרינציפיעלער

מענש? ווייל איד האָב מיין „אנשויואנג?“ — האָט מאַקס כמעט אַרויסגעקרעכצט.

דאן האָט ער זיך אויפגעהויבען און געזאָגט:

— הערט אויס... נוט! מיר וועלען אָנשרייבען אַ בריעף

אין אונזער צייטונג וועגען דער גאַנצער געשיכטע און פרעגען ביי איהר אַ ראַטה און ווי זי וועט ראַטהען, אזוי זאָלען מיר טהאָן. זייט איהר איינפערשטאנען? ...

אויף דעם האָבען אַלע מסכים געווען. די צייטונג וועט, חלילה,

ניט הייסען טהאָן קיין עולה. זיי האָבען יעדען טאָג געלעזען די עצות פון דער צייטונג און האָבען אין איהרע עצות געגלויבט, ווי פרומע אידען אין די עצות פון אַ גוטען אידען...

— נור דעם אמת זאָל מען איהר שרייבען — האָט נחום גע-

זאָגט — דעם גאַנצען ריינעם אמת, דעמאָלט וועט זי געבען אַ ריכ־טיגע עצה...

— און וועגען די יסורים פון מיין הארצען זאָלט איהר אריינ־
שרייבען — האָט מירקע זיך אַ כאַפּ געטהאָן — אַי, אַז איד אַליין
וואָלט געקענט שרייבען!...

און מאַקס האָט זיך געזעצט שרייבען דעם בריעף, איז געזעסען
איבער אַ שטונדע און האָט צום סוף איהם אָנגעשריבען. אַלע האָבען
זיך ארום איהם אַרומגעשטעלט, ברכה אויך, און ער האָט גענומען
לעזען:

„איך און די אויסגעוועהלטע מיינע, וואָס־וועלכע איך וויל מיט
איהר מיין צוקונפט פּערבינדען, זיינען פרייע גייסטער, וואָס־וועלכע
שטרעבען מיט אונזער צוקונפּט־שיף צו דער פרייער געזעלשאַפּט אָהן
צוואַנג און אָהן שקלאַפּעריי און וואָס־וועלכע ווילען לעבען אין דער
היינטיגער געזעלשאַפּט פון קאָפיטאַליסטישער היפּאָקריטסטווע קאָפּ־
ראַמיסלאַז און פּרינציפּיעל לויט אונזערע פּרינציפּען און אַנשוואַונ־
גען. די עלטערען איהרע פּאָדערען די פיער שטעקענס מיט אַ חופּה,
אַניט קעמפּען זיי געגען אונזער פּעראַייניגונג. איך לייך שרעקליך
און מיין אויסגעוועהלטע ליידעט אויך שרעקליך און אויף איהרע על־
טערען איז אויך אַ מיטלייך, ווארים זיי זיינען דאָך ניט שולדיג, וואָס
איז זייערע קעפּ איז נאָך פינסטער... האָבען מיר זיך פּערלאָזען אויף
איך און ווי איהר וועט אונז ראַטעהען אזוי וועלען מיר טהאָן...“

ער האָט זיך אַרומגעקוקט:

— נו? ווי געפּעלט איך דער בריעף?

— און וואו זיינען מיינע יסורים, מאַקס? — האָט מירקע זיך
אַ כאַפּ געטהאָן מיט טרערען אין'ם קול — די צייטונג זאָל וויסען,
אַז ווען איהר שטעלט ניט, חלילה, קיין חופּה, וועל איך דאָס ניט
אויסהאַלטען, איך וועל שטאַרבען. שטעל דאָס אריין, מאַקס, דע־
מאָלט וועט זי רחמנות האָבען אויף מיין לעבען!...

מאַקס האָט צוגעשריעבען:

„און איהר מוטער זאָגט, וואָס־וועלכע קעמפּט מעהר פון איהר
פּאַטער, אַז זי וועט בעגעהן זעלבסט־מאָרד, אויב מען וועט קיין חופּה
ניט שטעלען...“

— אַז איך וועל פּלאַצען, אַז איך וועל דאָס ניט אויסהאַלטען —
האָט איהם פּערריכט מירקע — אַט דאָס שרייב!...

מאָס האָט נאָאָיו געענטפערט :

— נו, וואָס פאַר אַן אונטערשיעד, ווי אזוי איהר וועט שטאַר-
בען : צי פלאַצען, צי אנדערש, אָבי עם וועט זיין א זעלבסט־מאַרד.
און דאָס האָב איד קלאָהר געשריעבען...

דערנאָך איז ער אַוועק מיט פריידלעך אַריינװאַרפען דעם בריעף.
דאָן האָט יעדער גענומען בעטען אין האַרצען, אַז די צייטונג זאָל
געבען די ריכטיגע עצה.

ברכה איז געשטאַנען פערטהאַן אין זיך. עס איז איהר פלוצים
איינגעפאלען, פאַרוואָס זאָל זי אויך ניט אַריינשרייבען אין איהר
צייטונג. זי לעזט דאָרט יעדען טאַג, ווי חתנים זוכען דאָרט כלות
און כלות חתנים, פאַרוואָס האָט זי דאָס ביז היינט ניט געטהאַן? ...
אוי, א גלאַמפּ! ... און טאַקע אויסריידען דאָס האַרץ אויך. אפשר
וועט ווער רחמנות האָבען! ...

און זי איז אַריין צו זיך אין צימער מיט'ן טינט און פּעדער,
גענומען פּאַפּיער, געזעצט זיך אויפ'ן בעט, צוגערוקט צו זיך דעם קליין
טישעלע און גענומען שרייבען :

„איד ביז פינף יאָהר אין אמעריקא“ — האָט זי געשריעבען —
„קום פון מינסק. איד האָב דאָ ניט קיין עלטערען און קיין פריינד.
איד ביז דאָ עלענד ווי אַ שטיין. איד פּערגעה דאָ פאַר בענקעניש
נאָך אַ היים. איד וועל קענען זיין אַ גוטע פרוי און אַ גוטע בעל-
הבית'טע צו אַ מאַן. מעג ער זיין ניט קיין שענער, ניט קיין רייכער,
נור אַן עהרליכער אַרבייטער...“

זי האָט אַ טראַכט געטהאַן, דאָן האָט זי ווייטער געשריעבען :

„און ער מעג זיין אפילו אַן אלמן, אָבער אַהן קינדער...“

זי האָט ווידער אַ טראַכט געטהאַן :

„און ער מעג זיין אפילו אַן עלטערער (זי האָט עם אויסגעמעקט
און עם דערנאָך ווידער אָנגעשריעבען), איד וועל יעדען זיין אַ גוטע
ווייב. איד ביז עלענד ווי אַ שטיין (איהרע אויגען האָבען זיך אַנ-
געפילט מיט טרערען און זיי האָבען פּערשטעלט פאַר איהר די בוכ-
שטאַבען. דאָן האָט זי אָבגעווישט די אויגען און ווייטער געשריע-
בען). קיין געלד האָט איד ניט, נור אַ וואַרימע האַרץ און אַ גוטען
כאַראַקטער. איד ביז אַלט... (זי האָט זיך אָבגעשטעלט און גענומען
טראַכטען. דאָן האָט זי אָנגעשריעבען „25 יאָהר“ און באַלד פון דעם

פינף געמאכט א דריי. זי האָט געשריעבען ווייטער): איך בין א גע-
זונדע, ווען 170 פונט און ווען איך וואָלט אזוי פיעל ניט געליטען,
וואָלט איך נאָך מעהר געוואויגען. איך לייך זעהר שטאַרק, ווייל איך
בין עלענד ווי א שטיין“.

זי האָט זיך אונטערגעשריעבען:

„די בענקענדע“.

אויף מאָרגען האָט זי איהר בריעף אוועקגעשיקט. איהר בריעף
איז ערשיינען אין איהר צייטונג פריהער ווי מאַס'עס בריעף אין
זיין צייטונג. און זי האָט גענומען ווארטען, אז אימיצער זאָל זיך
אַברופען אויף איהם. יעדען פארנאכט, ווען זי איז פון דער ארבייט
געגאנגען, האָט זי מיט א קלאַפענדיגען האַרצען איהר צייטונג געקויפט
און געזוכט דאָרט, אז אימיצער זאָל זיך אַפּרופען אויף דעם בריעף
פון „די בענקענדע“, אָבער קיינער, קיינער האָט זיך ניט אַפּגערופען,
אַקוראַט ווי איהר בריעף וואָלט גאָר קיינמאָל ניט געדרוקט געווען.
איצט איז זי נאָך מעהר פערצווייפלט געווען. אַנדערע ענטפערט
מען דאָך. פארוואָס ניט איהר! ... א פאָר מאָל האָט זיך איהר גע-
חלום'ט, אז זי האָט געקראָגען בריעף פון יונגע לייט און זייערע פאָ-
טאָגראַפיעס מיט א פאָרשלאַג, און איין מאָל האָט זי זאָגאר דערקענט
אין א פאָטאָגראַפיע דעם שענעם יונגען מאַן, וועלכער האָט געוואָהנט
מיט זיין מוטער און שוועסטער אין דער טהיר נומער דריי. דערנאָך
אָבער, אז זי האָט זיך אויפגעכאַפט, האָט זיך די ווירקליכקייט איהר
אויסגעוויזען נאָך פינסטערער ...

יענע האָבען אויף מיט אונגעדולד ערווארטעט זייער בריעף אין

דער צייטונג.

מאַסס איז געווען אונרוהיג, טאַמער הייסט איהם די צייטונג בליי-
בען „קאָפּראַמיסלאָז“, ער האָט זיין אונרוהיגקייט אָבער ניט ארויסגע-
וויזען. פרידעל האָט אויך פאר דעם געציטערט און שטילענקערהייט
האָט זי צו דעם גאָט, וואָס האָט אין איהר האַרצען געלעבט, געבעטען:
„גוטניקער גאָט, האָב רחמנות, לעג זיי דאָרט אריין די ריכטיגע
עצה...“ און איהר מאַמע מירקע האָט א סוף מאָל גערעדט צו נחום'ען:
— טאַמער וואָלטען מיר צוגעגאנגען צו דער צייטונג און זי גע-

בעטען, האָ?

ביז איינמאל אַ זונטאג גאַנץ פריה, ווען אלע האָבען נאָך געד
שלאָפֿען, האָט זיך דערהערט אַ קלאַפֿען אין זייער טהיר.

נחום האָט געעפענט. מאַקס איז אריינגעלאָפֿען, פּאַכענדיג מיט
דער צייטונג אין דערהויך, און דער פנים האָט ביי איהם געברענט
פלאַם־פֿייער און ער האָט אין גאַנצען געשמייכעלט. ער האָט אַ כאַפּ
געטהאָן נחום'ס האַנד מיט אַזאַ התפעלות, דאָס יענער האָט גענומען
שרייען פאר וועהטאָג. דאן האָט ער איהם געוויזען די צייטונג. נחום
האָט דאָרט געפונען דעם בריעף און דעם ענטפער. ער האָט איבער־
געלייענט און גענומען טאַנצען.

— אַהאָ — האָט ער געשריען — נו, ווער איז געווען גערעכט,
אַ מהומה אויף דיר? זעהסט? וואָס די צייטונג ענטפערט? אַ
קאַטאַועס אַ מאַמע'ס האַרץ! די גמרא זאָגט אויך... דער בחיי
אויך... מירקע! — האָט ער אַ געשריי געטהאָן און איז אוועקגעלאָפֿען
מיט דער צייטונג צו איהר אין שלאָף־צימער.

באַלד זיינען אלע אויף געווען אין'ם הויז. האַלב־אַנגעטהאָנענע
איז מען ארויסגעלאָפֿען פון די אנדערע צימערען, דזשעק אַ באַר־
פוסער, לאַה'קע מיט אַ ראפער מיט צולאָזענע האַאַר, בעני איז אויך
ארויסגעקומען מיט אַן אויפגעשטעלטען קראַנען, פריידעל אין שיד
אַהן זאַקען, מירקע מיט'ן טיכעל פערדרעהט אויפ'ן קאַפּ, כליפֿענדיג
פאַר פרייד, נחום הינטער איהר מיט דער צייטונג אין דערהויך, אפילו
לואי און אסתר'קע זיינען אויך אריינגעשפרונגען אין זייערע קורצע
העמדעלאך, כמעט נאַקעט. מען האָט געלעזען דעם ענטפער, געפרעהט
זיך און געבענשט די צייטונג.

נחום האָט געזאָגט:

— פאַרט אַן אויפגעקלעהרטע צייט! אַמאל האָבען אידען געד
שיקט קוויטלאך וועגען עצות צו גוטע אידען, היינט שיקט מען בריעף
צו די צייטונגען. און עס איז בעסער אזוי. אין די צייטונגען מעג
מען טאַקע האָבען אמונה!...

— אמת, אמת! — האָט מירקע מסכים געווען מיט התפעלות.

און בעני, דער סטודענט, האָט אַ טראכט געטהאָן:

— טאַקע אַ נייע אמונה ביי אידען! וויפיעל גוטעס די צייט

טונגען וואַלטען געקאַנט אויפטהאָן ביי אַזאַ גלויבען אין זיי!...

מאקס איז צוגעגאנגען צו נחום'ען, האָט איהם אַ קיצעל געטהאָן מיט'ן גראָבען פינגער אין זייט און זיך אָנגערופען מיט אַ ברייטען שמייכל:

— צופריעדען, האָ?

נחום האָט איהם ניט געענטפערט, ארומגעכאפט איהם און זיך מיט איהם צוקושט...

ברכה איז דורכגעגאנגען. זי האָט שוין געהערט וועגען דעם ענטפער און עס האָט זי אַזוי געמוטשעט, געמוטשעט. זי איז גע'גאנגען קויפען איהר צייטונג, טאַמער האָט זיך היינט אימיצער דאָרט אָפגערופען.

אין דער גאס־טהיר איז זי פלוצים שטעהן געבליבען. זי האָט דערזעהן דעם שענעם יונגען מאַן אין דרויסען אויף די טרעפּ.

ער האָט געקוקט אויף איהר מיט אַזוינע לאַסצענדיגע אויגען.

— העללֶאָ! מען זעהט אייך עפעס ניט!...

זי האָט קוים ארויסגערעדט פאר אויפגענונג:

— און אייך אויך ניט...

— אייך האָב אייך שוין פיעל מאָל געוואָלט טרעפען... אייך וויל

אייך איינלאָדען צו אַ באַלל... היינט, אויב איהר ווילט...

זי האָט זיך אַ טרייסעל געטהאָן:

— היינט? אַלל־רייט, מיט פּערגעניגען.

— אייך וועל אויף אייך וואַרטען פונקט אַכט אַוהר אַבערס דאָ

ביי גרענד סטריט. פּערגעסט־זשע ניט.

און ער איז אריין אין דער טהיר, וואו זי איז געשטאנען, דורכ'ן

געקוועטשט זיך אויף אַ בעזונדערען אופן מיט זיינע עלענבויעגענס

פּערביי איהר, אַזוי, דאָס זיי האָבען בעריהרט איהר בוזים, אַקוראט

ווי ער וואָלט אַפריהער געוואָלט בעטאָפען אַ געוויסע סחורה, צו זעהן,

וואָס דאָס איז אַזוינס, דערנאָך האָט ער זיך אָפגעשטעלט, נאָך אַמאָל

זי אָנגעקוקט מיט זיינע דורכדריגענדע אויגען, געזאָגט: „גור־ביי,

פּערגעסט־זשע ניט, פונקט אַכט.“ און איז אוועק אויבען...

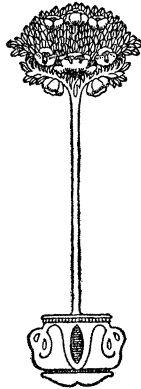
אין אַ ווילע אַרום איז זי געלעגען אין איהר בעט און אַלסדינג

אין איהר האָט געשריען:

— היינט אַכט אַוהר! היינט אַכט אַוהר! היינט אַכט אַוהר!...

פון דעם צווייטען צימער האָבען זיך געהערט די פרעהליכע
שטימען פון פריידלען, מאַקס'ען, און די אנדערע. ערגעץ האָט אַ טהיר
אַ קלאַפּ געטהאָן. באַלד נאָך איינע. ערגעץ האָט אַ זייגער געשלאָגען.
פון די טרעפּ איז אימיצער געלאָפּען. דאָס טענעמענט־הויז האָט זיך
היינט שפעטער אויפגעכאַפּט. די גאס האָט היינט אזוי ניט גע-
ליארעמט. זונטאג...

דעצעמבער, 1913. ברוקלין.

טהיר נומער 3.

1.

הינטער דער דאזיגער טהיר האָט געוואָהנט דער „שענער זשעני טעלמאַן“ בעני, דער אייגענער, מיט וועמען די רויטע ברכה פון דער טהיר נומער 2 איז צום באַלל געגאַנגען. ער האָט דאָרט געוואָהנט מיט זיין „מאַמען“ און זיין „שוועסטער“.

זיין „מאַמע“ מיסעס גוטמאַן איז געווען אַ דיקע, עלטערע איי-דענע מיט אַ פרומען, גוטען פנים און האָט געטראָגען אַ שייטעל אויפ'ן קאַפּ. זיין „שוועסטער“ מייביל איז געווען אַ אונגעווענליך-שען מיידעל, אַ הויך-געוויקסיגע ברונעטקע, מיט אַ לענגליכען, דונקעלען פנים, שוואַרצע, גרויסע פייערדיגע אויגען, פעדי-שוואַרצע האַאַר און מיט אַ מעכטיגען בוזים.

די שכנות האָבען אַלע פאַר די דיקע מיסעס גוטמאַן דרך ארץ געהאַט, געהאַלטען זי שיעור פאַר אַ צדקנית. קיינעם פון זיי וואָלט נאָר קיינמאָל ניט געקענט איינפאַלען, אַז דאָס שעהן געוויקסיג מיידעל מיט די ברענענדיגע אויגען, וואָס ביי איהר ערשיינען אַמאָל אין'ם קאַרידאָר, האָבען די מענער אינסטינקטיוו אַ ציטער געטהאָן און די פרויען האָבען מיט בעוואונדערונג די קעפּ געשאַקעלט און זיך גע-סוד'עט: „וואָס פאַר אַ שענער בוים, קיין עין הרע ניט“, — אַז זי איז ניט איהר מאַכטער און אַז דער שענער יונגערמאַן איז ניט איהר זוהן. אַז זי זאָל זיין אַ בעל הבית'טע פון אַ „שטילען הייזעל“, זי, די פרומע מיסעס גוטמאַן, וואָלט אורדאי קיינעם ניט איינגעפאַלען. זיי, די שכנים און די שכנות, האָבען זי תמיד געזעהן מיט איהר

גוטען, פריינדליכען און כמעט צנועות־דיגען שמייכל, און גערעדט האָט זי אזוי ווייך, אַלע מאָל געברויכענדיג די ווערטער „א גדולה אויף אייך“, און געקוקט האָט זי אזוי מילד, אזוי גוט־הערציג. און אַלע מאָל האָט זי אַ שענע נדבה געגעבען, ווען מען האָט צו איהר אין די טהיר אָנגעקלאַפּט. די טהיר האָט זי שטענדיג געהאַלטען צוגעשלאָסען פון אינוועניג, און האָט מען אין איהר אָנגעקלאַפּט, האָט מיסעס גוטמאַן זי אַ ביסעלע געעפענט און ארויסגערוקט דעם קאַפּ, צו זעהן, ווער דאָרט איז. אַ שכנה האָט זי קיינמאָל אינוועניג צו זיך ניט אַריינגעלאָזט אַלע מאָל מיט'ן תירוץ: „איהר קענט ניט אַריינגעהן, אַ גדולה אויף אייך. מיין טאָכטער טהוט זיך אָן...“ אָדער: „מיין זוהן, זאָל לעבען, איז ערשט אויפגעשטאַנען און זיצט זיך ווי אין דער היים, אַ גדולה אויף אייך.“ און האָט אַ שכנה ביי איהר אַמאָל געבעטען, אַ טעפעל צו לייחען, האָט זי איהר קיינמאָל ניט געליהען: „טהייערינקע“ — האָט זי איהר געזאָגט — „האָט קיין פּעראַיבעל ניט, אַ גדולה אויף אייך, איך קען עס ניט טהאָן, איך ווייס ניט, אויב עס איז גענוג כשר ביי אייך“.

און זי האָט עס טאַקי געמיינט אויך. זי איז געווען פרום. האָט אָפּגעהיט כשרות און טריפה אין'ם הויז, געוואָשען זיך צום עסען, אָהן אַ ברכה נאָר נישט אין'ם מויל ניט אַריינגענומען. און איז אַ תענית געווען, האָט זי געפּאַסט. און פּסח האָט אַ ברעקעלע חמץ ניט געטאָרט זיך געפינען אין איהר גאַנצען הויז. יעדען שבת האָט מיסעס גוטמאַן (פריהער האָט זי אַנדערש געהייסען) איהר טייטש־חומש געלייענט. דאָן האָבען אָפּט גאָטס־ווערטער זי דורכגענומען און זי האָט זיך צוויפצט און צו'טענה'ט וועגען די מענשליכע זינד און האָט איהר אייגען זינדיג האַרץ פאַר מייביל אויסגע־רעדט. און דעמאָלט האָט מייביל איהר יעדעסמאָל געזאָגט, אַז זי איז „פּאַני“, קאַמיש, און זי געפּרעגט, פאַרוואָס זי איז ניט קיין „ראַבי“. און די גאַנצע צעהן טעג צווישען ראש השנה און יום כפור איז איהר הויז „ריין“ געווען, און זי האָט תחינות געזאָגט, און אין האַרצען זיך געקלאַפּט, און געקלאָגט. יום כפור איז זי דעם גאַנצען טאָג אין דער שוהל אָפּגעזעסען און אַז זי איז דערנאָך אַהיים געקומען, איז דער גאַנצער פנים ביי איהר פּערשוואַלען געווען פון געוויין און אין'ם האַרצען האָט איהר וועה געטהאָן פון די זעל, וואָס זי האָט זיך מיט

אלע כוחות געגעבען... זי האָט אין די דאָזיגע מורא'דיגע טעג אזוי געציטערט, דאָס איהר פחד האָט זיך אויך אינסטינקטיוו איבער-געגעבען מייבלען, וועלכע פריהער מיט אַ יאָהר, א י י ד ע ר זי איז געזונקען, א י י ד ע ר זי איז צו מיסעס גוטמאַן אָנגעקומען, קיין גאָט אין איהר האַרצען קיינמאָל ניט געפיהלט.

נור איין מיסעס דראַבקיין, די יונגע דיקע הויזקיפערין מיט די צושיבערטע האָאַר, שוואַרצע אויגען און שמענדיג צושפילעמען בוויס, האָט געוואוסט, וואָס ביי מיסעס גוטמאַן הינטער דער טהיר טהוט זיך. אַ היבשע צייט האָט זי אויך ניט געוואוסט. דערנאָך אַבער האָט זי איינמאָל לעצטען ווינטער אין אַ שבת נאַכט בעמערקט עט ליכע מיידלאַך אַהין אַריינקומען, וואָס זיינען איהר עפעס ניט גע-פּלען געוואָרען. (שבת ביי נאַכט און זונטאָג דעם גאַנצען טאָג זיינען אימער דאָרט געווען עמליכע מיידלאַך, אויסער מייביל). דאָן האָט זי זיך אַוועקגעשטעלט נעבען איהר קעלער אונטער די טרעפ און גענומען הימען יעדען, וואָס איז אין דאָס הויז אַריין. אַ אונבעקאַנ-טער יונגערמאַן איז צום הויז צוגעגאַנגען, האָט זי איהם געפרעגט: „מיסער, וועמען דאַרפט איהר?“ האָט ער געענטפערט: „מיסעס גוטמאַן“, און איז אין'ם קאָרידאָר פערשוואונדען. האָט זי זיך דערנאָך געשטעלט אויף די טרעפ און דורך די גאַס-טהיר, וואָס איז בעלויכטען געווען מיט אַ גאַדלאַמפ, אין דעם קאָרידאָר אַריינגעקוקט. אַ יונגערמאַן האָט זיך בעוויזען מיט פעררויטעלטע באַקען און זיך איהר פערבייגע'גנב'עמ, ווי פערשעהמט... דערנאָך אַ צווייטער, אַ דריטער, אַלץ מיט פעררויטעלטע פנים'ער און ארונטערגעלאָזענע אויגען. האָט זי אַ טראַכט געטהאָן: „עפעס איז מיר דאָרט ניט גלאַט!“ דערנאָך איז מיט אַמאָל בעני אַרויסגעקומען. האָט זי דערזעהן, געוואָרפען אויף איהר אַ דורכדרינגענדען בליק און זיך גלייך צוריקגעקעהרט. „עפעס איז מיר דאָרט ניט גלאַט!“ — האָט זי דאָן אַ צווייטען מאָל אַ טראַכט געטהאָן. אין אַ וויילע אַרום איז מיסעס גוטמאַן אַליין אַרויסגעקומען.

— אַ גומינקע וואָך אייך, מיסעס דראַבקיין — האָט זי געזאָגט מיט איהר גומען, צנועות'דיגען שמייכלעל — וואָס שטעהט איהר עפעס דאָ אין קעלט, אַ גדולה אויף אייך? ביי מיר איז היינט אַ

שטיקעל יום-טוב. מיין טאָכטער, זאָל לעבען, איז היינט אַ כלה געוואָרען, מיט מזל.

און זי האָט עס געזאָגט מיט אזאָ אויפריכטיגער מינע און טאָן, דאָס מיסעס דראַבקיין האָט פערשטאַנען, אז די אויסגעפּוצטע מיידלאַך, וואָס זי האָט געזעהן אַהין אַריינגעהן, זיינען חב'ר'טעס אָדער קרובות און די יונגע לייט מיט די פעררויטעלטע פנים'ער האָבען צו ביסלאַך דאָרט געטרונקען אויף דער שמחה און זיינען מסתמא געווען שיכור-לאַך...

— מזל טוב אייך, מיסעס גוטמאַן — האָט זי זיך דאָן אַ כאַפּ געטהאָן מיט חרטה אין'ם האַרצען, למאי זי האָט גאָר די חוצפה געהאַט חשד צו זיין אזאָ פרומע אידענע, ווי מיסעס גוטמאַן איז: — גאָט זאָל געבען, איהר זאָלט פון איהר נחת זעהן!...

— אַ שענעם דאַנק אייך, מיסעס דראַבקיין — האָט מיסעס גוטמאַן געזאָגט, אַנגענומען זי ביי אַ האַנד און איהר אַריינגעקוועטשט אַ ווייכקע אַסיגנאַציע.

— אַ צוויי דאָלאַרדיגע?

— דאַנקט ניט, דאַנקט ניט, מיסעס דראַבקיין, אַ גדולה אויף אייך, פערניצט געזונד. ביי מיר איז היינט אַ שמחה, האָט אויך הנאה...

און ווען מיסעס דראַבקיין איז דערנאָך אין איהר קעלער אַריין און האָט עס דערצעהלט איהר מאַן, האָבען זיי ביידע זי געבענשט. מיסטער דראַבקיין, אַ יאָהר דרייסיג אַלט, מיט אַ בלייך־שווינדזיכטיג געזיכט און שפיציגען, מאָגערען גוף, איז געווען אַ פּעדלער, האָט געפּעדעלט פון אין דער פרייה ביז ביינאַכט אין די גענענדען פון בראַנקס און קוים פּערדיענט אַן אַכט דאָלאַר אַ וואָך. פאַר דריי יאָהרען, פאַר דער חתונה, איז ער אַ שניידער געווען און האָט פּערדיענט איבער אַכצעהן דאָלאַר וועכענטליך. מיט אַמאָל אָבער האָט ער זיך גענומען קלאָגען אויף די ברוסט, דער דאָקטאָר האָט איהם פּערבאַטען צו זיצען אין אַ פּערשטיקטען שאַפּ, איז ער פּעדלען אַוועק. זיין יונגע פרוי, אום איהם צו העלפען, איז געוואָרען די הויזקיפּערין פון דעם דאָזיגען טענעמענט-הויז, וואָס האָט געהערט צו אַ רייכען לאַנדסמאַן. זי האָט שווער געאַרבייט אויף אַלע עטאַזשען, געוואוסט

וואָס ביי די מייסטע שכנים אין טעפעל טהוט זיך. נאַטירליך, אין דעם דאָזיגען גרויסען טענעמענט־הויז זיינען אויך געווען שכנים, אפילו זעהר וועניג, וואָס הינטער זייערע טהירען האָט זי נור ווער־ניטווען אַרײַנגעקוקט.

מיסעס גוטמאַן האָט אָבער שוין ניט געקענט רוהען: ווען מיסעס דראַבקין האָט אײַנמאָל בעמערקט, האָט זי געקענט אַ צווייטען מאָל בעמערקען. ניט אַלע טאָג קען דאָך אַ טאַכטער אַ כלה ווערען... מען מוז איהר צו'חתמה'נען די אויגען און דעם מויל. און אויף מאָרגען, ווען אַ געוויסער פּאַליטישען איז געקומען, קאָלעקטען ביי איהר געלד, „פאַר פּראָטעקשען“ (יעדען זונטאָג האָט ער ביי איהר „געקאָלעקטעט“), האָט זי מיט איהם וועגען דעם איבערגערעדט. ער האָט אויך געזאָגט: „מען מוז איהר כשר מאַכען“. און בעני האָט דערביי בעמערקט: זי אַלײַן מוז מען טריף מאַכען... ער וועט שוין דאָס האָבען אין זײַנען... דערווייל אָבער, דענקט ער אויך, מוז מען זעהן, זי זאָל ניט זעהן, זי זאָל שטום זײַן. דערוויילע מוז מען איהר „כשר“ מאַכען...

און דעם קומענדען מאָנטאָג בײַטאָג, ווען אין'ם הויז איז קײַנער ניט געווען און מײַבעל האָט דאָרט געשלאָפען אין'ם פּראָנט־צימער, האָט מיסעס גוטמאַן אַרײַנגערופען צו זיך מיסעס דראַבקין, גע־בעטען זי זיצען און גאַנץ פּאַרזיכטיג אזוי אָנגעהויבען:

— מיסעס דראַבקין, אַ גדולה אויף אייד, וואָס איך וויל אייך פּרעגען... בין איך אַן עהרליכע פּרוי, ווי דענקט איהר?

מיסעס דראַבקין האָט זי פּערוואַונדערט אָנגעקוקט מיט איהרע שוואַרצע אויגען:

— אויב איהר זײַט אַן עהרליכע אידענע? וואָס פּרעגט איהר מיך, מיסעס גוטמאַן־לעבען, רבונג של עולם, מיין קינד זאָל זײַן ניט ערגער ווי איהר!

— איא, מיסעס דראַבקין, איך האָב גאָט אין'ם האַרצען? פון קײַן מצוה זאָג איך זיך ניט אָב, פון קײַן נדבה; איך בין גערן צו טהאָן אַ טובה אַ אידען...

— אודאי, אודאי, ווער ווייסט דאָס ניט?...?

- איך מיין דאָך, קיינער פון די שכנים וועט, אַ דאַנק גאָט, אויף מיר קיין שלעכט וואָרט ניט זאָגען...
- חלילה, וואָס רעדט איהר! ...
- מען קען האַלטען ניט קיין שענעם געשעפט און זיין אַ שענער מענש, נישט אזוי?
- געוויס. געשעפט איז דאָך חיונה, ברויט...
- אַ-אַ-אַ-אַט דאָס מיין איך טאַקי, אַ גדולה אויף אייך! — האָט מיסעס גוטמאַן זיך אַ כאַפּ געטהאָן און זי אַ לאַסצע געטהאָן מיט די אויגען — איהר זייט דאָך גאָר אַ קלוג ווייבעל, לעבען זאָל איך אזוי. הערט זשע אויס, אַ גדולה אויף אייך: איך וויל, איהר זאָלט פֿערדיגען אַ פּאָאָר דאלאַר פון דער זייט. אייער מאַן, נעבאָך, איז אַ קראַנקער, דאַרף פּערלען, נעבאָך, די פּאָאָר דאלאַר וועלען אייך אודאי צוניץ קומען...
- אַי-אַי, נאָך ווי! — האָט מיסעס דראַבקיין אויסגעשריען און מיט התפעלות, דאַנקבאַרקיט און לעבע געקוקט אויף מיסעס גוטמאַן: — אדרבה, זאָגט נור ווי אזוי איך קען פּערדיגען די פּאָאָר דאלאַר. איך בין בערייט צו אַרבייטען איבער מיניע כוחות. קוים וואָס מיר קומען דורך מיט מיין שוואַכען מאַנ'ס פּערדיענסט...
- איהר דאַרפט גאָר ניט אַרבייטען. איהר דאַרפט נור קוקען און שווייגען און היטען, אַז אַנדערע זאָלען ניט זעהן. איהר פּער-שטעהט?
- האַ? ניין. איך פּערשטעה ניט.
- און איהר דאַרפט נאָך ביי זיך טראַכטען: „פּאָר דעם אַנדערנ'ס עכירות וועט מען מיך ניט שמייסען“... דערפאַר וועט איהר קייגען פינף דאלאַר יעדע וואָך.
- האַ? לעבען זאָלט איהר, מיסעס גוטמאַן, איך פּערשטעה דאָך אייך ניט...
- מילא, ווי איך זעה, מוז איך מיט אייך ריידען אָפען. עס קומען צו מיר אַריין מיידלאַך און יונגע לייט און... איהר פּערשטעהט נאָך אַלץ ניט? איהר קריגט פינף דאלאַר יעדע וואָך פאַר וויסען דאָס און שווייגען.
- מיסעס דראַבקיין האָט זיך אַ כאַפּ געטהאָן פון שטול מיט אַ פּלאַמענדיגען פנים און זי האָט אַזש פּערבראַכען די הענר.

— מיסעס גוטמאן — האָט זי אַרויסגעשעפּצט — איהר? !
 אַי, אַ וועהטאָג איז מיר, איך וואָלט זיך גיכער געריכט אויף אַ
 מיטה משונה אויף זיך אַליין. שטייטש, אַזאַ פרומע אידענע! ...
 — זעהט איהר דאָך, ווי איך האָב אייך שוין פריהער געזאָגט:
 מען קען האָבען ניט קיין שענעם געשעפט און בלייבען אַ שענער מענש.
 וואָס טהוט מען ניט צוליעב חיונה? אַט איך גיב אייך די ערשטע
 פינף דאָלאַר... .

— ניין, ניין — האָט זיך מיסעס דראַבקיין אַ כאַפּ געטהאָן —
 זאָל מיך גאָט אויסהיטען פון אַזוינע געלד! איך וויל ניט, איך וויל
 ניט אַזאַ געלד... .

— פאַרוואָס? איהר גול'ט זיי דאָך חלילה ביי קיינעם ניט
 אוועק!

— איך וויל ניט, איך וויל ניט... .

— פאַרוואָס ניט, איהר נאַרישע אידענע, וואָס איהר זייט, אַ
 גדולה אויף אייך?

— איך וויל ניט. איך האָב מורא... .

— קיינער וועט דערפון ניט וויסען, דאַרף ניט וויסען, אייער
 אייגענער מאַן אויך ניט. פאַרוואָס זאָלט איהר נישט האָבען אייערע
 אייגענע פּאַר דאָלאַר, זאָגט אַליין, אַ גדולה אויף אייך?
 און זי האָט צו איהר אַזוי לאַנג גערעדט און איינגערעדט זי,
 ביז מיסעס דראַבקיין האָט זיך צום סוף מיט געווען: „טאַקי נה,
 פיר זייערע עבירות וועט מען דאָך מיך נישט שמייסען!“... .

2.

און זי האָט אָנגעהייבען צו קריגען יעדען מאַנטאָג איהרע פינף
 דאָלאַר, ניט דערצעהלט איהר מאַן פון דעם און איז געוואָרען אַן
 אַפּטע אריינגעהערקע צו מיסעס גוטמאן, ווען קיין בעזוכער איז
 דאָרט ניט געווען. אַמאָל האָט מיסעס גוטמאן פיר איהר אויסגערעדט
 איהר זינדיג האַרץ, גלויבענדיג, אַז אַזוי פּערענטפּערט זי זיך פיר גאָט.
 און אַנאַנדערסמאָל, ווען זי איז געזעסען דאָרט ביי אַ גלאַז טהעע

און געשמועסט מיט מיסעס גוטמאן, איז פלוצים צו איהר צוגעגאנגען פון הינטען דער שענער, שטארקער בעני, וועלכער איז נור-וואָס פון אַ צימער ארויס מיט מייבעל, האָט זי גראָב אזוי אַ כאַפּ געטהאָן, ווי שווער זי איז ניט געווען, ביי דער טאַליע און זי אַ הייב געטהאָן אין דער הויך. זי האָט געקוויטשעט, געדרעהט זיך מיט איהר דיקען קערפער אין זיינע אָרעמס און געדריגעוועט מיט די פיס. מייבעל האָט געקוקט אויף זיי, געלאכט און געשריען אויף ענגליש: „בעני, האָב חתונה מיט איהר!“ און מיסעס גוטמאן האָט מיט אַ גוטמוטהי-גען שמייבעל געצופט בעני'ן ביים אַרבעל און גערעדט געלאַסען: „לאָז זי צורוה, אַ גדולה אויף דיר, לאָז זי צורוה!“

און ווען ער האָט זי צום סוף פון זיינע הענד ארויסגעלאָזט, זיינען די האָאַר ביי איהר צושאַמען געווען איבער'ן שטערן און איבער די פערשעהמט-שמייכלענדיגע שוואַרצע אויגען, און דער פנים האָט ביי איהר געברענט פלאַם-פייער, און זי האָט סאָפענדיג ארויס-געשעפּצט: „ווי געזונד, אַ פייער אויף איהם!“

דערנאָך איז זי גלייך ארויסגעלאָפּען.

דאן האָט בעני געזאָגט צו מיסעס גוטמאן:

— קען זיין אַ וואוילע סחורה. איך מוז זי טריף מאַכען.

— שור, שור, טהו דאָס, טהו דאָס! — האָט מייבעל אונטערגע-
כאַפט אויף ענגליש און געלאַכט.

אָפּט איז זי נייגעריג געוואָרען און איז געשטאַנען נעבען איהר קעלער, צו זעהן, ווער עס געהט אַהין... יונגע לייט זיינען אַהין גע-גאַנגען, געזונטע, שטאַרקע, און איהר פאַנטאַזיע האָט זיך צוברענט, זעהענדיג, ווי זיי זיינען אַהין אַריין. און אין איהר האַרצען האָט זיך עפעס געוועקט, און מייבעל האָט זיך איהר דאָן פאַרגעשטעלט און בעני, און זי האָט געפיהלט ווי דאָס גאַנצע הויט האָט זיך אויף איהר אָנגעצונדען... דאן האָט זי זיך מיט אַמאָל ראַפּטאָם אַ כאַפּ געטהאָן מיט אַ פלאַמענדען פנים, איז מיט אַן אימפעט אַריינגעלאָפּען צו זיך אין דעם קעלער און האָט געכאַפט זיך עפעס טהאָן — קלאַפּען, האַקען, וואַשען, סקראַכען, געטהאָן עס מיט אַ מין רציחה...
און מאַכעסמאָל אין אַזאַ צייט האָט זי אַ כאַפּ געטהאָן אויף די הענד איהר צוויי יאָהריגע עופה'לע, וואָס האָט דאָרט אויף דער

פארלאַגע אַליין זיך געשפּיעלעט, און צוגעדריקט עס שטאַרק, שטאַרק
צום האַרצען און גערעדט צו דעם מיט אַ קאַכעריגען אַטהעם :

— וואָס דיר איז אין איין האַאַר, אין איין נאַגעל, עופּה'לע מיינס,
צו זייער קאַפּ, צו זייער לייב און לעבען! ...

אין דער אייגענער צייט אַבער האָט זי געטראַכט וועגען איהר
מאָן: „גוואַלד, ווי געל, ווי קראַנק ער איז!“ ...

מיט אַ חודש צוריק, ווען פון דער טהיר נומער 4 האָבען די
שכנים אַרויסגעצויגען, אַן אַלט פּאַאַר פּאַלק, האָט מיסעס גוטמאַן
זיך איבערגעלעגט, אַז זי דאַרף ניט האָבען קיין פּרעמדע פּאַר צו
נאַהענטע שכנים און פּאַרגעלעגט מיסעס דראַבקיין, זי זאָל אַהין אַרייַן
ציהען. רענט פיר די וואָהנונג וועט זי, מיסעס גוטמאַן, צאַהלען. אַי
דער מאָן? וועט מען איהם קענען זאָגען, אַז דער לענדל'אַרד גיט
איהר אַפּ די וואָהנונג אויף די אייגענע קאַנדיציאָנען, ווי דעם קעלער,
מחמת ער איז צופּריעדען פון מיסעס דראַבקיין'ס אַרבייט; און דעם
לענדל'אַרד קען מען זאָגען, אַז ווייל דעם מאָן פּערשאַדט די לופּט
אין דעם קעלער, האָט אַ רייכע קרובה איהר געהייסען נעהמען די רומס
און זי וועט פיר זיי רענט צאַהלען.

מיסעס דראַבקיין האָט זיך אָן דעם אָנגעכאַפּט. אוראי איז
בעסער צו וואָהנען אויבען, ווי אין דעם קעלער, כּפּרט נאָך, ווען זי
וועט קענען דעם קעלער פּערדינגען צו אַנאַנדערען און נעהמען דאָס
געלד פיר זיך. דער מאָן האָט זיך מיט דעם דערפּרעהט. די לופּט
איז'ם קעלער הרג'עט איהם נאָר אוועק. ער האָט דעם לענדל'אַרד
געבענשט און געהאַלפּען זיין פּרוי איבערציהען...

איצט, ווען זיי האָבען געוואָהנט אַ טהיר געגען אַ טהיר, איז
מיסעס דראַבקיין נאָך אָפּטער געווען ביי מיסעס גוטמאַן אין'ם הויז.
און בעני איז נאָך געווען פּרעכער מיט איהר און זי אַליין אויך
דרייסטער מיט איהם, האָט זיך ניט געשעהמט שוין אַזוי, ווען ער איז
גראַב צו איהר צוגעשטאַנען. פּערקעהרט, עס האָט געשיינט, אַז זי
האָט דערפון פּערגעניגען געהאַט. נור פּאַראַכטאַגען מאַנטאַג ביי-
טאָג, באַלד נאָכדעם ווי זי האָט געקראָגען איהר געוועהנליכע פינף
דאָלאַר, און בעני האָט זיך צו איהר אונטערגע'גנב'עט און זיך אַ
וואָרף געמחאָן אויף איהר, ווי אַ חיה, האָט זי פאַר שרעק איהם אַזאַ

פלעם געטהאָן אין פנים, דאָס ער האָט זיך מיט'ן רוקען א זעץ געד
טהאָן אָן דער ערד.

זי האָט מיט אן אימפעט די טהיר געעפענט און איז אַרויס־
געלאָפּען. ער האָט זיך אויפגעזעצט אויף דר'ערד, די גלאַנציגע
שוואַרצע טשוּפרינע אויף אַ זייט אַ שאַר געטהאָן און געשמייכלט.
ער האָט דערפיהלט אַ וואַרימע פייכטקייט אויף דער נאָז, האָט ער
מיט די פינגער אַ וויש געטהאָן און דערזעהן אויף זיי בלוט.

— דאָט'ס רייט! דאָט'ס רייט! — האָט ער געזאָגט מיט אַ
שמעכיגען שמייכל און זיינע אויגען האָבען אַנגענומען אַזאַ האַרטען
און ענטשלאָסענעם אויסדרוק: — מיר וועלען שוין זעהן!...

מייבעל איז געפאלען אויף די זאַפע, האָט זיך געקייקעלט,
געלאַכט און געשריען:

— אַה, האַלי מאָזעס, דהאַט וואָז ע גור וואָן! דאָס איז געווען
אייןמאָל א זעץ אָן דר'ערד!...

מיסעס גוטמאן האָט גוטמוטהיג געשמייכלט און זיך גערייצט
מיט איהם:

— איך האָב דיר געזאָגט, האַ, אַז דו וועסט פון איהר אַמאָל
כאַפּען? אַ גדולה אויף דיר, זי איז דאָך געזונטער פון דיר!
דאָ האָט ער זיך אויפגעהויבען, איין האַנד ביי דער נאָז און די
צווייטע אויסגעשמעלט צו איהר:

— ווילסט זיך וועמען, אַז נאָך די וואָך מאַך איז זי טריף? נו,
וועט זיך, אין וואָס?...

— איך וויל זיך ניט וועמען — האָט זי געענטפערט — און איך
וויל זיך אין דעם ניט מישען. איך הייס דאָס דיר ניט טהאָן!...

אין'ם האַרצען אָבער האָט זי געוואָלט, אַז דאָס זאָל געשעהן:
פרישע סורה איז תמיד די בעסטע סחורה. אָבער זאָגען דאָס אָפען,
האָט זי ניט געזאָגט, אַזוי ווי זי וואָלט מורא געהאַט, אַז נאָט זאָל
דאָס ניט דערהערען. בכלל האָט זי געוואָלט, אַז ער זאָל אַזוינע
זאָכען טהאָן אַהן איהר, עפעס איז דאָן די זינד געטהאָן געווען פון
אַנאַנדערען און ניט פון איהר!...

אַנב, האָט זי געוואוסט, אַז זי קען זיך אויף איהם פערלאָזען. ער
איז געווען איינער פון יענע נפשות, וואָס האָט זיך פיר קיין זאָך
נישט אָפגעשמעלט. איז געווען דאָס אונגליק פון זיינע עהרליכע

טאטע-מאמע, אידיש-רוסישע אימיגרצאנטען, וואָס האָבען איהם אין דער סקוהל געלאָזט לערנען, אַ לייט פון איהם געוואַלט מאַכען און אַז אַנשטענדיגען אידען. זיי זיינען אָבער צופיעל פּערנומען געווען מיט דאָגות פרנסה אין דעם דאָזיגען פּרעמדען לאַנד, אום צו קענען אַכט טונג געבען אויף זייער „לויפער“ בענעלען. און דערצו נאָך איז בע-נעלע, דער אַמעריקאַנער „באָי“, באַלד אין גאַנצען אַרויס פון דעם רשות פון זיין אויבגינרינע טאטע-מאמע. דער אירלענדישער און איטאַליענישער „לויפער“, זיינען איהם געהענטער געווען, ווי זיין טאטע-מאמע, די רוסישע אידען. איז ער געוואָרען מיט זיי איין חברת, אויף די „קאַרנערס“ מיט זיי געשטאַנען, „פייסט“ מיט זיי בעזוכט, אין קוני איילאַנד מיט זיי אַרויסגעפּאַהרען, אין טאַניד-שוהלען מיט זיי געגאַנגען און ווען ער איז פון „פּאַבליק סקול“ אַרויס, האָט ער ערקלערט, אַז ער וויל מעהר זיך ניט לערנען. האָבען טאטע-מאמע, וועלכע האָבען אַ קרעמעל אין אַ קעלער פון אַ טענעמענט הויז געהאַט, איהם אין די קרעמעל אַריינגענומען, זאָל ער העלפען, צו די קונדען די בעשטעלטע גראָסערי זאַכען פונאַנדערצוטראָגען. דאָן איז ער איין שטונדע אין דער קרעמעל געשטאַנען און פינף אויף די גאַסען מיט זיינע חברים. איצט האָט ער אָפט אַ דאָלאַר פון דעם טיש-קעסטעל שטילערהייט אַרויסגע'גנב'עט, האָבען די חברים איהם געלערענט, וואָס צו טהאָן מיט'ן דאָלאַר — אין אַלערליי שלעכטע פּלעצער איהם געשלעפּט, און קאַרטען איהם געלערענט שפיעלען. דאָן האָט ער אָפטער גענומען שלעפען די דאָלאַרס פון דעם טאטענ'ס אָרעמען טיש-קעסטעל, ביז דער טאטע האָט איהם אַמאָל ביי דער האַנד גע-כאַפט און איהם אָנגעפאַטשט.

ער איז דאָן געווען אַ יאָהר אַכצעהן אַלט, שען, שטאַרק און שלאַנק. האָט ער געוויזען דעם גרינהאַרן דעם טאטען, וואָס אזא אַמעריקאַנער בן, וועלכער איז אַ בקי אין הלכות „פייטען“, קען טהאָן. ער האָט מיט איין זעץ שיער אין גאַנצען ניט אַרויסגעוועזט דעם טאטען אַז אויג און איז אַנטלאָפּען. דער טאטע האָט אויפגעוויבען אַ גוואַלד. די מאמע האָט גע'חלש'ט. מענשען זיינען זיך צונויפגע-לאָפּען. מען האָט דעם טאטען איינגערעדט, אַז ער זאָל דעם בן ארעס-טירען, נור דער בן איז ווי אין דר'ערד אַריין. דאָן האָט ער אַ קורצע צייט געאַרבייט אין אַ שאַפּ ביים פּאַקען, דערוויילע זיך בעקאַנט מיט

א מיידעל, איז געוואָרען איהר „בעשיצער“ און צוגענומען ביי איהר דעם פערדיענסט. האָט זיך שוין מעהר ניט גענויטיגט אין דעם שאַפּ, אין קיין אַרבייט. דורך דאָס מיידעל איז ער בעקאנט געוואָרען מיט אַנדערע מיידלאַך און זייערע „בעשיצער“, און אזוי ווי ער איז געווען אַ טויט“ איז ביי איהם אַלץ איינס געווען — האָט ער גענומען שפּיעלען אַ ראָלע אין זיין נייעם קרייז. האָט מען געדאַרפט איינעם צוברעכען לונג און לענד, צו גאָר אַוועקשפּעקלען אין גאַנצען פון דער וועלט, איז ער אויף דעם געווען איין בריה... די הענד האָבען איהם גוט געדיענט, אַניט איז אַ פּיסטאָל אויך רעכט געווען, צי אַ „שטילער“ מעסער. מיט אַנדערע פון די פּאָליסלייט איז ער געווען אויסגע- בונדען. די „מיידלאַך“ זיינע האָבען איהם פּערגעטערט, אַנאַנדערע פון זיי איז זיין מורא'דיגער שלאָגען לייעב געווען, אבי זי זאָל קענען זאָגען, אַז ער איז איהר „בעשיצער“. ער האָט אַ מערקווירדיגען הוש געהאַט, צו וועלכער מיידעל עס לוינט זיך צוצוגעהן און צו וועלכער ניט. אַזוינע מיידלאַך, ווי די רויטע ברכה פון דער טהיר נומער 2, האָט ער גלייך דערשמעקט, ווי אַ געיעגהונד, אַ חייה. און קיינע פון זיי האָט זיך דערנאָך פון איהם ניט אַרויסגעדערעהט. איינמאָל האָט זי צו איהם געהערט, האָט ער שוין געוואוסט, ווי אזוי צו מאַכען, זי זאָל צו אַנדערע אויך געהערען... ער איז געווען איצט מיסעס גוטמאַן'ס שותף אין צוויי „הייזלאַך“, איינס דאָ און אַ צווייטעס אויף אַנאַנדער סטריט. און זייט ער איז אַ שותף געוואָרען, האָט ער כמעט יעדע צוויי חדשים פּרישע „סחורה“ אַריינגעבראַכט אין דעם געשעפט. נור איינע, וועלכע האָט איהם משוגע לייעב געהאַט, האָט זיך צו אַנדערע בשום אופן ניט געוואָלט אָפּגעבען — די קליינע רחל'ע, אַ 16 יאָהריגע מיידעלע, אַ יתומה, וועלכע איז אַנטלאָפּען פון איהר פּערהייראַטער שוועסטער אין פּילאַדעלפּיאַ. ער האָט זי אַמאָל געטראָפּען אין קונד'איילענד מיט אַ בעקאַנטער מיידעל און זי אַריינ- געקראָגען. ער האָט זי געבראַכט צו מיסעס גוטמאַן. זי אָבער האָט אַ י ה ם. נור לייעב געהאַט, האָט ער זי געשלאָגען און וואָלט זי נאָך ערגער געשלאָגען, ווען ניט מיסעס גוטמאַן, זי, וועלכע האָט געוואוסט, ווי זיך צו בעגעהן מיט אַזוינע נפשות נאָך פון דער היים, האָט אויף איהם אַ גרויסען איינפלוס געהאַט. און זי האָט איהם דאָן געזאָגט: „ניין, בענעלע, אַ גדולה אויף דיר, שלאָגען איז גאָר

קיין שכל ניט. אן עפעל איז א סחורה, ווען עס איז שען, גאנץ, א צושלאגען עפעל איז גאר קיין סחורה ניט". און בעני האָט איהר טאָקי געפלאַנט און, צום סוף, מיט גוטען ביי דער מליינער רחל'ען אויס-געפיהרט, און ער האָט איהר דערנאָך אוועקגעשיקט אין דעם צווייטען געשעפט.

קורץ, מיסעם גוטמאָן האָט זיך שוין געקענט פערלאָזען אויף איהר שותף און ביי זיך אינ'ם האַרצען האָט זי גוט געוואוסט, אַז מיסעם דראַבקיין וועט סוף כל סוף פון איהם זיך ניט ארויסדרעהן...

8.

נאָך דער געשיכטע מיט בעני'ן האָט מיסעם דראַבקיין זיך צוויי טעג ניט געוויזען ביי מיסעם גוטמאָן. זי האָט זיך געשעהמט און מורא געהאַט פאַר איהם. אין דער אייגענער צייט אָבער — מיט שרעק האָט זי דאָס געשפירט — האָט איהר געצויגען אַהין, געצויגען טאָקי צו בעני'ן.

— גוואַלד, וואָס איז דאָס פאַר אַן אונגליק? — האָט זי דאָן געטראַכט און געוידעלט זיך, און איהר מאַן געשאַלטען פאַר איהר מערכה, פאַר זיין הוסטען, פאַר זיין געלזוכט.

אויפ'ן דריטען טאָג אַזוינער צעהן אין דער פריה איז מיסעם גוט מאַן צו איהר אַריינגעקומען:

— וואָס זעהט מען אייך עפעס ניט אָן, אַ גדולה אויף אייך?

זי האָט געענטפערט:

— עס איז אַ מורא צו אייך אַריינצוקומען. איך בין ניט אַזאָ...

— ווייס איך, ער וועט אייך שוין מעהר ניט טשעפען. איך

האָט איהם אויסגערערט.

— מיך אַרט ניט, אַז ער טהוט אַמאָל אַ שטיף מיט מיר. מיאָל...

אָבער אַזוי ווי אַ הפּקדיונג? ווי אַ שאַרלאַטאַן? — זי האָט זיך

פּלוצים צורויינט — איך בין אַ מאַמע פון אַ קינד!...

— נו, נו, אַ גדולה אויף אייך, ער וועט שוין וויסען... קומט אַריין, ער איז נישטאָ. קומט, מיר וועלען טהעע טרינקען, איך האָב היינט פיינע קייק...
 — אַט באַלד. איך'ל נור דאָס קינד איינשלעפערען...

* * *

שפעטער אַ וויילע האָט זי אָנגעקלאַפט אין די טהיר נומער 8.

— ווער איז דאָרט?

— איך, מיסעס גוטמאַן.

דאָס שליסעל פון יענער זייט האָט אַ קלונג געטהאָן, די טהיר האָט זיך געעפּענט און מיסעס דראַבקיין איז אַריין און איז פּלוצים געבליבען שטעהן מיט ווייט אויפגעריסענע אויגען.

אין מיטען צימער איז געשטאַנען מייבעל, האַלב נאַקט און האָט זיך געקאַמט די לאַנגע פּעד־שוואַרצע האָאַר, וואָס זי האָט נור־וואָס געוויפט און מיט וואַרימען וואַסער געוואַשען. די האָאַר האָט זי געקאַמט אויף פּאַרענט און זיי זיינען מיט זייער גאַנצע שווערקיט געפּאַלען איהר איבער'ן פנים און אַרונטער איבער איהר שטייפּען, בעוועגליכען בוזים, וועלכער האָט פון צייט צו צייט, בעת זי האָט זיך אַ קעהר געטהאָן, אַרויסגערוקט זיך פון אונטער דעם האָאַר־שלייער נאַקעט־פּרעך און הייס־זינדיג, ווי פון אונטער אַ געדיכטען, שוואַרצען און פייכטען בוש. זי איז געשטאַנען מיט אַ זייט און אַביסעלע איינגעבויגט, איין דיקער רונדער אַרם מיט'ן קאַם איבער'ן קאַפּ. דאָ און דאָרט זיינען געלעגען זייה־פּלעקען אויף איהר שענעם, געוויקסיגען, דונקל־ראַזאַווען גוף, דורך וועלכען, ווי עס האָט זיך געדאַכט, דאָס רויטע, זינדיגע בלוט האָט דורכ־געלויכטען.

זי האָט זיך דאָס אַזוי געפּוצט פיר זעהר אַ רייכען „נאַסט“.

וואָס זי האָט ערוואַרטעט.

מיסעס דראַבקיין האָט די אויגען פון איהר ניט געקענט אַפּ־רייסען. אַזאַ שענהייט האָט זי נאָך אויף איהר לעבען קיינמאָל ניט געזעהן. אַזוי, לכל הפחות, האָט זיך איהר אויסגעוויזען.

— גוואלד — האָט זי אַ טראַכט געטהאָן — אזאָ מיידעל האָט
דאָך געדארפט האָבען אַ מאָנאָרכען פיר אַ מאָן. היינט ווי קומט
זי אַהער?

מיסעס גוטמאָן האָט זיך מיט אַמאָל אָנגערופען, אזוי ווי זי
וואָלט זיך געוואָלט פּערענטפּערען פאַר מיסעס דראַבקין:

— אַי, גוואָלד, זי האָט גאָר קיין חרפה ניט! מייבעל, אַ גדולה
אויף דיר, וואָס שטעהסטו אזוי פאַר אַ פּרעמדען מענשען? געה
אריין אַהין, געה, האָב כאָטש אַביסעל בושע!...

מייבעל האָט פּונאָדערנגענומען די האָאָר פּון פּאַרענט, אַרויס-
גערוקט פּון דאָרט דעם פנים מיט די שוואַרצע ברענענדיגע אויגען,
וואָס האָבען פּון דאָרטען אַרויסגעקוקט ווי פּון צווישען אַ שוואַרצען
ראַהם, דאָן האָט זי גאַנץ שטייף צוגנויפּגענומען די האָאָר פּון פּאַרענט.
אויסגעבויגט זיך, אַ ציה געטהאָן איין מאָל, אַ צווייטען, און מיט
אַמאָל האָט זי אַ וואָרף געטהאָן דעם קאַפּ אַהינטען, און די האָאָר,
ווי אַ שוואַרצע, געדיכטע כּמאַרע, זיינען איהר צוריק אויפ'ן רוקען
געפאַלען, און זי האָט זיך אויסגעגלייכט אין גאַנצען וואַוקס. דער-
נאָך האָט זי אַ קוק געטהאָן מיט איהרע ברענענדיגע אויגען אויף
מיסעס דראַבקין, זיך הויך צולאַכט און זיך אַ לאָז געטהאָן איבער'ן
צויער מיט אַ ווילדען, משונה'דיג-אויסגעלאַסענעם טאַנץ.

מיסעס דראַבקין האָט זיך צוגעזעצט אויף אַ שטול, די אויגען
איינגעגעסען אין מייבעל'ן, געטראַכט אַפּריהער: ווי שעהמט זי זיך
ניט? דערנאָך: אַז עס מוז איהר זיין גוט, ווען זי איז אזוי פרעהר
ליך, אזוי שען, האָט געפיהלט, ווי די באַקען ברענען ביי איהר פּון
עפעס, ווי אין'ם האַרצען קאַכט און קלאַפּט ביי איהר.

פּלוצים האָט מייביל זיך אָבגעשטעלט, סאָפּענדיג מיט'ן גאַנצען
קערפּער פּון'ם ווילדען טאַנץ, ווי אַ יונגע ברענענדיגע קליאַטשע פּון
שנעל לויפען, און אַ ווינק געטהאָן צו מיסעס דראַבקין, זי זאָל צוגעהן.
מיסעס דראַבקין, פּערשעהמט, מיט צופּלאַמטע באַקען, איז צו
איהר צוגעגאַנגען.

— וואָס ווילט איהר?

— ווישט מיר אָפּ אַביסעלע דעם רוקען — האָט זי געזאָגט אויף
ענגליש אַביסעלע פּערסאַפּעט — זעהט, אויב דאָרט איז ניט פּערבליעבען
זיין...

און ווען מיסעס דראַבקיין האָט גענומען אַבווישען די זייה-פֿלעך-קען, וואָס זיינען דאָ און דאָרט אויף איהר גלאַטען, וואַרימען קערפער געבליבען, האָט זי אַליין דערפיהלט זעהר וואַרעם, און אונטער איהר בוזים האָט נאָך הייסער גענומען קאַכען, אזוי ווי די היץ, וואָס האָט זיך פון דעם דאָזיגען זינדיגען קערפער געטראָגען, וואָלט איהר אייגענעם גוף אָנגעשטעקט און דאָס בלוט דאָרט זינדיג אָנגעצונדען. זי האָט פֿלוצים אַרויסגעמורמעלט:

— ווי שען איהר זייט, קיין עין הרע ניט!

— שען, האָ? — האָט מייביל זיך צולאָכט און גערעדט ווייטער אויף ענגליש — איך בין אייך געפעלען, הע? זיי בין איך נאָך מעהר געפעלען, די דזשענטעלייט... און איהר וואָלט זיי אייך געפעלען. און יענע דיקע, רויטע מיידעל פון דעם הויז... ווי הייסט זי? ברכה... זי וועט זיי אייך געפעלען. איהר ווייסט, בעני האָט איהר שוין אויך חתונה געמאַכט, יעס!...

— מייביל, ביזטו משוגע? וואָס רעדסטו? — האָט מיסעס גוטמאַן זיך אַ בייער געטהאָן.

— נעווער מיינד, זי איז אַן אייגענע, זי מעג וויסען — האָט מייביל בעמערקט און גערעדט ווייטער אויף ענגליש — די רויטע ברכה איז שוין באַלד דריי וואָכען פֿערהייראַט מיט בעני'ן און היינט אָדער מאָרגען וועט מען איהר חתונה מאַכען מיט אַן אַנדערן. קומט אויך אויף דער חתונה, איהר וועט זיין ווילקאָמען!...

מיסעס גוטמאַן איז צו איהר צוגעלאָפֿען און האָט זי אַרויסגע-שטופט אין דעם צווייטען צימער:

— געה, טהו זיך אָן. יענער קומט באַלד!

דערנאָך האָט זי זיך געווענדעט צו מיסעס דראַבקיין:

— שדים ווייסען, וואו זי האָט זיך אויפֿגעהאָדעוועט, שעהמט

זיך נאָר ניט!

מייביל האָט זיך ניט געשעהמט. דעם איינגעבאָרענעם בושה-געפיהל, וואָס וואַכט אין יעדער פֿרויען נשמה, האָט זי געהאַט כמעט שוין אינגאַנצען פֿערלאָרען. אַגב האָט דאָס דאָזיגע געפיהל קיינמאָל

שטארק אין איהר נשמה ניט געוואכט, פון קינדווייז אן האָט עס אין איהר נשמה געוועלעקט, ווי עס וועלעקט אַ בלום אין אַ ניט געזונטער לופט.

דאָס עלטסטע פון זיעבען קינדער ביי איהרע אַרימע עלטערען, איז זי פון אַכט יאָהר אן אַרומגעגאַנגען מיט אַ קעסטעלע קאַנפער-טען איבער די קאפּע-הייזער און מיט אַ בעטענדיגער שטימע זיך גער-ווענדעט צו יעדען פון די געסט: „פליען, ביי טאַמטהינג“. האָט אַרויסגענומען פון דעם קעסטעלע אַ שטיקעל שאַקאַלאַד מיט איהר קליין הענטעל, אַרויסגעשטרעקט עס צום גאַסט: „וואָן פעני, פליען“, און איז ניט אַבגעטראַטען, ביז זי האָט די פעני געקראָגען. און געגאַנגען איז זי, געוועהנליך, ביינאַכט איבער די קאפּע-הייזער, ווייל בייטאַג האָט זי געמוזט אין סקוהל געהן. פאַר צעהן ביינאַכט האָט זי זיך קיינ-מאַל אַהיים ניט צוריקגעקעהרט. דאַן האָט זי אין דער היים אויף דעם זעקסטען שטאַק פון אַן אַלטען, פינסטערען טענעמענט-הויז געטראָפּען איהר מאַמען ביים טיש מיט'ן קוואַרטיראַנט, שפיעלענדיג אין קאַרטען. ביי איהר מאַמען, נאָך נאָר אַ יונגע פרוי, אַ זעלטענע שענהייט מיט ברענענדיגע אויגען, האָבען די באַקען געפלאַמט, בעת זי האָט די קאַרטען געוואַרפּען, אַריינגעטהאַן אין דעם אַזוי, דאָס זי האָט אַפילו ניט בעמערקט, ווי איהר סערע — אַזוי האָט מייביל דאַן געהייסען — איז אין דאָס האַלב פינסטערען צימער אַריין. די איבריגע קינדער האָבען צוויי געשלאָפּען אויף דער זאַפע, צוויי אויף דער פאַדלאָגע, אַ פיער-יאָהריג אינגעלע אויף צונויפגעשטעלטע שטולען און דאָס קלענסטע, אַ מיידעלע, מיט'ן טאַטען אינ'ם בעט. סערע אַליין פלעגט שלאָפּען אין דעם פראַנט-צימער, וואו עס איז אויך געשטאַנען דעם קוואַרטיראַנט'ס בעט. זיי אַלע צוזאַמען האָבען פערוואָהנט דריי צימערן, פיר וועלכע מען האָט געצאָהלט ערשט דאָלאַר אַ מאַנאַט. נור דאָס וועניג געלד איז סערע'ס טאַטען אויך שווער געווען צו צאָהלען, ווייל ער, אַ לאַנגזאַמער פרעסער ביי קינדער הייזען, האָט אין די בעסטע צייטען ניט פערדיענט מעהר ווי זיעבען דאָלאַר אַ וואָך. האָט מען געמוזט האַלטען אַ קוואַרטיראַנט און סערע האָט געמוזט מיט איהר קעסטעלע פערלען, אום צו קענען דורכקומען מיט דער הוצאָה. טאַטע מאַמע האָבען זיך שטענדיג אַרומגעקריגט. ער האָט איהר נאָכאַנאַנד אויפגעוואַרפּען, אַז זי איז צו פריינדליך מיט דעם קוואַרטיר-

ראַנט, און זי האָט זיך תמיד מיט איהם גערייצט: „אַט דוקא, דוקא, אַט ווער צופלאַצט!“ אָדער אַמאָל, ווען ער האָט עס איהר אויפגע־וואָרפֿען, איז זי פלוצים אויסער זיך געוואָרען און האָט זיך אַ וואָרף געטהאָן אויף איהם: „איך'ל דיר דעם קאָפּ צושפּאַלטען, אָנשיקעניש מיינער, ווען דו וועסט נאָך אַמאָל זאָגען!“ ער האָט עס איהר אָבער געזאָגט ווידער און ווידער, יעדעסמאָל, ווען ער האָט איהר בליק אויף'ן קוואַרטיראַנט געכאַפּט, יעדעסמאָל, ווען ער האָט געהערט, ווי ווייך זי רעדט צו יענעם. דער אונגליקליכער סערע'ס טאַטע, אַן אויסגע־מוטשעמער איד, נאָך גאָר אַ יונגעראַמאָן, מיט אַ פּער'צרה'טען, פּער'־חושב'טען פנים, רויטליכע אויגען, אָבגעברענטע הענד און איינגע־בויגען רוקען און אַקסלען פון פּרעסען מיט דעם הייסען אייזען טאָג איין, טאָג אויס, וואָך איין, וואָך אויס, גאַנצע קיילעכדיגע יאָהרען נאָכאַנאַנד, — ער האָט קיין רוה זיך ניט געקענט געפינען אין'ם הויז...

די שמוציגסטע ווערטער און קללות זיינען נאָכאַנאַנד געפאַלען אין הויז, ווי שטיקער קלעפּיגע בלאַטע, דאָ פון דער מאַמען און דאָ פון דעם טאַמען. און אַמאָל, אין די הייסע, שטיקענדיגע זומער נעכט, ווען אין'ם טענעמענט־הויז איז ניט מעגליך געווען צו אַטהעמען, איז דער קוואַרטיראַנט אַרומגעגאַנגען איבער'ן שטוב אין זיינע אונטעררוועש. דאָן האָט דער טאַטע אויפּגעהויבען אַ גוואָלד: „דאָ איז אַן אָנשטענד דיג הויז“, און אפּט זיך אַ כאַפּ געטהאָן צום קוואַרטיראַנט, שלאַגען. די מאַמע האָט זיך דאָן אָנגענומען פיר דעם קוואַרטיראַנט, האָט דער טאַטע זי אָנגערופּען מיט די שמוציגסטע נעמען. איין קוואַרטיראַנט אוועק, איז אַ צווייטער אַריינגעצויגען און עס איז ווייטער געווען די אייגענע געשיכטע. און האָט נאָך אַמאָל דער קוואַרטיראַנט אַרויסגענוֹר מען די מאַמען איז מהעאַטער, איז דער טאַטע שיער אינגאַנצען ניט משוגע געוואָרען און ער האָט דאָן אויסגעפּרעגט די קינדער, צי דער קוואַרטיראַנט קומט ניט אַמאָל בייטאָג אַהיים, בעת ער, דער טאַטע איז אין'ם שאַפּ, און פאַר סערע'ן, ווי פאַר דאָס עלטסטע קינד, האָט ער זיין גאַנץ פּערביטערט האַרץ אויסגעגאַסען, ניט היטענדיג זיך מיט קיין ווערטער און אָנצוהערענישען...

און ביינאַכט, ווען סערע איז געקומען אַהיים פון פּעדלען און האָט געטראָפּען די אַמאָל'ן שפּיעלענדיג אין קאַרטען מיט'ן קוואַרטיר־

ראַנט, האָט זי פון צווייטען צימער אויך געהערט. דעם טאָטען'ס זיפצען. זי, דאָס אַכט יאָהריגע קינד, האָט שוין דאָן פערשטאַנען, פאָרוואָס ער זיפצט דאָרט...

זי האָט אַלע מאָל אָבגעגעבען דער מאַמע'ן די געלייזטע פעניס. און אַמאָל, ווען עמיצער האָט פאַר רחמנות איהר צוגעוואָרפּען אַני שטאַרט אַ פעני אַ פינגערענט־שטיק, איז די קליינע סערע געקומען אַהיים מיט צוברענטע אויגלאַך און צופלאַמטע בעקעלאַך פאַר שמחה.

ווען זי איז אַלט געוואָרען צוועלף יאָהר, זיינען די סקאַנדאַלען אין דערהיים נאָך געווען גרעסער. דער טאָטע איז נאָך ווילדער געווען און די מאַמע האָט איהם נאָך מורא'דיגער געשאַלטען. פון קיין שבת און יום טוב האָט מען אין'ם שטוב ניט געוואוסט, פון קיין אַנדער פרייד, פון קיין אַנדער פּערגעניגען, פון קיין אַנדער רוה... זונטאָג האָט דער טאָטע ניט געאַרבייט, איז אָבער דער קוואַרטיראַנט אויך אַ גאַנצען טאָג אין'ם שטוב געווען, איז דער טאָג געווען דער שרעק־ליכסטער פון דער גאַנצער וואָך פיר אַלעמען אין'ם הויז. נור דריי טעג אין'ם יאָהר האָט דער טאָטע זיך ריכטיג אויסגערעהט: די צוויי טעג פון'ם ראש השנה און דעם טאָג פון'ם יום כפור. דאָן האָט דער טאָטע, וועלכער איז ניט פרום געווען און איז אין שול ניט געגאַנגען, זיך אויסגערעהט פיר דעם גאַנצען יאָהר, האָט רוהיג געקענט שלאָפּען, ווייל דער קוואַרטיראַנט איז אין שוהל געווען... סערע'ס יונג הער־צעלע, וואָס האָט זיך גענויטיגט אין עפעס אַ פּערגעניגען, אין עפעס אַ יום טוב'דיגער שטימונג, האָט, ניט געפינענדיג עס אין דער געכאַפט אַ פינגערענט־שטיק אין די קאפּע־הייזער. ווייל נאָר אָפט האָט איינער פון די דאָרטיגע געסט, ס'רוב ניט קיין יונגערמאַן, ס'רוב אַ בכבוד'ער אַלטינקער, ווען זי איז פאַר איהם געשטאַנען מיט'ן שאַקאַ־לאַד אויסגעשטרעקט, אַ געוויקסיגע, שוין מיט אַ דייטליך געפאַרמטער ברוסט הינטער דעם קינדערשען קליידעל און מיט שוואַרצע, גרויסע אויגען, האָט ער זי אָנגענומען מיט אַ קאַלטער האַנד ביי די וואַרימע מאָרדעטשקע, האָט געשטעלט איהר פראַגען גלאַט אין דער וועלט אריין, און מיט פייכטע אויגען, אין וועלכע אַ שמוציגער געדאַנל האָט זיך געצאַפּעלט, ווי אַ חזיר אין בלאָטע, האָט ער זי בעשמוצט. פון אזוינע

האַט זי תמיד פינף סענטיגע בעקומען... אָט די דאָזיגע פינף סענטיגע האָט זי שוין איצט אין גאַנצען דער מאַמע'ן ניט אָבגעגעבן. אַלע מאָל האָט זי פיר זיך אַרונטערגענומען אַ צעהן, אַ פופצעהן סענט, און מיט דעם געלד איז זי איצט צו די מאַווינג פיקטשורס געגאַנגען, האָט אייזקרים און אַנדערע נאַשערייען זיך געקויפט, מכבד געווען אַנדערע מיידלעך פון איהר עלטער, וואָס האָבען שמוציגע רייד צווישען זיך גערעדט, און „באָיעס“ פון איהר עלטער, וואָס האָבען עקעלדיגע ווערטער אויף די ווענד געשריבען... מיט זיי האָט זי זיך דאָס איצט אַרומ געמריבען, צווישען זיי האָט איהר קינדערש האַרץ זיין פערגעניגען געשעפט, די שבת און יום טוב'דיגע שטימונג, די ריינע קינדערשע פּאָעזיע פון אַנדערע אירישע קינדער מיט אַ נאַרמאַלער ערציהונג אויסגעפילט. אין דער דאָזיגער קראַנקער אַטמאָספּעראַ האָט זי זיך ערצויגען... ווען זי האָט געענדיגט „פּאַבליק סקוהל“, איז זי שוין געווען 14 יאָהר אַלט און האָט אויסגעזעהן ווי אַ יאָהר 17, אַ פּאַלאַקס פּיזיש ענטוויקעלטע מיידעל. זי איז דאָן אָנגעקומען אין אַ שאַפּ אַלס פּאַקערין און האָט שוין באַלד די ערשטע וואָך איהר פּלאַץ פּערלאָרען. מחמת איהרע שמוציגע רייד. דאָן איז זי אָנגעקומען אַלס פּערקווי פּערין אין אַ גרויסען געשעפט, וואו מען האָט פינף סענטיגע אַרטיקלען פּערקויפט. דאָ איז זי אָפּגעשטאַנען אַ יאָהר און דערנאָך איהם אַליין פּערלאָרען, ווייל די פינף דאָלאַר אַ וואָך, וואָס זי האָט דאָרט בעקומען, פון וועלכע זי האָט דריי איהר מאַמע'ן געמוזט אָפּגעבען, איז איהר ניט גענוג געווען אויף די קליידער און היט, וואָס זי האָט איצט געוואָלט טראָגען, און אויף דער טאַני-אַקאַדעמיע, וואוהין זי איז איצט צוויי-דריי מאָל אין דער וואָך געגאַנגען. דערצו נאָך האָט זי איצט גע'חלום'ט פון אַ נאָלדענעם בראַסלעט, פון אַ זייגער'ל און פון אַנדערע „דזשולערי“, און האָט שטאַרק מקנא געווען די אַנדערע מיידלעך, וואָס האָבען דאָס אַלסדינג געהאַט.

דערנאָך האָט זי אַנדערע פּלעצער געפונען, אָבער מעהר ווי זעקס דאָלאַר אַ וואָך האָט זי ניט פּערדיענט. און אין דערהיים האָבען טאַטע-מאַמע ביי איהר געפאָדערט, זי זאָל מעהר געלד, ווי די דריי דאָלאַר געבען און זי האָט זיי אָנגעהייבען צו געבען נאָר צוויי דאָלאַר, האָבען זיך דאָרט מעשים געטהאָן: די מאַמע האָט זי געשאַלטען, דער טאַטע האָט זי געפאַטשט. זי האָט צוריק געשאַלטען און בעת דער טאַטע

האָט זי געפאָטשט, האָט זי געכאַפּט די גלעזער און די אַנדערע געשיר
פּוֹן'ם טיש און זיי אָן ד'ערד געוואָרפּען...

זי האָט דאָס הויז, איהר טאַטע־מאַמען, אָנגעהויבען צו האַסען
און פּערבראַכט אָפּטער אין דער טאַני־אַקאַדעמיע, ביי די מואווינגר
פיקטשורס און אין די בורלעסק־טהעאַטערס.

און אומערדם האָבען אויגען פון יונגעלייט זי געבריהט, און אין
דער טאַני־אַקאַדעמיע האָבען אַלע יונגע־לייט מיט איהר טאַנצען
געזוכט, מיט נאַשערייען זי מכבד געווען און אין טהעאַטערס און אויף
בעלזער זי געלאָרען. זי אָבער האָט זיך אָפּגעהיט. דעם ריכטיגען מאָן,
וואָס זאָל זי בערוישען, האָט זי נאָך ניט געטראָפּען...

דאָן איז ער געקומען. זי איז דאָן אַלט געווען 17 יאָהר, אַ
שענהייט צום משוגע מאַכען. ער איז געווען אַן איטאַליענער מיט
שוואַרצע פייערדיגע אויגען און שוואַרצע געקרויזטע האָאר. אַ הויכער
און אַ שלאַנקער, אַ פּראַנט מיט אַ בלוט־רויטער בלוט אין לאַץ און
לאַקירטע, געלע שיד. מיט בעללאָ'ן, אַ מיידעל, מיט וועלכער סערע
האָט זיך נאָהענט בעפריינדעט אין דער טאַני־אַקאַדעמיע, איז ער גע־
קומען. געווען אַ גוטער טענצער. סערע'ן האָט ער גלייך גענומען מיט
זיינע פייערדיגע אויגען, ווי מיט זיין טאַנצען. מיט איהם איז זי שוין
אַמאָל אַרויסגעגאַנגען אין טהעאַטער, אימער אין דער בעגליטונג פון
בעללאָ'ן, און האָט הנאה געהאַט, ווען ער פלעגט זי צודריקען צו זיך,
און האָט ציניש געלאַכט, ווען ער האָט אַ שמוציגען וויץ געזאָגט.

ביז איין מאָל איז זי מיט איהם און בעללאָ'ן אין אַ בורלעסק־
טהעאַטער אויף בראַדוויי סטריט אוועק. נאָך דער פּאַרשטעלונג
האָט ער זיי ביידען איינגעלאָרען אין אַ האַטעל, סאַפּער צו עסען.
אינ'ם האַטעל האָבען שוין געוואַרט דריי פון זיינע און בעללאָ'ס פּריינד,
אַ צווייטער איטאַליענער, אַ איד און אַ אירלענדר. דעם אַבענד האָט
סערע צום ערשטען מאָל אויף איהר לעבען שאַמפּאַניער געטרונקען,
פיעל שאַמפּאַניער, ווי אויף אַ גרויסאַרטיגער חתונה... און ווען בעללאָ
האָט זיך געזעצט אויף די קניע צו איינעם פון די „פּריינד“, די אַרמס
אַרום זיין האַלז, און געזאָגט: „טראַג מיך“, האָט סערע, פּער'שיכור'ט,
צו איהר איטאַליענער זיך אויף די קניע געזעצט און אויך געזאָגט:
„טראַג מיך!“...

און ווען זי איז שפעטער צו זיך געקומען, האָט זי נעבען זיך דערזעהן אַן אַנדערען, ניט איהר איטאַליענער. זי האָט ניט געוויינט, נור האָט איהם אָפגעשטופט פון זיך, האָט ער איהר אָבער געוויזען, אַז ער איז שטאַרקער פון איהר...

קיין גרויסע תרטה האָט זי אויף דעם ניט געהאַט, אַזוי ווי זי וואָלט אויף דעם שוין לאַנג געהאַט געוואַרט, אַזוי ווי זי וואָלט אויף דעם געהאַט געהאַפּט...

אויף מאַרגען האָט שוין דער איטאַליענער זי אָפּגעהיט, ווען זי איז פון דער אַרבייט געגאַנגען, און איהר אַ בריליאַנטענעם רינגעלע געשענקט. און אין דעם אייגענעם אַבענד האָט זי מיט איהם אין זיין צימער אויף דער אַכטער סטריט פּערבראַכט, ווידער זיך בערוישט און אַזוי אַ וואָך נאַכאַנאַנד, ביז זי האָט איינגעווייליגט צו אַנדערע זיך אויך אָפּצוגעבען. און איינמאָל אַזיגער איינס נאָך האַלבע נאַכט, ווען זי איז אַהיים געגאַנגען, איז זי געווען שיכור'לאַך און אין דער קעשענע האָט זי ביי זיך געהאַט אַ פּופּצען דאָלאַר, וואָס זי האָט די נאַכט „פּערדיענט“.

אינ'ם שטוב האָט געליאַרמט, ווען זי איז אַריינגעקומען. טאַטע-מאַמע האָבען זיך געקריענט. די קלענערע קינדער האָבען געוויינט. זיי האָבען זי דערזעהן, זיינען זיי מיט אַמאָל אַלע אַנשוויגען געוואָרען. עפעס האָט זי זיי אויסגעזעהן אונגעוועהנליך. דער טאַטע איז צו איהר צוגעגאַנגען: „וואו שלעפּסטו זיך ארום אַזוי שפעט ביינאַכט?“ — איז אָפּגעשפרונגען מיט אַ שרעק: „גוואַלד, זי איז שיכור!“ די מאַמע האָט פּערבראַכען די הענד: „וואו ביזטו געווען?“ זי האָט געענטפּערט: „שיכור: „ניט אייערע ביזנעס!“ דער טאַטע האָט אַ כאַפּ געטהאָן איהר געלד-טאַש, געפונען דאָרט דאָס געלד און דאָס בריליאַנטען רינגעלע, איז בלייך געוואָרען, האָט עס אויסגעשטעלט צו זיין פרוי, די אויגען ווייט און מיט שרעק אויסגעגלאַצט, דאָס מויל ווייט געעפענט, און קיין וואָרט ניט געקענט אַרויסבריינגען. די מאַמע איז פּערסאָפּעט צו איהר צוגעלאָפּען, האָט געטרויסעלט זי ביי די אַקסלען און געשעפּטשעט פּערצווייפּעלט: „וואו האַסטו עס גענומען, וואו?... קוק מיר גלייך אין די אויגען אַריין און זאָג!“

סערע האָט געהאַלטען די אויגען אַרונטערגעלאָזען און עפעס גע-מורמעלט אונטער דער נאָז.

— „זאג, רוצח'טע, זאג! ווער האָט דיר איינגע'שיכור'ט ?
ווער האָט דיר איינגע'שיכור'ט ? וואו האָסטו דאָס געלד גענומען,
דאָס רינגעל ? זאג, איך'ל דיר דעם טויט מאַכען!“

און זי האָט זי אַ כאַפּ געטהאָן ביי די האַאַר.

סערע האָט זיך אַ ריט געטהאָן פון איהר:

— „נה, יאָ! יאָ! דו מעגסט מיט די באַרדערס, הע? ...“

סערע'ס מאַמע האָט זיך דאָן גענומען פערצווייפעלט שלאָגען

מיט ביידע הענר אין'ם קאָפּ און שרייען:

— דאָס איז אַ ליגען, אַ ליגען! דיין טאַטע, דער משוגענער,

זאָגט עס נור! אָבער גאָט ווייס דעם אמת! גאָטעניו, גאָטעניו —

האָט זי גענומען לויפען איבער'ן שטוב און פאַטשען פערצווייפעלט

אין די הענר: — דו ווייסט דאָך אודאי דעם אמת; דו ווייסט דאָך,

אַז איך בין אַן עהרליכע פרוי צו מיין מאַן, אַן עהרליכע מאַמע צו מייע

קינדער, היינט פאַרוואָס שטראָפסטו מיך אַזוי שווער ? פאַרוואָס ?!

איך'ל דאָך משוגע ווערען, איך'ל דאָך פון'ם זינען אַראַב! אַי, מיין

טאַכטער! אַי, מיין סערעלע! ...

און מיט אַ פערצווייפעלטען יאָמער איז זי אַריינגעלאָפען אין

דאָס צווייטע צימער.

דאָן האָט זיך דער טאַטע אַ כאַפּ געטהאָן און, אַזוי ווי ער האָט

געהאַלטען דאָס געלד מיט'ן רינגעלע אין דער האַנד, איז ער צוגע-

לאָפען צו דעם ברענענדיגען אויווען, האָט אַרונטערגעכאַפט אַן אָנ-

געברענטע דעקעל מיט די היילע פינגער, ניט פיהלענדיג אפילו דעם

ברען, און איז דאָס רוימע פויער מיט אַ ווילדען קרעכץ עס אַריינגע-

וואַרפען. דערנאָך איז ער צוגעלאָפען צו איהר, אָנגעכאַפט זי ביי די

אַקסלען, געמורמעלט: „אַרויס, אַרויס, דו וועסט מיר די אַנדערע

קינדער קוילען! אַרויס, דיין פוס זאָל ביי מיר אין'ם שטוב ניט זיין!“

— אַלל רייט! אַלל רייט! — האָט זי געשריען אויף ענגליש

מיט אַ צו'לכעיסיקול און שיכור'לאַך — אַלל רייט! אַי העיט יו!

אַי העיט יו אַלל! — איך האָס אייך! איך האָס אייך אלעמען!

אַלל רידיינייט! ...

האָט אַ ציה געטהאָן אויפ'ן שענעם קאָפּ דעם הוט און איז

אוועק.

דער טאטע האָט זיך געוואָרפען אויף אַ שטוהל, פּעררוקט ביידע הענד אונטער'ן בויים, געקלאַפּט זיך פּערצווייפּעלט אין'ם האַרצען און געריסען דאָס פּלייש אויף זיך און געקרעכצט, אַזוי ווי ער וואָלט אַ וואונד געריסען.

זי איז צוריק אוועק צו איהר איטאליענער. ער האָט נאָך ניט געשלאָפּען, איז געזעסען מיט חברה, בעני אויך צווישען זיי, און האָט געשפּיעלט אין קאָרטען. זי האָט אַלסדינג דערצעהלט דעם איטאליענער, ער איז געווען דערפון צופריערען און האָט זי אַ קוש געטשאָן. בעני האָט אויף איהר אויסגעשטעלט זיינע דורכדרינגענדיגע אויגען פּערוואונדערט. דאָן האָט ער אָפּגערופען דעם איר-טאליענער אָן אַ זייט און זיך גענומען מיט איהם סוד'ען. יענער האָט געשאַקעלט מיט'ן קאָפּ.

זי איז געבליבען ביי דעם איטאליענער. ער האָט צו איהר מ'ענער געבראַכט און זי האָט זיך פּערקויפּט. אויף דער צווייטער וואָך אָבער האָט ער אָנגעפּאַנגען צוצונעהמען פיר זיך דאָס גאַנצע געלד, זי האָט עס ניט געוואָלט ליידען, האָט ער זי געשלאָנגען. זי איז אָבער ניט געווען פֿון יענע אָונגליקליכע, וואָס לאָזען זיך טרעמען פֿון זייערע אַלפּאַנסען; זי האָט גערעכענט, אַז דאָס איז איהר „פּערדיענסט“, וואָס קיינער האָט קיין רעכט ניט אויף דעם, אויסער זי אַליין, און געטראַכט, ווי צו בעפּרייען זיך פֿון איהם.

און איינמאָל, ווען בעני איז דאָרט געזעסען און האָט קאָרטען געשפּיעלט, האָט זי איהם איינגערוימט: „נעהם מיך אוועק פֿון דאָנען.“ און אין צוויי וואַכען שפּעטער איז זי שוין ביי מיסעס גוט-מאָן אין'ם הויז געווען. בעני האָט זי אַליין ניט געטאָרט אוועקנעהר מען: דאָס וואָלט געווען געגען דער מאַראַל פֿון די „קאָדעטען“, פֿון די אַלפּאַנסען. זי איז אַליין אַנטלאָפּען, נאטירליך מיט בעני'ס הילף, אָבער דער איטאליענער האָט דערפֿון ניט געוואוסט, האָט אַ לאַנגע צייט אין גאַנצען ניט געוואוסט, וואו זי איז אהינגעקומען.

5

ביי מיסעס גוטמאן האָט מען סערען דעם נאָמען געביטען אויף
 מייביל. עס איז איהר דאָרט גוט געווען. פאר מיסעס גוטמאן איז
 זי געווען אַ טהייערער אוצר. דאָס געלד, וואָס זי האָט פערדיענט,
 האָט זי העלפט זיך גענומען און העלפט מיסעס גוטמאן גענעבען. בעני
 האָט זי בעהאנדעלט זעהר פריינדליך. דאָ האָט זי זיך אויסגעלע-
 רענט די אלע סודות פון איהר פּראָפעסיאָן. מיסעס גוטמאן איז געווען
 אַ לעהרערין מיט גרויסער ערפּאהרונג. איז אַ „נאָסט“ געקומען.
 האָט מייביל געוואוסט, ווי אזוי איהם צו בעצויבערען, ווי אזוי צו
 שפיעלען ליעבע מיט די אויגען און שמייכעל. אַמאָל האָט זי זיך
 אַליין הינגעריסען; געוועהנליך אָבער איז זי געווען גלייכגילטיג און
 האָט נור „געשפיעלט“ די ליעבע; און ניט איינמאָל, ווען דער נאסט
 איז געווען אַן עלטערער מענטש, האָט זי חשק געהאַט, אַ וואָרף צו טהאָן
 זיך איהם אויפ'ן האַלז מיט איהרע שאַרפע צייהן און איבערביר
 סען איהם דעם גאַנגעל פאר עקעל און האַס; זי האָט עס אָבער ניט
 געמחאָן, און וואָס עלטער און עקעלדיגער ער איז געווען, אַלץ „פער-
 ליעבטער“ האָט זי זיך צו איהם געוויזען, ווייל אזוינע האָבען גוט
 געצאָהלט... זי האָט זיך אריינגעצויגען אין דעם דאָזיגען לעבען,
 ווי אַ שיכור אין שיכרות... איבערהויפט האָט מיסעס גוטמאן אויף
 איהר אַ שטאַרקען איינפלוס געהאַט מיט איהרע גוטע רייד. זי האָט
 זי אמת ליעב געקראָגען. קיינמאָל האָט זי איהר אייגענע מאַמע
 אזוי ניט ליעב געהאַט. און, מערקווירדיג, וואָס אין דעם דאָזיגען הויז,
 אין דעם דאָזיגען טיעפען זומפ, האָט זי, מייביל, וועלכע איז אויס-
 געוואקסען אין אַ הויז אָהן אַ נאָט, נור פון קללות און קריעגערייען,
 צום ערשטען מאָל די עהרפוכט פאר נאָט אין זיך דערפיהלט. פון
 דעם שטענדיגען רעדען וועגען נאָט, וואָס מיסעס גוטמאן האָט פאר
 איהר גערעדט, פון איהר פרומקייט, האָט צייטגענוויזן זיך אויפגע-
 כאַפט אין איהר נשמה אַ רעליגיעזער געפיהל, וואָס האָט דאָרט טיעף
 ערגעץ ביי איהר געשלוּמערט, און ראש השנה און יום כפור איז זי אין
 גאַנצען אָנגעשטעקט געוואָרען פון מיסעס גוטמאן מיט פחד פאר נאָט
 און וואָלט פיר טויענדער צו זיך קיין מאָן ניט צוגעלאָזען.

אזוי אָבער אַ גאַנץ יאָהר האָט זי געוועהנליך, זיך געפיהלט אין דער דאָזיגער לופט פון אויסגעלאסענהייט און שאמלאָזיגקייט, ווי אַ פיש אין'ס וואסער, האָט זיך געפרעהט מיט פרישער „סחורה“, דעם פערפיהרען פון דער רויטער ברכה'ן און פון מיסעס דראבקיין און, ווען זי וואָלט געקענט, האָט זי געפיהלט, וואָלט זי אליין אויף פער-פיהרט, טהיילווייז פאר ספּאַרט און טהיילווייז, ווייל דאָס וואָלט אריינ-געבראכט „ביזנעס“ מיסעס גוטמאַן.

זי האָט זיך אָפט אַ נאַקעטע גערעהט פיר די „געסט“, ווי איצט פיר מיסעס דראבקיין. די נאַקעטקייט איז איהר סתודה געווען, דאָס האָט זי פערקויפט, פיר דאָס האָט מען איהר געלך געצאָהלט.

נור איין אבענד מיט דריי וואָכען צוריק האָט זי זיך אָנגעזאָגט איהר נאַקעטקייט צו פערקויפּען. זי איז ארויסגעפּאָהרען מיט בעני'ן אין אַן אויטאָמאָביל אין קוני-איילאַנד. פּלוצים, ווי זי איז דאָרט געשטאַנען אזוי מיט בעני'ן געבען אויטאָמאָביל, איז צו איהר צוגע-גאַנגען איהר אַמאָליגער איטאַליענער און האָט געפּאָדערט, זי זאָל געהן מיט איהם. ניט לאַנג האָט ער זיך געהאַט דערוואוסט, וואו זי איז, און געפּאָדערט ביי בעני'ן, ער זאָל זי איהם צוריקגעבען. בעני האָט געענטפּערט, אַז ער האָט זי ביי איהם ניט אוועקגענומען. זי איז פריהער געווען ביי אַן אַנדערען און דערנאָך ערשט צו איהם אָנגעקומען, דאָס איז געווען פּאָלקאַם געזעצליך, פּאָלקאַם „מאַראַליש“. דאן האָט דער איטאַליענער אָנגעהויבען זי צו פערפּאָלגען ביי מיסעס גוטמאַן אין הויז. בעני האָט איהם געוואָרענט, ער זאָל זי צורוה לאָז-זען, ווייל איצט געהערט זי צו איהם. איצט, אין קוני-איילאַנד, ווען דער איטאַליענער איז ווידער צו איהם צוגעגאַנגען, האָט איהם בעני נאָך אַמאָל געזאָגט: „פרענק, דו בעסער לאָז זי צורוה“. האָט דער איטאַליענער פּלוצים אויפגעהויבען די האַנד און איהר אַ פּאַטש גע-געבען, און איידער דער פּאַטש איז פּערהילכט געוואָרען, איז פרענק געפּאלען מיט אַ מעסער ביז'ן הענטעל אין זיין ברוסט.

מייביל איז געשטאַנען צוטומעלט, די האַנד אויף דער באַק. בעני, בלייך, מיט צונויפגעדריקטע ליפּען, קוקענדיג אויף דעם איטאַל-ליענער, וואָס איז אויף דער ערד געלעגען מיט פּערגלאַצטע אויגען און ווייס, אזוי ווי דאָס גאַנצע בלוט פון זיין נוף וואָלט דורך זיין דורכגעלעכערטער ברוסט אויף דאָס ווייסע העמר ארויסגעשטראָמט.

דאָס העמד איז בעדעקט געוואָרען מיט נאָסע, רויטע פֿלעקען דאָרט, וואו דאָס מעסער האָט געשמעקט. דער איטאַליענער האָט מיט אַלע כוהות זיך אויפגעזעצט, דעם פערבולומינטען מעסער ארויסגעשלעפט, שוואַך פון צווישען די פינגער איהם אויף דער ערד ארויסגעלאָזט און צוריק אַ פאַל געטהאָן אויף אַ זייט מיט אַן אויער און אַ זייט קאָפּ. די שוואַרצע געקרויזטע האָאַר האָבען זיך אין דעם טרוקענעם זאמד אריינגעגראָבען, די פיס ווייט אויסגעצויגען. מיבייל האָט שיער ניט גע'חלש'ט. בעני איז געשמאַנען אין דער זעלביגער פּאָזע. מען שעה האָבען זיך צונויפגעקליבען אין די הונדערטער. דאָס איז געווען בייטאָג. ביינאכט וואָלט מען זיך צונויפגעקליבען אין די טויזענדער. אַ פּאַליסמאַן איז אָנגעקומען, האָט אַרויפגעלעגט אַ שווערע האַנד אויף בעני'ן, צוגעשלעפט איהם צום איטאַליענער, געהאַלפּען איהם דעם קאָפּ מיט די פּערגלאַזטע אויגען אויפהויבען און איהם געפרעגט: „האַט ער עס געטהאָן?“ דער איטאַליענער האָט אָנגעשמעלט זיינע גלעזערנע אויגען אויף בעני'ן, און שטיל אַרויסגערעדט: „ניין, ניט ער. איד האָב עס אַליין געטהאָן!“ און דאן האָט ער מעהר ניט גערעדט. און אין צעהן מינוטען שפּעטער, ווען אַן אמבולאַנס איז אָנגעקומען, איז ער שוין געווען טויט...

אַט יענעם אויף דער-נאכט איז מיבייל געווען אויסער זיך, האָט אַלץ געוויינט איבער דעם איטאַליענער און גע'טענה'ט: „הי וואָז ע היראַ, אַי לאָוו'ד הים!“ (ער איז געווען אַ העלד, איד האָב איהם געליעבט!) און בשום אופן איז זי יענעם אבענר מיט קיינעם נישט געאָנגען.

אויף מאָרגען אָבער האָט זי שוין געמאַנצט פיר איינעם אַ נאָסט, אַ מאַז פון די מיטעלע יאַהרען, וועלכער האָט איהר דערפאר עקסטראַ געצאָהלט, נאַקעט־פּרעד, ווי זי האָט ערשט פאר מיסעם דראַבקיין געמאַנצט...

6.

אין אַ וויילע אַרום, ווען זי איז ווידער אריינגעקומען אין אַ דאָז געווען מאָרגען־קלייד, וואָס איז געווען שטייף אָנגעצויגען אַרום איהרע רונדע, דיקע היפּטען, אין ווייסע שיכלאַך מיט ראָזעווע שלייפען.

די שווארצע האָר צולאָזט איבער די אקסלען, איז מיסעס דראַבקיז שוין געזעסען ביים טיש מיט מיסעס גוטמאן און זיי האָבען געטרונקען טהעע און פערביסען מיט קייק.

מייבעל האָט פעררויכערט אַ סיגאַרעט, זיך אויסגעצויגען אויף דער זאָפּע און פערריסען איין פּוס הויך איבער'ן ווענטעל פון דער זאָפּע. בעני איז אריינגעקומען. מיסעס דראַבקיז האָט צושראַקען אַ ציטער געטהאָן.

— אַהא! — האָט ער אויסגעשריען — די שטאַרקע איז דאָ?
איז צוגעגאַנגען צו איהר און האָט זי אַ כאַפּ געטהאָן ביים דיקען

אַרם.

זי איז אויפגעשפרונגען און האָט געקוקט אויף איהם אי צו שראַקען, אי עפעס ביזי, ווי אַ קאַץ אויף אַ הונד, וואָס, בעת ער בעפאַלט זי, וואָלט זי וועלען אַנטלויפען פון איהם און דאָך שמעהט זי אָנגעגרייט מיט די נעגעל צו בעשיצען זיך געגען איהם...

— נו, שטאַרקע? — האָט ער ווידער געזאָגט, געדריקט איהר דעם אַרם, געקוקט איהר גלייך אין די אויגען אריין מיט זיינע דורכ-דינגענרע בליקען און אויסגעשטעלט זיינע ווייסע לאַבענדיגע צייהן.
— בעני, אַ גדולה אויף דיר. לאַז איהר טרינקען טהעע — האָט מיסעס גוטמאן זיך אָנגערופען.

— אַה, יעס, אַה, יעס! — האָט זיך בעני אַ כאַפּ געטהאָן און איהר אַרם איינגעלאָזט — איך האָב גאָר ניט בעמערקט, אַז זי טרינקט. אַי בעג יור פאַרדאָן. טרינקט אייער טהעע!

זי האָט זיך צוריקגעזעצט אויף איהר אַרם, נישט אַרונטערנעה-מענדיג איהרע צושראַקענע און ביזע אויגען פון בעני'ן.

— בעני! — האָט מייביל אַ רוף געטהאָן איהם און אַ וואונק געטהאָן מיט אַן אויג אויף מיסעס דראַבקיז און צוריק אויף דער זאָפּע.

— עס איז שוין אַלל-דרייט! — האָט ער געענטפערט.

מיסעס גוטמאן האָט עס בעמערקט און אַ שמייכעל געטהאָן:

— אַ שטיף טהאָן מיט איהר מעגסטו, זאַגט זי, אָבער נור ווי אַ

מענש.

— נו, נעוויס ווי אַ מענש — האָט ער אונטערגעכאַפט, זיך ווידער

אַ קעהר געטהאָן צו מיסעס דראַבקיז און וואויל יונגעריש פערשאַרט

די שווארצע גלאנציגע טשופרינע אויף א זייט פון'ם קאפ — עס וועט שוין זיין אַלל־רײט. ניט אזוי, הע? ...

ער האָט צו איהר ווידער ארויסגעשטעלט זיינע ווייסע לאכענדיגע צייהן.

— געהט אוועק, איך האָב פאר אייך מורא — האָט זי ארויס־גערעדט.

ער האָט זי ארומגענומען:

— דאָס מעג איך דאָך?

— געהט אוועק! ניט מען אייך נור א פינגער, ווילט איהר דו גאנצע האַנד — האָט זי געזאָגט.

— ביידע הענד, דארלינג! — האָט ער זיך אָנגערופען, און זי א זעץ געטהאָן צו זיך אויף די קניע.

מיסעס דראַבקין האָט זיך א רײס געטהאָן פון בעני'ס קניע:

— שוין ווידער? ...

מען האָט אָנגעקלאַפט אין טהיר. בעני איז אויפגעשפרונגען.

— מסתמא יענער — האָט מיסעס גוטמאן זיך אָנגערופען — מיסעס דראַבקין, א גרולה אויף אייך. געהט אויף א ווילע אריין אין קיך.

מיסעס דראַבקין איז ארויסגעלאָפּען אין קיך און איז הינטער דער טהיר געבליבען שמעהן מיט א שטאַרק־קלאַפּענדיגע האַרצען. זי האָט פּער'גנב'עט ארויסגעקוקט פון דאָרט, צו זעהן, ווער איז „יענער“.

א מאן איז אריינגעקומען אין א העלען אנצוג. מיסעס דראַבקין האָט צוערשט דערזעהן זיין פיגור, א הויכע, ברייטע פיגור מיט א דיקען, רויטען שטאַרקען נאַקען, ווי ביי א פּאָליסמאן. מיבעל האָט זיך א וואָרף געטהאָן איהם אויפ'ן האַלז. דערנאָך האָט מיסעס דראַב־קין דערזעהן זיין פנים אויך, און עס האָט איהר עפּעס הייס א מיש געטהאָן אינ'ם מוח. ער איז געווען זעהר א געזונטער מאן, א יאָהר עטליכע און פּערציג, מיט א רונדען, רייך־געראַזירטען און רויטען פנים, וועלכער איז אין גאַנצען געווען איין ברייטער שמייכלעך. ער האָט געהאַלטען איין קורצע דיקע האַנד מיט פינקלענדיגע רינגען אויף

קורצע דיקע פינגער ביי מייביל'ן אויפ'ן קאפ און איהר די האַר גענלעט.

בעני איז אין אַ זייטיגען צימער פערשוואונדען. מיסעס גוטמאן האָט זיך רוהיג ביים טיש איהר טהעע געטרונקען. דערנאָך איז דער מאן אין דעם פראַנט-צימער אריין. מייביל האָט אַ ציה געטהאָן דאָס קלייד ביים הויכען בוזים, פעררויכערט אַ פרישען סיגאַרעט און איז אריינגעלאָפּען אין דעם פראַנט-צימער, דרעהענדיג מיט איהרע דיקע רונדע היפטען. דערנאָך האָט מיסעס דראַבקיין דערזעהן ווי די טהיר פון'ם פראַנט צימער האָט זיך צוגעמאַכט...

מיסעס דראַבקיין האָט דערפיהלט אין די אויגען די וואַרימקייט פון איהר בלוט און איבער איהר רוקען ביז צום מוח אונטער די האַר האָבען זיך הייסע שטראַמען דורכגעטראָגען, און זי האָט געאַטהעמט אַזוי הייס.

פּלוצים איז זי ארויסגעלאָפּען פון דער קיך-טהיר אין קאַרידאָר-אריין און צו זיך אין די טהיר אריינגעלאָפּען. דאָרט האָט זי זיך אויפ'ן בעט געוואָרפּען, אומגעדרעהט זיך מיט'ן פנים צו דער וואַנד, צוגעמאַכט די אויגען און איז געבליבען אַזוי ליגען מיט צופלאַמטע באַקען און אַ ברענענדיגען אַטהעם.

זי האָט זיך אַ כאַפּ געטהאָן: — גוואַלד! — און גענומען פערצווייפּעלט רייסען אויף זיך די האַר.

דאן האָט זי זיך צוואוויינט אין דאָס קישען אריין:

— אַ, בעסער וואָלט איך בלינד געוואָרען! בעסער וואָלט מיך אַ דונער דערשלאָגען, איידער איך האָב זיי גאָר דערקענט! ...
און ביי איהר איז געבליעבען: גענוג! נאָך דעם חודש וועט זי אין גאַנצען ארויסציהען פון דאַנען, אַנטלויפּען פון דער דאָזיגער קליפה, ווי פאַר פייער.

פאַרנאַכט אַבער, ווען איהר מאן איז פון'ם פּעדלען געקומען, איהר קראַנקער, בלייכער, האַלכטייטער מאן, וועלכען זי האָט איצט אַנקוקען ניט געקענט, האָט איהר ווידער גענומען ציהען אהין. זי האָט זיך קוים דערוואַרט, ביז איהר מאן האָט מעריב אבגעראווענט און איז שלאָפּען אוועק, ווי געוועהנליך.

דאן האָט זי פאַר דעם שפּיעגעל די האַר זיך פּערקאַמט (פריהער,

אז זי איז אהין געגאנגען, האָט זי דאָס קיינמאָל נישט געטהאָן און איז אהין אוועק.

גראד איז אין יענעם אבענד דארט געווען שטאַרק „ביזי“. צוויי מיידלעך, אויסער מייביל'ן, זיינען דארט געווען און אלע זיינען געווען פארנומען. די „געסט“ האָט מען ארויסגעלאָזען איינציגווייז, דורך די טהיר פונ'ם עס-צימער, כדי איינער זאָל דעם אנדערען נישט בעגעד גענען, נישט זעהן, סיידען ווען צוויי-דריי פריינד זיינען געקומען צו זאמען, האָט זיי מיסעס גוטמאן אריינגעפיהרט אין דעם זייטיגען צימער, וואו בעני האָט זיי אונטערהאלטען מיט זיין געשפרעך וועגען ביזנעס, „פייטס“, פאליטיק און זאגאר וועגען אקטיארען און פיעסען. האָט אַ נייער „גאסט“ אין דער טהיר אָנגעקלאַפט און די צימערן זיינען פערנומען געווען, האָט מיסעס גוטמאן דעם קאַפּ פון צווישען דער טהיר ארויסגעשטעקט און דעם „גאסט“ שטיל געזאָגט: „קומט, אַ גרולה אויף אייך, אין צעהן מינוט. דאָ איז דאָ איינער, וועלכען איהר קענט“. און ער איז אוועק און צוריקגעקומען אַ צעהן מינוט שפעטער. די „געסט“ זיינען אלע געווען בעקאנטע, אָדער אַזוינע, וואָס זיינען רעקאָד מענדירט געווארען פון בעקאנטע. אהן אַ רעקאָמענדאַציען האָט מיסעס גוטמאן קיינעם נישט אריינגעלאָזען, אויס מורא, מען זאל זי נישט מסור'ן.

מיסעס דראַבקין איז געזעסען הינטער דער טהיר פון דער קיך און פער'גנב'עט ארויסגעקוקט. און זי האָט געזעהן, ווי די מענער זיינען פערשוואונדען מיט די מיידלעך הינטער די טהירען, ווי זיי האָבען זיך צוגעמאַכט. האָט געפיהלט דאס צאָפּלען זיך הינטער זיי, געשפירט קושען און אומאַרמונגען, פון וועלכע אין איהר מוח האָט זיך געמישט. יעדעסמאָל, ווען אַ מיידעל האָט געזאָלט געהן מיט אַ נייעם „גאסט“, האָט מיסעס דראַבקין געהערט ווי מיסעס גוטמאן האָט איהר שטיל געזאָגט:

— שנעלער, מען דארף די קישען!

און מיסעס דראַבקין האָט זיך געוואונדערט: וואָס מיינט זי מיט דעם.

שפעטער, ווען דארט זיינען שוין קיין געסט נישט געווען, האָט מיסעס דראַבקין ביי איהר געפרעגט, וואָס זי האָט געמיינט מיט דעם,

האָט מיסעס גוטמאָן מיט איהר צנועות/דיגען שמייכל דאָס איהר ער-קלעהרט.

א זייגער צוועלף האָט אָנגעקלאַפט אין דער טהיר א נייער גאסט. די אַנדערע מיידלעך זיינען שוין געווען אוועק. מיסעס דראַבקיז, וואָס האָט זיך דאָרט געהאַט פּעררעדט מיט מיסעס גוטמאָן, און טאַקע מכוח די דאָזיגע ביזנעס, וועגען וועלכער זי האָט איצט גערעדט און זיך צוגעהערט מיט אַ מין קראַנקשאַפּטער נייגערדיגקייט, איז גלייך אין קיך אריינגעלאָפּען.

דער נײַער „גאסט“ איז געווען עפעס אַ מין פּערזענליכע: אַ קליין מאַגער נפשׂ מיט אַ פּערקרימטען מויל, שמאַלע, שפּיציקע אַקסלען און מיט הענד און פיס, ווי שפּענער. און ווי זי האָט זיך פּערוואונדערט, וואָס מייבעל איז מיט אַ פּערליעכטער מינע אין דעם פּראַנט-צימער מיט איהם פּערוואונדערן.

— וועה איז מיר! — האָט זי געטראַכט, — ווען מען זאל מיך אין גאַנצען אָפּשיטען מיט גאַלד, וואַלט איך מיט אַזאַ ניט געגאַנגען. אפילו מיין מאן איז דאָך אַ מאַנאַרכע געגען איהם!...

און שפּעטער, ווען זי האָט דאָס געזאָגט מיסעס גוטמאָן, האָט יענע איהר געענטפּערט:

— אַי, אַ גרולֶה אויף אייך, וואָס רעדט איהר? אַ התן קלייבט מען זיך אויס, אָבער ניט אין ביזנעס. זיינע צוויי דאָלאַר זיינען אויך כּשר׳ע אמעריקאַנישע...

זי האָט אָנגעהויבען צו געהן אַהין אָפּטער, ווען געסט זיינען דארט געווען. עס האָט זי געצויגען אהין, ווי עס ציהט דעם ליידענשאַפּט־ליבען שפּיעלער, וואָס האָט זיך אין גאַנצען אין קאַרטען אריינגעטאַן, צום קאַרטען שפּיעל. זי האָט געשפּיעלט, געשפּיעלט מיט איהרע געפּיהלען און געדאַנקען אן אונרוהיגען און ברענענדיגען שפּיעל... זי האָט זיך געשראַקען פאַר דעם דאָזיגען שפּיעל און, אזוי ווי אַ קאַרטען-שפּיעלער, וועלכער פּיהלט, אַז דאָס שפּיעלען מאַכט איהם אונגליקליך, טרויבט איהם צום אונטערנאַנג, זאגט זיך צום צעהנטען און צום הונדערטען מאָל, אַז ער וועט מעהר ניט שפּיעלען און צום סוף שפּיעלט ער דאָך און פּערלירט נאָך און נאָך, אזוי האָט זי זיך אויך געזאָגט: „אַנטלויפּען פּון דאַנען! אַנטלויפּען וואָס גיכער!“

הונדערט מאָל אַ טאָג זיך דאָס געזאָגט, היִלף ביי גאָט געבעטען, תחינות געלייענט, צו איהר קינד מיט טרערען גע'טענה'ט, און, צום סוף, איז זי דאָך אַהין געגאנגען, די האָאַר צוגעקאמט, אין דער שבת'דיגער בלוזקע, געזעסען דארט הינטער דער קיך-טהיר און האָט פּערי גנב'עט ארויסגעקוקט...

זי האָט שוין איצט פּיעל סודות פון דאָרט געוואוסט, אויך דאָס, אַז בעני לעבט מיט דער דיקער רויטער ברכה פון די טהיר נומער 2 און אז מען קלייבט זיך זי צו מאכען פאר „סתורה“.

און, מערקווירדיג, ווי עס האָט איהר ניט געצויגען צו בעני'ן, האָט זי איהם איצט אַנגעהויבען אויסמיידען פּיעל מעהר ווי פריהער. אַזוי ווי זי וואָלט געפיהלט, אַז איהר הויפט סכנה איז ער. זי האָט איהם אפילו איצט ניט געלאָזט מיט איהר גראב אַ שטייער צו טהאָן, ווי פריהער. און האָט ער עס געוואָלט טהאָן, איז זי אָדער צו זיך אנטלאָפען און האָט די טהיר פּערשפּארט, אָדער האָט איהם מיט אַ מין פּערצווייפלונג אפגעשטויסען פון זיך.

דאָס איז געווען דאָס לעצטע פּערצווייפעלטע ראנגלען זיך פון די צניעות, וואָס זי האָט מיט זיך פון איהר קליין שטערמעל געבראכט, געגען די מורא'דיגע הפּרות, וואָס האָט זי איצט אַרומגערינגעלט און געזוכט זי צו פּערשלינגען...

7.

עס איז געווען אַ הייסער שבת נאָכמיטאָג אין מיטען זומער. הינטער אַנדערע טהירען פון דעם טענעמענט-הויז האָט דער שבת קודש גערוהט, הינטער די מייסטע איז קיין זכר פון איהם ניט געווען. דארט, וואו ער האָט גערוהט, האָבען די מענשען געטראגען שבת'דיגע פנים'ער, רוהיגע, ניט-פּער'דאנה'טע, און קליידער אויך שבת'דיגע, זיינען גע-גאנגען אין שוהל מיט די טליתים אונטער די פּאכוועס, האָבען קידוש געמאַכט, אבגעגעסען און זיך אויסרוהען צוגעלעגט, אָדער זיינען געזע-סען איבער א ספר ביים אפּענעם פענסטער, אָדער אין דערהויך פאר דאָס ווייב און פאר אַנדערע אינ'ם הויז אַ צייטונג געלעזען, צי גאר

אויף דרויסען ארויס, די הענד אויף הינטען פערלעגט און לאנגזאם מיט שבת'דיגער מינע איבער'ן טראַטואַר ארום הויז געשפאציערט, ווי אמאָל אין דער אלטער היים איבער'ן שאַססע, צי איבער די רוהיגע שבת'דיגע גאַסען, און א ניגעלע אין דעם ארומיגען טומעל געברומט. די יונגע טעכטער זייערע זיינען אין דער גאַס־טהיר געשטאַנען אויס־געפוצט, צי זיינען געזעסען אויף די טרעפ און דרויסען און האָבען גערעדט מיט אַ פריינדין, צי מיט אַ בעקאַנטען יונגענמאַן. אנדערע פון די דאָזיגע מיידלעך, אין אַ הוט פון דער לעצטער מאָדע און אין אַ העל, זיידען, שאַרשענדיג קלייד מיט שפיעלענדיגע פאַרבען, איז מיט אַ חתן אין אַ פארק אָדער צו אַ פיקניק געגאַנגען. און דארט, וואו דער שבת האָט ניט גערוהט, איז די וואַכעדיגקייט שווער געלעגען אין יעדען ווינקעלע פון די צימערן און דער אונרוהיגער טומעל פון דער גאַנצער וואָך האָט זיך דארט געטראַגען, און פון די פנים'ער איז ניט אָבגעוואַשען געווען די וואַכעדיגע דאַנות, און די נשמות האָבען פון זיך ניט אַרונטערגעטרייסעלט די וואַכעדיגע זאַרגען, און די קערפערס— די וואַכעדיגע מלבושים. די מענער האָבען געאַרבייט אין די שעפער און די פרויען האָבען געקאַכט און געוואַשען, און ניט גערוהט הינטער זייערע טהירען, ווי יעדען טאָג פון אַ גאַנצען יאָהר.

אין דעם טענעמענט־הויז האָט די הייליגקייט פונ'ם שבת זיך אויסגעמישט מעט דער שווערער וואַכעדיגקייט, ווי, בכלל, די זויבער־קייט און ריינקייט מיט שמוץ און אונצוכט...

הינטער דער טהיר נומער 3 האָט אויך דער שבת גערוהט. אויפ'ן ווייס־געדעקטען מיט אינ'ם עס־צימער זיינען געשטאַנען דריי בלישצע־דיגע לייכטער מיט פערנגליווערטע שטיקלאך חלב פון אויסגעברענטע ליכט ארום די מיילער, אזוי ווי די מעשענע מיילער וואַלטען די דאָזיגע פעטע ליכט געהאַט פערשלאַנגען און סמנים פון דעם פעטס וואַלטען ארום זייערע ווינקלען פערבליבען.

די ליכט האָט נעכטען געבענשט די אַלטע מיסעס גוטמאַן און ביז דער שבת איז ניט געווען פאַראיבער, האָט מען די לייכטער פון'ם טיש ניט געטאַרט אַרונטערגעהמען.

מיסעס גוטמאַן, אין אַ געבלומטען מאַרגען־קלייד און מיט אַ שבת'דיגען שייטעל אויפ'ן קאַפ, איז געזעסען אויף אַ שטוהל ביים טיש

איבער אן אָפּענעם טייטש-חומש, ביידע דיקע ארעמס פּערלייגט אונטער די ווייסע שפיצען פונ'ם מאָרגען-קלייד ביים בוזים, האָט געשאַר קעלט מיט'ן קאָפּ און לאַנגזאַם, מיט אַ תּחינה-ניגון, געלייענט אויפ'ן קול. גאַנץ אָפּט האָט זי אין מיטען לייענען אַ שווערען זיפּץ אַרויס-געלאָזט און פון צייט צו צייט האָט זי איינע פון איהרע דיקע הענד פון אונטער די שפיצען אַרויסגענומען און מיט איהר די ווינקלען פון די אויגען געווישט.

ביי דער זייט אויף דער זאפע איז געלעגען מייביל אין אַ ראָזעווע בלוזקע און האָט געקוקט אַרויף צו דער סטעליע מיט אַ סיגנאַרעט אינ'ם מויל. איין פּוס, שלאַנק און רייצענד, אין אַ שוואַרצען, זייער דענעם און דורכזיכטיגען זאַק מיט אַ ראָזאַווען בענדעל, האָט זי פון דעם שמאַלען, שוואַרצען קליידעל אַרויסגעשטעלט און אין דער וואַנד איבער דער זאפע מיט איהר געקלאָפּט.

זי האָט זיך ערשט צוריקגעקעהרט פון דער גאַס, וואו זי האָט זיך אַ נייעם הוט געקויפט פאַר 25 דאלאַר, און נאָך געהאַט אויף די פינגער פון ביידע הענד די רינגען מיט אמת'ע און פאַלשע בריליאַנטען און דעם לאָוועליר מיט פאַלשע בריליאַנטען אויפ'ן האַלז, וואָס זי פלעגט טראַגען יעדעס מאָל, ווען זי איז געגאַנגען אין אַ גרויסען גע-שעפט, עפעס קויפּען.

די פענסטער פונ'ם צימער זיינען געווען צוגעמאַכט, די פאַרהאַנגן גען איבער זיי אַרונטערגעלאָזט, און דאָרט איז געווען האַלב דונקעל און הייס, און עס האָט געשמעקט מיט אַדעקאַלאָן, פּוּדער, קאַרבאָל און מיט נאָך עפעס אַ שטאַרקען שטאַף.

אין די שטילקייט פונ'ם צימער זיינען שווער, אַהן אַ טאַל און סדר און געפלאַנטערט, געפאַלען די ווערטער פונ'ם טייטש-חומש, וואָס מיסעס גוטמאַן האָט אַרויסגעזונגען מיט אַ תּחינה-ניגון. און מייביל'ס קלאָפּען מיט'ן פּוס אין די וואַנד האָט ווי אַקאַמפּאַנירט איהר. צייער טענווייז האָט די סטעליע אויפגעצימערט פון דומפּפּע טריט; דאַן האָבען די געזרעהרען, וואָס האָבען זיך געצויגען פון אויבען, אַרויס-געלאָזט אַ פּערושאַווערטען, פּערשלאָפּענעם קלאַנג; אַדער אַן די צו-געמאַכטע פענסטער האָט אַ טומעל פון דער גאַס זיך אָנגעקלאָפּט; צי פון דער טוהר נומער 4 האָט זיך דערהערט דראַבקינ'ס קול, וואָס האָט דאָרט מיט אַ געשמאַקען ניגון מעביר די סדרה געווען.

און אז מיסעס גוטמאן האָט דערהערט דעם דאָזיגען געשמאַקען ניגון, מיט וועלכען די הויז־קיפּערין'ס פּרוּמער מאן האָט דאָרט מעביר די סדרה געווען, האָט זי אליין אויך גענומען זאָגען הארציגער און העכער, אזוי הארציג, דאָס יעדע וויילע האָט זי געמוזט די אויגען ווישען מיט איהר דיקער האַנד.

— די חכמים זאָגען — אַי, וועה איז מיר! — האָט זי געלייענט מיט אַ תּחינה־ניגון — דרום שטעהט תּש־תּש־מ־טה, צו וויזען, דאָס קיין מענש טהוט ניט קיין עבירה, סיידן עס געהט איהם אריין אַ נאַרושו דעה. אַי, וועה איז מיר! — האָט זי זיך אונטערבראַכען און געלייענט ווייטער. — דען תּש־תּש־מ־טה הייסט זי וועט פער נאַרושו. עס איז געווען אַ מעשה. צוויי שוועסטער האָבען געהאַט איין גישמאַלט. האָט איינע מזנה גיווען. האָט מען איהר געוואָלט געבן טרינקען דאָס ביטערע וואַסער פון דעם בית המקדש. — אַי, וועה איז מיר! — האָט זי גיזונט צו איהר שוועסטער: געה דו אויף מיין אָרט, דען דו האָסט ניט מזנה געווען, וועט דאָס ביטערע וואַסער דיר ניט שאַטען. איז די שוועסטער גינאנגען אין בית המקדש אריין און מען האָט איהר גיגעבן צו טרינקען דאָס וואַסער און עס האָט איהר ניט געשאַט.

— וואָס דען? — האָט מיסעס גוטמאן אונטערבראַכען איהר לייענען — זי האָט דאָך נישט געזינדיגט, אַ כּשר'ע נשמה געווען. אורדי וועט דאָס ביטערע וואַסער איהר נישט שאַדען.

און זי האָט ווייטער געלייענט מיט'ן אייגענעם ניגון:

— אַי, וועה איז מיר! ... און אז זי איז גיקומען, האָט זי די שוועסטער אנגיהייבען צו האַלזען און צי קושען, ווייל זי האָט זי מציל גיווען פון דעם טויט, אזוי איז אין איהר אריין דער ריח פון דעם וואַסער, וואָס איהר שוועסטער האָט גיטרונקען, און זי איז גיוואָרען גישוואָלען און איז געשטארבען פון דעם ריח פון דעם וואַסער.

מיסעס גוטמאן איז דאָ אויסער זיך געוואָרען, האָט געקרעכצט: אַי, וועה איז מיר, וועה איז מיר. געווישט די אויגען מיט ביידע הענד און גע'טענה'ט צו זיך:

— פון דעם ריח נור! נור פון אַ שמעק! וואָס דען? מען קען עפעס גאָט אָפּנארען? ער זעהט אַלסדינג און מיט קיין דאלאר כּשר זיך מאַכען ביי איהם קען מען אויך ניט! פון איין שמעק! איי־איי־איי! נאָר ווי פון דער מיאוס'ער קראַנקהייט! ... איד זאָג דאָס שוין לאַנג:

צו דעם זינדיגען מענשען קלעפט זיך. די זינד אליין זיינען קלעפעדיג. זאל איינער נור איין פום אריינשטעלען אין די זינד, איז פערפאלען — קריכט ער דערנאך מיט ביידע פיס אריין, נישט ארויסצורייסען! ווערט אין גאנצען אין דעם איינגעטונקט! ווער פון אונז ווייסט עס ניט, ברוך השם?

מייביל האָט געלאַכט אויף אַ הייזעריגליכען קול און זיך געקייִר קעלט אויפ'ן בויד. זי האָט זיך האַלב אַרונטערגעלאָזט פון דער זאַפע די שוואַרצע האָאַר צושאַמען איבער די באַקען און אַקסלען, געקוקט אויף מיסעס גוטמאַן מיט שוואַרצע, ברענענדיגע און לאַכעדיגע אויגען, געדריגעוועט מיט ביידע שלאַנקע פיס איבער דער זאַפע אין דער וואַנד, געקייקעלט זיך אויפ'ן בויד און געלאַכט, געלאַכט. דאָס שמאַלע שוואַר־צע קלייד האָט זיך אויף איהר פערקאשערט און אַרויסגעוויזען אַ ברעג פון איהר זיידענעם אונטער־קלייד פון אַ פייער־קאָליר. איין בלייש־צענדיגע האַנד מיט'ן רויכניגען סיגאַרעט האָט זי אין גאַנצען פון דער זאַפע אַרונטערגעהאַנגען, און דינע בלויע רינגעלאַך רויך האָבען זיך געשלאַנגעלט פון אונטען אַרויף, פערבלאַנדזשעט אונטער די זאַפע און זיינען דאָרט פערשוואַונדען.

— וואָס לאַכסטו, מייביל, אַ גדולה אויף דיר, איז אפשר נַט אמת, האָ?

— דאָס איז אזוי פאַני — האָט מייביל זיך אָנגערופען אויף איהר אַמעריקאנישען איריש און געזאָגט דאָס אייגענע וואָס אַלע מאָל בעת מיסעס גוטמאַן האָט זיך צו'טענה'ט וועגען די מענשליכע זינד: — פאַרוואָס דו ניט אַ ראַבי? — און זי האָט ווייטער געלאַכט.

— זאָג איך טאַקע, אַ גדולה אויף דיר, אַז מען קריכט אַריין מיט איין פום, קריכט מען שוין מיט דער צווייטער. אי, קינדעלע, שווער זיך דערנאָך אַרויסצורייסען, שווער! שוין אַ יאָהר 25 ווי איך רייס זיך. אַלע מיינע יאהרען אין אַדעס זיך געריסען. קיינמאַל אָן גאָט זיך ניט פערגעסען. נאַרעלע דו, איך בין ניט אַבי ווער. מיין מאַמע, מיר צו לאַנגע יאָהר, איז געווען אַ פרומע אידענע, אַן אמת'ע צדקנית, מיין טאַמע — אַ שענער איד, אַ צדיק. נור איך בין אַריינגעפאלען, ווי דו: יונגע בלוט, יונגער שכל — אַריינגעפאלען, פערפאלען, בעשערט געווען אַזוי. נו, האָב איך געוואָלט זיך אַרויסרייסען און חתונה האָבען. נו, האָב איך חתונה געהאַט מיט מיינעם, פוילען זאָל ער דאָרט, וואו ער

איז. און אפשר האָט ער שוין טאקע דאָרט איינגענומען, אין אדעס? ווייס איך, דער שד וועט איהם אזוי גיך ניט נעהמען, אזא! ... נו, אין נאך דער חתונה האָט ער געוואָלט דוקא אזא געשעפט. בין איך אַ פאָאר מאָל דערנאָך אַוועק פון איהם, געפרובט עפעס טהאָן אַנדערש, אַוועק אין אַנדער שטאָרט, אויסגעליהען געלך אויף פּראָצענט, אַ שניט־קראַם געהאַט, אָבער קיין מזל איז ניט געווען. געמוזט צוריק פּאָהרען צום מאָן, צוריק צום אַלטען געשעפט. און פאַר פינף יאָהרען, אז איך בין געקומען קיין אמעריקא, האָב איך אוראיי פון אזא ביזנעס נישט גע־טראַכט. אזוי וואָלט איך גאָר קיין אמעריקא ניט אָנגעהויבען צו פּאָהרען. געהאַט אַביסעל געלך מיט זיך. בין איך געזעסען און געגעסען מיין געלך. צוואַס מען נעהמט זיך דאָ האָב איך ניט גע־וואוסט. האָב איך שוין געוואָלט פּאָהרען צוריק קיין אַדעס צו מיינעם, ערשט איך טרעף דאָ אַן אַלטען בעקאַנטען, געווען אַמאָל מיין מאַז'ס אַ שותף אין אַדעס. דאָ איז ער אויך אין די אייגענע ביזנעס געווען. נו — מאַכט ער — שותפות. זאָל זיין שותפות. וואָס איז דער חילוק — דאָ צי אין אַדעס? נאָך מיינעם בענק איך דאָך ניט, פון מיינטוועגען מעג ער דארט אפילו פוילען. און קיין קינדער האָב איך דאָרט אויך ניט איבערגעלאָזט. אַ דאַנק גאָט כאַטש דערפאַר, וואָס איך האָב זיי קיינמאָל ניט געהאַט — וואָס פאַר אַ לייט וואָלט פון זיי, ברודר השם, געקענט ארויסקומען. בין איך מיט איהם אָפּגעווען דריי יאָהר אין דער ניינטער סטריט. דערנאָך, אז בעני האָט אונז געבראַכט דריי מיידלעך, האָבען מיר זיך מישב געווען, אז ער קאָן זיין פאַר אונז אַ פיינער שותף, האָבען מיר איהם אריינגענומען און איך מיט איהם האָבען אַהער אריינגעמופט און יענער פיהרט זיך דאָרט דעם געשעפט. געלך, אַ דאַנק גאָט, ברענגען אריין ביידע געשעפטען, אבער, קינדעלע, אַ גדולה אויף דיר, מען ווערט איינגעטונקט אלץ מעהר און מעהר אין זינד. מען רעדט צו אַנדערע צו זינדיגען. מען פערשלעפט. אָט וועט די רויטע ברכה'ע מסתמא היינט אויך אריינגעשלעפט ווערען. בעני ריכט זיך דאָ היינט אויף איהר. און פאַראַכטאַגען ענני, און פריהער — די קליינע רחל'ע... און דו מיינסט, אז מיסעס דראַבקיין וועט זיך ארויסדרעהען? מיינע און דיינע שונאים זאָלען אזוי לעבען! אַז בעני האָט זיך אריינגענומען אינ'ם קאַפּ, איז פערפאַלען. און מען מוז איהם נאָך העלפען. שוין אזא ביזנעס, אַ גדולה אויף דיר. ווייסט

טאָקיי, אז עס איז אַ גרויסע, אַ מורא'דיגע זינד, פֿיהלסט טאָקיי אַ וועהטאָג
אינ'ם האַרצען, דו וואָלסט אודאי דאָס ניט וועלען טהאָן, אַבער וואָס
קען מען זיך העלפען? די ביוזעס איז אזא. דארפסט האָבען סחורה,
וואָס בעסערע, וואָס שענערע און וואָס ביליגערע. דער דאָקטאָר וויל
מען זאָל קרענקען, דער קברות־מאן — מען זאָל שטארבען, און מיר —
מען זאָל זינדיגען...

מייביל איז שוין געלעגען מיט די פים אונטער זיך און האָט זי
ניט געהערט. אינ'ם מויל האָט ביי איהר געשמעקט אַ פרישער סיגא-
רעט'ל. אזוינע רייד האָבען אויף איהר נור געווירקט די צעהן טעג
צווישען ראש השנה און יום כיפור, ווען אינ'ם הויז איז געווען „ריין“
און ווען דארט האָט זיך שטארק געפיהלט דער פחד פאר גאָט'ס צאָרן;
איצט אַבער האָט זי געטראַכט וועגען די רויטע ברכה'ן, וועלכע האָט
געזאָלט היינט געמאַכט ווערען פאר אַ „סחורה“, און האָט געוואַרט
אויף דעם מיט אַ מין בעזונדערער אונגעדולד, אזוי ווי אינ'ם טהעאַטער
ביי אַ פאַרשטעלונג אויף זעהר אַ אינטערעסאַנטע, אויפגעגערעדע
סצענע. זי האָט שוין געזעהן ווי מען האָט „טריף“ געמאַכט, ווי זי
און בעני האָבען עס גערופען, ענגי'ן און די קליינע רחל'ען און זי האָט
דערפון שטארק הנאה געהאַט. אפשר נאָך אויך דערפאר, ווייל אזוי
וועלען נאָך אנדערע מיידלעך ווערען ניט בעסער פון איהר...

מיסעס גוטמאן האָט געלייענט ווייטער איהר טייטש-חומש.

פֿלוצים האָט מייביל זיך צולאַכט און אויסגעשריען אויף ענגליש:

— ווען איך וואָלט געווען היינט אַ באַי... עס וועט זיין זעהר

„פֿאַני“, ווען די רויטע ברכה... הע?...

מיסעס גוטמאן האָט זיך אַ כאַפּ געטהאָן:

— אַי, געוואַלד, געוואַלד! שטן מקטרג דו, וואָס קומסטו מיט

דיינע רייד, ווען איך לייען דעם טייטש-חומש? אַי, מייביל, אַ

גדולה אויף דיר, דו ווייסט דאָך, אז ווען איך נעהם אַ הייליגען וואַרט

איז מויל, וויל איך אזוינע רייד ניט הערען!...

זי האָט זיך אויפגעהויבען פונ'ם שטול און איז מיט'ן טייטש-

חומש ארויס אין די קיך.

מייביל האָט זיך נאָך העכער צולאַכט.

8.

מען האָט אַ קלאַפּ געטהאָן אין דער טהיר. מייביל האָט זיך פון דער זאַפּע ראַפּטאָם אַ כאַפּ געטהאָן, שיער זיך ניט אַרונטערגעקייקעלט, איז צוגעלאָפּען צו דער טהיר און זי געעפענט. בעני איז אַרײַן פּער-שוויצט מיט דעם שטרויענעם הוט אין די הענד, מיט אַ ווייס טיכעל אַרום האַלז, הינטערען קראַגען פּעררוקט. ער איז אַרײַן אין דעם זייטיגען צימער און באַלד ווידער פון דאָרט אַרויס אַהן אַ רעקעל און הוט מיט אַ פּערהאוועמער מינע אויף זיין רונדען, ווייסען, ריין געראַזרטען פנים, אויף וועלכען עס איז געלעגען אַ בעזונדערער אויסדרוק פון עפעס אַ מין פּרעכער און קריעגערישער ענטשלאָסענהייט. דער דאָזיגער אויסדרוק איז אויך געלעגען אין זיינע קאַרע, שטעכיגע, דורכדרינגענדע אויגען און אין יעדער בעוועגונג, אין יעדען ריהר, האָט זיך געדאַכט, פון זיין שלאַנקען, שטאַרקען און בויגיגען קערפּער, ווי ביי אַן אַקראַכאַט.

ער האָט אַרונטערגעצויגען דאָס טיכעל פון'ם האַלז, אַרומגעווישט זיך דעם שטאַרקען נאַקען פון הינטען, אַרום דער קורצער, רונדער און עקשנות'דיגער מאַרדע, ווי ביי אַ בולדאָג, דערנאָך באַקאַרוף ביז'ן שטערען, אויף וועלכען עס איז אַרונטערגעהאַנגען אַ שווערער לאַקען פון שוואַרצע, גלאַנציגע האַאַר. דערנאָך האָט ער צושפּיעלעט דעם ווייכען קראַגען פון דעם ווייסען זיידענעם העמד, פּערקאַטשעט הויך ביידע אַרבעל איבער די האַאַריגע אַרעמס, אַ וואָרף געטהאָן זיך אויף די זאַפּע, פּערלעגט ביידע אַרעמס הינטערען נאַקען און געזאַגט:

— אַ, מיעד!...

— פּור באַי! — האָט מייביל זיך אָנגערופּען און זיך געזעצט

נעבען איהם.

— פאַרוואָס טהוסטו זיך ניט אָן?

— עס איז נאָך גענוג צייט. די מידלאַך זיינען נאָך אויך

ניטאָ.

— זיי וועלען היינט קומען שפּעטער. איך האָב זיי געהייסען

קומען נאָך אַכט. אַפּריהער וויל איך פאַרטיג ווערן מיט דער דויטער.

ביז נאָך אַכט זאָל מען קיינעם אַהער ניט אַריינלאָזען, אויסער טשאַרלי'ן.

— ווידער טשאַרלי ?

— הי איז דהי אַנלי מען... — דער איינציגער מאַן פאר אזוינע זאכען. שטענדיג איז ער דער ערשמער אונבעקאנטער, וועלכער געהט מיט מיינער א מיידעל. ער בעצאָהלט גוט און איז א גוטער טרייף מאַכער...

— ווייס די רויטע, וואָס דו ווילסט פון איהר ?

— געוויס. שוין זייט א וואָך, ווי זי ווייסט, ווער איד בין און ווער דו ביזט... אַפריהער, ווען זי האָט זיך דאָס דערוואוסט, האָט זי גאנצע הויפענס האָר זיך פוֹר'ם קאַפּ אויסגעריסען, שיער ניט גע'הלויש'ט, געוויינט, געזאָגט, אַז זי וועט ניט לעבען, וועט זיך פער-גיפטען — זי האָט געמיינט, פערשמעהסטו מיך, אַז איד וועל מיט איהר הייראמען. איצט אָבער רעדט זי דאָס שוין מעהר ניט. זי בעט מיך נור, אַז איד זאָל בלוזן איין יאָהר מיט איהר זיין און דער-נאָך וועט זי שטאַרבן. דו וואָלסט זעהן, ווי זי קומט צו מיר, ווען איד בעשטעל זי ערגעץ אין אַ האַטעל. ווי אַ נאַכטרוואַנדלערין בער וועגט זי זיך, די אויגען אזוי מאַדנע אויסגעגלאַצט אויף מיר...

— אויב אזוי, קען זי מיט אַן אַנדערען גאָר ניט וועלען געהן ?

— זי וועט מוזען וועלען. נעכטען האָב איד געהאט טשאַרלין מיט זיך אינ'ם האַטעל. זי האָט מיר אָבער די הענד געקושט, איד זאָל דאָס אָבלעגען אויף היינט. האָב איד פון איהר פערלאַנגט, אַז זי זאָל היינט קומען אום זעקס און דוקא אַהער...

— בעני, וואָלט ניט בעסער געווען ערגעץ אַנדערש ? זי וואָהנט דאָך אין דעם הויז.

— ווייל זי האָט מיך נעכטען ניט געפאַלגט, ווייל איד דוקא אין דעם הויז. און דאָ איז די אלטע אויף דאָ, טאָמער דארף מען זי נאָך איינריידען. די אלטע מיט איהרע גוטע רייד קען פיעל ארויס-העלפען...

— זי וועט ניט קומען, בעני ! — האָט פּלוֹצים מייביל געזאָגט מיט אַ זיכערקייט אינ'ם קול און אַ מאַך געטהאָן מיט'ן שוואַרצען קאַפּ.

— זי וועט יאָ קומען. וויפיעל איז דער זייגער ?

ער האָט ארויסגענומען אַ קליין זייגערעל פון אַ זייטיגער קע־
שענע און אַ קוק געטהאָן :

— באַלד זעסט. איך וועט, אַז זי וועט זיין.

מיסעס גוטמאַן איז אריינגעקומען מיט'ן טייטש־הומש אין די
הענד, האָט איהם אַ קוש געטהאָן און בעהאַלטען אין אַ שופלאָד
פון דער קאַמאַדע, וואו עס איז געלעגען איהר ציערונג, איהר געלד,
איהר סידור, איהר מחזיר און איהר תחינה.

— זיינען דאָ אַ פאָר פלעשער שאַמפאָניער פאר דעם היינטי־
גען יום־טוב? — האָט בעני זיך צו איהר געווענדעט.

— דאָ — האָט זי געענטפערט.

— מייביל? — האָט ער זיך דאן ווידער געווענדעט צו איהר —
נעהם ארויס די בילדער. דו וועסט איהר ווייזען — דאָס העלפט
אויך.

מייביל איז צוגעלאָפּען, דרעהענדיג מיט די היפטען, צו דער
זעלביגער קאַמאַדע, וואו עס זיינען געלעגען דער סידור, דער מחזיר,
דער טייטש־הומש און די תחינה, און האָט פון אַן אַנדערען שופלאָד
ארויסגעשלעפּט אַ פעקעל שמוציגע בילדער, וועלכע מען האָט אין
דעם דאָזיגען הויז געוויזען עלטערע מענשען, כדי די „ליעבע“ אין זיי
צו ערוועקען.

זי האָט דאָס פעקעלע צוגעטראָגען צו בעני'ן און עס איהם אונטער
זיין צורקאַפענס אוועקגעלעגט.

— זי וועט ניט קומען — האָט זי ווידער געזאָגט.

— זי וועט יאָ קומען. דו ווילסט זיך וועמען? — האָט ער
געענטפערט.

מיסעס גוטמאַן האָט זיך אריינגעמישט :

— מיר דאכט זיך, אַז מיר וועלען פון איהר צרות האָבען. עפעס
געפעלט זי מיר ניט, די רויטע ברכה'קע. איצט איז זי נאָך אַביסעל
„אַפאַכמעליעט“ פון דיר, אָבער זי קען זיך נאָך אַטשוכען... איך
האָב שוין גענוג געזעהן אזוינע זאכען אויף מיין לעבען.

— נעווער מיינד, אַלטע, זי וועט שוין זיין אַלל־דייט, גלויב
מיר. אַז איך זאָל איהר הייסען אין פייער שפּרינגען, וועט זי דאָס
מוזען טהאָן. דו געדענקסט, ווי די קליינע רחל'ע האָט מיך געליעבט?

זי, די רויטע, ליעבט מיך נאך מעהר. דו וואָלסט געזעהן, ווי זי האָט מיר געכמען די הענד געקושט...

— בעני, אַ גדולה אויף דיר, עס זיינען פאראן מיידלאך, וואָס זיינען ווי די בייזע הינט: זיי לעקען די הענד זייערע בעליבתים און בייסען די הענד פרעמדע. עס קען גרייך זיין, אַז די רויטע איז אויך אַזאַ. און מיר דארפען דאָר, זי זאָל קושען די הענד פרעמדע. נישט אַזוי, אַ גדולה אויף דיר?

— עס וועט שוין זיין אַלל־רייט, אַלטע, גלויב מיר. אָבער פארוואָס איז זי נאָך ניטאָ? — האָט ער זיך אונטערבראַכען מיט אונד געדולד — אַלע מאָל איז זי געווען צו דער מינוט!...

— זי וועט ניט קומען — האָט מייביל ווידער געזאָגט.

— אַי סטאַפּ! — האָט בעני זיך אַ בייזער געטהאָן אויף איהר און זיך אויפגעזעצט אויף דער זאַפע.

זי האָט שטיל און צושטאַקען אַ לאַך געטהאָן איז זיך און איז אַנשוויגען געוואָרען. עס איז קענטיג געווען, אַז זי האָט פאר איהם מורא געהאַט.

נאָך אַ פערטעל שטונדע איז פאַראיבער, זי איז ניט געווען. בעני איז אַרונטערגעשפּרונגען פון דער זאַפע און האָט אויפגערגט גענוד מען שפּרייזען איבער'ן צימער. מייביל האָט זיך עפעס גע'סוד'עט מיט מיסעס גוטמאַן. איצט, ווען בעני איז אויפגערגט געווען, האָט מייביל מורא געהאַט מיט איהם צו ריידען.

מען האָט אַ קלאַפּ געטהאָן אין די טהיר. בעני האָט געעפענט.

טשאַרלי איז אַריין.

ער איז געווען אַ ניעדריגער, שטאַרק־געבויער מאַן, אַ יאהר פּערציג אַלט, מיט ברייטע פלייצעס, צווישען וועלכע זיין קורצער די־קער האָלן האָט זיך קוים אַרויסגעזעהן אַזוי, דאָס עס האָט זיך גע־דאַכט, אַז זיין גרויסער בלאַנדרער קאַפּ איז געלעגען אויף די סאַמע אַקסלען, מיט אַ ברייטער מעכטיגער ברוסט, ווי פון שטיין אויסגע־האַקט, און אַ ברייטען, רויטען, ריינגעראַזירטען פנים, אויף וועלכען עס איז געזעסען אַ רויטע, פּלאַציגע נאַז, און קליינע שמיכלענדיגע אויגעלאַך, וואָס זיינען פלינג אַרומגעלאַפען אונטער אַ שמאַלען שטע־רען. ער איז אַריינגעגאַנגען, קאַטשענדיג זיך אויף זיינע קורצע, דיקע פיס און וואַרפענדיג מיט זיינע קורצע דיקע אַרעמס. געווען איז ער

אָנגעטהאַן מעשה פראנט, אין אַ טהייערען העלען אנצוג מיט אַ בלום
 אין'ס לאַטין, אין אַ פאַנאַמאַ-הוט און לאַקירטע שיד.
 — העללאָ! — האָט ער געזאָגט מיט אַ באַסאָווער שטימע —
 היים! ...

און בעמערקט, אַז בעני אין אויפגערעגט, האָט ער געפרעגט:
 — וואָס איז דער מעהר, בעני?
 — זי איז נאָך ניטאָ.
 — די רויטע?

בעני האָט אַ מאַך געטהאַן מיט'ן קאַפּ.
 — דו דענקסט, אַז זי וועט ניט קומען?
 בעני האָט אַ דריק געטהאַן יי אַקסלען און אויסגעשטרעקט
 צו איהם די האַנד:
 — גיב מיר אַ סיגאַר.

זיי האָבען ביידע פעררויכערט. טשאַרלי האָט אַרונטערגעוואַר-
 פען דעם ראָק און הוט, זיך געזעצט אויף די זאַפע מיט'ן סיגאַר אין'ס
 מויל, אויסגעשטעלט זיין דיקע קורצע קניע אין פאַראַוים, אַ פאַטש
 געטהאַן איבער איהר מיט דער האַנד, אויף וועלכער עס האָט גע-
 בלישעט אַ רינג מיט אַ גרויסען בריליאַנט, און אַ רוף געטהאַן
 מייביל'ן:
 — קום אַהער, דארלינג.

זי האָט זיך געזעצט ביי איהם אויף דער אויסגעשטעלטער קניע.
 — שוין לאַנג דיך ניט געזעהן, טשאַרלי — האָט זי זיך אַזי
 גערופען און איהם אַ גלעט געטהאַן איבער די בלאַנדע האַאַר אויפ'ן
 קאַפּ.

זיינע שמייבלענדיגע, קלייניקע און פלינק-אַרומליפּענדיגע אוי-
 געלאַך, ווי ביי אַ ראַט, האָבען זיך אַכגעשטעלט אויף איהר און ער
 האָט געזאָגט:
 — אַט, ווען די רויטע וועט ניט קומען, וועלען מיר זיך היינט
 זעהען.

דערנאָך האָט ער אָנגעהויבען צו דערצעהלען, ווי ניט „לאַקי“,
 ניט מזל'דיג, ער איז געווען די לעצטע נאַכט אין קאַרטען (דאָס איז
 געווען זיין ערשטע און הויפט פראַפעסיאָן). דאָ האָט ער גערעדט וועגען

די ארעסטירטע מיידלאך און בעל הבית'טעם, פאר וועלכע ער האָט אין די לעצטע פּאַר וואָכען „בייל“ געגעבען (דאָס איז געווען זיין צווייטע פּראָפּעסיאָן). צולעצט האָט ער גענומען ריידען פון געוויסע פּאַליטי-שענס און פּאַליס-לייט, מיט וועלכע ער איז בעפריינדעט געווען, און וועגען געוויסע באַנדיטען פון דעם אידישע קוואַרטאַל, מיט וועלכע ער איז אויסגעבונדען געווען.

דערוויילע איז געוואָרען זיעבען, און ברכה איז נאָך אַלץ ניט געווען. בעני איז אַלץ מעהר און מעהר אויפגערעגט גע-וואָרען, האָט גערויכערט די סיגארען איינעם נאָכ'ן אנדערן, איז אַרומגעלאָפּען איבער'ן צימער, האָט געשפּייט, געמורמעלט: „זי וועט ניט קומען! זי וועט ניט קומען!“ און האָט זי געזידעלט מיט די שמוציגסטע ווערטער. יעדע וויילע האָט ער די טהיר געעפענט, און דעם קאַפּ ווייט אין דעם קאָרידאָר אַרויסגערוקט, טאַמער וועט ער זי דערזעהן, דערנאָך ווידער פּערהאַקט די טהיר און געמורמעלט: „אַזאַ רויטע חיה! מיך בעטריענען, מיך?! אַזאַ רויטע חיה!“...

און צום סוף איז ער גאָר צוקאַכט געוואָרען און האָט גענומען זיך אַליין זידלען, פּאַרוואָס האָט ער זיך נעכטען מיט איהר צערע-מאַניעט. ער האָט דאָס שוין לאַנג געדאַרפט טהאָן. אָבער זאָל די רויטע חיה ניט מיינען, אַז זי איז שוין מיט איהם פאַרטייג. ער איז בעני! אַלל-רייט! אַלל-רייט! „אי'ל נאַק האָר אַומ דהי קישקעס!“ — האָט ער גערעדט אויף זיין בעזונדערען זשאַרגאָן — איך וועל איהר די קישקעס אַרויסזעצען, סידען זי וועט ניט לעבען!...

טשאַרלי האָט זיך געקלאַפּט מיט ביידע הענד איבער די דיקע קניע און געלאַכט מיט זיין באַסאָווער שטימע:

— ווען דו וואָלסט נעכטען ניט געווען אַזוי גוט צו איהר, וואָלסטו היינט ניט געדאַרפט זיין אַזוי ביי, בעני! — האָט ער געדונערט מיט זיין קול, לאַכענדיג.

מייביל, וועלכע האָט זיך איצט געוועגט אויפ'ן שאַקעל-שטוהל מיט אַ סיגאַרעט אינ'ם מויל, ריידענדיג עפעס מיט מיסעס גוטמאַן, האָט זיך פּלוצים אָנגערופּען:

— האָב איך דיר געזאָגט, בעני, אַז זי וועט ניט קומען?

מיט אַמאָל האָט זיך בעני אַ וואָרף געטהאָן צו איהר מיט אַז

אויפגעהייבענער האַנד און מיט אויגען, וואָס האָבען געברענט מיט
ווילדער רציחה:
— איך האָב דאָך דיר געזאָגט, אז דו זאָלסט האַלטען דיין
שמוציגען מויל!...

מייבעל האָט אָנגעבויען דעם קאָפּ אונטער זיין האַנד, ערוואַר־
טענדיג מיט שרעק זיין שטאַרקען קלאַפּ. אָבער דאָ איז צוגעשפרונגען
צו איהם מיסעס גוטמאַן מיט אַ פלינקייט פון אַ קאַץ, וואָס מען
וואָלט גאָר ניט געקענט ערוואַרטען פון דעם דאָזיגען דיקען, אַלטען
גוף, האָט איהם אַ כאַפּ געטהאָן ביים אַרם און מיט לאַכענדיגע אויגען
איהם אריינגעקוקט גלייך אין דעם רוצח'דיגען פנים:

— אַ גדולה אויף דיר, בענעלע — האָט זי געזאָגט מיט אַזאַ
ווייבקייט אינ'ם קול, אַזוי ווי זי וואָלט אַ קינד געלאַסעט: — וואָס
האַסטו צו איהר? זי איז דאָך ניט שולדיג. זיי ווייטער ניט אַזאַ
גוטער, אַ גדולה אויף דיר. טשאַרלי איז נעכטען דאָרט געווען, האַסטו
עס געדאַרפט אָפּ'פטר'ן און פאַרטיגן. דו האַסט אַ צו גוט־האַרץ,
בענעלע, אַ גדולה אויף דיר.

— איך בין געווען אַ נאַר — האָט ער אַ בורטשע געטהאָן
שוין ריהינער.

זי האָט איהם אַ גלעט געטהאָן איבער'ן אַקסעל:

— נו, נו, מילא, אז עס וועט בעשערט זיין, וועט זי נאָך צו
דיר קומען. וועסטו שוין דאַמאָלט ניט זיין אַזוי גוט...

זי האָט איהם אָפּגעשלעפט אָן אַ זייט, ווען זי האָט בעמערקט
אז ער איז רוהיגער, און איהם שטיל געזאָגט מיט פאַרוואַורף:

— בעני, דו ביזט משוגע? דו דאַרפסט ניט הייבען קיין האַנד
אויף מייביל'ן. זי האָט עס ניט פערדיענט. זי איז איבערגעגעבען
די ביזנעס מיט לייב און לעבען. אפילו אַ בהמה, וואָס גיט פיעל
מילך, היט מען אויך אָפּ, אַ גדולה אויף דיר!...

— דו ביזט גערעכט — האָט ער אויסגעמורמעלט און איז צו־
געגאַנגען צו מייביל'ן:

— מייביל, איך האָב עס ניט געמיינט...

זי האָט איהם ניט געענטפערט, איז געבליבען זיצען מיט אַ
ברוג'ער מינע.

פלוצים האָט זיך דערהערט אַ שטילער, גאַנץ שטילער קלאַפּ
אין דער טהיר, מיסעס גוטמאַן האָט זי געעפענט און דעם קאַפּ ארויס-
געשטעלט :

— קומט אריין, קומט אריין — האָט זיך דערהערט איהר פריינד-
ליכער קול — ער איז דאָ!

— זי! — האָט זיך בעני אַ כאַפּ געטהאָן — פאַרט געקומען!
טשאַרלי, אריין אין פראַנט-רום, שנעל! זאָל זי דיך דערווייל ניט
זעהן! — האָט ער אַרויסגעשעפעצט.

טשאַרלי האָט אויף די שפייד-פינגער און קייקלענדיג זיך אויף
די קורצע דיקע פיס, ווי קלעצעלאַך, זיך אָפּגעטראָגען אין דעם פראַנט-
צימער.

דאָס איז טאַקע געווען די רויטע ברכה. זי איז אריינגעקומען,
קוים שלעפענדיג די פיס, אַזוי ווי זי וואָלט נור-וואָס פון אַ שווערע
קראַנקהייט אויפגעשטאַנען, און דער פנים מיט די זומער-שפּרינקלאַך
איז ווייס געווען, ווי קאַלד, און די גרויע אויגען, פון וועלכע רחמנות-
דיגע הילפּלאַזיגקייט, פּערצווייפלונג און שרעק האָבען אַרויסגעקוקט,
זיינען געווען ווייט אויסגעשצירעט און ווי גלעזערנע, און די רויטע
האַָר אויפ'ן קאַפּ זיינען צופּלאַנטערט און אויפגעשטעלט געווען,
אַזוי ווי פאַר מוראַ'דיגען שרעק, און דער בוזים אונטער דער ווייסער
זיידענער בלוזקע האָט זיך שווער בעוועגט ארויף און אַראָב.

בעני, וועלכער האָט זיך געהאַט אַ וואָרף געטהאָן צו איהר, איז
פלוצים שטעהן געבליבען ווען ער האָט דערזעהן, ווי זי קוקט אויס.
מייביל האָט זיך אויפגעהויבען פון איהר שאַקעל-שטוהל און מיט אַ
שפּאַטישען שמייכל געקוקט אויף איהר, און מיסעס גוטמאַן האָט
זיך געטראַכט, קוקענדיג ברכה'ן גלייך אין פנים אריין מיט איהר גוטען
און צניעות'דיגען שמייכל: „א כשר'ע בהמה'לע, קוקט אויס נעבאָד,
ווי מען וואָלט זי צו דער שחיטה געפיהרט!“

צום סוף איז בעני צו איהר צוגעגאַנגען:

— דאַרלינג, פאַרוואָס אַזוי שפעט?

האָט זי אַרומגענומען און אַ קוש געטהאָן.

זי האָט זיך אַ צאַפעל געטהאָן און אַרויסגעריסען זיך פון אונטער

זיינע הענד:

— איך בעט אייך, טשעפעט מיך ניט... האָט רחמנות -- האָט זי זיך געטרייסעלט און געמורמעלט מיט אַ דומפפּען און צוריסענעם קול, אַזוי ווי פון ערגעץ טיעף, טיעף פון איהר נשמה וואָלט ער זיך געטראָגען און, טראָגענדיג זיך, וואָלט ער זיך דאָרט ערגעץ פּער-טשעפעט, אפשר אָן פּרישע בלוטענדיגע וואונדען, און זיך צוריסען: — איך האָב ניט געוואָלט געהן אַהער... ניט געמאָרט געהן אַהער... עס האָט מיך אָבער געשלעפט... ווי מיט אַ קייט... ווי איהר וואָלט מיך פּער'שכור'ט... די האָאר אויף זיך צוריסען... די קישען צור-ביסען... אַי, אַז איך וואָלט געשטאַרבען... וואָס האָט איהר געהאַט צו מיר? ...

און בעת זי האָט עס גערערט, האָט ער געקוקט איהר גלייך אין פנים אריין, די האַנד ארום איהר טאַליע, און אויסגעשטעלט צו איהר זיינע לאַכענדיגע ווייסע און געזונדע צייהן.

דאָן האָט ער אויסגעשריען: „דאַרלינג, דו ביזט היינט אביסלעלע צו גערועזן, איך ליעב דאָס ניט!“ — אַ כאַפּ געטאָן זי מיט אַ מערקווירדיגער קראַפּט, ווי שווער זי איז ניט געווען, אויף די הענד, ווי אַ קליין קינד, איהר רויטען קאָפּ אָנגעלעהנט אויף איין אַרם זיינעם, איהרע פיס אויף זיין צווייטען, איהר גאַנצען קערפּער געגען זיין ברוסט, האָט זי אַזוי געקאַטשעט, ווי מען טהוט עס, בעת מען וויל איינשטילען אַ שרייענדיגע קינד, און געזונגען:

— לוי-לוי, לוי-לוי, לוי-לוי-לוי-לוי! ...

מייבייל און מיסעס גוטמאַן האָבען געלאַכט און ברכה'ן האָט זיך אויסגעדוכט, אַז אַ מורא'דיגע קראַפּט, געגען וועלכער זי האָט זיך וועהרען ניט געקענט, טראָגט זי און וויענט זי איבער אַ טיעפען און מורא'דיגען אָבגרונד, וויל זי אַהין אַ שליידער טהאַן, און זי האָט שרייען געוואָלט: „ראַטעוועט מיך“ און אָנשטאַרט דעם האָט זי קויס-קויס געשעפעט:

— איך בעט אייך... איך בעט אייך... האָט רחמנות... איך

בעט אייך...

דאָן האָט ער זיך מיט איהר אויף די זאַפע אַרונטערגעלאָזט, אויף די קניע צו זיך אַ זעץ געטהאַן, ארויפגעדריקט זיין רונדע שטאַרקע מאַרדע, ווי ביי אַ בולדאָג, אויף איהרער, מיט זיינע פרעכע און דורכ-דרינגענדע אויגען איינגעזויגט זיך אין איהר רחמנות'דיגע הילפלאַצע

צושראָקענע, געסאָפּעט אויף איהר מיט אַ הייסען אטחעם און רורד זיינע אויסגעשטעלטע און פערשצעמעטע ווייסע צייהן ארויסגערעדט:

— דו, דאָרלינג, איך ליעב דאָך דיך אזוי, דו...

— איך בעט אייך... האָט זי אַלץ גע'טענה'ט דאָס אייגענע, אזוי ווי איהרע אַלע געפיהלען און געדאַנקען, איהר גאַנצע פּער-צווייפלונג, איהר גאַנצע שרעק וואָלטען אין די דאָזיגע פּאַאַר ווערטער פּערגליווערט געוואָרען.

און זי האָט אַרונטערגעלאָזט נידריג דעם רויטען קאַפּ און זיך אין גאַנצען געטרייסעלט, זיצענדיג ביי איהם אויף די קניע.

— וואו איז דער שאַפּפּאַניער? זי וועט אויסטרינקען אַ גלאָז.

וועט זי זיך בערווהיגען — האָט בעני פּלוצים געזאָגט.

מייביל האָט זיך מיט אימפּעט אַ וואָרף געטהאָן אין די קיך אַרײַן און באַלד צוריק אַרײַנגעלאָפּען מיט צוויי פּלעשער. מיסעס גוטמאַן האָט זיך געזעצט אויפן שאַקעל־שטוהל מיט אַזאַ מינע, אזוי ווי די גאַנצע געשיכטע וואָלט איהר ניט אָנגעגאַנגען. דאַן האָט מייביל גלעזער אויך אויפ'ן טיש אַוועקגעשטעלט.

— קום אַהער, מייביל — האָט בעני זי אַרוף געטהאָן —

בעקענט זיך!

מייביל איז צו איהם צוגעלאָפּען. בעני האָט אָנגענומען ברכה'ן

פון אונטען פאַר דער מאָרדע און אזוי איהר דעם קאַפּ אויפגעהויבען:

— בעקען זיך מיט אַ פּרײַנדין!...

ברכה'ס אויגען האָבען זיך בעגעגענט מיט מייביל'ס שוואַרצע

ברענענדיגע און זי האָט איהרע גלייך ווידער אַרונטערגעלאָזט.

— דו זיך שעהמסט? — האָט מייבעל זיך אָנגערופּען צו ברכה'ן

אויף איהר איריש — דו אַ נאַר, ע דעם פּול. בעני, דו מיך לאָז.

איך זיך בעקענען מיט דיין פּרײַנדין. זי אזוי ליעב און איך זי ליעב.

אַנעסט טו גאָד!...

און זי האָט צו איהם פּער'גאַנב'עט אַ ווינק געטהאָן מיט די אויגען.

ער האָט אַוועקגעזעצט ברכה'ן אויף די זאַפּע, זיך אויפגעהויבען

און איז אין דעם פּראַנט־צימער אַרײַן. מייביל האָט זיין אַרט

פּערנומען.

ברכה האָט זיך ווידער אַ צאַפּעל געטהאָן און איהרע גרויסע

אויגען האָבען זיך ווידער בעגעגענט מיט מייביל'ס, און דאָס מאַל

האָבען זיי זיך גלייך ניט אַרונטערגעלאָזט, ווי פריהער, נור זיי זיינען געבליבען הענגען איבער מייביל'ס ברענענדיגע אויגען און מיט אַמאָל האָבען זיי זיך פונאַנדערגעעפענט נאָך גרעסער, פּערוואַנדערט און צוטומעלט, אַזוי ווי זי וואָלט מייביל'ן ערשט דערזעהן.

אַ היבשע וויילע האָבען זיי זיך אַנגעקוקט, מייביל מיט אַ שמיכעל און ברכה פּערוואַנדערט און צוטומעלט.

דאָן האָט ברכה אַרויסגעשעפעצט:

— ניין, דאָס קען ניט זיין... איהר זייט ניט אַזאַ... איהר קוקט ניט אויס אַזאַ... איהר זייט אַזוי שען... צו וואָס דאַרפט איהר עס?... ניין, דאָס מוז זיין אַ חלום... איהר זייט דאָך בעני'ס שוועסטער, אַיאָ?...?

— ניין, בעני האָט דאָך איך געזאָגט. ער האָט איך ניט אַבגענאַרט...?

— ניט אַבגענאַרט? איהר זאָגט: ניט אַפּגענאַרט?... ווען ער האָט מיך אונגליקליך געמאַכט? ווען ער האָט מיך משוגע געמאַכט? ווען מיר קומט איצט אַ מיתה זיך אַנצוטהאָן? איך בין געווען עלענד דאָ ווי אַ שטיין, אַהן פריינד, אַהן קרובים. איך בין משוגע געוואָרען פאַר בענקעניש, פאַר עלענדקייט... און ווען אַ פריינד איז ענדליך געקומען, איז ער גאָר מיין מלאך המות... אַי, זאָגט, אַז דאָס איז ניט אמת... איהר קוקט דאָך אויס אַ ריינע, כשר'ע טויב — האָט די אונגליקליכע, עהרליכע, פשוטע מיידעל פּערצווייפעלט גערעדט.

מייביל האָט געענטפּערט מיט אַ צינישען געלעכטער:

— אַי, דו איז אַזוי פּאַני!...

דערנאָך האָט זי אַרונטערגענומען איהרע פינקלענדיגע רינגען פון די הענד און זיי אלע אַנגעטהאָן ברכה'ן אויף די פינגער, וועלכע איז ווידער געזעסען צוטומעלט פון מייביל'ס געלעכטער און נאָר ניט געפיהלט, ווי יענע האָט איהר אויף די הענד דאָס ציערונג אַרויפגעטהאָן...

— אַי ווי שען! — האָט זי גערעדט אויף ענגליש — איהר זעהט? אין אַיין יאָהר האָב איך דאָס אַלסדינג פּערדיענט. ווערטה פּיעל טויזענדער. און איהר וועט עס אויך האָבען. איהר דאַרפט ניט זיין נאַריש.

— ווארום ביזטו זי ניט מכבד מיט א גלעזעלע שאמפאניער, א גדולה אויף דיר? — האט מיסעס גוטמאן זיך פלוצים אָנגערופען, וועגענדיג זיך אויף איהר שאַקעל־שטוהל.

— שור. וואו איז בעני?

און זי האָט צוריק אַרונטערגענומען די רינגען פון ברכה'ס פינגער, אויף זיך אַרויפגעטהאָן און איז אויך אַריינגעלאָפּען אין דעם פּראָגמ־צימער.

— מיסעס — האָט ברכה אַרויסגעשעפּצט — זאָגט מיר... איך האָב זיך נאָכגעפרעגט אויף אייך... אַלע זאָגען, איהר זייט אַן עהרליכע, פּרומע אידענע... און איהר זעהט אויס אַזאַ גוטע, ווי מיין אייגענע מאַמע דאָרט אין דער היים... זי איז דאָך אייער טאָכטער און ער איז אייער זוהן, ניט אמת, האָ? ...

— זיי זיינען מיר טהייערער, ווי מיינע אייגענע קינדער, אַ גדולה אויף דיר! — האָט די אַלטע געענטפּערט מיט איהר צניעות'דיגען שמייכלעך — ווען דו וועסט דאָ זיין, וועסטו אויך זיין ביי מיר טהייער. צו אַלע מיידלאַך ביי מיר אין'ס געשעפט בין איך בעסער, ווי אַ לייב־ליבע מאַמע, אַ גדולה אויף דיר... —

— וואָס מיינט איהר? — האָט ברכה אַרויסגעשעפּצט און שוין געקוקט וועדער צוטומעלט.

— וואָס איך מיינ? אַ גדולה אויף דיר, וואָס ביזטו עפעס אַ קינד? אַליין פּערשטעהסטו ניט?

— האָ? אָבער דאָך ניט, וואָס... בעני זאָגט? ...

— וואָס האָט ער דיר געזאָגט? ...

— אַפּריהער, אַז ער האָט מיך ליעב... וועט מיט מיר חתונה

האַבען... ביז... ביז... דערנאָך... —

— פאַרוואָס־זשע, קרוינעלע מיינע, אַ גדולה אויף דיר, האָסט זיך געלאָזט?

— ער האָט מיר דעם מוח אין גאַנצען צומישט... —

— און אויף דיר, נעבאָד, קען מען אויך ניט קיין פאַראַיבעל האָבען

— האָט מיסעס גוטמאן מיט אַמאָל אַ דרעה געטהאָן דעם געשפּרעך אין אַנאָדער ריכטונג — אַן עלטערע מיידעל... קיין שידוך מאַכט זיך ניט, מען דאַרף אַרבייטען, נעבאָד, שווער אין'ס שאַפּ. און וואָס, אומשטיינס געזאָגט, פּערדיענט מען דאָרט? און די נשמה איז ניט קיין

ראָזיג. לעבען ווילט זיך אַז עלטערע מיידעל נאָך מעהר. איך פערט
שטעה גאַנץ גוט, אַ גדולה אויף דיר. קומט אַ יונגערמאַן, פערלירט
מען דעם פערשטאַנד. האָט טאַקי דיר אָבגעגליקט, וואָס דאָס איז בעני
געווען און ניט קיין אַנדערער. וואָס וואָלסטו נעבאָך געטהאָן, ווען
דאָס וואָלט געהאַט געטהאָן סתם אַ באַי? ער וואָלט דיר דערנאָך
אין גאַנצען געוואָרפֿען און דו וואָלסט געבליבען ביי דער אַרבייט אינ'ם
שאַפֿ, ביי די אַלע צרות. מיט בעני'ן אָבער קענסטו פערדיענען אַ סך
געלד, האָבען ציערונג און לעבען פרעהלאָד. האָסט געזעהן מייביל'ן?
אַ יונגע מיידעל, אַ שענע, פונדעסטוועגען איז זי צופריעדען און האָט
קיין חרטה ניט. דאַנקען גאָט, קיינע פון מיינע מיידלאַך האָבען
חרטה...

בעני און מייביל האָבען פער'גנב'עט אַרויסגעקוקט פונ'ם פראַנט-
צימער און זיך צוגעהערט.

ברכה האָט זיך אַ פאַטש געטהאָן מיט ביידע הענד אינם קאַפּ:
— גאָט מיינער, גאָט מיינער, וואָס טהוט זיך דאָ?!

„וואָס טהוט זיך דאָ!“ אַ גדולה אויף דיר, וואָס זאָל זיך דאָ
טהאָן? קיין עהרליך מיידעל ביזט דאָך שוין מעהר ניט, דאַרפסטו
האָבען שכל און זעהן, ווי זיך בעטער צו מאַכען. קיינער, חלילה,
ניט דיר ניט, ווילסטו, איז גוט, אַניט וועט בעני'ן אויך ניט אַארען.
גאָר נישט, ווען דו האָסט איהם ליעב, וועסטו איהם דאָ אַלע מאָל
קענען ליעבען. מיט די אַנדערע טאַקע איז נור ביזנעס און ליעבען
וועסטו איהם. אַזוי טהוען אַלע, אַ גדולה אויף דיר!...

— ניין, ניין! — האָט זי אַרויסגעשעפצט, געשאַקעלט מיט
דעם קאַפּ און זיך אין גאַנצען געטרייסעלט.

— היינט וואָס-זשע, אַ גדולה אויף דיר, ביזטו געקומען? ער
האָט דאָך דיר מסתמא געזאָגט, וואָס ער וויל פון דיר?...

— איך האָב ניט געוואָלט קומען... איך האָב שוין געהאַט געד-
קויפט סס אַ פלעשעלע... איך קען אָבער ניט... קיין מוטה ניטאָ...
איך וויל נאָך לעבען... און מיין מאַמע וואָלט עס אויך דאָרט ניט
איבערגעלעבט... איך האָב מיך זיך פאַרגעשטעלט, ווי זי קרינט
דאָרט אַ בריעף וועגען דעם... ווי זי רייסט זיך די האַאר, ווי
זי קלאָגט... איך האָב קיין מוטה ניט געהאַט... און דערנאָך האָט
מיך גענומען ציהען, ציהען, ציהען אַהער... ווי מיט קייטען!...

מיסעס גוטמאן האָט זיך אויפגעהויבען פונ'ם שאַקעל־שטוהל, איז צוגעגאנגען צו איהר און האָט איהר אַ גלעט געטהאָן די באַקען : — אזוינע מיידלאַך, וואָס האָבען אזוי ליעב זייער מאַמען, האָב איך ליעב, זי איז מסתמא ניט רייך, האַ?

— זעהר אָרעם, זייט דער טאַטע איז געשטאָרבען.

— אן אלמנה נאָך אויך? אַי אַ וועהטאָג איז מיר! נו וועסט איהר קענען איצט העלפען, אַ גרולה אויף דיר. אן אייגענע מאַמע'ן צו העלפען איז די גרעסטע מצוה. מיט דער מצוה, טהייעריקע מיינע, וועסטו זיך אויסקויפען אַ סך, אַ סך עבירות... בעני, וואו ביזטו? קום אַרײַן, ברכה'קע וויל אַ גלעזעלע שאַמפּאַניער!...

בעני און מייביל זיינען אַריינגעלאָפען פון'ם פראַנט־צימער און ביז בעני האָט דאָרט געעפענט די פלעשער, האָט מייביל צוגעפיהרט ברכה'ן, וועלכע האָט זיך בעוועגט ווי אַ צומישטע, צו דער זאָפע, זיך געזעצט נעבען איהר, אַרויסגענומען דאָס פעקעלע בילדער פון אונטער'ן קישעלע און עס גענומען ווייזען. ברכה האָט אַ בליק געטהאָן אויף דאָס ערשטע בילד און זיך צו דעם אַ כאַפּ געטהאָן, ווי אַ שכור צו אַ גלעזעל שנאַפּס. גלייך אָבער האָט זי אָבגעשטופּט פון זיך מייביל'ן, אָבגערוקט זיך אויף די אַנדערע זייט און פערדעקט דעם פנים מיט ביידע הענד.

די פּלאַש האָט אויסגעשאַסען מיט אַ קנאַק. באַלד האָט בעני צוגעטראָגען צו ברכה'ן אַ גלאַז שאַמפּאַניער, וואָס האָט געקאָכט מיט אַ ווייסען שוים. זי האָט אויפגעהויבען דעם קאַפּ, אָנגעקוקט איהם מיט אַ אויגען פול פערצווייפלונג און ניט געוואַלט טרינקען. ער האָט צוגעטראָגען די גלאַז צו איהרע ליפען, זי האָט אַ שאַקעל געטהאָן דעם קאַפּ און די גלאַז שאַמפּאַניער האָט זיך אויסגעגאַסען אויף איהר בלוזקע.

— טהו אויס דיין ווייסט — האָט ער דאָן געזאָגט — זי איז נאַס. מען וועט דיר אַנאָדערע געבען...

און ער האָט איהר אָבגעשפּילעט אַ קנאַפּ ביים כּוּזים.

זי האָט זיך אַ כאַפּ געטהאָן מיט שרעק:

— טשעפעט מיך ניט... האָט רחמנות...

— אַר, וואָס מאַכסטו דאָרט פאַר אַ „מאָנקי ביזנעס" — האָט

ער פלוצים אויסגעשריען מיט רציחה — טהו אויס דיין ווייסט, טייפעל! ...

און ער האָט איהר בלזקע אזוי אַ ריס געטהאָן ביים בוזים, דאָס די קנעפּ האָבען גענומען פליהען אויף אלע זייטען און די נאקעטע ברוסט האָט זיך ווייט אויפגעפּענט.

און מיט אַמאָל האָט זי גענומען שרייען היסטעריש:
— לאָזט מיך! לאָזט מיך! איך וועל אויפהייבען אַ געוואָלד! ...
און זי האָט זיך אליין פּערשטעלט דעם מויל מיט'ן פּראָנט פון דער בלזקע, פּערשטיקט איהר היסטערישען געוויין און זיך גע-טרייסעלט.

טשאַרלי איז אַרויסגעלאָפּען פון זיין בעהעלטעניש און אין עס-צימער אַריינגעקומען. מיסעס גוטמאַן איז צוגעלאָפּען צו איהר מיט'ן פּויסט נעבען איהרע ליפּען:

— שאַ, שאַ, שרייט ניט, שרייט ניט! קרוינעלע-האַרצעלע, אַ גדולה אויף אייך, איך האָב אייך ניט גערופּען! געהט געזונדערהייט פון דאנען, שאַ, שרייט ניט! מען קען נאָך, חלילה, מיינען, אַז מען וויל דאָ בייז טהאָן אַן עהרליכער מיידעל! ...

— אַי'ל גיין האָר ע נאָך אין דהי קישקעס! — האָט זיך בעני אַ כאַפּ געטהאָן נאָכדעם, ווי ער איז אַ רגע געשטאַנען צוטומעלט פון ברכה'ס געשריי.

מיסעס גוטמאַן האָט איהם דאָ אַ כאַפּ געטהאָן מיט אַ מין רציחה, וואָס מען האָט נאָך פון איהר ניט געזעהן, ביים אַקסעל און איהם געשטופּט צום זייטיגען צימער, איהם אַריינגעשטופּט און געזאָגט:
— טשאַרלי, לאָזט איהם ניט ארויס. עס קען נאָך אַן אונגליק פּאַסירען.

טשאַרלי איז אַרײַן אין יענעם צימער.
דאָן האָט מיסעס גוטמאַן געפּענט די טהיר:
— געהט זיך געזונטערהייט. פּערמאַכט די ווייסטעל, אַ גדולה אויף אייך. עס איז ניט שען, אַ מיידעל זאל אזוי אַרויסגעהן.
און מיט אַמאָל האָט ברכה מיט ווילדע אויגען און מיט אימפעט זיך אַ וואָרף געטהאָן דורך די טהיר און איז אַרויסגעלאָפּען.
— טפּוין! — האָט די אַלטע אַ שפּיי געטהאָן און צוגעשלאָסען הינטער איהר די טהיר.

בעני איז ארויסגעלאָפֿען מיט אויגען, וואָס האָבען געשפּריצט
פּייער:

— וואָס האָסטו זי ארויסגעלאָזען?

— וואָס איז? דו האָסט געוואָלט, אָז די מענשען, וואו זי
וואוינט, זאָלען דערהערען איהרע געשרייען? דו האָסט עס געדאַרפֿט
ערגעץ אנדערש טהאָן, אַ גדולה אויף דיר. זי וואוינט דאָ אין דער
אנדער טהיר. און דו ביזט אליין שולדיג, בעני, אַ גדולה אויף דיר! זי
איז שוין געווען אויף אַלסדינג מרוצה, ביזטו געקומען מיט דיין
געוואָלד. ניט אַלע מיידלאַך זיינען גלייך, בעני. איינע נעהמט
מען מיט אַ גוט וואָרט און אַן אנדערע מיט געוואָלד. דו אָבער ווילסט
נעהמען אַלעמען מיט געוואָלד, אַ גדולה אויף דיר! ...

בעני האָט מיט די צייהן אַ רים געטהאָן דעם אַרבעל פֿאַן זיין
העמד, איז צוגעלאָפֿען צום טיש און האָט אַ שמיץ געטהאָן אַ פּלאַש
שאַמפּאַניער אַן דער ערד. דער גאַנצער פנים זיינער איז פּער-
קרימט געווען פֿאַר רציחה.

מייביל האָט זיך צושראַקען אַבנערקוט אַן אַ זייט. טשאַרלי
האָט גערויכערט אַ סיגאַר, געקוקט און געשמייכעלט.

מיסעס גוטמאַן האָט זיך פּלוצים צולאַכט, איז ווידער צוגע-
גאַנגען צו בעני'ן און איהם אַ גלעט געטהאָן אויפֿ'ן אַקסעל.

— בענעלע, אַ גדולה אויף דיר, דו ביזט משוגע געוואָרען, וואָס?
נו, וועט זי מאָרנען קומען. גלויב מיר, אָז זי וועט שוין קומען. איד
קען אזוינע מיידלאַך. זי וועט דיר נאָך זוכען. דו נעהם זי אָבער
אַרײַן אין דעם צווייטען געשעפט.

אַ מוראַדיגער געשריי האָט זיך פון דרויסען דערהערט, אַ טומעל,
אַ ליאַרם... אינ'ם קאָרידאָר האָט זיך דערהערט אַ געלאַף און אַ
געפילדער. פון אַלע שטאַקען האָט זיך געהערט אַ קלאַפֿען פון
טהירען, אַ געלאַף פון מענשען איבער די טרעפּ. די סטעליע ביי
מיסעס גוטמאַן אין צימער האָט זיך געטרייסעלט.

— צי ניט קיין פּייער? — האָט מיסעס גוטמאַן ארויסגערערט,
און גלייך טאַקע האָט זיך אַ קלאַפֿ אין דער טהיר דערהערט און, ווען
מיסעס גוטמאַן האָט זי געעפענט, איז מיסעס דראַבקיין אריינגעלאָפֿען
בלײַך און פּערסאָפּעט און האָט קוים ארויסגערערט:

— די רויטע ברכה האָט זיך אַרונטערגעוואָרפֿען פֿונ'ם רוף.
 זי ליגט דאָרט אויף די שטיינער טויט מיט אַ צובראָכענעם שאַרבען!
 און געזאָגט עס, איז זי גלייך אַרויסגעלאָפֿען.
 מיסעס גוטמאַן איז געבליבען שטעהן, ווי איינגעגראָבען, דער
 פנים איז ביי איהר רויט און ווייס געוואָרען, די ליפֿען האָבען זיך
 ביי איהר בעוועגט; קענטיג, זי האָט געוואָלט עפעס זאָגען און ניט
 געקענט, די אויגען האָבען זיך אויסגעגלאָצט און זיינען געבליבען
 שטעהן אויף די טהיר צוטומעלט. דערנאָך האָט זי די הענד פֿער-
 בראָכען, אַרונטערגעלאָזט דעם קאָפּ און איז אַריין אין קיך.
 בעני האָט אַרויסגעמורמעלט: וואָס איז דאָס? משוגע גע-
 וואָרען?

מייביל האָט בעמערקט:

— פון אזא נאר האָט מען אַלעס געקענט ערוואַרטען, פֿור
 גירל! ...

טשאַרלי האָט פֿעררויכערט אַ נייע סיגאַר און אַ שאַקעל גע-
 טהאָן פֿערטראַכט מיט'ן קאָפּ:
 — טייפֿעל, דעם זומער איז דאָס שוין דאָס פֿערטע מידעל,
 וואָס איך ווייס! ...

נאָכט איז צוגעפּאַלען. די מידלאַך האָבען זיך איינציגווייז
 און שטילינקערהייט אַריינגע'גנב'עט צו מיסעס גוטמאַן אין דער
 טהיר. זי האָט זיי אָבער אַלעמען צוריקגעשיקט. ביז איבער זונטאָג,
 ביז אַלסדינג וועט זיך בערוהיגען און פֿערגעסען ווערען אין דעם טומעל
 פֿון דעם אידישען קוואַרטאַל און ביז נאָך דער לוייה, האָט זי קיין
 ביזנעס ניט געוואָלט האָבען ביי איהר אינ'ם הויז.

צו ברכה'ס לוייה איז זי געפּאַהרען מיט מיסעס דראַבקין אין
 אַ בעזונדערען קערידזש. אויסער נחום'ן, וואו ברכה האָט געוואוינט,
 זיינען זיי געווען די איינציגע צו דער לוייה פֿון דער עלענדער אונט-
 גליקליכער מידעל. ...

און הויך אויפ'ן קול האָט מיסעס גוטמאַן געוויינט אויף ברכה'ס
 פֿרישען קבר, מחילה און משתדל זיין זיך דאָרט פֿאַר איהר זינדיגע
 נשמה האָט זי געבעטען די אונגליקליכע, וואָס האָט זיך דאָרט אונטער'ן
 געלען בערגעלע אויסגערוהט.

ברכה'ס לייבליכע מאַמע וואָלט מיט מעהר האַרץ ניט געוויינט. ...

צוויי טעג שפעטער, מאַנטאָג נאָכמיטאָג, איז שוין געזעסען מיסעס גוטמאָן און האָט אין איהר געוועהנליכען רוהיגען מאָן און מיט איהר צניעות'דיגען שמייכל גערעדט וועגען ברכה'ס טויט מיט מיסעס דראַבקיין (אָזוינע קאָטאָסטראָפּעס אין איהר וועלטעל האָבען זי נור אויף אַ וויילע אויפגעטרייסעלט). זי האָט דערצעהלט מיסעס דראַבקיין, אַז ברכה איז זעלבסטמאָרד בעגאַנגען, ווייל בעני האָט מעהר ניט געוואָלט פֿון איהר וויסען און פֿאַר די ביזנעס איז זי אויך ניט געווען קיין סחורה, ווייל זי איז געווען אַן עלטערע, ניט קיין שענע מיידעל מיט רויטע האָאַר. מענער האָבען ניט ליעב אָזוינע, האָט בעני זיך פֿון איהר אויך אָבגעטרייסעלט.

— וואָס ווייסט איהר, מיסעס דראַבקיין — האָט זי גערעדט מיט אַ געהיימער מינע — ווי זיי שטאַרבען אַוועק נאָך בעני'ן, אַ גדולה אויף אייך! איין פֿרוי קען איך, וועלכע האָט אַ שוואַכען מאָן, געבאָרן — דוקא אַ גאַנץ רייכע פֿרוי — קומט זי עטליכע מאָל אַ וואָך אין דעם צווייטען געשעפט, נור צוליבע איהם. איהר פֿערשטעהט? ניט, חלילה, צוליבע דאָס געלד, נור צוליבע איהם. אַז מען האָט אַ שוואַכען מאָן און מען טרעפט אַזאַ העלדישען יונג מיט ביינער, איז דען אַ הידוש? ... אָט איהר אַליין, אַ גדולה אויף אייך, ווייסט דאָך, געבאָרן, ווי געשמאַק דאָס איז צו האָבען אַ קראַנקען, שוואַכען מאָן! ... ביי מיסעס דראַבקיין האָבען די באַקען געברענגט פֿלאַם-פֿייער און זי האָט געהאַלטען די אייגען אַרונטערנעלאָזט, אָזוי ווי זי וואָלט מורא געהאַט, איהרע אויגען זאָלען ניט אַרויסגעבען די געפיהלען און די געדאַנקען, וואָס האָבען אין איהר יעצט געבושעוועט.

מייביל, וועלכע איז געלעגען אויף דער זאַפע מיט אַ סיגאַרעט אינ'ם מויל און האָט זיך צוגעהערט, האָט געוואוסט, וואָס די אַלטע האָט געמיינט מיט איהרע איצטיגע רייד און זי האָט אויך פֿון צייט צו צייט אַריינגעוואָרפען אַ צינישען וואָרט וועגען בעני'ן, וועלכער איז גע-פֿאַלען ווי אַ ברענגענדיגער פֿונק אויף מיסעס דראַבקיין'ס פֿאַנטאַזיע און אויף איהר האַרצען, וועלכעס איז אויסגעמוטשעט געווען פֿון דעם לאַנגען קאַמפֿף, וואָס די איינגעבאַרענע צניעות און פרומקייט האָבען דאָרט געפיהרט געגען די מורא'דיגע אומגעבונג, אין וועלכע זי איז

צופעליג אַריינגעפאַלען און פון וועלכע זי האָט קיין כוח ניט געהאַט צוריקהאַלטען זיך, ווי אַ פליענדיג פונ'ם פייער... דערווייל איז בעני אַריינגעקומען. זי האָט זיך אויפגעהויבען און געוואָלט אַרויסגעהן, ווי יעדעס מאָל די לעצטע צייט, זייט זי האָט דערפיהלט, אַז זי האָט שוין קיין כוחות ניט, איהם בייצושטעהן... אין דעם דאָזיגען מאָמענט האָט זי דאָס נאָך ברענענדיגער געפיהלט אונטער דעם איינדרוק פון מיסעס גוטמאַנ'ס רייד. מיסעס גוטמאַן האָט זי אָבגעהאַלטען:

— וואָס אַנטלויפט איהר ? זיצט נאָך אַ וויילע, אַ גדולה אויף אייך.

און געגען איהר ווילען האָט זי זיך וויעדער געזעצט. בעני איז אַריין אין דעם זייטיגען צימער, מיביבל איז אַריינגעלאָפּען נאָך איהם. באַלד זיינען זיי ווידער אַרויסגעקומען פון דאָרט, ער אָהן אַ רעקעל און הוט, די אַרבעל הויך פערקאַטשעט איבער די שטאַרקע האַראַיגע אַרמס, זי מיט'ן סיגאַרעט צווישען די פינגער און מיט אַ שמייכלעל אויף די ליפּען און אין די שוואַרצע ברענענדיגע אויגען.

— העללאָ! — איז בעני צוגעגאַנגען צו מיסעס דראַבקיין און זי אָנגענומען ביי דער טאַליע. זי איז אויפגעשפרונגען און האָט געוואָלט אַרויסרייסען זיך. — שמעהט איין! ווי שען איהר זייט היינט! און פון אַזאַ שען ווייבעל זאָל קיינער ניט הנאה האָבען? דאָס דאַרף ניט זיין! דאָס טאָר ניט זיין!

— לאָזט! — האָט זי אַרויסגעשעפעצט און זיך ווידער אַ ריס גע-
מחאָן פון איהם, אָפּדרעהנדיג פון איהם דעם צופלאַמטען פנים מיט די צומישטע אויגען.

— וויל איך ניט! — האָט ער געזאָגט מיט אַ געלעכטער, זי געצויגען צו זיך נאָך געהענטער, געדריקט די מאַרדע איהר אויפ'ן בזים, אַרויפגעקוקט איהר אין די אויגען און געהערט איהר הייסען סאָפּען.

— האָסטו שוין געקראָגען דיינע פינגער דאָלאַר? — האָט ער פּלוצים אָנגעהויבען צו ריידען צו איהר אויף „דו“ — פינגער דאָלער איז אַ שפיי. פינגער הונדערט איז גאָר נישט. פינגער טויזענד איז עפעס.

און רינגען, און ברייאנטען, און לייעבע, פייערדיגע, ברענענדיגע, ניט פון א מאן, וואָס איז שוין מעהר טויט ווי לעבעדיג. דו ביזט אזוי יונג, אזוי שען, און איך האָב דיך אזוי לייעב, טייפעל, דו ווייסט דאָך גאָר ניט, וואָס ריכטיגע לייעבע איז! ...

און מיט אַמאָל האָט ער זי אַ כאָפּ געטהאָן אויף זיינע אַרמס. זי האָט איהם גענומען שלאָגען מיט די הענד און די פיס, געריסען זיך פון איהם און הייזעריג און מיט שרעק געשעפעצט:

— לאָזט איין, איהר הערט? לאָזט איין!

ער האָט זי אָבער דאָס מאָל ניט איינגעלאָזט און איז מיט איהר פערשוואונדען אינ'ם פראָנט־צימער.

עס האָבען זיך דערהערט אַ פאַלען פון שטולען, אַ בריאַזג פון עפעס אַ גלעזערנער כלי, דאָן בענ'ס ווילדער געשריי און ווידער אַ פאַלען פון שטולען...

— זי וועט נאָך חרב מאַכען דאָס הויז — האָט מיסעס גוטמאן ארויסגעמורמעלט, איז צוגעגאַנגען צו דער טהיר און האָט נאָך אַמאָל אַ דרעה געטהאָן דעם שליסעל.

מייביל האָט זיך אַ וואָרף געטהאָן אויף דער זאָפע און זיך צולאַכט.

הינטער דער טהיר פונ'ם פראָנט־צימער איז שטיל געוואָרען. הינטער די פערשפארטע פֿענסטער האָט די גאָס געשריען...

אַפּריל 17, 1914, ברוקלין, נ. י.

טהיר נומ. 4.

א וויילע שפעטער איז זי ארויסגעלאָפּען פון דעם פּראָנט צימער, מיט די געדיכטע שוואַרצע האַאַר צוואוואַרפען און צושאַמען איבער די אַקסלען, מיט אַ פנים פלאַס-פייער און מיט אויגען, אין וועלכע עס איז פּערנליווערט געווען דער שטומער צער פון אַ פּערוואַנדעטער זיה. זי האָט זיך אין גאַנצען געטרייסעלט. די קאַפטע אויף איהר האָט אין עטליכע פּלעצער געהאַט גוואַלד-ריסען, דער רעכטער אַרבעל איז אַרונטערגעריסען געווען פון'ם שולטער אין דער גאַנצער לענג פון'ם אַרם אַרונטער און אויף דעם ווייסען לייב, וואָס האָט זיך אַרויסגעזעהן, זיינען קענטיג געווען פּרישע, רויטע צייכענס פון איינגעשצעמעטע פינגער. עס איז קענטיג געווען, אַז זי האָט זיך פּערצווייפעלט געראַנגעלט...

מייביל, וועלכע איז געלעגען אויף דער זאַפע מיט אַ סיגאַרעט אין'ם מויל, האָט זי בעגעגענט מיט אַ „מזל טוב" און, אַז זי האָט דערזעהן ווי זי, מיסעס דראַבקיין, קוקט אויס, האָט זי אַ געשריי געטהאָן: „אַהאָ! און זיך צולאַכט.

מיסעס גוטמאַן האָט אויך אָנגעקוקט מיסעס דראַבקיין מיט לאַכעדיגע אויגען, אַרויסגעמורמעלט: „א וועהטאַג איז מיר!" — אַ כאַפּ געטהאָן פלינק אַ שטוהל, פּערשטעלט מיט איהם מיסעס דראַבקיין דעם וועג און אַרויסגערעדט:

— אַ גדולה אויף דיר, זעץ זיך צו! רוה זיך אַביסעל אָפּ!

און מיסעס דראַבקיין האָט ניט געפיהלט, מיט וואָס פאַר אַ פּער-צווייפעלטען האַסט זי האָט אַ שטויס געטהאָן פון זיך מיסעס גוטמאַן און איהר שמוץ און איז צו דער טהיר צוגעלאָפּען און זי אַ ריס געטהאָן.

אָבער די טהיר איז געווען פּערשלאָסען, האָט זי מיסעס דראַבקיין נאָך אַמאָל און נאָך אַמאָל אַ ריט געטהאָן, נאָך שטאַרקער, נאָך פּער־צווייפּעלטער, און נאָך ניט בעמערקט, אַז אין דער טהיר שטעקט דאָס שליסעל און זי דאַרף עס נור אַ דרעה טהאָן. פּאַר צומישטקייט האָט זי אויך פּערגעסען, אַז עס איז דאָ אַ צווייטער אַרויסגאַנג דורך דער קיך. — לאָזט מיך אַרויסגעהן! — האָט זי געוואָלט אויסשרייען, אָבער איהר קול איז פּערהאַלטען געוואָרען פּון די טרערען, וואָס האָבען איהר האַלז געוואָרגען. זי האָט פּערדעקט דעם פּלאַמענדען פּנים מיט די הענד, אויסגעבויגען זיך אין גאַנצען און אויפגעצייטערט מיט די אַקסלען.

— זי שעהמט זיך, אַ גדולה אויף איהר! — האָט מיסעס גוטמאַן זיך אָנגערופען מיט איהר מוטערליכען און תּמימות־דיגען שמייכל — נעבאָד נאָך אַ פּרייז... זי וועט זיך שוין מיט גאַט'ס הילף שפּעטער צוגעוועהנען....

מייביל האָט זיך נאָך העכער צולאַכט :

— איך וועל וועטען! — האָט זי אויסגעשריען און זיך אַרונטער־געקייקעלט פּון דער זאָפּע.

בעני איז אַריינגעקומען מיט אַ מינע פּון אַ זיעגרייכען העלד, וואָס האָט זיך ערשט צוריקגעקעהרט פּון אַ מלחמה. מייביל האָט זיך אַ וואָרף געטהאָן צו איהם, איז צוגעפּאַלען מיט'ן פּנים צו זיין אַקסעל, האָט געלאַכט און אונטערגעטאַנצט.

און דערפיהלט איהם הינטער זיך, האָט מיסעס דראַבקיין וויעדער גענומען רייסען פּערצווייפּעלט די טהיר און ווען איהר האַנד האָט זיך אָנגעשטויסען אָן דאָס שליסעל, האָט זי זיך פּלוצים געכאַפּט אַז עס שטעקט אין דער טהיר, מיט אַן אימפּעט עס אַ דרעה געטהאָן, אויפגעפּענט די טהיר מיט אַזאַ האַסט, דאָס דער שליסעל איז פּון דאָרט מיט אַ קלינגעריי אויף דער ערד אַרונטערגעפּאַלען, און זי איז אַרויסגעלאָפּען.

פּון הינטער דער טהיר נומער 4 האָט זיך געהערט דאָס געוויין פּון אַ קינד. מיסעס דראַבקיין האָט זיך אַ צאַפּעל געטהאָן: „אי מיין קינד!“ — זיך אַ זעץ געטהאָן מיט ביידע הענד אין'ם קאַפּ און איז אַהין אַריינגעלאָפּען.

2.

אין דעם צווייטען האַלב-דונקעלען צימער איז אין אַ וויגעלע, וואָס איז געשטאַנען צווישען אַ בעט און אַ קאַמאָדע, געזעסען איהר עופה'לע, אַ מיידעלע מיט בלאַנדע, געקרויזטע הערעלאַך, האָט געדריקט ביידע קלייניקע פּויסטעלעך צום געזעל פון ביידע זייטען און רחמנות'דיג געוויינט.

מיסעס דראַבקיין האָט עס ארויסגעכאַפט פון דער וויגעלע און גערעדט ניט הערענדיג אַליין, וואָס זי רעדט: אַ בראַך איז צו מיר! אַ קלאַג איז צו מיר! פּערעלע מיינע! פּייגעלע מיינע! אַי אַ בראַך איז צו דיין מאַמען! אַי אַ קלאַג איז צו דיין מאַמען! — האָט זי איבערגע-חזר'ט נאָך מעהר פּערצווייפעלטער און שוין געהערט וואָס זי רעדט: — גוואַלד, וואָס איז עס מיט מיר געווען? וואָס פאַר אַ טומאה, וואָס פיר אַ כּשוף — געוואַלד! געוואַלד! געוואַלד!

זי האָט גענומען לויפען פון איין צימער אין דעם אַנדערען, פּוּן'ס שלאָף-צימער אין עס-צימער און פון דאָרט אין קיך אַריין און צוריק, און הנם איהר קינד, וואָס איז הונגעריג געווען, האָט געוויינט ביי איהר אויף די הענד, האָט זי איצט נור געהערט דעם פּערצווייפעלטען גוואַלד פון איהר האַרצען, פון איהר נשמה.

צום סוף אָבער האָט זי זיך דאָך געכאַפט, אַז דאָס קינד וויינט, אַז עס איז הונגעריג, האָט זי אויס געוואָהנהייט אָבגעשפּילעט די קאַפּטע, וואו אַ פּאַר קנעפּלאַך האָבען יעצט געפּעהלט, אום עס אָנצו-זיגען, און דאָן האָט זי פּלוצים בעמערקט דאָרט אַ רויטען צייכען פון יענעם פינגער, און זי האָט אַ שוידער געטהאָן, ווי קינ'ס צייכען וואַלט זי אויף זיך דאָרט דערזעהן, און דאָס פּערשטעלט מיט אַ פּאַלע פון איהר קאַפּטע.

די איינגעבאַרענע צניעות און פּרומקייט, וואָס האָבען אין איהר די גאַנצע צייט אזוי געקעמפּפט געגען דעם געפּיהל פון דער ער-וואַכטער ליידענשאַפט און וועלכע זיינען אין דעם דאָזיגען מאַמענט אויסערגעווענהליך שאַרף אויפגעוועקט געווען אין איהר, האָבען זי ניט דערלאָזען צו געבען די דאָזיגע ברוסט איהר אונשולדיגען, ריינעם קינד אין'ם מויל אַריין.

זי איז אריין מיט דעם וויינענדיגען קינד אויף די הענד אין קיך, דאָרט איז אין אייזנבאַקס געשטאַנען אַ פענדעלע מילך, האָט זי עס אַרויסגענומען און אַרויפגעשמעלט אויפ'ן ברענענדיגען אויווען, וואו עס איז אויך געשטאַנען אַ גרויסער קעסעל מיט וועש, וואָס זי האָט יעדען מאָנטאַג געוואָשען.

אין דער קיך האָט זיך געטראָגען אַ שאַרפער און הייסער גערוך פון אַ פאַרעדיגע געזיפּטע וועש.

דאָס קינד האָט נאָך געוויינט; זי האָט עס גענומען איינשטילען, געשאַקעלט עס אויף די הענד אויס געוואָהנהייט, געזונגען צו איהר, איצט מיט טרערען אין'ם קול.

ווען דאָס מילך אין'ם פענדעלע איז הייס געוואָרען, האָט זי עס אַריינגעגאַסען אין אַ פלעשעל און געגעבען דעם קינד. עס האָט זיך מיט אַ טיעפען זיפּץ צו דעם צוגעכאַפט.

דערנאָך האָט זי זיך מיט'ן קינד אויף די הענד געזעצט אין'ם עס-צימער אויף אַ שטוהל אין אַ ווינקעלע און, פיהלענדיג אַ גוואַלדיגע בעדערפניש אויסצוגיסען איהר פערצווייפלונג פאַר אַ לעבעדיגען נפש. האָט זי צום קינד גענומען ריידען, וועלכעס האָט מיט ביידע הענד טעלאַך געשטופט דאָס פלעשעל אין מויל אריין:

— מיין מתייער קינד... אַי האָט מיך אַן אונגליק געטראָפּען, כאָטש געה און בעגראַב זיך לעבעדיגעהייט... ווען דיין פרומע באַבע, דיר צו לאַנג יאָהר, וואָלט עס געוואוסט... ווען דיין פרומער זיידע, דיר צו לאַנגע יאָהר, וואָלט עס געוואוסט... גוואַלד, זיי וואָלטען זיך גיכער געריכט אויף מיר אַ מיתה משונה! איך אַליין וואָלט גיכער אַ מיתה משונה אויף זיך געריכט!... אַ פרומע פרוי! אַ טאַמע-מאַמע'ס פרומע טאַכטער! פון אזאַ פרומע משפּחה! אַט האָסטו דיר! אַ מצוה אויף מיר, אַ מצוה! האָב איך זיך ניט געזאָלט שפּיעלען מיט פייער! האָב איך ניט געזאָלט קריכען, וואו מען דאַרף ניט! האָב איך ניט געזאָלט ביי זיי געהמען אזאַ טריפה'נע געלד, געדאַרפט גלייך זאָגען... גלייך זאָגען...

זי איז אַנשוויגען געוואָרען, האָט זיך פלוצים דערמאַהנט אַן די פינף דאָלאַר, וואָס זי האָט פריהער בעקומען פון מיסעס גוטמאַן.

דאָס „טריפה'נע געלד“, און זי האָט עס מיט אַ רציחה אַ ריס געטהאָן פון איהר קעשענע אַרויס, געוואָלט עס אַפריהער צורייסען, אָבער פּלוצים זיינען איהרע שמערצפולע אויגען שטעהן געבליבען אויף אַ צדקה־פּושקע, וואָס איז צוגעשלאָגען געווען אויף דער פּריטעלעקע פון דער טהיר אַנטקעגען, אויף רבי מאיר בעל הנס צדקה־פּושקע.

זי האָט זיך לאַנגזאָם אויפגעהויבען, אריינגעלעגט דאָס קינד אין וועג און איז דערנאָך צוגעגאַנגען צו דער צדקה־פּושקע.

זי האָט אויפגעהויבען איהרע ביידע הענד צום באַלעקען, געקוקט אַרויף מיט אויגען, פול עקסטאַז, און אַרויסגעפליסטערט:

— רבוננו של עולם, דו ווייסט דאָך אודאי, דו זעהסט דאָך, וואָס עס טהוט זיך ביי מיר אין'ס האַרצען! איך בין שולדיג, אודאי בין איך שולדיג. געדאַרפט אַנטלויפען פון זיי, וועה איז מיר, און איך בין ניט אַנטלאָפּען! געזינדיגט מיט די מחשבות, אַ וועהטאַג איז צו מיר, אַ אשת איש! אָבער דאָס, גאַטוניו, האָב איך דאָך ניט געוואָלט... ווי אַ רוצח איז ער דאָך מיר בעפאַלען, מעהר צו ראַנגלען זיך האָב איך קיין כח ניט געהאַט!

זי האָט זיך מיט גרויס צער צוואוויינט:

— גאַטוניו, מעהר ניט! זאָל איך מיין קינד אזוי אויפהאַדער ווען! אָט פון די פינף דאָלאַר וויל איך אויך ניט הנאה האָבען, זאָלען עהרליכע אידען פון זיי הנאה האָבען, צוליבע דיין נאָמען ווער גען! און יענע פינף דאָלאַרדיגע וועלען מיר דאָך איצט אויך באַקאַם אַרויס! זיי מיר מוחל, גאַטוניו, זיי מיר מוחל! — האָט זי ליידענדיג שאַפטליך זיך צוואַמערט און אריינגעשפּאַרט דעם פינף־דאָלאַרדיגען אין דעם שפּאַלט פון דער צדקה־פּושקע.

אין אַ וויילע אַרום האָט זי אָנגעטהאָן אַנאַנדער קאַפּטע און האָט זיך אוועקגעזעצט אויפ'ן בעט נעבען וועגעלע אין דעם האַלבע־דונקלען שלאָף־צימער. איצט איז זי מיט אַמאָל פון דעם פריהער־

דיגען שארף־אויפגערגטען צושטאנד אריבער אין א צושטאנד פון
הילפלאזינקייט און צוטומעלטקייט.

זי איז געזעסען, ווי א דער־הרג'עמע, מיט א צוטומולטען אויס־
דרוק אין די אויגען און האָט פון צייט צו צייט אויפגעציטערט.

זי האָט יעצט אין איהרע געדאַנקען ניט ווילענדיג דורכגע־
לעבט דעם קאַמפף, די הילפלאזינקייט און די שרעק און צוטומעלט־
קייט, וואָס זי האָט פריהער דאָרט הינטער דער טהיר נומער דריי
דורכגעלעבט. איהר האָט זיך אויסגעוויזען, אז זי פיהלט גאָך
זיינע שטאַרקע ארמס ארום איהר קערפער, זיין הייסען אָטהעם אויף
איהר פנים, זעהט נאָך זיינע פייערדיגע אויגען נאָהענט פאַר זיך און
הערט נאָך זיינע ווילדע ווערטער, און זי האָט זיך געפיהלט אזוי הילפ־
לאָז געגען דעם, אזוי הילפלאָז....

— גאָט מיינער, גאָט מיינער, וואָס פאַר אַן אונגליק, וואָס פאַר
אַן אונגליק! — האָט זי געקרעכצט.

זי האָט געפיהלט, אז ווען ער זאָל איצט ווידער קומען, וועט
זי איצט נאָך וועניגער כוחות האָבען צו ראַנגלען זיך געגען איהם
ווי פריהער....

זי וועט משוגע ווערען, זי וועט פון'ם זינען אַראָב. זי וועט
זיך אַ מיתה אָנטהאָן. זי וועט זיך אויך אַרונטערוואַרפען ווי די
רויטע ברכה! גוואַלד, ווי קען זי נאָך איצט טראַכטען וועגען איהם,
איצט, ווען זי האָט זיך ערשט מיט איהר קינד געשוואָרען, ווען זי
האָט ערשט אזוי תשובה געטהאָן!

גוואַלד, מען האָט איהר סיידען עפעס אונטערגעטהאָן, אַ כּשוף,
אַ קליפה, זי איז געקוילעט, אָהן אַ מעסער געקוילעט!....

און זי האָט זיך בעמיהט ארויסצורופען אין איהרע געדאַנקען
די אלע העסליכע מענער, די אלטע און פערקריפעלטע, וואָס זי האָט
געזעהן אהין קומען, געוואַלט מיט דעם זיך אָנשרעקען, אָבער ער האָט
זיי אַלעמען מיט זיך פערשטעלט, ער, בעני, מיט זיין יונגען שלאַנקען
קערפער; נור איהם האָט זי געזעהן, נור איהם אַליין האָט זי געקענט
זעהן!....

גוואַלד, ווען איהר מאַן וואַלט געווען אנ'אנדערער!... אָדער

וואָלט ער איהר כאַטש דעם קאָפּ צושפּאַלטען, אויף טויט דער־הרנ'עט,
צוליעב איהם, צוליעב זייער קינד און צוליעב איהר אליין! ...
זי האָט זיך אַ וואָרף געטהאָן אויפ'ן בעט און איינגעשצעמעט
די צייהן אין די קישען.

4

אין דעם גרויסען טענעמענט־הויז איז איצט געווען שטיל, ווי
עס קען נור זיין שטיל אין אזא טענעמענט הויז. דאָ און דאָרט האָט
אַ טהיר אַ קלאַפּ געטהאָן. אויף די טרעפּ איז עמיצער ארויף, פון
די טרעפּ איז עמיצער גענאָנגען, אָבער דער געוועהנליכער ליאַרם,
דער געוועהנליכער געפילדער, וואָס עס טראָגט זיך דאָרט אין אנ'אנדער
צייט, איז איצט דאָרט ניט געווען.

פּלוצים האָט אויפ'ן פינפטען שטאָק אַ גראַמאָפּאָן גענומען
שפיעלען. אַ אידישער חזן האָט מיט משוררים „כל נדרי“ געזונגען.
און הערליך און הייליג, און האַרציג האָבען די שטימען זיך פון
אויבען געטראָנגען, ווי פון הימעל אַרונטער וואָלטען זיי זיך מיט האַר־
ציגען געבעט גענאָסען...

מיסעס דראַבקיין האָט זיך אַ צאָפּעל געטהאָן און זיך אויפ'ן
בעט אויפגעזעצט. זי האָט זיך איינגעהערט. און די דאָזיגע בעקאָנטע
טענער האָבען אַ ווייזע געטהאָן אויף איהר מיט דער היים, מיט
דער ערנסטער, מורא'דיגער יום כיפור'דיגער שטימונג פון איהר
שטעדטעל, און פאַר איהר האָבען אויפגעלעבט די אַלע בעקאָנטע
פרומע אידען פון איהר שטעדטעל אין ווייסע קיטלען און איהר טאַטע
אין ווייסען און איהר מאַמע אין ווייסען, און זיי אַלע שטעהען אין
שוהל, וואו וועקסענע יום כיפור־ליכט ברענען, און שאַקלען זיך, און
וויינען, און שלאָנגען זיך אין האַרצען, בעת די דאָזיגע בעקאָנטע טענער
פון דעם חזן און זיינע משוררים טראָנגען זיך איבער זיי אַלעמען...
און דאָ האָט זי זיך מיט אַמאָל דערמאָנהט, אַז אין אַ חודש אַרום
איז ראש השנה.

— גאַטנוי, ראַטעווע מיך!... האָט זי אַרויסגעפליסטרט,
אַ קלאַפּ געטהאָן זיך אין'ם האַרצען און זיך צונויפגעקארטשעט. און

פון אויבען האָבען זיך נאָך געגאָסען די פייערליבע טעגער פון „בל נדרי“.

הינטער דער טהיר אין דעם האַלב דונקעלען צימער איז געהאַנגען גען אַ ווייס אונטערקלייד. און מיט אַמאָל האָט זיך מיסעס דראַבקיין אויסגעוויזען, אַז דאָס הענגט ניט איהר אונטערקלייד, נור איהר מאַמע שטעהט דאָרט אין ווייסע תכריכים, קוקט אויף איהר מיט שרעקליכע אויגען און פליסטערט צו איהר עפעס, פליסטערט. זי איז אויפגעטרויסעלט געוואָרען און האָט אָפגעקעהרט דעם קאָפּ. אָבער דאָס פליסטערען האָט זיך נאָך געטראָגען. זי האָט עס קלאָהר געהערט, פון ערגעץ הינטער דער טהיר האָט זיך עס געטראָגען, פון'ם צווייטען צימער, צו פון דער קיך, צו גאָר פון אונטער'ן בעט. עס האָט זי גענומען וואַרפען אין קעלט און אין היץ.

דער גראַמאָפאָן איז אַנטשוויגען געוואָרען און דאָס פליסטערען האָט זיך נאָך אַלץ געהערט. איהר האָט זיך אויסגעוויזען, אַז זי הערט איהר נאָמען אַרויסגעפליסטערט.

ציטערענדיג, איז זי פון'ם בעט אַרונטער, צוגעגאַנגען צום אונטער-קלייד און האָט עס אַרונטערגעריסען פון דער וואַנר. אָבער דאָס פליסטערען האָט ניט אויפגעהערט.

פּלוצים האָט זי דערזעהן אין דעם אַנדערען צימער בענין: ער האָט דאָס צו איהר געפליסטערט, געפרעגט, אויב זי איז אַליין און זי גערופען. זי האָט מיט שרעק אַ געשריי געטהאָן און זיך צוגעדריקט צו דער וואַנר, די אויגען אויף איהם אויסגעגלאָצט.

ער האָט זי אַרויסגעשלעפט פון איהר שלאָף-צימער, געשמייבעלט צו איהר און גערעדט:

— קום, וועסט אַנקוקען, וואָס פאַר אַ קלייד איך האָב געבראַכט פיר דיר! קום, איך האָב דאָך דיר אַזוי ליבע, דאַרלינג, און באַלד קומט דאָך מסתמא דיין מאַנקי פון פּעדלען, קום, דאַרלינג!

און ער האָט זי אַ כאַפּ געטהאָן אין זיינע שטאַרקע אַרמס.

זי האָט זיך געריסען פון איהם, געכאַפט בייסען זיין האַנר און אַרויסגעלאָזט דערביי אַזוינע פּערשטיקטע ווילדע קלאַנגען, ווי אַ פּערוואַנדעטע חיה. ער האָט אַ געשריי געטהאָן, איינגעלאָזען זי,

אַ הויב געטהאָן די האַנד איבער איהר, אזוי ווי ער וואָלט זי שלאָגען געוואָלט, האָט אָבער גלייך זי אַרונטערגעלאָזט און זיך צולאָכט. זי איז אַריינגעלאָפען אין קיך, ער נאָך איהר.

— וואָס אַנטלויפסטו? איך וועל דאָך דיך כאַפען! — האָט ער געזאָגט — און ביי מיר איז אזוי: האָט מען מיך איינמאָל גע־קושט, וועט מען מיך אַ צווייטען און אַ דריטען און אַ הונדערטען מאָל קושען!

— עס איז אַ ליגען — האָט זי אויסגעשריען — איך האָב אייך קיינמאָל ניט געקושט. באָם!

און זי האָט זיך אוועקגערוקט פון איהם נעהנטער צום אויווען, ער צו איהר לאַכענדיג.

— איך וועל זיך פֿון'ם פענסטער אַרויסוואַרפען — האָט זי געזאָגט.

— עט! — האָט ער געענטפערט.

— איך וועל זיך אַ מיטה אַנטהאַן...

— עט!

— איך וועל אויפהויבען אַ נוואַלד און דערצעהלען אלעמען, ווער איהר זייט!...

— עט...

— באָם, אַרויס פון דאַנען!

— עט!

און ער האָט זי אַ שלעפ געטהאָן צו זיך.

און פלוצים, וואו האָט זי די כוחות גענומען, האָט זי איהם אַזאַ שטויס געגעבען פון זיך, דאָס ער האָט מיט'ן קאָפּ שיער די וואַנד ניט דורכגעזעצט, און איידער ער איז צו זיך געקומען, האָט זי אַ כאַפּ געטהאָן דעם שווערען קאַכעדיגען קעסעל וועש און אויף איהם איבער־געקעהרט. ער האָט אַ געשריי געטהאָן, געפאלען אויף דער ערד, גע־דרעהט זיך און געקארטשעט זיך ווי אַ שלאַנג און געשריען מיט אימח'דיגע קולות. זי האָט אויך גענומען שרייען און דאָס קינד איז דער וויעג האָט זיך אויך אויפגעכאַפט און געשריען.

און איבער דעם דאָזיגען געשריי האָט זיך אַ פאַרע געטראַגען,
ווי אין אַ באָד, פון דעם אויסגעקעהרטען קאָכעדיגען קעסעל...

באַלד זיינען אַריינגעלאָפּען מענער און פרויען, און קינדער, אי
שכנים פון דעם הויז, אי מענשען פון דער גאַס, און מיסעס גוטמאַן
און מיוביל זיינען אויך אַריינגעלאָפּען.

— בעני! — האָט מיסעס גוטמאַן אַ געשריי געטהאָן.
מיוביל האָט גענומען וויינען אויפ'ן קול און איז אַרויסגעלאָפּען.
— אַן אַמבולאַנס! אַ פּאָליסמאַן! — האָט עמיצער אויס-
געשריען.

עטליכע מענשען זיינען אַרויסגעלאָפּען.
מיט אַמאָל האָט זיך אין דעם אַרומיגען ליאַרם דערהערט מיסעס
דראַבקינ'ס פּערצווייפּעלטער, כמעט היסטערישער יאָמער:
— אידישע קינדער, אידישע טעכטער! זייט וויסען... אָט
די מיסעס גוטמאַנקעניג... אָט זי... אָט די גאָט'ס גנב... אָט זי...
האָט אַ הייזעל דאָ אין'ם הויז... פּערפיהרט... מאַכט אונגליקליך
אידישע עהרליכע טעכטער... אָט דער באָם, וואָס פּגראַט דאָרט, איז
געווען איהר פּאַרטנער... צוליב איהם האָט די רויטע ברכה זיך
אויך אַרונטערגעוואָרפּען פּונ'ם הויז... ער האָט זי פּעראונגליקט...
מיד איז ער אויך איצט בעפּאַלען: געבעטען זיך ביי איהם ווי
ביי אַ זולן... „לאָזט מיד אָפּ“, ביז איך האָב אויף איהם איבערגעקעהרט
דעם קעסעל וועש!

זי האָט מעהר ניט געקענט ריידען, דער אַטהעם האָט איהר
פּערכאַפּט, און זי האָט זיך צויאַמערט, מיט ווילדע קולות אַהן ווער-
טער, ווי אַ חיה, וואָס איז אויף טויט פּערוואַנדעט געוואָרען.
עס האָט זיך אויפּגעהויבען אַ נואַלדיגער ליאַרם. מיסעס גוט-
מאַן האָט זיך אַ צוטומעלטע אַרויסגערוקט פון דער טהיר.
אַ פּאָליסמאַן איז געקומען, דערנאָך אַן אַמבולאַנס.

און שפּעטער אַ וויילע האָט מען אויף אַ טרעגער אַרויסגעטראַגען
בעני'ן, אָדער ריכטיגער אַ באַרג וואַטע, וואָס האָט אַרויסגעלאָזט
שוואַכע קרעכצען. מען האָט דעם באַרג וואַטע אין אַמבולאַנס אַריינג-
געשטופּט. פאַר'ן הויז איז שוואַרץ געווען פון מענשען. פון דער

טהיר נומער דריי האָבען צוויי דעטעקטיווס אַרויסגעפיהרט מיסעם
 גוטמאַן און מייביל'ן, וועלכע דער עולם אין דרויסען, וואָס האָט שוין
 געוואוסט, ווער זיי זיינען, האָט בעגעגענט מיט אַ הוזשען און קוויטשע-
 רייען. דערנאָך איז פון דער טהיר נומער פיער מיסעם דראַבקיין
 אַרויסגעקומען מיט אַ פאַליסמאַן, אַ שכנה האָט איהר נאַכגעטראָגען
 איהר קינד.

זיי זיינען אַוועק. די נאַם האָט נאָך געשריען און געקוויטשעט...

18טען אָקטאָבער, 1914.

ברוקלין, נ. י.

